

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

695885

F. R. ATILA

207069

ION NEGAN

ROMAN SOCIAL

BCU Cluj-Napoca
RBCFG201700705

EDITURA LIBRĂRIEI FRĂȚILĂ
CALEA GRIVIȚEI, 197. BUCUREȘTI

Prețul Lei 2.75

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

207069

3718

PARTEA INTÂI

URGIA INTR'O FAMILIE

Lăsați pe răniți să vă arate ranele, și căutați a li le tămădui.

Ingăduiți lumei să vă descopere bubele ei și cusururile voastre, ca s'o puteți și sfătui puteți tămădui de ele. Furia și groaza vă cuprindă când molipsindu-se de unele, v'ar tăinui și umple de altele.

Lăsați gura lumei slobodă în a bicinui binele și răul, palatul și bordeiul. Temeți-vă ca toți oamenii de bine, de vremea când ea ar fi redusă ca s'o facă pe ascuns sau s'o practice din taină.

Ascultați-o mai bucuros când vă impută relele decât cum vă laudă binele. Și vedea-veți că pe când chiar bârfelile — invidioase — nu vă pot decât mândri, laudele — chiar dezinteresate — vă pot numai degrada.

Ascultând-o mai cu drag când vă vorbește de rău, ba rău chiar despre bine și nu numai de rele, decât cum vă place ca s'o facă, bine chiar și despre rele, v'ați putea da seamă că în orice vorbă rea ascultă și o parte bună, ca și în alta sau în fapta bună vreuna criticabilă și rea, și că aceasta prin laudele exagerate poate fi și deveni un tot atât de regretabil rău, ca și acesta însuși când e tolerat prea mult și oprit de a fi criticat puțin.

Gândiți-vă că după cum din beznă se poate iri lumina, din lanțuri libertatea, din eroare și minciună adevărul și dreptatea, tot așa din rele și prin rău se poate face și naște binele,—acel bine atât de mult dorit și propovăduit de toți, dar atât de puțin făcut de unii spre a fi gustat de alții.

Autorul

Unii oameni, zișî cuminți, când au de spus ceva prostii, se servesc adesea de gura vreunui prost. Când vor însă a-și arăta arama, sau a-și adăposti inteligența și persoana, nu arar, își iau de scut vr'un om de pae.

De-am fi și noi astfel de oameni, sau cel puțin de-am avea de spus altceva decât prostii, am face poate tot la fel. Cum sântem însă niște proști, fără nici o rațiune de a ne scuti prostia, sau a ne spune ce pățim și ce simțim prin alții, no vom servi cum știm și cum putem, de gura noastră. Ce ? boul, vita, trădează-și oare suferința prin gura vr'unui om sau bestii ? ca să ragă și să geamă, să-i trebue o altă gură ?... Ah, ah ! Dacă dulăii și călăii noștri liberi ar cădea din când în când în cuști și laț, cum n'ar mai hăui a pustiu și chilălăi a falș ! Ce superiori ne-ar fi în chelălăiri adevărate !

* * *

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ

1868 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Un jug de bou şi lanţ de câine, domnii mei, mi-a fost toată tinereţea.

Cu toate astea.... ce curând mai trece vremea când eşti tânăr şi zburdalnic! Ce uşoară îţi pare munca, cât eşti zdravăn şi puternic! Şi cât de mult nu'ţi faci iluzii, cât de buni nu'ţi par stăpânii, şi cât de împăcat te simţi la suflet, când eşti naiv, nepăţit! când mintea-i fragedă şi proastă! Dar cât de grele şi de rele mai apoi, când toate trec şi se tocesc.

* * *

In ziua ceea—cum să spun... care ne dă de lucru în aceasta —muncisem ca de obiceiu toată ziua, toată noaptea. Ştiţi, munca gloabelor de ham maltratate şi mânate douzeci de ore strună, din fiecari douăzeci şi patru. Ca niciodată, deşi sfârşisem mai de vreme, pe la două dimineaţa, şi deşi eram destul de oţelit, eram mai obosit ca ori şi când.

Cu ochii împăenjeniţi şi umflaţi de fum, de străduinţă şi lumina orbitoare a gazului aerian; cu gâtlejul scorojit şi horcăind de gâfâire, de curenţi şi de aerul infect; cu gura cleioasă, friptă, lihnit de foame şi totuşi lipsit de poftă; cu capul aiurând, cu urechile vijiind şi cu picioarele împleticindo, tremurând din membre şi tot corpul de alergătură şi de zbucium, îmi părăsii acel serviciu de rob şi mă târâi pe scări, la poartă. Aci, revăzându-mă în fine în libertatea şi în largul unei paseri, negustată de atâta amar de vreme, printre lacrămi, printre oftări şi răsuflări adânci, greoae, înălţând ochii spre cer îmi făcui o sfântă cruce. Par'c'aşi fi scăpat din ocnă; par'c'aşi fi fost închis de când lumea. Ah! sfinte vremi, de libertate! Preţul nu vi'l poate face decât cei din cuşcă şi din lanţuri!

Pe când treceam strada şi progadia vechei biserici Sărindar, ca să apuc spre essă, o patimă ş'un dor nebun mă stăpâni şi mă cuprinse. Ca din senin, îmi abătu să plec, să fug şi să mă duc, cât ochii şi picioarele m'ar duce: până la marginele lumii. Şi liniştea să n'o găsesc decât unde mi-aşi vedea mormântul, nici un semn şi pui de om.

Firea astfel răscolită, mă schimbă şi renăscu din nou; oboseala şi sleirea dispăruse. Şi ca să mă împace, sau ca să'mi împac aceste rătăciri de corp şi creer, cum îmi plăcea s'o fac atât de mult al-dată, inima, zburdând să sară din loc îmi dădea brânci să sbor, iar uliţele întinsului Bucureşti—înţolite în omăt do două urme—îm făceau cu ochiu şi mă îmbieau cu jind să le colind. Ah, ce farmec, ce omoţii şi senzaţii în viaţa aia hoinară! Voi, voi victimele lanţurilor d'aurite ale atâtor altora, nu veţi simţi-o niciodată!

Cum cred că bănuiţi, cari cunoaşteţi Capitala, ne aflăm

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe bulevardul din spre Cotroceni. Pe tot întinsul lui, de abea sfârşit în toamnă, nu se zărea şi auzea ţipetenie şi pui de om. Ger! zăpadă! — pretutindeni, Sunet (?) huet (?), vr'o mişcare?—nicăeri... Doar galeşele raze ale şirului de sori electrici—încrucişânde prin văzduh şi pe zăpadă cu ale d'albei lune laolaltă—doar ele neobrocite decât unde şi unde de vr'o casă, de vr'un stâlp de telegraf sau vr'un pom răzleţ prin curţi, însăilau pe pânza largilor trotuare broderia plăpândei umbre a mlădioşilor tei şi castani, linieau luciul zăpezei de prin vastele locuri virane cu zăbrelele şiragurilor de uluci. Doar ele dădeau pustiului viaţă, în colo totul era pustiu, totul părea stins şi mort. Nu se auzea nici tu cântat de cocoş, nici tu miorlăit de pisică, nici un lătrat de câine sau cobet de cucuvae: nimic, nimeni, nicăeri. Toapsecul înlemnise şi amuţise totul. Să întrerupă ceva liniştea mocnită, să te scoată cineva din aiurare şi din vis —nici pomină. Doar foşnetul zăpezei şi ronţăitul scoarţei ei, ruptă de paşi, din vreme în vreme îţi dădea impresia vieţei, şi gerul năprazuic ce'ţi întetea mersul pe aceea a trezvii şi a lipsii de orice vis.

Era un ger... un ger la toartă. Incât, cum zice vorba, *stelele păreau cât roata dela car.* Nările ţi se prindeau, pleoapele şi buzele plesneau şi se lipeau. Genele, sprâncenele, mustaţa, îţi păreau prinse în scaeţi, năclăite în clei, trase cu sfârleze. Pe scurt, cum zic bătrânii, un ger că *îngheţa viţelul în vacă, mielul în oae, copilul în mamă.*

Când şi cum ?... ajunsesem pe terasa podului liniei ferate dela Cotroceni. De aci îmi plăcea mult şi des să'mi răsfăţ gândirea şi privirea asupra împrejurimii şi oraşului lui Bucur.

Luna era aproape de asfinţit. Linţoliul zăpezei însă — scorojit şi luciit de prăjirea soarelui de vr'o zi două din ajun — înălbind locul şi văzduhul ne oferea ochilor o măreaţă panoramă, şi sufletului nu mai puţin un fioros tablou. Ghiaţa şi mormântul părea că te îngheaţă şi inghite, haosul şi măreţia că te saltă şi renaşte. Unor fiori de răcori şi groază urmau alţii de aprindere şi vrăji. Ah, de câte ori o clipă nu dă impresia eternităţii, şi aceasta, doar pe aceea a unei clipe!—în care din nimica poate naşte şi muri ceva!

Dela o clădire de alături, aflată ca o strajă a pustiului din spate, un vâjiit de vijelie perindat ca de un tunet cutremură urechea şi dă fior singurătăţii. Vijelia o face apa, tunetul di...namilele de abur, înhămaţi la roata electricităţii necesare Capitalei. Sub noi e stăvilarul, ce abate gârla la uzină,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la robie. O mică parte însă, căci cea mai mare, din acel riu cu apă... dulce, care altădată îneca oraşul sau capitala principatului Muntean, e abătută mai sus, cale d'o poştă, prin olane, spre a spăla şi adăpa centrul capitalei Regatului Român, modern.

La dreapta, după uzină, pe un dâmb ceva mai sus, într'un crâng de copaci şi de pomi închiciuraţi, ce pe cerul înstelat dau imfăţişarea unor munţi de nea sau nouri alburii de vară, se zăreşte palatul Moştenitorului Scaunului Crăesc. Prin zăbranicul acela de chiciură şi ceaţă, ce obroceşte şi îmdresură chicera grădinei Cotroceni, el apare în vedenia unui fabulos castel de zâne sau de zmeu. Ah ! ce farmec, în speranţa şi iluzia de a'l avea ! Şi ce desamăgiri sau deziluzii, când avându'l, n'ai mai dori şi putea spera nimic !

În jos, de vale, ca o lungă albie pe fund cu rufe, şerpueşte gârla îngheţată. Îngheţată însă atât de rar, de când i se canalizâ şi adânci cursul. Pe d'albe malurile ei, pe o depărtare cât ochiul putea p ă t r u n d e şi cuprinde, şiragurile de lumini saufelinare licărinde şi cotinde peste tot : pe cheiuri, strade şi pieţe, îţi păreau şi apăreau ca noaptea sau aurora învierilor din morţi : Ca şi când toţi morţii Capitalei şi-ar fi părăsit mormântul cu câte o lumânare în mână, la judecata vremurilor de apoi.

In depărtare sau în zare, peste oraşul astfel adormit şi cotropit, cearcăne sau dâre luminoase proectând lumina gazului şi electricităţii prin văzduh, şi croind astfel pe cerul senin şi înstelat de fiecare bulevard câte un nou *Drum al Robilor* sau *Cale a Laptelui*, în creerul tău buimăcit şi nedormit aveai impresia că s'ar fi deschis cerul, spre a ne revărsa harul sau primi la judecată.

Aducând privirea mai aproape, spre a o repauza o clipă, o perdem în bezna şi adîncul de sub pod. Adânc la care privind mult, te cupriude un fior ş'o ameţeală. Ochii se închid, pleoapele se lasă, şi, pentru moment, ne perdem cel mai principal din simţuri. Un altul, luându'i atunci mai intensiv locul, şi impresionându-ne mai viu, face în noi şi creer o volbură, un vârtej de emoţii şi idei. Ordinea şi şirul l-i schimbat de murmurul unui ţurluit de apă,—ce printre ghizdurile dela stăvilar şi pe sub ghiaţa în cascadă scapă robiei omului civilizat. Venit ca din fundul de pământ, el ne desfată şi mângâe urechea ca o dulce şi adormitoare doină, auzită pe vârful unui munte în bălăncăneala unei turme sau în ropot[illegible] unui potop.

Redeschizând ochii, ni'i întoarcem şi ni'i perdem pe cursul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

riului în sus, unde cerul și pământul se îmbină la olaltă. Acolo, la marginile bolței de purpură albastră, presărată sau pictată pe tot acel întins cu mii și mii de puncte, stele, cari de cari mai lucitoare, printr'un nemărginit haos de puf sau vată—mai mult creerului viciat decât ochiului priviștit —părea și'i apărea prin murgă când o dihanie c'o falcă'n cer, cu alta jos, când o pată sau prozaic punct cernit, ce-ar pângări sfinţenia și alabastrul marmorean al unei zeități, statui, venere. Era și e.... e ce nu v'aţi aștepta : moara—unui don Chișot—dela Ciurel. Tabloul e încântător, dar de un cântec ce'ți zbârlește pielea și înghiață sângele în vine. Să'l părăsim, să ne întoarcem privirea spre linie și gară.

Aci, namilele de clădiri ale Regiei și cazarmei Malmaison, dela dreapta și din stânga, cu albul lor aproape contopit în acela de zăpadă, zugrăveau pe cer niște coarde și munți de nori : păreau a propti bolta cerului la marginile lui și ei. Pe când pe câmpia stepă dintre ele, dintre oraș, Dâmboviță, pod, pe luciul acela de zăpadă în care stelele și razele din felinare se contopeau și răsfrângeau ca'n oglinda unui lac sau a unei liniștite mări, par'c'așteptai ivirea catargurilor de corăbii cu șueratul lor strident, zborul sau goana haitelor de lupi flămânzi, turbați, cu urletul lor lugubru și înfiorător... Ce iluzii și deziluzii în visiunea unei clipe, când nu'i ai realitatea, când n'o poți prelungi și face veșnicie !

Semnalul unei mașini de tren, ca din senin, întrerupe tăcerea de mormânt și gheață. Și pe când el se perde, înăbușit în nea fără iotă de răsunet, ea, mașina, îmburată, un leit demon pudrat, cărunt, cu ochii de balaur, roși, spintecând aerul în zbor se ivește zguduind văzduhul și cutremurând podul. In gemete, în mugete și grohăte înăbușite, aidoma acelora unor bivoli sau mistreți înfuriați — ce în volbură și goană ar străbate o porumbiște, un frunziș sau trestiiș uscat, în toamnă, se apropie din clipă 'n clipă și ne alungă de pe pod. Ne spulberă vis și aiurări, ne readuce la viață — la viața noastră de șopârlă, de cârțiță, de câine și de sobol. Ne trezește, ne gonește, și cu ea în același timp și gerul, ne forțează a o lua la drum, spre casă. Să mergem.

Inotând dar pe cheiu, pe malul riului în jos la pași—întregi doar înainte, dar alunecați pe jumătate înapoi—dup'o jumătate oră cale ne aflăm în centru, la Piața Mare. Să ne oprim. Căci aci, în hale și în jurul lor, de o parte și de alta a gârlei, e o mișcare, un spazm și zgomot de in-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fern : E harababura unei tabere în desordine, în panică.

Peste tot, un furnicar de oameni, roiuri-roiuri de albine — adesea pentru niște viespi și trântori — fac din noapte albul zilei, și dintr'al ei întunericul sau bezna nopții. Fac din viață un martiriu și apostolat ; nimic alt decât permanența unui spazm de epiliptic. Mii și mii de ființe, de toate vârstele și în toate porturile sau costumele din Orient și Occident, zvârcolinzi de frigurile iernei, patimillor, aurului ; mii și mii de vite, cu închipuire omenească, goniți de ger, de râvna după ban, sau—D-zeu știe—după vr'o mucegăită coaje de.... mămăligă poate, mișună, forfoe, fierb, se zvârcolesc ca turbați, ca nebuni, ca și apucați de alte alea. Ii crezi și pari în ajunul sau în toiul unei revoluțiuni. Puțini bucureșteni, mă încumet a crede, d'intre cărturari mai cu seamă, puțini își pot face o aevea închipuire sau icoană de zarva, de mișcarea și viața marelor noastre piețe, Bibescu și Ghica, în faptul dimineței mai cu seamă.

Dacă n'ați văzut aceste spazmuri, de n'ați asistat la atari agitații de bâldor bucureștean, n'ați văzut nimic în București. Atari friguri lumești, o astfel de lume în friguri, în timpul toamnei și aprovizionărilor de earnă mai cu seamă. se vâd cam rar chiar în marile babilonii de prin Apus. In volbura și avalanșa lor to vezi aiurit și zăpăcit.

Pe ori unde dai nu te isbești de cât de oameni ; pe ori unde te întorci nu auzi decât zarvă și mișcare. Camioane, furgoane, care, căruțe, cotigi—căroi, droșce, telegi — sanii, târlii, cătărgi de toate formele și mărimile etc., cu boi, cu cai, vaci, măgari și oameni chiar, sosesc de peste tot locul, în șiruri nesfârșite. Unele pieacă și alte vin, mișunând în toate părțile, amenințând peste tot locul să te culce, să te isbească și zdrobească. Chiar pe stradele și piețele de prin împrejurimi, e o învălmășcală de neînchipuit. Chiar pe aci ele forfoe în roiuri și așteaptă în coloane, ca să fie descărcate ; pe când pe lângă ele și la coadă-le sosesc și trec mereu mereu altele, împovărate cu fel de fel de cărnuri, pescării, orătenii, legumi, fructe, lemne, în sfârșit, cu multe și de toate bunătățile pământului sorocite să umple și îndoape cât mai bine și cu sațiu burțile celor ce în trândăvia lor le-ar prii și trebui cât mai frugal, cât mai cumpătat și puțintel.

Oltenii, aceste albine și furnici ale Bucureștiului și tuturor orașelor noastre Oltenești și Muntenești, cari dau acestor orașe o inimație, un ce atât de curios și de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

strein unui strein ; acești evrei și chinezi ai neamului, al căror caracter și spirit cumpătat, zbătător și negustoresc păcat că nu'i cât decât cultivat și generalizat în toată Dacia ; ei, cât în desordine, cât în stoluri și pe căprării, alergând fie cletinânzi și gârboviți sub greutatea coșurilor, fie cu ele goale, zglobii, zburdalnici, în joc și cântec, de gură or caval, îți fac impresia acelor patrule și cercetași ai iscoadelor sau avangardei de eroi ideali, plecați din fierberea taberei în ajunul unei crâncene și memorabile bătălii. Văzându'i, nu poți să nu'i admiri ; și admirându'i, nu poți să nu'ți zici : Ah ! în Asia poate, dar în Europa nu, nu'i soldat,—cu toată lipsa de cultură—mai isteț dela natură ! Nu'i armată sau oștaș mai rezistent la drum, ștrapațe, poveri, foame, lipsuri, intemperii,—cu toată insuficiența de hrană și de haine ! Da, cercetând și studiindu'i bine, o juri că ei ar fi demni, ba mult mai demni poate de a locui Sparta vechilor Spartani—decât chiar aceștia înșiși. Dacă în armată sau cazarme n'ar fi abrutizați de niște brute, la cămine supți și istoviți ca de niște strigoi și lipitori,—ce oaste ar fi mai model în lume ? Spuneți ?

In jurul scărilor halei de carne, jos, clae peste grămadă, pe trotuarul bătucit în clonțuri de zăpadă și de gheață—clonțuri formate din urina și murdăria adusă pe picioare, dela privata de alături—sunt aruncate numai ciosvârți, numai plătițe, adevărate lobe sau scorburi de carne de vacă, porc, viței. Te cutremuri și crucești : par'că nu'ți vine să'ți crezi ochilor, c'ar fi lucruri de stinate a servi gurei și stomacului unor oameni, unor inteligenți (!) oameni mai cu seamă. Când îți dai bine seamă de disprețul și indiferența lor de... oameni față de propria-le hrană, sănătate și viață, îți abate a pune la îndoială atât prostia ta, cât și inteligența lor. Nu, mi-am zis'o, fiarele și paserile răpitoare au mai multă grijă și delicateță de prada și de hrana lor !

— „La o parte!“ E gura vizitiului unei sănii, ce troznește sub teanc de hoit, de cărnuri. Să ne dăm, pe lângă zid,— de nu vrem să devenim aidoma, ceva mai jos, la hala de oameni. Pe când sania trage la scară, observ că teancurile de carne servesc de jeț unei troiți de bramani, de găligani. Doi din ei, fac haz pe socoteala consumatorilor cărnei, parfumate dintr'un original volapück. Al treilea, pe când da să se coboare, în curiozitatea mea copilărească îl văd făcându'și degetele clește. Le duse astfel pe nasu'i pătlăgică, roșu, bulbucat de ger, de guturai, beție—cine știe — și, c'o opintire de plămâni făcu să 'mproaște pe tulumbe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

două suluri de pulbere și fulgi albicioși, gălbui, d'inadins peste teancuri, peste hoit. Vroia par'că să dea cărnei aburinde, calde și zbătânde încă, un praf desinfectant, de sare. Cum ? să n'aibă și el într'un an odată dreptul ce 'l au consumatorii cărnei în toată bună vremea, de a face acelaș lucru in obrazul lui și a-lor lui ? Apoi, spre a nu'și murdări degetele de pantaloni, sau pantalonii de degete, îl văd că și le șterge pe o plătiță sau ciosvârtă cărăbănită de un altul, — cu scop poate de a'i da o aparență cât mai proaspătă, mai grasă !

— *De-ai ști în câte foi se împătură p'ăcinta... n'ai mai mânca-o.*" (Ei, parcă te îndeamnă cine-va ! sau te oprește a nu ne-o da nouă !) Știu, o știu asta. Dar mai știu și aceea, anume : că d'aia nu mai mâncăm și mistuim ca altă-dată, că d'aia ne destrămăm și pipernicim din ce în ce. Trăim o viață murdară, din murdării ; artificială, de artificii și artificiali. Viața ne e prefăcută, o prefăcătorie ; ne constă în falș, falșificări și prefăcătorii.

Sănii, căruțe scârboase cari peste zi serviseră la căratul de gunoae, băligar, murdării și scârnăvii, la transportarea de cai, câini și pisici moarte, servesc peste noapte transporturilor de carne, cărnurilor destinate lumei noastre de deștepți și de higieniști ! Pe când pe ziduri, și prin presă, ei lipesc și tipăresc : Nu scuipați, nu scuipați vă rog pe jos ! Unde ar fi mai nemerit oare ? In obrazul d-lor ?

Când vezi acest principal și indispensabil aliment expus atâtor infecții, miriade de microbi, și pe învățații noștri făcând bale și zăbale în discuții, teorii ; când vezi bucătura ta de gură târândă pe jos, pe roate, fără așternutul unei rogojini, a niscai paie, fără învelișul vr'unui cearșaf, cârpă, treanță de nimic, și pe dulăii poliției și autorității cu sorcova și pluguleț, raita după pleașcă, în colecte de lotării, desfaceri de bilete de teatru, bal, milogeală, e storcare, brigandagiu modern..., zeu, că cu toată foamea îți trece pofta de mâncat, și cu toată dragostea și bună-voința tot respectul și considerația pentru legi, așezăminte, regulamente, pentru toți acei ce le fac, le aplică și te conduc ! Faptul, neomenia unora—ce se îmbogățesc pe spetele și sănătatea lumii—, nepăsarea altora—ce sug poporul geaba, ce nu'i forțează a fi oameni și nu porci, a ne servi curat și nu scârnav, mai cu seamă când sânt însărcinați și plătiți spre asta—,îți inspiră o așa scârbă și revoltă, că fără pristosul dragostei de oameni ai râvni cu jind să devii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o fiară... Când ? când vor veni oamenii şi vremile de a lecui şi răul ăsta, buba asta? D zeu ştie! O, sărmană ţară ! O, biet şi amărât popor ! Tu ai mii şi mii de fanfaroni, de bumbari şi de lichele cari tună şi fulgeră contra insalubrităţei, mizeriei şi flagelului microbian, dar nici un om—bestie chiar — de energie şi de acţiune, care printr'un singur ordin, gest, hotărâre, vorbă, să remedieze tot răul, să cureţe corpul de cangrenă şi lanul de tăciune !

Pe acelaş trotoar, în faţa comodităţii, un bulgar, orbit aproape de conjuctivită, cu albul şi luminiţele ochilor învineţite, ca pisate, ca dubite ; cu pleoapele răsfrânte, roşii sângeroase, încărcate pe gene cu smocuri-smocuri de urdori, vinde zaharicale, ciai, salip, lapte, bragă şi etc... Cu aceleaşi degete, cu cari el ia zahăr şi zaharicale, cu aceeaşi cârpă, murdară zdreanţă, cu care îşi şterge cesti şi linguriţe, el îşi curăţă ploapele de mucozităţi, îşi şterge ochii de urdori. Din când în când, dacă nu şi'i şterge, puroiu şi lacrimi îi picură peste marfă şi obiecte. Alături de bragagiu, unturc, ca şi când dracu i-ar fi împerechiat, învecinat şi inoculat, face pe cafegiul, într'o stare nu mai puţin regretabilă şi dăunătoare sănătăţii inconştientei lumi de sănătoşi. Pe obraz şi pe mâini, pare a fi scăldat şi pudrat cu tărâţe şi fărâmi de coji de pită. Pete roşi, bube uscate, în cojire, scorţoase, şi altele îmbobocite pe sub fesu'i roşu, îmfăşat în turban sau şal, îţi fac părul măciucă, te îngrozesc cum nu te-ar îngrozi uciga'l toaca. Faţa lui — ca şi gândul că pe toată clipa el poate pricopsi şi nenoroci pe alţii, — te înfioară, te cutremură, ca şi cuprins de o dambla. De nu i-ai vedea nasul roşu, vânăt, găunos, ros de cari, căria în toiul ei, l'ai crede d'abia sculat din bubatul negru, d'abia scăpat de variolă, de vărsat. E ros, e găunos şi scorburos de sfranţ ; e sifilisul în faza'i secundară sau terţiară — D zeu ştie. Câţi de pe urma lui nu s'or trezi peste trei sau şase luni, peste 3 sau 6 ani ca Iov, aidoma ? fără să ştie — *cum ? de unde?!...*

Ceva mai spre dreapta, în rând cu aceştia, ca nişte babe gae, precupeţele de zarzavat îşi mătură în târcoale trotoarul prin faţa tarabelor cu marfă. Duc măturând gunoiul până la privată, la canal, şi, întorcându-se, cu aceeaşi mătură se apucă să'şi scuture de geruială şi zăpadă conopide, varză, zarzavat. Apoi cu măturile ude, ele încearcă să şile înfiripe toate prin boire şi stropire — spre a le da o aparanţă cât mai proaspătă, şi bătătoare la ochi. In stradă, în răscruciu la spatele şi stânga noastră, în faţa băcăniilor,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

a chioşcurilor de fructe, mezeluri şi brânzeturi, în huruitul de obloane, în duruitul de tarabe, butoae, putini etc., scoase şi expuse dezvelite tentaţiei ochilor celor poftitori, printr'un furnicar de oameni — sau mai bine zis de vite — doui rândaşi dela un hotel scutură covoare, preşuri. Nouri sau neguri de colb, de praf din scuipat de oficoşi. sifilitici. şi din câte alte boale şi murdării nu, mohoresc albul zăpezei şi întunecă azurul înstelat. Se împrăştie şi ne îmbracă ca o ceaţă pe piaţă, chioşcurile, halele ; se înalţă în volbură şi suluri, şi se lasă de s'aşează peste ogoarele de comestibile, pe tarabele încărcate cu merinzi. Pipăreză şi sărează peste tot : prin băcănii. cârciumi, chioşcuri, hale, magherniţe, gherete. mâncările, cărnurile, brânzeturile dezvelite şi toate lucrurile gastronomice cu miriade de microbi. Mii şi mii de oameni, cu aspect civilizat. modern, mişună şi trec în fugă, pe înfundate şi nerăsuflate, cu batistele la nas. Nu protestează nimeni; îşi văd de treabă tăcând chilic cu toţii. Nici unul nu zice *pis* ; ca şi când ar fi vite mute, şi nu oameni vorbitori. Văzându'i, admirându'i (!) îţi vine să pufneşti de ciudă şi de râs. Conduita şi starea lor îţi aminteşte pe a celor judecaţi de robul filozof Esop : păţania sau povestea lui când fu trimis de stăpânu-său Xantus ca să vadă de sunt oameni mulţi la bae. La bae oameni erau destui, aşteptau prea mulţi chiar. Insă Păcală se întoarse şi'i răspunse că nu'i nimeni, nici unul. Pentru că lui nici unul nu'i păruse a fi, din moment ce nu se găsea unul care să înlăture un bolovan din poartă, de care ca vitele, ca boii, se împiedicau şi cădeau cu toţii. Sub impresia şi povara acestor idei şi fapte, nu aveam eu oare tot dreptul — cu tot regretul degradărei semenului tău — nu aveam cuvânt a zice, cum zisese, măcar că nu sunt filozof, că aceste mişcătoare pot fi şi se pot crede tot ce vrei şi vor, însă numai... oameni *nu !?...*

Dar, să lăsăm şi să tăcem astea ; să sărim şi trecem peste ele. S'o lăsăm moartă şi încurcată aci ; destul că sunt ele vii şi înăbuşitoare pe acolo. Căci altfel, înşiruind şi pomenind totul, toate ce se pot pe aci petrece şi vedea, chiar ce nici că ţi-ar trăzni prin gând, teamă tare mi-e să nu vă plictisesc, scârbesc, revolt, — la fel după cum sunt când cuget şi mă încredinţez că ţara sau societatea (!) n'are paznici decât doar în budget, cu numele, la ciolanul ciolanelor bietului popor producător, sărman !

Să ne lăsăm dar golătatea şi părţile scârboase învăluite în taina şi în bezna nopţii; să mişcăm şi să urcăm în hală.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Aci, dând perdeaua la o parte, ne poate orbi prostia, aţâţa pofta şi măgulì bestialitatea o alta delicioasă, mai nurlie, injectată în sânge, roz. *Sus* deci ; în pripă şi cu grije însă ; evitând de a fi călcaţi pe bătături sau sdrobiţi sub povara vr'unei vite, de vr'un bou. Odată urcaţi, ne oprim feriţi într'un ungher, la uşe. E locul cel mai prielnic şi obicinuit unui neobişnuit locului. Curiosul, amatorul de observaţii, fanaticul după studii, vrând nevrând e forţat a face astfel. Cu tot curentul sau avalanşa vie ce'l poartă ca p'o frunză, infernul acela sau zgomotul acesta infernal, ce'l zăpăceşte la intrare, îl mână instinctiv spre refugiul unei clipe, spre clipa unei reculegeri ; clipă, în care şi după care să'şi poată lămuri cauza impresiei de zăpăceală : acel huet de infern ce'i uluise capul şi împresurase firea. Il constrânge a'şi căuta un sigur scut şi adăpost, de unde să poată privi scena, admira tabloul, primi şi destila idei, impresii. Nefăcând sau neputând face astfel, redus sau lăsându se a fi dus de lume ca de valuri, săltând, cotind, înaintând şi revenind la loc, ca o minge în mâna unor copii ştrengari, nu'şi va mai recăpăta calmul ; ba, odată cu restul din el rămas s'ar putea să'şi piardă chiar minţile şi ochii. Astfel că n'a vedea, n'a înţelege şi simţi nimic. A fi şi a trăi ultimele clipe ale unui naufragiat, ce apare şi dispare buimăcit cu capul pe sub valuri, cu gura, gâtlejul, urechile şi ochii îndopaţi cu apă. La dimpotrivă însă, după reculegere, din ungherul lui retras, de nu mai mult, cel puţin s'a desfăta zburdând la spazmul şi păcăleala lumii, ca un păianjen la spazmul şi stângăcia zburdalnicelor muşte.

Primei clipe uluite, ce te paşte pân'la colţ, îi urmează alta de un calm şăgalnic. Un moment îţi pari că reînvii, că redevii stăpân pe tine, pe simţuri şi realitate ; un altul că te perzi şi că eşti perdut din nou. Urechile şi ochii, ce se concentrează şi ascut, spre a te servi şi lămuri, în loc s'o facă, răsfrângând în tine zbuciumul, infernul ca şi spazmul lumii, te aiurează şi zăpăcesc iarăşi. Clipele sunt de-o clipită însă ; ele apar şi îţi dispar la fiecare pas. Şi-odată în ungher, d'odată cu depănatul lor dispar şi trec şi ele, lăsându-te zâmbind şi liniştit într'un neliniştit mediu, haos. Atunci, prima idee şi impresie ce'ţi vine, ce primeşti, este infernul populat de draci, de victime, de oameni :

O părăitură, un fantastic şi satanic joc de iţe, din cuţite, din satâre, bărzi, topoare, săltând şi recăzând la loc, învolburate în puzderia zburăturilor de oase, de seu şi sânge închegat—ce face din zăpada de pe jos ici mozaic, ici beltea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— îţi iau urechile şi ochii. Pârâitură, lovituri, bubuituri în tarabe şi butucî, amestecate cu chilălăituri de câini, cu certuri, ciorovoeli, strigăte, zbierete şi înjurături sălbatice, îţi fac impresia unui cataclism, îţi paralizează simţ şi judecată. Te crezi în toiul încăierării fioroase la un atac, în ciocnirea turbată a celor trei arme la o laltă : la asaltul şi cucerirea unui Port-Arthur. Pari apucat în vârtejul şi vijelia pârâiturilor de puşcă, a chiotelor şi vaetelor sălbatice, disperate şi turbate, ale unor sălbatici şi fanatici luptători, în carnagiul şi ororile odiosului război unde cutremurul bubuitului de tun — ce seceră şi robeşte lanurile vii — domină şi înăbuşă totul... Sărmane creaturi ! Vă plâng, vă plâng de mila şi de noima creaţiunei voastre ! Cu toatele nu sunteţi făcute par'că, decât spre destinul de a vă devora şi distruge unele pe altele, uni printr'alţii !

Când de pretutindeni auzi chiot, huet, zarvă, trăznet ; când de jur împrejur nu vezi decât carne, măcel, sânge, roşu... îţi pari că începi a fi şi devenî o fiară, un sălbatic, sângeros : nu te mai poţi mira de loc de firea floroasă, bestială — predispusă spre înjunghieri şi crimă — a oricărui măcelar.

Prăpătul acesta, ce te gudură şi înfioară totodată, răsfrânt în haosul obscur şi nepătruns al bolţei, haos şi obscur d'abia pătruns de razele felinarelor de jos, îţi pare a veni de sus. Şi fără voe aruncându'ţi ochii în înaltu'i mohorât, aiurărei şi uluirei asurzitoare de urechi îi ia locul o alta nouă, dată de ochi, mută. Simţul unora dispare, spre a lăsa pe al altora cât mai liber, mai activ şi suggestiv. Un întreg brădet de stâlpi, pilaştri, înşiraţi ca aceia cu drapele la serbări ; o intreagă broderie uriaşe, însăilată şi întinsă ca pe bolta unor nori ; o monstră urzitură de reţea, păenjeniş, ca şi urzit şi răsfirat de demoni, monştri, zmei, totul făurit, sădit şi împletit din fer, totul reprodus la nesfârşit în umbre, de lumina şi de licăreala felinarelor de gaz, îţi pare bolta îmbinată a unor milenari şi uriaşi copaci — văzută la bălbătaia unei girezi defoc — încinşi, încolăciţi, legaţi în ederă şi curpeni monştri, de când lumea... Totul te lasă înmărmurit, te pun din nou în zăpăceală, într'o nouă aiurare : te fac să crezi mai de grabă în visiunea unor vrăji, în vedenia unor poveşti, în opera vr'unor năzdrăvani şi zmei, şi nici cum într'a unei plăpânde şi mărginite mâini şi minţi de om. Galeriile sau urdinişurile se populează mereu, din ce în ce mai mult. Hamali zgribulind în trenţe, cocoane, bucătărese, jupânese sgulind capete

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi mâini în manşoane şi broboade, bucătari, birtaşi şi cetăţeni respectabili — la burţi, mai cu seamă — gâfâind de grăsime, îndesuială, oboseală, se împing, se înghesue, se isbesc unii pe alţii ca zănatici, ca împinşi şi readuşi de un resort. Printre ei şi ele, rândaşii, hamalii, lanţul nesfârşit al calfelor de măcelari, gârboviţi şi deşălaţi de plătiţi, de poveri, de paniere, coşuri, saci, îşi fac loc lovind în dreapta, izbind în stânga, indiferenţi la ocări, sudalme, şi zgârciţi cu vr'un *pardon*, — când d'abea'şi trag sufletele. In urmă însă, aruncându şi sarcinile jos, or fi trăgând şi ei — măcar în ei—la blesteme şi înjurături, mai cu seamă celui ce plănui şi făcu hala, în aşa chip ca să nu poată trage camionul sau căruţa la tarabă, sub cuer. Peste capetele lumii, ciosvârţi, plătiţe, porci, viţei, berbeci şi boi întregi chiar, se urcă şi se lasă, sar în sus şi cad în jos, mașinal, automat: Fac jocul unor marionete, iţe. Apărând şi dispărând astfel, fac să apară şi dispară un orbitor joc de raze, dela lampe, felinare. In reflectul şi în jocul lor, printre zăbrele, grilaje, cuere, cângi, cârlige, un acvea iad — lipsit doar de văpae — pe fondul negru de gherete, sau pe al cărnei roşi, roz, siluetele, mişcările şi chipurile măcelarilor în albul şorţului, bonetului şi bluzelor lor ca de zăpadă, îţi apar şi par nişte clovni, pantomime, saltimbanci, urşi albi în colivii: îţi fac impresia unor demoni şi stafii printre cruci, prin cimitir. Dar, să mişcăm, să mergem, căci e frig şi tremurăm.

Străbatem prin mulţime, şi prin ea hala. Coborîm scările de partea opusă, şi printre gardul tarabelor încărcate de legumi, fructe, ouă, trecem strada îndreptându-ne paşii spre Halele de Peşte. La dreapta, spre largul troatuar, cu spatele rezimate pe zidul acestor hale, până la cheiul Dâmboviţei, sunt numai gherete de scânduri. La mijloc, în ele, prin geamurile mici, murdare, plesnite, aburite sus, căptuşite în pojghiţă de gheaţă jos, se zăreşte licărind o lampă. Înăuntru, la lumina lampei afumate, în fum, infecţie şi umezeală, se vede forfotind mizeria în zdrenţe, martiriul inconscient. E Ciainăria, Cafeneaua Halelor (!). Halal de cafenea! S'o lăsăm d'o parte; descripţia 'i ar fi—cum e—oribilă, înfiorătoare.

Pe de laturile ei, în cele-l'alte gherete, făcute tot din scânduri şi geamlâcuri hârburite, de adunătură, vechi, e, cum am zice... pavilionul, chioşcul sau hala de lăpturi. Lipsa de foc în gherete, face geamurile străvezii, strălucitoare. Prin ele, pe taraba lungă, iată, la un capăt, sunt înşirate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

după mărime—ca niște soldați la front—garnițele sau tinichele cu lapte: Dulce, de bivoliță sau de vacă, bătut, zmântânit, zmântână, frișcă—tot ce vrei, de care vrei. În fața lor, și pe tot întinsul pân'la capătul opus, în vedrițe, în ciubărașe sau hârdăiașe de brad, albe; în fața acestora, în niște mari strachini, cenacule, ghiveciuri sau castroane de pământ, ouăle, brânzeturile, lăpturile—ce la lumina opăițelor lampe, atârnate în cei doui pereți dela fereastră, îți par mai mult niște bulgărași de nea — te fac să înghiți în sec și să'ți lase gura apă. Laptele bătut, în care plutesc ca niște lebede pe lac turtele de unt; brânza, proaspătă, de vacă, în bulgărași mai albi decât zăpada, cea de burduf, găbue, grasă, cea de Brăila, tăiată în pătrate, în mici dale de faianță; rotilele de caşcaval, de Penteleu, cu miezul lor întins, eșit de gras, de proaspăt, moale, ca și untul, ca o țâță de fetiță, prin cosiță, ce te fac să'ți lingi buzele cu jiind; laptele covăsit, în castroanele lighiane, cu pojghiță de zmântână, galbenă, spumată și băşicată, ce te face să faci zâmbre; iaurtul, în castronașele acelea mici, albe, drăgălașe, de par'că să le mănânci cu totul; caimăcelul dulce, proaspăt, în suluri, țevi, niște monstre răsuflătoare de pământ; untul topit, galben, ca aurul, ca niște băcăți de lună, etc. etc., toate, totul, fac deliciile, zâmbrele și tortura câtor-va țărani veniți cu lemne. In mijloc, în gherete, în jurul mangalului cu cărbuni aprinși, pe niște putinici de brânză, ce le servesc de scaune ziua, de pat noaptea, moțăe perechile de precupeți cu fețele lor îmbujorate, roșcovane, împăcate cu viață și cu traiul pacinic, mulțumit.

In vremea asta lumea se îndeseste, sosește cât răsleață, cât în stoluri. Ea însufletește piața de'ți pare un furnicar scotocit de un om rău.—„Păzea! Păzea!“ E un camionaș ce intră prin poarta și pe sub bolta celor două hale. D-tră, de sigur, nu sunteți curioși. Insă eu, eu sunt. Și întărâtat, atras de povara lui, de bârnele ce poartă, intru după el. In timpul acesta vizitiul strigă mereu, calul tropăe și sforăe într'una. Și strigătele, tropotele și sforăitul lor, face să hăue și geamă liniștea și haosul din hale. La dreapta, la stânga, pe tarabele așezate înclinat, de-asupra unor butoae cu pește sărat sau proaspăt, sunt șiruri, grămezi, mormane și troci cu fel de fel de pește.

In clipa de a urca a lene pragul, strecurat pe lângă camionul oprit în dreptul celor două porți de hale, sunt fărtuit și întrecut de trei țărani, urmați de un jerpelit nem-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

țesc. Jăruit, călcat și dat de zid, d'o parte, ca o viță, ca o tufă prin stufiș, începui să-i privesc cam crunt, chiorâș.— „De ! gângăvi zâmbind unul. — drept răspuns și scuză buselei și privirei mele — ce să'i faci ? Așa'i pe la strâmtoare".

După port, erau munteni. După miros, duhoare, probabil erau veniți cu țuică. Căciulile lor mari, de oi întregi, seine, cu lațe lungi, închiciurate ; părul lor lung, negru, îmburat ; mustațele lor lungi, pe oală, pleoștite și prelungite în țurloi de ghiață ; firile lor zglobii, vioae, mucălite, și mai cu seamă, graiul lor glumeț, zeflemist, flecar, de babe teleici, cu fălcile încleștate, amorțite de crivăț și de ger, le dădea o înfățișare atât de interesantă, cât ridiculă, hazlie. Probabil erau oltoni, numai oltenii sunt dați dracului, atât de buni de gură și d'ai naibii. Doui d'intre ei, mai cu seamă, privindu'i numai, trebuia să pufnești de râs. Când mai deschideau și gură însă, te tăvăleai, te pișcai, te țineai de burtă. Cel din urmă, ce mă îmbunase cu vorba la intrare, șchiop de dreptul, chior de stângul, din două trei vorbe înțelegeai că'i dracu gol. Era o fire din acelea ghidușe, sarcastice, glumețe, rari, al căror loc și chemare ar fi de pildă, de model și educatori ai omenirei. Ironic, zeflemist, nepăsător, hazliu și cinic, își făcea obiect de haz, zeflemea, dispreț de lume și viață chiar din propria'i viață, mizerie, nenorocire și infirmitate. Jerpelea, ce'i însoțea, zdrențuit, cu ghetele rupte, cu fața ofilită, zbârcită de beție, de chinuri, mizerii, răstriști poate— D-zeu știe—în recunoștința sau de dorul țuicei le servea de călăuză. După gest, mișcări, vorbă și lămuririle ce da, părea un om inteligent—abrutizat de umiliri și viciu. Toate acestea, pentru mine un curios și naiv, erau atâtea motive și momeli ce mă îndemnau și îmi ziceau a'i asculta și observa ; cu toată paza însă, de a nu mă da de gol c'o fac.

Cu o curiozitate de copii, cu o ardoare de învățăcei, cu o sirguință în observații și cercetări amănunțite de oameni de știință, de controlori și de inspectori, și nici cum de vizitatori țărani, bigoți, se opriră la dreapta, în fața primei din tarabe. Probabil, aveau vreme de perdut, și nu știau ce să facă, cum să și-o petreacă. Ei nu făceau alta decât să'și omoare vremea ; eu însă, pe lângă ei, pe legea mea mi-o petreceam de minune. Si de sigur, dându-le lor cuvântul, n'ați face altfel, dacă aș avea talentul, humorul, duhul și dispoziția lor, dacă vi i-aș putea zugrăvi, ca să le zăriți măcar mutrele. Cum însă aici nu'i locul și vremea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de pozne, de glume și de râs, ne vom mărgini la ce'i mai de căpetenie, la un taifas sarbăd și banal:

— Mă, ie-te mă fasole, la butoi.

— Ce fasole? chiorule! Nu vezi că's pești, mărunți?

— Pești? pești mă? pești așa mici? Da, de ce nu'i lasă mă, să crească, să se facă mari?

— De ce? păi atunci, ar mai încăpea aici, în șopronu ăsta? N'ar umplea satele m'?

— Cum le zice bre? D-ta, care le dai târcoale toată ziua, trebue să știi?

— Ce dracu? nici atâta nu știți? ce'i *plevușca*?

— Dar dacă ți-aș spune, că pe la noi nu se pomenesc nici broaște? Zeu, credeam că's mormoloci.

— E he! să mănânci plachie, și ciorbă de plevușcă... n'o mai uiți,.. nici mort.

— Ăi îmbuca de nouă ori mămăligă goală, și odată fără pește—ai?

— Dar ăsta, alb, cât palma, ici în butoi, tescuit în saramură, îl cunoașteți? știți ce'i?

— Ce dracu! ne crezi din pădure (?). Nici cosacu, săracu, sa nu'l știm, să nu'l cunoaștem (?).

— Mămăliga și cosacu, te-a umfla pân' te-a lua dracu!— Mă, mă Mitrică, Gică, ia ui-te mă, ici, în coșuri, câte neamuri! (?).

— Ie-te mă, ăsta, mohorât, pe spate, ce aspru, ce tare'i la solzi, ce gură mare!?

— Ala'i biban, nu crește mai mare de un kilo, un kilo și jumătate. Are gura mare, pentru că înghite pe alții mai mici. Se zice, că dacă s'ar prinde câți mănâncă știucile, câți omoară fulgerul și trâznetul, ar putea ajunge kilo cu cinci parale.

— N'ar fi rău; ar ajunge și pe la noi. Bieții oameni! ar mai mânca și pește, nu tot mămăligă cu... răbdări prăjite.

— Dar astea? ce's astea, aschiile astea rotunde, lătărețe, negre? astea mai lungi, albe, cu aripile roșii? ăsta auriu, lucios, noduros, ca și presărat cu praf de aur? ăia argintii, ca scăldați în argint viu; ăștia verzui, ăștia la fel, albi; ăi-l'alți mari, negri, ca purceii; ăia cu botu lung, ca de rață, lungi, rotunzi, ca niște țăruși? Cum îi chiamă? Au toți nume? Îi poți ști pe toți?

— Ba bine că nu: c'oi fi dela.... (chioru'i termină fraza printr'un prompt și nerușinat răspuns. Nemțescul se face niznai; urmează): Asta'i caracuda; asta plătică; astea's roșioare, toate bune de grătar, de saramură. Ăsta auriu,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

alunecos, bălos, de nu'l poate înhăța sau gusta nici știuca, e linșior, gustos și bunișor pentru rasol. Aia argintii, cu solzii ca oglinda veche, ca scăldați în argint viu, cum zici, sânt șalăi, nemuritori de marinată șiprăjit. Cei mici, verzui-negri, sunt ciortănică, ciorto-crap ; ăi albi, ciortani ; ăi negri-vineți pe spate, gălbui pe burtă, cu ochii ca de porc, cu spinarea încovoiată, de aproape un metru de lungi, sânt crapii adevărați. Ail'alți, sunt tot crapi, dar corciturі, tot d'un soiu, dar întru cât-va deosebiți în toate, după ape. Colo, aceia—cum spuseși, că țărușii—cu botul lung, de rață, cu fălcile de crocodil, împănate cu o grapă de 700 dințișori—ace îndoite înăuntru, nu alt-ceva—sânt știuci, sânt ereții peștilor, apelor. Nu se hrănesc decât cu pești, broaște, șerpi și tot felul de mortăciuni. Ajung pân' la un metru și jumătate lungime, și trăesc, se zice, peste 300 de ani. Ele răpesc și mănâncă un pește tot atât de mare cât și ele. Ba, mi s'a întâmplat odată, pescuind p'o baltă, să prind în toiul luptei o știucă și o vidră. Asta avea picioarele d'inainte tăiate, de pe la genunchi, ca și cu ferăstrău ; măcar că știuca era frântă în două, în gura vidrei. Somnii, alți ereți, știucile și bibanii, cred că mănâncă mai mulți pești decât toți oamenii la olaltă, Si nu să face nici o lege contra lor,sunt slobozi a da iuruș tot anul. De ce nu suntem și noi pești, ca să numai fim opriți prin lege de a'i prinde ?

— Auzi, auzi năzdrăvănie ?... Mănâncă broaște, mortăciuni (?) și s'o mânci, să'ți lingi buzele ! (?).

— Ce ? nu ești și tu un porc ?

— Ba. da—frate meu.

— Ăștia sunt pești de baltă, de riuri line. Colo, alături, sunt de văi și riuri repezi.

— Da mă. Ie-te colo, păstrăvi. Da. mititei săracii, d'abia de câte-o șchioapă. Ah ! picățelele lor gălbui, roși ! pupa le-ar neica ! când le vezi... înghiți în sec.

— Da ; sunt mici, pentru că sunt naturali, nu ca ăia, de colo, crescuți în bazin, în apă închisă, pe la moșiile boerești.

— Dar ăsta, ce'i ăsta ? Păstrav (?) nu'i păstrăv. Că prea e mare. ce dracu ! Are cinci oca, — ai ?

— Păstrav e, mă, păstrăv ?—chiorule !

— Mă, chiorâ-re-ai ! — te pleznesc, zeu te pleznesc. Mă faci chior, într'atâta lume ?" Si prin câte-va glume și nerușinări de duh, sărate, imposibil de reprodus, făcu pe toată lumea să pufnească în hohote de râs.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Tu nu vezi, mă, cu doi — sări ţi-ar — cum văz eu cu unul, că'i cap de păstrăv ? cu dinţii şi gura lui ca de mistreţ, cu dosul şi picăţelele lui înegrite, de vechime, bătrâneţe ? Ce ? or vrei să fi albit şi el, ca tine ?—albiţi-ar ochii !

— Da, da ! dumnealui are dreptate. E tot păstrăv ; dar alt neam de păstrăv. In Bănat îi zice *puică*, în Ardeal şi Moldova *lojniţă* ; p'aici... ştiu eu cum îi zice (?). Vara trăeşte la un loc cu păstrăvii cei mici, dar în dobele sau pela cheile şi jivoaele cele mai mari. Iarna însă, se zice că coboară la Mare. Unii zic că nu creşte mai mare de trei-patru palme. Dar eu, am prins odată, în Cerna, la Mehadia, la băile Hercule, unul de opt oca, mai lung d'un metru.

— Unde'i aia ?

— In Bănat.

— Si ce ai căutat p'acolo ?

— Ei, la plimbare.

— Tot aşa, ca acu ?

— E-he !... Eram altul, alte vremi, cu alţi oameni, eram şi erau p'atunci...

— Oftează neică... oftează ! dacă n'ai avut la cap... rătează !

— Dar ăştia ? ce's ăştia, cum le zice ?

— Aia verzi, şi durdulii pe spate, cu capul şi cu gura mare, cu ochii galbeni şi vicleni, sunt cleni — porcii apelor. Ei mănâncă tot, or-ce găsesc. Celor mari de tot, de la un chilo în sus, pescarii le zic *foaci*. Aceia verzui, gălbui, sau albăstrui pe spate — după apă, — d'o palmă, groşi, roşatici pe la aripi, cu guriţa ca de fluer, sunt scobari ; nu cresc mai mari d'un chilo, şi în vremea lor de bătae, sunt atât de nebunatici şi de înţesaţi pe la gura văilor rîurilor noastre, că se pot prinde cu mâna, căruţe întregi. Acelea, ca făcăleţu, roşioare sau negricioase, cum v'am mai spus, tot după loc şi apă, cu patru mustaţe pe oală,

— Ca ale tale, Gică.

— Taci mă, dracului,—baelit ce eşti.

— Acelea, cum zic, cele mai mici sunt jamne ; la ăle mai mari, le zice *mrene*. Apoi ; acelea d'un deget, d'o şchioapă, — nu cresc mai mari — albe, sunt lătăreţe sau cosaci de riu. Aia ca fusu, ca druga, numai capul de ei, tot aşa da mari, ca celelalte, sunt râpi, — piază rea a pescarilor. Atunci când ei dau cu plasa, ori cu năvodu cât plasa, şi nu iau decât d'ăştia, scuipă a pagubă, se întorc acasă : ştiu că n'a vedea coada altui peşte.. De frica ăstora, se zice că râpii nu umblă şi nu es din ascunzători

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

decât la vânt de Miazănoapte, când toţi ceilalţi peşti dorm, la fund.

— Ie-te, mă! şi şerpi. — *Au !*... Sânt vii, sânt vii, mă,— mânca'i-ar Gigă, fripţi.

— Ba dracu, da eu nu.

— Ce mă? nu ţi-ar plăcea? Nu vezi ce frumoşi, ce drăguţi's? Ia, ce cearcăne în lung, negre, aurii, gălbui, verzui, de toate culorile: par'că's nişte drăgălaşi de purcelaşi, d'abia fătaţi.

— Zi mai bine *lipitori*, — lipitoarea dracului!

— Is ţipari, bre. Trăesc mai mult în nămol. Nu umblă prin apă după hrană decât noaptea; lumina zilei îi sperie ca pe bufniţe. Sânt tare buni la mâncare; capul însă, ţăranii nu'l mănâncă; pentru că, zic ei, se trage din şarpe. Şi chiar seamănă, umblă ca şarpele. Umblă pe pământ şi'l poţi ţinea fără apă, la umezeală, o zi întreagă. De'l tai în două, coada lui, ca şi cea de şarpe, se zice că mişcă pân'ce apune soarele. În alte ţări, se prind şi se face mare negustorie cu ei. La noi, nu ştiu, or că nu sânt, or că nu se prind; că până acu, nici c'am văzut în piaţă. Se mai zice, că la largu lui, mai cu seamă cei de riuri, ce vin vara dela Mare, poate creşte pân'la doi metri lungime.

— Aoliu...

— Da de unde dracu le ştii toate, — bre? Par'că le-ai ceti din carte?

— De unde? Hei... crezi c'am fost tot aşa? cum mă vezi? Am fost şi eu om, ceva odată, în vremea mea. Ce n'am fost eu, dela împărat în jos, pân's'ajung un cerşetor?!...

— Pasă-mi-te, te-a doborât şi omorât... (face cu mâna calea şi semnul păhărelului sau sticlei).

— Ba, nu! ba nu, neică! Nu el m'a doborât şi omorât! ci el m'a scăpat şi ridicat: el m'a împiedicat să mor. De nu era sau de nu mă dedeam lui... muream sau mă omoram de mult..." Şi ochii lui, sarbezi, stinşi, lipsiţi de flacără şi vlagă, începură a licări în lacrămi.

— Dar'ăsta, buşteanul ăsta, cu gura cât şura, ca mama pădurii? Ce? şi dihania asta'i peşte? Mă... da multe dihănii mai roadeţi voi ăştia, pe la oraş!

— Săracu! Cum ar mai roade şi el, de şi-ar suge pielea de pe ghiare, pân'la oase, de-ar avea, de i-ar da mâna!

— Mie mă? mie, nu'mi dă mâna? Mie care am douăzeci de mâini în casă şi la masă!?

— Ala e somn; e regele peştilor riurilor şi bălţilor noas-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tre. Chiar la ştiucă, îi face de petrecanie, de nu scapă cu fuga, cu zboru.

— Dar'ăla, ăla roşu, tăiat în două, cu capul mic, cu carnea sângerată, gros ca pe picior, ce'i ăla ?

— Ăla ? ăla (?)... Ce dracu'i ăla ? că nici eu nu ştiu ?

— E somon, zise negustorul. Ásta vine de departe ; au prea mult pe calea Victoriei ; d'aia ne-au trimis şi nouă, aici.

— A-ha ! somon ; ştiu, e regele Rinului. Unul din cei mai gustoşi peşti. Dar nu pentru d'al de noi.

— L'ai gustat ?

— Ba nu ; dar aşa am auzit.

— Câte parale chilu ?

— Patru lei.

— Auliuu... o vadră de ţuică ! Să'l guste dracu. Noi muncim pă parale.

— Să munceşti trei zile, ca să guşti odată peşte ! de, cam greu la socoteală. Da, de ce nu sânt şi pă la noi ? De ce nu s'ar semăna şi prăsi cu icre ?

— Pentru că, de ! vorba ţiganului, „icrele's mai bune de mâncat, decât de prăsilă".

Erau la capăt, se întorceau pe lângă tarabele opuse, încercate mai mult cu peşti de Dunăre şi Mare.

— Şchiopule, mă! ia ui-te ici, peşte scândură ; par'că'i o foae de brustur. — Mă fi-r'ar al dracului, da pocit şi urât mai e. Ia, ce noduri, ce bube pă el? şi de os încă ! Şi, n'a ! lucru dracului, de minune: p'o parte alb—p'o parte negru.

— Ş'încă, numai c'un ochiu. (Unu'i sărise şi dispăruse şi lui).

— C'un ochiu ? Ia, mă. Ia'l în mână, s'o vedem şi p'asta. Doar n'o fi dracului sămânţă de ducipal, de căpcăun (?).

— Fiu... fiu ! (fluieră)... Să fiu al dracului, iau unu, de-aşi da un pol ; am să'l arăt de minune, la tot satu.

— „Cinci bani chilu, neică ! cinci bani".

— Eftin ; nu'i scump. Da, de l'ăi duce.. să'mi tai limba.

— De ce nu ? (Cel'alt, face şiret cu ochiu, către chioru).

— Mitrică, Trică mă ! Ia vin, ia ! Hai să vezi pe dracu, pe fi-to, cu cioc, cu botu lung, d'o şchioapă, ca burghiu, ca nasu tău.

— Fă tu mai bine'ncoa ; ia, să'ţi arăt pe frate-t'o, pe chioru ! Poate vă împrumutaţi, să vă faceţi or unu, or altu, ca lumea, cu câte doui.

— Vino mă Trică ; să vezi ce gură su'barbă ; ce şiră şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

laturi, cu zimţi ! — Ba nu zău, bre, ta-s'o lu ăsta o fi care tae cu coama de ferăstrău vapoarele ?

— Ce ? te faci că n'auzi, ai ? Faci pe prostu, pe deşteptu ? Vino tu incoa, să'ţi arăt tizu, mutra.

— Cum îl chiamă, bre ? cum îi zice, peştelui ăstuia ?

— Calcan.

— Calcane mă ! mă calcane ! mă... n'auzi — luaţi-ar D-zeu şi urechile, ca picioru şi ca ochiu.

— Ei, ce'i mă ?

— Ie-te, ce'i : peşte chior, c'un ochiu, ca tine.

— Mă, să fiţi ai dracului ! da mult trebue să'l fiţi căutat...» Ia un peşte, îl observă, il întoarce, zice că nu'i adevărat că'i c'un ochiu, p'o parte alb, pe alta negru, că s'a făcut dintr'unul doi, că'i crăpat pe partea care'i albă. Apoi, în hohotele tuturor, îl pune cu ochiul peştelui la ochiul lui, se strâmbă, se poceşte, glumeşte, închide ochiul citav, zice că vede cu cel sec ; c'o să mănânce numai astfel de peşte ; c'o să doarmă cu capul de peşte pe ochiu, doar-doar i-ar sări al peştelui — cel bun — la el, sau al lui la peşte.

— Cumpără mă, cumpără şi tu, c'a luat şi Gică.

— Da cum dracu l'o fi chemând ?

— Auzi că calaican,—Calaicane finule.

— Calcan, bre, nu calaican. Ăsta'i peşte, neam din cel care a înviat şi sărit de pe grătar, când cu ristignirea lui Christos, ca să împrăştie necredinţa păgânilor, cari ziceau că atunci va mai învia Christos, când va învia peştele. Peştele sărind, a rămas cum îl vedeţi, ars, negru şi scorojit p'o parte, alb pe alta, pe care nu fusese fript. Vorba ai'laltă e alt-ceva, însemnează o vopsea, e floarea de piatră vânătă.

— Mă, mă cucuveaua dracului ! Să nu mă botezi... că te miruiu, zeu te miruiu. Gică, mă : Să nu te pue dracu să duci şi să araţi vr'unu 'n sat.... că te chiorăsc, zeu îţi sare şi ţie unu.

— Ce mă ?... Ei bine : de nu ţi-oi face-o, de nu ţi l'oi restigni pe casă... să nu'mi zici pe nume.

— Aşa ? Staţi numai ; am să vă fac eu şi eu pe piele.— Ia dă'mi, bre, şi mie un ţipar, şi unu d'ăia cu nasu lung ? Cum îi zice ?

— Cegă ? d'ăştia ? da ?

— Da, da; dă-o încoa... Aşa! Na !... na Cegane, săriţi-ar ochii". Il arde cu coada peste ochi.

— Ptiu ! Găsi-te-ar năbădăile. Păi asta-i glumă, mă, pezevenghiule ?"

In acest moment, discuţia le fu întreruptă de un pescar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ce'i rugă să'i ajute la descărcatul camionului. Pe podul acestuia, desfăşaţi din faşa de papură şi rogojini, zăceau trei namile de peşti — un morun, un somn şi un nisetru — ce te-ar îngrozi de i-ai vedea în apă, la o scaldă. Capetele le atârnau înainte, pe lângă cal; iar coadele, li se târau departe în urmă, ca vârfurile unor snopi de nuele, lungi. Păreau nişte modele alese pentru o expoziţie. La vederea lor, ţăranii îşi uitară glumele şi cearta; rămaseră pe scări, împietriţi, cu gurile căscate. Fu o clipă de trăsnire, după care se priviră lung, cercetător. Apoi, pe când pescarii îi îmbiau a pune mâna, şi pe când ceilalţi doui loveau curioşi cu palma în monştri îngheţaţi, chiorul reluă:

— Ce dracu's astea, bre? Buşteni (?) bârne (?) ghiaţă(?), ce?

— Iar nu vezi, iar—chiorule! Nu vezi că's peşti? dela Dunăre, de Mare?

— Peşti? peşti aşa mari? Să orbesc de nu gândeam că's nişte ţăpăluşi de fag. Ştii, mă, când îi tai şi îi trânteşti de se îngroapă în frunziş uscat? crezi că's chiar ăştia, înveliţi în rogojini şi păpuriş. Ie-te: ăştia parcă's d'aia de dos, gânjoşi, negri; ăsta d'aia de faţă, fragezi, bălani.

— Ci haide, mă, puneţi niţel mâna, ce D-zeu.

— Ci stai, bre, stai. Doar nu dă turcii, nu'i ţapa la coadă. Stai, să vedem minunea bine; să avem ce spune în sat, a-casă... Tricâ, Gicâ mă! ie-te colea: unu... două... trei..., patru braţe mă! patru stânjeni, fiecare! Uliu... d'abia l'ai duce cu boii! Mă! să legi tânjala d'ici, să'l tragi la poartă, să'ţi strigi golanii din casă, cu câte un cuţit în mână, ştii colea, ca Zdrâncu spaima zmeilor, şi să tae.... să giorsăe... ca din zmeu, ca din balaor!

— Hoop! suus!

— Gicâ, mă, ce zici, aş eşi cu el din iarnă.

— Dă-te dracului. Ţi s'ar beteji toţi; ţi-ar muri de cufureală.

— Ci tăceţi, bre! că ne scapă.

— Scăpate-ar... să te scape. Doar nu scapă'n Olt? Dar să fi fost colo, la prins, când era viu? Mare minune de ţi-ai fi găsit turu cu acu, şi ismănuţele ca să le schimbi mai iute!

— Ci mai taci, potae! Hai să-i cărăm întâi.

— Căra-te-aş şi pe tine, tot aşa, bumben.—Mă, când vei simţi că plezneşti, să mă chemi, să'ţi aduc un doftor.

— Bodaprosti, de dragoste şi milă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Da', știi de ce ? Ca să'ți tae un picior și să'ți scoață un ochiu, spre a mi le pune mie, c'am auzit că se poate.

— Altu, băeți ! Hoop !... suus !

— Mitrică neică ! — ce ? te-ai supărat?...—Mă ! mă ! ține, ține mă. Ce ? faci pe prostu ? lași povara numai pe mine ? Prinde m' ! prinde d'aici, de cap—fi ți-ar al tău al dracului, în locu'i. Râzi ! râzi fi-r'ai al dracului, de secătură !

— Hoop .. jos.

— Am să te boșorogesc, ca să'ți mai tacă fleanca,—căței ce ești !

— Ți-e teamă, ai ? să nu te fac tată ? să nu'ți trântesc și ție vr'o duzină ?...

— Sus, băeți !— Hoop... sus !

— S'a isprăvit, am să vă dau dracului satu. Am să mă cărăbănesc la Dunăre, la Mare. M'am săturat de bureți și ciuciuleți.

— Du-te Calcane ; du-te unde-a dus mutu eapa. La calcani cu călcănașii tei !

— Acolo mă, acolo. Doi, numai doi d'ăștia să prind pe an, și doar dela vr'o zece care de porumb să desprind boii, și, de nu ți-oi mai trânti zece, în zece ani.., să'mi zici...

— Calcan, din satul Cal...

— Hoop !... jos !...

— Mă da greu fu !

— Șchiopului !... și picioru de lemn îi pare greu.

Drept ai, strâmbule. D'aș avea și eu o... Smărăndiță... grea cât ăla.., dă ridicat în toate seri, de ! mi-ar fi părut și mie ușurel.—Mă, mă hă ! ie te, ie te ici mustațe ! lungi, de două palme ! Par'că 'i uciga'l toaca—dă Mitrică. Și năclăite, înghețate, pleoștite, sloiu, la fel cu tine. Așa merge... așa ba ! (li dă cu palma, pe la nas).

Mă, da câtă gura ? Par'că-i o scorbură de copac. Și ie-te spate nene, ca de porc îngrășat pă jir, pă ghindă ! Dar coada... pii... par'c'ar fi un cap de aripă de pasere măiastră, uriașă. Ia și ăsta, cu gura albă dedesubt, căscată, ca o scorbură, ca de trei vaci la olaltă ; cu botu adus ca falca de cătargă, de sanie—pinten de cocoși— ; ăst-l'alt, cu gura tot dedesupt, la gât, ca o spărtură mare de suveică, cu botu ca de sobol, ca de porc bălțăreț, mare, cu pleazna coadii de d'asupra lungă, lungă, cu cea de jos mai scurtă. Și ia ce carne... uliuu... ca zăpada, ca slănina, burduf de brânză retezat în două. Ia la ăsta, gras ce e ? cum stă seu, pe lângă șiră, galben, ca untu, ca niște gălbenuș de ou ?... Și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ce moale..... cum merge cuţitu de uşor prin ol... fără oase, par'că tae în osânză ! (?)...

— Mă !... mă, hă !... fuga mă ! A venit un negustor la ţuică. De căn' vă caut ? Par'că întrarăţi în pământ ? Hai ! fuga !..."

Dela prima vorbă, cu glasul cunoscut, ei se întorc, îşi strâng maşinal zeghile pe piepturile goale, roşi şi păroase, şi în hrăpi. ca un stol de pui la glasul cloştei sau gospodinei ce'i chiamă la mâncare, o pornesc spre uşa din spre cheiu. Călăuza îi urmează, la pas până la uşe ; apoi de aci, văzându'i cum ei fug, de le fâlfâiau pletele şi poalele de zeghi în vânt, o tuli şi el la goană, legănat si crăcăut, ca o raţă speriată. Trecură podul, în spre Spitalul Brâncovenesc, şi într'o clipă zeghile lor albe se perdură şi confundară în fondul de zăpadă, alb. Căciulile lor mari însă. lăţoase, de oi întregi, seine, mai fâlfâiră cât-va în aer şi în vânt, ca nişte mici puncte, ca nişte rândunici la orizont, în zare ; apoi dispărură pe lângă dealul vechei Mitropolii, pe după şandramalele târgului de legumi, fructe şi peşte sărat cu ridicata.

Gerul se inteţea mereu, zăpada ronţăia sub paşi într'una. Din jos, de pe şosea, linţoliul presărat în puncte cenuşii şi negre se clatină, începe să se misce. Locul par'că fuge pe sub tine ; şoseaua pare luciul de riu, pe care s'apropie şi trec lespezi lungi de sloi, de gheaţă — zaiul sau zăporul. E vedenia unei clipe, care trece, lamurită mai apoi de alta care vine,—prin găgăitul neadormitelor gardiene ale Capitoliului împresurat şi adormit. Cletinânde, ca frunzele de plop la adierea unei bori de vânt, întrecute şi călcate din când în când de căţi-va călueari curcani ; gâgăind par'că să bage spaima în hordele de gali din hale ; flămânde. nemâncate poate de o zi, de două, ele zboară, fug fugă nebună după olteanul ce le minte şi momeşte prin aruncături de boabe. Gonesc nebunatice, zglobii, ca să'şi găsească mai degrabă moartea decât bobul : în loc a se hrăni să ajungă hrană. In coadă, una câte una, obosite, istovite, din când în când cade şi să lasă moarte. Biată oaste, biete victime, ostaşi ! D'eţi cădea în marş, în luptă, sau mai apoi în mizerie după, soarta v-i aceeaşi ! In faţă, la stânga şi în jos, pe lângă primblele sau parapetul gârlei, şiragul nesfârşit de care şi de sănii, trozninde de povară şi de ger, şerpueşte şi se pierde în dâră neagră până hă... departe, la Podul Şerban-Vodă. De printre sănii şi căruţe, boii, aceste biete victime sau jertfe ale brutalităţei omeneşti—

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

înainte de a'i fi ale burţei ei—.îmburate şi zburlite de ger şi de traiu rău, cu ochii lor blăjini şi galeşi, privesc compătimitor par'că la găgăitul şi la goana spre peirea micilor victime—surori în soartă—, şi par'că duşi pe gânduri cugetă cu jale la acelaş ultim drum, ce'i aşteaptă de pe o zi pe alta.

Luna, ca o candelă ce licăreşte în înaltul unei bolte de biserici, gata-gata de mijit, părea a'şi pregăti culcuşul în păturі şi saltea de puf, la marginile lumei. Sarbădă, ofilită, obosită par'că de atâta luminat şi energie cheltuită, moţăia, se pregătea de adormit. Vai! *cum se sting în lume toate*, fie o clipă mai de vreme, fie alta mai târziu! Unde'i este strălucirea şi văpaea d' adineauri! ? Din când în când doar—peste brazdele diforme ale arăturei clonţuroase, albenegre, de coşuri şi acoperişuri ninse—d'abea-d'abea de mai trimite câte-o rază rătăcită, ca să se răsfeţe şi prefire prin rariştea de raze a Sfintei Cruci de pe turla Sfintei şi vechei Metropolii. Dup'o clipă însă şi acesta'i dispărută, piere. Şi movila, ca şi templul citadelă, rămân cufundate 'n umbră, ca un singuratic schit împodobit şi gurguţat pe chicera şi 'n chica unui hăuc de codru.

La stânga, în dosul acestor hale, maidanul brişcarilor ia din ce în ce mai mult aspectul unui iarmaroc. Căruţe, cariole, felurite sănii, cu paseri, lemne, lăpturi, altele; cabriolete, trăsuri, diligenţe, briştі şi trăsuri de floreasca cu călători de pe la ţară, îmboldoriţi în blănuri, şaluri, cu caii gâfâinzi, închiciuraţi şi 'nvăluiţi în aburi,—furnică ca într'o zaveră. La colţ, îndată lângă trotoar şi zid, ţăranii veniţi cu lemne au aprins un foc zdravăn. In jurul lui e un ţarc viu, de nepătruns nici chiar de lumină, format pe două rânduri. Primul e stârcit, al douilea în picioare, ţinând cu toţii mâinile întinse în spre bătătae, foc. Din când în când, câte unul cu faţa îmbujorată de căldură—după ce'i fusese de îngheţ—se întoarce sau se mişcă, fie spre a'şi desamorţi spetele înţepenite, fie spre a strânge şi da focului vr'un braţ de vreascuri, de coceni. In urma sau prin golul făcut de ei, lasă astfel să pătrundă prin albul mohorit noptei o lungă dâră de lumină, ce împurpurează locul şi zăpada cu un roz de aurore. Durata însă e d'o clipă, eclipsa are iarăşi loc; pe când jocul şi lumina n'o trădează decât spicul bălbătăei, decât fumul înălţat în nour şi sul.

Cum ştiţi, că sunt, de o naivitate şi curiozitate de copil, mă apropiu, ascult şi mă pun pe observat.

Observând şi ascultând la ei, primul gând ce mă apucă, e diferenţa d'intre podgorean şi ţăranul dela câmp: între

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aceştia şi acei de adineauri. Ce zburdălnicie şi viaţă într'aceia! ce mizerie şi gravitate într'aceştia! Într'unii numai speranţă şi viaţă, într'alţii numai desnădejde, moarte. Trişti, îngânduraţi, discutau cu toţii grav, în şoapte. Işi zugrăveau prin vorbe mizeria-le zugrăvită atâta de hidos pe faţă, trupuri, haine. Iţi făceau impresia unor naufragiaţi, scăpaţi pe o insulă pustie, stând obidiţi şi istoviţi în jurul cadavrului unui tovareş de al lor... La un moment dat, dela clădirile din faţă, de pe alăturea de lângă hale, huruitul unor obloane înăbuşi pe o clipă varmedia haraburei de oameni şi de vite. Ele zgândără urechea ca tobele unei muzici drăceşti, ce cutremură şi domină în jur totul. Şi lăsând în urmă-le, printre harabale şi capetele furnicarului în freamăt a pătrunde o jarişte de auroră, o lumină obrocită de gheaţa prinsă pe ferestre, face să tresară lumea aţipită şi rebegită prin căruţe, să întindă, să ademenească şi urnească chiar pe cîţi-va de lângă foc. Care? care în chinul şi în iadul lor n'ar fi râvnit mai bine vr'un păhărel cald şi locul lângă sobă, decât chiar acela din preajma tatălui din cer? care? Lângă foc, mai rămaseră cel mult vr'o zece. Intre ei, un copilaş, numai oasele de el, zgulit în şuba şi căciula rupte ca vai de lume, îţi făcea impresia unei pocitănii sau păpuşi de panoramă. Cei rămaşi, erau numai chirigii; cei plecaţi, mai mult negustori şi vânzători. Focul pâlpâia mereu, trosnind şi pârâind, aridicându-şi bălbătaea în şuviţe vinete şi roşi, cât un stat de om. Prin lumina şi căldura lui, prin apa din zăpadă şi cercul de drumeţi, împrăştia în juru'i o roată în spiţe negre, ude, o stea de umbre mişcătoare, cletinânde.

— *Treei cornuri d'un baan!* Cornuri caalde!...

— Tăticule, tăticule mă!—gângăvi copilul, cu glasul lui piţigăiat, înecat, întretăiat — auzi! auzi cornuri!

De tată, mă! Tu ştii că n'am parà frântă, chioară. Mai stai, mai rabdă şi tu; doar a vinde lemnele, şi ne-a da şi nouă banii, să putem lua.

— Rabdă, rabdă! Dar, dacă nu mai poţi, nici măcar să mai vorbeşti, de foame!? Nu mi-a fi destul de eri, de dimineaţă, de când tot aştept şi rabd!?

Toate astea, el le spunea atât de tânguios, c'un glas atât de respicat şi dulce, că te cutremura, te făcea să'ţi plângă inima şi ochii.

— Cine te puse, pe tine, mă Ilie, să'ţi iei copilu pe aşa ger, p'o aşa urgie? O să'ţi prăpădeşti băiatu.

— Da'io'l luai? Nu'l găsii azi noapte,. pe la calea jumătate, ţeapăn, amorţit, mai mult mort ca viu, sub co-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ceni, în car? Si 'nchipue'ţi, că spune a fi mers eri toată ziua, o cale bună înainte-ne; că numa seara s'a oprit, de-l'am ajuns, şi că s'a urcat în car fără să'l fi simţit barem.

— Şi de eri, de eri n'a mâncat nimic, copilu?

— Ba, ce de eri? d'a-laltăeri, n'a luat nimic. Mă miram eu de ce nu vroia el să îmbuce nimic, eri dimineaţă, acasă (?) De! ce ţi-e copilu! De bucurie, c'a să vie la Bucureşti, lui nici nu'i venea să mănânce.

— Iliuţă, mă; vrei să mănânci mămăligă cu niscai-va coapă, praz, să'ţi dea moşu? hai? — Copilul tace, strâmbă din nas şi cap; îşi face joc râcâind şi scuipând în foc.

— Auzi tu, mă? S'o pui să se dezgheţe, colea, lângă foc? Hai, spune?

— M'...

— Ce m'...? vrei? or ba?

— Tot mămăligă... tot ceapă... praz... fasole, varză!...

— Da'ce? Rodii, pancove, mirodenii, ai vrea?

— Nu'i destul, de cinci săptămâni, dela lăsat de sec, tot ceapă, numai praz şi mămăligă!? D'aia mâncai eu atâta ger! d'aia trăpădai atâta, şi răbdai atâta frig şi foame, ca să mănânc şi aici tot ceapă, tot praz şi mămăligă!?

Copilul vorbea matur, cugetat. Părea de o deşteptăciune rară, dintr'acelea ce le forţează mizeria şi chinul, ce o dă restriştea şi răgazul omorât cu greu în prada gândurilor, foamei.

— De, o fi având şi el dreptate. Nu vezi, că chiar noi, oameni mari, te saturi de atâta post, te acreşti de atâta mâncare proastă! dară-mi-te ei? Par'că d'abia aştepţi, să ajungi din când în când la târg, ca s'o mai schimbi şi să mai însufleţeşti şi tu cu vr'o lipie, pâine, măslinică, peşte.

— De, copii! Aşa n'i dat, aşa ni'i soarta.

Acel ce vorbea astfel, pozând în bătrân, în moş, deşi cu barba căruntă, rară, deşi zbârcit şi gârbovit — numai oasele şi zdrenţele de el — totuşi nu avea nici măcar cincizeci de ani. Lui ca şi tuturor celor a-lor lor: necazurile, lipsurile, chinurile, le mănâncă anii, le sapă vlaga, tinereţea.

Vorbele acestor doi din urmă, îmi veneau şi le primeam ca şi prin vis, pe neştiute. Deşi eram aci, la doi paşi în dosul lor, rezimat de o căruţă, vai! cât eram de dus, departe, cu ani şi poşte înapoi!... De când copilul contenise, dispărusem; nu mai eram de loc prezent. Corpul? stârvul (?). Ştie oare stârvul, corpul unei vite unde e? unde şi cum se află?... Scena, piesa, păţania asta a lui, a bietului de copilaş, e şi era ruptă din însăşi chiar viaţa mea. In locul şi în starea lui, mă văd, mă aflu eu, eu de altă-dată. Presentul îmi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dispare, piere, și trecutul mult dorit și regretat îmi apare ca aevea, ca'n oglindă... Aidoma lui, mă revăd și mă reaflu zgriburiud de frig, de ger, de trapăd și de foame—ca și puiul după ciută pe o vreme rea, de pic—înlungind în urma bătrânului meu părinte drumul ce străbate dealurile, văile și câmpii ce-au slujit de martori și de scenă celei mai glorioase din victorii, celei mai mari și memorabile din bătălii ce ne-a repurtat vr'odată neamul. Mă revedeam și simțeam ca el, întocmai lui acuma, torturat de dor, de frig, de oboseală, foame, bătând șoseaua cu opinca pe un ger năpraznic, sec, ce făgea să crepe lemnele și să cadă păsărelele din zbor. Și de ce asta ? Pentru ce Doamne, credeți, oameni buni și milostivi ? Oh ! Vai ! De mă credeți—să vă creadă Sfântul —, pentru nimic alt în lume decât tot ca el... pentru vr'un corn sau feliuță de franzelă !... Ah! Ah! Cât nu mă gândesc la vremea și la mămăliga de atunci! Cât nu mă agit și mă frământ la gândul milioanelor ce sufer și'i duc dorul astfel, ori de câte-ori văd sau îmbuc o bucătură de franzelă ! Da ; viața lui, era ruptă d'intr'a mea. In locul lui—muncit în spazm de dor și râvnă în spre București, în spre orașul de belșug—retrăesc și mă revăd aidoma spre acel oraș trufaș, spre acea cetate întărită, în ziduri, șanțuri, metereze, cu turle și acoperișuri țuguiate, sure, căzut și ajunsă pe vremuri în genunchi, de batjocură și pradă oastei și la picioarele celui mai mare din eroi !.. O ce vremuri ! și ce oameni erau aceia și acelea de atunci, în cari din șeile de lemn, sabia de coasă și tunul de cireș amenințau Țărigrad și Viena !...

Cât 'oi fi rămas pierdut, zănatic, pân'ce mă zgâlțâi o precupeața (?) — nu știu. Ceea-ce știu și simțeam însă, după cât mi-aduc aminte, este că zguduirea sufletească mă făcea să mă cutremur și să tremur, scăldat în nădușeli și lacrămi. Mâinile, cu toate mănușile de lână—lipite pe șina sau pe raful roatei—îmi amorțiseră, înghețaseră ca sloiul. Cu ele roși, cu degetele bețe, mă apropiai de foc. In același timp și loc, alături, se așeza stârcit, turcește, bulgarul ce nu mai înceta să strige: „Ciai! fierbinte ciai!"

— Ce ai mă, ce—îi zise unul ?

— Ciai bre ! și la acest răspuns al lui, unii țărani se privesc zâmbiind, cercetător.

Coșul lui, cu zaharicale, cornurl și franzeluță bucățită, și'l așezase lângă el, la dreapta, taman lângă copil. D'inadins !par'că, spre a'l tortura și a'i face clipele o veșnicie de supliciu. Cu ce foc, cu ce râvnă, nu le privea el

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

codiș, pe sub căciulița lui împurpurată, albă, ruptă, îndesată pe urechi și ochi! Cu câtă poftă și lăcomie nu le mânca el din ochi! Trebuia să fii un tigru spre a-ți tortura și devora pe îndelete prada. Și eu tigrul, eu bestia sau monstrul ce nu trăisem și crescusem decât victimă, decât în martiriu și în pradă ca și el, eu îl torturam, îl omoram și devoram pe îndelete. Si de ce? Din curiozitatea sau meschinul cuget de a vedea dacă foamea va birui cinstea, dac'a prefera mai bine moartea decât viața prin necinste, printr'un furt. Dar, nu; el nu se'ntinde, nu s'atinge. Cu toate c'o putea destul de ușurel și bine face, în timpce eu învăluiam bulgărul într'o volbură de întrebări. El rămâne ca un ciung, ce se luptă și se soate ca să scape de vr'o jenă, de peire; întocmai ca vițelul flămând rupt, legat la stâlp în fața vacei, în spazmul și în prada dorului de lapte — ce îl vede spumegând și'l aude țuruind la muls.

— Ia spală bre, o ceașcă, și'i pune băiatului un ciai, cu lapte și cu rom mai mult? Ce? nu eram, cum merge vorba, nu eram și eu băeat?

Intr'o clipă, mâna mi se frige pe ceașcă, și cornul în bălbătae. Apoi cu lăcomie și cu sete mă prefac că muşc din cornul cald, că sorb prin aburii fierbinți. Pe când cu oohii, ca o fiară, pe furiș, îmi observ și mistui prada. Când cu dau să muşc și sorb, a-gale, el ca un cățeluș flămând, când se gudură pe lângă masă. în tortură, ne-astâmpăr, își linge buzele în friguri, își clătește limba friptă, în gura lui uscată, arsă. Și, ca înnecat c'un os, înghite lung, prelung, în sec. Pe când pe nasul înfundat și sforăind de obidă sau guturai el suflă și răsuflă tare, des, gata ca să'și dea sufiarea sau drumul slobod la un plâns!

Era destul? era d'ajuns? Nu. Shylock e neîndurat. El are drept la tot dreptul, bestia la toată prada. Și când îl are, sau când crede a'l avea, el și'l vrea după cum vrea. Porția'i surâde, prada îl așteaptă. Amândouă îi sunt în grație și la cherim. Ce bine e să fii mereu călău! ce amarnic vecinic victimă sau pradă!... Ce senzații, ce satisfacție pe el, când e singur că'i a lui! Când își ascute cuțitul și își descleștează dinții ca să rupă, ca să tae! Și ce decepții, ce desnădejde mai apoi, când ea'i scapă ca prin trăznet! când din călău devine pradă! când prin soarta și emotii e când Shylock, când Antoniu!

Tirănie! nu'și așa? O fi, fie. Insă, credeți-mă, ceea ce'mi place a crede — pe cât a și gusta—, că farmecul cător mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întinse şi mari doruri e mai presus decât al or căror pripite şi momentane satisfacţii, isbândiri; că speranţa, că iluzia şi dorul prelungit, ne gudură şi ne împacă mai mult decât realitatea şi isbânda unei clipe. A'ţi mistui farmecul, fericirea şi viaţa în sclipirea unui fulger, sau în perpelirea unei clipe... nu'i ceva vrednic de un om, de judecata şi raţiunea ce îl face a se crede şi a fi!

Lichidul e în clocot. Să'l lăsăm un pic pe gheaţă. Altfel, în lăcomia şi lihneala ce ne zguduc şi paşte, s'ar putea să ne trecem buzele şi gura friptă d'intr'o arsură 'ntr'alta. Apoi, dup'o clipă, reluându'l şi gustându'l, ca să'l vedem de'i bun şi dulce, printr'un gest, c'un zâmbet galeş, i-l întindem, să sfarşim. Copilul dă să miste mâna, să'l apuce, să'l înhaţe. Insă oprit în drum ca de un brânci, cercetător, fulgeră din ochi pe tas'o, pe bătrân.—Nemulţumitule, îl boldi ăsta, ce? aştepţi ca să'ţi ia daru? — M... ba nu; dar... e cu lapte. Am postit atâta vreme... şi să mă spurc cu atâta lucru? Avea dreptate. Respectă omule, o tu deşteptule, chiar rătăcirea unui prost! Totuşi, pe negândite, adăuga'i: Ei bine, de nu pentru atâta, să'ţi mai dea o ceaşcă, două dacă vrei. Şi pe când în mine — conştient şi mâhnit poate, nu atâta de păcat cât de remuşcare, de ne-respectul credinţei şi chiar rătăcirei altuia inofensive, dam ca să'i comand un altul, de post, semplu, îl văd că e învins, că rezistenţă, scrupul, îi e biruit de râvnă şi de foame. Nerăbdător şi lacom, dârdiând din cap, din braţe, din tot corpul, cu pliscul şi cu ghiarele căscate, ca un vultur, ca un tigru pe o brădă, par'că'l revăd repezindu se spre corn şi ceaşcă. La scena şi zguduitura asta îm venea să mă cred Crist: Un Crist ce'şi satură poporul cu o pâine şi doui peşti. Ah! — îmi abătu atunci: ce har Dumnezeesc n'ar fi, pentru întregul meu popor sărman, şi pentru toţi copii lui flămânzi, de-ar avea zilnic fiecare ceaşca lui, cu felia de franzelă! Acel ce i le-ar hărăzi i-ar fi un D zeu mai mult. Înainte de a gusta din ele, uitând poate rugile datorite Celui de Sus, nu i le-ar uita nici o dată pe acelea cuvenite aceluia de jos! Când s'a naşte oare el? — cugetam şi mă'ntrebam?...

— Ia pune'mi şi mie, bre, un ciai — reluai desmeticit? Bulgarul se execută repede, cu drag, cât scuipi. Când încep şi eu să sorb, cu lăcomie, întărâtat de lăcomia şi de foamea lui de lup, observ că isprăvise. Din ciai d'abia gustase; cornul însă, îl înghiţise mai mult nemestecat. Ii dădui un altul, şi'i mai comandai o ceaşcă, cu de zece bani franzelă. Si pe când noi ne vedeam de treabă astfel, molfo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tând pe înfundate, eu cu ochii — chip la foc — el cu ei zimbind în roată, ţăranii, nişte spectri, momâi vii, ca moţăind, tăceau zguliţi, chitic cu toţii. Priveau distraţi în jos, în foc, sau îşi făceau distraşi vr'un joc, vr'un lucru. Din când în când doar, par'că spre a pune capăt tăcerei ăsteia de gheaţă, din preajma unui sloiu, unul după altul, ca şi molipsiţi sau în corul unui cântec, începură a ofta şi a căsca.— N'ai vrea cum-va şi d-ta, o ceaşcă, neică, zisei celui bătrân, ce nu'şi mai lua ochii dela băeţaş? El scuipă, alături, înalţă ochii, şi petrecându-şi 'i prietenos şi galeş printr'ai mei, şi'i opri în flacără apăraţi de palmă. Si fără a şi'i lua sau desvălui din umbră, ca şi când şi-ar fi vorbit sie'şi, sau a lor lui, el îngână: „Doar sântem oameni de cinste, nu de cinsturi, de pomeni şi milogeli? E ruşine, cocoane, e ruşine şi nedrept să iei cui-va ceva geaba, care nu ţi cu nimic dator!". Vai! câtă dreptate nu avea! Cine dela el sau dela ei în sus ar putea zice ast-fel, făr' a nu roşi sau merita scuipat? Nimeni...

— De ce ruşine, omule? De ce nedrept, să capeţi şi tu într'un veac odată, când dai din veci şi'n veci, fără ca celor cărora le dai sau îţi primesc—atât de mult şi gras, tot de pomană, geaba—să se simtă nedrepţi, necinstiţi, milogi şi ruşinaţi? Ce? crezi că eu nu trăesc tot prin cinsturi, prin pomeni şi milogeli? Ce zici? mai bine ar fi să mor, să fur, decât să trăesc prin ele? Oh! Cât n'am roşit şi eu la început, pân'ce-mi s'a îngroşat obrazul, ca la porc!

— Ba eu... eu aş primi, cu amândouă mâinile.

— Tu, tu ai primi, căzătură! că eşti de neam pomonagiu.

Imi cam ajungea, numai puteam sta. Eram apucat de una din acele sfârşeli şi tremurături nervoase, ce-mi vin atât de des după încăpăţânarea în lungi şi grele oboseli şi cheltueli de energie. Presupunând că majoritatea celor zece dela foc ar precumpăni părerea şi scrupulele moşului, ba, că chiar pe el gerul l'a forţa a le călca, decât să'şi lase la rându'i dreptul bragagiului bulgar, aruncai acestuia—din toată sărăcia — un franc, zicându'i, să dea de rând la toţi, câte o ceaşcă şi felie de franzelă. Mă sculai, de pe lemnul ce le servea de bancă, îi salutai rotindu'mi ochii peste toţi, şi, ruşinat par'că, mă scuturai ca de un pisoi de băiatul ce cu lacrămi vroia să'mi ude şi sărute mâna. In urma mea, pe când îi ocoleam, bătrânul îşi scoase căciula lui de pe urechi, lăsând să'i curgă de subt ea şuviţele de păr cărunt în zmocuri. Şi-le dădu apoi d'o-parte, printr'o uşoară zmucire de gât şi cap, şi lăsându'şi'l cam pe spate şi 'ntr'o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

parte, cu ochi'i mari, deschiși spre cer, printre închinături și rugăciuni, îl auzii: *„Doamne! auzi-mă Doamne! Dă'i lui ca să dea mereu, ca să aibe de unde da într'una!* " Vai! îmi ziceam eu — de ce nu mi-a dat ca să vă pot da la toți! chiar la toți cari din fățărnicie vă zic *frați*?

Grăbii pașii; străbătui cotitura halei de paseri, înăbușit aproape de duhoarea călduroasă, ce răbufnea din cotețele de lemn, teancuite în celarele de zid. Străbătui piața halelor, o luai d'a lungul stradei lor, pudrat și orbit din când în când de spuza suflată de băeții somnoroși, ce aprindeau focul la grătare, la mangale. Cotii după câți va pași la dreapta, pe o stradelă — Bazaca mi se pare, un adevărat bazar în timpul zilei — de prin ale cărei dughenioare marfa năvălea în avalanșe, în valuri până prin mijlocul ei. Trecem strada Carol, lăsăm în stânga Piața Florilor, a Sfântului Anton, pe care fluturașele floriste, cloanțele pe șatre și zgripțuroii de florari și păsărari încep să mișune, să fearbă, în asurzitul corului de porumbei, pirpălaci, scatei, sticleți, botgroși, mierloi, canari, gaițe, cintezi, presuri... Apoi, ca niște lași și dezortori ce fug și lasă în urmă-le câmpul de bătae, sau ca niște selbăticiuni gonite cari la o dolie sau suișul unei culmi dau de vuetul și de vacarmul unei tăeturi în toiu, răsuflând o ușurare de pe sufletul încărcat și ușurat, ca în liniștea și dibuirea unei peșteri o luăm pe calea Moșilor in sus. Urcăm pe Podul Târgului d'Afară, pe unul din acele poduri ale celor de demult, despre cari nimic, nicăeri și nimeni nu'ți și nu'și mai amintește ceva, — afară de bătrânii vremei lor ce se simt atât de streini și de înstreinați pe stradele și bulevardele de azi.

Părăsind acest vacarm, acest spazm de epilepsie socială, stomacală, această fermentație de bâldor bucureștean, cum i-ar zice un Zola —, urcăm spre Sf. Gheorghe unde reintrăm și ne aflăm iarăși în tăcerea și pacea de mormânt. In răspații lungi și rari de timp, ce în potopenia, în beznа și singurătatea nopței par niște vecinicii întregi, țipetenie de om nu mișcă, nu s'aude, nu trădează centrul unui babilon. Unde și unde și din când în când doar: vr'un lucrător depănâd grăbit din fuse și strângându'și în juru'i hainele murdare, jerpelite și albite în chiciură—apare ca o fantomă; vr'o jupânească sau bucătăreasă pripită spre piață, zgulind capul subt broboadă, cu coșul pe mână și cu ele în sân sau în manșon — dispare ca o stafie; vr'un curățitor de stradă sufiând în pumni, frecându-se la mâini, sbătând din brațe și mânuind săpoiul, târnul sau lopata ca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

un automat — zgândără infernul ca un demon în elementul lui; — îți atrag atenția, te trezesc ca din somn și vis: trădează centrul unei Ninive căzuto sau adormite în somnul unei orgii sau în beția unui somn.

Ajuns sus, în piațetă, în fața grădinei Sf. Gheorghe și librăriei Sfetea, eram desghețat, numai aveam frig de loc! Ba, mi-era cald, eram aprins chiar; și ca scăpat de greul unei mari poveri răsuflai mai ușurat, satisfăcut. Cuprins astfel de momeala acestei trecătoare satisfacții sau senzații, răriiu și scurtaiu pașii, îmbucurat la gândul că mai aveam doar câți-va de făcut. Nici nu cugetam, nesocotitul, că slăbind din întețit mașina — olansată în zborul ei—, ea se putea ușor stinge și opri din el la fiecare pas, la fie ce obstacol, răstriște și deranjare de șurup; nu'mi dam seamă că momeala'i amăgire, doar o șoaldă trecătoare ca săgetatul unui fulger, urmat de explozia sau de trăznetul prăbușitor.

Dela primii pași încetiniți, și făcuți ca și desculț pe mărăcini, sau pe o vatră de jeratic, mulțumirea și bucuria d'nainte mi se aburi și risipi. Tortura și povara mă copleși și recuprinse: în corp întâi, în gând în urmă. Elan, entuziasm, idee de abia născută și intrată în viață, pierea, era înăbușită la moment. Impresii și senzații luate sau primite din afară, erau alungate de acelea perindate și venite din năuntru. Bicluirile frigului și oboselei paralizau totul; iar sfârșeala sufletească și chinurile de infern trupești, — în cari nervii și sângele în clocot spre a le tămănda și birui se epuizase, se sleise, își dăduseră tot obolul—, îți luau tot darul ce te desparte de bestie și vită.

Ghetele *tun* și *os* de înghețate, îmi strângeau picioarele ca'n clește, ca'n obezi. Somnul, sfârșeala, oboseala, mi le împloticeau ca pe ale unui bolnav, bețiv — cletinând și dând să cadă po fie ce clipită, la fiecare pas. Astfel că vrând să urc cele două trepte la grădină, fusei silit să mă opresc; și ca un octogenar să caut sprijin pe grilaj. Rezimat un pic de el, muribund, molatic, ca un stârv în descompunere și desșirare, ca o pradă la dihănii, ca mâncat de viermi, microbi — cum eram și cum fusesem atâta timp și atât de mult victimă, și pradă unor chinuri, gânduri, agitații, cogitații și emoții de microb, unor microbi — doream patul gol și rece sau aci pe loc mormântul, mai mult decât or cât și când idila, gloria, fastul și Impărăția Tatălui ceresc.

In agonie, în cumpăna vieții cu a morței, mă urnii din loc și dădui ca să străbat grădina. Chiar pe aleea prin-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cipală nici tu barem vr'o cărare. Zăpada mare, scorţoasă, groasă, nu era ruptă decât doar de pârtea paşilor a doui trei singuratici trecători. Liniştea, singurătatea şi virginitatea locului, ce nu trăda semn şi urma vr'unui om, îţi dădea impresia unui mormânt, unei păduri, unei pustietăţi. Picioarele mi se muiase; păreau rupte din genunchi; îmi venea să dau în nas la fiecare pas. Orbecând ca deşălat, măsurând şi încercând zăpada ca o gheaţă proaspăt prinsă, ca să'mi mai desfăt firea şi momesc amarul admiram chiciura prinsă şi fluturândă pe sârme şi pe ramuri. La sclipirea şi în oglindirea razelor din felinare, ca şi ele îţi dădeau impresia cristalurilor unui împodobit salon. Nu, îmi ziceam, niciodată policandru de palat n'a fost când-va mai măreţ împodobit, ca cel din urmă din copaci! Nici când măestria unui om şi bogăţia unui rege n'o avea şi face ceva mai minunat şi mândru! Hoinar, zănatic astfel, aiuram pe sus, la stele şi la cer; uitând o clipă că mai eram şi mai călcam pe jos, pe pământul înstelat în tot atâtea miriade stelişoare! Ce vis! şi ce realitate! când din extazul şi transportul unora să te trezeşti tumba în desamăgirea altora! Şi ce cutremur, ce fior, să te pomeneşti tam-nesam trântit, zbătându-te pe jos, ca un bivol prin nomol, fără să-ţi poţi da seamă cum, de ce?... Cu toate că nu mai eram copil, totuşi când mă văzui jos, un fior de teamă şi de groază mă trecu de la unghii până la creştet: îmi luă minţile, îmi zburli păr şi piele. Sub mine simţeam ceva tare, mai tare ca zăpada, ceva ce mişca şi dârdâia. Un mototol, o disagă, un câine ghemuit, o stafie, un strigoiu sau mort înviat din cimitirul de altădată — poate — mă împietrise, îmi luase puterile şi maŭ. Era nemerit să zic, vorba ţiganului, când se crezuse—fără să fie — înhăţat de urs: „na! fir'ai al dracului! manincă-ma d'a gata, că m'a făcut mama ţie!“ Intocmai lui, după clipa de zăpăceală, după aceea impresie de pierdere de cumpăt, de spaimă şi de nălucire moştenită, suptă de mic la ţâţă, pe care nici cititul şi nici mucul de lumină nu mi-o putuse încă risipi, revenindu-mi puţin câte puţin în fire, recunoscând că nu era nici câine, nici stafie, nici strigoiu, simţind şi văzând în fine că mă lasă teafăr, că nu mă mănâncă, prinsoi curaj, devenii la rându'mi şi eu viteaz. Mă aridic în labe, apoi stârcit, pe vine. Şterg zăpada de pe ploape, deschid cu greu şi teamă ochii; şi cu ei împăenjeniţi şi umezi scotocesc singurătatea— neîndrăznind par'că a'i arunca aproape, lângă mine.

Asigurat însă că de jur-împrejur nu mă ameninţă nici

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o primejdie, laşitatea şi frica de acea apropiată mă mai părăsi. Codiş, cu teamă, încetul cu încetul începui a'mi concentra simţurile jos, sub mine...

Observ borfe femeeşti, de stambă, sub care deabea se ascundea golătatea de femee, corpul rebegit al unei copiliţe. Pipăiu, ascult: Simt corpul înlemnit şi rece, aud clănţăniri de dinţi, gemete înăbuşite. Era în nesimţire, amorţită. Doar tremuratul, doar clănţănitul şi gemetele stinse mai trădau o schintee de viaţă; în colo nici unul din simţuri vii. Tremuratul şi dârdâitul ei avea ceva din fremătul zăvoiului de plopi, la toana unui sul de vânt; ceva din acel al trestiişului în vijelie, în potop şi în puvoiu. Iţi făcea impresia unui cutremur de pământ ce te cutremura şi zguduia par'că împreună cu tot locul, cu biserica şi copacii d'împrejur.

Nişte mâini... ca nişte fuse. nişte picioruşe... aidoma unor surceluşe, sgârcite şi zbătânde în şorţ şi fustă, ca cele de păianjen când sunt rupte de la corp; un căpşor în tistimel — o ridiche pe nisip — vârât în poală, între genunchi, formând cu toatele un nod, o îmbinare la olaltă, iţi refăcea impresia unei pocitanii sau stafii, numai a pui de om nu semăna.

In primele momente îmi păream sau mă credeam jucăria unui vis. Imi abătea să mă frec mereu la ochi ca să mă trezesc din somn. După cât-va timp de sforţări şi tresăriri mă trezii de-a binele. Spaima şi nălucirea îmi pierise; redevenii stăpân pe mine şi pe simţuri. Atunci începui s'o strig, s'o mişc, s'o 'ntorc şi hăţân. Toate geaba însă; ea rămânea de lemn, bâtă, aşa cum o lăsam. Tărbăcit şi lipsit de judecată cum eram, sau cum îmi pare a fi fost, o aridicai de subţiori: Incercai s'o aşez par, s'o forţez să mişte şi să umble. Aşi. d'a surda. Ea rămânea oloagă, ghem, ariciu. In acelaş timp mă împiedic sau alunec, nu ştiu, cădem amândoi grămadă: cu scoţând înjurături, ea un prelung şi tânguios oftat-gemăt. Pe o clipă mă zăpăcii, îmi pierdui minţile din nou. Locuiam la câţiva paşi, şi stam la îndoială, eram nehotărât. Pripa, frigul, starea ei şi starea mea, îmi sporea neliniştea şi pripa, îmi aţâţau nehotărârea. In grabă, nu ştiam nici ce să zic, nici co să fac.

Mi-abătea îmi pare, s'o duc la mine. Dar, un alt cuget sau idee, mă contrazicea pe dată: De ce să'mi iau belea pe cap? să dau de vr'o năpastă? Să plec, s'o las, s'o părăsesc în mila sfântului şi morţii? îmi mai ziceam. S'ar putea? îmi comanda conştiinţa din nou. Nu ţi-e groază de idee numai? Câinii, vitele, fiarele şi cele mai mici insecte

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

chiar, părăsescu-se ele la nevoe, la primejdie și moarte astfel? Și chiar de-o fac, n'au ele mii de scuze? Tu însă, tu om ce ești, ce te crezi și'ți zici un om — deși mulți te cred și'ți zic bestie sau vită — tu ființă superioară, rege al pământului și a tot ce mișcă, ce scuză poți tu avea? Poți tu invoca vre-una? Mă gândii atunci să chem, să strig sergentul. Mila, teama însă, iarăși mă oprea. Mă muncea și înfiora cugetul ne-salvărei grabnice și al morței prin întârziere. Remușcarea de a nu'mi lua pe conștiință un suflet sau o crimă, prin neglijență, mă cutremura și îngrozea. Câți oropsiți nu mor prin tămândare și neglijență în drumul spre spital? Pe câți o mână bine venită la timpul oportun, nu i poate mântui o clipă mai de vreme, și o alta pierde, una mai târziu?! Cu toate astea, cu toată zăpăceala în care mă aflam, recunoșteam că timp de pierdut nu mai era. Căci, cine putea ști, dacă o oră, un sfert, o clipă poate, n'ar fi fost prea târziu, de tot târziu! Câteva minute, secunde, o clipă chiar, de câte ori nu ne sunt scumpe, de aur neprețuit chiar. De câte ori de ea sau ele, ca de un fir de păr, nu ne anină viitorul, sănătatea și viața? Când deci în lașitatea și tembelismul nostru le sau o lăsăm nepăsători și nehotărâți să treacă, spre paguba și peirea noastră sau altora, e o nelegiuire, o crimă, — chiar de n'ar părea și alții nu ne-ar crede-o; suntem mișei și ucigași — chiar dacă nu ne-am crede și alții nu ne ar învinui.

Idei și clipe mi se perindau fulgerător, și mie îmi păreau un haos, o veșnicie întreagă. Unele în vreme, altele în cap, mi se rostogoleau ca vânturate de aripile unei mori de vânt. Aci îmi venea să cred că n'a trecut decât o clipă, aci c'am petrecut un întreg veac de om. Exact cât s'o fi scurs nu știu, nu'mi dau bine seama. Ceea ce știu și îmi dau însă, după cât mintea mă ajută, este că la un moment dat începusem s'o întrec în clănțăniri, în tremur și cutremur. Fiori, zguduiri, răcori, călduri și amețeli, se perindau, mă biciuiau... mă treceau și mă lăsau... să'mi sară mințile din loc.

Simțeam că mă sting și mor prin trăzniri continui, repetate, ca printr'o execuție de curent electric. Era să cad din nou, poate spre a nu mă mai aridica pe veci. Când, în acelaș moment fatal, un fapt ce mă putea pierde, mă salvă, ne mântui. Un suprem cutremur și fior mă înebuni și îmi slei măduva în oase. Pe șira spinărei părea că mi s'a vârât un sloiu, și din cap că mi s'a spulberat creerii: Din clopotnițe sau turle, tăcerea de ghiață și de mormânt a nopței o rupse un fioros vaet de bufniță sau cobet de cucuvea... Simt

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că mă pierd, că sunt pierdut, că picioarele mă lasă. Voiu să'mi fac cruce; mâna îmi pare însă ca păcnită, grea și lungă cât o bârnă. Totul trece și se petrece însă ca prin fulger, ca prin trăznet. Ochii îmi îmbracă albul zăpezei și al zidului de la altar: se pierd și se sting în năluciri. Prin închipuire sau aevea, li se năzărește în fund un sfânt sau sfântă, strângând la sân un copilaș. Prin suggestie, prin impulsie sau prin instinct îl imit; fac ce trebuia făcut de mult. Un ultim și suprem efort, și scrâșnind din dinți—de ciudă, de indignare și revoltă pe însuși firea mea nătântoacă și fricoasă — c'un avânt și fior de curaj și vitejie ce mă mângâe și minuna, ca un leu sau tigru pe o pradă, mă arunc, o înhaț, și o tulesc sau o rup la fugă mâncând... mâncând pământ.

Fugeam... fugeam... cum fuge o gazelă, cum ar fugi un om selbatic la douăzeci de ani. Păream strămoșul urmărit de turci, de tătari sau de barbari, condamnatul sau vânatul urmarit de călău sau de copoiu: un selbatic tăind în zbor pădurea sau pustietatea de teama unui civilizat. Ah, unde mi-e vioiciunea și zburdălnicia de atunci!

La vârsta aia, eram sprintem și zglobiu.. c'aș fi prins și mângâiat pe spate un epure în goană. Era vigoarea, tinerețea netocită în mizerii și gărgăuni; era efectul cumpătărei și vieței cumpătate; rezultatul hranei aceleia frugale, al traiului sau stomacului ne îndopat ca acel de bestie și porc. Ce păcat, că cei mai inteligenți și conștienți din oameni în aceasta sunt cei mai proști și vite! Ce regretabil, că tocmai ei se apropie cât mai mult de porci și bestii! că ruinându'și sănătatea, își mănâncă din vigoare, chiar viața! Cât nu'i de odios, că cel mai fatal și primejdios dușman al omenirei, ca și al celor bogați și înțelepți, e nu araro însăși bogăția și înțelepciunea lor!

In fuga de nebun și de lunatic, pe la colțul stradei Sfinților mă izbii bot în bot cu gardistul buimăcit. Sărise ca și ars, din somn, de pe pragul unei prăvălii. Surprinși, amândoi de-o așa bruscă și nepoftită întâlnire, eu, în fugă făcui o curbă, el, pe loc, aproape să recadă iarăși pe prag, o tresăritură de sfială. Mașinal, pe cât l'am putut zări și auzi, își luă refugiu în mișcările comune sau obicinuite breaslei lui: Incepu a da din mâini, a se zbate și a bate din picioare. Dup'o clipă însă, trezit din buimăceală sau revenit în fire'și, fie spre a-și împrăștia dramul de spaimă și de frică, fie spre a dovedi că nu doarme și că'și face în conștiință datoria, începu să strige, să zbiere, să poruncească semeț, răstit: „Mă! mâ n'auzi? Ce ai acolo, m'? Stai! stai m'!"

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ei aşi! să stau (?) Eu fugeam... fugeam mâncând... zăpadă — ori de câteori cădeam. Dădu gură şi semnale, sculă mahalaua geaba. In poartă, acasă, în Sfinţilor colţ cu Popa-Fiera, un altul aproape să mă înhaţe. Din rostul porţei, proptit între stâlp şi'ntre portiţă—pentru orice întâmplare—, îi arătai de sub palton capul de copil. Apoi, c'un ghiont şi ton brutal, răstit şi răsvrătit, îi trântii în nas, odată cu portiţa şi câteva ocări. In trei salturi eram sus, la uşe: căutam cheia, descuiam, Ei, nebunii, zguduiau să rupă poarta. Gâfâind — de fugă şi de grăsime — în hrăpi ca un mălac, sosise şi primul ce mă urmărea. Se explicară, îi lămurii cu o minciună — ca de dracu inspirată: — că mă întorceam dela doctor, că frigul şi boala copilului nu'mi îngăduiau răgaz de stat şi de taifas.

Intraiu. Pun sarcina în pat, aprind lampa, şi prin mucul de lumină îmi mai alung un pic din groaza adăogată de troznitura hodoroagelor de ger.

Nu ştiu cum, de ce, îmi perdusem cumpătul cu totul: Lucram fără să ştiu ce şi cum, fără să cuget şi gândesc nimic. Imi părea că creerul mi-e scos din slujbă şi din loc. Mă credeam, ba chiar şi astăzi par'că'mi vine să mai cred, că eram în vis, că lucram ca prin somn, ca un lunatic. Cu toate astea, pe legea mea, mult mă mai mir, iarăşi, după atât'amar de vreme scursă: cum de mi s'au păstrat în minte, în cutele din creer atât de neşterse şi de vii icoanele, scenele acelea? Prin ce emoţii, prin nelinişte şi groază n'am trecut, în clipele acelea, gândindu-mă la consecinţe, la un desnodământ fatal! N'aşi fi putut eu fi şi trece drept un monstru, ucigaş?... D'abia acuma îmi dau cu fior seama, în ce prăpastie puteam cădea, în ce primejdie mă vârâsem şi eram.

Inchid ochii, şi prin oglinda închipuirei retrăesc acele clipe. Resimt şi revăd oglindindu-se în ea lanţul întâmplărilor în şir, şi regret că dispoziţia şi puterile nu mă ajută, să le înşir după cum mi le revăd—de nu după cum le retrăiam şi resimţeam.

O învelesc în plapomă şi în balton în pat. Torn gaz peste lemnele din sobă, şi într'o clipă ea îşi plăteşte preţul de cinci franci: Dudue... cum ar dudui o coloană de cotigi pe stradă. Pân's'aduc un lighean două de zăpadă, pentru apă de spălat, căldura şi răsfăţul din chilie îţi tresare inima din loc. Ce mai raiu!... ce paradis!... dup'o zi ş'o noapte de infern!...

Soba e roşie, eu în cămaşă. Zăpada începe să se lase ca un stingher nour pe senin, după culmea unui deal. Par'că

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aș fi copil acasă, în grădina sau în țarcul meu de munți. Și ca stolul de cocori, par'că'mi zboară și se înșiră copilăria de mărgăritar, tot trecutul meu prin creer. La un loc mi se oprește : îmi amintește cum bătrânii combăteau degerătura și înghețul cu zăpadă. De ce n'așî fi încercat și eu, în lipsă de alt mijloc și ajutor, să'i desnăsădesc sângele prin fricțiuni ? Dela inspirațiile și intențiunile subite, pân'la aplicarea lor în faptă, mai întotdeauna nu sunt ceasuri, sunt doar clipe.

Cât clipești din ochi și bați de două-trei ori din palme, cad pe scânduri : balton, plapomă, tistimol, talie, fustă și ciorapi, cât întregi, cât bucățele. Și pe cearșaful cald și alb, vă prezint—ca Salomia capul lui Ioan :—ca unor stăpâni și mari Irozi un om melc, făcut colac, un făt cum doarme ghemuit în pântecile mamei. Deosebirea e, că în loc să fie mic, e ceva mult mai mare, (vr'o 15 ani cel mult) ; în loc să fie cald și roz, e sloiu, stacoj sau morcov înghețat.

Iau mănușile păroase, împănate cu nodâlci de lână, le înțăs în pudra de zăpadă; și ca un zmintit, automat, frec și șurluesc pân' mă simt un damblagiu. Dup'o clipă de repaos, repet actul, și acoper apoi scena, într'un alt cearșaf, împăturat și cald.

Îngâmfat sau mândru par'că, de isprava făptuită, spre a 'mi plăti și răsplăti opera și munca, făcui și aprinsei o țigaretă. Și în timp ce cearșaful ud mi se usca și încălzea, cu lăcomie și nesaț îmi biciuiam agitația și nervii scoteam fumuri val-vîrtej.

In oală și lighean zăpada e un zaiu, un zemeleag. Aidoma ei par'că simt că mă topesc, mă descompun. In cap par'că am zăpadă ; creerul par'că s'ar lăsa și deslipi de creștet și de hârcă: par'că'i descompus, topit. Încet, încet, ca vijelia pe la munți, ca furtuna de pe mare, încep să mă calmez: aproape să mă fure somnul. Caut însă să mă birui. Mă tresar, sar, mă ridic, și printr'un nou transport de nea îmi alung puțin din lene, din somn și oboseală. M'apuc apoi și repet actul, scena cu zăpada și cearșaful. Plictisul și oboseala însă, mă opresc a 'l repeta și pe hârtie: e prea mult poate începutul și partea lui finală.

Căldura, acest fac-totul în univers, ce făcu și face minunile și minunea lumii, a cărei operă e tot ce naște, se dezvoltă, crește, se transformă, mișcă, ce învie și face să trăiască, să existe totul, toate, se milostivi și făcu și minunea asta: renăscu, desamorți și înviă și fătul meu — a cărui nemișcare, amorțire, moarte, mă îngrozise atât de mult.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

La finele acestui act, tresar și zburd de bucurie. Ca un melc în primăvară, când șăgalnic și sfios își scoate corniţele și capul—cât încet și când zvâcnind — începù a se desghemui, întinde. Incepu a 'și deslipi ochii, a clipi galeș și naiv din ei, și, un fior ca de trăznet o coprinse, o pătrunse: Era simţul rușinei, groaza golătăţei ei. Ii citesc în ochi; și truda de a 'mi înăbuși un răutăcios surâs mi-e geaba. Ii citesc și 'i observ mișcările și sforţările zadarnice ce 'și dă: de a 'și acoperi rușinea. Puterile însă n'o ajuta: impulsia, voința, intenţia, e neputincioasă. Mâna d'abia mișcată recade iar la loc, ca și a unui mort; capul d'abia hâit revine iar la loc, ca limba de pendulă. Furia o prinde, ajută sângele—motorul vieţei în marș. Dar îi trece iute, și, ca struțul, își caută scutul de pericol în a 'și închide ochii, în a pune — pe cât poate — o slabă barieră între primejdie și ei. O înţeleg, o admir și scuz — mai mult decât mi-o puteam face. O aprob, și în cearșaful pârlit, ferbinte, o înfăș ca p'un copil Pe când ea, inconștient, ciripește și gângăvește primele silabe pronunţate de un prunc. Dumneavoastră, voi cari n'aţi păţit și dus vr'odată ger, degerături; cari n'aţi avut așa dambla la gură, și n'aţi simţit nici când nevoia de a vă îmbina buzele și fălcile cu mâna, spre a putea scoate labiale, spre a pronunţa un *m*, un *b*, nu, d-tră nici odată nu veţi ști și nu vă veţi putea da vre-o seamă de asprimea gerurilor, ernei, de ce va să zică halul și starea ei.

Eram vesel, îmi venea să cânt, să joc: Ea trăia, eu nu muream. Reînviam d'odată amândoui.

Pe scaun, cu lampa d'înainte, cu coatele între jurnal, pe masă, și cu capul sprijinit în palme, aiurez, visez: mă pierd în rătăciri și plăzmuiri. Pe când noaptea, lumina lămpei și a zilei se îngânau la olaltă prin ferestri. Imboldit de patimă sau de instinct, el sau ca constrânsă de imaginaţie și de sângele plictisit o zi întreagă mereu în slujba unor membre; aţiţat și fascinat de farmecul și vraja scenei, a tabloului acoperit, dispărut din ochi—dar prezent și nălucind mereu in creer—frământ, comit și plăsmuesc în el idei, scene, fapte și păcate pătimașe. Văd, admir — și tremur, mă cutremur. Zăresc doui ochi, ca două mure, scăldate în zmalţul său zmaraldul picăturilor de rouă; doui ochi... doui ochi ca doui luceferi, stingheri și călători pe înaltul cerului senin; văd obrăjorii, obrăjorii ca bujorii, cercuiţi în gene și sprâncene negre, îmbinate; o guriță, o guriță ca cireașa, ca cireașa dată 'n pârg; două buze, două buze rumeioare, ca măceașa de pe rug; două pere, gogoneţe; doui căpșuni,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

două frăguţe, în cosiţe, drăgălaşe şi drăguţe; o frunte... ah! fruntea ei — un corn de lună, pribegindă 'n largul haos, — ea şi totul încadrat într'un nour şi într'o noapte de păr negru, scăpărând scântei şi raze, negru... negru ca mormântu... te scoteau din minţi şi te băga 'n pământ!...

Locul unor simţiminte nobile, umane, era luat de acelea criminale. In loc de mulţumită Domnului c'am scăpat de dracu, îmi abătea numai de drăcii. Imi venea a-i zice mai degrabă ăstuia sau lui, din graţia căruia mă vedeam pentru prima dată 'n haruri, că 'şi lăsase locul unui înger. La vârsta aia însă, e greu să fii un sf. Anton: Ţi se scuză poate aşa ceva, mai uşor decât acum, la aceasta, o mărturisire sau francheţă.

Puţin câte puţin pleoapele se lasă, focul mi se potoleşte. Incetul cu încetul zbucium, spasm şi conştiinţă piere. Şi moleşit de agitaţie şi de căldură, doborât de somn şi oboseală, pier, dispar, intru în linişte şi în repaos: adorm ca dus în somnul, în repaosul şi în liniştea de veci.

. . . . . .

Intr'un târziu, mă deştept, ridic şi clotin capul. Tremur, sunt înţepenit de frig. Incerc ca să mă scol, şi recad iară-şi pe scaun: Picioarele mă dor, mă fac să ţip: îmi sunt umflate şi furnicate de cârcei. D'abia scot ghetele şi încalţ şoşonii. Ceasul e pironit de ger, ceasornicul e zece. Focul e stins, căldura din chilie dispărută. Il reaprind, pun apă pentru ciai, şi din rostul uşii, pe când plec să cumpăr zahăr, mi-o ochesc că e deşteaptă, că mă spionase pe furiş.

La reîntoarcere o aflu îmbrăcându-se, gata ca s'o şteargă Sperioasă, selbatică, fricoasă ca un pui de căprioară; ruşinată, sporiată şi surprinsă de întoarcerea mea pripită, sări, se ghemui şi se piti după sobă, în ungher. Cu capul pironit în unghiul dola zid, cu faţa rezimată şi ascunsă într'acel de mânecă şi cot, se puse pe un plâns înăbuşit. Ii dădui deocamdată pace; o lasai să-şi verse focul, să-şi răcorească inima, să-şi răbufnească necaz şi chin prin plâns. Imi văzui nepăsător de ciai, fără a părea c'o bag în seamă. Totuşi, inima mă durea, curiozitatea mă aţâţa. Insă astfel eram şi sunt, aşa îmi fasonasem firea: de a nu jigni, importuna şi descoase — tam-nesam — pe nimeni, cu nimic. Imprumutasem — poate fără să vreau — acest obicei dela germani. Dacă'mi plac oamenii ăştia, pe lângă nobleţa caracterului, firei, apucăturilor şi altor însuşiri bune ale lor, este că nu te doscos, că nu te scot din balamale printr'un întreg chestionar dela prima cunoştinţă, dela prima *bună*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ziua. Ei știu și te înțeleg că de'i vrea, o s'o faci tu singur. De ce te-ar forța deci? Alții însă, neciopliții și înfumuraţii mai tuturor neamurilor la olaltă, îți fac pe epistatul, pe comisarul, pe judele de instrucție sau pe ofițerul stărei civile de cum le dai mâna, de cum intri în vorbă cu ei. Te pun și te supun unui întreg și adevărat interogator. La repezeală și pe nerăsuflate, te iau cu: *de unde ești? cu ce te ocupi? ce meserie ai? unde șezi? de câți ani ești? cât câștigi? ești însurat? ai copii? ai părinți, moșie, boerie, veresie, teșcherea, patalama, pe dracul, pe mumă-sa, etc. etc.?...* Încât, de nu te fac să-ți sară țandăra, să-ți eși din țâțâni sau balamale, te fac și te reduc să baţi și să ici câmpii. Te pun la încercare și cumpănă grea; fie a te degrada pe tine, fie a insulta pe toată lumea — pentru unul: — a ocoli insultător pe unii, a'i părăsi, a pleca insultat de alții: a'i lua pe toți cei răi de buni și pe toți cei buni de răi: a fi și trece fie mitocan în ochii unora, fie de fudulache și grandoman pe buzele altora. Ești în alternativă de minciună, de poltronerie și de aroganță; în a minți, insulta și degrada fie demnitatea și amorul tău propriu, fie al altora și nedemnitatea lor. Fac pe un biet fecior, chelner, băiat de prăvălie etc., sau pe or-ce lichea a se da drept fiu de boer, rentier, funcționar; pe aceștia, pe negustori etc., drept de ceilalți, drept aprozi de minister, vătafi de primărie, calfe de bărbier. Silesc pe unii a se face sau pozà din pigmei, din broscoi sau din țânțari în uriași, în măgari, în boi și armăsari; din aceștia de ceilalți, ca să aibe sau a fi mai apoi, de nu pot face ca să fie — obiect și subiect de spirit, ridicul, haz, dispreț și zeflemele: Un permanent și regretabil chiul și cacialma, o mutuală și reciprocă păcăleală.

Preparai deci ciaiul, o îmbiai să bea. Ea nu vru, își urmà mereu cântecul de plâns și geamăt — întretăiat când cu note de sughițe, când cu pauze de oftări. Totuși, după mari amenințări și stăruințe, între altele zicându'i că orice i-ar zice gura, stomacul și inima o dezmint și o deszic, de voe de nevoe, d'abia-d'abia prinse cana de ciai în mână. Apoi, ca să n'o deranjez și ca să nu se rușineze la băut, prin întâlnirile de ochi, după ce i-am spus-o, i-am întors spaspatele, mă așezai la masă, la sorbit. Dup'o vreme, aud că lasă cana jos. Eram curios, să știu dac'a băut sau ba. Băuse; dar mai era aproape jumătate. O forțai, 'i-o pusei iarăși a-mână. D'abea mă așezasem jos, și cum era desculță, fără măcar s'o simt, se apropiă și o puse din nou pe masă. Stăruințele erau acuma de pristos, nesăbuite. Binele și bunătatea se puteau schimba în rău, în răutate.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Zărind cana și ciaiul din ea, un gând de îndoială îmi flutură prin gând. Îmi ziceam: Mai știi (!?), poate n'oi fi pus zahăr d'ajuns (!). Sau, cine știe (?) poate chiar de loc. Ar fi nostim, s'o forțez mereu să bea! În clipa de a-l gusta, zărind însă pe masă că din douăsprezece bucățele, câte se dădeau d'un ban, mai erau doar patru, mă încredințai că pusesem fiecărui câte patru. Totuși, desfășurarea ideilor sau impresiilor în cuget, tămândând sau venind prea târziu, cana era deja pe buze: îl gustai, și mă strâmbai. Era mai mult sărat ca dulce; numai a gust de ciai nu aducea. Îl sărase d'abinele cu lacrămi... Cârmind brusc capul, fără veste înspre ea, o surprinsei. N'avu timp să și ascundă pe al ei, să se întoarcă spre perete. Primul lucru ce mă izbi, fu degetele încleștate între dinți — spre a și înăbuși în ele probabil plânset, gemăt, sughițe și oftări. De foc, de căldură, de friguri sau de rușine — poate — obrăjori'i erau roși aprinși, înflăcărați: o pară de foc cercănită de șivițele fumului albastru, vânăt. Erau brazdele, dârele, șiroaele de lacrimi, ce'i izvorau din ochi. În lipsă de batistă, zbicindu-le sau ștergându-și'i mereu cu mânecile flendărite, ale taliei de stambă, ele'i atârnau cloț în jos și le udase până la coate.

În ochii ei, în întreaga ei figură și făptură, pecât puteai prinde, din fulgerătura unei ochiri, era atâta trudă, atâta desnădejde, atâta obidă de amar și chin... că te cuprindeau fiori de milă și de groază. Îți ziceai: aici trebne să fie la mijloc un ce, trebue să se fi întâmplat ceva.

Am mai așteptat încă, am mai tăcut câtva. În fine, pe când era aproape să mă copleșească iarăși somnul, oboseala; pe când simțoam mințile și locul învârtindu-se cu mine, răbufnii și eu, nu mai putui răbda. Curiozitatea mă atâța într'un grad peste măsură; îmi împrăștia orice respect de taină și de om.

— Ce ai soro? ce plângi și te bocești atâta? — par'că ți-a ars familia și casa? Nu s'ar putea să știu și eu, ca să văd dacă trebue și dacă ești în drept să plângi?

Nici un răspuns. Corul ei urmează, cântă mai departe.

— Ei, spune-mi! spune hai, ce ai, sau ce te doare?...

„Haide! spune... spune. Descarcă'ți sufletul și'ți ușurează inima...

„Ei nu te mai codi. Cine știe, poate să'ți pot veni cuceva într'ajutor. Nu știi? că de multe ori măcar o mângâere îți poate alina durerile, necazul!?“

Nimic, de geaba.

— Ci haide frate! vorbește, ce D-zeu! Lasă teama și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rușinea la o parte. Doar ești la un om ca și tine, ca și la un frate. Doar nu ești la stăpân, la biserică, la vodă, să ai teamă or rușine?...“

Un lung oftat, întretăiat de sughițări, fu tot răspunsul.

M'apropiai, ca prin asta s'o forțez Înțelese, se zguli și ghemui mai mult. Apoi, spre a se apăra să n'o ating, printr'un oftat, silabiză : *Nu... pot ..* — un sughiț, și vorba i se opri în gât.

Mi-era destul ; nu mai puteam lupta ; păream lovit cu leuca. Creerul părea că mi se evaporează, că'mi joacă ca și arșița razelor de soare pe întinsul unui lan sau prund. Trebuia să mă mai culc. Mai înainte de-a o face însă, mi-adusei aminte că ea era numai în costum... de bae. Papucii, de-o fi avut, îi pierduse, fie ea saufie eu. Ciorapii, erau numai carâmbii de ei : tălpigile lipseau cu totul. Și chiar aceștia, erau bărbătești, subțiri, scurți. In halul ăsta, putea să tremure și să înghețe chiar în casă. Răseolii prin borfe, ca să'i găsesc ceva potrivit. Dădui peste un pardesiu scurt și reformat, și de niște ciorapi groși, de bicicletă. Îi dădui; îi îmbrăcă — de frică, ca să n'o îmbrac eu cu sila. In picioare o încălțai cu șoșonii descălțați de mine. Barem la picioare să'i fie cald — îmi zicem — amintindu-mi de ce ziceau bătrânii, că : dacă ești bine la picioare și la burtă, n'ai habar nici de frig, nici de nimic. Apoi, așa îmbrăcat cum eram, mă aruncai în pat, sub plapoma caldă încă de corpul ei. Spre a n'o mai jena și rușina prin întâlnirile de ochi, trăsei paltonul peste cap ; și până să mă prindă somnul. începui să cuget și să'i dau cu clanța. Pe înfundate, i-am spus să se scoale, să șadă pe scaun și să vadă de foc, că nu'i am grija. Din mișcări recunoscui că mă ascultă, că-și părăsise pitulușul. Mai insistai apoi câtva pentru destăinuiri — însă tot geaba. Cugetai atunci, ă păcatele se pot mărturisi mai deschis și mai ușor pri cris,sn decât prin grai. O rugai deci, să-mi răspunză de știe citi și scrie. Intr'un târziu, după trei patru rugări și repetări în vânt, rar, prelung, silabisit printre pauze de sughițe și oftări, c'un glas tânguios, duios și dulce — ce par'că și acuma îmi gâdilă urechea — murmură, răspunse : *D... da, ș-știu !... Ș-știu... c-cât... m'a în...v-vățat... t-ta...tă-meu..., în... în v-vr'o șap...șapte ani...*

— Ei bine, adăugai : dacă știi și vrei, ia creion și hârtie de pe scrin, și-mi arată barem prin scris de nu poți prin graiu: *ce te doare, de ce plângi? ești cumva bolnavă ? și unde ? la corp ? la inimă ? la suflet?*... Doar nu mă'i face

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să bănuesc că ești o ucigașe ? că te-a părăsit amantul, or că ți-ai ucis copilul — după cum te-ar trăda fusta ?!..

Apăsai precugetat glasul asupra vorbelor din urmă, cărora le răspunse un nou potop de plânset, de tângueli și lacrămi... Mi se învârteau mințile ; plângea inima în mine. Somnul însă birui totul ; și, ca în cântecile și tânguelile duioase ale mamii, ce mi le doinea pe când mă dăinà în leagăn, adormii, adormii buștean.

. . . . . .

Vai, cât nu'i de greșită și de rău interpretată — câte-o data, într'unele împrejurări și stări — chiar înțelepciunea vorbelor bătrâne ! Cât mi-ar fi părut de ne la locul ei, de mi-ar fi spus-o cineva atunci, că *Somnul dulce... nimic n'aduce !?* Cum i așI fi mai răspuns, repetâdu-i-o mereu, pe veci, *că somnul dulce... miere aduce, mult aduce !* că el e aurul vieței, balsamul ei de sănătate !? In câte boale de suflet și de corp, de tortură și de moarte fără greș, nu face el mai mult de cât toată dibăcia și știința omenească !...

Dormisem mult și binișor. Oh, de-ați ști, de câte nopți și zile nu dormisem eu atâta ! atât de dulce și de bine !

Incercasem să mă întorc, să mă întind, să'mi destind și înviorez oasele, mușchii și nervii amorțiți. Imi părea că mă văd și că mă simt crescând, respirând viață, renăscând din nou. Ah ! cât nu'mi părea de bun și dulce traiul, locul ! de purpurie sau de roz viața, lumea ! Vai, cum ne schimbăm ! cum se întorc... cum se schimbă și preschimbă totul, toate !... In atari fermecătoare clipe par'că n'am crede-o niciodată, niciodată...

In același timp, pe când făceam mișcarea, înainte chiar de a fi scos afară capul și deslipit ochii, ușa se izbește cu furie, și pași grăbiți aud că răpăesc în jos, pe scări. O clipă fac ochii mari, mutra mirată, curioasă și caraghioasă poate. O clipă însă. Intr'o alta, mă desmeticesc : Colind ochii — casa goală .. Sar din pat, alerg pe scări, prin curte și pe stradă, cu capul gol, desculț. Intreb, mă uit în sus, în jos, la dreapta, la stânga, înainte... Ea nicăeri... intrase ca'n pământ. Probabil studiase locul ; se ascunsese bine. Aminteri nu putea pieri, n'avea unde fi.

Viu sus, scotocesc din nou locul — geaba. Imi abătea o nălucire, că eram și că fusesem prada sau jucăria unui vis. Dar, ea nu era nicăeri, și că fusese aci, erau atâtea dovezi, probe. Uf ! de cătrănire și de ciudă, că nu încuiasem ușa, îmi venea să'mi trag la palme. C'o înțolii numai ca s'o poată șterge, îmi abătea să mă dau cu capul de pe-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

reţi. Că nu'i furasem barem un sărut, măcar o guriţă... începusem să mă iau cu mâinile de păr—doar nu altfel. Eram sau îmi păream un tigru, ce'şi scapă şi îşi pierde prada; o ursoaică ce şi-a rătăcit şi nu'şi găseşte puiul. Mi se uscase gât şi gură de scuipat şi fluerat. a pagubă, în sec. Care n'aţi fi fost un sec ? Acel căruia v'ar lipsi curajul ca s'o spuneţi!

In odae era cald; de foc nu uitase—ca de vr'o mulţumire sau *sănătate bună*.

Pe când mă grăbeam să mă încalţ, să fug, s'o urmăresc, s'o caut, zării pe masă slovele sau scrisul ei. Şi noutatea asta îmi spulberă din creer totul ca prin săgetarea unui fulger şi bubuitul unui trăznet. In mine şi din mine pierise o întreagă lume, de gânduri, de idei; în locul ei născuse alta. Eram un alt eu, nu tot acelaş din clipele trecute. Zgriburind, febril, cum un condamnat şi'ar lua sentinţa, sau nebunul amorez răvaşul de intrat în paradis şi hăruri, luai hârtia şi mă lăsai pe scaun, să citesc. Batjocură a stărei şi împrejurărei..... scaunul era alături; mă pomenii tumba lângă el, zguduind casa şi îngrozind lumea dedesubt.

Cu ochii pe hârtie, c'un picior desculţ şi cu altul încălţat, m'aruncai în pat — în dreapta cu hârtia, în stânga cu... ofu de la... spate. Pe buze şi printre scrâşnirile de dinţi mi se amestecau afurisenii, vaete cu citanii de ale ei.

Era o coală format ministerial scrisă pe d'a 'ntregul. Scrisul era destul de frumos; însă ciuruitul picăturilor de lacrămi, întinse, mâzgălite, o făcea pe alocurea d'abea d'abea de descifrat.

De ce plângea, de ce ofta şi se bocea atâta, astfel — poate prea puţin şi prea blajin de cum ar fi trebuit—voiu încerca să arăt îndată. Ertare şi scuzele mele însă, dacă nu prefac şi falşific nimic, dacă prescriu întocmai:

„*Domnule dragă*,

„Intâiu mă iscălesc, la urmă, jos Apoi o să mă apuc să scriu, ce-'oi putea, cum'oi putea, despre ceea ce vrei să stii, să scriu. Iţi deschid inima şi-mi dezvălui taina, numai ca să nu-ţi dau de bănuit cine ştie *ce* şi *cum*, cum pomeneai.

„Cum te'i deştepta, o şterg, am să fug. Că ştiu să fug, s'o şterg, şi încă cum... o s'o ştii, o s'o vezi, să te încredinţezi. Mi-ar plezni obrazul de ruşine, inima de păreri de rău şi supărare, de a'şi mai da faţă cu d-ta.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Nu'ți mulțumesc de loc; n'am nici o recunoștință. De mă oropseai acolo, de mă lăsai să mor cum m'ai găsit, îți făceai o pomană, pe atât de mare, pe cât ți-ai făcut păcatul. Acolo în zăpadă, în omăt, era un canun mare, mare, mare dar scurt. Acuma—pe unde, cât și cum numai D-zeu și eu știm—duc unul poate mai puțin, mai mic, dar vai! poate de mii și mii de ori mai tare, mai lung și dureros.

„De eri, de erî seară... vai! vai cât am plâns, cât am oftat și m'am văitat! Mă mir de ce'mi mai este capul, sufletul, inima și ochii. Am plâns... m'am bocit... m'am tânguit.... până am înghețat în plâns, în bocet, în tângueli și lacrămi. Am adormit și amorțit în plâns și lacrămi, m'am trezit și dezghețat în lacrămi și în plâns. Și bine știe numai Unul, Puternicul, Sfântul și A-tot-știutorul D-zeu cât'oi mai lăcrămà și plânge, cât'oi mai ofta și sughița... Vai! jalea sufletului, durerea inimei, ranele trupului și isvoarele ochilor numai moartea mi le va seca, numaî ea mi le-ar putea tămădui și alina.

„Cât ești de bun! de milostiv! De m'aș mai naște încă odată, de-aș mai fi ca altă dată... zău, zău lui D zeu, bucuroasă și cu dragă inimă mi-aș jertfi alături trup și suflet: par'că nici cu chiar cinstea fetii și vieții nu ți-aș putea răsplăti bunătatea de inimă și suflet. Dacă (!)... Dar... acum? așa?... Doamne!... Doamne Maică Precistă! trăzniți-mă! miluiți-vă și mă trăzniți ca din senin! Inebuniți-mă, luați-mi mințile și mă ușurați! să nu mai aud și știu nimic de mine, de mine și de capul meu!

„Sunt din comuna... județul Râmnicu-Sărat. Eram la tata, om sărac, nouă guri, șeapte copii. Muncea tata, muncea mama, munceau amândoui din greu, ca s'avem noi biet copiii ce mânca — și, zău, aveam. Dar, tata, om ne învățat cu lucru și cu lipsa, om strânciunat de gloanțe și de tăeturi turcești, din bătae, de la Plevna, din prea multă muncă trudită pentru ca să nu murim de foame, i-a venit rău, și din rău în tot mai rău, a căzut la pat; a zăcut cât a zăcut, s'a târât târâș-grăpiș cât-va, apoi — D-zeu să'l erte! — ni l'a luat Sfântu, și ne-a lăsat pe drumuri. De cum a căzut el la pat, mama muncea cât patru. De mâncare, pentru noi, ar fi făcut ea ce-ar fi făcut, ar fi făcut ea rost cât de cât. Dar boala lui tata și moșia încărcată în datorii cereau multe, și — fără ajutorul rudelor și al bunicului, am fi pierit cu toți de nevoi, de foame...

„Pe vremea când tata era bolnav, a venit în sat o cucoană — după vorbă părea jidoavcă. Văzând ea pe tata

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bolnav, pe mama uscată de muncă, de obidă și de chin, iar pe soră-mea mai mare, anume Ileana, frumușică, harnică și deșteaptă, cocoana a stăruit de tata, tata a stărult de mama, și rudele au stăruit de amândoi, ca să-i dea pe soră-mea slujnică cu anul. Și i-au dat'o ; că cucoana zicea c'o ia numai de milă, ca să le poată veni în ajutor. Cum ai noștri erau datori-datori, și lipsiți-lipsiți, cocoana s'a îndurat și le-a dat o sută de lei, leafa soră-mi pe o jumătate de an înainte. Zicea că șeade la Râmnic ; și, lăsându-ne în jale, într'acolo s'a și dus. Și dusă mi-a fost; că biata mamă, mai apoi, a tot umblat, a tot colindat, a tot întrebat, pe toată lumea, peste tot locul, dar, nici de cocoană, nici de biată fie-sa, n'a mai dat, n'a mai aflat, nimic, nimic până azi.

„Tot cam odată cu soră-mea, au dat și pe frate-meu la prăvălie, în București — la niște negustori cari veneau pe la noi după rachiu. In vremo de un an și mai bine, el ne scrioa și ne trimetea din când în când câte câțiva lei, ce 'i dedea stăpânu-său. Din ei și din ce biet puteam, noi aveam cu ce trăi. Mai pe urmă, cam de pe la moartea tati, o fi vr'o jumătate an și mai bine, *pace!* nu ne mai trimetea nimic, nu ne mai scrise de loc, neam...

„Acum vr'o două luni, ceilalți patru frați ai mei, mai mici, s'au bolnăvit de gâlci Cum e alaltă-eri, au căzut la pat; cum e mâine, au murit cei doui mai mici, și ca poimâine, ceilalți doui mai mari...

„In sat, muriseră și mureau copii într'una. Molima nu încetă decât când nu mai avu copii de secerat. Rudele stăruiau de mama și de mine, să plec pân' s'o potoli boala, cu o slujnică eșită dela ovreiul cârciumar, la frate-meu în București. Eu nu vream, mama nu vrea ; ei ziceau, că *trebue!* ca să mă scape de boală, de moarte — nu m'ar fi mai scăpat!

„Mă țineau închisă, la tușica, cumnata mamii, în capătul cellalt de sat. Că co-mi fac frățiorii... nimeni, nimeni nu vrea să-mi spue. Eu nu știam de 's vii, de 's morți ; știam atâta, că 's bolnavi.

„Eram singură în casă. Satul părea pustiu. Pe uliță, o singură ființă, o țigancă, cerșitoarea satului. Am momit'o, că 'i dau mălai și bani, numai să 'mi aducă veste dela frați. Țiganca s'a dus, s'a întors, și mi-a spus, că taman atunci îi ducea pe toți, pe toți la cimitir!...

„Pe frățiorii mei cei dragi!... pe cari îi purtam atât de mult și de cu drag în brațe! pe cari nu mă mai săturam a 'i giugiuli și săruta, îi duceau, îi duceau la groapă, la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cimitir! îi îngropau!... Şi ei..., ei hainii de ei să nu 'mi spue, să nu 'mi zică nimic-nimic!... să nu mă lase să 'i mai văd, să 'i mai sărut, să 'i mai strâng măcar odată la sân, în braţe! — apoi, măcar de-aş fi tot murit, de-aş fi tot perit, chiar lângă ei!?...

„Eram cătrănită... amărâtă... de 'mi veneau nebunii de ciudă: îmi abătea să dau foc casii. Am stricat fereastra, am eşit pe ea, şi... fuga... fuga... Un vîr, tuşica şi vecinii. fugeau, goneau după mine: dar, geaba! nu m'au putut prinde!.. Fugeam!... fugeam şi ţipam, ţipam şi plângeam!... de hăuiau dealurile, satu. Ochii îmi erau înecaţi în lacrămi, nu vedeam nimic cu ei; doar gându, doar doru şi inima mă îndrepta spre fraţiori.

„De departe, de gura mea s'au oprit cu toţii, cu sicrie cu tot pe loc. Mama îşi zmulgea părul, îşi dădea palme şi pumni, ca ovreii, în săptămâna patimilor:

— „*Copilaşii meeei!!...*“ — se tânguia mama, în gura mare.

— „*Maaamă!!... Măiculiţă!!... Măiculiţa mea!!... Fraţiorii mei!!... Fraţiorii mei cei dragi!... nu plecaţi!... nu mă lăsaţi!!...*“ Şi, şi eu, şi mama, ne-am îmbrăţişat, am leşinat, am căzut jos, leşinate, moarte!...

Doamne! Doamne!... De ce nu m'ai luat în locul fraţilor mei? De ce nu m'ai ţinut tot leşinată, pân' la a doua venire, pân' la vremea d'apoi?!...

„Când m'am trezit, din leşin, eram în tren, eram în staţia Ploeşti... Şi, am plâns! am plâns! şi iar am plâns! — până alaltăeri, tot după ei; de atunci încoace, plâng, plâng după mine, după ticăloşia mea!... De ce n'a dat Dumnezeu să mă calce trenul!?... De ce n'o fi vrut el ca roatele trenului să mânjească şinile de acasă până aici cu carnea şi sângele meu!?... De ce n'o fi vrut să mă orbească, să mă înebunească, să mă fi luat odată cu fraţii mei!... Mai bine ar fi fost, decât să fi mai ajuns clipa şi vremea de acum — amărâta şi trudita de mine!

„Când am ajuns în Bucureşti, fără nici un ban, prăvălia cârciumarului era închisă, el în temniţă pentru omor, pentru hoţii, şi frate-meu--nicăeri... Am tras la o samsaroaică, pe la Obor. Fata cu care venisem, îşi găsi a doua zi stăpân, şi plecă iarăşi la ţară. Eu, streină, singurică, am rămas la samsaroaica. Ea, ca să scape de mine, m'a băgat la stăpân, cu zece franci pe lună. Zicea că 'n „*Dudescu*“.

„Stăpânu era ovreiu; la el nu-mi plăcea, dar nu mă lăsa să plec dela el. Mă ţinea tot în casă, tot închisă;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe mine, pe mine care îmi plăcea tot slobodă, tot p'afară... Tot ce trebuia în casă, aducea un băiat dela prăvălie, că era negustor. Eu nu știam nici cum o uliţa — căci venisem noaptea. De mâncările lor îmi venea tot scârbă, tot greaţă; trăiam numai cu pâine, că era tare bună, să fi tot mâncat: nu 'mi trebuia nici o legumă lângă ea. Lucru aveam destul; făceam din noapte zi, şi din zi noapte — adormeam lucrând. Dar de muncă nu 'mi păsa, că vorba tati: „munca'i aur, haru omului şi pâinea lui D-zeu, şi, că *cine 'i slugă, nu 'i stăpân*". Şi cu munca, îmi treceau gândurile, zilele, fără să le bag în seamă.

„Tot aşteptam să fac rost să trimet mamii o scrisoare — şi nu puteam. Tot ceream simbria, ca să plec acasă — şi nu mi-o dedea, mai tare mă priveghea.

„In nădejdea c'odată-odată oi scăpa, că nu m'o ţinea cât lumea, mă împăcam cu toate, numai cu una — *ba!*

„Stăpânu avea cinci copii. Cel mai mare, ca de vreo douăzeci şi ceva de ani, ziua, noaptea, nu'mi da pace neam, de loc. Să ţinea numai de capul meu. L'am spus ta's'o, l'am spus mă'sa — geaba.

„D'incolo d'alaltă eri, pe la miezul nopţii, el, băeatu, m'a sculat să 'i încălzesc apă, să 'l spăl pe picioare. I-am încălzit, l'am spălat. Apoi, cum s'a făcut, cum s'a dres, nu ştiu, nu 'mi dau seamă, că ne-am luat la luptă..; ca şi când eu n'aş fi fost slujnică, şi el stăpân. Şi ne-am luptat... şi ne-am frământat... şi ne-am tăgârţit... şi ne-am trântit... ca un ceas...

„Intr'un rând, mă împinsese cu capul subt un dulap; şi de acolo nu mă mai puteam ridica, nu 'i mai puteam face mare piedică... Era aproape să mă pângărească, el, jidanul pe mine. Atunci, dac'am văzut aşa, am început să zbier, să ţip, tare... tare... cât puteam... Dar geaba! nu venea nimeni, nimeni să mă scape... De cătrănită, de aş fi putut, aş fi prăbuşit casa, ca Samson... Când am văzut, că alt chip ca să'mi scap cinstea nu'i, în desnădejde, l'am apucat dintr'un loc... Şi l'am strâns... şi l'am strâns... ca 'n cleşte. El a'nceput să zbiere... să ţipe... ca 'n gură de şarpe... Cât plescăi în palme a venit mă'sa. L'a văzut zgâriat; şi, m'a bătut!... m'a trântit!... pân' n'a mai putut! A venit şi ta's'o, şi l'a văzut galben, leşinat; şi m'a pălmuit!... şi m'a târnuit!... pân' n'a mai putut, pân' m'a ameţit!... A chemat vardistul, i-a dat un bacşiş, i-a spus că 's o hoaţă, să mă ducă la secţie... M'a dus.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Acolo, am spus tot, cum a fost, cum s'a întâmplat. Ei m'au râs, eu i-am scuipat, ei m'au băgat la arest.

„Vardistul care m'aduse, le-a zis, cam în rugă, să 'mi dee drumul, că am destul, cu ce-am căpătat; ei n'au vrut, i-au zis să plece.

„In arest, într'o pimniță, pe lutul gol, de urât și frică, mai mult moartă decât vie, am plâns cât am plâns, am blestemat cât am blestemat, m'am rugat cât am putut și cum am putut lui D-zeu, și, doborâtă de oboseală, de chin și trudă, am adormit dusă... ca moartă.....

„Doamne! Doamne! cum să 'ncep!... cum să scriu!... Cum să 'ți destăinuiesc păcatele, păcatelo mele cele mari!?

„Cum poți, cum poți tu Doamne, să fii atât de rău și nemilos, taman față de acei cari îți cred și ți se încred mai mult? par'că dinadins spre a-i face să nu-ți creadă? Cum poți fi—de ești cum credem — sprijin și făcător de diavoli? complicele și autorul atâtor blestemați, blestemății? și încă fără a te crede și teme, că ne poți rătăci și face să te credem astfel? de apostol al necredinței și al neființei tale în noi—în bine cel puțin? Cum tu, Dumnezeire, cum poți tu fi atât de îndrăcită, încât prin tine și prin creaturile tale rele să-ți faci un joc și un bat joc din a-ți chinui și neferici restul, pe acelea bune, însăși opera ta? Ba, încă chiar pe aceea ce te slăvește și prea-mărește cât mai mult? cu chiar aceea care prin mii și mii de rugi și lacrămi îți implorâ sprijinul și milă? cu chiar acei cari se încred atât de mult în ocrotirea și puterea ta? pe când harul cu carul nu-l dai și nu îmbuibi decât pe cei cari te blesteamă și înjură? ca o dreaptă și meritată răsplată insultei și degradărei ce-ți aduc atât ție cât și operelor tale?... Nu! Păgânii și idolatrii au tot dreptul a te nesocoti. și cârtitorii nu mai puțin a-ți cârti și a se lepăda de Tine! Căci ai făcut și faci totul ca să-i îndreptățești!...

„In pimniță, visam că sunt pe câmp, aruncată în zăpadă. Prin somn, într'un'tâi, părea că mă zbat în contra unor lupi. Apoi, par'că-i simțeam cum mă sfâșie și rup. La un moment, părea că s'a stins totul: că mi-au smuls inima cu suflarea de odată. Fu o clipă de neființă. După alta însă, în torturi, puțin câte puțin simțuri și ființă păreau că-mi iau naștere din nou. Somnul trebue să fi fost adânc, durerile cumplite. Lucru curat nu putea fi; așa greu nu dormeam eu niciodată. Visul, ca un fir de păr întins peste prăpăstii, fir pe care ar trebui să treci în rai sau iad, se rupea din când în când și te lăsa să cazi în haos,

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ
18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

înebunit de groază. Cum haosul n'avea sfârșit, părea că revii la loc, și firul cu peripeția se înoda și întindea din nou, din ce în ce mai greu, din ce în ce mai fioros. Vedenia era d'ajuns să-ți înghețe sângele în vine și suflarea pe buze.

„Un lup, părea că s'a aruncat și mi-a zmuls o mână, un altul alta. Capul mi l simțeam trosnind, gâtul ca și retezat: îmi părea prins și sfârticat în colții sau în ghiarele a două grape. Apoi, un lup simțeam că mă înăbușea pe pept, un altul că mă devora din burtă. Pe când pe din jos, pe la picioare, unul sau zece părea că-mi scot și trag mațele târâș. Eram în cumpăna pieirii; mă perdeam și mă topeam ca și vâzând cu ochii. Părea că văd cum mi se mistue stârvul și aburește restul. Sforțările de a scăpa, erau ale unui damblagiu sau om legat; acelea de a mă deștepta, ale unui adormit prin vraja ielelor sau minunilor de prin povești. De mai ținea, o clipă numai, s'ar fi sfârșit toate;—și numai rău nu mi-ar părea. D'odată simt că povara mi se ia, și că somnul îmi dispare. Din durerile și groaza visului m'am trezit într'a realității. Și, atunci... oh! atunci... mă mir că n'am înebunit!... Visul nu era un vis, ci hîdosul adevăr! Pe stârvul meu erau patru fiare, 4 tâlhari. Și m'au rupt!... m'au sfâșiat!... m'au pângărit și devorat!... pân' s'au săturat, pân' ce am leșinat sau adormit din nou. Dumnezeule și oameni buni! Auziți-mă și le răsplătiți lor!

Ah! de i-aș ști, de i-aș cunoaște (!). Cu unghiile le-aș scoate ochii, cu dinții i-aș jugăni și le-aș scoate inima din loc.

„Într'un târziu, tot ca prin vis, simțeam că zbor, în zbornl unor paralei împodobiți cu clopoței. Cine era ca mine, zâna-zorilor d'albe, în zbor cu fătul ei frumos!

„Când m'am trezit, eram cenușereasa din poveste. Mă văitam și tremuram pe jos, într'o curte dosnică și mică. De jur împrejur case dărăpănate, mici; mai aproape, pe sub mine și alături, zăpadă roșie, un lac de sânge. In jurul meu, cenușeresii, zânele sau fetele de împărat, îmbrăcate în purpura sau giulgiul alb ca și zăpada, făceau o horă în cap cu mama pădurii. M'au luat pe brațe, și în casă, m'au întrebat *ce'i* și *cum*? Le-am spus tot, cum a fost, cum s'a întâmplat. Unele mă căiau și mă priveau cu milă; altele, glumeau și flecăreau nepăsătoare. Chip, că *nu mi-ar fi răpit comorile lui Iov*. Cocoana, mama sau stăpâna lor, mă mângâia că *nu's cea dintâi și cea din urmă*. M'au dus apoi într'o odăiță, bună, caldă. Mi-au dat mân-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care bună, haine bune și frumoase, un pat cu așternut alb și frumos. Incât, în clipa și starea aia, credeam c'am dat peste harul și mărinimia lui D zeu. Cocoana era tot la mine, cu gura tot pe mine. Imi părea pâinea lui D-zeu, nu altceva. Imi abătea să-i slujesc toată viața. Nu'mi zicea nici tu *scoală din pat, dă-te mai încolo.* De sculat și dat.. nici vorbă; nu puteam decât cu ajutorul ei.

„Eri seară însă, cu tot răul ce simțeam, că mă ucide, și cu toate durerile, junghiurile și înțepăturile cari mă scăldau în friguri și sudori, încercai să mă scol, să mă îmbrac. Voiam să-mi arăt recunoștința: să fac ceva, ca să plătesc barem mâncarea. Mi-era atât de greu să stau de geaba, când auzeam că au atâta treabă! (Vai! și încă ce *treabă* ...) Pe lângă asta, eram atât de curioasă, de zgomotul și treaba lor: în râsete, în gemete, în ofuri și oftaturi, în gâfâieli și văicăreli, în glume și clevetiri, amestecate cu foșnet de mătase, cu scârțâeli și isbiri sau încueri de uși, cu hodorogiri de lighiane și de vase, cu scârțieli de scânduri (paravane) și de paturi ca de scrânciob, ca de mori hodorogite—ce 'mi zgândăreau urechea de prin sală și odăi, încât eram nebună de-a afla și vedea totul: toată taina, toată vraja. Dar, de abia mă dădui jos, și, niște săgetări ca de frigări aprinse, ca de săgeți înveninate și de mușcături de șarpe, mă făcură să țip ca o nebună. Atunci cucoana și-a lăsat treaba, a venit, m'a cercetat, m'a căutat. Apoi, cu niște priviri de scorpie și de tigroaică, m'a desbrăcat de hainele ei, și mi-a dat pe ale mele. Și, vai! mai bine mă asurzea Dumnezeu! Par'că și acum îmi mai tună și răsună prin urechi: „Parșivo! Sfrințito! șăncărito și scurso de sculament! Să piei, să te duci dracului, c'o să 'mi umpli fetele! Marș! curvă ordinară!...

„Doame! ia-mi mințile Doamne!

„Mamă! mamă! Unde ești tu mamă? Unde ești să'ți vezi fata, singura și drăguța ta de fată!—fi-o-ai fi văzut mai bine moartă, scrum sub focul casii tale urgisite și pustii!...

„Din clipa aia, nu mai..."

. . . . . .

Probabil mișcarea mea în pat, în momentul când ajunse cu scrisul până aci, o făcuse să-și părăsească scrisul și s'o ia la fugă. De altfel, coala era plină, c'un scris mărunt, în rânduri dese; nici chiar acel puțin ce mai avea de scris nu 'l mai avea unde. Jos de tot, pe ultima pagină, ca un post scriptul — de-asupra iscăliturei însă — mai notase, d'inainte:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Lasă, rogu-te, sub lighianul de gunoi un sfat, vr'o povață bună; ca s'o pot lua când te-oi ști plecat. Căci decât ar mai da față cu d-ta, mai bucuroasă ar da cu morții și cu toți diavolii din iad, a d-tale

Profira I. Negan."

Eram grăbit, trebuia să plec la slujbă. Nu mai puteam face nimic alt decât să-i împlinesc porunca și dorința. Luai hârtie, și scrisei:

„*Dragă Chivo,*

Te știu bucuroasă și miloasă cu toată lumea. Sper a crede, că-i fi întru câtva mai mult cu nenorocita ce-mi servește de ștafetă. Guralivă cum ești, și cuminte cum te știu, n'o să-ți fie greu a milogi vr'un pat și sprijin, pentru o nenorocită care îți va spune despre ea mai mult decât îți poate scrie în pripă necredincîosul

Toma."

Pusei biletul într'un plic, și pe el adresa:

„*D-nei*

Chiva

Infirmieră

la

Spitalul Colentina

Loco"

Pe o altă hârtie, pentru ea ca sfat, mai adăogai:

„*Profiro, dragă!*

Dă rușinea la o parte. Dacă te reîntorci, nu mai pleca. Rămâi, rămâi la mine! Voiu încerca să te vindec ca un doftor, să te îngrijesc ca o mamă. Și vom căuta să ne răzbunăm pe mișeii cari te-au nenorocit. Mi-ai face o mare fericire de m'ai aștepta veselă, cu focul în sobă și cu ciaiul pe masă, și nu mai puțin cea mai mare supărare dacă ai pleca și nu m'ai asculta. Cheea o sub lighean; alege, una din două.

Dacă nu vrei însă să rămâi, nu te duce nicăeri alt decât la adresa scrisorii. Aici, în plicul pentru tine, îți pun cinci lei, ca să ai de trăsură până la spital. In loc de a-i da birjarului însă, îți mai zic odată, ai face mai bine de-i-ai da pe ceva de-ale mâncării și de scris acasă, mă-ti, și dacă m'ai aștepta barem până mă întorc, dela serviciul din cutare și cutare loc.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Apoi, după ce pusei plicurile şi cheea la locul indicat de ea, o pornii în hrăpi, spre jugul odios al slujbii, de care, cu toate astea, eram atât de mult îngrijat de a nu'l pierde taman în vreme de iarnă.

* * *

Ce poate fi mai josnic şi ucigător decât viaţa unui câine? unui slab câine expus umilirii şi târnuirii or cărui colţat dulău? Nimic, nimic. Când am cunoscut starea şi viaţa asta, de ucidere de simţ şi cuget; când am gustat-o şi mi-am dat în urmă seamă, nu m'am mai mirat de loc de ce javra în urma unei scărmănări îşi uită locul unde şi-a ascuns ciolanul, ca şi mine ce mi s'a făcut odorul!... Seara, în ziua, în săptămâna şi luna viitoare, nici nu'mi mai aminteam de ceva, de Profira... Taman după vr-o trei luni, întâmplarea făcu să mi-o reamintesc din nou. Cum? Ascultaţi numai:

Era în sâmbăta paştilor. Plecasem la piaţă, să cumpăr ca omu, câte ceva de sărbători. Aci, peste tot, ca or când în ajunul marilor noastre sărbători, lumea furnica, ştiţi ca furnicile pe furnicar. Era o îmbulzeală, că d'abea te strecurai. Să te fi păzit Dumnezeu să fi cumpărat ouă, or să fi avut bătături. Trăsurile par'că le împingea lumea, nu că le mai trăgeau caii.

Pe când mă întorceam, gâfâind de îmbulzeală şi de povara mai multor pachete, în dreptul bisericei Curţii Vechi, simţii că cineva mă prinde şi mă opreşte pe loc. Era Chiva, infirmierea dela Spitalul Colentina. Loc de sfat şi de taifas nu era; lumea ne izbea şi ne ducea cu ea. Intrarăm în cofetăria Creţulescu. Deabea aci începurăm a ne vorbi.

— Bună ziua, Chivo! Ce mai faci? A, bine că te văd. Spune mi ceva despre o fată, Profira.

— „?... Nu ştiu nimic. Nu cunosc nici una, cu numele ăsta.—Imi zise ea, şiret, pe când ne aşezam pe scaune, la o masă.

— Nu minţi; te trădează ochii.

— „Ei, şi? dac'aş şti, ţii mult să afli? Nu crezi c'ar fi mai bine să nu afli nimic?—reluă ea trist, oftând.

— Nu. Şi până să aflu, par'că stau pe ghimpi.

— „A-ha! Te-a vrăjit şi fermecat bine, ca pe mulţi alţii.

„Apoi... e rău, e mai rău decât rău. Sărmana de ea! să-i plângi, să-i fi tot plâns de milă.

— Cum? n'u mai eşit încă?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— „Nuu! Ba încă, de n'ar... de n'or scoate-o alii... nu ştiu zău, de-a mai cşi vr'odată!

— Aşa dar, nu minţise? Şi-au râs mişeleşte de ea — tâlharii!

— „Ferească Dumnezeu! Ca la ea, să nu mai fie nici la pui de şarpe. Se zbătea şi perpelea în toate geambaralele muzicei turceşti. Plus meterhaneaua altor complicaţii. Mergea din boală în boală, din operaţie în operaţie... Cum de n'ai umblat să afli cine-i stăpânu? cine's mişeii?

— Cum să umbli? Nu cunoşti tu libertatea şi viaţa noastră de robie şi slugărnicie? că n'ai răgaz să umbli pentru tine, pentru nevoile tale şi ale a lor tăi? dară-mi-te pentru ale altora şi alţii? Ş'apoi, chiar umblând şi aflând, cine te-ar asculta şi te-ar băga în seamă, pe tine slugă, când te-ai plânge sau ai reclama contra unor stăpâni? Nu vezi, că atari fapte petrecute zilnic, chiar când sunt sprijinite de dovezi şi tărbăcite prin ziare, se fac mai întotdeauna cocoloş? Ce crezi că s'ar face? atunci când n'ai nici o dovadă sau protecţie mai tare decât a celor vinovaţi? Ce s'ar alege de tine şi de pielea ta, când ai încerca să compromiţi, pe cine? poliţia? să faci tu pe comisarul lor? De nu le-ai crăpa îndată pe mâinile şi în torturile capcanei lor, în chip ilegal, sub pretextul sau bănuiala cine ştie cărei vini, ai plesni în curând în urmă sub prigonirea şi condamnarea legală a cine ştie cărei insulte, ultragiu sau calomnii.

— De una, ai dreptate. Chiar în spital n'o credea nimeni. Toţi îi spuneau, cu toate semnele deflorării sângerânde încă, că *îndrugă bazme*.

„O! sărmană biată mă-sa! De-ar şti ea că după ceilalţi, şi asta-i... N'aş vrea nici faţa să i-o văd, nici gura să-i auz...

„S'o fi auzit acu în urmă, cum vorbea şi ce vorbea (?); să-i fi văzut mişcările, gesturile şi ifosul ei (?); să fi fost martor la dragostea şi respectul ce-i arătau toate celelalte bolnave, chiar cele mai bătrâne şi rele de inimă şi de gură (?)... n'ai fi mai zis că-i dela ţară şi de şaisprezece ani. Ai fi crezut'o crescută cu profesori, pe la oraş, pentru scena cine ştie cărui teatru. Era de o isteţime, de o răutate de gură, fără seamăn. Pe cât o respectau şi iubeau bolnavele, pe atât o disprețuiau şi urau doctorii, doctoranzii, economul şi servitoarele. De n'ar fi venit cu biletul din partea d-tale, de n'aş fi ştiut că-i sămânţă de ale noastre, din Ardeal, şi de nu i-aş fi cunoscut şi pătruns atât

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de bine inima, în suflet, poate tot atât aș fi urât-o și eu. N'aș fi îngrijit-o atât de mult, ca pe o soră.

„In viața mea, de prigonită și de oropsită, mi-a fost dat să fiu sub stăpânirea multor cocoane. Am avut de stăpâne atât bătrâne cât și tinere, atât deștepte cât și proaste: pe câte de neam boeresc pe atâte mitocănesc. Dar nu mi s'a întâmplat să am de nici una atâta sfiire amestecată cu dragoste și stimă ca de puiul acela de femee. In cele patru luni, cât a stat în spital, n'am auzit-o să spună o vorbă proastă și necugetată, n'am văzut-o să facă vr-o copilărie sau să scoată măcar un zimbet. O credeai o babă filozoafă, un copil de alt soiu de oameni. Avea în ea ceva tainic, de mucenică, de sfântă, de năzdrăvană.

— Cum? era sămânță din Ardeal? De unde? Cum asta?

— „Ui-te cum: Ea îmi spusese, că tat-său, era de pe Țara Oltului. Că, venit în România, în satul lor, fu numit dascăl al satului. Curând în urmă, se amorează de mă-sa, și vroi s'o ia de nevastă. Dar că, tatăl lui, om cu stare de altfel, cum îi murise de curând un al douilea fiu, și tatăl ei rămase altfel singuru-i moștenitor și sprijin, nu se învoia nici cum. Ci, își pusese capu să'l aducă pe lângă el, acasă. Asta, una ca asta n'o mai vroia în ruptul capului. Atunci bătrânul, cum făcu, cum drese, îl momi să se întoarcă ca să'l vadă, sau ca să-și ia actele trebuincioase. Fiul, încrezător și bucuros, se duse. D'abea ajunse însă, și tatăl îl înfundă la oaste, în cătane. In trei ani, și-o fi zis bătrânul, băiatul o să-și uite nu numai dragostea, ci o să-i treacă chiar de dăscălie și de Românie. Rătăcire. Băiatul nu era din acei cu toane; era om cum ar trebui să fie tot omul. El era unul din aceia rari, cari își pun cuvântul și datoria mai presus de cât or-ce. Averea, părinții, chiar viața lui, erau mai prejos de făgăduiala și datoria către alții. Cei trei ani de robie și tortură, în loc să'l mistue și stingă îl aprinseră și înflăcărară mai mult. De cum se văzù slobod, el aminti bătrânului acele sfinte taine, dela celebrarea unei cununii: „Fiul părăsi'și-va părintele, fica pe mama și urma'și-va soțul, sau pleca-va acolo unde datoria de om îl cheamă. Bătrânul căzu zdrobit, ascunzându-și lacrămile și desnădejdea în palmele acoperite de chiciura părului lui cărunt. Lui, fiului, nu mai puțin, îi plângea inima în el. Se birui și zmulse totuși. Trecu vama lupului, și după trei zile de trapăd și nesomn se afla în brațele unei mame și în sbenguirile unui prunc, prididiti cu totului tot de alte lacrimi! Mama și pruncul ăsta era fratele și mama ei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Apoi, după asta, îmi mai spuse, că postul de dascăl fiind în acel timp ocupat, şi că în altă parte nevroind nici ei să se înstreineze, şi nici părinţii ca să-i lase, el, fostul dascăl, încrezător în sine şi în destoinicia sa la toate, văzând că ţara e bogată în tot ce vrei afară de buni negustori şi gospodari români, el se puse pe gospodărie şi pe negustorie cu tot focul celor douăzeci şi cinci de ani. La început, cum orce început e greu, şi când peste tot şi la toate se cereau numai jertfe, era contrazis de toţi. In curând însă, jertfele începând a-şi da blagoslovitele lor roade, era aprobat şi admirat de către toţi. El servea de emulaţie şi pildă. Mai în urmă, făptuind şi el, ca orce om supus unui păcat, făptuind mai multe păcate nesocotite, ele l-au doborât, l'au ruinat şi l'au ucis. Era poate urgia blestemului părintesc. Impământenirea, participarea voluntară la războiu, inima prea creştinească în dragostea de oameni, amestecul în politică ca prietin al poporului şi ca duşman al politicei or cărui ciocoiu, i-au distrus avutul, sănătatea, viaţa, familia, casa, totul. Calicit şi prigonit, în desnădejdea luptei inegale şi nedrepte, căzu bolnav, la pat. Mizeriile lui şi ale unor mizerabili oameni îl stinseră curând.

„Mai aflai că pe tatăl lui, desnădejdea părăsirii îl făcuse atât de duşmănos şi năzuros, în cât nici nu vroia să ştie că mai are vre-un fiu. Pentru mulţi se zice, că trecea drept un eşit din minţi. Cu toată starea şi inima lui bună, faţă de alţii, faţă de propriul lui fiu devenise atât de avar şi vitrig, încât nici chiar în cumpăna morţii acestuia n'a vroit să pregete a veni să-l vadă, a-i întinde o mână de ajutor, sau a-i împăca măcar sufletul cu ultima şi părinteasca lui ertare. Se ţineau unul mai tare decât altul. Toate lacrămile mă-si, zicea fica, vărsate pe obrazul bolnavului ei soţ, şi toate rugile trimise de noră bătrânului ei socru, toate fură zadarnice în a mişca pe vreunul sau îndupleca pe altul, în a-i împăca pe amândoi..."

Ni se aduse consumaţia; Chiva tăcu, gustă din ea, şi reîncepu din nou:

„La început, îmi venea să-i pun spusele la îndoială. In urmă însă, când din graiul sau vorbele împrumutate dela ta-s'o recunoscui că nu-i viţă de pe aici, şi, mai cu seamă, când dragostea de neam şi loc sau un ce tainic ne atrăgea atât de mult inimile una spre alta, nu m'am îndoit nici cum.

— ? ...

— „Cum? să n'am şi eu ertare, ca să ţiu mai mult cu cari sunt de când lumea tot o apă ş'un pământ, decât cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

d'ăi corciți și împestrițați pe el de eri, de azi? Să n'ai și tu drept să tragi acolo unde sângele te'mbie, unde inima te trage? Și, cum nu ți-ar fi dragă, cum nu te-ai fi alipit de ea, de or care altele și alții ca ea, când înstreinarea te face să'ți plângă inima din tine! când vezi că toată lumea te privește dușmănos, că din boanghină și terfeleală nu te scoate!?

„Din'ăi cinci franci, dați ca să vie cu trăsura, nu cheltuise pe nimic alt decât pentru jurnale și pentru vr'o două-trei cărți poștale, trimese măsii. In acestea, ceea-ce mă mira și răsvrătea, era că'i ascundea starea în care se afla. In locul adevărului, nu'i scria de cât prăpăstenii și minciuni. O momea că'i bine, sănătoasă, pe când era în focul ghenii, aproape de mormânt. O șăguia că'i într'un palat, la o mare și bună cocoană, în serviciu,—când aevea era pe patul de spital, sub cuțit și piatra iadului. O cicălea că'i pe aproape de frate-său — pe când el era pierit de luni de zile —; că are leafă mare, slujbă bunicică, de care aducea slavă și mulțumită Celui Sfânt. Și, că de cum îi va ajuta acesta, a'și căpui și face hainele trebuincioase, așa după cum îi cere stăpâna spre a fi în rândul lumii, va cumpăta, își va trage de la gură și'i va trimite și ei ceva, ca să aibe de cheltuială spre a nu mai duce lipsă.

„„Vai! mamă, mamă! isprăvea ea într'una, cât nu'mi par dulcețurile și bunătățile mele de amare și de acre! când gândesc cât trăesc eu de bine, și tu cât trăești de rău! Cât nu'mi sângeră inima din mine, când văd că mă răsfăț în pristosuri! când știu că mi te zbați în lipsă!..."

„De cum mi se crepa de ziuă, și până se întuneca sau se stingea lumina, ochii de pe jurnal sau carte nu'i mai lua. Era pătimașă și nebună după cărți, după cetit. „Hei... draga mea! îmi oftă ea într'o zi: Asta'i nimic, e floare la ureche. Acuma necazurile, chinurile, grija, m'au tâmpit și prilostit. Să mă fi văzut la noi, acasă, când ernile făceam din noapte zi și ziua noapte! Să mă fi văzut atunci, când cearta casei ne era din patima după cetit, și când mama—pe ascuns de tata — ne bătea și ne amenința să facă toată iarna foc cu cărți, în loc de lemne, apoi să te fi minunat și îngrozit!".

„Mă făcea să'i caut și aduc toate cărțile și jurnalele de prin spital. Ba, mai în urmă, să'i aduc chiar de pe afară, de pe la niște fete cu cari făcuse cunoștință. Nu o-dată, când mă plictisea și scotea din pepeni cu ștrapațele, și când o mai înfruntam cu: *ce atâta citit și cărți, c'o să înebunească tot citind*, ca, sărmana, în două trei vorbe ga-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

leșe, înțepătoare, de mustrare și de desnădejde, mă făcea să plâng, să'i plâng de milă. Mă 'ntorcea, mă făcea să mă căesc. „Chivo! Chivo! — mă cam înfrunta ea —. lasă-mă să mor și să mă omoare alții; nu mă mai omorî și tu! De mi-a înlungit cine-va zilele, mai mult chiar decât doftorii și D-zeu, n'ai făcut'o decât tu. Fără tine, fără jertfa, fără îndurarea și nepregetarea ta când era vorba de o carte, de un jurnal... aș fi moartă, aș fi murit de mult. De n'ai fi fost tu, și tu atât de bună, de miloasă,—de nu de boalele ce'mi canonesc și mistuesc corp și suflet, apoi de oftică, de desnădejde și de inimă rea de sigur că m'aș fi stins deja de mult. Doar tu, doar cartea și cititul cu iluziile lui și ei, ce mă duc și poartă prin alte lumi și locuri, doar ea și el mă mai întramă și'mi mai dau o schintee de viață și curaj. Fără tine și fără astea, lipsa orcărei raze de speranță m'ar fi ucis și m'ar ucide momentan, pe loc. Doar ea și el îmi mai împurpurează negura și negrul morții; doar ea și el îmi mai spulberă din corp și cuget chinurile, muncile acestui foc al ghenii. Doar aiurarea și vedeniile altor lumi și oameni îmi fac traiul și amarul suferit. Acel monstru, acel fioros și hâdos rânjet al morții nemiloase, co'mi rânjește mereu în față și închipuire, de ce nu mi'l alungi tu Chivo, ca să nu mai am nevoe de citit?! Chivo, dragă! De ți-ar răsplăti și isbândi Domnul, tot ce l'am rugat și implorat în acele lungi nopți de chinuri, de neliniște și desnădejde, ca și ori de câte ori mă apuc și mă las dela citit, sau mi-ai adus și dus o carte, oh, I-aș erta tot răul de care nu m'a scutit: M'ar bucura mai mult decât viața, decât viața asta amărâtă ce mi-a dat și'mi ia cu zile. Vai însă! Erte-mă, de mă aude—cum nu mi-a auzit bocetele, rugile. El cu noi pare a fi din aceeași stofă, cocă: Noi dintr'a lui și El tot numai dintr'a noastră. Altfel nu-mi pot închipui ființa unui duh atât de josnic și de rău, atât cu El cât și cu noi. Altfel nu poate fi, când se aseamănă chiar celui din urmă poltron și laș dintre noi, care nu știe și nu ascultă decât de frică: A fi smerit și grațios numai cu cei cari îi forțează și impun grația!... Ah! Chivo! Chivo! De'ți sunt o pacoste și o povară, de cum-va te-am desgustat și desperat,—eartă-mă, mă scuză. Nu atât eu cât soarta și starea mi de vină. De ți-am devenit, cum zic, nesuferită, de vrei să te scuteșți și să scapi cât mai curând de mine, nu-mi mai da nimica de citit și nu-mi mai citi nimic. Și în două trei zile de nu voiu fi moartă, va trebui să mă omor!"

„De-i mai ziceam, cu doctorii și domnișorii într'un glas:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că cititul sau cartea îi fac mai mult rău, dacă nu tot răul, ea îmi răspundea a ei, una, cum le-o spunea şi lor: „Că gândurile, gândurile alea negre, cari o doboară şi omoară în lipsa cititului sau cărţii, să cred eu oare că-i fac bine? De ce nu vrei, de ce nu vrei tu Chivo—făcea ea atunci— să faci ceea-ce ei nu pot: Să'mi iei minţile şi ochii, ca să nu mai am nevoe de văzut şi de citit? Of! de-ai şti, de-ai şti tu cât mi-e sufletul de împăcat, atunci când aiurez după citit! De-ai şti cât îmi pare somnul de lin şi dulce, atunci când adorm în somn şăgalnic, pe când îmi citeşti la cap Epistolia sau viaţa vr'unui sfânt? De ce nu'mi citeşti tu mereu, ca să te ascult şi să adorm într'una? De ce nu avem, sau n'am avea, în fie-ce salon câte o astfel de maică Chivă, care cu glasul ei sfătos şi tânguios să ne înşiro la mărgăritare, să ne alunge groaza boalii şi desnădejdea patului înstreinat? Şi cu ele de odată gândurile, gândurile alea negre cari ne doboară şi omoară?! De ce? Ah! de ce... Pentru că maicile ne trebuesc pentru... cafele şi... momele; pentru mătănii şi... citănii, pe la... mănăstiri!" Aşa îmi zicea, şi n'o mai uit.

„Dragul meu, şi al S-lui de D-zeu! Am sfătuit'o atât de des: să asculte şi să tacă. Când nu poate să zgârie, să fie pisică linguşitoare, blândă. Am povăţuit'o să rabde şi să îndure; să nu mai răspundă înţepător, către cei mari, de sus. Căci altfel o să sufere mai mult, o s'o coste mult mai mult. I-am spus să se stăpânească, să fie zmerită ca o sfântă, linguşitoare ca o pisică, vicleană ca o vulpe. Căci numai aşa se poate ferici şi poate trăi în lume. Dar, d'a surda, de geaba toate. Ea ţinea a ei, într'una: că numai moartă va îngădui să-şi râdă şi să-şi bată cine-va joc de ea. Altfel *nu*, vie *nu*, nici odată. — Ce? — par'c'o aud— sunt eu vită, sunt eu porc, un câine? ca să'şi râdă cum le place? Nu sunt şi eu om ca ei? cu ochi ca să văd, cu urechi ca să aud, cu gură ca să vorbesc, cu minte ca să cuget, cu suflet şi inimă ca să simţ şi sufer? Oare dacă lucifer sau D-zeu nu mi-au hărăzit starea lor, şi pe ei să'i fi împins sau oropsit într'aceea a mea, sunt şi să fiu eu oare mai puţin un om? Să fiu eu mai puţin vrednic de stimat şi respectat de cât ei, de cât oi şi egalii lor de trufie şi de pleaşcă? Dacă nu's instruită, să n'am minte ca să cuget? Dacă n'am şcoală, să n'am eu cuget ca să'i măsor? Dacă n'am educaţie, nobleţă, să n'am şi eu glas ca să le răspund, inimă să simt, sânge să mi se răscoale? Dacă sunt oare atinsă, lovită şi jicnită, să fi învăţat ei că nu mă doare, cum îi doare? Dacă mă împung, dacă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mă tae, să ştie ei din carte şi din şcoală că mie nu'mi curge sânge? Oare dacă mă terfelesc şi mă batjocoresc, să fi mers ei atât de departe cu ştiinţa în cât să fie convinşi că eu n'am creer, cuget, judecată ca să mă răscol? Când mă umilesc, când mă insultă, când mă maltratează bestial, neomenos şi pe nedrept, inima, conştiinţa şi amorul lor propriu să fie oare împăcate — tăgăduindumi-le mie? Da! pentru că pe fruntea şi în ochii lor nu citesc nici o umbră de căială! Când pe un câine ei îl zidără şi întărâtă, oare nu începe el să mârâe, să'i latre? Si când ei o fac cu mine, să mă creadă şi să mă vrea ei mai pre jos de câine, mai puţin în drept ca el? Când chiar pe o insectă, pe-o albină sau furnică de pildă, dacă cum-va o ucidesc, o lovesc sau o strivesc, nu se întoarce ea întărâtată cu acu să'i înţepe, să se răsbune? Apoi să am eu oare pe lumea asta mai puţină libertate, nici atâta drept cât o albină şi furnică? Că duhul sau spiritul păstrării, al conservării personale, pe mine *om*, cu judecată, ar trebui să mă îndemne la prudenţă, consecinţe (!?) Dar, oare lor, şi a-lui lor, nu cu mai mult temei le-am putea răspunde astfel? Ce? sunt cumva dreşi, infailibili? Nu pot risca, mai mult de cât riscăm şi riscă, cu un câine, cu insecta? Pielea, starea, demnitatea lor să nu fie de loc în joc?... Of, of! Zeu lui D-zeu, că azi mai mult par'că de cât or când altă dată, de cât să fii om slab, de rând, obijduit, mai bine ar fi să fii albină, o furnică; mai nemerit a le fi câinele, pisica, porcul sau calul lor! Ai fi mai fericit, mai omeneşte tratat sau omenit: n'ai duce lipsuri, chinuri, umiliri şi lovituri cât duci... Vite şi bestii de-ale celor mari, puternici! De aveţ graiu şi limbă spuneţi ne nouă oamenilor „câini şi vite" dacă îduraţi şi duceţi atât cât ducem şi îndurăm muncile şi povara unei vieţi de victime, de mucenici!... Da, soro! da, draga mea! De-o insectă, ei îşi bat mai puţin joc de cât de noi; căci riscă să fie înţepaţi. Pe un câne ei îl zidără şi îl lovesc mai rar şi mai cu teamă de cât pe noi, căci ştiu că'şi riscă pielea: a fi muşcaţi sau sfâşiaţi. Apoi noi,—oameni semenii lor suntem şi ne numim noi, (nu cu drept aceea ce ne poreclesc) când ne lăsăm să'şi râdă, să ne umilească, să ne înjosească, să ne insulte, să ne lovească şi omoare — fără a'şi risca nici cinste, nici nas şi piele? nici măcar atâta cât riscă faţă de o albină? Cum oare nu s'ar purta ei cu noi câineşte, când ştiu că suntem miei cu ei? Cum n'ar fi ca nişte fiare, când ne văd şi ştiu că suntem oi? Cum n'ar fi nişte casapi, nişte călăi,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

când sunt convinşi că suntem vite? cu ochii, gura, mâinile legate? ca boii, în lanţuri de coarne şi de gât? ...lea să mă imitaţi şi voi, măcar două, trei, vr'o patru; iea să facă şi să faceţi cevaşi mai presus decât o fac, şi ai să vezi cum îi dumnezeim!? Atunci teama de a nu întâlni în fiecare o Profiră, demnă (răsvrătită), i-ar constrânge a se purta faţă de toată lumea cu duhul blândeţii. De ce o fac ei prin streinătate? Crezi că din politeţă, din dragul de streini? Ei aşi! Nu dragă; o fac din ruşinea nasului şi de dragul pielei lor!... D-ta, de-o pildă, slujnică, să meriţi oare numai dispreţ, oprobriu, ocări şi înfruntări? Nici cum un pic de stimă, de consideraţie, respect? Şi de ce? Pentru că mijloceşti şi favorizezi unui trântor de pristos viaţa lui de bestie, de rai, de farniente? Pentru că tu egzişti pe lume spre a fi la ordinul unui semen, care te plăteşte destul de mizerabil de altfel, însă voluntar, şi nu cum din gros îl plăteşti, forţat; ba, poate la ordinul unuia care te plăteşte din chiar banii jefuiţi (legal sau ilegal, puţin importă) din chiar avutul răpit ţie sau alor tăi (azi sau eri, iarăşi puţin importă),—oare în acest caz partea şi răsplata ta să fie numai hula? Iar dreptul şi meritul lor numai admiraţia şi stima? Da? Răspunde! Ce zici? Ce crezi? Ce taci?... Nu, eu nu pot, eu nu pot să tac, de mi-ar tăia chiar limba. De voe eu nu pot să sufer şi îndur nimic, fără să fac să sufere, să răsplătesc cu suferinţa. Eu nu sunt din neam de rob, sămânţă de iobag. Neam de neamul meu n'a fost rob de neam. Vita, cânele şi mâţa altuia n'a fost nimeni dintr'ai mei; şi nici eu n'o să fiu. Numai urmaşii unor desrobiţi pot fi lingăi, javre şi milogi; ai unora ca înaintaşii noştri nici odată, *nu*! Un câne, o mâţă, un rob de neam pot răbda şi îndura totul, toate; ca orice câini şi vite. Eu însă, *ba*, nici moartă. In cel ce mă insultă, în acel ce mă face pe nedrept să sufer, să sufer cumplit şi nemilos, — prin tăcerea mea voită şi prefăcută ca şi prin dispreţul sau teama ce i-aş arăta, nu mi insult eu toţi semeni: nu las eu să mi se insulte si degrade toată rasa, toţi strămunii şi urmaşii. O lasă de a nu-i apăra şi răsbuna nu sunt şi nu mă las eu.

— Cum se vede, sau din câte aud că-mi spui, se adăpase şi din Shakespeare, citise şi pe Shylock.

— „Ce-a citit, ce n'a citit— nu ştiu. Ceea-ce ştiu, şi mi dau destul de bine seamă însă, este că spusele ei îmi stau întipărite în minte ca şi când ar fi fost săpate în slove de jăratic.

— Da; e adevărat, îmi şigneam eu, mai mult mie'mi!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Desvoltarea voastră, a femeilor, în genere, sub toate raporturile v-i mai întotdeauna mult mai prematură şi repede cât a majorităţii noastre, a bărbaţilor. Voi vă însuşiţi totul cu mult mai iute şi uşor ca noi. Cărui fapt, sau căror calităţi şi cauze se datorează asta? Hărăzite sau înzestrate de natură cu oarecari calităţi—din naştere sau moştenite, căpătate prin mediu sau împrejurări, puţin importă—cum nu aveţi creerul prea agitat de: ambiţii, patimi, meschinării deşarte, de grijile zilei do mâine, de asigurarea sau forţarea unui viitor mai mult sau mai puţin îmbelşugat sau strălucit, etc., în câteva săptămâni sau luni voi vă aclimatizaţi mediului şi sunteţi de mii de ori mai capabile a vă însuşi o educaţie, o instrucţie, o cultură, o desvoltare sau modelare în mişcări şi maniere, în calităţi sau cusururi, etc.. decât noi bărbaţii într'o duzină de ani. In genere, la pubertate sau adolescenţă voi sunteţi mai mature şi coapte decât noi la majorat; la o vârstă când noi nu suntem sau nu părem decât copii, voi, voi sunteţi deja femei! Pe când noi nu gustăm decât farmecile sburdălniciilor copilăreşti, voi v'aţi consumat deja în toate durerile de mame, în toate mizeriile şi vijeliile vieţii!

— „Frate, dragă! Era atât de rea şi de clănţă de gură, atât de ţâfnoasă şi cicălitoare, că nu suferea nimănui nici cât negrul de subt unghie. Par' c'ar fi fost din neam de prinţ. Ce vrei? Copil lipsit de educaţie, de simţul sau tactul practicei vieţii. Era aidoma unui câne din aceia răi, căruia de'i faci cum-va un *hârr!* el la clipeală îţi respunde *mâr* şi *ham!* Dacă îi zicea cine-va cum-va ceva, o vorbă nesocotită, or cine ar fi fost el, îl înţepa şi biciuia atât de simţitor şi de curând, în cât îl punea cu botul pe labe: Il făcea să plece zăpăcit şi ruşinat, ştii ca un pumel, ce sare şi se încumeto unui dulău, care numai prin zburlirea părului, prin încruntarea ochilor şi rânjetul dinţilor îl face s'o şteargă chilălăind, cu codiţa între picioare. Dar, să'ţi povestesc una:

„Era într'o dimineaţă, sunt acum câteva săptămâni. Patul ei era ocolit de doctori şi domnişori. Unul dintr'aceştia, care (?) nu ştiu, i-a zis nu ştiu ce, ceva. Ea îngălbeni, învineţi şi înegri de ciudă. Ei râdeau, cu hohote, cu toţii. Credeam c'au înfundat'o. Dar ea, tremurând, se sprijini în coate. Şi, ca la slugi, la ea acasă, începu să spumege, să sbiere: „Domnilor! coconilor! Nu râdeţi, nu vă mai bateţi joc. Că nu d'aia se cheltueşte mai mult cu voi decât cu noi. Nu ne mai umiliţi şi luaţi peste picior, că nu spre asta sunteţi răsplătiţi cu lefuri mari, cu traiu de prinţi. Ci ca să ne

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

alinați chinurile, să ne tămăduiți boalele. Gândiți-vă că acei milostivi boeri și domni—D-zeu să'i erte și ușoară le fie țărâna—nu pentru a ne umili și omorî cu trufia și capriciile și-au lăsat averile. Nu pentru a ni le ciunti și roade mai mult voi cu lefurile, cu luxul și risipa; ci pentru amărâți și obijduiți ca noi, ci pentru mizeriile și iadul nostru. Nu le răsplătiți raiul ce v'a hărăzit prin iadul ce ne căsunați; nu vă arătați arama pe cât și-au dovedit aureola. Cugetați și recunoașteți, că noi, noi nenorociții, atâta vreme cât ne aflăm aici subt aripa milostivirei și dărniciei lor, noi le suntem ca și moștenitori. Pe când voi, voi cari vă credeți deștepți, tutori, nu sunteți în realitate nimic alt de cât lacomi spoliatori. Po d'asupra, mai cugetați și vă dați o clipă seama, că atunci când vă râdeți și vă bateți joc de noi, de noi cari ducem fără voe și nu din răutatea noastră mucenicia traiului, vieței, pe care în loc să ni'l mai înduleiți—drept prinos podoabei, mărirei și belșugului ce ne abateți, din acela hărăzit nouă—voi ni'l faceți din ce în ce mai diavolesc; cugetați și vă dați un pic seamă, zic, că atunci, atunci voi nu sunteți nici măcar barbari și oameni de nimic, ci câini, ci bestii, ci mai mult decât fiare selbatice. Căci acestea, odată căzuți în ghiarele și halfa lor ne-ar scurta barem agonia, nu ne-ar tortura și devora —cum o faceți—pe îndelete".

„O nesocoteau; se făcuse gol în juru'i. Șeful eșise; ceilalți: unii făceau haz, alții o cicăleau și amenințau — pe „mitocanca". Ce puteau alt să-i facă unei moaște, unei stafii, unui schelet? S'o alunge (?) — n'o puteau decât cu pat cu tot. S'o bată (?) — era bătută destul de D-zeu și de toți dracii. Tot ce-i puteau face, ca pedeapsă, și ca pildă pentru toate, era să-i tae din rație și s'o urce în *pod* (mansardă), ca să se dedea cu supunerea și foamea. Cecace și făcură.

„Mai vrei una? Ascultă:

„Acu trei zile, tot în timpul vizitei, mă învârteam pe lângă patul ei: O încurajam, o mângăiam, o sfătuiam. Alăturea cu patul, avea pe o fată de lume, de pe la Crucea de Peatră; taman din casa de unde o luase pezevenghea la goană. Se cunoscură pe dată, cum s'au văzut, cum s'au spovedit. Vizita era la aceasta, căreia i se aplica un tratament—cum se zice—abortiv. De frică sau de dureri—nu știu—, ea țipa cât o lua gura. Tinerii, de, ca tinerii, râdeau, o cicăleau: „Aa!... nu'ți place? ai? Dar... atunci... când... făceai și când dregeai, îți plăcea? așa-i?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Las' !... să vă mai d-nezeiţi, să'ţi mai treacă pofta, altădată !".

„N'apucase să termine, când, ce s'aud: „Domnule! domnule!" — gura Profirii, ca nebună, ca scoasă din minţi. Eram aproape: fac un pas şi-i astup gura. Ea mă muşcă, eu o lăsai. Reîncepu: „Domnilor! boerilor ! Nu râdeţi, nu vă mai bateţi joc. Nu'i mai sfâşiaţi şi otrăviţi şi sufletul cu gura, destul că i-o faceţi la corp cu mânile. De n'o puteţi tămădui cu mila şi ştiinţa, lăsaţi-o în mila Sfântului şi n'o mai ucideţi cu tortura, cu ocara. Amintiţi-vă că poate n'a îndemnat'o pofta, ci mişelia şi neomenia oamenilor, a voastră. N'a îmbiat'o gustul, patima, belşugul, ci sărăcia, mizeria şi frigul. Închipuiţi-vă, că în halul şi starea ei s'o fi putut afla rudele, mama, sora sau bunica voastră eri; c'a putea fi şi ajunge fica sau urmaşa voastră mâine. Judecaţi şi vă daţi seamă ce urmări poate avea purtarea voastră în urmă, atunci când ea îşi va povesti altora hula şi tortura ce îndură, ce vor avea să îndure dela voi. Desmeticiţi-vă şi îngrozească-vă faptul, că aflând şi ştiind asta, s'or sustrage, s'or ascunde, vor tăinui boala: nu s'or mai trăda şi arăta, s'or îngrozi de a mai veni aici. Şi atunci ? atunci nu vă pasă oare c'or pângări şi molipsi o lume, lumea ? Nu ? Ei bine, pese-vă dară la gândul şi la faptul că într'aceea lume s'ar putea afla prietinul, ruda, fratele şi fiul vostru, sau poate chiar vr'unul din voi. Fiţi odată barem nobili şi inteligenţi, şi judecaţi mojiceşte, prost, că nu atât ea şi-a potolit patima sau gustu; şi că de pecetea infamiei ce o arde şi o va purta pe veci în corp şi suflet nu-i atât vinovată ea cât bestia, cât monstrul ce a înfierat'o. Şi acea bestie, acel monstru în chip de om, acel tâlhar şi ucigaş de suflet, de corp şi de viaţă, veţi recunoaşte că poate fi prietinul, ruda, fratele şi fiul vostru, ba, poate chiar vr'unul din voi!"

„In firea ei, în gura şi făptura ei, de sfântă, de stafie, de copilă, de păpuşe, serioasă, fioroasă, avea ceva ce impunea. Vorba, poza şi întreaga ei făptură, te împetrea, te fascina, te forţă ca s'o asculţi. In revolta şi agonia ei păr'că citeai că se stinge şi se zbate întregul ei popor.

„Cu pielea obrazului ei galben-vânăt, lipită pe oscioarele eşite; cu ea îmbrobonată şi brăzdată în lacrămi şi sudori; cu ochii ei aprinşi, scăldaţi în lacrămi şi cufundaţi în orbitele scobite; cu genele şi sprâncenele ei mari, stufoase şi îmbinate sus, pe frunte, şi îmbrobodite toate în părul ei strălucitor, negru, despletit; cu mâinile ei reci ca sloiul şi ca pielea unui şarpe, mâini subţiri, us-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vate, șue, ca ghiarele de uliu și vultur, — cum stetea șezând și rezimată de speteaza dela pat îți părea și apărea ca o stafie, ca o vedenie îngrozitoare. Era un spectru ce-ți zburlea părul și îngheța sângele în vine. In scheletul sau în spectrul ei părea că vezi pe al întregului popor; prin tortura și mizeriile ei părea că vorbesc și că asiști la toate ale lui.

„De atunci... și-a mâncat coliva. Numai c'o zi înainte i se făcuse la gât operație, de o teribilă anghină sifilitică".

. . . . . .

Eram aiurit, simțeam ca o peatră de moară pe suflet. Tâmplele îmi svâcneau, locul se învârtea cu mine. Inima mi se bătea de părea că o să mă înăbuș în bătăile ei. Chiva urma, îndruga mereu. Eu însă, părea că nici n'o văd, necum s'o ascult. Mă sculai, plătii consumația, și, ca un nebun sau făcător de rele mă furișai și mă perdui prin lume, — surd la toate strigătele ei.

Intr'o clipă, eram în trăsură, în drumul spre spital. Era pentru prima dată că'mi plăteam și permiteam această extravaganță. După vr'o oră aproape, birja mi se oprea acolo, în horbota umbrei copacilor îmbobociți. Un moment, rămân pe loc, buimăcit și aiurit. Observ:

Prin grădină, pe clădirea mare, vastă: pe alee, pe sub copaci, pe sale și prin ferestre la razele primăvăratice ale soarelui blajin mișună și ciripesc fel de fel de paseri, cu ciripitul contopit în zumzetul și zbârnăitul unor roiuri de albine. Era să zic viespi. Peste tot, zeci și sute de femei, de fetițe, fetișcane, forfotesc d'a valma printre rarii bumbari sau trântori. Golătatea, degradarea și oroarea li ascunsă în niște ha... aripi ca de sac. Zeci și sute de fetițe, de ilene consânzene și mai mari și mai mărunte, cari de cari mai tinerele, mai frumușele sau mai urâțele; zeci și sute de existențe, de mizerabile vieți în tot atâtea mizerabile drame și scene — împrăștiind în aer un huet de râset, de cântece și clevetiri duse de boarea amestecului de pudră, de parfum, de carbol și iodoform, fac din clădire și grădină un... viespar. Unele citesc *Jartiera*, altele *Fenixul* sau *Chichirezul*. Ici, unele fac poezie de bordel: versuri rimate cu rime sau cu râme de măscări. Colo, altele se întrec în proză ritmată în nerușinări. Colea niște căzături și deșănțate, chiotesc, aplaudă, pufnesc în râs de idioate; dincolea niște naive, lacome și curioase, cască gura și ochi mari. Restul, împrăștiate razna printre roiuri, cutreeră dela unul la altul, vin sau pleacă care indignate, care împăcate. Pe când excepțiile, rari, de tot răslețe, tremu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rând, cutremurate, privind cu spaimă și rușine prin prejur, își ascund în palme lacrimi, rușinea și roșața din obraji ; și, ca și când și-ar fi văzut moartea cu ochii fug țipând și blestemând !

Unde și unde, în mijlocul sau în jurul lor, formând șirag sau lanțuri, ca niște babe gae, se văd țațele sau acele preotese pe altarul sau în cultul sexual. Ele, acele cari împerechează sau înzală dragostea plătită, sau de vreți pe șleau, acele botezate : țațe, teleleici, codoșce, coldușe, proxnete, pezevenghe și dracul mai știe cum,—fac bale și zăbale la gură și pe buze spre a perverti și converti la prostituție sau la viața de bordel pe sărmanele nenorocite și căzute poate doar odată în păcat. Spazmul și goana lor după naive, după înșelate și pângărite de mișei, îți fac impresia unui vechiu și oriental târg de carne vie : îți pare și apare—în toată oroarea și monstruozitatea — târla sau tinda lupanarului antic, modern ! Cucoanelor ! Boeri și înțelepți d-voastră ! Săriți că lumea—proastă—bate vitele pe uliți ! că vă prind bingherii câinii într'un chip oriental, barbar ! Insă nu care cum-va să suflați vr'o șoaptă de izolarea depravatelor de femeile cinstite în spitale, a naivelor nevinovate de corupția contactului răsturnicilor de meserie. Căci v'ați putea degrada la treapta de mojici și de barbari, ați putea fi acuzate c'o faceți din teama și spiritul de concurență unele, din cugetul și de dragul vieței destrăbălate, masturbate sau onaniste alții ! Aveți și au cuvânt, dreptate. Doar dragostea și cultul vă e pentru pisici și câini ; ura și disprețul pentru oameni și copii ! Ce ? nu cumva nu ne forfoe căminele de femei fecunde și virtuoase, iar piețe și spelunci ne sunt pustii de... lepădături și de cățele sterpe ?! Nobleța și virtutea unui popor model trebue combătută pe toate căile posibile. Altfel, nedepravându'l sau nelasându'l a se deprava, la un nivel cu noi,—atunci când s'ar desmetici și ne-ar vedea starea vicioasă în care ne perpelim și zbatem s'ar putea să ne riscăm belșug, putere, mărire, farniente, vicii și vanități, poate chiar ceva mai mult. Ce observații, și ce studii n'ar putea aci să facă un literat sau un om inteligent ! Ce câmp virgin și vast de exploatat, aceste... salutare instituții, în cari atâtea suflete intră îngeri și es draci ! Vai ! cât nu'i de deplâns și regretat că ei în loc de a fi aci, la ei a-casă, nimic alt decât dactilografi și fonografi, geniul și imaginația lor fecundă îi atâță să ia câmpii ca să'și caute tipul în lună, peste nouă țări și mări ! a'și dibui subiect

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi studii păn'la marginile lumii!.. De altfel, poate au dreptate. Ingerii şi dracii trebuesc lăsaţi în pace. Unii erau buni şi dragi sufletelor unor proşti, barbari: alţii nu pot fi de cât simţurilor istovite ale unor deştepţi, civilizaţi, degeneraţi! Unii trebuesc expuşi a ni se îndrăci, alţii lăsaţi liberi ca s'o facă; căci numai astfel ne pot împuliţa pe toţi!

In mine, în mine care aşi deflora sau viola o fetişcană, cu scopul — reciproc admis — de a mi-o asigura soţie, sau de a'mi da un prunc, toată lumea nu vede sau poate n'ar vedea decât un criminal şi monstru. Şi eu o scuz, nu o condamn. Insă de văd altfel decât ea, de îmi par lucrurile şi treburile aminteri decât ei, a privi şi găsi contrarul — ce vă spun: violarea şi deflorarea unui întreg popor — de monstruozitate, de crimă, naţională încă, nu! eu sau tu atunci este blamat şi condamnat de toţi, fără nici o scuză. Credinţe, persoană şi convingeri, ţi se respectă numai când nu ţi le şi nu li le respecţi.

Sunt şi am văzut, spre mai mare jalea şi revolta, fiice naive, nevinovate, proaste (!), cari intrau pe poarta de spital cu groaza şi cu lăcrimile în ochi; şi după câtva timp de şedere, de contact, eşind apoi răzând, clipind din ei în chip obraznic. Tremuri şi te cutremuri de compătimire când le vezi intrând cu capul în jos, cu ochii în pământ, temătoare, ruşinoase, speriate — ca şi când ar fi duse de vii la morgă —, şi nu mai puţin de indignare şi revoltă când, după o scurtă vreme de şedere, în focarul de corupţie, de uzură corporală şi morală, când le vezi eşind cu capul sus, semeţ, obrasnic, nerușinate şi desbrăcate de orice pic de simţ, de ruşine şi pudoare. Iţi par a fi intrate ca să fie vindecate de patima sau boalele virtutii. Li se lasă toate mijloacele şi li se îngăduie toată libertatea de a asculta nerușinările barbare şi pornografiile civilizate: toată literatură obscenă scrisă şi tipărită. Vr'o carte însă instructivă, distractivă, morală, religioasă etc.? Nu! asta ar fi prea mult! Am fi întru adevăr orientali, barbari! Bivoli de altar! Ce faceţi din apostolatul şi din legile lui Crist? Căţele şi dulăi din Parnas? Ce faceţi din cultul de lumină? la ce culturi prezidaţi?

Ştiu, recunosc că sunt boale în cari cititul e un rău, ba, poate chiar fatal. Insă, în majoritatea cazurilor de aşa ceva la suferinzii de boalele lumeşti nici vorbă nu poate fi; dimpotrivă: In loc de a le fi fatal le poate fi — atât lor cât şi patriei, cât şi societăţei şi omenirei în genere — numai salutar. Un singur cuvânt sau idee le poate suggera o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

normă de conduită omenoasă, îi poate scuti de boale. Ba, le poate conserva viața, le poate abate moartea, îi poate îmbia la hărnicie și cumpătare, și prin aceasta, a le asigura belșugul lor și prosperitatea tuturor,—și dimpotrivă. Câți dintre ei, prin vr'o broșurică sau conferință n'ar putea fi scutiți de remolipsiri, și eventual, pe câți alții n'ar putea ei la rându-le sfătui și împedica de molipsire, de agravarea acesteia, când ar fi avut loc? (Ce? N'ăi vrea să ne tăem craca, să ne perdem pâinea și să ajungem salaori?) Ah! câtă nefericire și urgie nu datorăm pehlivăniei și oarbei îngâmfări!

Dela aceste observații, fapte și idei, trec și îmi petrec în memorie somptuozitatea spitalelor noastre, ale tuturor marilor noastre instituții. Le compar cu cele străine de peste tot globul, chiar cu cele din Lumea Nouă. Si le găsesc superioare tuturor din orice punct,—afară de acela de umanitate, modestie și cultură. Nu'i țeară pe lume care să ne poată egală, necum întrece. Toate jertfele ce fac statele, comunele și inițiativa particulară caritabilă din Apusul civilizat, pentru spitale și opere de binefaceri, nu pot rivaliza sau ajunge nici la degetul cel mic pe lângă aceste templuri de preciste și de cristoși ai trecutului nostru barbar, bigot (!). Grație acestui bigotism— în deșertăciuni și neomenii —, mărinimia la poporul și boerul român de eri fu una din cele mai rare și nobile virtuți. Cât de regretabil și de fatal nu-i, pentru noi toți, că aceste proaste și barbare sentimente sunt înlocuite cu acele ale vanității, viciilor, finețelor, eufemismelor și egoismului civilizat! că filantropii noștri, moderni, chiar când dăruesc ceva, biblioteci, n'o fac decât din vanitate și pentru scăpătații lor! Ei, ca niște oameni înțelepți, conservatori și practici, dăruesc cărți unor societăți și instituții unde ele pot servi drept podoabă și colbului sau microbilor drept refugiu și hrană; le oferă acolo unde cărțile prin neatingere pot dură și le pot perpetua tot odată numele de darnici peste și mii de ani. Nu însă poporului setos care prin desele citiri și răsfoiri li le pot vărzui și prăpădi curând și cu ele de odată chiar și vanitatea dărniciei lor. Că această vanitate ar putea fi împăcată cu profitul rămânerii sau conservării cărților or cuprinsului lor în noi, în el (?). O, nu! Caritatea, vanitatea și binele acesta public nu se împacă cu modestia firii noastre păstrătoare! Noi dacă dăruim omului o lumânare sau o haină, e ca să se poată fuduli c'o are, pe poliță, în cui. Cum? în lipsa dărniciei noastre condiționate, n'ar crepa el și așa.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în beznă şi de ger?! Aceasta e impresia semuitoare ce îmi fac toate dărniciile fondaţiunilor, instituţiilor şi filantropilor noştri moderni!

In aşezăminte de lux, costisitoare, în de acelea înalte, culturale, artistice, speculative chiar, etc., noi secondăm sau egalăm pe ori cari de prin Apus. In podoaba şi măreţia spitalelor, în semptuozitatea clădirilor, în spoiala orăşenilor şi modernizarea oraşelor etc., noi suntem cei dintâi în Orient şi poate nu ultimii din Occident. In luminarea şi întăimarea satelor şi mahalalelor însă, în biblioteci şi sale de lectură publice prin ele însă, în conferinţe şi cărţi instructive, de popularizare însă, etc. etc., suntem cei din urmă chiar printre Asiatici şi Africani. Pentru unele Statul, instituţiile, puternicii şi particularii bogaţi şi darnici au şi află totul; pentru altele nu pot găsi şi dispune de nimic! Părem nişte sălbatici împodobiţi în costumele de gală ale unor seniori civilisaţi. Imi părem nişte selbatici treziţi ca prin vis şi vrăji în minunăţii şi în palate ce-i înăbuşă şi ne orbesc. Probabil, ca unor urmaşi de uriaşi, aşa ne-o fi priind şi şezând bine.—Ce poţi şti şi constata tu prost, lipsit de instrucţie şi gust, în ce şi cum ne prinde bine?! Doar prăpăsteniile ce înşiri, că ne lipsesc, prăpăstenii cari nu ne împacă vanitatea şi pe cari nu le putem etalà în faţa unor şireţi sau vanitoşi streini, noi ca oameni instruiţi suntem convinşi a nu ne fi bune la nimic. Unui popor analfabet şi orb nu-i trebue decât instituţii pentru orbi. La ce bun biblioteci când nu ai şcoale? şi şcoale când n'ai biblioteci şi cărţi? Quintezenţa de patriotism şi de mare cm politic sau de stat constă în a face ca prostia poporului să fie luminată cu electricitate noaptea, şi în a-i întuneca mintea sau a-l lăsa în beznă ziua. Lumina bate la ochi şi întunecă mintea, cartea bate la minte şi întunecă ochii. Si de capete nebătute nu fuge nici dracu; de mintea întunecată şi de ochii orbi nu se sperie nici... copiii.

De altfel, la drept vorbind, ce s'ar putea imputa acestor instituţiuni — decât faptul că atunci când le oferi cărţi conducătorilor ţi le refuză? Ce? când chiar statul Român, când chiar capitala Regatului Român excelează prin lipsa oricărei biblioteci şi sale de lecturi? publice, populare, bine înţeles. El—ca şi ele—s'a înzestrat, cam pripit şi lustruit, cu de toate numai cu aşa ceva nu. Ea—ca şi el şi ele — e împodobită cu tot ce ţi-ar dori patima şi burta, însă numai cu ce ţi-ar râvni sufletul şi mintea nu. El avu grije a ne dota mai întâiu cu temniţe moderne şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

model, în loc de biblioteci; ca mai degrabă cu speluncі de cât cu sale de lectură. In ele vei afla societăţi ai căror membri brutalizează pe brutalizatorii animalelor, în loc de a-i lumina spre a nu le brutaliza; şi oameni cari pun mai mare preţ de a nu turbà câinii de cât oamenii. Mahalalele trebuesc exterminate de câini şi cei rămaşi la centru protejaţi; iar micite haimanale ce le infectează trebuesc oropsiţi şi chiar încurajaţi spre a le lua câinilor şi scelerăţilor locul. Spre acest scop vom afla în capitală dela centru până în bălăria câmpului: cârciumi, berării, cafenele, bordele, cafeuri-şantane. tripouri, etc., etc.; în fine tot ce ne poate gudura şi aţâţa patimile, pofta. Vom vedea pe toate pieţele şi la toate răspântiile teatre care instruesc şi inobilesc poporul (cum? ovservaţi'l numai); vom întâlni sale de spectacol, de conferinţe sau de bal, fermecătoare grădini de preumblare, altele de beţii şi desfătare; vom afla toate mahalalele împânate cu arii de complet, de corupţie şi de scandal, etc., însă cu nici o sală de lectură, cu nici o bibliotecuţă, cum posedă vecinii noştri bulgari chiar în cel mai mic oraş şi sat. Şi în deriziune ne zicem un popor civilizat şi nobil! In chip stupid sau ipocrit ne dăm drept români şi patrioţi! Cum? când egalăm Parisul, chiar în... pisoare (pentru bărbaţi, căci femei nu sunt la Bucureşti) să nu ne zicem mici parisieni şi capitalei noastre un mic şi un modern Paris? !...

Coborând din trăsură, în câte-va sărituri eram în pod, în salonul şi în faţa patului spus de Chiva. Capul îmi vâjia, locul se învârtea cu mine. O goliste de suflet şi o sfârşeală mă coprinse în tot corpul. Patul era dereticat şi gol...

O coldană de femeo, roşie, învineţită, cu ochii bulbucaţi şi roşi, taman intra isbind cu furie şi ocări uşia. Alcoolul o împleticea, o cletina în toate părţile. Trăsese bine la măsea.

— Rogu-te, mă adresez eu ei, văzând'o cu şorţul de infirmieră, unde e bolnava de aici—arătându'i patul?

— „E-e! La zaana.

— Dar pe d-ta? pe când acolo?

— „Măcar pesti-un ceas; mă doare'n..." îmi răspunse, bătându-se cu palma în spate, pe când se urca la o fereastră ca s'o şteargă.

— Fă! o să cazi. Lasă geamul, pe al-dată. Nu vezi că eşti în ceas rău? N'o lăsaţi, fetelor; sau, legaţi-o cu ceva, c'o să cază, zău o să cază.

— „O să... Că's... din palat, or de la Cheajna.

Zisei acestea prin instinct, pe negândite, din presimţire

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

poate. In urmă, mult m'am mirat apoi, — cum? cu toată emoţia şi buimăceala ce'mi învolbura creer şi fire, cum de mai putui avea răgaz şi loc în cuget şi în ochi de a observa şi reflecta acestea (?).

Trăsei pălăria pe ochi, ruşinat par'că de a-nu mi se observa lacrămile, şi cu paşi mărunţi, târşiţi, molatici, gânditor şi cu privirea pironită jos, eşii ca un condamnat spre temniţă, spre eşafod.

Intr'un târziu, eram jos, la scară, unde mă oprii pe loc. Nişte ţipete, nişte bocete şi văicăreli mă treziră din toropeală, mă făcură să arunc ochii: La câţi-va paşi, strânşi în stol, căpiţă, clae peste grămadă, forfoteau servitori, bolnavi, bolnave. Şi în spre ei, gâfâind, în hrăpi, în goană, ca şi o curte de biete galiţe flămânde, când li se aruncă un pumn de boabe, veneau mereu, se strângea toată populaţia spitalului.

Care cum ajungea se întindea, se gurguţa peste ceilalţi ca să vadă; şi văzând, exclama, se crucea, tresărea cutremurat. Eu însă, în obida şi deprimarea ce mă păştea rămăsei nepăsător: nu făcui nici un pas, nici o întrebare. Durerea de care eram cuprins îmi înăbuşea orce simţ sau instinct de curiozitate.

La un moment, văd pe Chiva, în grămadă. Oftez, răsuflu uşurat. Părea că mi s'a luat o jumătate din povara şi tortura de pe suflet. O strig. Ea vine, plângând, făcând la cruci, borborosind din gură: „Sărmana! Dzeu s'o erte! I-am spus-o, nu odată, că bine n'o s'o ducă".

— „Bine, bine! Dar de ce nu mi-o spuseşi şi mie, ca să nu mai bat drumurile pân' aici!? Şi din ochi, o mustru, o întreb.

— „Ei, şi? de ţi-aş fi spus? era răul cumva mai mic, supărare mai puţină? Ş'apoi? tot io's de vină, când plecaşi ca un zănatic?

— Şi lasă dracului, braşoavele. Spune-mi, unde-i? co-i cu ea?

— «Haide sus, să-ţi spun.»

— Nu! acum, aici.

— „Sărmana! Doamne fereşte! Ai văzut'o, când a căzut?"

— Pe cine?

— „Ei, mai faci pă... N'o vezi, moartă, colea? La ce se strânge lumea?"

— Ia dă-o dracului, n'o mai întoarce? Destul m'ai întors.

— Ei bine, ascultă, că ştiu şi văz că n'am ce surzui:

„Eri, de dimineaţă, pe la nouă, era în cumpăna morţii. Işi perduse cunoştiinţa şi-i ţineam lumânarea. De odată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

numai, își revine în fire, deschide ochii, și își vede lumânarea. Cum mi o zări, mi-o zmuci, mi-o aruncă la ușă. Și, c'o sforțare la care nu te așteptai, se aridică, vroi să strige răstit, semeț. Cum era însă cu sufletul la gură, mai mult rece decât caldă, mai mult moartă decât vie, d'abia de putu șopti, c'un glas stins și tânguios: „Unde-i!?" — Ce? lumânarea? făcui eu.—„Ptiu! lumânare (!) o întoarse ea. Ce? lumânarea? așa de vreme? așa curând? Nu, nu lumânarea. Cartea, cartea cu care am aținit a-mână".

„Intr'acestea, intrase vizita. Avea 43 de grade de căldură. Doctorul o cercetă, și dădu din cap amar, în semn de ducă.

„La întrebarea lui, blajină, de'i e mai bine, de mai dorește ceva, ea, întretăiat, rar, mai mult șoptind, respunse: „Da! mersi! mă simt, mă simt mai bine... Simt... simt că par'că durerile, mă părăsesc d'o dată cu viața, odată cu puterile... Domnule! d-le doctor! Te rog, vă rog, de-ați făcut cui-va vr'un bine, fă-o, îndură-te, fie-ți milă, fă-ți pomană și cu mine!... Dă-mi! dați-mi, dați-miceva alinător, să mai adorm, să mai trăesc!... Ah! cât de scumpă! cât de dragă ni viața, în clipa de-a o pierde, în preajma și în gheara morții?

— „Nici n'ai nevoe, ca să-ți mai dau, fetico. O să trăești, o să te faci bine și așa, cât de curând, cât de curând.

— „Nu, nuu! Dați-mi... dați-mi ceva!... Vreau... aș vrea,.. să mai trăesc, măcar o oră, barem un sfert de ceas!...

— „Ei bine, dacă zici, și dacă vrei, să'ți dăm. Dar de ce *măcar o oră? barem un sfert de ceas?*

— „Pentru... pentru că... n'am odihnă, n'am astâmpăr. Uite, par'că nu pot nici muri, împăcată, liniștită, până n'oi isprăvi o carte... pe Eminescu...

„Doctorul îmi aruncă o privire fulgerătoare, aspră.

— „„Ce cauți de la salonul tău aici? Am să te dau afară. Ți ai luat-o pe suflet. Numai tu o omori, cu cărțile.

„Eșii, pe când i se da leacul; și, cu toată amenințarea, mă întorsei de cum trecură cu vizita în alt salon.

„Cartea i se luase. Până nu i-au dat-o însă, pe la amiază tocmai, nu avu liniște și ochii uscați de lacrămi tot spitalul. Fără ea, par'că nu vroia nici să moară, nici să mai trăiască. De ai fi fost să scrii ce spune, și cum spunea mai cu seamă, ai fi făcut o carte... o carte cum rar se întâmplă. Și de i-au dat-o, este că vedeau și știau bine că oftica ei în trap nu i-o mai puteau nici ajunge, nici opri... Când și-o văzù, începù, ca un copil dorit de.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ţâţă, când îşi vede mama şi se avântă în spre ea, începù să sburde, să se sbengue şi sbată, de credeai că şi-a eşit din minţi. Râdea amestecat cu plâns; un plâns de bucurie amestecat cu râs.

„In gemete, în oftări şi în sughiţe mă chemă, şi cu o mână de mort, rece, mă atrase în spre ea. Mă alipi la piept, pe sân, pe cămaşa'i udă, leoarcă de sudori, de sânge şi de lacrămi. Inima, suflarea şi glasul ei îţi păreau ultimele adieri ale unei bori de vânt, ale unei potolite vijelii.

„Mai mult şoptind, prin ochi şi semne, mă rugă să'i deschid cartea, să i-o duc şi ţiu la ochi. O ascultai; i-o ţinui vr'un sfert de ceas, vr'un ceas şi jumătate—nu ştiu. Destul că ţinând'o şi fixând'o, ca să'i citesc în ochi momentul de întorsul foii, îmi privişteau şi sfecleau ochii, îmi amorţise şi înţepenise mâna.

„Era aproape de sfârşit. Intorceam una din ultimele foi. Şi mă bucuram la gângul c'o să ne curmăm şi una şi alta zbuciumul şi chinul. Când o văd că mă fixează ceva mai mult. O înţelesei: Se odihnea, îmi da să înţeleg c'a isprăvit. Ochi în ochi, închisei cartea, o pusei d'o parte. Atunci, oh! atunci, ea, zâmbind, cu zimbetul acela înfiorător al morţii, mă învăluì într'una dintr'acele fascinante (ca să nu zic cum zisese: zguduitoare, fulgerătoare) şi galeşe priviri—de bucurie, de zburdări, de recunoştinţă şi mulţumire sufletească, ce te cutremură şi mişcă, ce'ţi spun atât de multe, ce numai ochii ştiu să spună, mintea şi graiul însă niciodată!—mă făcù să izbucnesc în plâns, în spazm şi hohote de plâns!... Eu mă zbăteam, plângeam şi hohoteam înăbuşit, într'una; ea zimbea, se 'năbuşea, oftà şi suspinà mereu... Parc'ar fi fost în locul meu, şi eu în locul ei. Mă săruta, mă mângăia şi alintà copilăros, continuu, pe mâini şi pe obraz, cu obrazul şi mâinile ei reci, jilave; şi printre alintări, printre mângăeri şi sărutări întretăiate de oftări, de înăbuşiri, sughiţe, c'o şoaptă de mormânt şi înger mă imploră, îmi zise: „Chivo! Chivo dragă! maică precistă şi sfântă pentru mine! Eartă-mă, eartă mă, pentru tot ce ţi-am greşit! Răsplătească'ţi şi îţi mulţumească D-zeu, căci eu, chiar de m'ar ajutà puterile şi graiul, nu pot şi n'am cum. Eartă-mă pe patul şi în clipa morţii, în clipa în care simt că mor, mă duc! şi 'mi ascultă, şi 'mi împlineşte, după atâtea şi ca atâtea altele, şi ultima mea rugă: Baga mâna sub perină; ia şi păstrează hârtiile acelea. Şi pe seară, când mi s'o fi stins suflarea, şi lumina cu a soarelui deodată, pune scrisoarea adresată mamei la cutie. şi cu restul du-te, du-i-le, dă-i-le lui. Cui? Ştii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tu; știi tu bine cui. Știi tu! știi tu bine Chivo, că doar n'am pe nimeni alt! Spune-i să mă erte; că Profira, în cumpăna morții, i s'au închinat cu plecăciune, cu noroc și să-nătate. Că l'a rugat plângând, plângând și dându-și sufletul plângând, să'i caute și afle pe frate-său Ion, căruia să-i dea hârtiile, în cari ea își zugrăvește zi cu zi zilele de iad, muncile de corp și suflet. Că de-l va găsi curând, să-i spue lui, ca el să-i tăinuiască mă-si soartea ei de mucenică; iar de unde nu, de nu l'a afiă pe Ion, a o pregăti pe ea el însuși, fără însă a'i destăinui sfârșitul niciodată, niciodată. Ah! Chivo, Chivo! exclamă ea desnădăjduit. Grea e viața, grea e moartea și viața în cumpăna și clipa morții! Dar înfiorătoare, dar grele cum sunt ele prin streini, când n'ai pe nimeni să te plângă, să te mângâe, încurajeze! dar groasnice ca atunci când mori instreinat, pe drumuri, ca un câine oropsit... nu! nu! nu se poate! nu e ceva mai grozav!... Tăcù, înfundată în oticneli de tuse, în gâlgâieturi de sânge. Fu un moment de împietrire, de teroare. Dar, bodaprosti, el fu scurt, trecù. In cântec, reîncepù: „*De pe patu 'nstreinării, unde zac și simt că mor!... Iți trimet... Unde ești, tu scumpă... ma...mă, ca sa-ți vezi...*

...„Un val de sânge și de lacrămi, bulbucind din ochi și gură, îi înecă cântecul, suflarea... De lumânare nici gând, nici pomiă...

„Plânsetele, tânguirile noastre înăuntru, ciripirile și zbenguirile păsărelelor pe la ferestri, îți luau auzul. P'afară era atâta veselie, atâta soare și viață!... pe câtă jale și moarte înăuntru...

„Mă-si, în scrisoare, îi scria că'i bine, sănătoasă; că e la o cucoană bună și miloasă, cu care, acum când îi scrie, pleacă în călătorie prin lume, prin țări streine. Că n'o să se întoarcă decât peste vr'un an, doui, poate și mai târziu; că în vremea asta va strânge bani, și atunci, când va veni, îi va trimete destui ca să nu mai sufere și ducă lipsă. „Trage, tragi mamă nădejde, isprăvea ea, și te roagă Domnului că doar, doar, ți s'a întoarce fica, să'și vază pe mă-sa, și mă-sa pe fie-sa!...

„Biata femee! Va aștepta-o mult și bine... Tot așteptând'o își va da sufletul, cu dorul și nădejdea în suflet!..."

— Ei, parcă dela spital nu i s'a face cunoscut că unde și cum a murit?

— „Poate să i se tot facă, la Calafat. Nimeni alt decât noi doui nu'i știe satu. Știu eu (!), de-o fi făcut rău sau bine dându-și-l fals, atunci când a venit? Eu am mustrat'o de asta; însă ea îmi răspundea: „Ce? sânt nebună, să-mi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fac cu boala familia şi neamu de râs, în tot ţinutu, în tot satu ?

„Pe când o plângeam, crezând'o stinsă, ea se trezi, deschise ochii mari, sclipinzi, sfâşietori. Şi ne amuţi, ne îngrozi pe toate. O ştersei de sânge, de lacrămi şi sudori, şi mă aşezai lângă ea, pe pat. Şi aşa, ca uluite şi trăznite, ne privirăm lung, milos, cu drag. Ne vorbeam numai din ochi. Ah! privirea ei de desnădejde, de fiori, de cutremur şi do groază, nu! n'oi uita-o, n'oi uita-e nici odată! De mai ţinea, îmi săreau minţile, îmi sărea inima din loc.

„Ochi în ochi, toţi patru prefăcuţi în nişte tainice isvoare, vom fi rămas poate vr'un ceas. Şi în ceasul acela ochii noştri, presupuşi obrociţi şi proşti, spusu-şi-au poate mai mult decât două guri şi minţi deştepte într'un veac întreg de om.

„De jur împrejur era o linişte... o tăcere... de fiori şi de mormânt. Toată lumea ne da pace, ca şi cuprinsă de o groază, de o tainică şi sfântă evlavie. Muştele înviaseră, se auzeau zbârnăind prin sală. Vai! de ce nu putem amorţi şi noi, când amarul vieţei ne desgustă, şi a nu reînvia decât atunci când dulceaţa ei ne-ar fermeca!

„O credeam moartă, cu ochii ţuruind, deschişi. Mă aplecam ca s'o sărut, să mă conving. Când, ea, cu o zburdălnicie de copil, zglobiu şi sănătos, mi se aruncă şi acăţă de gât. Gemând şi suspinând sfâşietor, mă strângea, mă mângăia....c'o usurinţă, c'o sprinteneală do maimuţă. Eram încredinţată că moartea i-a întors faţa, că emoţiile au făcut minunea — schimbându-i răul în bine. Vai! ce amăgire! Era popasul ce premerge moartea, binele şi uşurarea morţii!

„De am vorbit şi cugetat ceva atunci, nesocotesc, nu ştiu. Ceea-ce ştiu, ceeace simt şi parcă mai aud încă, sunt şoaptele ei stinse, mângăerile şi sărutările ei de martiră, muribundă: E numele d-tale, al meu, al mă-si, al lui Ion şi a-lor ei: Sunt regretele vieţii, pentru cărţile cunoscute dar necitite încă, ale acelei lumi bune şi rele, închipuite sau aevea, rămase taină pentru ea. Mai e: capul ei aplecat, rezimat şi culcat pe umărul şi capul meu: Oftatul, ultimul ei oftat prelung, şuerător, penibil: Buzele şi ochii, încleştate, închişi pe veci; Corpul ei înţepenit, rece, — ce părea că mă împietreşte şi îngheaţă în spaima şi în somnul vecinic şi înfiorător al morţii!...

„Aşa s'a stins, aşa a fost, cum îţi spun"...

La câţiva paşi, în spre furnicarul de bolnavi, de bol-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nave, de servitori şi servitoare, populaţia spitalului venea şi pleca în pâlcuri, făcându-şi cruci, ştergându-şi lacrăm: Curios, urmat de Chiva, îmi făcui loc, să văd ce este. Printre lume, jos, pe pardoseală, zăresc roşu: un băltac întins de sânge. Din el, printre umbrele şi razele de soare, prefirate şi lăsate de mulţime, se împrăştiau caere de aburi calzi. Răsbind mai aproape, văd un stârv lipsit de cap, cu capul frânt sub spete. Din când în când, prin borfele femeeşti, de stambă, se observa cum zvâcnea câte un muşchiu, membru sau parte de corp. Era cadavrul unei femei, al nenorocitei ce se urcase sus la geamuri, să le şteargă. Cobise bine! *Peste un ceas* era şi ea *la zaana*, alături de Profira, — graţie nepăsării şi vinovăţiemele, poate!

— Da, fie d-le, că slabă gură mai ai! Or că ştii ceva.

— De ce, fetico?

— Păi, să'i cobeşti şi să-i urseşti, de ceasul rău...

— Biata de ea...

— Zi mai bine *beata*... şi nu biata...

— Ci las'o acum la sfântul, zise şi ne întrerupse Chiva, trăgându-mă de haină. Haide sus. Morţii cu morţii; vii cu vii.

Mă retrăsei, cugetând la cât de regretabilă şi de fatală nu'i neprevederea, semeţia şi prostia omenească!

— Ştii cu ce se îmbăta nenorocita asta când nu avea bani pe ce să bea? îmi zise Chiva, pe când reurcam pe scări. Nu? Ei bine. Trăgea cu ţeava spirtul din borcanele în cari se păstraseră pocităniile, carnea şi rămăşiţele de om!..."

* * *

Curând după asta, am fost chemat la oaste. Trebuia să-mi fac datoria, în spiritul... civilizat, modern. Nevoit fiind astfel a îmbrăţişa de silă o ibovnică, spre a putea avea drept şi merit la dragostea alteia mai apoi,—pas şi mi te mai ocupă de Profira. Totuşi, făcui cum putui şi, când dintr'un oraş străin, când dintr'altul, imitând scrisul Profirei, mă conformam în parte rugilor şi ultimelor ei dorinţe. Ii legănam sărmana mamă prin şăgalnice speranţe, îi împurpuram viaţa cu făgăduieli deşarte, în loc de a i-o amări şi întuneca cu adevărul.

Odată eliberat, mi desperai iarăşi în cercetări zadarnice. Ion, probabil intrase şi el în pământ. In acelaş timp, trebuind să plec, să părăsesc ţara din nou, mă munceam şi mă întrebam mereu: Ce'i de făcut cu hârtiile Profirei? Gândindu-mă într'una, odată îmi veni o idee sau unul din trucurile ei. Şi, cu conştiinţa împăcată — atunci, de neîmpăcat însă azi — mă hotărîi să-l pun în practică să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

termin şi să mă spăl pe mâini. Trimesei dar bătrânei o scrisoare recomandată, ca din partea fiului său Ion. In ea, îi scriam că el ar fi bine, sănătos; că să-l aştepte, pe curând; c'a să'i trimită, mai apoi, o scrisoare mare, pecetluită, cu nişte acte, pe adresa lui şi a ei, pe care scrisoare însă, ea să nu care cumva s'o deschidă, ci să aştepte, s'o păstreze bine, până când va veni el. O săptămână mai apoi, în urmă, după ce întesai prin hârtii oarecari umpluturi din parte-mi, şi după ce le alăturai o scrisoare lămuritoare pentru el, le pecetluii cu adresa lui, le pusei într'un alt plic, şi le trimesei pe toate bătrânei; cu gând ca să le poată găsi Ion, dacă trăind, s'ar mai întoarce cândva în satul lui, acasă.

* * *

Din primii ani chiar, după acestea, din lipsă de obiect şi de contact cu oamenii sau lucrurile ce mi-ar fi putut redeschide catastiful creerului la cuta şi pagina nenorocirilor acestei familii, sau acestor daravori, totul fu rătăcit şi surghiunit pe tărâmul uitării.

Trecuseră ani şi ani la mijloc. Şi cum vremile şi anii şterg şi fac să se uite sau să dispară totul, când ceva sau cineva nu le reîmprospătează şi reamintesc, îmi dispăruse şi ştersese din memorie chiar chipul sermanei mele Profiri. Când, odată şi d'o-dată, pe când mă aflam în tren, prin Bucovina, prin *dulcea Bucovină, veselă grădină,* în drum spre ţară şi Bucureşti, icoana ei şi a lor ce îmi apăru ca din senin. Urgia şi soarta lor, cu a locului şi ţărei ce călcam şi străbăteam, a familiei ei aidoma întregei noastre familii, năpăstuite, împrăştiate şi înstrăinate, mă cuprinseră d'o-dată toate. Imi agitau sufletul şi firea: îmi făceau din cap şi creer o morişcă în val-vârtej.

Cum zic, eram în tren, aproape de graniţă, de frontieră. O staţie, o ultimă staţie încă, şi de pe pământul ficei vitrege treceam pe acel al bunei mame. Care? care om înstreinat, pribeag, ajungând la hotarul ţărei lui nu şi-a simţit firea tresărind, tâmplele-i zvâcnind şi inima bătându-i cu putere? Ce român, dintre înstreinaţii de nevoe, de urgii şi de mizerii mai cu seamă, care? revăzându-şi pământul ţării lui după o lungă vreme, pribegită în mizerii prin streini, care nu şi-a simţit corpul pătruns de friguri şi fiori, sufletul cutremurat şi ochii înecaţi în lacrimi? Care nu s'ar simţi un prinţ, reîntors de prin surghiun ca să-şi reia în stăpânire scaunul? Care? Cine? Să egziste oare aşa câine de român? Mi-aş da viaţa pentru moartea lui!.. Ah! acea scenă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

acel tablou înălțător! acea icoană sau priveliște sguduitoare în care ați vedea aevea trei mojici și mărginiți muscali, întorși de peste nouă mări și nouă țări, de la marginile lumii! când i-ați vedea—cum i-am văzut—dela primul pas făcut în Rusia, peste Prut, călcând cutremurați și mândri pe pământul sfintei și blagoslovitei lor Rusii! când i-ați vedea zic, îngenunchind și făcând mătănii, sărutând și stropind pământul în stropi fierbinți de lacrimi, în rugi evlavioase aduse prea Inaltului de Sus, drept prinos că-și mai văd odată locul, că le fu dat a-și mai revedea odată țara, nu! n'ați uita-o, n'ați uita-o niciodată! Câți? câți buni români și patrioți vom fi având noi cari să semene acestor mojici de ruși? Puțini, puțini de sigur—de la inimi! Dar, de bună seamă destui poate din aceia, cari în conștiința împăcată să le arunce semeț și trufaș peatra, acea peatră de ridicul, de dispreț și zeflemele!

Eram beat, eram nebun. Agitații și emoții mă făceau poate să fiu. Cu ochii plutinzi și priviștiți de lăcrămi, admiram prin geam natura, oamenii și locul ce fugea și dispăreau în urmă ca prin zborul unui vis. Ah! cât de mult putem simți une-ori cu toții! Dar cât de puțini putem avea vr'odată darul de a ne rugrăvi simțirea și de a face ca să simtă alții, ce simțim, cum am simțit! Cât de mult, și pe cât de mulți nu ne frământă, nu ne cutremură, nu ne entuziasmează și extaziază ceva! un lucru, o idee sau un fapt! Cât de puțin și pe cât de rari însă puterile sau darul ne ajută a ne toarce și așterne caerul sau textul acestor frământări, agitații și extaz spre a cutremura și entusiazma pe alții!.. Vai! cât de multora ni dat! și cât de puțini suntem chemați!

Cine mă făcuse a fi și a simți astfel? Cine îmi împrospătase și evocase astfel faptele, vremile, amintirile uitate? Femeea, femeea chip de precistă și demon. O Ileană cosânzeană ivită și pironită în rostul ușii.

In primul moment, de apariție și de surpriză, prin lipsa spiritului present și clar îmi părea că văd o soră. Atât îmi venea de cunoscută, chipul de familiar. Aproape să mă reped ca s'o îmbrățișez. In același timp însă, chipul de mironosiță și de sfântă al Profirii ce'mi fulgeră prin gând mă ului și pironi pe loc. Tresării, mă frecai cât-va la ochi, ca un lunatic trezit brusc din somnul lui rătăcitor. Apoi, recăzui în toropeală, mă reperdui în aiurări.

Când mă trezii, căzând pe bancă, de brusca oprire a trenului în stație, exclamai fără să vreau: *Profiro!*... Mi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nume sau şoţie a întâmplării ! Ea tresări, mă privi lung, întrebător : — Cum ? de unde ?

La făptură şi la nume erau dar una şi aceeaşi. Nu cum-va m'o fi minţit şi păcălit Chiva ? cum avea de obiceiu ? — îmi ziceam eu.

Ivirea ei — sfiicioasă, suferindă, cu nişte ochi blăjini şi galeşi, cu o căutătură de zmerenie şi de evlavie misterioasă, pe când îşi rezima capul de uşe, mâna pe ivăr şi umărul pe rostul uşii — atrase toate privirile, făcu să tacă toate gurile. Credeai în efectul unei minuni sau vrăji. Nimic alt nu le-ar fi putut atrage, amuţi şi împietri astfel. Clevetirile încetaseră, cântecele, râsetele conteniră. Iar acei cari erau duşi cu gândul şi cu ochii pe airea, primeau coate şi arătări din cap. pe tăcute. Trenul stetea pe loc ; noi în evlavie cu toţii. Chiar un pui de jidănaş, al cărui flit miorlăia mereu, tăcu chitic şi zgâi ochii ; chiar o nenorocită şi sărmană mamă, care îşi plângea odorul mort în spital, la Cernăuţi, îşi uită de bocete şi plâns şi în ochii ei umflaţi şi roşi se vedeau licărind nişte raze de admiraţie şi resemnare. De unde această tainică putere ? această magică influenţă ? — Ce model pentru icoană !... Unde eşti tu Rafael şi Inger, să ne-o oglindeşti pe pânză !? îmi ziceam, mă întrebam ?

Era un chip... un chip din acelea D-zeeşti şi rari,— pe cari viciile ni le distrug şi mizeria ni le fac ca să dispară. In fiinţa şi făptura ei D-zeirea părea a-şi fi pus toată truda ca să-şi întruchipeze fiinţa şi făptura. Un tip leit, mai rar chiar printre ficele mândrei şi frumoasei Spanii. Un zâmbet, o şoaptă, o şagalnică ochiadă de a ei, te-ar fi băgat în ocnă, te-ar fi ispitit să schimbi viaţa cu mormântul. Chiar pe un Sf. Anton l'ar fi făcut să-şi dea dracului rassa, s'o urmărească şi să-i dea târcoale chiar şi prin infern. Acesta într'o vecinicie l'ar fi torturat mai puţin de cât ea într'o clipă.

Femeile şi fetele din vagon, geloase, o fulgerau cu nişte ochi de invidie şi răutate. Bătrânii, păreau că s'o mănânce din ochi, s'o soarbă într'o lingură de apă. In oftările şi în regretele vremurilor tinereţii ei îşi mângâiau agale barba, îşi răsuceau şiret mustaţa, sau, nervos şi năzuros, îi vedeai că se scarpină prin cap şi ceafă. Pe când cu ochii, cu ochii lor vicleni şi stinşi de vlagă, dar înviorati o clipă, părea c'o soorb cu jind şi sete. Noi ? cei tineri ? Noi păream ca pe grătar, ca în spazmurile ciumii. Ca furnicaţi şi înţepaţi de spini, ne cutremuram şi tresăream

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la fiecare clipă, la fie ce mişcare. Imoralitate? O, nu! Minciuna poate; adevărul niciodată.

Juram şi mi-aş fi dat capul că de nu Profira, trebuia să fie sora ei, Ileana. Amăgit şi bizuit pe asta, îndrăsnii şi intrai în vorbă. In scurt — după o mică revoluţie în mine, spre a-mi da firei posace o alta mai văratică, glumeaţă — ne cunoscurăm şi ne vorbeam ca şi când ne-am fi cunoscut de mici. In presupuneri însă eram amăgit amarnic. Nu era nici una, şi nici alta. Nici barem rude. Poate cel mult de la moş Adam.

Cine era? Nu vă miraţi, şi să nu vă aşteptaţi la cine ştie ce nobleţă. Era (o! nu râdeţi, nu râdeţi de don Chişot, că vă presintă pe dulcineea din Toboso, în toaleta văcăriţii) era, o bieată nenorocită, amăgită şi părăsită de un netrebnic, ca mai toate femeile sărmane şi frumoase, a căror soartă şi parte în majoritatea cazurilor e de a fi cucerite şi nenorocite numai de blestemaţii lipsiţi de scrupul. De ce? Pentrucă numai aceştia nu şovoesc la nici o josnicie şi nelegiuire spre a le seduce şi cuceri, ele spre a-i asculta şi crede. Oamenii modeşti, de omenie, demni dar simpli, cam greu le pot cădea şi intra în graţii. Cât nu-i de regretabil pentru societate, şi pentru ele însele adesea chiar fatal, că virtutea (francheţea, probitatea), în viitorul lor bărbat sau chiar amant, la ele e unul din cele mai desconsiderate calităţi! Minciuna, pehlivănia, atâte alte deşarte şi amăgitoare calităţi, la cari acei virtuoşi de sigur nu se pot preta, e toată cauza înclinării şi iubirei lor faţă de ei. Ce să le faci? E firea lor astfel, la fel ca şi a noastră, de a se degrada iubind—după cum o facem admirând—mai degrabă un mişel deosebit de cât un modest şi virtuos comun din cei nouăzeci şi nouă. Nici chiar frumuseţea lui, pe ele nu le prea influenţaază. De aceea în genere, de nu de pehlivani, sunt cucerite numai de secături şi pocituri. De ce? Pentrucă apropiindu-se de perfecţiune şi de divinitate se cred—aidoma ei—în drept (probabil simţind nevoea) de a fi admirate şi zeificate: de a nu primi decât elogiile meritate: de a'şi face din inimă, din mărinimie, din simpatie, simţ, corp şi suflet chiar, nimic alt de cât obiectul de schimb, de plată şi răsplată. Doui inşi perfecţi, doui rivali sau emuli in ceva, e greu să se împace la o laltă. Unul faţă de altul, cel puţin în ei, în inimi, de nu în afectaţii, ei nu simt de cât invidie, repulsiune, pizmă. Simpatie, dragoste, afinitate? nici cum. Pentru că mândria amorului lor propriu—desvoltat şi cimentat în ei prin atenţia şi admiraţia ce ca niste dobitoci continuu le dăm—

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îi împiedică a se umili să acorde când va ceva, din ceeace nu sunt obicinuiți decât ca să primească. Laudele, linguşirea, obrăznicia îmbogăţă şi îndrăsneaţă, îţi deschide uşa lumii şi braţele femeei. Şi în toată această lume obicinuită a trăi şi fi în dumnezei, e aşa de rar ca să găseşti o fire perfectă la corp şi suflet, care să nu'ţi ia gudurări şi laude— chiar meritate fiind ele—de cât drept ceeace sunt: insulte, arme de cucerire, de speculă şi de profit!? Un Socrat, un Cristos sau Rousseau. credeţi că nu erau inşişi senzibili la elogii şi măguleli? Vă înşelaţi. Că le-ar fi meritat (?) Dar câţi şi cari din cei ce le primesc nu le cred de meritate! ca şi această victimă a frumuseţei ei!? Tot astfel cedă şi ea minciunilor, unor linguşeli şi părţi perverse ce fac puterea şi biruinţa unui om. Şi acum, după d'abea şase luni de... amor şi trai comun, îşi ispăşea păcatul. îşi pocăia trufia şi lingâmfarea ei nesocotită. Indărătul ei, în coridor, pe nişte disagi şi saci moţăiau amărâţii ei părinţi. Posomoraţi, trişti şi gânditori, cu fruntile încreţite şi cu obrazele zbârcite, jigăriţi de muncă şi de mizerii, — prin bocete şi rugi ţineau isonul huruitului de tren. Se rugau lui D-zeu, lui Christos, Precestei şi la toţi sfinţii, ca să'i bucure şi milostivească prin *Moldova* cu vr'un bun şi milostiv stăpân.

Din două-trei vorbe mă făcui prietin şi cu ei. Şi până la Iaşi, unde mergeau, vorbirăm de multe şi de toate; de toate nevoile lor şi ale ţăranului bucovinean.

In vremea asta, ajungem la Iaşi, capătul călătoriei lor. In gară, de cum intrarăm şi'şi ogoi trenul nebunatica lui fugă, aud strigând ziare, ziare al căror palpitant şi dulce farmec nu'l mai gustasem de aşa lungă vreme. Dorit şi lacom cum eram de ele, de citit, în româneşte,de cum auzii acel zbieret, atât de comun şi cunoscut, sării în sus ca ars. Sălbatic, ca eşit din minţi şi fire, ca un ied spre ugerul lăptos al caprei, sării jos peste sacii şi disagii ălor bătrâni, şi cu avântul unui lup flămând mă aruncai pe jurnalist ca pe-o delicioasă pradă. Ii înhăţai câteva în pripă şi mă reurcai în vagon. Aci cu păreri de rău observai că bătrâni şi fică dispăruse... Chipul ei de idol însă, prezent şi atât de viu rămas în creer, ca o vedenie de farmec, de jale, de ispită şi păcat, mă muncea, mă frământa cumplit. Mă făcea să cuget la soarta ei trecută, la aceea ce-o aştepta — de rai sau iad, ca pe Profira poate. Mă ducea cu gândul la aceasta, la Ion, la mă-sa, la satul şi urgia casei lor; mă aducea apoi la prietenul din Râmnic, care pe vremuri mă ajutase în cercetările despre Ion. Mă mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

transporta la satul lor, nesocotit, uitat, pe lângă care în lipsa întâmplărei aș fi trecut nepăsător; și, mai presus de toate și de cât orice mă aprindea în dorul de a'l vizita, în nerăbdarea și curiozitatea aflărei vr'unei noutăți despre Ileana, despre Ion.

Mă simțeam atât de vesel, atât de mulțumit și mândru de faptul că hazardul îmi scormonise suvenirile și hotărîse oprirea pe la Râmnic, pe la ei, în cât așteptam plecarea trenului cu acea nerăbdare și dor aprins, cu care îndrăgostitul își așteaptă idolul la locul sorocit spre întâlnire. In neastâmpăr și bucurie îmi trecuse tot gustul de citit. Prin geam, cutreeram cu ochii lungul peronului, sperând a vedea bucovineanca, căreia drept recunoștință să-i sarut mâinile, cu regretul că nu-i puteam... ochii. Cătrănit apoi că n'o aflam, coborâi jos din nou și mă îndreptai spre ușe, spre eșire. Aci, lumea grămădită, în năvală ca să easă, se îndesa ca oile la strungă. Intr'o clipă eram prins și tescuit ca o corabie de ghețuri. Ziarele, neîmpăturate încă, pe cari le aveam în mână, aproape să-mi fie rupte și smulse de mulțime. Ca să mi le apăr, le aridicai în sus, peste capetele lumii. Vrând nevrând, în târșeala și încetineala pașilor, mi le apropiai de ochi. Și aceștia, isbindu-mi-se atunci de **Revolta din jud. Râmnicul-Sărat**, tipărit pe fruntea ziarelor cu litere de-o șchioapă, mă lăsară ca trăznit, ca țintuit pe loc. Făcui la stânga, uitai idol, uitai tot. Intărâtat și înfiorat de această neașteptată veste mă reîntorsei în vagon, lacom a le devora.

* * *

In ziare, se scria, că aplicarea noului bir pus asupra țuicei, în toamna anului 1900, nemulțumise atât de mult pe țăranii podgoreni, că satele: Buda, Dumitrești. Bardoși, Băbeni, Dedulești, Popești, Chiozdeni, Mucești, Urechești, Sihlea, etc. se împotriveau cu puterea și în gloată: erau în plină revoltă. In rătăcirea lor ei nu voiau să știe de nici o taxare, de nici o lege și nouă angară. In nesocotința lor ei nici nu voiau să audă de criza ce bântuia țara, de strâmtorările financiare prin care trecea atunci România, în urma unui an dezastros, de secetă,—strâmtorări cari redusese guvernul la noui impozite spre a le putea face față. Mai citeam că se făcuse moarte de om, că se trimesese armată, că satele, între cari și al lui Ion, erau înconjurate și împânate de oștire. Și, că în acele încăerări se petreceau jalnice și sângeroase scene între fii soldați și părinții lor săteni.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In oraș, în gară, în tren și peste tot nu se discută de cât despre răscoală.

Stațiunile din apropierea Râmnicului sunt înțesate de armată, de jandarmi și de agenți. Și mie, mie călătorului sau sositului din țara Muscalului, atât mi-ar fi trebuit: să mă opresc și să fiu descoperit în satul revoltat al Profirii, al lui Ion. Schimbai deci planul, și hotărâi a mă opri întâi la Râmnic.

In gara acestui oraș, obrazele par neliniștite, spiritele agitate. Mișcarea e sperioasă ca pe vremea năvălirii turcilor și tătarilor în țară. Iar forța armată și oamenii cârmuirii în frământare îți fac impresia unei scene din războiul dela 1877, când așteptau sosirea prea Pravoslavnicului Impărat al tuturor Rusiilor.

Eram în coridorul unui cupeu de clasa I. Mă furișasem aci dintr'unul de a III-a, de cum trenul intrase în gară. Oprit la peron, îmi iau un ifos de boer, și strig un hamal la geamantan. Cobor într'o prefăcută grabă treptele, trec cu gulerul aridicat pe lângă agenți și jandarmi, cari se ploconesc și mă salută respectos — căci de, din clasa I numai mitocani și bănuiți nu se dau jos — și, după câte-va bice de cai sunt în brațele vechiului și credinciosului meu prietin. El se miră de o așa neașteptată și nesperată vizită; se bucură că mă vede, și în naivitatea și simplicitatea lui se teme totodată pentru amândoi, de a nu fi luați drept spioni sau agenți ațâțători.

Din stradă chiar, printre îmbrățișeri și sărutări, arzând de nerăbdare cum eram, aflai că Ion se întorsese, că fusese prin streini, că făcuse puțin timp armată, și că era aci de vr'o cinci—șase ani. Mai aflai că mama lui murise, în chiar clipa revederii, prin chiar îmbrățișările și sărutările lor. Că el caută mereu și că a căutat într'una pe soră-sa Ileana, dispărută, fără ca să-i poată da de urmă. Că în toată bună vremea și peste tot locul pe unde poate și când poate e sprijinul țăranilor cu pilda, cu sfatul și cu fapta. Că-i conducătorul și idolul lor. Că laudă moștenirii rămase după bunicul său transilvănean își răscumpărase casa și moșia părintească; că și-o lucrează singur, în toate verile la vreme, înțelepțește, așa după cum citise prin cărți, sau după cum văzuse și lucrase el prin țări streine. Că toamna, el pleacă și-și petrece ernile în învățăcel și în apostol, pe D-zeu știe unde, muncind și învățând când prin orașele din țară, în nu importă ce îndeletniciri și studii, când prin străinătate, în nu ne privește ce stare și loc. Că revenind primăverile odată cu paserile călătoare—

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

spre a'şi cultiva ogorul şi livezile străbune, rămase ernile în paza bunicului său — printr'o răbdare şi mărinimie de mucenic şi de apostol el spune şi impune pe la sate toate acele posibile inovaţiuni văzute şi crezute de utile, aduce şi introduce pe cât poate toate acele roade, cultivate şi culese de peste nouă ţări şi nouă mări, mai mult spre fericirea şi mântuirea talpei ţării Româneşti de cât spre acea proprie a lui.

Apoi, de la poartă până în casă, cu regretul în inimă şi cu lacrămile în ochi, prietenul îşi exprima oprobriul şi mirarea de conduita blamabilă a lui Ion, care după zvonul public era unul din capii mişcării, unul din cei mai fanatici agitatori. Deşi la început părea a fi avut o conduită contrară, că în propovăduirile lui în spre luminarea şi potolirea spiritelor el recursese chiar la pomeni cu jertfirea câtor-va buţi de ţuică, numai şi numai spre a linişti lumea şi împiedica revolta, totuşi, se zicea, că era dovedit prin fapte că în loc ca el s'o împiedice nu făcuse de cât totul spre a o deslănţui.—Şi eu, îmi şopti textual prietinul, dând în acelaşi timp compătimitor din cap, din motive pe cari ţi le voiu explica, înclin foarte mult a crede acest zvon! Altfel nereuşita lui mi-e inexplicabilă.

De l'ai fi cunoscut, ai recunoaste că voinţa lui trebuia să fie a sătenilor din tot judeţul. Dacă el ar fi vroit'o chiar şi fără vaza de care i se bucura tat-său în ţinul întreg. vază din care s'a răsfrânt mult şi asupra lui; că chiar fără nenorocirile ce-i năpăstuiseră familia, şi prin cari deveni şi mai iubit; că chiar fără harul cu carul ce'l hărăzise tatăl şi nu'l întrerupse fiul; ba, că chiar de n'ar fi fost nici cunoscut barem, te asigur, că vroind-o, prin simplă măestria gurei lui de apostol şi proroc şi-ar fi făcut poporul idolatru. Prin vorba lui cu rost şi miez, prin graiul lui aşezat şi neimpestriţat cu vorbe nepricepute de ţăran, ar fi fost în stare să facă pe acesta a'şi jertfi nu numai toată ţuica şi averea, ci chiar părinţii, chiar copii şi muerea, ca să'l urmeze prin apă şi prin foc.. De ce n'a făcut'o? De ce nu i-o fi potolit şi împăcat? De ce la început mumă şi în urmă ciumă? De ce prin conduita asta să confirme bănuelile celor cari îl acazau de mult? Nu ştiu. Că n'ar fi putut, sau că n'ar fi fost în stare (?). N'aş crede de mi-ar spune-o chiar el însuşi. Căci ştiu ce-i poate pielea, când îşi pune ceva în cap. C'ar fi un zavistnic sau demagog viclean (?). N'o admit de mi-ar jura-o toată lumea. Căci îl cunosc prea franc şi cu inima deschisă; căci îl ştiu prea puţin egoist, orgolios; căci e.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prea bun român și patriot. C'ar fi căzut în apele vr'unor fanatici. vr'unor pescuitori în ape tulburi (?). Nu, nu se poate : Îl știu prea bun creștin și om de omenie ; îl cunosc prea deștept și îndărătnic în credințele și ideile lui proprii, ca să nu se lase amăgit și condus de alții și de altele streine. C'ar fi jucăria capriciilor soartei, a oamenilor puternici sau slabi, a patimilor momentului sau alt-cuiva (?)... D-zeu și el o știe. Pentru mine însă, pentru mine care l'am cunoscut și studiat destul de mult și bine, toate acestea sunt pe câte presupuneri pe atâte taine".

Eram în ușă ; intrarăm în casă. In odae, pe scaun, la capătul mesei puse, ședea un țăran bătrân, bătrân : un sfânt cu barba lungă, albă, cu pletele albe, lungi. De cum ne ivirăm, în golul ușei, el se aridică, ne salută, sfiicios, zmerit,—ca și când ar fi intrat preotul în casa unui bun creștin.

— „Moș Vlădane, ui-te omu, despre care, știi, ți-am vorbit d'atâtea ori.

— „D-zeu să'l țâie, și să'i dea tot ghinele. Măcar că hârtiile dela el mi-au făcut atâta rău, mi-au băgat pe fiemea în oftică, în groapă! D-zeu s'o ierte, și să mă ierte, dă greșesc.

— „Dumnealui, cum vezi, e bunicul lui Ion. Își vânduse țuica ; și aducându-i-o negustorului aici, acesta află de lege, se lipsește de arvună, și bietul om rămase cu țuica 'n drum. Inapoi nu se putea întoarce, de vândut n'o putea vinde. Ce era deci de făcut alt, decât să'i fac rost s'o pună undeva la mine? Și-a pus'o, și vru să plece acasă ; dar nu putu pătrunde, drumurile's străjuite, satele înconjurate.

— „Dar mâni... or mă văz în sat, or că mă vezi mort. Mă duc de-aș ști dă ghine că chier ca o heară, ca un câne. Nu-mi las eu odrasla, singura mea odraslă, în primejdie, așa stingheră, fără sfat și fără sprijin!" — zise el, într'un podidit de lacrămi.

— „Ce naiba, moșule! Te știeam mai inimos ; prea te arăți slab de înger. Dour Ion e destul de cu scaun la cap, ca să nu facă prostii, or ca să nu'și pună pielea în joc.

— „El ? el să nu și-o pue ?...

— „Fii pe pace ! Nu crede ce spune lumea : despre una, despse alta, despre el.

— „Ce să crez, ce spune lumea ? Eu cred ce știu, ce poate n'ai avut când învățâ și știi, ca s'o poți și crede. Nu bănuești, că dă la primejdie și moarte scapă mai dă grabă un fricos mișel și prost, dăcât un curajios și dăș-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tept om de de omenie ? Că fără jmecherie şi prevedere cinstea'i trasă pă sfoară, dă cel mai prost din netrebnici şi secături ? Că nu arare, cine sare să scape capra dă lup, pă când ea fuge, adesea ăsta'l sfâşie pă el ?... Auzi, auzi! că's slab de inimă şi înger, eu !? Hei, hei ! Acasă, într'o doină din gură, din caval, mi-aş îneca amarul ! Dar aici .. nu mi-l pot decât în lacrămi, în oghidă..."

Eră vremea amiezei, bucatele ne aşteptau pe masă. Mămăliga, brânza, laptele şi friptura de purcel ne zimbeau cu jind. ţuica ne făceà cu ochiu. Şi cum eu nu aveam de loc poftă de plâns, prea multă însă de mâncare, le curmai şi abătui taifasu : le trăgeam cu palavrele şi ţuica. Cu una sau cu alta le astupam gura or de câte ori vroiau să'şi dea în petec. N'ar fi fost oare mai mare paguba de aşa bucate, să le înghiţim cu noduri, să nu le mâncăm în ticnă ?

Pe la sfârşit însă, le dădui pace, le lăsai frâu liber. Reluarăm deci discuţia asupra revoltei şi a lui Ion. Moş Vlădan însă numai eră acelaş. Rezimat cu un cot de masă, într'un soclu format din mâneca lui sumeasă, mototol, el stătea posomorât şi dus pe gânduri. Cu fruntea, cu fruntea lui înourată în brazdele unor adânci şi lungi încreţituri, sprijinită şi îngropată astfel în şcoapa mâinei ; cu ochii şi zbârciturile din restul feţei — lipsit de păr — umbrite de degete şi podul palmei, ca şi moţăind parcă, el se mărginì lungă vreme la răspunsuri scurte, cioante. Într'un târziu tocmai, pe când noi sătui de vorbă şi de toate rămăsesem într'o plictisitoare tăcere, ca şi când şi-ar fi vorbit sie-şi, el urmă, reîncepù, apăsat şi rar :

— „Da! Ii leit ta-s'o. La fire, la făptură şi apucături, îi unul şi acelaş. Şi 'ăla, ca şi 'ăsta, ar fi vrut să îndrepte lumea—cu una, cu două, dă pă azi pă mâne. Purta mai multă grijă dă alţii dă cât dă el şi dă ai lui. Părea c'ar fi fost el tată la toţi. Ar fi vrut să le dea mai mult el dă cât le dădea şi dăduse D-zeu. Ii pricopsea şi mântuia cu d'a sìla. Ii ajuta cu sfatul, cu punga şi în faptă să trăiască ghine, să mânce şi să să îmbrace ghine, să-şi lucreze pământul şi să-şi ţie ghitele ghine, să-şi chivernisească gospodăriile, grădinile şi pometurile ghine, să-şi apere şi păstreze sănătatea ghine. să-i caute la boale şi să-i ajute cu chiar leacuri şi mâncare din punga lui, să-i ajute şi să le arate a-şi face scule sau unelte bune, sobe, garduri, grajduri, şoproane şi case dă lăcuit bune, merinzi de earnă, pentru ei şi vite bune, să le cetească şi să le dea dă cetit cărţi bune, în sfârşit, multe şi dă toate, la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

multe și la toate, ce-i bun și ghine. Parc'ar hi fost toată lumea cochii și rudele lui. D-zeu, dac'ar hi fost un om, mai ghine și mai mult nu putea face. De aceea toată lumea îl avea drag, că nu cerea nimului nimic. Dà, când scăpătasă, când era la os, când nu mai avea dă unde și ce da, și cum nici chiar din gură, toată accea lume, amăgită și siluită dă alții, ajunsăsă a-l crede, cel puțin pă față, a'l socoti un ciumat și antihârț. Cu dragostea față dă el nu mergeau dăcât pân' la mângăeri, iar dă vr'o mână dă ajutor... nu era nici vorbă. De-o făcea vr'unu, îl luau toți dracii. Ba, unii—sfătuiți cum vedeți bine—au mers pân'acolo că i-au tăgăduit chiar banii ce le dădusă împrumut, fără dobândă, bani cu cari ei își cumpărasă ghite și-și făcusă case omenești. Cu ce putea el dovedi, acele datorii, când din casă nu-i scăpasă nici chiar lumânarea dă botez, dă nuntă și dă moarte? Cu jurământu? D'apoi, închipuiți-vă, că el fu ăl d'întâi care jurasă și blăstămasă pă cine-i va pune ca să jure, să-și calce legea și pă suflet. Și așa, miile lui dă lei le-au hăznuit alții, el și patru cochii ai lui au murit nelecuiți, ca câinii; alții au ajuns slugi, dă haram, ce n'a fost neam dă neamu nostru: iar doui din ei, cum știți, s'au prăpădit pă drumuri. Vai, vai! Cine-i drept ca lumânarea, ca ea să mistue; cine-i bun ca pâinea, ca ea să dughește!...

„Dă pă urma bunătății și hărnicii lui, toată lumea care mi l'a cunoscut gustă și trage la roade dulci și bune. Numa eu, nu mai eu rămas ca să văz cum s'a ales prafu dă ei — dă familie, dă casă și dă stolul dă cochii, dă cochiii ăia ciripitori și dragi—vai! gust amar, și trag la chin: înghiț la roade pădurețe!...

„Cu ce-i dădusăm eu, fie-mea dă zestre, chiar dă n'ar hi muncit puteau trăi ca boerii. Doar eram răzăși dă când lumea: fruntea moșnenilor din țară. Da' el — hahuiù, că mai bine nu i-'oi zîce—în loc să-mi asculte sfatul, asculta brașoave dă prin cărți. Astea, nu zic ba, hi-vor și ele bune, da' nu pentru ăi cu inimă dă om.

„Intr'untâi, s'a apucat și mi-a stricat fânețe și grădini, dă mi-a sămănat sâmburi și sădit altoi. Atunci ne-am certat urât, dă moarte. Da', mai apoi, după ce s'au făcut sâmburii altoi și altoii pomișori, când am văzut că vinde pă la alții, pă dăparte, cu câte un leu-doui unul, și pă la ăi din sat și mai d'aproape cu câte cinci și patru gologani, ne-am împăcat: Mi-am văzut greșala; și eu, cu ăsta cu pletele cărunte, i-am cerut ertare. Sările, când fie-mea cetea în catastif: Atâte mii și mii dă meri,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dă cutare și cutare soiu; atâte mii și mii dă peri, dă cutare și cutare soiu; atâte mii dă mii dă pruni, dă nuci, caișI, piersici, mii și mii dă fel-de-fel, eu, din colțul meu dă lângă vatră, îmi șopteam în gând și în barbă: atât ș'atâte mii dă lei, pentru cochiii și pentru nepoțeii mei... Trăiam întinerind, lăudând și blagoslovind pă domnul, că mi-a dăruit feti un bărbat și jumătate... Mai apoi, când crescură pomișorii mărișori, să vindeau puțini; pentru că să furau mulți. Hoții să prindeau, și el, nu destul că 'i ierta, ci, mi-i mai și chiema, dă le încărca spinarea cu noi altoi, dă geaba. Răsplătea răul cu ghine, vîrfuit și îndesat. Cu d'al d'astea credea că face pă unii luchii, pripășiți pă la noi, să-și schimbe și năravul, odată cu părul. Purtarea asta a lui mie nu-mi plăcea; și dă la ea geaba mă trudeam ca să'l abat. Nici că'mi lua sfatul în samă; ci scădea mereu din preț, pân'ajunsese la doui gologani dă puet. Ai cinstiți cumpărau cu croznia, mișăii tot furau, cu carul, ca să vânză. Eu îl certam, el zâmbea. Zicea că nu'i pare rău că'i fură, ci că'i scot pripit; și că, dă nu li s'or prinde, i-a părea rău de munca cheltuită geaba fără profit nici măcar pentru dușmani. Eram cătrănit, că moșia părintească îmi ajunsesă ca dă jaf. Să fi cerut! — ceară'i ducă-să 'n pustii —; că le-aș fi dat, le-aș fi dat și eu, îndoit pă cât le-ar fi dat el; — dă nu... să fi tot furat. Hoții, mișăii, și toți certații cu cinstea și omenia, nu'mi plac, dă loc; și, fără milă, nici păcat, d'aș putea, la toți ăștia, le-aș stînge lumina zilii, dacă după două-trei grații și ertări nu s'ar îndrepta, n'ar veni la brazdă. Cătrănit, cum zic, m'am pus cu rudele la pândă: să bag pă hoți în spărieți, cu bâta, dacă el nu vrea cu judecata. Prinși, cu mâța în sac, am tăbărât pă ei, Dă, în loc să'i znochim, ei mai mulți, ne-au chisat... ca 'n chiuă. Ne-am ales cu fiu-meu mort, și ei cu ocnă... Iar ginere-mieu, sa'nfuriat pă mine, pă pomi, pă altoi și pă tot. A chiemat pă toată lumea, dă prin toate părți. Și, cum era primăvară, într'o Duminică, pe la amurg, grădinile ne erau numai mii și mii dă tarniți, făcute ca dă mii și mii dă porci. Un puet n'a mai rămas la noi; da', la alții, ei dau d'în greu la roade.

„Tot belșugul, toată bună-starea și bogăția satului nostru, ba chiar a satelor dă prin prejur, să trage numai dă pă urma bunătății lui. Palmele, înțeleptciunea și munca lui făcu fericirea și mărirea la toți; și toți, și toate, numai nenorocirea și nefericirea lui. Pe vremea când el era tare și mare, tânăr și bogat, toată lumea pă la noi era slabă și nevoiașe, îmbătrânită și doborâtă dă lipsuri, dă boale,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dă lene, dă sărăcie şi prostie. Câmp şi dealuri, stăteau golaşe, sterpe şi pustii, sau cel mult însufleţite dă gadini, dă mărăcini şi bălării. Iar pă când el ajunsăsă bătrân, calic, sărac lipit pământului, cu o droae dă cochii rupţi în zdrenţe şi în foame, toată aceea lume slăbănoagă, prăpădită şi îmbătrânită dă cu vreme în chinuri şi nevoi, pă cale dă a muri cu zile,—prin graţia, prin sârguinţă şi bunătatea inimii lui ajunsăsă întrămată, în putere, în hărnicie, însănătoşirea şi belşugul în care o vezi că să răsfaţă. Iar acele cârduri dă cochii, jigăriţi, zdrenţuiţi şi seceraţi aldată cu nemiluita, prin frig, prin boale şi prin lipsă dă îngrijire, acum se zbengue zlobii ca nişte pui dă şoimi, zburdă ca nişte dolofani şi feţi frumoşi. În loc a-şi blestema părinţii pă nişte paragini şi în nişte vizuini dă viezuri, ei şi-i binecuvintează prin chiot şi răsfăţ în nişte sălaşe omeneşti, şi pă nişte dealuri şi câmpii împodobite. Căci podoaba negurilor dă pomi răvarsă o grindină dă har şi mană, care le face raiul pă pământ! Şi în vremea asta, măcar că el era ăl mai nefericit dintre nenorociţii dă prin împrejurimi, când vedea pă toată lumea fericită, mântuită; când să vădea plâns, căit şi admirat dă toţi, dă toţi pă cari el îi scăpasă din focul ghenii, amărâtul dă el să mândrea şi măgulea. Să credea mai fericit şi mândru dă cât vodă. Zicea că dacă D-zeu sau oamenii l'ar fi făcut împărat sau rege, s'ar fi simţit mai nemernic şi mai mic. Şi ştiţi dă ce?—îmi zicea el? *Pentru că p'ăia îi fac alţii; pă el s'a făcut singur.*

„Când s'a întors, dă la răsbel, s'a pus iar pă muncă,—pă negustorie. Vindea ca un nebun: cât cu bani, când fără bani. Jâdanii din sat să să spânzure, pă el să-l răstignească — doar nu alta. Dar nu vrură, nu putură. Îşi strânsără catrafusăle si-şi luară ghinişor lumea'n cap.

„Sările, la hanul şi prăvălia lui, era şăzătoare, era biserică şi şcoală. Le spunea la oameni câte'n lună, câte'n soare; câte'n cer şi pă pământ. Îi scosăsă din minţi. Cu toţii să credeau apostoli; cu toţii îl credeau Cristos. Să-l fi auzit când le spunea dă la Plevna, d'în răsbel; să-l fi văzut când s'aprindea şi le arăta sfredelirile dă gloanţe, şi tăeturile dă iatagane; să fi văzut apoi atunci pă oameni, trântindu-şi căciulile, amenin[illegible]ând şi chiuind... Maică Precistă! te prindea groaza, ţi să făcea părul măciucă! Ai fi crezut că să face moarte dă om — doar nu altfel.

„Alte ori, mi-i făcea când să râză, când să plângă. Când nu râdeau şi nu plângeau, rămâneau înţărmuriţi, cu ochi d'ălbinaţi, cu gurile căscate. Ascultau în gura lui dă părea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că ascultă toaca 'n cer... Poftim negustor! In loc să-i lase într'ale lor, ca să-i facă alişveriş, ca să-şi dea în petec cu ţuica, el mi-i ţinea de vorbă. Ba, prilostitu, închipuiţi-vă: în loc să-i îmbie la beţie îi spurcasă la ciai şi la cafea geaba.

„Apoi, ziua şi vara mai cu seamă, prăvălia şi-o lăsa pustie; el să ţinea numai dă cochii; ca şi când n'ar fi fost şcoală în sat. Aşa vroia el să facă bani, să ajungă pricopsit! Ce făcea cu cochiii... te luai de gânduri. Iţi zîceai că de nu era nebun el, trebuiau să ajungă ei. P'în casă, p'în prăvălie, curte, uliţă, grădină, câmp, pă la lucru or plimbare, era numa cu gura pă ei. Le spunea şi-i învăţa nene! cât d'în gură, cât d'în carte, cum am zice: câte'n lună, câte'n soare, câtă apă intră 'n mare: câte stele's sus pă cer şi câtă frunză, câtă earbă-i pă pământ. Par'că ei erau s'ajungă... judecători ca Solomon! Şi nu numai cu cartea şi învăţătura, dar şi cu munca or cu truda, îi canunea ca pă nişte salaori. Ghieţii cochilaşi! La ce le-o folosit toate?...

„Dă altfel, pă cât socot, din cât vedeam, toate-i mergeau strună, dă minune. Belele şi duşmani avea mulţi, dar îi biruia şi le venea dă hac la toate. Intr'o zi însă, blestemată, îl trăsniră, dobărîră. D'atunci fu biruit şi doborât mereu. Nu'l mai aridicară de cât cioclii... Dăce atâta pismă şi pică pă el? dă cătră ăştia dă la târg? Nu ştiu. Şi nici n'aş vrea s'auz şi să pricep. Dar, ca să pricepeţi, el părea (ba, ce părea, că chiar era?) ca un lup într'un târg dă câini. Când am aflat, cât l'au lătrat; ba, ce lătrat, că şi muşcat: ba, ce muşcat, că sfârticat... m'am luat cu mâinile dă păr! El era numai răni şi sânge, şi noi nu ştiam nimic. Trebuia să ni le spună chiar duşmanii.

„Ca să-i poată veni dă hac, în lipsă dă alt ac, la un cojoc atât dă gros, l'au pârât şi l'au găsit fugar din oaste, dă la neamţ: că-i strein şi venetic. Şi pă cine, rogu-vă? Pă el cu medalie, pă el cu trupu numai ciur, dă răni da la răsbel. Pă el care, dă bună voe, şi cu dragă inimă, ş'a părăsit cinci cochii, ca broscoii, pă nevastă cu burta la gură, ca să să ducă—unde? ca să moară pentru ţară, ca să dea pept cu păgânu. Pă el care ne-a lăsat în nelinişte şi jale; care nu ne-a spus nici barem unde pleacă, unde să duce! Cât n'am plâns! cât n'am bocit! pân'să ne scrie că-i sănătos şi bine, la Plevna, în rădute!

„In sat, nu l'ar fi arestat nici mort. S'ar fi sculat tot satu. Da' el, grozavu, cum auzi d'aşa ocară, s'a dus la târg, la arest singur. Şi a cerut să-i facă lege. Da' legea dormea, dormea dusă. Şi până să să scoale, şi să i să facă, mi l'au ţinut... ştiţi cât? Cam de trei ori cât ţinu potopu, în vremea tati Noe. Ba, dacă nu umblam, dacă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu ungeam mereu la osii, la osiile carălor sfinților Ilie, potopu poate că ținea mai mult. Cu unsu, ne-am mâncat tot ce aveam. Ne-am vândut vitele, ne-am dat țuica — multe buți! toate plătite dă... ca 'n strâmtoare, cu bani pești doar jumătate, și jumătate dă plată în șasă luni. Am scăpătat, dar l'am scăpat.

„Când s'a întors, râzând și cu căciula fâlfâind a-mână, el striga fudul la oameni: „Iată-mă mă! Nu's fugar, nu!" Da', oamenii, plângând și blestemând, îi răspundeau: „Da, da! Nu ești, nu! Dar ești ajuns lăeț, ai rămas cortorar".

„Ajuns la han, pe lângă casă, păru i să făcu măciucă. la față să făcu ca huma. Își căuta prăvălia; se uita după han și casă... da', han și casă — nicăeri. Periseră ca prin minune, intrasără ca în pământ. Focul pus dă niște ucigași dușmani le prefăcusă în scrum și spârlă.— „Copiii; copiii și novasta mea, doamne! — zisă el, îngenunchind peste tăciuni, cu mâinile și ochi către cer!?—l-am scăpat, au scăpat, în pielea goală". Zice că tresări, și o porni în hrăpi, spre noi. Atunci mi-a fost dat să văz ce nu mi-aș fi crezut ochilor și minții: Pă el plângând, tăcut, ca vita. Și nu dă pagubă; dă bucurie. Părea că să topea prin lacrămi; ochi-i păreau o streașină când ploua, cu găleata... Când ni l'au adus cu targa, dă la războiu, era mai puțină jale; nu ne a costat atâtea lacrămi.

„Nu destul cu asta; ca un vârf al clăii și urgii D-zeești era: Polița la asigurare neplătită (ce puteam noi ști, dă regulă și plată, pă când era el închis?); ovreii cumpărătorii țuicii bancruți, și spre turburea și desnădejdea lui: lipitorile perciunate—dă abea plecate — întoarse iarăși la cuibul lor, la vaca și la laptele din sat!"

Tăcù, își întrerupse jeluirea într'un oftat adânc. Soarele străbătea prin geam; îl îmbrăca într'o aureolă de lumină. Pe sub cozorocul mâinei, picăturile de lacrămi i se prelingeau și rătăceau prin barba și mustața lui stufoasă, albă. In ele, razele de soare se jucau și reflectau ca în niște picături de rouă, pe un câmp, în faptul unei dimineți de Mai. Aproape să ne podidească plânsul. Rămăsesem ca de peatră; părea că ni groază să căscăm gura.

Intr'un târziu, ce ne părù un veac de om, cletinând jalnic din cap el reluă:

„Și așa, precum v'am spus. Calcă și ăsta, tot pă urma ăluia. Căci i-a împuiat capul dă mic cu tot felul de năzdrăvănii. Ăsta ca și ăla, vrea ca să înhațe luna cu mâna și pă soare 'ntre chicioare, ca lumina și căldura să le-o fure pentru alții. Unu ca și altu, fac mereu numai bine,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ca să'şi audă şî să-şi vadă mai întotdeauna numai rău. Pă când ăsta ca şi ăla îndrăgeşte pă toată lumea şi nu lasă pe nimeni să moară, pă ei, p'amândoui, p'aici mai cu seamă, aproape toată îl pismueşte şî urăşte : nu-l lasă ca să trăiască de cât cum ştiţi, pân' i-o veni la îndemână, bine.

„Ce vreţi ? Nişte încăpăţânaţi şî zvăpăiaţi ţânţari cari îşi pun mintea cu nişte furioşi armăsari. Nişte căpiaţi berbeci, cari îşi pun în cap să şi-l măsoare şi spargă cu luchii : căpiaţi cari, cu dreptatea şî cu legea a-mână nu ajung de cât batjocura şî prada lor... Iedu, mai al dracului ca ţapu, zice că *n'a muri decât ca mucenic şî pildă pentru ei*. Ruga lui e : *Dă-mi Doamne moartea spre biruinţa adevărului şi a dreptăţii ! Ajută-mi a muri spre apărarea legilor şi contra nelegiuiţilor, chemaţi a le împlini şi face—doar numai* a spre le călca şi întina !"

Oftă, şi tăcu iarăşi. Rămase mut şi dus pe gânduri. Noi, nu mai puţin, păream lipsiţi de or ce dar. In locul tuturor acelora de oameni ne trezirăm dotaţi cu acela de rumegătoare — ce face a le veni rumegătura îndărăt, pe gât, în noduri. De odată, tresăririm speriaţi. Moş Vlădan sărise drept în sus, ca şi muşcat de şarpe. Ah ! acel ifos, aceea sprinteneală mândră şi eroică a lui, ce-ţi răscolea firea şi amintirea acelor vajnici şi nedegeneraţi strămoşi ! unde ? unde mai este şi se poate ea vedea la noi şi la tineretul nostru decăzut, pipernicit ! In vioiciunea şi cu chica lui albită îţi făcea impresia unui zburdalnic paj pudrat ; în mândria şi în ifosul lui pe-a acelei trufii şi nobleţe prusiene, ostăşeşti, la un salut.

Sărind şi dereticându-se în sus, cu o uşoară zmucire din gât şi cap îşi aruncă pe ceafă lungile şi albele lui plete ; îşi desumbri astfel ochi şi frunte de o coamă de şuviţe ce-i cădeau până prin barbă, şi, c'un zâmbet forţat şi c'o mână prietinoasă mă salută, îmi zise : „Plec, fătu-meu. Ai cumva ceva de spus, lui Ion ? Socoteşte. Mă 'ntorc acu"—şi eşi pe uşe, în oraş...

Rămaşi numai amândoui, cu prietinul, ne puserăm atunci pe sfat şi gânduri. Unul ca şi altul eram curioşi de peripeţiile revoltei şi intrigaţi de conduita lui Ion. Pe d'asupra, bine înţeles, eram neliniştiţi de starea lui şi a lor lui, ca şi de proporţiile ce revolta putea lua. Căci *bestia* provocată de unii într'un fel şi de alţii — cei chemaţi sau trimişi spre a o linişti—în altul, numai blândă ca mielul şi resemnată ca filozoful nu putea fi şi deveni.

Ca să aflăm şi ca să influenţăm dar toate astea, încercarăm a împroşca doi buci de apă peste focul în care toţi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu aruncau decât valuri de cătran şi butoae de petrol. Ne închegarăm deci cugetele, ne ciocnirăm părerile şi ideile la olaltă, şi, pe cât puterile şi pripa ne puteau îngădui ni le aşternurăm pe hârtie, pentru Ion. După trei patru cópii rupte, într'un târziu, cu un *bodaprosti sfântului* terminarăm în sfârşit o filipică, de vorbe late nesărate, prin care îl sfătuiam şi încercam a'l hotărî să facă chiar imposibilul pentru liniştirea spiritelor. Ca să-l hotărâm şi ca să-i deschidem ochii, zăpăcindu-i în acelaş timp mintea, într'un stil evangelic am recurs la tot ce omenia şi pehlivănia ne putea dicta. Spre a-l îndupleca — şi d'odată cu el pe toţi acei mai pricepuţi cari l'ar combate sau urmà — ca să devie pacinici, ca să împiedice nefolositoarele şi frăţeştile vărsări de sânge etc., şi, mai cu seamă, ca să-i putem stoarce un răspuns lămuritor, asupra purtărei lui bănuitoare, am recurs la măguloli, la laude, la minciuni, la şăguiri şi la învinuiri, la insinuări şi persuări, la frazeologie sforăitoare, la zugrăvirea nevoilor şi strâmtorărllor ţărei în culori cât mai întunecate, a viitorului ei cumpănit pe uzna unei cât mai înfiorătoare prăpăstii, a grozăviei măcelului şi pustiirei dacă îndârjirea şi împotrivirea ar mai dăinui etc., etc. In sfârşit : la tot şi la toate ce puterile şi prostia ne puteau ajuta, spre a-i aminti şi a le insufla : Umanitate, fraternitate şi egalitate, datorie, dreptate şi legalitate, dragostea şi respectul de D zeu şi legi, de legiuitori şi de conducători, de representanţii şi tălmăcitorii lor, de buna cârmuire sau oblăduire, de patrie, de neam şi omenire, de dreptul nostru şi de pielea lor etc., etc.

Bătrânul se întorsese, aştepta de mult: zăbovise şi perduse ziua jumătate. Terminând, el luă scrisoarea, şi ca omul prevăzător, îmbătrânit şi cuminţit prin păţanii, şi-o ascunse cum putu mai bine. Ne mai sfătuirăm şi mai stăturăm câtva de taifas, apoi, pe înserat, tocmai pe când murga cernea beznă peste pâcla din oraş, eu îl părăseam pe un drum, bătrânul pe altul. Pe când prietinul, rămas la poartă, strigându-ne ca şi în faţa morţei nemiloase *adio*! iar *adio*! cu văzul şi cu ochii priviştiţi şi prididiti de lacrămi, ne privea—când pe unul, când pe altul—cum ne îndepărtam şi ne perdeam printre rarii trecători, prin fum, ceaţă şi amurg!

* * *

Răscoala se înăbuşise, spiritele erau acum calmate. Blândeţea pisicei cu şoriceii făcuse minuni. Printre mulţimea de ţărani arestaţi şi chinuiţi era şi Ion, învinuit ca principal aţâţător.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Intors la locul şi la treburile mele, aşteptam cu nerăbdare vr'un răspuns. D'a surda. La repetatele şi stăruitoarele mele întrebări, făcute prietinului—ştiţi care—el nu-mi dădea alte deslușiri decât acestea: Că scrisoarea dată de noi moşului nu ajunsese încă în mâna şi la cunoştinţa lui Ion—el fiind deja arestat la sosirea bătrânului în sat;— că ţăranii, cari o ascultasă sau citisă — spre desamăgirea şi mirarea noastră a amândurora — decât să se mai pună împotrivă mai bine îşi tăiau prunii şi cercurile dela buţi, stropind curţile cu ţuică; şi, că el, nu mai puţin ca mine, om fără nici o putere decât a braţelor vânjoase, fără nici o influenţă alta decât aceea ce-l ucidea, căpătată din răceală, fără nici un drept altul decât acel al datoriei de român şi om, fără nici o patalama sau licenţă alta decât aceea în băuturi spirtoase, era nu mai puţin mâhnit şi răsvrătit că nu poate face nimic pentru bietul de el şi ei.

In curiozitatea şi nerăbdarea aşteptării trecuseră luni şi luni, un an după altul. Şi nu mai primeam nici o veste, nici o deslușire. Era aproape ca să uit. Intr'o vreme, îmi abătea să scriu lui moş Vlădan, bizuit pe siguranţa că el o să-mi dea poate ceva veşti şi noutăţi. Or de câte ori mă apucam însă, ca să-i scriu, un ce sau cineva din mine par' că îmi cânta şi îmi zicea mereu: Mai aşteaptă! mai aşteaptă! c'o să afli *ce-i* şi *cum*. Şi cântecul mă biruia mereu. Chiar de mă apucam, să-i scriu, mă făcea să mă las la jumătate.

Intr'adevăr, acest tainic şi mut cântec, era proroc, avu dreptate. Intr'o zi, pe când trăgeam mai puţin nădejde, presimţirea mi se isbândi printr'un pachet sosit cu poşta. In pachet, un întreg memoriu dela Ion. Il răsfoesc, il citesc şi sub titlul **„O feară către oameni“** aflu un talmeş balmeş de bârfiri, o harababură de: grosolănii, de aiurări, năzdrăvănii etc., din topor, aşa cum le ştiu ţăranii spune, toate la adresa mea şi a prietinului meu din Râmnic.

Ca o curiozitate, şi ca model de mentalitatea celor cinci, milioane de ţărani — vite —, şi tot odată ca o probă de dragostea ce ne poartă şi de spiritul de care sunt pătrunşi şi însufleţiţi, faţă de noi, în genere, ne veţi ertă, şi nu ne veţi face... credem, un act de vină şi de crimă, din faptul că ne facem datoria de buni români, a vi-l aduce la cunoştinţă, spre a şti — şi întâmplător a ne feri de ceea-ce ne coc şi prevestesc — anume: că ceea-ce se petrece azi în ei s'ar putea foarte uşor întâmpla să se petreacă în faptă şi în lume mâine.

Cu voea şi îngăduinţa lui dară, şi cu a d-tră—oameni

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

buni și milostivi —, dacă nu cu alt scop cel puțin din acela de a vă distra, căci spre a vă plictisi nu ne-am erta nici odată vina; delăturând și sărind — cum veți vedea — peste unele idei și rânduri, (fapt ingrat, ce ne face a-l poci și a vi-l reda pocit) ba, une-ori chiar peste pasagii și pagini întregi, pasagii și idei cari, cine mai poate ști, ar putea fi pentru mulți o infamie și o crimă, și pentru el însuși nu mai puțin o nouă vină, de ispășit în gherlă; în credința și din cugetul curat că el sau ele numai rău n'ar putea face, numai răul în mai rău nu l'ar putea schimba, ci, poate numai în bine, poate tuturor numai liniște, numai dragoste și pace — după cum o dorim și îl râvnim cu toții, fie-care în felul nostru; totul numai din dragostea de oameni, de patrie și de popor, în speranța, bine înțeles, de a prevesti și deștepta lumea, lumea noastră adormită — în spazmul de răsfăț printr'al celor din mizerii — și, prin această prevestire, a face poate, să ni se abată multe rele și urgii,[1]) ce ne pasc, ce le întrezărim ca o potopenie în norii negri îngrămădiți și clocotinzi la orizont, în zarea neamului și Țării Românești, potopenie ce ne amenință pe toată clipa a ne potopi, — erte-ni-se și ni se îngădue zicem, că ne încumetăm și îndrăznim a vi-l face cunoscut. acest memoriu, cu toată remușcarea și căința lipsei unui bun și luminat prietin, Aristarc, care să ne sfătue, să ne răfuiască și îndrepte pașii de copil, mai mult de cât ne-ar râde, bârfi și umili un pismaș și pătimaș Zoil.

Iacă-l, ascultați-l.

---

1) Vai! Prea târziu, prea târziu pentru eri! La timp încî pentru mâine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

PARTEA DOUA

CAP. I

(Urmare)

Nu dați poporului lumină, de vi teamă de lumină.
Ci lăsați c'a să-i dăm noi, beznă, foc în locul ei.

„*Prietine,* *)

Scăpat abia din gherlă, primele slove de cari dau cu ochii la lumină, după atâtea luni de beznă, sunt acele ce mi-ați trimis și le citesc în drum spre sat. Ajuns acasă, primele pe cari le scriu, și pe cari nu le-aș întrerupe pentru nimic în lume, sunt acele ce aveți subt ochi.

Altora, la acele brașoave și machiavelisme cuprinse în scrisoarea căpătată, nu m'aș fi milostivit să le răspund nici barem două vorbe de la gură. D-voastră însă, amândurora, prin gura condeiului și dela inima deschisă, cu dragoste și ură totodată mă trudesc și mă 'ncumet a vă trimite câte o filipică 'ntreagă, așa de multe pagini. Dacă prin ele veți găsi la toată slova greșeli, la tot rândul, scrinteli și potienelii, în tot coprinsul: aiurări, erori, prostii, neghiobii, naivități, absurdități, brutalități și trivialități chiar, îngăduiți-le și le ertați rogu-vă, căci au drept scuză a fi produsul unui creer netitrat inteligent, al tidvei de mojic ne-date la rindea. Aibe un pic de grație și de ertare, înaintea luminatelor voastre fețe căci toate sunt produsul bietului de prost ne-dat la țanc de școale, căci totul nu-i eșit decât din devla unui necioplit de cât în chinuri și nevoi. Inc'o-dată deci, îngăduiți nesocotințele, și scuzați în acelaș timp vanitatea citațiilor și plictisitoarelor semne asterisce, cari vă vor sili adesea să zgâiți ochii la notele de jos. De asemenea, dacă repetările și lipsa încheripării de legătură între fraze, între pasagii și idei v'ar părea prea bătătoare la ochi, prea alandala, cam anapoda și pe dos, aruncați această lipsă or cusur în spetele nedestoiniciei, căci eu de pe acum asvârl acest gol în cârca nevoilor, a boalii și a lipsii de răgaz.

*) Eartă-mă dacă cred, că libertatea dată bunicului de a-'ți zice *băete*, mă îndreptățește de a te numi prietin. Nu-ți zic *amice*, pentru că de când cu amiciția s'a ruginit și mâncat prietenia.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nebunul, un nebun aruncând o piatră în fântână, dă prilej la o sută de înţelepţi spre tîlcuirea celui mai lesnicios şi ingenios mijloc de scoaterea ei afară. In parantez sau între noi să fie zis, dacă un singur cuvânt sau rând din cele ce vă scriu şi supun plictiselii sau chinului citirii v'ar procura o clipă două de gândiri, de chibzuire sau reflecţii —de cari aveţi atât de mare lipsă — m'aş simţi prea fericit, mult mai măgulit de cât nebunul.

Incepe-voiu dar cu lămuririle cerute prin bătrân şi cu cele din scrisoare. Incerca-voiu a vă răspunde, a vă mulţumi şi'ntârâta : a'mi răcori inimă şi suflet. Incumetamă-voiu a vă lua în răspăr şi la răfuială palavrele şi osanalele prin cari 'mi zidăreaţi veninul şi fierea clocotindă în mine. Apoi, dacă printre acestea şi după ele voiu aluneca din dâră 'n lături, de mă voiu abate la o parte din cărare, or de voiu lua-o razna—ce vă pasă ?... Nu te legi, când nu te doare !

Dar, nu ; n'am zis bine, am greşit. In pripă intenţia mi s'a denaturat şi rătăcit prin mână. Reviu şi zic dar, chiar cu riziculde m'aş deszice :

Nu vă voiu răspunde la nimic ; şi totuşi o voiu face prea mult la toate. Nu vă voiu satisface însă curiozitatea voastră, ci revolta şi răsbunarea mea. Nu voiu spune ceea ce mă forţaţi, ci aceea ce sunt însumi redus şi constrâns. Adesea nu aceea ce aş vroi şi aţi dori, ci aceea ce de voe de nevoe trebue s'o fac. Noima sau raţiunea nu voiu căuta-o în raţiune, ci în conştiinţa şi fundul inimei mele revoltate şi rănite. Aceasta mă îndeamnă : aceea nu m'ar hotărî. Inima vreau să v'o arăt, nu prin raţiune ca să vă seduc. Imi deschid inima, deschideţi-vă numai ochi şi minte.

Lumea, lumea voastră mai cu seamă, e plină de oameni inteligenţi şi meştori. Prin inteligenţa şi cu măestria lor ei vă măgulesc şi orbesc lumea. E goală însă în de acei de cari a noastră este plină, în de acei cari fie chiar în chip stângaciu şi trivial să vă deschidă inima şi ochii. Gura v'o deschid cu toţii, inima nici unul. Acest gol ingrat şi sterp aş vrea deci să'l umplu : El mă farmecă şi mă atrage cum mă respinge şi desgustă opozeul lui fecund şi plin. Arta sau măestria de a degrada şi perverti pe oameni, în: inimi, firi, conştiinţe, sentimente şi inteligenţe, în chip atât de iscusit şi felurit, nu'i de demnitatea şi de măsura noastră. Ea e de a celor ce fanatizaţi şi acomodaţi ei prin păeţeria şi hăhueria atâtor secoli şi generaţii, şi-au făcut din ea un cult şi idol.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

N'oi face deci decât a'mi răcori sufletul şi inima, a răbufui dela inimă şi suflet. Şi pentru faptul şi prilejul ce mi'l daţi, spre a o putea face, n'am nici vorbe spre mulţumire, nici preţ pentru răsplată.

N'oi face de cât a vă da pradă şi de pradă, prada gândurilor mele. Revolta şi tortura ce mi-au revoltat şi torturat corp şi suflet o vecinicie întreagă într'o clipă, şi clipe în vecinicii sau vecinicii întregi.—pască-vă măcar o clipă. Serviţi-le cum le-am servit de pradă; desfete-vă cum m'au disecat şi devorat. Mi-au venit ca prin hazard, ca din trăsnet şi senin. Vi le dau la întâmplare, cum îmi vin, ca din senin şi trăsnet. Aşa mi-au abătut în creer, aşa 'mi abate să le treer. Făcând cum pot, şi nu cum aş dori să pot, sau cum aş putea şi vrea, de vă va părea totul o harababură, alandala, talmeş-balmeş — puţin îmi pasă. N'am ce pierde; am pierdut ce preţuiam. N'o fac pentru admiraţia voastră, ci pentru împăcarea mea. Nu vă căutăm stima; e destul că v'o păstrăm: Ci hula, ura şi disprețul subt care ne acoperiţi şi doborâţi mereu, vecinic. Nu materie sau subiect de distracţie şi de citit vroiu să vă procur, ci de acelea de suplicii şi gândiri. In spazmul cugetării şi nu într'al citirii vroiu să vă arunc şi văd. Inlănţuirea sau strânsa şi logica ordine de fapte, de lucruri, de fraze şi de idei, o ştiu, ne-ar putea gudura mândria unei prefăcute admiraţii, şi pe voi nu mai puţin aprinde în farmecul şi gustul de citit. Insă nu aceasta caut, ci tocmai s'o evit. Nu ordine şi înlănţuire vroiu, ca să vă fac să luaţi—peste rânduri, idei şi pagini—câmpii, ca nişte câini cu limba scoasă; ci tocmai d' împotrivă. De cât aş intenţiona şi v'aş procura ca atâţia alţii cititul de distracţie sau distracţie prin citit, prefer a nu fi citit de loc ci aruncat în foc. Farmecul de stil şi formă; aceea muzică de ritm şi de limbagiu; admiraţia, vaza şi dragostea de tip sau de 'nşiră-te mărgăritare, v'ar absorbi şi păcni tot eul. Aţi fi capabili a'i sorbi cu nesaţiu forma, a'i nesocoti şi deborda fondul: A goni fugă nebună peste pagini şi idei: prin şicul frazei începute a nesocoti noima şi măreţia aceleia trecute. De aceea nu caut să vă gudur şi farmec, ci să vă biciuesc şi întărât—cum m'aţi biciuit şi 'ntărâtat. Aş fi tâmpit să vă caut slava, când m'aţi înebunit şi omorât cu hula.

Ştiu. Sunteţi oameni cărora vă plac vorbele, spoiala şi sforăiala. Pentru atari oameni însă n'aş clipi nici măcar din ochi. Când nu caut, nu'mi imputaţi şi căutaţi deci: stil, estetică şi armonie: nu vroiu să ştiu nimic de artă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gramatică şi simetrie. Aceasta caute-o s'o ştie cei de meserie; cautaţi-o şi-o admiraţi la meşterii titraţi. Noi suntem profani şi proşti; şi aceştia nimic nu urăsc şi tem mai mult decât laudele nemeritate, ironice, în zeflemea,—laude de cari ştiindu-se nevrednici, le văd şi simt că nu's venite dela inimi. O recunoaştem şi mărturisim din vreme, că nu vom spune decât prăpăstenii, sau cum aţi zice — absurdităţi. Şi acestea, spre a fi atari, n'au nevoe nici de lustru, nici de niscai-va podoabe. Altfel n'ar mai fi ce sunt, şi noi ce suntem — mândri cu toate astea, de a fi. Vom îndruga mereu acelaş lucru, doar cel mult cu alte vorbe; mereu aceleaşi negliobii, lipsite chiar de isteţime. Aceasta cu jindul şi cu gândul însă ca din totul să vă poată intra şi plodi cel puţin vouă, un ceva mai bun în acţiuni şi cap.

De graţie dar, fiţi mărinimoşi şi nobili într'un veac şi la un veac odată, cu unul d'intre noi, şi'i ertaţi nu atât prostiile cât plictiseala ce vă procură şi scârba ce vă inspiră. Fiţi! fiţi dar', nu numai cum păreţi; îndurați-vă şi ni'l ertaţi, cugetând mai cu seamă, că şi noi bieţii de noi la rându-ne multe trebue să vă ertăm şi îndurăm! dela mii şi mii d'ai voştri, pe toată clipa şi în toată bună-vremea! Gândiţi-vă şi vă daţi seamă, că noi şi D-zeu vă iartă şi vă ertăm toate, multe şi de-apururi. Fiţi sau arătaţi-vă şi voi odată oameni, creştini şi milostivi, demni de numele lor şi Lui, şi ne ertaţi puţintel odată, odată într'o vecinicie 'ntreagă!

* * *

Îmi cereaţi şi mă învinovăţeaţi de multe; vă voiu pretinde şi acuză şi mai şi. Aţi fost şi sunteţi cu noi cum nu se poate fi mai severi. Fi-vom la rându-ne nu mai puţin aspri. Ni se va recunoaşte cel puţin dreptul la scuza de a nu fi făcut însine ruptoarea, începutul: de a fi fost prin graiu mai blajini decât n'o să fiţi nici când prin fapt. În plus: la aceea de a nu fi cum sunteţi: nobili şi inteligenţi, crescuţi şi instruiţi ca... voi! E stupid să ni se pretindă nobleţă, politeţă şi inteligenţă, când n'o au şi când n'o dau acei ce şi le erijează în apanaj şi titlu! când n'o practică şi dovedesc acei ce din ele îşi fac o glorie şi cult! Ar fi parşiv să mă învinueşti că vorbesc precum te porţi, tu cel chemat a fi modelul, tu cel în drept şi datorie a ni le insufla şi apăra.

De-apururi v'aţi râs şi v'aţi bătut joc de noi, cum aţi vrut, cum v'a plăcut. Ne-aţi hulit şi umilit, ne-aţi chinuit şi schingiuit, ba şi omorît chiar, cum aţi vrut, şi cum v'aţi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

priceput. Şi n'am zis nici *pis*, şi n'am cârtit nici *cârr*. Dumnezeì şi sfinţi deci dacă aţi fi, mai mult n'aţi fi în drept a ne aştepta şi cere,— dela noi, dela noi cei din urmă d'intre oameni, cari nu suntem nici zei, nici sfinţi şi d-zei. In locul nostru, fire-aţi voi atât de resemnaţi şi filosofi cum suntem? Aţi fi fost voi faţă de noi atât de umani şi nobili ?! Şi dacă cârtim şi cârâim la un veac odată, în schimb nu cerem cum ne-aţi face-o: nu pretindem ca zeii, sfinţii şi D-zeii d'intre voi să tacă sau să nu vorbească, să cârâie sau să nu mârâie. De vor tăcea, ştiu şi vor fi ştiind de ce tac; de vor cârâi, n'or şti poate, dar vom şti noi de ce o fac.

Recunosc: e regretabil şi dureros să fiu silit a vă spune lucruri aspre din topor, vorbe crude şi amare. N'am ce face însă. N'am fost crescut în minciuni şi linguşire, deci nu vă pot minţi şi linguşi. N'am fost instruit şi momit în farse şi viaţa voastră de farsori. Deci când cred că nu meritaţi laude, nu mă pot degrada în a vi le debita. Pentru aceasta aveţi atâte pepiniere, mii şi mii de lingăi şi secături. Aceştia din dorul de profit sunt în stare să vă înalţe pân' la ceruri: să detroneze pe D-zeu spre a vă întrona în locu-'l. Părtinirea şi interesul nu'mi pot astupa gura. Ea trebue să biciuie minciuna şi să ceară sus şi tare: *adevărul* şi *dreptatea*. Şi decât le-aş trunchia şi ofensa pe acestea şi buna mea credinţă—în ele —mai bucuros aş îndura şi ofensă urgia lumii voastre 'ntregi.

Din acest fapt, îmi veţi face poate act de crimă, o vină şi acuză de criminal. Fie, face-re-aţi. La rându'mi, nu mai puţin: din acel de a vi le tăcea şi coace, dintr'al răsfirării sau practicării în taină în locul gălăgiei în vileag, mi-aş face şi imputa nu mai puţin una de demon şi de monstru al semenului meu.

* * *

Cum aţi fost crescuţi şi obicinuiţi de mici, a trăi numai în laude, în măguleli, răsfăţ, linguşiri şi osanale, deveniţi mari aţi ajuns a crede că toate câte vi se aduceau erau bine meritate. Prezumţia asta vă făcù că în acel ce nu vi le debita sau nu'şi aducea ploconul de admiraţie şi aghioase, să nu vedeţi de cât acel duh rău semănat de invidie şi ură. Iar în acel ce mai avea curajul a vă critică şi îndrepta paşii, făcuţi după socoteala lui greşiţi. în acesta a nu privi de cât pe trădătorul bun de aruncat în streang. Osanalele unei lumi întregi de vulpi viclene şi de linguşitoare dădace sau pisici, cari v'au legânat şi adormit în somn şăgalnic, le-aţi luat drept semnul şi chezăşia unei trainice şi veci-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nice propăşiri. Vă părea prevestirea şi ursirea unei glorii sau măriri d'abea sperate şi însăilate într'un vis. Pe când sfaturile şi avertismentele oamenilor cumpăniţi şi luminaţi, în atari chestii, cari vă arătau greşelile şi vă implorau ocolirea lor, le luarăţi în zeflemea şi pe ei în prigoniri. Iar pe acei prevăzători şi prevestitori ai acestui dezastru moral, financiar, anarchic, ai acestor vremi de criză, de ananghin, strâmtorări — ce ziceţi că vă reduc a ne doborî sub biruri, şi când nu le mai putem plăti a ne ucide prin mizerii, prin trăgători, închisori, gloanţe — a'i acuză ca nebuni şi vânzători de neam! Ce'i îndemna pe aceştia oare să se conducă astfel? Răspunderea? pisma? ura contra voastră? Să fi fost oare egoismul şi interesul lor meschin? nu al neamului şi ţării? D'apoi atunci, spre a'şi ajunge cât mai bine şi sigur scopul—de-a se înălţa şi a vă doborî—ei n'ar fi avut nimic mai uşor şi simplu de făcut de cât să vă fi intrat în horă: a fi hăuit ca lupii, cu ei la olaltă. Şi cu sinceritatea ce caracterizâ pe or ce vicleană vulpe, pe or ce linguşitoare mâţă, pe or ce flămând şi lacom lup sau obraznic porc — ce rămâ şi dărâmă temelii — v'ar fi doborât şi zdrobit la sigur. Aveau o demnitate şi o conştiinţă însă, şi spre a nu şi-o umili şi ofensâ se resemnau jelind, d'o parte. Teama de a nu vă putea abate de la greşeli, frica de a nu vă putea îndrepta—şi face ca să vă ispăşiţi—păcatele, ca şi acea groază şi oroare ce cutremură pe or ce om cinstit, de a nu se şti complice şi a nu'şi lua pe suflet blamul sau blestemul posterităţii,—îi făcea să şovăe şi să se resemneze stingerei în umbră şi căinţă.

Păzeşte-mă Doamne de prietini, că de duşmani mă păzesc eu — zice o vorbă, — o vorbă de acelea din bătrâni, pe care tineretul de acum le nesocoteşte atât de mult. Fără a socoti că toate aceste mari şi cugetate vorbe sunt pline de miez şi adevăr! altfel poporul nu le-ar fi păstrat, ele s'ar fi stins de mult. Voi, ca mai bătrâni, probabil n'aţi nesocotit *vorba*, dar i-aţi tălmăcit greşit senzul: Credeţi ca 'n totul, paza de duşmanii prietenoşi v'aţi lăsat'o toată în grija Domnului de sus! Ochi şi minte n'aţi avut de cât pentru acei vrăjmaşi. Pe când aceştia nici gând n'aveau ca să vă peardă, aceia v'au rătăcit şi v'au făcut ca să ne perdeţi.

Lauda multă, strică; ba chiar pute, — mai spune încă acel pomelnic al înţelepciunei noastre. D-zeu chiar, prin dovezile ce dă, când e scârbit şi plictisit de atâte linguşiri şi laude, vedem că adesea îşi întoarce faţa dela acei ce i-le îndrugă. Dar... voi nu eraţi El; voi eraţi şi sunteţi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

oameni. Să vă scuzăm şi ertăm deci — cum se cuvine a face nişte... vite. Cu toate astea, ca unor oameni inteligenţi şi conştienţi— de nu cum sunteţi cel puţin cum va pretindeţi—un lucru nu vi'l putem erta nici cum: E acel de a nu fi avut nici barem nasul şi presimţirea unui... hârbar, ce din miile de mângâeri şi gâdiliri adevărate simte pe aceea hipocrită, sub care se ascunde vârful cuţitului fatal. E aceea lipsă de conştiinţă, de curaj şi de simţ pudic, în a înfrunta şi îndrepta d'odată cu slugărnicia coteriei şi cu vanitatea voastră toată aceea făţărnicie şi nemernicie generală.

De-aţi fi fost prevăzători de vremi şi lucruri, cunoscători de fapte şi de oameni, aţi văzut că toţi acei cari vă lăudau şi linguşeau, dela vlădică şi până la opincă, dela palat şi până la bordei, cu toţi n'o faceau decât din interesul lor,— spre insulta şi paguba voastră, spre ruina neamului şi ţării. Admiraţia şi lauda francă, trebuia s'o recunoaşteţi, se păstrează în inimi şi nu se tradează decât prin ochi şi prin tăcere. Numai acelea falşe, spre a se mascà au nevoe de a fi exprimate prin meşteşugiri şi gură. In inima celor ce vă bârfeau aţi fi putut afla or când un pic de stimă, rezervată vouă; într'acelor ce vă lăudau însă nici odată şi nici când nimic alt decât invidii. Ponegrirea fără cuget ascuns şi rău, buna credinţă sau profesia de bună credinţă, fie chiar rătăcită, e preferabilă laudelor şi măgulelilor viclene, aceleia dintr'una falşă, chiar când peste cugetul ascuns ar fi pusă o mască de adevăr... Ce'i mâna dar pe unii să vă gudure şi laude? Dragostea de voi? interesul vostru şi binele public? O, nu! Era dragostea de ei, era profitul personal ce laudele le puteau atrage: era idolatria pielii lor. Ce'i îndemna sau împinge pe alţii? a vă critică sau defăima — după părerea voastră? Acelaş cuget? acelaş dor de vază şi câştig? O, nu! nu! Imboldul era neştirbirea vazei voastre, e dragostea şi interesul ce vă poartă: abnegaţia şi scârba de interes. Era şi e din fanatismul pentru bine, din idolatria pentru neam şi ţară: din dispreţul interesului şi pielei lor.

Luaţi aminte, că necontenind de a mai fi copilăroşi şi falşi, de a lua tămâielile mereu drept bani buni şi elanuri de credinţe sincere şi sfinte, sau în a le schimba şi încasa continuu în aceeaşi veche aramă în care vi se dau, — e păcat de truda ce să dă de a vă scoate oameni, şi de aceea ce vă daţi de a ne insufla dragostea şi stima!

* * *

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Incep; dar, mai rogu-vă, de se poate: nu frunzăriţi cititul ca uconicii de cismar din cinci în zece foi, pela fraze şi fapte mai cu... şic. Nu imitaţi pe căutătorii de palavre, de scene palpitante, de fraze pentru ocazii. Nu fugiţi cu ochii peste rânduri cum colindaţi cu ei după un asteroid, după săgeata stelei ce fulgeră şi piere sub bolta cerului îmbujorat. Ci luaţi aminte şi băgaţi un pic de seamă:

CAP. II.

(Incheere)

După cum aţi aflat şi ştiţi, bietul tată, om bolnav, încărcat în datorii, şi împovărat cu o familie grea, pentru care nu mai era în stare să agonisească nici măcar mămăliga necesară gurilor necum şi legume lângă ea, îşi dădu copilul la oraş c'o sută de lei pe an slugă la de toate. Ah-Ah!... Clipa aia, momentul ăla sfâşietor, de despărţire şi de jale... nu, nu'l voiu uita nici odată. Par'că-mi văd autorul, gârbovit şi sprijinit în cârji, cu obida şi cu oftatul înăbuşit în gât; par'că'l am în faţă cu lacrămile aţinute, licărinde în ochi-i mari, sticloşi, galeşi; par'că'l văd şi mi'l aud încă, cum într'o clipă de uitare, de mândrie şi pristos de dragoste fiască binecuvântându-mă, zicând: *Du-te, du-mi-te fătu-meu: Ca tine unu oamenii şi lumea n'a văzut, şi poate încă n'a vedea, câtu'i hău* !*).

Acolo, la oraş, bietul Ion, fiu al câmpului întins, luminat şi împurpurat de soare; fiu al colinelor, al coastelor umbrite şi al verzilor livezi; al văilor spumegânde prin albii de cristal, al zefirului de munte gustat numai de şoimi, când se văzù în cocina de porci numită prăvălie, în poiata, în grajdul de galiţe şi vite poreclită cârciumă, bucătărie, băcănie; când se trezi într'o murdărie scârboasă, înăbuşitoare, înotând cu mâinile, cu capul, cu corpul, cu picioarele numai prin putoare şi puturoşenii — săptămâni d'arândul dârele de lacrămi de pe obrăjori-i o-

*) O voi, voi cunoscători şi adoratori de limbi streine! O voi criticaştri ai unei limbi criticată de săracă! Daţi-mi din bogatele voastre limbi termenu'i echivalent, vorba ce în trei slove să cuprindă nemărginirea lumii şi vremii: haosul de spaţiu şi vreme fără sfârşit şi început.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fliiți nu i se mai uscau, inima și sufletul nu i se mai desgheță: ochii 'i erau mereu umflați și roși, mereu isvorânzi, mereu uzi și nesecați... Pâinea, pâinea aia albă, bună, atât de abondentă în masa casei lor, pe când era el prunc, și atâta de lipsită și atâta de dorită pe când era băeat; acele mâncări și mirodenii: ceaiul, cafeaua, zahărul și toate acele bunătăți ce'i reveneau adesea 'n creer, ca un vis de paradis și de sînul lui Avram, toate toate atât din belșug avute în vremea de pruncie, și atât de mult râvnite în anii de urgie, pe când era băeat — acum, acum le avea pe toate pe toate din belșug. Dar toate îl scârbeau, toate îl năpîiau, și, ar fi dat cerul, ar fi dat pământul, soarele și luna—de le-ar fi avut — pentru mămăliga goală, coaptă, pentru traiul lui lipsit dar fermecător în sat, acasă. Le-ar fi dat pe toate, toate; ar fi fugit, ar fi plecat, spre casă sau unde ochii l'ar fi dus; dar, nu putea, nu se 'ndura, inima nu mi'l lăsa! Pentru dragostea a-lor lui lipsiți d'acasă, și-ar fi dat sângele, viața, și-ar fi vândut chiar sufletul din el.

Culcat serile odată cu cei mai stricați și destrăbălați dintre oameni, sculat diminețile cu cei mai harnici dintre ei; dormind trei, patru-cinci ore din două-zeci și patru, alergând gâfiind în toate părțile ziua și noaptea, iarna și vara, mai mult desculț și 'n pielea goală; rebegit de gerul ernii, scorojit de prăjirea soarelui, de dogoreala grătarului și mașinei de bucate; buimăcit de înjurăturile suferite pe toată clipa, umflat de palmele ce'i înroșiau obrazul pe tot momentul, gârbovit și cocoșat la spete de poverile purtate în dreapta și 'n stânga mai presus de slabele lui puteri; învinețit de pumni și ghionturi, căpătați cu nemiluita, deșălat în bătăi și lovituri, în zburături și tot felul de obiecte ce cad stăpânilor și mai marilor la îndămână; dormind și mâncând d'a'n picerele, continuu pe picioare, ca și caii buestrași: târnuit și părnit mai mult de cât mâncat; mâhnit de obidă, amărât de chin și trudă, istovit de muncă și neodihnă; deșteptat din somn cu donița de apă, cu bâta și reteveiul, cu ardeiul și piperul îndopat pe nas și gât, în stare a se arunca într'o fântână spre căutarea potolirii setii[și a liniștii de somn—bietul Ion, deștept al ta-s'o, în câte-va luni ajunsese un timpit, și făt frumosul mă-si devenise niște moaște 'n piele 'n oase, un pui de sfânt cu ochii ca de drac înfundați în tidva unui spectru.... Dar, Ion îndură toată truda, sufere tot chinul; trage tot amarul făcând la cruci pe toată clipa, rugând pe sfinți în tot momentul: s'ajute la toată lumea, și, și lui *păcătosul*. Cu nădejdea în inimă că la sfârșitul anului îi va ajuta D-zeu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și că se va milostivi *domnul* — cel de la tejghea, nu cel de sus — să se aleagă măcar cu două-zeci de lei de trimis lipsiților de acasă, ca ei să'și poată cumpăra câte-va baniță de mălai, legumi, de dulce, leacuri, ca să aibe cu ce își momi foamea și ținea zilele, Ion își stinge cu drag viața lui în chin spre a putea prelungi pe a părinților și fraților în boală, mizerii și agonie. Ar fi fost în stare și prea bucuros să se arunce peirii, numai și numai spre a'și putea fericiți și mântui pe ai lui. Pe când alții, fiii de bogați și răsfățați, chiar de aceeași vârstă cu a lui, nu numai că le-ar dori peirea celor ce le-au dat viața și căpuit belșugul, dar sterpiturile de ei ar fi în stare să'i arunce înșiși în prăpastie, să'i stingă, numai și numai ca prin moartea lor punând mâna pe avere să'și poată satisface patimile în cari au fost obicinuiți. Oh! mișeilor și sterpiturilor de voi! In coate și genunchi dacă ați umbla pe dinaintea bunilor și harnicilor voștri părinți, cari vă procură dulcele farniente, fericirea ideal, raiul pe pământ, ar fi prea puțină răsplată și recunoștință, prea puțin respect și dragoste arătată în schimbul chinurilor foamii, umilirilor, maltratărilor și muncilor de iad de cari vă apără și v'au scutit!

Apoi, după câteva luni, venind în București ca să și caute sănătatea, cu doctori renumiți, tatăl își vede copilul, dar... nu era el! — era o măscară. Ion își vede pe ta-s'o, dar... nu mai era el!—era un călbejit, c'un picior în groapă și cu altul afară. Plânge unul, plânge altul, și, prin suspine, printre ștersăturile de lacrămi, tatăl zice:

„Ioane, dragă!... spune tati, ție nu ți-e bine aici... Haide!... spune!... spune dragul tati!...“ Lui Ion, înfundat cu capul în sân la ta-s'o, când l'aude, când îl vede, când gândește la viața lui de iad..., suspine, lacrămi și amar pentr'o clipă vorba *da* i-o înăbușă în gât. Apoi, pe când se pregătea s'o spună, simțind corpul bolnavului tremurând de friguri, de lipsuri și de slăbiciune, simțindu-l horcăind, șovăind și clătinând, aproape ca să cadă; fulgerându-i prin gând gurile flămânde și în tânguiri de-acasă, de departe, se desprinse repede din brațe 'i, și fugi la treabă murmurând cu dosu întors: „Ba... bine tată! bine!...“

* * *

Ziua de răsplată a sosit. *Domnul*, e la Văcărești. Prins e la olaltă cu hoții și mișeii, după cum neprins fusese la olaltă cu tâlhari și ucigași. Averea lui, libertatea lui, cinstea lui, viața lui, toate, toate sunt în mâna lui Ion. Și Ion, c'o vorbă, poate chiar pe nedrept spusă, ca să-și răs-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bune numai, îl poate înfunda la ocnă. La interogator, judele îl întreabă, îl chestionează, îl întoarce, îl sucește; îl descoase cu bine, cu rău, cu desmierdări cu făgăduieli, cu amenințări, dar, geaba, Ion tace, tace ca de lemn. Încreerul lui strâmt și mic, era torturat de fel de-fel de gânduri. Se gândea: Să spun drept(?) — oare n'a fi păcat că-l înfund la ocnă(?). Să mint(?)—oare n'a fi și mai păcat că nu-și ia răsplata, și că nu-l împedic de-a mai fâptui din nou la mișelii(?)... Dar, nu! își zise el, într'un târziu: păcat ne păcat, Ion nu poate fi un mincinos; el trebue să spună adevărul, drept, ca lumina zilii. Și-l spuse. Cârciumarul fu ferecat în lanțuri, și înfundat la ocnă, pe viață.

Apoi, de groaza rudelor ferecatului cari încercaseră adesea să-i răpună zilele, și cari se jurau pe toată clipa c'o să-l mănânce fript, Ion, copil fricos și simplu, își luă într'o bună dimineață traista în spate, lumea în cap: Pieri ca o nălucă. Și, ca să nu-i afle vrăjmașii urma, nici chiar acasă nu mai scrise nimic alt decât adresa mandatelor prin cari trimitea — în clipa părăsirii unei localități — tot ce putea agonisi în munci de vită.

Vara întreagă, și-o scurse în meseria de hamal prin marile noastre porturi. Cu picioarele goale, sângerânde, cu stomacul când sătul și când flămând, cu corpul când prăjit de soare când amorțit de frig, dormind în locașuri de câini și șobolani, o duse cum o duse toată vara, toată toamna. Era destul să caște gura, era destul să vorbească, să se roage or cui, și găsea de lucru berechet. Toată lumea, care-i procura lui de lucru, i se părea trimisă de D-zeu ca să poată câștiga câte un franc doui pe zi, pentru cei lipsiți d'acasă. Era mulțumit, era fericit, și, seara, dimineața, la prânz și la amiazi, mulțumea lui D-zeu prin toate rugăciunile învățate dela mă-sa. Noaptea, îi părea un an. D'abia aștepta să treacă, d'abia aștepta să-și arate mândrul soare feleaza lui de raze, înviorând cu ea lumea și pe oameni, ca să muncească, ca să câștige, pentru tat-său, pentru mă-sa, și pentru dragii lui de frați. Ce bucurie! ce veselie! ce zburdălnicie era în el când punea banii la poștă! Par'că vedea pe tat-său însănătoșindu-se văzând cu ochii, de bucurie și de mulțumire că D-zeu i-a dat un astfel de fiu! Par'că vedea pe mă-sa, veselă, în genunchi, cu mâinile și ochii ruga către D-zeu! Par'că își vedea frățiorii râzând, țopoind și ciripind în jurul mesei încărcată cu pâine, cu covrigi, cu zaharicale și cu câte alte mirodenii toate, de cari masa și copiii n'au mai văzut d'atâta amar de vreme!... Îi vedea par'că pe toți, pe toți

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ferice la olaltă, şi, de bucurie, de mândrie şi mulţumire sufletească îi sărea inima din loc: n'avea nicăeri astâmpăr. Era vesel, zglobiu, zburdalnic, pe când ar fi trebuit să fie cât mai trist şi amărât, căci ei în loc să fie la olaltă, în casa lor, erau aproape cu toţii la olaltă în sălaşul omenirei întregile şase urme sub pământ... Dar el nu presimţise şi nu ştia nimic. Inaintea ochilor în viitorul lui totul îi părea şi apărea senin şi roz, nici un nor întunecat. Singure la neplăceri, printre farmecile şi emoţiile muncei şi câştigului muncit, a căutărei ei şi înciripărei unui galben sau napoleon de trimis acasă, ereau acele zile de început şi trecere din greul unei munci în alta. Erau acele prime zile într'un soiu de muncă, când nededat încă aceleia istovitoare de hamal şi salaor cădea înţepenit de oboseală, cu muşchii şi membrele plăpânde, fragezi, ca şi tocate, ca şi pisaţi în piuă. După trecere de câteva zile însă, dedându-se cu munca şi obişnuindu-se cu oboseala, prindea un dor şi gust de muncă că ar fi tot muncit, ar fi lucrat, fără să mai resimtă pic de oboseală, pic de neplăcere.

* * *

Vara trecu repede, toamna ca un nor. Şi la ivirea primului îngheţ al ernei când cerul liber nu'i mai putea da sălaş, Ion mi se vede rupt, golan, flămând. Mi se găseşte lipsit de lucru, de adăpost, de sprijin şi de bani, plângând cu inima şi ochii după cinci-zeci de lei ce i se furase. Un căpitan de vapor, strein, îl vede suspinând, oftând şi disperat. Il cercetează, îl compătimeşte ; şi din milă stărue de el să intre la restaurant, pe bord. El rugă multă nu aşteaptă. Intră, şi fu intrat vr'o câţi-va ani. Ocoli de mai multe ori pământul, străbătu toate mările lumii. Toate porturile sau vadurile lor şi ei ; le ştia şi cunoştea pe rost, ca tatăl nostru : ca ogrăzile din satul lui. Ce emoţii, ce cutremur n'a fost pe el, pe el puiul de sihastru, când se văzu în puvoiul şi babilonia tuturor neamurilor lumii! Ce fiori, ce tresăriturі nu l'a trecut, nu l'a prins şi recuprins, când din pustnicia dela munţi se trezi în largul mării ! când nemărginirii şi haosului de sus—ce'l minuna adesea — i se aşternu un altul jos — ce'l 'mpietrea mereu ! De câte ori nu l'a păscut regretul de munţii şi de dealurile lor, în groaza mugetelor a lor mării !...

* * *

După vr'o cinci-şase ani de colindări, de pribegie şi rătăciri, un vânt trimis de D-zeu îl abate către ţărmul ţării

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui: Îl împinse spre tărâmul atât de mult dorit și așa de des visat. Vedenia de farmec și de vrajă asupra panoramei orașului lui Constantin, pe Bosfor, ce altă-dată chiar pe ceață îi storsese strigăte și lacrămi, acum chiar pe un senin smarald îl lasă nepăsător și rece. Un prim fior, cutremur: Vaporul intră și înoată în apele mărei noastre. Un senior reintrat în grație, reintors din temniță sau din surgiun făcând primul pas pe domeniile strămoșești, nu s'ar fi simțit mai cutremurat și mândru. Vaporul face două poștii pe ceas, și lui totuși îi pare dus cu boii. Minutele îi par luni, orele cât anii. O zi, o noapte, îi pare vecinicia vieții ei întregi. Stă ca pe jeratic; n'are nicăeri astâmpăr... În fine, în sfârșit... tropoe, joacă, sare dintr'un loc într'altu!: cântă, râde, zbiară ca eșit din firi și minți... În zare, în depărtare, apare și dispare saltul unui val, coarda unui nor: E malul, e țărmul Țării Românești! Sirena îl vestește. Sunetul, mugetul ei, lui mortului de el, îi pare al învierii vremilor de apoi. Tremură, se cutremură: fiori și sudori îl trec pe toată clipa. Suflă și răsuflă des, pripit și obidit, ca pruncul în clipa isbucnirii unui năpraznic plâns. Se apropie de cheiu. Tresare, inima'i zbârdă, se zbate și îi bate să sară din loc. Ochii'i varsă foc și lacrămi: ei spun, vorbesc atât de multe! — pe când limba'i e păcnită, nu'i poate vorbi nimic. Puntea e în aer, el e deja pe ea. Cu brațele întinse, cu focul unei inimi de două-zeci de ani— în avânt de a'și îmbrățișa iubita, acea icoană din iluzii atât de mult dorită și așa de des visată; cu lăcomia și cu setea pruncului de țâță, zbătând din mâini, bebeind din gură, la ivirea mămițichii—din zborul unui salt e cu piciorul pe pământ. Inima'i e străusă, cuprinsă în friguri și fiori. Corpu'i e sfârșit, piciorul 'i e molatic: se 'ndoae, și ca lovit de un atac, se întinde ca pe trupul mamei, moarte. Cade. Prinde pământul și pietrele în brațe; le strânge, l'ar băga în sân —cum l'ar băga și el o-dată. Și, cu buzele pe el, lipite, într'un lung și lung sărut—de prunc și mamă, de ibovnic și ibovnică pătimașă—îl podidi plânsul, un plâns... un plâns de copil mic de dorul și de dragul mamii lui.

Debarcând, de îmbarcat... în ruptul capului nu vroi nici să mai audă. A doua zi era ostaș, a treia lună brigadier la roșiori.

* * *

Era de Crăciun; își cerù voe de mers ai casă. I se dete, și plecă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

La ultima'i staţie, se închină şi coborâ din tren. Şi pe când străbătea peronul şi sala de eşire, se deretică la haine. Işi aridică gulerul mantalei, işi răsfrânse peste urechi îndoitura de la şapcă, puse gluga peste cap, şi îşi scoase mânerul de la sabie la îndemână, afară din mantă. Staţia era în câmp, şi câmpul bătut de viscol. Pe când se furişa pe uşă spre şosea, în groaza oamenilor de serviciu, strânşi cu ghiarele întinse împrejurul dogorind al sobei, îi văzù şi auzi şoptind, înmărmuriţi : „ li nebun, săracul..". Intr'o clipă, dispărù în viscol şi în noapte. ca un selbatec, ca în valurile mărei furioase. Nuorul fulguelii, marea, viscolul şi noaptea, îl înghiţiră într'o clipită, şi liniştea se făcu la loc.

Din staţie, primul sat era departe. Şi pân' la satul lui avea patru sate de trecut. In văzduh, pe sus, prăpăstenia lui Dumnezeu. Pe jos. nu mai puţin —focul ghenei. Pe alocuri, zăpadă era ca'n palmă ; prin scobituri şi beuci însă. omătul era netezit cu malul. Fulguiala, cât de sus, cât de pe dealuri şi câmpii, spulberată de vânt, cădea... îl orbea ca din lopată. De beznă, de fulgii deşi şi groşi, de vàntul năprasnic pudrat în spuza de zăpadă, ochii nu-i serveau aproape la nimic. Inainta pe dibuite. Nu făcuse încă o bucată bună, când, la o scobitură a şoselii fu înghiţit de un troian, ca de un vârtej al mărei. Cu chiu cu vai, eşi din el ca un bivol din nomol. Fu silit să ocolească, să meargă mai mult pe muchea şanţului, şoselei. Urechile ca şi ochii, dimisionaseră din slujbă. Nu ştia de le mai are ; s'ar fi crezut cu auzul şi cu vederea perdută, dacă tocmai când o cugetà, n'ar fi spintecat infernul vuetul trenului, huet asemuitor zborului unui stol de vulturi. Sunetul se perde însă iute ; şi pe când el înaintează gâfâind, în fugă, se cerne iarăşi liniştea unui mormânt. Doar viscolul şi fulgii trădează viaţă şi mişcare, încolo totul pare adormit şi mort. Cu toate astea, Ion goneşte ca un năzdrăvan, ca purtat de iele : zboară ca lunatic, ca nebun, ca şi când i-ar fi pus ciobu. De l'ai fi văzut, te-ai fi închinat : ai fi zis că'i ucigă'l toaca. Trecuse două sate ; mai avea doar două de trecut. In vremea asta, în juru 'i i se rotiseră şi se roteau mereu cârduri de fioroase haite de lupi. La eşirea din acest sat urletele lor devin din ce în ce mai dese, mai număroase şi apropiate. Ele înfioară, zburlesc părul, îngheaţă sângele în om : ar îngrozi chiar pe un năzdrăvan : Il silesc să-şi ia sabia amâna, să înainteze ca la şarjare sau iuruş, gata de atac. Alt-fel, gândul lui e dus cu totul în altă parte. Lupii, urletele lor ; viscolul, biciurile

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui—ce-i boeşte şi tencueşte faţa cu roşu ca de racul fert — nu-l creştează, nu-i preocupă sau muncesc de loc gândul. El e hoinar, e muncit cu totul de altceva. Despre năpastea şi neliniştea din jur e nepăsător şi liniştit. Zbuciumat de iluzii, de speranţe, decepţii şi regrete, nu observase nici chiar satele trecute. In ele, de altfel, cotropite şi învăluite în purpura de nea, n'avea cine îl trezi. Căci nici măcar un mârâit de câine nu trăda viaţă, totul era tăcut, înmormântat şi mort. Câte iluzii, câte speranţe, câte planuri nu'şi făurise el în calea aia îndrăcită! Cât nu'şi ciurui el prin creer trecutul, presentul, viitorul lui, al lor! Şi cum de minunat volbura din creer nu'i semăna volburei din jur, când la fiecare clipă, pas şi hop al lui i se isbea şi învârtea în val-vârtej altul, altele în creer! la gândul şi surpriza ce le-a face azi, la ziua! el, el pribeagul, el dispărutul, el mortul înviat!

Nu le anunţase nici barem sosirea în ţeară, că 'i la armată, că vine... vine de Crăciun acasă. Ii plăceau surprizele, la nebunie, şi vroia să le facă una din cele mai mari, din cele mai plăcute. La fie ce pas, pe buzele lui învineţite şi plesnite de viscol şi de ger, îi flutura un zîmbet, —un zîmbet ce 'i trăda zbuciumul de creer şi fremătul de suflet. Zâmbea şi se cutremura la gândul foricirei şi veseliei casei lor din ziua de Crâciun, la bucuria şi zburdălnicia frăţiorilor şi surioarelor când le va turna pe masă suta de napoleoni şi lire, strânşi şi strânse cu atâta chin şi trudă, cumpătare şi sârguinţă, doar numai-numai pentru ei. Ce belşug, ce serbătoare, n'o să fie pentru toţi! Cât nu 'i sălta inima? cât nu 'i râdea sufletul! cât nu i se învolbura firea cugetând la toate astea, şi la câte alte nu!—pe când de jur împrejur hainele îi făceau roată şi alaiu, îşi rânjeau şi 'şi ascuţeau dinţii, gata ca să 'l sfâşie şi devoreze d'intr'o clipă 'ntr'alta?!

Eşise din ultimul sat; şi, cu inima zvâcnind, se apropia de satul, de drag şi dorit satul lui... Voi, voi orăşenii, atunci când vă revedeţi oraşul după o lungă şi lungă lipsă, simţiţi voi oare cutremurul simţit de noi când ne revedem satul? satul şi împrejurimea, acele colţuri de natură cari ne evoacă spazmul vieţei de copil, farmecul copilăriei, vraja amintirilor de jocuri? Nu; nu cred. In oraşe voi sunteţi streini, înstreinaţi şi duşmani cu toţii. In sate, noi suntem numai cunoscuţi, numai rude, prietini, fraţi.

De cum lăsă în urmă ultimele case, ale ultimului sat, natura, falnica natură, sublima de natură, ca şi când ar fi vroit a 'i înveseli cât mai mult acest sfânt şi de mult

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

una de vite în strictul necesar,—e infamie, o monstruozitate. A-i stânjeni astfel lui—majorității lui—fecunditatea, traiul, dreptul la viață; a-l reduce la sinucidere, la uciderî, la revoltă și anarchie prin mizerii, prigoniri, biruri și una alta; a-l degenera, a l deprava, ucide și distruge totodată,—e una din cele mai infame crime naționale și de stat. Și unii ca atari criminali chiar când scapă pedepsei în viață, ispășirea după moarte — ca o hulă și un nume de blestem — e vecinică și crudă!

Tot această faimoasă și bruscă creștere de preț, la proprietăți, fu în acelaș timp o pacoste pentru însăși acești proprietari. Căci le destrăbălă firile și le dărăpănă fizicul: vlaga și avutul. Ba, pe mulți încăpățânându-i în năzdrăvănii de lorzi englezi și de miliardari americani, fără a socoti, nesocotiții, că nu erau nici miliardari și nici barem milionari de șterlingi,—mulți din ei d'odată cu averile și vlaga și au ruinat sau și-au stins chiar familia sau propria lor rasă.

Aveam însă nevoe de progrese, de industrie și de tramvae—mai înainte de a ni le putea singuri face—pentru ca dintr'un om liber să facem un altul rob: Ca robia individuală s'o putem transforma apoi în masă. Altfel, lăsând poporul liber și de capul lui riscam să ne perdem masa — masa noastră încărcată. Aveam nevoe de împrumuturi, pentru ca prin ele să ne degradăm, să ne depravăm și stingem noi, iar spre plata lor poporul. Doar am vecuit destul! și după noi... putem zice — *potopul!* Avem nevoe de oameni și de legi noi, spre a putea înăspri și lustruì vechile robii și barbarii: Ca gestului de indignare, de nesupunere și de revoltă al robului de eri să nu i se mai poată răspunde acelora de azi cu biciul, cu falanga sau cătușa corporală, ci cu birul, gherla și constrângerea morală; și când acestea ar d'a greș prin chiar trăgătoare, sabie și foc. Doar viața robului eliberat de azi, eliberat ca un câine dintr'o dubă în oborul unor hingheri, pentru un modern senior nu mai face cinici parale: nici cât a unui pui sau câine. Robul de eri costă po boer parale; pierzându-i pielea îi pierdea prețul; cel de azi e pe nimic: ciocoiul i o prețuește numai moartă. Ne trebuiau inovații și capital strein, zic, căci prin japca primitivă și învechită nu mai puteam înșela lumea și stoarce poporul, —lumea și poporul pentru aceleași bestiale și primitive patimi, de pristos, deșertăciuni și orgii ce ne sunt proprii. Capital strein și industrie națională ne era indispensabil;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

căci stolurile de strigoi şi viespi de abia aşteptau ugerul de supt şi fagurii de stors. In acelaş timp, nu mai puţin: turmele de vaci şi stupii de albine de a fi afumate şi înjugate douăzeci de ore din douăzeci şi patru, pentru un câştig ce le constrânge la abstinenţă şi la groaza de copii, de copiii răriţi chiar prin roatele dela tramvae. Iar întâmplător, când s'ar încăpăţâna în a nu lucra şi a se juca de-a greva, sau când n'ar mai vroi să ne dea ugerul de muls şi fagurii de supt: de pildă birul prunilor sau ţuicei pentru primele de zahăr, de zahăr indispensabil exportului şi poporului bulgar sau turc, ca aceştia să-l poată avea eftin, cu 6 gologani ocaua, şi ca ţuica să ne poată rămânea nouă— cu un leu doui, chip că de zahăr ne putem priva dar de ţuică ba—, atunci pentru ca glasul vostru să ni-l poată înăbuşi şi impune ca lege vi-l contopiţi cu al bubuitului de tun! Şi pentru ce Doamne! unele ca astea? Pentru c'aţi fi strâmtoraţi! (în gâlgâiala şampaniei, în răţoiala deşertăciunilor, în perpeleala orgiilor şi... exigenţelor mesei verzi!)

* * *

Toţi românii sunt egali înaintea legii.—Aşa glăsueşte articulul 10 din Constituţie. Dar legile sunt ele oare toate egale înaintea tuturor românilor sau faţă de toţi românii? Nu. Căci la art. 59, 60, 61, 62 din aceeaşi . . . *Prostituţie* sau *Minciună fundamentală*, ca să nu mai pomenim sumedenia tuturor celorlalte şi celorlalţi din ele, toate şi toţi părtinitoare faţă de unii şi năpăstuitori faţă de alţii, se consfinţeşte ca 50 de modeşti şi harnici ţărani nu fac cât un trântor pezevenghiu dela oraş, şi că de abia o sută din ei sunt egali unei canalii de burtă verde. Tot astfel e oare la războiu, la jertfe? Iarăşi *nu*; ci d'impotrivă... Că suntem sau că vrem să părem egali cu toţii, doar pe hârtie,—posibil. In practică sau aevea însă, după cum destul de bine ştiţi, dacă modestul sau „mojicul" de român are nenorocirea sau năpăstuirea de a se afla în faţa legii sau mai bine zis la taraba dreptăţii potrivnic unei căzături sau corcituri în haine la modă, acre, sclivisit şi căpuit cu clac şi cu botini de lac, cari îi dau dreptul la titulaşul de *boer* şi *domn*, pe când nouă costumul naţional sau acela simplu de mahalagiu numai la acela de *mă* şi *hă!*—dreptatea şi egalitatea dintre ei doui e aceea dintre mielul şi lupul din fabulă, şi deosebirea nici de cum alta decât aceea dintre negru şi alb, dintre hingher şi câinele înhăţat în laţ. Spiritul—acestor legiuitori şi legi—e unul,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întruparea însă alta. Unul e modern, alta e antică. Doar azi nu mai puțin decât pe vremea lui Diogene și Socrat, chiar și în fața legii—și nu numai într'a unor beți nuntași,—tot haina și podoaba face pe om,—măcar că pe haină n'o fac decât tot neghiobii. Acum odată poate mai mult decât or când alta, după cum haina te poate scuti de frig, de căldură, de vremuri, de pungași, de hoți, de umiliri, dispreț etc., tot astfel și tot așa ea te poate apăra de asprimea legei și de disprețul judecătorului. Altfel poate fi doar numai atunci când potrivnicul te întrece în mizerie sau modestie. — *Spune'mi ce mănânci, ca să'ți spun cine ești,—zice englezul. Spune'mi cum te îmbraci și porți, ca să'ți spun ce poamă'mi ești: d'ei câștiga au ba cauza și procesul,* — poate glăsui românul. Doar la D-zeu și în țeara lu Tom H... harababură, cu banul, cu haina, cu protecția și vaza totul e posibil. Aci haina te face *domn*, și tot ea mitocan, țăran. Dreptatea o poți avea și câștiga nu prin sfințenia ei, a cauzei, nu prin rațiunea de a fi a egalității, echității, ci prin mutră, ochiade, rubedenie, protecții, haină, monoclu, jmvecherii și potlogării advocățești. Cât pentru poziția socială și ban, ea și el te pun de-asupra legilor: te fac limbă și stâlp atotputernic al cumpenii dreptății. Când ai și dai bani, chiar de n'ai avea dreptate, de nu ți-o dau judecătorii ți-o cumpără și ți-o vând advocații. Pentru aur, pentru bani, aceștia îți asigură toată izbânda ca și popii toată împărăția cerurilor. Unii și ar vinde patria, pe mă-sa, ca și ceilalți credința și chiar pe Maica Precistă. De ai și nu le dai, din cinstit te scot un neleguit și păcătos, și te trimit în iad sau ocna. De le dai însă și sufletul, spre a li-l cumpăra pe al lor, poți fi singur de achitare și ispășire. Din ucigaș și blestemat te scot victimă și sfânt... Astfel sunt oamenii, așa e lumea pe la voi. Astfel e firea voastră de a fi, de a crede, de a cugeta și judeca. Cum ar putea și ați putea fi altfel când astfel creșteți, vă educați, vă instruiți, trăiți? În vremea asta a voastră de lux, deșertăciune, corupție și vicii—cu aparență de virtute—mai mult decât or când în alta barbară din trecut, „poți tot fi savant, abil, virtuos, să instruești lumea, să câștigi bătălii, să salvezi patria și să'ți sacrifici viața și toate interesele tale, vei fi disprețuit dacă toate aceste talente nu sunt desfășurate prin pompă și prin fast". Sărac, simplu, modest, muncitor și harnic — calități sau însușiri proprii oamenilor „proști" și marilor înțelepți—ești în hula, în scârba și disprețul res-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tului de lume vanitoasă, arogantă. E cauza ce face mizeria și urgia întregei omeniri, ce făcù în toate vremile infernul și peirea tuturor popoarelor. Toată atenția și considerația voastră e pentru formă și aparențe; toată hula și disprețul pentru fond și realitate. Într'o scriere admirați forma disprețuind fondul; într'un om spoiala ridiculizând caracterul. Inebuniți după șic, podoabă, obraz, maniere; pentru rest nu păstrați decât scuipat. Crescuți sau educați în teoria tuturor codurilor de *maniere elegante*, etichetă, convenințe, maimuțăreli de gorili inteligenți, civilizați, supranumiți aristocați; în practica tuturor industriilor surugiești, blestemate, mișelești, de corupție, șarlatanie, pungășie și hoție rafinată, pentru ei, pentru voi, ele și ai voștri n'au sau nu aveți decât admirație și cult. Pentru toți ceilalți potrivnici lor sau vouă însă, crescuți în dogmele lui Crist. în cultul sau în pilda unui Socrat; pentru omenirea întreagă ce face escepție dela regula și conduita voastră de răsleți sau singuratici—căreia storcându i batiste de mătase și privând'o astfel de chiar una de cânepă sau cârți, o reduceți a nu'și puteà sufla nici... nasul după moda voastră de a'l sufla—; pentru toți acei crescuți în teama de D-zeu, în rușinea de oameni, în cultul acelui *ce ție nu'ți place altuia nu face*, *voi* nu aveți decât cel mai profund dispreț! Toată făptura și pătura voastră e numai fățărnicie, numai o șarlatanie. In ea, la voi, totul e falș sau calp, dela haină, vorbă, cuget, până la fire, conduită, caracter. Așa este, cum a fost, cum va fi în veci, de-a pururi. Or, spre a fi altfel, vor mai trebui încă multe revoluțiuni, multe măceluri. Va mai fi nevoe de sânge, de mult potop de sânge încă, din acela spurcat și înveninat de semeție și îngâmfare, până să fie altfel, până să fim și *să ne credem* egali cu toții, pân'a ni se da și nouă respectul cuvenit de oameni, ca unor oameni, nu ca unor câini și dobitoace.

In vremurile de robie și de barbarie de demult, au egzistat oameni cari învățaseră sau se trudiseră a gândi și scrie doar spre a-și umili semenii și degrada specia. Aproape toată știința și filozofia lor se reducea în a-și arăta arama: deosebirea sau superioritatea dintre ei și proști. Tot zbuciumul vieței și societății lor nu fu decât spre a înființà și întări aceasta. Aproape nici de cum și de loc însă spre a-i egaliza și aridica pe toți la acelaș nivel cu ei. Și își ziceau și se credeau—cum se cred și își mai zic mulți și azi încă— înțelepți sau filozofi: Dacă filozofie și înțelept-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ciune poate fi aceea de a-ţi bate joc de oameni; dacă nobleţă sau nobleţe poate fi şi consistă în a robi şi schingiui lumea; şi dacă superioritate umană poate fi considerată una ca aceea ce ca or ce bestie tărcată îşi ucide şi roade propria-i seminţie. Ei au ofensat şi nenorocit lumea mai mult decât toţi tiranii şi devastatorii sălbatici sau barbari. Spiritul lor ne fu cauza celor mai mari urgii. Unii puteau avea de scuză sau pardon inconştienţa sau prostia: starea lor de sălbatici şi de barbari. Ce şi cum o pot avea aceia? Care poate fi a voastră? a voastră a tuturor cari îi imitaţi şi copiaţi? cari din filozofie, ştiinţe, arte şi etceterale nu vă faceţi—decât cum îşi făceau—o speculă şi armă? Îşi ascuţeau mintea spre a putea lua minţile şi zilele lumii; în plus: vă cuminţiţi numai spre a ne tâmpi şi scoate din firi şi minţi.

Au fost, cum zic, înţelepţi mari şi iscusiţi, a căror toată măreţie şi iscusinţă consta în a şi-o desfăşura pe înjosirea altora: în a se considera sau admira prea mult pe ei şi pe ai lor prin dispreţul sau desconsiderarea restului. In a ne arăta micimea şi zugrăvi prostia, ei simţeau o satisfacţie; în a trage bariere sau răspântii între prostie şi îngâmfare, o nemurire; în a terfeli modestia, hărnicia, munca, blândeţea şi simplicitatea spre a-şi scoate contrarul la iveală—ca o regulă de conduită şi de invidiat—o glorie şi o sentinţă de zeu şiD zeu. E gratitudinea or cărui parazit faţa de fruntea ce prin sudoarea şi vlaga ei îl hrăneşte, şi încă sus, pe chică, d-zeeşte;—frunte căreia mizeriile şi torturile vieţii de motor şi muncitor nu-i mai dau răgaz şi păs a se mai gândi să se scape de insecte!

Platon şi Aristotel, ca nişte zei din sfere eteree, hrăniţi numai cu eter, preţuiau munca manuală de iliberată. Ciceronе, considera pe muncitori şi pe meşteşugari de mizerabili, de murdari, de oameni de nimic şi de barbari. Terenţiu, nu mai pre jos, zicea că: spre a trăi respectat şi onorat trebue să duci o viaţă (de pasere de pradă) de fast şi lene, să nu fii silit a munci nimic ca să trăeşti, etc. etc... Adică a egzista un zeu nemuritor lipsit de... şi de gură, sau în monstru devorator a tot ce 'ţi ese 'n cale. Modelizaţi aceluiaşi cult şi spirit, care ve face toată instrucţia sau şcoala, el mai face şi azi tot criteriul de cultură, nobleţă şi superioritate socială. Şi această încă nu numai în cei în drept şi merit, ci în or ce viespe, trântor şi lindină socială—d'abia dată la şcoală... Cu toate acestea, puşi sub scutul vremei lor, deşi atârna de ei sau de superioritatea ge-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

niului lor de a le face pe ele altfel, şi nu ele pe ei astfel, — să îngăduim şi recunoaştem totuşi, că din culmea înălţării lor de stare şi de spirit acei filosofi ar fi avut tot dreptul a considera astfel îndeletnicirile şi restul omenirii, ce se zbătea în mocirla şi noroiul—prin care se înălţau şi existau. Aceasta pentru că sunt, erau sau ar fi un Aristotel, Platon, Cicero, Terenţiu. Insă vouă, vouă secături şi *simţuri reci, harfe zdrobite, mici de zile, mari de patimi, inimi negre şi urâte*—cum v'am putea-o oare tolera? Cum v'ar putea erta ţăranul, mahalagiul, lucrătorul, muncitorul simplu, manual, toate aceste hule şi ocări, vouă tuturor celor de subt aceia, ba, încă chiar celor cari ca morală, stare şi virtute sunteţi mai pre jos chiar decât noi! ? Cum v'ar putea el îngădui sau păsui dispreţul, palma, pumnul, piciorul şi gârbaciul cu cari atât de des vă năpăstiţi asupră'i? ca şi seniorii sau acei monştri asupra robilor de eri? Cum am mai putea înghiţi şi trece sub tăcere ofensele şi maltratările prin cari ne omorâţi, prin cari ne răsvrătiţi, prin cari faceţi să plângă inimile 'n noi? Vouă, vouă hordelor de lipitori, de banditi, de scorpii, de trântori, de venetici *şi* paraveniţi, cum v'am mai putea scuză şi tolerâ dispreţul muncii manuale, lipsa or cărei munci şi pristosul or cărui belşug? Cum v'am mai putea îndura umilirea şi tortura sub care ne striviţi, pe noi cei cu haina zdrenţuită— cu toată palma bătucită, cu tot corpul lihnit şi istovit de munci? Cum v'am mai putea răbda noi desculţii batjocura şi ocara de „*derbedeu*" sau „*vaurien*", şi admiraţia, şi slava pentru voi. pentru ai voştri, pentru liota de pungaşi şi de tâlhari de târguri, privilegiaţi, obraze—„*comme il faut*," aux bêtes—subţiri, sulimenite, cu ghete de lac, lustruite—din şi prin mizeria şi chinul nostru? Cum? S'ar putea oare să înghiţim mereu, să nu dea din noi nimic afară? nici tu murmur din buze, nici tu scrişnit din dinţi, nici barem bocet sau cârtit din gură? N'am răbdat, n'am bocit, n'am chinuit şi suferit destul, nevinovaţi, de geaba? N'ar fi drept şi vreme să mai şi ameninţăm, a mai şi repeta, ca nişte amici ai întregului popor, acele celebre vorbe: *pentru a ne elibera şi egaliza il faut abattre cent mille têtes*,— vorbe pronunţate de victima ucigaşei Corday*)?...

*) „Pentru a libera Franţa, trebue să abatem cinci sute de mii de capete"- de monştri, nobili.—*Marat*, acum vr'o sută de ani.
Din acest renumit om, toată lumea—de monştri—vrea să ne scoată şi facă bestie un monstru; şi nu ceea-ce de drept şi fapt şi ne fu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Numai dacă dreptatea s'ar da printr'o maşină, numai atunci ne-am putea aştepta la nepărtinire", zice M. Nordau, în *Minciunele'i Convenţionale*. Fie; să admitem. Însă în numele Sfântului totuşi s'ar putea ca nepărtinirile—ce atât de resemnaţi le îndurăm—ar putea fi mai puţin nelegiuite şi strigătoare la cer. Când nedreptăţile şi nelegiuiţii s'au mutat din Codrul, Herţii şi Pădurea Vlăsiei pe la târguri, prin oraşe, cum au încetat şi s'au alungat de pe acolo s'ar putea alunga nu mai puţin şi de pe aci: am putea pretinde a înceta şi pe acilea. Dovadă că pe aci şi pe acilea ele sunt mult mai oribile, mai fioroase decât erau pe acolo, este că o recunoaşteţi insişi, ba unii nu vă sfiiţi chiar s'o afirmaţi. De pildă, unul din cei mai renumiţi clănţăi, din casta chemată a întreţine focul zizaniei printre oameni, indignat poate că nu vă poate încăleca sau a vă fi trup şi suflet, într'o bună dimineaţă v'o plezneşte în faţă, verde, că nu sunteţi cu toţii, de la mic pân' la mare, de la palatele de justiţie pân' la cel mai mic zbir şi ciolangiu, de cât bandiţi, briganzi, corsari constituiţi în ordine şi lege. Aceasta se înţege din moment ce v'o spune şi ne-o chezăşueşte *că noi suntem ca şi şcosi afară din lege, că adevăr nu putem afla, că dreptate nu putem căpăta, şi că la umanitate nu ne putem aştepta*... Aşa dar... atunci... în acest caz?... Puteami-aţi spune oare la ce-i mai trebuesc şi folosesc poporului atât de bun din fire: legi, judecători, dulăi, călăi, strigoi? Ar fi el oare mai mizerabil, mai chinuit şi mai neliniştit în lipsa or cărei ordini, legi, autorităţi? Munca

---

poate: un arhangel salvator. Fără curagiul şi dispreţul lui de el omenirea ar geme poate tot în lanţuri; şi drepturile omului, apărate de un Rousseau, ne având cine i le da, ar fi tot numai ale unor... bestii. Unul o testă sau înzestră, altul o puse în posesie. Amândoui ar trebui sfinţiţi mai mult decât toţi sfinţi din calendar, cari nu ne-au făcut decât vrajba şi urgia... Şi aceea liotă de sterpituri şi javre ce nu'ţi inspiră decât râvna de a'i scuipa, cari îşi datorează desrobirea şi cocoţarea în mici nobili şi despoţi laudă numai bălbătăei şi energiei aceluia de suflet, decât l'ar ponegri şi anatemiza deci mai bine i-ar preconiza şi înălţa statui prin toate colţurile lumii. Căci fără el, ei n'ar fi decât ce le-au fost părinţii — robi—; căci fără focul lui soarta lor ar fi de a căra poate vecinic apă şi tucale la stăpâni.

Cei ce cred în D-zeu, în sublima lui răsplată şi judecată, vor trebui ca să admită că el nu'i fu decât biciul, mâna Lui cea dreaptă. Prin ea El biciui, răsbună şi pedepsi pe monştrii şi călăii neamului uman, atâtor generaţii; pe monştrii cari degradară atâtea veacuri omenirea şi numele de om!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

persoana, onoarea, avutul și fructul muncii lui i-ar fi oare mai primejduit și mai puțin asigurat? La ce bun, la ce profit noianul lor de legi, liota de nelegiuiți? când moral, fizic și avut în loc să ni'l repare ni l'au dărăpănat cu totul? La ce folos lumina voastră și povara ei pe noi, când prin ea nu faceți alta de cât a ne întuneca, încurca, învrăjbi și cătrăni? când nu avem din ele ca din totul de cât pagube, speculă: nici un har, nici un profit: drept balsam numai fierea și veninul? De ce ne-am plăti călăi spre a ne terfeli, zeflemizi, specula și prigoni doar, în chiar fața crucii, în chiar locul egalității, legii — căci în ale părți... să te păzească sfântul de-a avea daraveri cu ei? De ce ne-am ține și răbda Torquemazi și inchiziții, cari nu fac alta decât a ne tortura și a se răzbuna? a ne ucide prin nedreptate, speculă și umiliri,—tolerând a-lor lor, potrivnicilor noștri, chiar în fața judecății a ne umili, huli și ocărî, a ne lua ca pe niște câini peste picior? pe când pe noi, nouă, de i-am imita, de-am *depăși* buna-cuviință sau dacă am aluneca cât de cât în lături, ne-ar băga la dubă și la gros?... De ce? Chiar în fața acestor... luciferi, chiar la taraba judecății, dreptății și egalității voastre, voi respectați și considerați haina nu persoana, starea și nu omul. Chiar aci, fără vr'o excepție de cum e prin presă, peste tot, *domn* și *dumneata* nu sunteți de cât voi. Or ce bulendros nemțesc sau sclivisit e *domn*, domnul X sau Z. Și or ce om din popor, or ce țăran în costumul lui național nu'i de cât un *mitocan*, un „*mă*“ l un „*hei cutare*“. Deși el e și poate fi mai util, mai om, mai cetățean și patriot de cât or care d'intre voi în Patrie, în Stat, totuși, pentru că vă e în grație și nu'i sunteți într'a lui, față de el nu aveți de cât tot aceeași veche atitudine sau purtare de bestie și de barbar. Cel ce vă poartă portul e „onorabilul domn“ cutare, cel ce nu vă știe vorbi nici vorbă nu e de cât „boul și vita“ anumită. Și vă ziceți oameni, oameni luminați, judecători și legiuitori drepți, imparțiali! Și de ce? Pentru-că imparțialitatea vă e dictată și bazată pe teama ce vă inspiră starea și puterea „domnului“; disprețul și scârba pe slăbiciunea și neputința ce vă insuflă mitocanul, slabul, prostul!... Faceți-vă mereu de cap, și ne zidăriți mereu și mult capetele, rânzele: ca să putem deveni și noi la rându-ne *domni*, în stare și puternici, spre a vă putea inspira de nu groaza — cel puțin aceeași considerație și teamă. Bine înțeles, aceasta după ce mai întâi v'am fi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

plătit şi răsplătit ocările, înfruntările, maltratările, sub povara cărora ne-aţi doborît, ne abrutizaţi şi ne ucideţi...

* * *

Legile voastre ? „Raporturile d'intre om şi om", dintre om şi oameni ? Acelea d'intre el, ei şi ele ? Sau, mai lămurit : reglementarea şi regularea acestui şi acestor raporturi sau daraveri, cum mai zisei, îmi pare ?... Uf ! ele par a nu fi scornite şi erijate în ştiinţă sau meserie de cât spre a nu fi reduşi la altele : la munca şi traiul celor lipsiţi de or cari. Spre a vă căpui cu ocupaţii, şi prin ele fastul, belşugul, puterea şi mărirea la care aveaţi drept şi scuză, pare a le fi unica noimă. Şi spre a nu vi le primejdui, aceste haruri, atât de greu cucerite, pare a vă fi toacă truda. Nu sunt de cât arma şi mijlocul ocrotirii şi apărării voastre faţă de noi, şi aceea prin care să ne puteţi cât mai fin şi mai pe îndelete suge, mulge, stoarce, pe noi proştii şi slabii de jos. Dacă cuceritorii turci sau tătari ne-ar fi stat permanent în ţeară, peste noi, constituindu-se în ordine şi drept de stat — spre a ne asigura ca şi voi ordinea şi statul — mai rău nu ne-ar fi putut stăpâni şi revoltă, la o stare mai mizerabilă nu ne-ar fi putut reduce. Probă ţăranul bulgar care la eliberare 'i de sub ei nu era nici cum mai mizerabil decât suntem noi acum. Capriciile acelor păgâni şi barbari ca şi ale voastre—barbarilor şi păgânilor—făcând în ochi-le—după cum vă face într'ai voştri—dreptul şi legea, guvernarea lor nu le-ar fi părut—tot cum nu vă pare—de loc arbitrară, nici cum ilegală. Cel puţin ei ne-impunându-ne legi scrise şi nejurându-ne pe ele—doar spre a ne amăgi şi orbi cât mai uşor şi bine—de nu ne-ar fi calicit şi împilat mai mult nu ne-ar fi desnădăjduit şi revoltat atâta.

In lipsa or căror legi n'am fi nici cum mai răi ; într'a or căror inovaţii şi civilizaţii n'am fi nici când atât de mizerabili. Pe când unele şi altele ne lipseau, nu eram nici cum mai caliciţi şi blestemaţi, şi nici când trataţi şi judecaţi mai prost. Ele toate, din ceea-ce vedem şi ştim — din pătimite—contra voastră nu fac două parale. Sunt litere moarte, ficţiuni, mofturi. Adevăruri şi căngi vii sunt numai pentru noi. In fond, în principiu sau teorie cu toate astea, dacă ar fi — ceea-ce ar trebui în practică sau aplicare—nepărtinitoare faţă de toţi, strict şi aspru aplicate, de către oameni conştienţi şi demni, ele ar fi poate cum nu s'ar putea mai bune. Când însă nu sunt tâlmăcite şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mânuite decât de canalii şi de bandiţi, de tot ce voi aveţi mai pervers, căci numai nişte oameni demni nu se pot deda la atâte josnicii şi umiliri ce fac reuşita unei admiteri sau numiri; când ele prin ei sunt numai pentru noi şi contra noastră făcute, iar pentru ei şi voi doar un sprijin al călcării, al terfelirii drepturilor şi dreptăţii; când ei pe ei şi a-lor lor nu le aplică, decât cel mult spre a'i salvă şi a se profita; când sunt călcate, nesocotite, tălmăcite în chip pehlivan şi criminal, în batjocura or cărei glăsuiri, dreptăţi, libertăţi, egalităţi, doar spre a ne prigoni şi păgubi; când sunt făurite şi scornite mai mult în arme de luptă, de apărare, de spoliere, de întrebuinţat la ocazii, adică atunci când nevoea sau capriciul v'ar cere-o, când v'aţi crede jigniţi şi primejduiţi în putere, belşug, mărire, prerogative, drepturi şi privilegii de... balaori, în acea ordine şi raţiuni de... stat—în fruntea mesii lui porceşti—; când ele toate şi ai lor partizani toţi nu sunt de cât cauza răului, zavistiei, şi revoltei noastre, numai autorii mizeriei, împilării, destrămării şi abrutizării noastre, ce ne închid calea or cărui adevăr, propăşiri. l i b e r t ă ţ i. drepturi şi demnităţi de cetăţeni, de oameni, — în acest caz îngăduiţi-ne şi ne ertaţi a vă spune că tot acest talmeş-balmeş de legi şi aliotman de legiutori, judecători, cârmuitori şi spoliatori publici nu sunt de cât bandiţi constituiţi în ordine şi stat, de cât acte şi sentinţe de barbari şi de briganzi cuceritori. Căci atât unora cât şi altora lipsindu-le pecetea consimţimântului nostru al tuturor numai legiuite şi omeneşti nu pot fi.

In ele noi nu vă vedem de cât cugetul de specula şi isvorul traiului vostru îmbelşugat, ce năzuiţi şi vă însuşiţi; nimic alt de cât armele de pricopseală şi căpătuială prin care să vă conservaţi specula şi traiul. Cari? cari altele ne sunt harurile lor şi binefacerile voastre? Cari ale acelor progrese, vremi, inovaţii şi civilizaţii atât de mult slăvite, admirate? Cari altele afară de acele ale mizeriei, ruinii, desnădejdii noastre?... Toate nu sunt de cât neomenii de uzură şi tortură; totul nu'i de cât lux şi risipă nebunească. Şi toţi promotorii lor nimic alt de cât hăhui şi nebuni prin vanitate, egoism, cari vor să tâmpească proştii şi să orbească străinătatea nu mai puţin nebună şi hăhue. Nici una, nimeni, nimic şi întru nimic nu servesc şi nu profită poporul sau mulţimea; ci totul, toate, toţi şi 'ntru totul numai pe monştrii lui sau pe călăii ei. Farnientele şi raiul lor, mizeria şi iadul nostru, e toată cauza şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

efectul. Orgoliul lor de grandomani, pica noastră de desperaţi—în a'i dobori şi lua locul, — ni şi li singura ambiţie, satisfacţie, credinţă. Prin toate, cu toţii nu vă întreceţi de cât spre a vă face cât mai bogaţi, mai puternici şi stăpâni ; iar pe noi cât mai slabi, mai robi şi mizerabili. Un jaf, o invazie, un câmp de jaf şi pradă civilizată, rafinată şi legiferată e totul. Nimic alt de cât arme, arme cum mai tăioase şi nemiloase n'au fost nici când mânuite de barbari sunt toate. Tâlhărie şi banditism e totul ; căci totul nu-i de cât resultatul constrângerii şi forţii, căci totul nu ni răpit şi aplicat decât prin silă şi fără consimţimântul nostru. E dreptul, pacea, legalitatea şi ordinea monstrului în forţă, a cărui voinţă şi hotărâre fac drept şi lege : în cari victima neliniştită şi lipsită de ordine, drepturi, libertate, pace etc., nu stă în toate aceste nelinişti şi nedreptăţiţi de cât din prevederea şi teama constrângerii şi forţii, ce-o aşteaptă atât de mult şi de cu drag să înceteze, să dispară, spre a'şi schimba rol şi scenă.

Legile sunt şi pot fi de mare folos şi lipsă pentru voi. Având averea, măririea şi puterea ; având corpurile coplesite de pristosuri şi sufletele pline de păcate, nespălate, ele toate vă sunt indispensabile, de lipsă. Căci la din contră, între suflete şi pristosuri—nemuncite, jăcuite—ar trebui s'alegeţi. Pentru noi însă, pentru noi cei cu corpurile gârbovite de mizerii, de chinuri îndurate, cu sufletele curate, coplesite doar de prea multă cinste, omenie, milă,— când nu mai avem nimic de ocrotit şi de scutit ele nu numai că nu ne sunt de lipsă, dar ne sunt chiar păgubitoare. De ce n'aţi face să le simţim lipsa sau efectul salutar, şi teama de a le perde ?... Intr'o vorbă : In loc ca ele să fie mai bune, mai înţelepte, mai omeneşti ; în loc să le fiţi tâlcuit şi să le tălmăciţi mai bine şi mai potrivit oamenilor, vremurilor, spiritului vremii şi simţimintelor sau demnităţilor de oameni, voi le tâlcuiţi şi aplicaţi mai rău de cât or când şi de cât ori cari din vremile de demult; ba sunt mai rele de cât chiar acele din vremea veche, tâlcuite de Solon, acum vr'o 2500 de ani,—despre cari Schitul Anacharsis îi zicea—cum v'am putea zice — că *nu sunt de cât păengenişuri de înhăţat şi priponit pe cei mici şi nevoiaşi, pe muştele de oameni, căci gângăniile puternice şi mari le vor călcà şi vor treco prin ele cu trufie şi dispreţ.*

V'aţi croit un noian întreg de legi, ca prin ele şi cu ele la mână să puteţi jefui, specula şi 'ncăleca poporul cum vă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vine la 'ndemână. V'aţi însăilat şi înciripat un haos de articoli, paragrafi, alinoate, ca să puteţi domni şi stăpâni după plac şi gust oameni şi pământ. Iar printre unele şi altele v'aţi lăsat destule porţi sau câmp deschis spre abatere, călcare, violare,—ca prin şi printre ei şi ele, în urma jefuirii, speculei, corupţiei, călcării lor şi apăsării noastre să vă puteţi scoate şi eşi albi ca zăpada, drepţi ca lumina, ca razele soarelui. Ne-aţi desrobit de păgâni şi de boeri ca să ne puteţi robi voi boerii (!) voi păgânii : n'aţi făcut de cât a ne slobozi dintr'o samavolnicie spre a ne înlănţui în alta. Doar lanţurile ni le-aţi lustruit. încolo... nici un bine, mai nimic. Robia e aceiaşi ; doar denumirile de sunt schimbate. Banditii şi selbaticii sunt la fel ; doar mai rafinaţi în a jăcui, umili, chinui şi risipi. Aţi plăzmuit şi împrumutat toate drăceştile legi din lume, chiar din lumea nouă, spre a ne putea zăpăci, prigoni, încătuşa şi specula în libertate, ca în lumea veche : spre a ne putea ţine pe veci în vechea mizerie, ruină şi ignoranţă. Aţi născocit şi înţăsat acestor legi fel-de-fel de clonciuri şi chichiţe, spre a vă putea ţine şi menţine în trufie, semeţie, aroganţă, — ca şi când faptul că numai voi şi d'ai voştri fiind tălmăcitorii şi aplicătorii nu v'ar fi fost peste cap d'ajuns ! Dar aţi desfiinţat sau abolit pe toate şi pe toţi aceia ce vă puteau jicni, lovi, atinge, ce v'ar fi putut fi păgubitoare s'au s'ar fi putut aplică şi întoarce de asemenea şi pe voi. Aţi supus pedopsei grele pe hoţul prost, de rând, şi aţi scutit de ea pe acela şmecher, dintre voi, —ca şi când aţi fi râvnind a înlocui sau substitui pe hoţul de rând şi hoţia ordinară cultului, aceluia şi aceleia rafinate sau isteţe. Şi nu numai că aţi abrogat sau lepădat pe toate acelea vechi ce vă puteau prejudiţia poziţia, egoizmul şi deşertăciunea, ci chiar pe acelea cari fac ordinea, propăşirea, hărnicia şi virtutea în Apus le-aţi nesocotit şi le-aţi înlăturat. Aţi făcut aceasta cu scopul şi intenţiunea ca noi să nu putem avea nici lege, nici tu articol prin care să ne putem servi în contra voastră, sau prin cari să vă putem atinge îngâmfarea, aroganţa şi perversitatea de corupţi, de bestii. De ce, de pildă, în legile împrumutate din Apus, de ce aţi sărit peste articolii ce pedepsesc cu arest împrumuturile cu rea intenţie, datoriile ne achitate, ce pot face propăşirea, moralitatea şi creditul într'un stat, la un popor ? De ce (?). Ca să puteţi fi şi trăi liberi !... Cele mai mici aluzii, ofense, injurii, lovituri, abateri, furturi, jigniri, în demnitate, avut, etc., voi ni le

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

consideraţi de nu crime, cel puţin infracţiuni, delicte. Şi mai mult din răzbunare de cât din dreptate şi îndreptare nu ni le lăsaţi nici odată nepedepsite. Ba, pedcapsa ce ne aplicaţi e cu atât mai revoltătoare şi strigătoare la cer cu cât ni se aplică de către trei şi patru ori pentru aceiaşi vină: Prima, prin suferinţe morale, ofense şi bătăi când o comitem, când suntem prinşi în ea, asupra ei; a doua, în acelaşi chip la cercetări, instrucţie, judecată, până în clipa pronunţării sentinţii; a treia, şi poate cea mai blăjină — contrar or cărui spirit logic şi rezonabil, contrar or cărui principiu de corijare şi ispăşire,—când ne primim răsplata, când ne facem osânda; şi a patra, cea mai inumană, antisocială şi dezastruoasă poate, sunt urmările şi ruina morală, fizică şi materială ce resimţim sau ne căşunaţi pe lungă vreme—de nu chiar pe toată viaţa—atât în infernul temniţelor cât şi mai apoi prin ostracism şi prigoniri după eliberare. Astfel prin această justiţie, dreptate, echitate (!) în loc să îndreptăţiţi şi îndreptaţi lumea nu faceţi decât s'o îndrăciţi. Dintr'un om de treabă, dintr'un fiu sau fică cinstită sau în greşeală cu cine ştie ce bagatel, pentru nu importă ce neînsemnat fleac, desbrăcându'i pe la secţii, poliţie şi parchet de or ce pudoare şi ruşine nu faceţi şi nu scoateţi de cât un netrebnic, un corupt, o decăzută, o curvă, un mişel: Aplecării lui şi ei spre rele chiar, îi mai adăugaţi şi revolta, şi ura, şi instinctul răzbunării faţă de voi, societate, legi. Şi apoi vă mai miraţi de spiritul anarchic, de starea şi regresul moral, material, fizic: de corupţia, ruina şi disolvarea socială. Aceasta referitor la noi. La voi însă, e cu totul d'impotrivă: Aceleaşi infracţiuni, delicte — ba şi crime chiar,—când mai cu seamă victimile suntem noi, dacă ele nu trec drept glume or corecţiuni bine meritate, sau în cel mai rău caz scuzate, la voi şi pentru voi rămân nepedepsite. Mai mult: chiar hoţiile, chiar estorcăriile rafinate şi crimele voastre şi a-lor voştri, de mii de ori mai mari şi mai păgubitoare insului, societăţii, statului, neamului şi avutului public, când nu sunt scuzate, muşamalizate şi achitate, pentru ai voştri sau aceia dintre voi pedepsele nu sunt nici cum mai grele de cât acele ce ne daţi nouă pentru acele bagatele, pentru or ce fleac. Şi aceasta nu mă miră de loc; căci e logic să fie şi să se petreacă lucrurile astfel, când sunteţi legislatori, legiuitori şi egzecutori în propria-vă causă. Ceeace mă miră e miraţiea voastră despre starea decăzută în care zăcem şi nu aceea în care vă tăvăliţi,—laudă provocărilor ce ne arun-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

caţi şi încurajărilor ce vă daţi şi acordaţi... Dar, să lăsăm vorba asta streină de portul nostru, şi să vorbim mai bine prin faptă şi prin pilde :

Bună-oară, dacă ţăranul, lucrătorul sau obijduitul nu'şi împlineşte din punct în punct şi din slovă în slovă un contract, un angajament, o învoială agricolă, o înţelegere —avută sau luată chiar verbal — faţă de un boer, de un surtucar mai puternic de cât el ; ba, adesea chiar împlinindu-şi datoria, cu sfinţenia şi zmerenia lui obicinuită, celalalt totuşi îi caută cârcote, noduri în papură—spre a se împuternici şi îmbogăţi cât mai mult şi mai curând, ca să aibă de unde'şi desfăşură luxul, pristosul, destrăbălarea, puterea şi împilarea,—în acest caz el, puternicul, fără nici o teamă, sinchiseală şi pedeapsă, în culmea furiei dictată de aroganţa şi puterea ce'l încurajează şi sprijinesc îl poate—după cum şi face—îl poate lua pe obijduit la ocări, sudueli, bătăi, schingiueli, îi poate opri munca, fructul muncii, se poate face în mod arbitrar stăpân pe munca, averea, libertatea şi viaţa lui chiar. Ba, când puterea lui nu'i ajunge, sau când voeşte a pozà în om de ordine si de dreptate, aceea poliţienească şi judecătorească e la d sereţia şi la porunca lui. Şi legea, legiutorii şi ocârmuitorii îl scuză, îi dau în totul dreptate. Sau în cel mai bun caz, se fac *n'aude, n'a vede*, de cât pentru a'i repetà volnicia inhăţându-i-l din ghiare. Şi dacă înainte sau în urmă *mojicul* ar avea obrăznicia sau îndrăzneala să se opue, să se împotrivească, să reclame, să facă zarvă. gălăgie... e vai de el: Condamnarea de calomnie şi insultă nu-i ajunge : mai vin prigonirile, o alta şi mai aspră, pentru desordine şi răsvrătire. Dacă un alt *„pârlit“* ar lua înainte plata unei munci, serviciu, una, alta, şi dacă n'ar putea-o făptui, din cauze chiar scuzabile, de forţă majoră, puternicul stăpân de nu'l coustrânge la îndeplinire, sau de nu se compensează de pagubă prin maltratări, el găseşte în *forţa publică* un aliat şi un sprijin : îl constrânge prin chiar jandarmul sau poliţistul plătit din sudoarea şi mizeria aceluiaş obijduit. Şi încă prin ce constrângere !... printr'una de luciferi şi gâzi ! Chiar în cazul excepţional, când în puterea lui sau în bună-voinţa jandarmului şi poliţistului boerul n'ar găsi puterea de constrângere trebuincioasă, în legi, judecători şi avocaţi află el destule arme şi aliaţi spre a'l face să tremure şi geamă în răcoarea gherlei tot aşa, de nu mai abitir, de cum tremura şi gemea în libertate, într'a mizeriei, jafului şi asupririi ce întrec pe ale năvalei Turcului şi Tătarului de eri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Un servitor, un muncitor, ia de pildă bani înainte, pentru un serviciu sau muncă. Să zicem şi ingăduim, nu cum se întâmplă adesea, ci — cum se petrece prea a-rare — cu rea intenţie. Că nu forţaţi de nevoi şi de împrejurări, ci din rea credinţă, el nu'şi achită datoria, nu'şi împlineşte obligaţiunea. Ce rezultă de aci, în acest caz? Se ştie şi o ştiţi prea bine: Adică, că numai bine pentru aceşti doui „pârliţi" nu. Cum? puteţi d-voastră credo şi admite că el sau ei—violatori ai angajamentului a câţi-va lei—să rămână tot aşa nesinchişţii, neurmăriţi şi nepedepsiţi ca şi pungaşii, hoţii şi banditii voştri, dintre voi, cari ne storc şi mulg, cari prin aceasta ne fac mizeria şi iadul, cari ne pungăşesc şi jefuesc tâlhăreşte, mai abitir de cât în codru, tot prin rea intenţie şi credinţă, cu sute, mii şi milioane lei, cu libertatea, cu sănătatea, cu viaţa chiar? Se poate s'o puteţi; căci sunteţi inteligenţi şi civilizaţi. Eu însă fiind un barbar şi prost, păţit, n'o pot nici de cum. Şi de ar fi numai atât! Dar de câte ori atari amărâţi nu sunt prigoniţi, urmăriţi, arestaţi, insultaţi, maltrataţi, schingiuiţi şi condamnaţi chiar pentru cine ştie ce învinuiri, furturi, datorii şi altele imaginare, din răzbunare doar!... Pentru animale se găsesc oameni cari să le protejeze contra maltratărei şi brutalităţei proştilor. Pentru oameni însă, pentru proşti... nu se găsesc nici vite, nici bestii, nici chiar sfinţi cari să'i apere de... nelegiuirile... dracilor! Ptiu, ptiu! pe tine omenire! fi-r'ai şi luate-ar odată mai bine dracu, de cât pe veci şi întotdeauna numai dracii de oameni...

Eu un prost, un nevoiaş, un slab, îmi dau avutul sau munca mea unui puternic sau *deştept*. El mi-o ia, mi-o stoarce, cu rea intenţie, spre a nu mi-o mai restitui nici când. Legea, cel mult şi în cel mai rar caz, îl condamnă —de formă—să mi-o restitue. Insă vicioasă şi mlădioasă în profitul lui cum e, nu-l sileşte s'o facă niciodată. Mă pungăşeşte, mă fură cum îi place, şi eu trebue să înghit sau să-mi fac—în chip criminal—singur dreptatea. Un comerciant, un meseriaş sau industriaş de pildă, dă unui particular marfă sau produse pe datorie, pe cuvânt sau pe iscălitură. Il crede de bună-credinţă, pe când în realitate el e din cele mai perverse. El împrumută sau ia dela unul şi de la altul, de la zece sau o sută, pe cuvânt sau credit, şi e destul s'o vrea că nu mai înapoiază nimenui nimic. E dator vândut, e un înşelător şi şarlatan desăvârşit, şi totuşi nu'i falit, ci trece de cel mai onorabil om!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pe când negustorul, capitalistul, sau ori cari din creditorii lui naivi și ne-experimentați, de nu fac la rându-le tot astfel, adică de vor să rămână oameni cinstiți, de cuvânt și bună credință, sunt reduși la faliment, fraudulos poate, și încredințați guvernatorului Văcărești1or de către însiși autorii sau căsunătorii bancrutei și nenorocirei lui! Această regretabilă stare de lucruri, favorizată intenționat poate de către legiuitor, pe lângă atâte alte rele morale și materiale ce aduc particularilor, mai coopereză de asemenea la regresul social, la lipsa și raritatea capitalului, la nesiguranța lui, și ca urmare, la scumpirea traiului și la mizeria poporului Acesta, împovărat și ruinat astfel peste măsură e redus la desperare și revolte. Și când el în turbarea lui se aruncă în brațele oribilei anarchii, din cauza nu importă cărui fleac, fără chiar să-și dea seamă de acele cauze cari l'au împins și l'au turbat, oamenii de ordine și de idei îi impută ignoranța, îi caută instigatori, invocă de scuză și acuză cine știe ce mobil și cauză;—pe când o mie din cele adevărate dar cari nu bat la ochi le nesocotesc cu totul. Pe lângă acestea, ca urmare a lipsei de urmărire și pedepsire pentru împrumuturile din rea credință, din cari nobilii și deștepții noștri și-au făcut o profesie și cult, o mentalitatea dezastroasă ce ni s'a dat la toți de a face din înșelătoria reciprocă o normă de conduită, și din aceiași hoție privilegiată o artă, o știință sau de asemenea un cult. Având privilegiul și mijlocul de a se strecura neurmăriți—căci de pedeapsă, cu niște atari vicioase legi nici vorbă nu poate fi—dela pungășiile rafinate sau ordinare în mic ei trec ușor la acelea în mare. Unul s'au două din acestea, din cele mai obicinuite și des practicate de către ei, ca să nu le pomenim întreg acel pomelnic ce'ți umple gura de scuipat și de bale de venin; unul din acestea zic, ca pildă, prin care jefuesc și nenorocesc lumea simplă și credulă, prin care se salvează or se îmbogățesc de pe o zi pe alta, sau prin care își procură banul de risipă în desărtăciunile și viciile de toate zilele, este, după cum veți fi știind, e că dacă au sau speră să aibă ceva avere, ba adesea chiar și atunci când n'au, fac s'o știe toată lumea, s'o creadă toți credulii și toți proștii. Iscodesc apoi vr'o cheltuială însemnată, sau vr'o strâmtoare oare care, și împrumută... și cer... și iau... de la toată lumea credulă, proastă! Pun apoi acești bani bine (?) își sporesc averea mobilă sau nemișcătoare, sau că îi toacă în desărtăciuni, în plimbări și vicii — nu im-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

PARTEA TREIA

CÂRTIRI D'UN ȚARAN REVOLTAT

O voi dulăi și voi strigoi, ai poporului român! O voi purcele și câțele, ale poporului de jos! O voi scorpii și călăi, cari afectați noblețea și umanitatea ideal — în scris și aparențe — cele mai revoltă oare din mojicii și barbarii în practică, realitate! Înduratți și voi pe drept la un veac odată 'n dos pu-[intel din multul ce pe nedrept ne aruncați pe toată clipa în obraz, și ni-l în-gădduiți ca unor bestii și necioplite vite mișeluite în a tolera și îndura unor dumnezei și oameni tolul.

Ah! cum s'o rup, cum să încep! Capu'mi vâjâie, îmi urlă... în urlet și vâjâit de viscol. In el îmi zbârnie și mi se 'nvârte e morișcă de gândac. Eu iar nu mai sunt liber, el nu mai puțin limpede. În el și jur e numai beznă, o neagră și lugubră noapte... Putea-vă-va el dară lumină și împăca acuma, pe voi oameni înțelepți, când n'o putuse face eri cu oameni mărginiți și proști? Și, mai cu seamă, atunci când înlănțuirei și neliniștei de corp și suflet nu i se readăogase aceea de tortură, de celulă și căluși? Nu, nu! Nu cred. Atunci? De ce mi-ați cere-o și vroi-o? când poate v'ar lipsi mărinimia unei grații, scuza și ertarea păcatului mărturisit?... Ah! ce bine, ce bine dacă inima mi-ar tace! și nu m'ar mai forță să plâng în cor cu neamul meu întreg!...

Pâine! Pâine! Pâine!
Libertate și dreptate!

Vai! De ce nu i e duios și dulce glasul bietului popor Român, pe cât de desnădăjduit și jalnic îi e bocetul vieței lui!... Atunci, la gândul și auzul lui ochii s'ar închide, inima s'ar strânge, sângele ne-ar îngheța. Ca sub fiorii liniștei și beznei nopții la cobetul de cucuvea, sau la ultimul sfâșietor țipet al mamei stinse pe mormânt, în ei închiși și restul clipei de simțiri rămase n'am zări de cât mormântul, negru, moartea: în dosu-le, la orizont: un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

potop de foc şi apă. Soarele s'ar arăta în roşu, luna 'ntunecată, cerul posomorât, aprins. Ne-ar fi coada veacului la unii, vremile de-apoi la toţi; ce va ca să ne fie: aleluia şi amin!

E lugubru şi sfâşietor acest bocet, acest chiot, al ţăranului şi obijduitului român! La gândul şi auzul lui — în spazmul desnădejdei, stărei, soartei tale şi a lui, ce ni'l paşte, ce ne-aşteaptă, tremuri, te cutremuri, te 'nfiori. Pe el: Bezna îl orbeşte, lumina 'l zăpăceşte, spoiala 'l năuceşte. Religia 'l înşeală, D-zeu îl uită, oamenii 'l nesocotesc — în hulă, scârbă şi dispreţ. Justiţia 'l nedreptăţeşte, legile 'l neleguiesc, şi toţi îl prigonesc. Ceru'i pentru zei, pământu'i pentru draci, şi el al tuturor. Pământu'i boieresc, cerul d-zeesc, el al draculuî şi nimului. Muncile 'l sleesc, birurile 'l svântă, şi gândurile negre... îl scot din firi şi minţi. Boalele'l destramă, foamea îl usucă, amarul îl turbează: îl fac nebun, o fiară. Dulăii 'l rod şi latră, strigoii 'l sug şi leagă, bălaurii 'l înghit. Vremuiala 'l sapă, geru'l rebegeşte. zădufu 'năbuşeşte: Toate ni'l ucid, cu toţii ni'l omoară, cu toatele ni'l sting! într'o bogată ţeară, pe un mănos pământ — în canibali, canalii!...

„E trist, e dureros — cum ar zice şi Bălcescu — e trist cântecul satului, ţăranului şi obijduitului român!... La auzul lui bătrânii îşi ascund ochii plini de lacrămi şi tinerii obrazele lor ofilite. Cu toţii, momâi trăinde, privind la copiii ce li se sfârşesc şi sting afurisindu-şi naşterea, îşi blestemă viaţa, vremea, veacul: sudue pe D-zeu şi oameni... El, el stăpânul pământului, a cărui fie-care părticică e văpsită cu sânge de al lui, e dospită cu carnea şi îngrăşată cu oasele lui şi a lor lui, el munceşte de dimineaţă până seara şi rodul muncii nu-i al său. Tătăl său, moşul său, i-a lăsat de moştenire o moşie, o ţarină, şi el nu se bucură de ea. Ea şi el sunt ai ciocoiului, şi pe ea el va trăi robindu-i vecinic. Pământul său, sudoarea sa, sufletul şi trupul său, nu sunt ale sale. Plăteşte pământul ce calcă, aerul ce răsuflă, apa ce bea şi-l spală. Plăteşte căldura soarelui, sfânta lui lumină; plăteşte un loc de îngropăciune şi mormântul în care-i zace maica şi strămoşii... Plăteşte cu sudoarea frunţii, adesea cu sufletul şi pielea dreptul lui şi a lor lui la existenţă. Pe moşia strămoşească e mai străin de cât străinul, mai venetic ca veneticul: N'are drept să aibă un bou ca să-i muncească, o vacă, o capră ca să-i crească şi hrănească copilaşii. Şi când i s'a urât cu traiul, cu viaţa, n'are de cât să-şi aridice capul, să-şi ia nasul la purtare... Trupul i se gârboveşte de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

muncă, capul i se tâmpește de hulă, de bătăi și umiliri. Firea lui, vlaga lui, se mistue de lipsuri, de nevoi, de boale trupești și sufletești. Si partea lui de libertate e maltratarea, ocna, glonțul și bombardările de tun. Dreptul lui e de a muri în revoluție sau în resbel; și asupra lui, în vremi de pace, de revoluție sau de resbel, niște venetici au dreptul de viață și de moarte. Și orbiți de îngânfare, călcând peste moșia și țărâna strămoșilor lui, peste sudoarea, munca și averea lui, peste cinstea, sângele și stârvurile lui, îi zic, îl scuipă: „Al nostru e pământul, și voi cari locuiți pe el. Ale noastre sunt câmpiile mănoase, munții cu comori; ale noastre turmele, toate și tot ce mișcă la soare și sub cer. Ale noastre sunt cătunele, satele, târgurile, orașele, apele, palatele, colibele, și voi împreună cu ele. Tu ai fost puternic și viteaz în luptă, dar puterea ta s'a tocit de sărăcie și de stricăciuni... și noi am cules rodul vitejiei tale. Traiul tău e chinuirea, și dreptul tău bătaea, gloanțele sau gherla. Plătești și muncești; munca ta înrodește pământul ce ți s'a răpit, dar noi suntem în drept și lege a-ți răpi și munca, și rodul... Toți își bat joc de sărăcia ta, și slugile slugilor calcă peste trupul tău. La toți le hărăzești raiul pe pământ, și toți îți cășunează iadul pe pământ și 'n cer. Tuturor le hărăzești mărirea, și toți îți cășunează înjosirea. Pentru toți n'ai de cât respect și stimă, și pentru tine cu toții n'au de cât batjocuri, dispreț, maltratări, umiliri, mizeria și moartea. Cei ce zic că's aleșii tăi, se răsfață în bogății și boerie, pe când tu mori de frig și copii tăi de foame. Ei fac legi, dar nu pentru dânșii, nu contra lor, ci numai pentru tine, numai împotriva ta. In învălmășagul acestor legi, tribunale și civilizații tu te vezi și simți ca un năuc. Te-ai crede și simți mai la larg și adăpost aruncat între selbatici, în volbura unei anarchii. Ești pribeag pe pământul tău de naștere, în propria 'ți moșie, și strein în coliba părintească!... Dar, în creerii munților, pe crestete de stânci, pe culmi de dealuri, pe întinsele câmpii, în bordee și colibi încolțește, crește și înflorește o floare, înfloritoare, mirositoare și mântuitoare pentru toate popoarele, pentru toate clasele chinuite, prigonite, robotite, împilate, e nădejdea", revolta, anarchia, speranța în răsplata lui D-zeu — prin turbarea populară.

. . . . . .

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pâine! Pâine! Pâine!
Pâine, oameni buni și milostivi!
Lăsați poporului pâinea; dați-i libertatea
hărăziți-i un modest sălaș de oameni!
Lăsați-i dreptul la traiu până nu renunță
la viață, socotind moartea ca o sfântă datorie!

O voi! o voi mucenici și sfinți părinți ai poporului Român! O, voi morților! o voi moși-strămoșii noștri întru domnul răposați! O voi eroi de la Baia, Șelimberg, Rovine! Sculați-vă, sculați-vă! Lăsați răpaosul și liniștea de veci în veșnicul paos și răpaos! Lăsați viața-voastră de mister și misterul vieței voastre moarte, și reveniți o clipă printre noi să ne vedeți misterul și neliniștea vieței noastre vii! *Sculați! înviați! veniți!*... Veniți și vedea-veți minunății, grozăvenii și neomenii ne-auzite de voi în bazme, nevisate în visuri, nevăzute în rai și iad . . . Vedea-veți târguri, cu palate ca de zâne și de zmei, pentru venetici, pentru leneși, pentru trântori și mișei; vedea-veți case și palate mari, ca de năzdrăvani și împărați, chiar pentru tâlhari și sceleraţi . . . și sate, și cătune . . . din șatre sau corturi de pribegi și de lăeți: vizuini de viezuri, de jigănii, de soboli și de broscoi sălaș pentru oamenii cinstiți, drept culcuș pentru strănepoții voștri harnici. Vedea-veți țeara—al-dată atât de împădurită, azi aproape lăzuită—vedea-oveți brăzdată în drumuri de peatră, în căli de oțel; vedeaveți pe ele, fulgerând și schinteind aevea Sf. Ilie din nuori, balaori și zmei ca din văzduh, și pe strănepoții voștri călcați subt roate de balaori, zdrobiți subt fulgere de sfinți. Vedea-veți pe sfinte în nestemate, pe sființi în podoabe minunate, pe balaori cărând în zbor la mar de har și bogății . . . și pe bieți urmașii voștri goi, în podoabe de sifilis și de pelagră: hârâind târâș-grăpiș în zdrențe martiriul vieții: Ne-având nici unde, nici de unde ce vinde, ce muncl, ce mânca și îmbrăca. Vedea-veți munți, dealuri, coline, văi îmbrobodite în hăuc de codri, crescuți din oasele și carnea voastră, și pe strănepoții voștri . . . degerând din lipsa unui reteveiu. Vedea-veți câmpii întinse, lanuri nesfârșite, și pe strănepoții voștri lipsiți d'un petec de țărână, în care să'și îngroape morții. Vedea-veți ogorul —îngrășat și dospit cu sângele din voi—, vedea-'l-veți răvărsând potop de mană, pâine din belșug pentru o lume întreagă, și pe bieți urmașii voștri momindu-și foamea cu răbdări, cu o coaje mucedă de mămăligă—cu care voi, de-o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cunoșteați, nu v'ați fi momit nici câniĭ. Vedea-veți aceiași munți, în cari v'ați dăinuit viața, ne-ați apărat credința și păstrat sămânța; aceleași câmpii și livezi întinse, pe cari goneați liftele păgâne și pășteați turmele străbune, vedea-le-veți sterpite de lighioane de vânat, vedea-le-veți copleșite în podoabele Dumnezeirii, zburdânde în harul omenirii, și pe strănepoții vostri ... priponiți în zmârcuri de broscoi, surghiuniți în vizuini de viezuri, goniți pe râpi părăginite, în care nici barbarii, nici păgânii, n'ar fi fost nici în stare să vă vâre, nici volnici să ne înfunde. Vedea-veți șesul, întins ... întins și nesfârșit, acel șes ce al-dată gemea în codrii seculari, în chiotele voastre, de bocet de păgânișĭ vaet de barbari,—vedea'l-veți fâlfâind la vânt și cletinând în unde lanul, holda în valuri ca și marea, și pe strănepoții voștri fără brazdă d'arătură: semănând un pumn de boabe, recoltând un cuib grăunțe, numai din pământ strein. Vedea-veți imașuri, izlazuri și poeni, pustii sau copleșite cu fel-de-fel de turme, de fel și fel-de-fel de vite, și pe strănepoții voștri pricopsiți cu temniți largi, dar nici c'un țarc pentru vr'o vacă: slobozi să 'și omoare pruncii, dar opriți să'și țină o capră. Vedea-veți bălți, tăuri și lacuri, cu bolta cerului albastru oglindit în ap'albastră; vedea-veți văi, părae, riuri, clocotinde în nuori de spume ... și sub fața de oglindă, și sub spuza clocotindă—nici un pește, apă moartă: Voi prăseați peștii cu barbari, barbarii ni'i sting cu otrăvi civilizate, cu veninuri de prin fabrici; iar flămând urmașul vostru e vai de el de prinde-o fâță! ...

O, voi! o voi cari erați opriți la rele, și slobozi ca să faceți bine! Veniți, veniți de vă vedeți urmașii slobozi ca să facă rele, dar opriți să'și facă bine! ... Lăsați zicu-vă hăosul necunoscut și necunoscutu 'n haos; lăsați viața voastră moartă, a morții și a morților viață, și reveniți printre urmași la scârnava lor viață vie. Și revenind, când îi veți afla și revedea în oribila realitate, în fioroasa icoană a hâdosului de adevăr, și nu prin închipuirea pocit mâzgălită sus, atunci ... atunci cu glasul vostru trăgănat și mut d'atâta vreme, contopit a-lui nostru răgușit de jeluiri și bocet, cobi-veți, implora-vom: *Diavoli din fundul pământului! Satane din inima lui! Singura-ne speranță și răsbunare ne este și ne-o așteptăm numai dela voi ... Luați văpaea Martinicei, și dați foc bombei din jurul vostru. Faceți să plezneasscă nestinsa bombă, s'arunce în înaltul văzduhului pulberea scoarței păcătoase, și cu ea. d'odată pe toți viermii infernali ce'și au pe ea sălașul... Prin haosul fără de margini sau nemărginitul haos ră-*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tăcind a viermilor fărâmi nouă mii nouă sute nouă-zeci şi nouă mii de mii de milioane veacuri, poate 'şi vor ispăşi blestemăţiile ce întrec şi pe ale voastre, şi pe ale tartorului vostru . . . Iar drept sămânţă, din haosul potopeniei pe vr'un alt ghem din haos puteţi arunca teafăr vr'un alt ocnaş din lanţuri: — va fi cel mai vrednic de a voastră rară milă![1]) . . . . . .

Şi părăsind raiul vostru fericit şi farmecul de rai, sau iadul vostru de blestem şi muncile de iad; revenind şi văzând apoi rai şi iad aidoma pe pământ,—de cumva v'ăţi şti, cum ne veţi vedea: în rai aşa puţin aleşi, în iad tot atât de mulţi şi deşi, domnind la voi ca şi la noi aceleaşi părtiniri, tot aceleaşi nedreptăţi, că şi p'acolo ca p'aici numai iadu'i partea noastră; că după iadul pe pământ ne aşteaptă altu 'n cer... — fiţi cucernici, tăinuiţi-o, nu ne-o spuneţi! Căci ne-am pierde şi credinţă, şi credinţa 'n Dumnezeu. De Belial, de acel D-zeu al răului creator de iaduri, hărăzitor de chinuri şi de munci, darnic doar în rele, în blestămăţii, păcate, n'am vrea să mai ştim şi auzim nimic. L'am renega, l'am aposta. Ne-am lepăda de El ca de satana, cum s'a lepădat de noi, cum s'a lepădat de dracu. Am da moartea or cui I-ar da viaţa. Am amuţi pe or cine L'ar numi şi I-ar grăi. Am stinge lumina or cui L'ar luminâ, fiinţa or cărui I-ar pomeni fiinţa. Şi, în faţă'I, în ziua judecăţei lui d'apoi, L'am scuipa, L'am înjura în faţă, că ne-a luat nefiinţa, moartea, după cum Il blestemăm că ne-a dat viaţa şi fiinţa.

. . . . . .

---

1) In insula Martinica, pe Atlantic, între cele două Americi, în 8 Maiu 1902 vulcanul Pele cotropi oraşul Sân-Petru în pară de foc. Arşi, copţi, fripţi şi scrum, prefăcuţi de vii cenuşe fost-au trei-zeci de mii de oameni. Pulu de vietate teafăr n'a scăpat, de cât un ocnaş ferecat în lanţuri, zăvorit în metereze sub pământ. Dumnezeu, Sfântul şi drept judecătorul D-zeu, ca pe un nou Lot, l'a ştiut şi l'a crezut cel mai curat la suflet şi vrednic de viaţă. Era harap; îl chema *Sartu*.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Miței ai vremii! Tâlhari ai zilii! Strigoi și călăi ai neamului uman!... Dați poporului o locuință, lăsați'i un buiz de mămăligă, îngăduiți'i un ciocan de tuică... Faceți-o până nu'i vine gust de sânge, până nu se spurcă la carnea și la sângele de om: până nu'și dă și nu vă dă prematur mormântul — vecinica locuință!...

După cum bănuesc că știți, poate pe cât o și simțim, amărâtul și oropsitul nostru de țăran, mahalagiu, nu'și poate și nu'și știe putea face un pumn de var, nici măcar o cărămidă, de acelea verzi, ne arse, cu pleavă, pae, fân sau câlți, cum fac cei apuseni pe la câmp pentru case, grajduri, ziduri întru cât-va mai trainice și sănătoase de cât ale cuiburilor lui de pupeze și rândunici. Ba, nu numai că nu știe, ci chiar știind nu i s'ar îngădui, n'ar avea unde și de unde. El nu știe, nu'i sprijinit și nu i se respică noima, folosul și bunătatea unei locuinți podite cu scânduri în loc de lut, a unei odăi lipsite de curenți și reveneală, luminată prin geamuri în locul bordeiului sau vizuinei de viezure sau șobolan, luminat prin vîrghini, horn sau ușă, și aerisit prin permanența fâșcâitului de vânt. El n'are mijlocul și nici iscusința sau putința durării unui grajd. coteț, poiată barem pentru vite, unui șop, șopron, pimnițe, hambar, coșar pentru păstrare de bucate, legumi, poame, nutreț etc. etc. El nu știe, nu'i sfătuit sau povățuit să'și facă o sobă, după stare și localitate, care să'l coste cât mai eftin, să'i dea o cât mai multă și lungă căldură, cu cât mai puține lemne, coceni, pae, cheltuială. Nu știe și nu'i instruit în a'și înciripa o gospodărie bună, înțeleaptă, atunci mai cu seamă când n'are de unde și cum o moșteni. Nu'i făcut volnic—și nici îngăduit a fi—în a'și prăsi și îngriji vitele, cultiva la timp și chibzuit câmpul, fânațul, podgoria, via, în a'și plantă cu pomi locurile sterpe, în a'și altoi un pom, alcătui o grădină de poame, de legumi și zarzavat, pentru cari în strâmtorarea lui își dă oul, laptele, mielul, iedul și purcelul ce-l mai are unor venetici, streini. El nu-i favorizat, și nici chiar constrâns — cum se face la atâte alte păeterii și neomenii inutile și ruinătoare pentru el — în a'și sădi vr'un copac, puet sau pom — hărăzitor de umbră și înfruntare barem pentru copii —

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la poartă sau în jurul casei şi ogradei lui pustii. Nu'i învăţat sau îndrumat în a-şi face şi cârpi o cismă sau opincă, într'un chip mai inteligent şi economic; în a'şi face vr'un coş, plasă, vârşă, undiţă sau alte unelte de vânat şi pescuit (broaşte, că peşti îi e oprit); în a'şi păstra şi face fel de fel de unelte, scule, atât de trebuincioase şi de lipsă unei bune gospodării, unui bun şi harnic gospodar, agonisirei unui trai îmbelşugat, unei demne veţi de om. El nu-i întru nimic, prin nimeni şi prin nimic domirit şi luminat în a'şi şti păstra sănătatea, păzi viaţa, alunga şi ocoli boalele, moartea; în a birui sărăcia, în a se apăra sau scuti de mizerii, de patimi, de păcate, de atâta noian de molimi noui pe lângă noianul celor vechi. Nu-i desmeticit şi încurajat în a nu-şi mai ţinea — de are — neghiobeşte şi neproductiv avutul lui în salbe, în ulcele prin pământ*) etc. etc.

---

*Atari comori, s'ar putea preţui la milioane. Oameni cari ar putea trăi în chip modest după munca capitalizată, plesnesc în mizerie muncind Pe când comorile sau economiile din munca vremilor de vigoare şi de belşug lâncezesc neproductive : rămân nu arare tăinuite pe veci chiar urmaşilor acelor ce pleznesc

O recunoaştem, şi trebue s'o spunem, că de cât-va timp începe să adie un vânt în semn de vreme bună. Vorbim de Băncile Populare sau săteşti, de acele faruri patriotice, naţionale, chemate a lecui—pe lângă alte multe rele—şi această sau aceea bubă. Ceea-ce mă face însă a le pomeni, cam ne la locul lor, nu'i atâta lauda de adus iniţiatorilor — pentru care şi cari nici odată n'ar fi vorbe de laudă şi de răsplată, după merit—cât atenţia de atras autorităţii sau celor în drept spre a fi cu ochii veghetori, în patru. Primului delapidator ar trebui să i se tae mâinile şi limba, şi să i se scoată ochii. Să fie plimbat apoi astfel prin sate şi prin târguri, spre a sluji de model şi pildă. In urmă, dee-i-se drumul şi toată slobozenia în insula şerpilor Aminteri, neîncrederea şi teama proprie firii noastre sau poporului nostru întreg, întărită şi confirmată fiind astfel se va lăţi ca prin trăznet şi prin fulger, provocând un adevărat dezastru. Va fi mai funest de cât de fie ce bancă câte un escroc, de cât un an de foamete.

Inc'o vorbă, ce 'mi pare ruptă de la cea d'Intîi :

Nu mai puţin dezastros avutului public sau cultului naţional, istoric, etnografic, numismatic sau archeologic, este inichitatea legii şi banditismul administrativ faţă de descoperitorii de comori Obiecte, monumente antice, opere de artă, istorice, rare şi nepreţuite se distrug, se face sau se forţează oamenii a le distruge : se prefac în fărîmi şi praf, laudă prostiei sau mişeliei unor mişei porecliţi pe nedrept inteligenţi. Statul, legile, organele lui şi tălmăcitorii lor înşişi, în loc să sprijine, să apere şi încurajeze pe descoperitori, să le dea pilde şi îmbold prin a'l răsplăti şi a le garanta imediata cumpărare sau răscumpărare, a obiectelor sau comorilor descoperite, El, ei şi ele îi persecută, îi fură, îi pungăşesc, îi forţează a le tăinui, ascunde, înstrăină, fărâmă, topi ; îi prigonesc şi tâlhăresc cum s'ar tâlhări şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Mai mult: când el, ei sau noi, împreună cu copii ducem un ast-fel de mizerabil şi infernal trai: A duce în aşa martiriu asprimea ernilor şi vremii, a muncilor, asupririlor, speculei şi lipsei; atât de mult şi de cu jind dorul laptelui şi pâinii, ce n'o gustăm de cât de dor, ca paşti, din an în paşti, la zile mari. Când foamea, muncile, boa-

---

prigoni nişte tâlhari de alţii mult mai tari. Vorbelor sau expresiei: *raţiune, ordine, interes de Stat*, azi mai mult de cât or când trebue substituit aceluia şi acelora de gaşcă — *anarchiei de Stat*. Sub cuvânt că Statul sau naţiunea să intre — numai prin rapt şi volnicie n'ar trebui însă, căci de-o admiteţi, ne-am felicita — în posesia acestor obiecte, antichităţi. El, conducătorii şi legiuitorii lui corupţi şi hrăpăreţi cred şi se cred în drept a lucrà tocmai d'impotrivă; în chip aşà uman, echitabil, patriotic şi inteligent (!) spre a nu mai reintra nici o-dată! Presupuneţi că eu descoperitor, din negligenţă, din neştiinţă, din teamă de hoţi sau să admitem chiar din rea intenţie, presupuneţi că tăinuiesc or că trec drept tăinuitor — fiind de pildă denunţat mai înainte de a fi avut timp să mă denunţ — ca posesor, tăinuitor şi descoperitor al unei descoperiri, comori. Oare în acest caz n'aş fi eu mai inteligent, mai în drept şi rezonabil dacă aş chema mai bine hoţii, de m'aş denunţa lor, spre a fi deposedat de aceştia, de către nişte tâlhari şi bandiţi de codru, cari mi-ar fi cel puţin recunoscători şi nu m'ar mai şi pedepsi, de cât de a mă denunţà sau de a mă lăsà jefuit de unii privilegiaţi, de târguri, cari după toată jăfuiala să 'mi mai ia şi libertatea, să mă mai şi condamne? Ce noimă ar aveà descoperirea, când din ea cel care profită n'aş fi eu ci altul? Abnegaţie (!), patriotizm (?). Dar câţi — tocmai din acei cari n'ar trebui, de la cari nu ne am aşteptà — nu ne dau oare pilde şi dovezi contrarii? A 'mbogăţi neamul, patria (?) Da, e nobil, e patriotic asta. Dar pe câţi Ea şi El nu'i îmbogăţeşte şi nu sunt confundaţi cu Ea şi El? Câţi nu 'şi arogă drepturi asupra Lui şi Ei, asupra a tot şi toate, asupra pielei noastre chiar? De ce aş da eu mai multe pilde şi dovezi de abnegaţie, de sacrificii şi patriotizm de cât acei ce din acestea nu fac de cât o farsă, un obiect de speculă şi pradă? de cât descoperitorul unei idei, în ştiinţe, lucruri, arte meştesuguri, — descoperiri cari adesea pot fi şterpelite prin aur, ureche sau ochiu de la alţii mai puţin destoinici, mai puţin în stare a le divulga şi specula?. El, pentru care societatea făcù sacrificii, să fie el oare mai puţin dator a i le face, a i le răsplăti la rându'i, de cât eu care de mic n'am făcut alta de cât a mă sacrifica pentru El şi Ea? Cum? Statul, societatea, neamul, omenirea însăşi chiar, *trebue* oare numai El şi Ele singure să profite, să se bucure, eu singur să perd şi să mă întristez? Oh, ce mai raţiuni de Stat, societate, sociabilitate şi umanitate (!).. Când mi se contestă dreptul de posesiune asupra lucrului sau averei neposedate de nimeni altul încă, asupra căruia nimeni nu poate dovedi a'i fi aparţinut, a 'şi dovedi proprietatea, a'l fi deposedat sau desproprietărit,— n'am eu oare mai mult cuvânt şi drept a contesta unui stâlp de bancă sau de credit milionul, comorile însuşite de pe-o zi pe alta ca din tichia unui aghiuţă? nici acelora bogaţi, puternici, la suverani chiar, dreptul la atâtea comori, posesiuni, averi ce ne aparţin şi ne aparţinuse, a căror proprietate şi drept la ea o putem or când şi or cat dovedi? şi de cari numai prin consimţimânt n'am fost de-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lele şi vremuelile ne chinuesc, ne sting şi pasc ca şi pe lupi în erni geroase, ca pe nişte muşte în toiul toamnei. Când el nu are—de cât cel mult riscându'şi libertatea, chiar viaţa printr'un furt—nici tu o nuia de gard, un restel de jug, un făcăleţ de mămăligă, nici tu barem un surcel, o zinicea, o aşchie de foc, ne-cum o bârnă sau căprior de casă, un prepeleac de sprijinit bordeiul, ce i se surupă pe el. Când el sau majoritatea lui nu are de cât sufletul şi pielea, nici tu o cămaşe, o ismană, un cojoc, o căciulă sau opincă mai ca lumea, care să 'l apere de frig, de zăpuşeală şi infecţii. Când, pe d'asupra—cauza ce 'l face şi reduce ast-fel a fi ; atât de jos şi josnic—el nu are propriu nici chiar un petec de loc sau de pământ liber, spre a 'i paşte un cioc de gâscă, ale cărei ouă şi boboci le dă boerului pe erbărit, necum pentru vr'un porc, oae, vacă, bou. Când ast-fel el în totul, prin totul, peste tot şi totul nu 'i rezervă de cât moartea, nici barem mormântul, necum traiul şi viaţa, necum un loc de încălzit la soare, la soarele luminii, bună-stării, vremii şi demnităţii omeneşti etc etc... Când ea, femeea lui, a bietului sărman de el, ce se conduce după pildele a-lor puternici şi bogaţi, după conduita ce i o dau teleleicele şi caţelele dela oraş, de pe la curtea boerească, sau acele pupeze şi scorpii cu cari ne-aţi împuiat şi viciat satele ; după ce că ea nu ştie, chiar în belşugul de legume, fructe şi bucate, de făină şi de grâu, nu ştie şi nu e povăţuită în a'şi face o vatră şi o pâne, sau o pogacie în ea, un ţest şi un mălai în el, un cuptor de pâine şi o pită dospită în el. După ce că ea, ca şi el, nu e sfătuită şi instruită din mămăligă în colo la nimic, la nimic din ce ştiinţa, iscusinţa şi civilizaţia v'a hărăzit ; de loc şi întru nimic la vr'o gustare şi mâncare mai gustoasă, mai hrănitoare şi de saţiu, spre a nu se mai hrăni porceşte, în chiar abondenţa tuturor celor necesare unei hrane omeneşti. După ce că nu înţelege şi nu 'i povăţuită să 'şi facă atât ei cât şi copiilor şi lui o haină sau îmbrăcăminte mai uşoară, mai simplă, eftină, trainică, sănătoasă şi frumoasă ; în a 'şi şti îngriji şi păzi copiii de boale. de infirmităţi şi patimi ; in a şi-'i şti creşte robuşti, harnici, cuminţi, cinstiţi şi patri-

---

posedaţi ? ci numai prin volnicie, forţă, violenie ? Cum ? când ne deposedaţi de posesiuni de nimeni încă posedate vă credeţi sfinţi şi oameni mari ?! Ce suntem şi ne credeţi oare, când numai îndrăznim a vi le reproşa, a ne cere sau revendica dreptul. posesiunile, aceea de ce ne-aţi deposedat, la ceea ce ne-aţi luat or ce aspiraţie şi drept?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

oţi etc. etc.. După ce că n'a fost şi nu e încurajată şi cultivată nici barem în cinstea, în hărnicia, în gospodăria şi industria băbească veche, necum în acelea iscusite, noui. După ce că nu ştie, nu 'i sfătuită şi răsplătită după merit şi datorie la multe şi multe alte bunătăţi şi noutăţi, necum la de cele vechi—dispreţuite, zeflemisite şi chiar uitate—, apoi după toate aceste rele, molimi, crime şi păcate, prin pildele blestemate ce i se dau, prin dispreţul şi ironia rafinată ce i se arată—faţă de ea, de starea, îndeletnicirea, modestia şi costumul lor naţional—, prin clevetirile, prin şoaptele şi propovăduirile deşarte, depravate şi criminale ce i se insuflă, prin lipsa mijloacelor, a sprijinului şi împrejurărilor in cari e izolată, de a nu mai puteà urmà şi imita pe jupâneasa şi cocoana boerului de eri, ce s'au eri, jat în... artiste şi... patroane sau protectoare de... câini şi artă ; prin moda şi tonul ce i se inspiră, că azi totul se poate cumpăra mult mai ieftin de la târg, d'a gata, pe... alivanta de cât dacă ş-ar face ea singură în casă... etc. etc., atunci şi ast-fel, ea, sărmana lui femee, la fel ca şi el bietul, n'avù modru şi încotro, ci trebui să se dedea acestor molimi şi păcate : trebui să încline şi alunece pe acest şăgalnic şi prăpăstios povârniş : Fu silită şi forţată să uite şi nesocotească chiar acel blagoslovit puţin cunoscut şi practicat de ignorantă mama ei, de mărginit şi barbar tatăl lui. Cum putea ea şi el face alt-fel, când li se cânta mereu : *că în târg* se găsesc de toate, d'a gata, eftin ! că prin... lumină — spusă dar nu dată—putem avea azi totul ce ne poate amăgi o clipă şi desnădăjdui pe veci !?

Când aşa dar acest parşiv progres şi această civilizaţie scârnavă ne-au adus numai rele, numai patimi şi păcate, nici o mângâere, nici o alinare, nici un dram de bunătate. Când avutul, sănătatea şi viaţa ne e din ce în ce mai degradată şi dărăpănată, traiul din ce în ce mai greu, mai mizerabil şi cumplit, ba, în multe mai amarnic şi pre jos de cât al robilor părinţi de eri. Când, în fine, cum vedeţi, când nu ştim nimic, când nu suntem apăraţi, scutiţi, ocrotiţi, ajutaţi, încurajaţi şi mântuiţi de nimeni, de nimic şi 'ntru nimic ; când nu'i îmbiată, sfătuită şi constrânsă chiar— spre har şi bine — nici când şi cum de nimeni şi la nimic din cele spuse şi dorite, aşteptate şi sperate, ci de voe de nevoe doar la rele, la belele şi neomenii... apoi, atunci, atunci voi, voi strigoi şi voi duhăi ai albăstrimii culte, nobile, civilizate(!), voi lichele şi căţele, voi ciocoi şi corifei, întorşi de peste nouă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ţări şi mări cu capetele pline numai de pomadă, de zavistii, de zizanii şi de sfadă, când v'aţi întors ca pleava şi ca lăcustele acelui luminat Apus în loc să ne fiţi propovăduit şi instruit în acele haruri şi lumini ce fac raiul pe acolo, în loc să ne fiţi constrâns chiar la toate acele foloase şi bunătăţi pomenite — pe cari le aţi nesocotit în loc a vi le însuşi—; în loc să ne fiţi venit cu facla de mântuire a luminei apusene, spre a ne lumina bezna şi tămădui bubele, păcatele şi traiul ăsta mizerabil, soarta asta nemiloasă, de zvârcoliri şi perpeliri de iad, — *voi, voi neoamenilor şi nemernicilor de voi!* ne-aţi venit şi copleşit în pecingini şi păduchi, ne-aţi venit ca nişte lupi şi lipitori setoase după sânge, ca nişte bestii şi tâlhari lacomi după pradă, —spre ane stoarce şi îngreuna din ce în ce mai mult şi bestial vlaga şi aşa destul stoarsă, mizeria şi aşa destul de neagră, traiul şi aşa destul de amărât şi greu! Voi moralii, voi oamenii civilizaţi şi harnici, de ordine şi omenie! ne-aţi venit spre a vă pune ştiinţa şi iscusinţa în acţiune: în a ne batjocori de leneşi, de brute şi de puturoşi, în a ne acuză de competitori şi de instigatori, de turburători şi anarchişti, de iscoade ale uneltirilor streine, de spirite nesocotite, barbare, sălbatice şi răsvrătite, etc. etc. Ne-aţi venit şi ne-aţi vorbit de libertate şi egalitate, de civilizaţie şi legi, de progrese şi belşug, — spre a ne puteà cât mai uşor orbi şi omorî în neomeniile contrare! Ce? Nu-i aşa? Unde 's probele şi dovezile că mint?...

V'aţi dus şi v'aţi interesat da patimi, deşertăciuni, neomenii, şi însuşindu-vi-le, v'aţi întors să ni le insuflaţi, să ni le practicaţi şi aplicaţi. Ca nişte hăhui şi desmăţaţi ce eraţi şi mai sunteţi încă aţi jăcuit şi stors bani din Răsărit, ca să'i păpaţi şi să vă cultivaţi în destrăbălările şi prin lupanarele de prin Apus. Toate relele de pe acolo le-aţi adus cu voi la noi, si prin ele ne-aţi potopit pe toate cele bune ce bruma mai puteam avea. Aţi plăzmuit şi sămănat totul după acel Apus, fără să fiţi cugetat o clipă dacă totul era bun şi vrednic a ne răsări, dac'o trebui sau ba a mai plivi. Ne-aţi răsădit şi cultivat toată bălăria şi sterpiciunea apuseană, fără să cercetaţi şi cugetaţi dacă ciulinii şi neghina meritau a fi cultivaţi şi sămănaţi, fie chiar pe un întins pustiu şi sterp. In loc să vă fiţi dus spre a vă altoi în bunătăţi şi haruri, v'aţi dus şi ne-aţi venit demagogi şi şarlatani desăvârşiţi: a ne sădi şi sămănà zizanii, ură, vrajbă şi mizerii: a pretinde unor vite dreptul cuvenit or cărei bestii! Aţi venit

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

a ne impune să vă slujim de trepte la ambiţii şi deşertăciuni la unii, de victimă sau de cadavru pentru toţi. Aţi venit să ne zăpăciţi minţile cu gărgăuni, să ne împuiaţi capetele cu prăpăstenii : să ne luaţi minţile şi ochii cu *uite popa, nu-e popa*. A ne momi în sfârşit cu liberalizm, cu democratizm şi cu socializm de renegaţi şi trădători ; a ne pune chiar la gloaba unor cluburi şi registre — al căror preţ, la olaltă cu risipa de bani şi energii putea fi mai la locul lui în vr'o carte instructivă şi utilă împărţită geaba, în vr'o gazetă luminătoare de răspândit şi de lipit pe ziduri, pe la sate, spre a ne lumina bezna şi alina mizeria, în vreme ce zvârcolirile voastre mistuite mişeleşte în mofturi, patimi, calomnii şi certuri personale sau de gaşcă, în zavistii, minciuni, sfadă, patimi, trândăvie, vâlvă spre cocoţare sau parvenire etc., îndrumate pe calea practică a unor adevăraţi apostoli şi socraţi ne putea prea uşor şi bine urni sărăcia din bordee, urgia din noi şi de pe noi, ba chiar de peste tot din jurul nostru !... Ah, ah !... Unde sunt sfurcile, gâzii şi ghilotina ?! Unde ?.. Ce păcat şi pagubă că nu mai sunt la locul şi în slujba lor. Şi ce nenorocire că nu ni se mai ivesc tirani şi monştri salutari ! vremuri şi legiuitori de fier, de sânge şi de foc asanator, cari să vă sorocească de nu mai mult cel puţin scoaterea ochilor şi limbii, şi apoi toată slobozenia în insula Şerpilor ! ca acolo, în societatea voastră şi în mugete de valuri, plumbuit la urechi şi scobit la ochi să nu mai aud şi văd nimic, — în neliniştea şi nefericirea voastră să mă cred şi simt şi eu mai în linişte şi mai ferice! Acolo şi atunci poate, de starea mea şi soarta voastră meritată, aş fi mai puţin desamăgit şi răsvrătit în mine şi pe lume poate, de cât acum de aceea a poporului sărman întreg, de cât azi când asist ca neputincios martor la orbirea, la înlănţuirea şi uciderea lui, la purtarea unor bestii, unor monştri anarchişti, căşunători de anarchie şi anarchism : a unor bande de corsari şi de tâlhari ascunşi sub masca sau falşul titlu de... boeri, moşieri, nobili, instruiţi ! perceptori, administratori, oblăduitori, magistraţi, legislatori, moralizatori etc. !

* * *

De bună seamă, suntem ceeace ne ziceţi şi ne credeţi— *vite*. Şi ca vite, soarta ne e de a fi încălecaţi şi gătuiţi de către bestii. Mult mă miră însă faptul — ce vă îngrozeşte câte-odată — că vitele se servesc atât de rar de coarne, dinţi, copite ! De s'ar servi mai des ! am înceta

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

poate şi unii şi alţii de a mai fi ce suntem sau ne zicem — am fi şi devenì cu toţii — *oameni !*

Sunt împrejurări şi vremuri, în cari o vită poate îngăduì unei fiare totul : chiar moartea fulgerătoare sau aceea cu ogodul. Sunt altele însă, de stare îndârjită, în care ea chiar cu rizicul vieţii nu poate fi nepăsătoare : în care în loc să fie rănită şi ucisă, poate însăşi să rănească şi să ucidă fiara. Astfel dar, dacă în vremi şi împrejurări de linişte şi pace opincarii sau aceia mulţi şi proşti n'ar merita să fie taxaţi, încasaţi sau dăjduiţi de cât aidoma cum sunt oblăduiţi sau administraţi, adică tot numai de şnapani şi aroganţi cazoni, dublaţi şi împodobiţi de titlurile sfănţuelii, jmecherii şi samavolnicii, dacă chiar pentru atari slujbe — atât de delicate şi de principale într'un Stat — castelele (pardon) şcoalele voastre n'ar putea roi nimic alt de cât tot numai înfumuraţi şi şarlatani, de loc cinstea, probitatea, amabilitatea, bună-cuviinţa—omului de rând măcar--; cel puţin atunci, zic, de-aţi fi oameni, luminaţi, aţi cugeta şi înţelege că în vremi de nelinişte şi îndârjire sufletească—căşunată tot de voi şi de ai voştri—ne-ar trebui trimişi miei, apostoli cu ramura de măslin şi nu lupi, nu tigri, nu luciferi cu cangea şi văpaea unor demoni. De nu omenia şi buna-cuviinţă, cel puţin prevederea sau raţiunea : că odată v'am putea zmulge cange şi văpăi din mâini, ar trebui să vă cuminţească şi îndemne la blândeţe, la aceasta. Inchipuiţi-vă : ce-aţi puteà voi într'o zi face, voi câţi-va luciferi sau tartori, contra infernului întreg de draci, îndârjiţi şi răsvrătiţi ? Luaţi aminte ce zic Indienii : că cu vorbe dulci şi blânde e destul un fir de păr ca să conduci un elefant, pe cel mai puternic animal, şi nu numai pe oameni ; şi judecaţi de asemenea că prin brutalităţi şi aroganţă, cu prigonirea şi tortura, e destul o clipă ca să curgă sângele în valuri, o schintee ca să pârjolească totul.

* * *

In viaţa unui om ca şi într'a mulţimei, sunt stări sufleteşti de indignare, de revoltă şi turbare chiar, pe cari nu lucifer, dar nici chiar D-zeu prin presenţa şi prin graiul său nu le-ar putea împăca şi linişti. Bine înţeles, când ele— stările — sunt sau ar fi continuu aţâţate sau întreţinute din partea provocantă. Ei bine, inteligenţi vă credeţi voi când mă credeaţi şi îmi cereaţi mie mai mult ?

Eşti în horă, eşti în joc. Deci trebue să chiui şi să joci

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/ndrr1901-1932

—după cum îţi zice sau îţi cântă: după cum te pricepi şi poţi. Strigi dar într'o parte, sai şi te arunci în alta : ţopoi, tropoi peste tot. Lămureşti colea, încerci s'o faci d'încolo; împaci pe unii, şi împrăştii pe cât poţi rătăcirea altora. Potoleşti îndârjirea într'un loc, alini turbarea în altul, şi pe când te bucuri, pe când te mândreşti şi vrei să 'ţi faci crucea în semn de mulţumită c'ai fi stăvilit puvoiul, valul bulbucind de sânge, fiorosul măcel gata-gata să înceapă, taman atunci când vrei să fii peste tot şi nu eşti nicăeri, tresari şi te cutremuri de huet, de mugetele şi chiotul ce îţi premerge, ce 'ţi urmează. Pleci d'aici, alergi acolo, încredinţat că cel puţin de unde pleci chiotul nu 'ţi va mai răsuna în urmă, că focul nu s'a mai aprinde. Aşi ! d'abia te mişti, şi focul, şi potopul e la loc Doar d) ce există în lume sau în ţeară oameni civilizaţi, inteligenţi ? de nu de alta de cât spre a îndârji şi aţâţa oamenii sau lumea barbară, proastă ? spre a-i bate şi a-le bate din picior, a-le trage la înjurături—pân'la vremea trăgătorii !?—Şi cum ? N'au ei oare rezon şi drept ? Nu sunt ei tot boeri, tot stăpâni ? noi tot aceeaşi mojici. slugi şi robi de eri ?!...

Vreţi mai mult ? Ei bine : Vrând să te mai întrepui, să te mai amesteci şi bagi între ei, la mijloc, ca să împaci capra cu varza, şi pe capre cu lupii : unele te privesc chiorâş. bănuitor, alţii trufaş. ameninţător, cu ironia şi dispreţul marilor seniori. Unele încep să cârtească, să 'ţi zică să le laşi în pace, să 'i sălbeşti, că nu te mai ascultă ; alţii să te insulte, scuipe, înjure şi ameninţe cu bătaea, temniţa, chiar gloanţele... Apoi să mai poftiţi, de vă dă mâna, să vă mai puneţi la mijloc... Şi de n'aţi mânca bâte, vine de bou, ghionturi. trăgători şi gherlă ca mine şi ca alţii... să nu 'mi ziceţi pe nume...

Hei !... de-am fi vrut, de năzuiam s'o luăm pe răsvrătitele (!) Gândiţi oare că vă făceam alaiu cu bâte ? N'am fi avut şi noi, măcar din zece unul ciomege d'ălea ghintuite ? Şi dintr'acel *când* şi *cum*—să dai la mir— credeţi că n'am fi priceput şi noi cât de cât măcar unul dintr'o mie, ca să ne vindem pielea cât mai scump ?... De-am fi vrut (!)... Dar vrut-am noi ? Aveam noi arme 'n mâni ? mânile armate ? Revoluţionari sau răsvrătitori eram noi, noi oameni cu mâna goală ? răsvrătiţi doar în rânze, în inimi, de la gură ? pe vr'un grangor şi sterpitură ce ne ucide şi mănâncă copilaşii ? Eram noi oare provocătorii, vinovaţii ? Nu acei ce ne-au redus, ce ne forţau şi provocau a fi ? ce din aroganţă, ambiţie şi capriciu îşi făceau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi fac un mit, un drept, o lege ? Este el vr'un drept, vr'o lege, de care să putem şi noi uza, în contra voastră ? făcută de noi în detrimentul vostru ? prin care să vă ciuntim din risipă, deşertăciuni, pristosuri ? spre a ne abate mizeria şi moartea ? după cum le aveţi şi il aveţi în a ne jupui tot strictul necesar, chiar pielea de pe oase ? Sunteţi voi cuceritori, de aveţi asupră-ne dreptul de viaţă şi de moarte ? de a ne impune şi pretinde mereu totul, de a nu vă obiecta şi murmura nici când nimic ?... Cristoşi şi dumnezei de-aţi fi, prin or ce drept şi lege v'aţi părtini pe voi, ne-aţi apăsa şi păgubi pe noi. Cum, existenţa sau viaţa mea în mâna ta, şi într'a mea nici măcar avutul şi pristosul tău ? Voi, minoritatea, de mii de ani ne sugeţi vlaga. N'am fi în drept şi noi într'o mie de ani odată a vă suge tot ce e de supt, tot ce-aţi supt din noi ? a ne repara pagubele, perderile îndurate ?... Ordinea şi legalitatea în Stat? D'apoi este ea în ordine şi în legalitate când un lup are numai drepturi, mii de miei numai datorii ?... Când din despoţi şi din călăi vi s'ar schimba rolul în victime şi robi, crede-v'aţi oare cum ne credeţi, şi fi-re-aţi cum suntem, tot atât de mulţumiţi, de împăcaţi şi resemnaţi, de îndreptăţiţi şi de datori a nu vă jelui şi plânge ? a nu protesta, a nu vă împotrivi şi revoltă ? Când într'o vreme de turbare v'am jefui şi sărăci oraşele, cum ne jefuiţi şi sărăciţi în permanenţă satele, sau, când într'o noapte de vânt şi vijelie, printr'un complot, v'am pârjoli din mii de părţi conacele, palatele, oraşele, simţi-v'aţi şi crede-v'aţi oare tot aşa puţin de revoltaţi, de puţin răsbunători şi de turbaţi după cum ne simţim şi credem or de câte-ori ne aprindeţi şi pustiiţi satele, bordeele ? Când v'am pune, cum ne puneţi şi reduceţi, în cumpăna sau alternativa de a muri fie prin mizerie şi împilări, fie prin revoltă şi prin gloanţe, fi-re-aţi oare tot atât de resemnaţi, de stoici şi de martiri, a rămânea cum rămânem—până când ? nu putem şti !—fără murmur la prima ? Răspundeţi ! spuneţi-ne-o voi, voi cari vă credeţi supra-oameni, zei ! nouă pe cari ne credeţi vite, bestii !... Vai, vai ! Cioclilor şi hingherilor de voi ! Prin politica şi conduita voastră monstruoasă între sate şi oraşe ne-aţi săpat la toţi mormântul; aţi deschis o prăpastie fără de fund : O prăpastie pe care n'a umplea-o de cât moartea, prin cadavre ! Ce pagubă şi ce regret, că n'o putem obli cu asta, că n'o pot astupa cu al meu !...

Dar, s'o schimbăm şi să lăsăm limbagiul ăsta fioros, în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

călcit şi rătăcit. Să reluăm un altul mai potrivit cu oamenii şi portul.*)

Când încăerarea fu dar de ne-înlăturat, şi împăcarea fără chip de împăcare, am lăsat apei sau puvoiului cursul în voe. Aceasta din cugetul şi în credinţa că tot răul e bun la ceva, că toate relele au şi pot avea ne-însemnata lor parte bună. Scopul sau năzuinţa nu ne fu revolta, ci lecţia, avertismentul. Ne era şi e ca să luaţi a-minte—n'aţi mai lua!

Deşi de era mai lată, lecţia sau pilda ar fi fost bună de învăţătură, cu toate astea, eu unul, mai răsvrătit în mine şi cu mine de cât toţi acei răsculaţi cu alţii şi pe alţii la olaltă, m'am stăpânit, mi-am înfrânat indignare şi revoltă. Scrişnind din dinţi şi muşcând din buză păn' la sânge, mi-am înăbuşit orce instinct, pe cât omeneşte era posibil. De ce? Pentru că — puteam să par — însă nu mă credeam: vită sau prost ca unii, bestie şi inteligent ca alţii. M'am stăpânit cât am putut, pe cât omeneşte eră posibil. Când n'am mai putut'o face însă, a 'mi înfrâna revolta sentimentelor de om atinse, terfelite, insultate, atunci m'am dat plainic pe mâna celora bestiale a-lor voştri, ca să mi le înăbuşe şi încătuşe ei... Acum furtuna a trecut. Marea, cel puţin în aparenţă, e sau pare liniştiă. E deci vremea şi prilejul a o face: a răbufni la rându-mi. Ţiu dar s'o afirm, *sus şi tare*, ca o profesie de credinţă: că aceea ce n'am putut face atunci, faţă de ei, din teamă de a nu mă crede însumi fratricid, încerc s'o fac acum faţă de voi, indiferent dacă m'aţi crede monstru... Imi place a mă hotărî la or ce teorii; şovăesc şi repudiez însă faptul de a le practică, — când îmi lipsesc oamenii conştienţi, organizaţi şi bine pregătiţi. Fără siguranţa reuşitei, or ce încercare sau riscare siluită e dobitocie, e un suicid, — şi, în special, în cazul nostru, o infamă crimă. Istoria sau starea omenirei în asemuitoare vremi sau fapte trebue să ne fie unicul nostru Mentor, călăuză... Riscând sau făcând ceea-ce vedeţi, nu ce auziraţi, urmările mă privesc, nu ating pe nimeni. Tot astfel ar fi şi ar fi fost oare în caz contrar? de-aş fi făcut ce 'mi imputaţi sau

*) Cum se vede şi s'a putea deduce, din forma, stilul şi înţelesul cu vorbele dublate, ele nu erau destinate acelor ce le sunt. Evenimentele ne-au surprins; şi—din raţiuni uşor de înţeles—neputând deci fi pentru cine se plănui şi pregăti, ci pentru cine s'a brodi şi nemeri, am trebuit adesea să înţesăm un talmeş-balmeş de cuvinte din ambele-ne limbi: A uza de un jargon sau stil anarhic, ce ni se bate cap în cap la bariere, între sate şi oraşe. Pare ordinar şi lesne, dar a costat mult şi scump!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bănuiaţi ? Totuşi, într'unele clipe de rătăcire, îmi vine să regret c'am făcut astfel. Făcând altfel poate n'aş fi părut aşa culpabil, şi nici pedeapsa nu 'mi era mai grea şi mai nemeritată... Ce n'am putut face dar prin grai (atunci, după furtună) decât în chip blăjin, încerc acum prin scris, cât s'ar putea mai aspru. Pentru acel mic păcat al gurii, cum o ştiţi, din cât v'am spus, am fost pedepsit destul de sever. Cum se face (?) nu ştiu, dar, destul să spun, că odată de ea uşurat par'că simţi tentaţia de-a o înfrunta şi de a'l ispăşi din nou. Cel puţin acesta sau aceasta de condeiu. întâmplător păcatul sau pedeapsa lui şi ei, de m'ar ajunge, n'ar mai avea — nici barem pentru mine — crima şi acuzarea unor presupuneri : unei vini şi ispăşiri imaginare : Prin poza sau textul crimei etalat subt ochii şi la judecata priceperii or cui, vă scutesc de sperjurul şi de crima acuzării şi condamnării unui inocent : pe acesta de a pozà în victimă şi pe voi în juşti.. judecători. Acela prim, cum ştiţi, pe care bănuiaţi că l'am făptuit sau practicat — forţat sau benevol... nu discutăm — mi s'a ertat. Aceste ultime două, de teorie sau mărturisire însă, sunt din acele cari nu se iartă. Intr'o ţeară liberală eşti scuzat şi graţiat de te revolţi prin faptă ; eşti un scelerat şi om pierdut de o faci în teorie. Un criminal de rând — când victima e unul şi interesaţii criminalului mai mulţi — poate fi achitat cu unanimitate : Intre morala dreptăţii şi viciul nelegiuirei se pune atunci o perdea de fineţe şi de chichiţe, cusute în fir şi fluturaşi de aur. Un altul de... stat sau stare ceva mai extra însă—când victime pot fi atât de mulţi... interesaţi de a nu'şi primejdui... dreptul lupului asupra turmei — cu judecată sau fără, înainte de ea sau după, el nu poate fi de cât un condamnat la sigur.

Cu rizicul de a mă perde dar, atunci n'am voit nici să-i pierd, şi nici să-i las peirii. A-i părăsi de tumpuriu, la voia întâmplării, fără să fi încercat nimic ; a-i fi oropsit furiei şi orbirei lor de pui şi muşte, semeţiei şi artei altora de păianjeni şi ereţi : a fi în fine un dezeztor şi trădător, — nu eram eu omul. Spre a'i salvà şi apăra aş fi făcut chiar jertfa unui Curţiu. Spre a le abate rătăcirea şi peirea ce'i păştea şi mi'i ameninţa, am preferat să îndur şi să perd mai bine eu totul, de cât să peardă sau să îndure care-va din ei ceva. Am năzuit să las a cădea mai bine asupra capului meu toate blestemele şi or ce învinuiri, de cât cea mai mică bănuială asupra vr'unuia din ei. Am dorit şi hotărât să-mi ruinez mai bine eu corpul, sufletul, avutul, numai şi numai ca să cruţ pe viitorii eroi şi apărători de ţeară de urgia rămânerii fără părinţi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi fraţi. M'am expus mizeriilor şi peirii numai şi numai spre a preserva copilaşilor flămânzi şi goi pe acei părinţi şi fraţi ai lor, cari în martiriul vieţii lor pot fi de mii de ori mai folositori ţării şi neamului întreg de cât sterpiciunea şubredului meu avut, corp şi suflet. Am căutat a înfrâna furia şi orbirea când crezusem scopul în parte ajuns; a le abate vijelia când îi socotisem dăinuirea zadarnică, ba criminală chiar. Am întors atunci cojocul, m'am făcut şi pus luntre şi punte peste puvoiu, de cum văzui că el durând şi lăsat libor, va bulbuci din maluri şi va îneca câmpia. Recunoscând la vreme că din turbarea spumegândă a unei părţi chinuite, desperate, revoltate, şi din trufaşa şi nesocotita îngâmfare a alteia încăpăţânate— în a nu ceda nici cât negru subt unghe din pretinsele-i drepturi, prerogative, privilegii şi litere de legi — n'o să easă nici un rezultat îmbucurător şi momentan altul de cât împăcarea trufiei şi îngâmfărei bestiale a unora în paguba moralului, avutului, sângelui şi vieţilor altora: deci într'a patriei şi neamului întreg,—am făcut cu vorba... aceea ce trebuia... făcut de toţi ai voştri cu sabia şi tunul!

Oh! de era pe alt cântec! pe alt glas! cum a fi poate ca mâine!... De ar fi fost pe aceea temă, pe aceea sfântă stemă şi deviză a or căruia din noi, a tuturor celor cari dela *Nistru pân' la Tisa plânsu-mi-s'a: Vrem pământ! Vrem votul, vrem drepturile şi libertatea noastră: Un soare, o lumină, o căldură pentru toţi!* In fine: A nu mai fi consideraţi de robi şi trataţi ca vite, ci ca cetăţeni şi oameni, aşa cum sunteţi, cum vă credeţi şi cum scrieţi pe hârtie! Atunci? oh!... atunci se încurcau iţele, se schimba treaba, se îngroşa gluma. Putea fi—cum inevitabil fi-va—lată, lată de tot. Dar, pentru o cauză atâta de banală, de meschină, eram noi atât de criminali? puteam noi fi atât de nebuni şi de banditi, ca toţi zmintiţii şi corsarii voştri în or ce chestie şi pentru or ce fleac, ca să facem una mare, lată, ca să ne facem de pomină şi petrecanie?... O, nu! nu! Şi dacă am făcut totuşi, aceea ce ştiţi sau bănuiţi, luaţi a-minte şi pricepeţi că nu fu pentru cauză, ci numai din principiu, pentru procedeu: Şi 'l vom repeta mereu. Căci după cum din nimic s'a făcut lumea, un ceva poate naşte din or ce nimic. O schintee poate luminà lumea, o alta nu mai puţin aprinde, stinge: La ceea-ce atâtea au cooperat a putregăi şi împuţi, singură una poate fi d'ajuns ca să mistue şi purifice totul.

* * *

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ostiţi bine, ba, o şi credeţi, poate mai mult de cât o bănuim: că suntem cufundaţi în beznă, în neştiinţă, în apăsare şi abrutizare Şi aceasta vă încurajează după cum ne zmereşte sau intimidează. Ceea-ce nu vă abate a crede şi bănui însă, este fie legile firesti, după cari ne putem şi noi conduce, de nu ne conduce dracul, fie aceea ce firește ne trudim şi năzuim a şti şi crede, cu toţii, nu numai unii. Anume: ca din scărmănarea faptelor şi experienţa vremilor trecute a ne încredinţa şi domiri —pe cât posibil — pe toţi ai noştri, că: drepturi, idei, aspiraţii, libertăţi, egalităţi, legalităţi, ordini, pace, belşug şi liniște pentru toţi, nu se ating şi năzuesc de cât prin desordine, răsboiu, neliniște, ilegalităţi, etc.. Este a ne domiri că ele nu se dau şi nu se capătă de cât prin desordinea ordinei celor ce din ea numai singurii profită—un gras şi de pristos profit, pe care de bună voe nu se îndură a'l împărtăşi şi împărţi cu alţii. Este a şti că ele nu se pot cuceri şi încetăţeni de cât prin sabie şi foc, prin jertfe de sânge, de vieţi: înotând prin sânge şi sărind peste cadavre. Că nu se însuşesc şi năznuesc de cât prin deslănţuiri şi repetări de anarchie, de măceluri: din teama de a nu le deslănţui şi întreţine, din dragostea de a le abate şi preîntîmpina. Este faptul ce ni insuflă şi pildele ce ni le daţi, d'inadins par'că, ca să vi le imităm, că nimic nu se capătă şi ia de cât prin forţă, viclenie, hapcă; că ins, pătură şi popor, nu'şi ating idealul şi nu'şi câştigă năzuinţele şi dreptul de cât prin nedreptate, pe căi nedemne: zmulgând şi hrăpind dreptul şi nedreptul cu puterea: De cât făcând din putere şi neomenie un drept, din drept şi putere o neomenie. Mai este, că groaza de urmările ce ele pot avea — pentru voi, căci pentru noi mai rele nu se pot — vă fac a nu fi şi a nu vă credo în-tot-de-a-una zei şi bestii, pe noi mereu muritori şi vite: *că teama perderei totului vă constrânge la cedarea sau împărţirea jumătăţii.* (Inţelegeţi cred, a cui ideea, ştiţi ale cui vorbele. Nu'i nevoe de pomelnic). Inţelegeţi şi vă daţi bine seamă însă, şi de aceea, ce aţi putut atât de bine recunoaşte, anume că *viclenia* şi *prefăcătoria* — ce vă impută — neputând fi în firea noastră, de „brutali", nu putem recurge de cât la celel'alte neomenoase arme, căi: la brutalităţi, desordini, anarchii. Căci cu toată mintea noastră mărginită şi îngustă, şi cu tot creerul nostru strîmt — după cum aţi presupune şi zice voi. sau ai voştri îmbuibaţi de gărgăuni, îngâmfare, mişelii — e destul de larg şi de în stare de a ne deosebi binele de rău, răul de bine: că or ce ordine nu'i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fondată de cât aproape numai prin desordini, că obârșa'i fu desordinea : și că or ce desordine ca a noastră nu are de mobil și de scop de cât ordinea pentru toți, nu numai pentru unii. Că pricina desordinei ca și provocarea ei nu suntem nici o-dată și nici de cum noi, ci acei ce vor să se menție cu or ce preț în ea, în paguba majorității și fără considerația sau consimțimântul ei—în a și-o stabili sau face de comun acord sau singură ea — majoritatea — după cum și-ar crede-o în ordine, de ordinar, bună. Că ordinea lipsită de asentimentul tuturor e vremelnică, e lipsită de or ce drept, trăinicie și importanță ; că ea se poate stabili, însă în curând dispare, în compătimirea, rîsetele, blestemul, sângele și jalea tuturor. Că fiind stabilită numai din cugetul și profitul celor interesați, ce o mențin prin forță și violenie—doar atâta timp cât o au—ea nu poate avea o lungă durată și nici un bun sfârșit : Nu'i și nu poate fi de cât popasul de spazm și odiosul preludiu al or cărei revoluțiuni, desordini, anarchii. Ea perde dreptul la existență și la rațiunea de a fi de o-dată cu forța și pehlivănia ce o apără și scuză, spre a fi și deveni împreună cu cerberi-'i de gardă obiect de prigonire momentană, de blam și oprobriu perpetuu, vecinic.

Ast-fel dară, când ne vedem — și încă de atât amar de vreme — voința și dorința nesocotită, jeluirile ne-ascultate ; când ne știm drumul lor închis pe toate potecile, pe or ce cărare omenească, pașnică, legală, dreaptă, de a ne câștiga dreptul și cuvântul în drept a ne hotărî soarta; când ne vedem înăbușită or ce rază de speranță, or ce ochire către țintă, și reduși a o lua razna prin prăpăstii, vecinic pe aceleași periculoase povârnișuri și făgașe sângeroase, bătucite și de alții... rău, rău de tot ne pare ! Zău ni se rup inimile de păreri de rău ! Dar... erte-ne oamenii și D-zeu, când vedem că El și ei își uită ce e și sunt, n'avem ce ne face. Trebue să răspundem la provocări prin provocări, la răsbunări prin răsbunări, la fapte neomenoase numai prin neomenii. Cum am mai putea mereu răspunde cu vecinicul și filozoficul zimbet pe buze, noi cari nu suntem filozofi, când vedem că ne sorociți moartea prin tortura lanțurilor de mizerii ? Cum mai putem sta nepăsători, în veci cu teama și cu frica de voi în sân, când vedem că lanțurile nu mai au sfârșit, nici alt mijloc de a fi rupte ?!... Cum ? când ne vedem mereu moartea cu ochii, și în ea, la disperare, numai alinarea, să nu avem noi dreptul a ne scurtă tortura și pune capăt la mizerii, fie prin ruperea acelor lanțuri, fie prin a fi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rupţi de ele ? Ce ? voi să ne revoltaţi şi măcelăriţi continuu, şi noi nici o-dată, nici a vă imputa, spre a vă merita măcelul ?

Cum vedeţi, mizeria d'o parte, voi mizerabilii de alta, concură în a ne despera şi revoltà ! Şi când profităm de ocazie, de prilejiul ce tot voi ni'l procuraţi, ca prin repetate măceluri, revolte şi vărsări de sânge să vă aducem la sentimente patriotice şi omeneşti, a vă cere şi forţă să ne daţi sau lăsaţi pâinea, dreptul, ce nu'l putem avea şi căpăta altfel, anume acel drept, răpit şi nesocotit, de a dispune şi noi de scarta noastră, de a fi representaţi cum sunteţi, proporţional, atunci tot voi, provocătorii — spre a vă scuză — pentru noi nu aveţi de cât ponegriri, prigoniri, acuze, ca şi când am fi eretici, voi catolici !

Impinşi şi reduşi cum suntem la aman, ne acăţăm ca înnecatul de tot ce putem prinde, apuca. De foc, de sabie, de sânge, stârv, etc.,—spre a ne isbàndi visul ne acăţăm şi profităm de toate. Provocările voastre chiar, pe noi unii, cari vă pătrundem mai bine cugetul şi ne cumpănim mai uşor soarta, ele ne mândresc şi ne împacă. Ne sunt în-tot-de-a-una bine venite, bine primite. Căci recunoaştem, ce ştim şi prevedem de mult : a ne fi singura scară şi uşă deschisă, spre paradis sau iad. Fără ele, fără sânge, nici o-dată nu ne vom putea înscrie cetăţenia, egalitatea şi toate drepturile noastre în cartea a-lor voastre. Doar noi, după voi, nefiind români şi patrioţi, nici chiar oameni, acolo unde ni se soroceşte mizeria drept belşug, ananghinul drept fericire, moartea drept viaţă, nu putem avea nici măcar trădători sau câni. Acest drept, tăgăduit nouă, cari nu suntem atât de copţi cât sunt Bulgarii, nu 'l pot avea de cât canaliile de oraş, de sate : ce 'şi ştiu vinde şi speculà votul pe pielea şi sudoarea noastră. Au dreptate. Sunt cuceritori, noi raiale. Sunt în drept a avea toate drepturile ; e de datoria noastră a fi robi în toate datoriile.—Ce ? Păgânul şi barbarul de Turc, ne-aţi putea zice, de v'ar fi rerobit, cum am făcut'o noi, s'ar fi purtat el mai puţin barbar ? V'ar fi lăsat el mai multe proprietăţi şi drepturi la pământ, la harurile lui, între noi-şi voi, faţă de voi, de ei şi noi, de cum o facem noi, noi creştinii, noi civilizaţii, noi fraţii voştri dragi !?

Conştienţi sau inconştienţi deci, profităm şi vom căuta a profita de tot, de toate. Bine înţeles, cu cugetul sau presimţirea fie de a vă cuminţi, sau a vă constrânge să ne împărţiţi dreptul de bună voe, fie la dimpotrivă, de a ni'l cuceri şi a vi'l lua de tot, cu forţa. De suntem vite,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ca să ne încărcaţi după gust cu poveri peste puteri, gândiţi-vă că nu putem avea nimic comun cu oamenii. Şi în acest caz, fie-vămilă, cel puţin de voi, la cugetul că într'o zi căzând şi crăpând noi sub sarcini şi poveri, voi aţi putea rămânea pe jos, cu biciul în mână, cu carul în drum. De suntem oameni însă, cugetaţi că omeneşte ar fi a le avea şi drepturile : a ne încărca noi înşine, singuri, pe cât ştim că putem duce Altfel, sădindu-ne în noi mereu numai duhul urii, apăsării, răsbunării, s'ar putea ca într'o zi să ne descărcăm de toate, să vă încărcăm cu toate. Ar trebui să îngăduiţi şi recunoaşteţi că nimeni altul nu poate vorbi în numele nostru de bubele, poverile şi păsurile noastre, acolo şi atunci când e vorba de a ni le tămădui, uşura, abate : a ne-împovăra sau uşura de cât opincarii, de cât aceia ce le duc şi pe cari ele îi biciuesc şi pasc. De unde şi cum ni le pot cunoaşte pumelii şi dulăii voştri, cari ne represintă azi, când adesea nu ne cunosc oamenii şi starea de cât din automobil sau tren ? Cum pot ei vorbi în numele nostru ? Cu ce drept, cu ce titlu şi competinţă pot ei legiui despre dreptul, drepturile şi datoriile noastre ? Cu ce cunoştinţă şi conştiinţă pot ei şi puteţi voi vorbi de mizeria şi mizeriile noastre, de iadul şi torturile muncilor, nevoilor noastre ? Sunt ei şi puteţi voi fi pătrunşi de ceea ce vorbesc ? de ceea ce alcătuiţi ? Pot ei, şi puteţi voi fi prin păţaniile, viaţa şi rostul traiului în cunoştinţă de fapt şi cauză ? Păscutu-i-au mizeria, amarul ? Chinuitu-v'a foamea, sărăcia, ananghinul, sudorile muncilor istovitoare, grele ? Doborâtu-v'a cumva vr'o-dată munca, setea, frigul, zăpuşala, foamea ? Stinsu-v'a sufletul şi sfâşiatu-v'a când-va inima jalea copiilor lihniţi, muribunzi şi ştinşi de mizerie, de boale, frig, golătate şi lipsă de îngrijire ? ca să poată şi să puteţi şti vorbi de ea, de ele, de una şi de alta, de unele şi altele atâtea—ce ne fac iadul şi pieirea ? Dacă *da*, cum de vă lasă inima şi rabdă cerul a nu ni le tămădui ? Dacă *nu*, cum de puteţi avea făţărnicia a vorbi în numele lor, al nostru ? Potu-ne ei vindeca ranele, când nici nu ni le ştiu ? Puteane-aţi voi tămădui bubele, când nu ni le cunoaşteţi ?... Posibil ca ei şi voi să fiţi capabili —în a vă crede barem— de totul, a şti şi cunoaşte toate. Eu şi noi însă cari nu vă judecăm după păreri şi presupuneri, ci numai după fapte, efect, urmări sau rezultate, suntem încredinţaţi că afară de rele şi păcate nu's şi nu sunteţi capabili de nimic !... De aceea : vom repeta scenele de eri, ori de câte ori ni s'o presenta prilejul mâine. N'am reuşit eri, n'om isbuti mâine. Insă, de nu ne vom presenta —d'o-dată—unii

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII DIN CLUJ
18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sau alţii în faţa judecăţei de apoi, odată ş'odată — chiar draci sau Dumnezei de-aţi fi—veţi trebui a veni în faţa celeia a noastre. Vom cutremura pământ şi cer, vom tulbura văzduh şi ape ; şi până nu ne vom isbândi visul : a ne fi representat egal tot neamul, toată suflarea lui depe pământ, acolo unde i se urseşte şi urzeşte soarta : a fi şi acolo ca aici : 80 sau 85 de opincari printre cei 15 sau 20 de surtucari, de acrituri ce ne ţin astăzi în arendă, în alcam... pân'atunci nu vom avea astâmpăr, nu ne vom lăsa nici morţi. Ce ? Papugii ? secături şi venetici de la oraş (?) Tot draci vrăjiţi în haine acre (?) Nu ! nu mai vrem. Ni sătul şi acru sufletu de ei. Ne-au dat destule dovezi de dragoste şi bine ! Vrem să ne mai cârmuiască şi nătângi şi proşti, că destul suntem satui şi acri de jmecheri şi deştepţi. Să ne mai legiuască şi bestiile ordinare, cei proşti dar cinstiţi, necioplţi dar de bun simţ, ordinari dar de bună credinţă, căci suntem mai mult morţi ca vii de oblăduirea celor ciopliţi în corupţie, extra-ordinari în neomenii, risipă, vanităţi. Am dori să ne daţi pace : să ne lăsaţi a mai alege şi de cari vrem, nu tot numai de cei cari vroiţi şi ne impuneţi : a ne mai representa şi d'al de Roată: fie cu chiar singura chemare de a fi puşi să care iarăşi numai singuri bolnavi... Şi atunci, dacă şi aceştia ne-or face tot mai neagră mizeria, tot mai rar belşugul, a trăi în golani şi şobolani, în momii flămânde, degerate, disperate, pe un atât de bogat şi cald pământ, în stare a ne omorî şi mânca copiii, a ne devora unii pe alţii, ca şi nişte naufragiaţi pe întinsul de fiori al mării... atunci cel puţin nu ne-am crede nedreptăţiţi, ci a fi muceniei sau victime pe bună pravilă şi dreptate. In amarul desnădejdei şi pocăinţei noastre n'am mai dori nimic alt de cât venirea vremii de apoi, un nou potop de foc şi apă.

Eată ce râvnim şi cerem, ca români, umiliţi, zmeriţi ; eată ce vrem şi năzuim ca omeni, demni, conştienţi, mândri : sau, la adică, la d'impotrivă : prin atari acte a vă zmulge şi hrăpi ca bestii. Şi pân' atunci, pân' a nu ne vedea visul cu ochii, veţi şti şi putea vedea că frăţie, dragoste, armonie... n'o fi, n'a exista ! Ne vom săpa şi mânca continuu, pân' ce ne-om poticni şi rupe unii gâtul. Cum însă noi ne-am poticnit şi ne vom mai poticni d'atâtea ori, fără să ni 'l fi rupt sau să ni 'l rupem cu toţii vre-o dată, ar fi cugetat din parte-vă —credem—, să înţelegeţi, să vă cuminţiţi şi să vă daţi seamă de urmări : anume, că la rându-vă, or când şi cum aţi scrinti-o, aţi fi perduţi : vi l'aţi rupe fără greş, vi s'ar tăia fără milă, fără

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

urmă. Aţi fi putut'o face d'atâtea ori, cu noi. Insă vă lipsea curajul, firea jertfitoare de a vă coborî şi degrada în noi, în locu-ne. Vă împiedica teama de a nu vă săpa groapa şi tăia singuri capetele. Şi fără rizicul de a consuma numai ceea-ce excreeaţi, n'aţi face-o nici chiar de-aţi fi creatori. Noi însă ?... Ce putem noi perde sau risca, făcând'o ? Ce consideraţie şi teamă ne-ar putea împedica ? Ororile parvenirei, înlocuirii, stării voastre (!?)...

Nu de noi, ci de voi anină ca aceste fapte şi proroci să nu se isbândească, ca aceste scene sau orori să nu ni se repete, la nesfârşit, mereu. Atâta timp însă cât nu veţi înceta de a ne privi şi taxà de vite, sau până nu vom avea norocul a vă constrânge la pilde şi purtări de oameni, de oameni sociabili, civilizaţi, nu de barbari. selbatici, anarchişti cum daţi dovezi, atâta timp ele nu vor conteni de loc. Căci atât unii cât şi alţii, cu motiv şi scop sau fără, concurăm conştient şi inconştient în a le deslănţui. Nu se vor rări de cât în ziua când veţi fi oameni, faţă de oameni, când veţi înceta de a mai fi lupi sau bestii faţă de miei sau vite. Nu vor dispare de cât atunci când conştienţi şi demni ne veţi respecta şi privi în nu mai puţin atari, egali vouà : A ne admite şi recunoaşte dreptul, a vă respecta şi sfinţi legile—fundamentale barem—, după cum vi-le recunoaştem, după cum vă sfinţim şi respectăm porunca—arbitrară chiar—a celui din urmă pezevenghiu din iscoadele strejeri şi aliaţi interesaţi ai voştri. De ce v'am sfinţi numai noi totul şi în totul, când voi nu ne respectaţi nimic şi în nimic ?

Ne-aţi făgăduit dreptul la un colegiu, la acel colegiu —*minciună*. Dar ni 'l lăsaţi oare ? Nu. Nu ne lăsaţi şi rezervaţi de cât pe acela de umilire, prigonire, răsvrătire. Şi de ce ? Pentru că n'am fi de cât proşti şi bestii ? Fie. Dar, atunci, cum ? vouă oameni (!) toate drepturile fiarei, de pradă şi de hăznuirea ei, şi nouă numai numele, ponoasele ocărei, victimele ei ? Să fie oare cerul şi pământul făcut numai pentru voi, pentru voi heruvimi şi îngeri, iar iadul şi focul ghenei, de aici şi de acolo, numai pentru noi, pentru dracii şi deavolii de noi ? Posibil. Insă când aceştia n'au nici un drept la haruri şi paradis, ci numai partea urgiilor de iad, ei nu pot de asemenea avea nici un cuvânt de a respecta pământ şi cer, un paradis sau altul. Trebue să simtă ca o datorie nobilă şi sfântă de a distruge realitatea unuia şi închipuirea altuia : spre a se şti cu toţii, la olaltă, la un loc. Prefăcând pe draci îngeri sau pe îngeri draci, vor avea satisfacţia de a nu mai ve-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dea raiul drept răsplată pentru îngeri (!), iadul drept pedeapsă și polecră pentru diavoli! Că aceștia s'ar perde și prăbuși din nou (?). Unde? până unde încă? Să mai existe vr'un infern mai infernal? Că și-ar risca viața, existența (?). Dar, cine oare nu și-o riscă în chip nobil și sublim? Târâiturile din fruntea și din coada or căror mișcătoare. Răstrîștea, urgia sau moartea pentru o aspirație, idee sau cauză sfântă e cultul și patrimoniul celor din mijloc. Numai ei în modestia și altruismul lor luptă și se jertfesc de când e lumea pentru ideal, patrie, drepturi, scopuri sublime, chiar fără râvna și ambiția nici unei satisfacții sau răsplăți. Cei-l'alți nu o fac de cât fie ca bestii, sau ca porci, fie ca țânțari și fluturi — atrași și stinși în pâlpâirea unei flacări sau lumânări. Zeul și cultul acestora, prin momirea și jertfirea a mii și mii altora, a fost și este vecinic meschimul interes, egoism, profit personal: mărirea, bogăția, vaza: gloriola criminală. Și vă ziceți, sau vă credeți *idealiști*! egoiști pe noi!

O lume întreagă, și atâtea întregi lumi apuse sau presente, au murit și mor geaba, în chip stupid, inutil, zadarnic. Milioane și miliarde chiar de oameni și-au riscat și 'și riscă sănătatea, chiar viața, pe toată ziua și clipita, ca vitele, ca mușteie, fără nici un scop și noimă. Nasc și trăesc spre a muri; mor și pier fără a trăi: lăsând în urmă-le totul mort, nimica în viață; ca și când n'ar fi avut viață de trăit și moarte de plătit—cu rost, cu noimă. C'au trăit, că mor și vor muri, cum mor și or să moară, cum n'ar trebui tocmai, vina n'o poartă nimeni altul de cât ei. La ce au trăit? De ce au murit?... Au murit fără să trăiască, n'au trăit fără să moară. Chiar trăind ca om, când mori ca vită, nu 'i un merit, nu 'i demnitate și glorie de om. Nu 'i mare ispravă a trăi în Socrat: A muri ca el, a dispare fără să te stingi, a trăi chiar prin moarte... eată faptă și ispravă de un zeu și Crist. Aceasta cu atât mai mult când însuți tu ți-o sorocești și poți ursi, zicându-ți: eu sunt și îmi sunt Alfa și Omega, ear nu altul, alții. Că tu preferi a trăi o viață moartă, a muri o moarte proastă, a nu muri spre a trăi vecinic: a fi înmormântat pe veci de viu, fără chiar să fi trăit, să știi și să se știe c'ai trăit, sau pentru ce ți-ai stins viața, ca om în urmași demni de tine,—vina e numai a ta; paguba însă, vai! a tuturor!

La tot pasul și pe toată clipa, în nu importă ce murdărie sau fapt nedemn, riscăm neghiobește a ne perde avutul, sănătatea, chiar viața, fără nici un scop și noimă. Moartea și viața ne atârnă de un fir de păr; pe care, în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tembelizmul nostru îl rupem sau lăsam a ni se rupe ca niște zmintiți, nebuni. Cu toții știm că murim, că vom muri ; dar foarte puțini o știm, și s'o știm nu mai puțin vroi : *pentru ce, de ce* ? Moartea ne înspăimântă ; regretăm viața—bine înțeles acei și atunci când știm și avem de ce o regreta—fără a căuta cu toții, cum o facem unii : a fi mândri și veseli că murim, știind *de ce și pentru ce* : c'am fi trăit și c'am muri demni de însine de noi, ca și de specie și de urmași : de a fi schimbat viața unei vite cu nemurirea sau cu moartea unui om.

De ce ne-am risca deci viața, la care de altfel nu ținem de loc, fără nici un nobil scop și țintă ? De ce ne-am expune astfel, altfel, într'atâte alte nedemne feluri unei sigure și inevitabile morți, fără nici o noimă, ideal ? De ce oare ne-am da viața sau aștepta nătângi moartea, ca niște fluturi, porci, insecte, fără s'o înfruntăm ca niște oameni: a o risca și pierde ca oamenii conștienți și demni, de a'și lăsa urmașilor o stare vrednică de oameni, nu de vite ? Ne naștem spre a muri, o știm și vedem asta. Dar de ce n'am ști a muri spre a renaște—cel puțin o altă stare sau viață în urmași ? !

Posibil ca voi să cugetați și credeți altfel. Treaba voastră de a cugeta și a crede tot ce vreți. Respectăm—când ni se dă schimbul—cuvântul și credințele or cui. Erte-nise și ni se respecte însă cugetul și credințele contrarii. Aceasta cu atât mai mult atunci când—din lipsă de putere, chemare, competință — nu căutăm a vă convinge, a le impune, cum o faceți atât de des fără să fi-ți reușit cu noi—vr'odată. Nereușind față de inteligenți, față de voi, a vă convinge, avem deci mii de scuze. Puteți voi avea vr'una când dați întotd'auna chix față de noi, de proști ?

De n'am năzui spre a muri deci ca oameni, cugetăm și credem a fi nedemni de numele de oameni : a vă merita pe veci porecla ce ne dați, de *vite*. De n'am risca și pierde o existență—mizerabilă cât vreți—pentru vr'un profit și idcal—probabil poate pentru noi, azi, sigur însă pentru urmași, mâine,—cugetăm a nu ne crede de cât ce ne taxați : *boi*. Și cea mai mare dobitocie ce niște vite ca noi desculțe ar putea comite, față de ei, de omenire, viitor, este sau mai credem deci a fi de a vă imita în trai și moarte, de a nu ne deosebi întru nimic în felul morții : Ar fi de a nu căuta să părăsească iadul și aspira raiul printr'o moarte ne-comună unor porci, insecte, vite, unor oameni vite, porci, insecte.

V'ați cucerit, cum știți, ordinea, drepturile și puterea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prin desordine și volnicie. Violenia și jertfele de avut, demnități și vieți ale a-lor noștri le lăsăm în paos, înmormântați, d'o parte. Am fi prea nemernici și vite, de am admite deci, că ni le vom cuceri sau că ni le veți împărtăși altfel. Ca or ce puternici, îmbuibați și îngânfați— prin mijlocirea unei monstruoase haite de dulăi — recunoaștem că în veci de veci n'ați putea și vroi să știți și auziți nimic din mizeria, nimic din tânguirile, cererile, drepturile noastre. Aflându ne în disgrație, noi trebue să așteptăm sau totul din grație, sau să luăm totul, cu grație cu tot, cu forța. Și după câte vedem și știm că grația e mai întotd'auna surdă, și cu ochii orbi, mai credem și suntem convinși că numai forța și gălăgia îi poate destupa urechile și deschide ochii.

* * *

Vai ! de ce nu vă puteți da seamă de ceeace cuget și vroiu să spun—că se poate întâmpla !... Oh ! oh ! Când toată gloata noastră de golani, de flămânzi și de desculți în desnădejde, va fi la înălțimea de cuget, de lumină și conștiință barem cu... latrinarii fabricilor din Apus, cari au cel puțin din belșug pâine, cari nu'i duc cât îi ducem dorul ; când noi cu toții vom înțelege, răspica și frământa noima existenței noastre de martiri, rostul traiului nostru mizerabil, infernal, de victime, de câini, a voastră și al vostru monstruos, de luciferi, călăi ! când vom fi sau deveni cu toții, de-a binelea în stare a ne da seamă de muncile de iad ce îndurăm—fără păcatul moștenit, de care prin botez ne ziceți a ne fi spălat cu toții—atunci... o ! atunci va fi vai ! vai și vai de voi ! De-ați avea toate darurile cârtiței, sobolului, broaștelor și corbului, n'ăți scăpa nici în înaltul văzduhului, nici în afundul apelor, nici într'al pământului.

Cugetați și vedeți dar până mai e răgaz și vreme, a micșora sau stinge prigonirea, specula, diferența in considerație și trai ce hrăniți și ce există între noi și voi. Căutați a vă mai înfrâna din trufia, semeția, disprețul în care ne învăluiți. Năzuiți a vă mai îndrepta plodurile corupte, leneșe și desfrânate de pe căile de ciolangii și vicii pe acelea de hărnicie și virtute : a mai specula și stoarce și pământul, și natura, dar nu în totdeauna numai pe noi ! C'aminteri... nici Dumnezeu nici dracul n'o să vă ajute a evita ziua fatală, în care în turbarea și tulburarea noastră vom fi reduși ale stoarce tot seul, tot sângele și vlaga ce ne-au supt. Curmați-o de a ne mai jăcui, împila, umili, schingui și omorî. Astâmpărați-vă de a ne mai atâța, provoca, zădări și întreține focul răsbunărei, urei de moarte, ce vă nutrim și așa destul de mult. Indrep-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

taţi-vă şi încetaţi de a mai fi mereu şi pe veci farisei, gâzi, zavistnici, strigoi cu proprii-vă fraţi, cu propriu-vă sânge ; şi vă cuminţiţi, şi vă temeţi, şi vă îngroziţi de gândul că v'ar putea paşte o zi — o zi de soare roşu, întunecat, în care ciuma sa vă secere şi să ne cureţe pe toţi...

Voi, o voi cari din belşugul şi raiul de pe pământ n'aţi dus nici o-dată lipsa, ananghinul, torturile de iad d'aici! Voi cari nu aveţi nici idee de viaţa noastră de mizerii, de traiul nostru de martiriu, de sudori, de munci, de ananghin şi amar ! Voi cari n'aţi avut, cari n'aţi gustat şi îndurat măcar o clipă de otravă în viaţă, din aceea cătrănire de corp şi suflet, în care eşti în stare a 'ţi scoate inimă şi măruntae, spre a înneca şi spânzura pe altul, spre a 'ţi alina şi împăca cătrănirea şi turbarea ta de corp şi suflet ! O voi toţi, cari duceţi lume albă pe pământ, cari faceţi din el pentru voi un rai, pentru noi un iad ! O voi al căror întreg rost şi noimă de viaţă e a mânca spre a trăi, a trăi spre a mânca şi a mânca pe alţii ! cari nu râvniţi şi cugetaţi de cât la farniente, la distracţii, la plăcori ! Hotărâţi-vă a face măcar o-dată în viaţă haltă, excepţie la asta ; a sta o clipă strâmb spre a putea cugeta şi judeca drept la traiul nostru mizerabil, de martiriu, mucenici, la locuinţa noastră de guzgan, de şobolan de prin canal, la viaţa noastră de amfibii, de câini râioşi şi de pripas ! Indurați-vă a chibzui o clipă la haina noastră zdrenţuită, la pielea noastră de golani. Obosiţi-vă a cugeta un pic la trupul nostru lehodit, istovit şi hârburit de boale, munci şi foame, la sufletele, la cugetele noastre sângerânde şi spumegânde de mizerii, de chinuri, de umiliri şi de nelegiuiri ! Puneţi-vă şi vă presupuneţi măcar o clipă, barem un moment în locul nostru : la masa şi la hrana noastră de jigănii, chiar de porci — îndopaţi cu coada din porumbul ţării, pe când fruntea i se duce să îndoape pe ai celor din Apus ! Puneţi-vă şi vă presupuneţi în portul sau costumul nostru de selbatici, africani, atât de urgisit de către civilizaţi ; credeţi-vă în locuinţele noastre vizuini de viezuri, de barbari, soboli, etc., şi veţi înţelege că ce consideraţie, ce respect, ce dragoste şi admiraţie putem noi pune şi avea pentru voi, de avutul, de cultura, de lumina, de civilizaţia şi vremurile voastre atât de lăudate ! Veţi înţelege şi vă veţi încredinţa ce preţ putem noi pune pe o aşa parşivă de viaţă, pe un ast-fel de mizerabil trai. Si poate vă veţi domiri de faptul că dacă sinuciderea nu'i în firea noastră a unor opincari, aceea însă de a fi ucişi în furia unor încăerări e tot ce ne e mai atrăgător şi mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

firesc ! Veţi conveni că singura-ne scăpare să n'o vedem de cât într'o astfel de moarte, că limanul de fericire şi alinarea amarului îndurat să n'o aflăm de cât aci. Că bulbucirea sângelui vânăt, spumegând, curgând în valuri, în puvoi ; a stârvurilor un compot sau prundiş prin bălţi şi tău de sânge, în loc să ne 'nfioare şi zburlească părul, ne gudură arţagul şi 'nviorează firea: ne-ar putea procura şi nouă acele perpeliri, aceleaşi senzaţii şi satisfacţii ce vă pasc şi zbat pe voi în orgii cu femei goale, în extazul murmurului de muzici şi al cascadelor de şampanie şi vin ! Ce-am perde ? atunci, în acest caz ? când nu mai avem nimica de perdut ? Ce-am risca, când totul e riscat de mult ? când nu mai avem nici corpuri, nici suflete. nici viaţă — omenească — de riscat şi de perdut ? Nimic ! Cel mult aceea ce preţuim aşa puţin. N'am risca şi perde de cât infernul ; un paradis sau altul am cuceri în or ce caz. Şi fiind aci vorba de dispreţ, de scârba şi desgustul de viaţă, credem că'i momentul şi prilejul a vă aminti, ca să n'o uitaţi nici când, o sentinţă a lui Machiavelli — dascălul şi proorocul vostru favorit : Că „Acel ce 'şi despreţueşte propria viaţă, e stăpânul sau d-zeul zilelor or cui altuia şi altora". Luaţi aminte !

Aceste rele şi urgii, ce ne bântue. şi ne ucid, graţie voinţei, nepăsărei sau neomeniei voastre, ni le cunoaşteţi binişor cu toţii. Cel puţin din ochi şi din auz ; de nu ca noi, prin simţ şi suferinţă. Deci nu'i nevoe a vi le repeta şi zugrăvi mereu ; destul c'o faceţi voi într'una. Ceea-ce pare că nesocotiţi şi a nu recunoaşte însă, într'un glas şi gând cu noi, este aceea că chiar când le zugrăviţi ele nu vă slujesc de cât scopurilor voastre ; că chiar când o faceţi, nu e din dragostea de noi, ci din aceea de a vă menţine sau aridica în haruri. Ni le căşunaţi spre a vă profita unii, ni le speculaţi când vedeţi că profitul vă scapă sau că vi'l poate înhăţa alţii. Cu toţii n'o faceţi de cât spre a vă puteà salvà sau cocoţa. Nu vă amintiţi şi nu ne vorbiţi de ele şi de bine pentru noi de cât din cuget de momeli, de cât atunci când vă forţăm ; sau, în cel mai lăudabil caz : atunci când năzuiţi sau scăpaţi osul. Nu noi, ci faptele şi rezultatele vă dau de gol. Când simţiţi că scăpătaţi şi că vă înnecaţi, mizeriile noastre vă e streangul de scăpare. Atunci, oh ! atunci vă suntem fraţi ; ne compătimiţi şi tânguiţi în gura mare. Atunci cu toţii, cu tot acel haitic de javre, meştere în grai şi scris, d'intr'un cuget şi suflet necurat tulburaţi văzduh şi ape, cutremuraţi pământ şi oameni. In cât, s'ar putea crede că

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ne-aţi aduce şi ne-aţi duce în Canaan, în pământul făgăduinţii: că prin intervenirea şi cârmuirea voastră barca ar fi salvată şi purtată ca de îngeri, prin văzduh. Ce jale şi desamăgire în urmă însă, când îngerii se văd a fi tot draci, şi sânul lui Avram tot al unor demoni, tartori !?

Tot astfel şi tot de aceleaşi sentimente, afară de rari excepţii, e pătrunsă şi se conduce şleahta voastră — mai mult pretinsă de cum zisă — intelectuală. Fiind din acelaş soiu sau speţă — de viperă, şopârlă, pisică, vulpe, păn'a nu deveni tigru — nu poate avea un cuget sau suflet mai bun. Ea scrie şi vorbeşte despre mizeria şi prostia noastră nu mai puţin din văzute, din auzite sau citite; ne tângue şi zugrăveşte c'un cuget nu mai puţin ascuns şi necurat. Varsă foc de balaori şi lacrămi de crocodili numai până când înhaţă prada, sau când văd c'o să le scape. Mobilul şi scopul însă, le e de asemenea acelaş: de-a o devora în ticnă. Vorbesc şi scriu de la guri, nu de la inimi: adesea contrarul de ceea-ce simt şi cred. Aceasta ne-o probează faptele ce 'i contrazic, conduita ce'i dă de gol. Ei nu pot scrie şi vorbi de cât din auzite, din citite şi pe închipuite. Din păţânii, experienţă, suferinţă, pe simţite n'au nici cum, şi nici de unde. Ei ca şi ceilalţi, ca şi toţi cei cari ne cântaţi şi adormiţi—spre a ne putea fura şi sugruma—n'au decât un singur cult: al dragostei de ei. Profitul şi interesul personal li şi vă e singura deviză, unicul ideal. Afecţiunea şi spazmul ce vă paşte pe unii şi pe alţii e al parvenirii, al cocăţării prin gârbovirea şi specularea mizeriilor noastre. Buciumaţi şi trâmbiţaţi până când vă urcaţi ca purceaua în copac; tunaţi şi fulgeraţi până când vă vedeţi sus, pe culme. Că odată ajunşi pe acel pisc sau creştet social sau în tabăra celor ajunşi, pentru cari lătraserăţi şi făcurăţi atât de mult bale la guri şi cârcei la degete, să vă prefaceţi iarăşi a ne îndrăgi şi îmbrăţişa, cu cugetul negru şi ascuns de a ne strânge până am plesni. Să afectaţi nu mai puţin a ne vroi tot bine şi împărtăşi toate bunătăţile; pe când în realitate a nu ne dori şi face de cât tot răul posibil, a nu ne arunca şi prăvăli nouă celor de jos sau de pe poale de cât toate dejecţiunile ce puteţi produce. Apoi, atâta timp cât vă merge bine, strună. ne lăsaţi în mila sfântului şi pe mâna dracilor în pace. Nu vă mai amintiţi de noi de cât atunci când plănuiţi a ne încărca şi dobori sub biruri, gherlă, gloanţe; a pleca să vă apărăm o patrie, o moşie, o libertate şi egalitate numai pentru voi: ca să vă salvăm drepturile, privilegiile, belşugul, viciul, risipa, aroganţa şi samavolnicia voastră

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ce merit, ce nobil cult și scop alt pot și puteți deci avea de cât acelea ce vă imputăm și meritați? De ce considerație alta puteți și pot fi vrednici, de cât de aceea de scuipat—ca să nu fim mai aspri? De ce dragoste și cinste vă mai puteți oare bucura, din parte-ne, atunci când vedem că tunați și fulgerați d'a surda, că trâmbițați și buciumați în vânt, prea mult pentru a nu face nimic? La ce respect și vază vă mai puteți aștepta ast-fel de la noi, de la noi ceștia altruiști, voi ăia egoiști, când cu scârbă vedem că vă mulțumiți cel mult a striga și trâmbița, fără a vă jertfi nimic, de loc? Că în loc să tăceți și faceți, a pune cu abnegație umărul la bolovani, lângă Roată, vă mărginiți a ne porunci și amăgi? Că în loc să easă ceva bun din tunet și din fulger nu ese de cât trăznituri: din trâmbițe și surle doar larmă multă, și nici o treabă? Că ele sună ca în cetinișul de brădet, fără iotă de răsunet, că tună ca în fulgniala mocnită a zilelor de earnă, fără semn de vr'un ecou? Că la învierea celor morți se tună și se trâmbițează geaba, că morții 's morți, că nici cu barda nici cu pușca pare a nu 'i mai re-aduce în fire, la dreptate, judecată!?

Răul îl cunoașteți și recunoașteți dar cu toții; însă nu 'l lecuiți nimeni, nici unul. Nimeni și nici unul nu aveți patriotismul și curajul jertfei. Cât n'am fi și n'ați fi alții, de v'ați mai da din eleganță spre a ne cârpi zdrențele! Cât n'ați fi și nu ne-ați face de puternici, de v'ați mai lăsa din belșug, risipă și putere spre a ne mai lua din slăbiciune, mizerie, ananghin! Cât n'ați fi și n'ați părea de nobili, înțelepți, măreți și mândri, de v'ați mai tăia din ele spre a ne apropia de voi! pe noi cei din robie, mojicie, umilire și prostie! de le-ați înfrăți și îmbina re acestea cu acelea! Dar nu! nu! Voi nu sunteți bogați și nobili de cât spre a ne robi și calici. Nu sunteți puternici și măriți de cât spre a ne slăbi și nimici. Nu sunteți mândri, inteligenți și eleganți de cât spre a ne putea umili, prosti și zdrențui!: Superioritatea vă constă în a vă ști bate joc de noi, în a ne ști umili, degrada, ucide și devora în chip inteligent!

* * *

Canalia de uliți și de spelunci, a orașelor voastre atât de înțesate de canalii, atât înainte cât și în urma croirilor de legi are tot dreptul și toată libertatea de a protesta și face zarvă. I se scuză desordini, vărsări de sânge, de sânge nevinovat chiar; de a provoca scandaluri, răsvrătiri, ba chiar comploturi—a-la Catilina. I se îngăduie de a se înființa și crede stat în stat: a pune toate puterile din el cu botul jos, pe labe. Un gest, o vorbă, o iscălitură sau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sentință de a lor aruncată printre fumul de havana sau printr'al stropilor unui rar pahar de vin, din chiar tolăneala unei cabine separate și inseparabila pereche a unei butilci și grațioase damicele —e destul ca să facă grația sau disparița puterilor și legilor din stat. Și rege, guvern, justiție, armată, parlament chiar, trebue să li se 'nchine. Sunt lege și legea căreia trebue să-i cedeze totul, chiar autoritatea supremă, subordonată lui sau lor. De n'o face, de nu bate în retragere cu or ce lege sau jignire i-ar atinge, zilele'i sunt numărate : oamenii, pământul, e subt sabie și foc. Stradele se umplu atunci de larmă, huet, zarvă, de se cutremură pământ și cer. Pumnii se agită, întâi goli, apoi cu bâte, retevee, zburături : bolovanii din pavaj sboară și întunecă văzduhul. Sângele curge, stârvurile cad : spitalul și morga gem. De cine credeți însă ? De catilinari ? de cei vrăjiți și dresi ? Ei ași ! Ei stau picior peste picior cu sforile și cu havana a-mână : trăgând cu ochiul și cu coada când la șampănică, când la răsturnică. Victime nu suntem de cât tot numai noi, ai noștri : paznicii și ostașii frați cu noi, puși lor sperietori, ca niște ciuhe, ca niște stavile de lemn. Intr'un caz și altul, într'un fel sau altul, birul și ortul nu 'l dăm de cât tot noi De ne răsvrătim sau de ne răsvrătesc, ei ne împușcă și ucid prin chiar frații noștri. De's revoltați, de se revoltă, ne schingiuesc și ne ucid chiar pe acești frați. Menținătorii ordinei se aleg cu capetele sparte, adesea chiar cu moartea ; pe când tulburătorii și toate haimanalele ce le servesc cauza, după ploaie sau vijelie se aleg cu căpenege ; ba, nu a-rare, li se decern chiar premii, slujbe, gloriole : sunt medaliați.

Fie care are și aveți deci dreptul de a fi și a vă crede lege, legiuitor—chiar în propria-vă cauză. Cu toții și fiteș-care aveți putința și mijlocul de a vă împiedica și ocoli o lege, jignitoare, fie înainte, fie după croirea ei. Sunteți mai presus de ele și de spiritul lor, după cum suntem și ne credeți mai prejos de domnia și capriciul fie-căruia din voi, fie-căreia din ele. Or cărei lichele, ba chiar celui mai decăzut îi dați toate drepturile ; pe când nouă, chiar celor mai harnici și cum se cade ne tăgăduiți pe or care. Toți zmintiții și tuturor pociturilor voastre nevolnice de or ce drept și datorii în stat și către patrie, au drepturi de oameni, de cetățeni. Pe când noi, noi bieții orfani de noi, fii vitregi ai unei vitrige țări, ai unui ingrat (!) pământ ! noi oameni în toată firea, cu chemări și datorii împlinite și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de împlinit în stat, faţă de patrie, de viitor şi de urmaşi.. noi nu, nu : suntem mai pre jos de haimanale, de secături şi pocituri : noi nu avem drept la nici un drept, scuză la nici o faptă vouă—scuzabilă şi îndreptăţită nouă. Dacă vrem să ne plângem, să ne jeluim şi milogim ; dacă dorim să protestăm, să pretindem, să vă impunem ceva, vr'o năzuinţă, vr'o dorinţă sau dreptate, vr'un păs şi drept : la muncă, la lumină, căldură, hrană, mămăligă, la belşug—de strictul necesar— de a nu fi ucişi cu copii cu tot prin boale, prin frig şi foame ; dacă nu vă suferim şi îndurăm nepăsători totul, chiar mizeria, chiar moartea ce ne daţi şi soroci ţi, şi încă pe îndeleto, prin tortura cu ogodul ; dacă nu ne supunem orbeşte, fără murmur tuturor nedreptăţilor ce ne faceţi şi neomeniilor ce ne hărăziţi, tuturor sterpiturilor şi pezevenghilor voştri, tuturor acelor şarlatani, pungaşi, hoţi, bandiţi, cari nesocotesc oameni, legi şi D-zeu ; în sfârşit : dacă nu suntem—sau nu le părem cel puţin—mereu slugi, robi, vite, câini de sluji la porunca or cărei... superioare bestii... atunci, o ! atunci, pe noi oameni modeşti, ascultători, zmeriţi şi pacinici, ne consideraţi de vite, de revoltaţi, de fiare, de câini, periculoşi, turbaţi, ce nu merită de cât a li se înbujora botul cu sudalme şi ocări şi a li se învineţi şi tăbăci pelea pe oase cu trăgători. Iar de mai murmură ceva, a li se străpunge şi ciopăţi ciolanele uscate cu săbii şi baionete, a li se ciuruì scheletele de momâi prin gloanţe ; şi, apoi, de le mai rămâne ceva viu sau de nu i-a luat încă dracu, când nu 'i înmormântaţi de vii în oene—ca pe nişte jivini *„ce n'ar merita nici gloanţele ce le stricaţi pe ei şi 'n ei"*—apoi puneţi să vorbească tunul spre a vă curăţa pământul şi nivela solul ! Ce aţi merita voi ? A v'o spune.. îmi lipseşte curajul, vouă nu mai puţin francheţa!

Voi ascultaţi jeluirile funcţionarilor, protestările profesorilor, tânguirile negustorilor, păsurile industriaşilor, pretenţiile bogătaşilor, pensionarilor, panglicarilor, tuturor desmăţaţilor. Pe ale tuturor le împăcaţi, le satisfaceţi. De ce ? —*Parce que* !... Iar tânguirile, jeluirile şi bocetele noastre, ale mizeriei şi mizerabilor de noi—ce ne-am mulţumi toată viaţa doar cu pâine, cu pâine goală din belşug, fără nici un alt pristos—ni le împăcaţi şi satisfaceţi cu tot ce barbaria şi civilizaţia poate da mai monstruos. Şi de ce ? De-o parte pentru că vă suntem în disgraţie, nu cum le sunteţi şi vă sunt în graţie şi la cherim ; de alta pentru că n'am fi de cât „boi" sau „bestii". Aveţi şi nedreptate.. Însă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

noi poate nu mai puțin, când năzuim ca să ne fiți (în grație), și atunci când vă amintim și prevestim : Că de nu vă veți cumini, în a vă mai potoli și îmblânzi din disprețul și trufia în care ne învăluiți vecinic, din tirănia și selbăticia de turbați, de monștri, de vampiri, prin care ne ucideți mereu, vai ! n'a fi departe ziua în care să ispășiți toate păcatele voastre și ale unor păcătoși strămoși, ca și acei din Franța de la sfârșitul lui o mie și opt sute, sau o alta pe lângă care noaptea lui sf. Vartolomeu din 1572 să nu fie de cât floare la ureche !... In numele sfântului și neamului român întreg deci cuminți-vă până mai e încă răgaz și vreme. Desmeticiți-vă și vă băgați mințile în cap, până n'a fi prea târziu. Luați pilde de la trecut și din el faceți-vă o regulă de prudență pentru present și viitor. Nu 'l nesocotiți tot pe atât de mult pe cât îl și cunoașteți, ci cugetați că și el a fost o dată, pentru alții, un present, un viitor. Lăsați îngâmfarea, prejudecățile, lăcomia și trufia la o parte ; și vă dați în urmă seamă că ele nu sunt isvorite din rezon, ci din tot ce e mai bestial în om. Nu vă mai încăpățânați atâta în prerogative, privilegii și drepturi câștigate ; căci de cum s'au câștigat ele se pot mai ușor perde. Nu vă bizuiți prea mult pe mărire, în putere ; căci ele sunt amăgitoare, trecătoare ; căci din slava puterei de azi vă puteți trezi mâine ca atâția alții eri într'aceea de lanț și laț, într'o prăpastie fără de fund. Cugetați că puternici și măreți, poate mult mai mult ca voi, fost'au destui alții în trecut ; și că puterea și mărirea nu le-au servit de cât spre a 'i prăbuși și perde : a 'i duce la un trist dar meritat sfârșit. Despuiați de mărirea și puterea ce le făcea—cum vă face—dreptul, după cum și voi fără nici un alt drept—de cât al forței—deposedaseră pe alții, reintrau în haosul din care erau eșiți : deveneau scelerați sau simpli muncitori. Fiți deci mai mult de cât vă place a vă crede supra-oameni, și vă abateți de pe d'asupra capetelor trăznetele unor bestii—ce nu așteaptă de cât momentul de a vă trăzni. Fiți înțelepți și nu vă săpați singuri groapa. Fiți prevăzători și nu disprețuiți cobetul de cucuvea, ce vă cântă pe turla abatorului ce singuri vi 'l preparați. Fiți atenți la huetul ce rătăcește și se repercută de o sută de ani prin aer, prin văzduh : „*Mourte la conace, pace la bordee*", și nu așteptați ca el să vă ia cu urechile și mâu. Amintiți-vă și cugetați că fiecare puteți fi și avea soarta unora... nobili din trecut ; că fie-care puteți fi și fiecărui vi s'ar putea striga : „*Capet* !

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Capet ! dorts tu ? rasse de vipère. Lève toi !"*) Pe când voi sau el—bietul, nevinovat, de n'ar dormi somnul de veci—de pe salteaua lui de pae, dintr'un celar de închisoare unde cu pâine și cu zeamă lungă și-ar ispăși nu mai puțin păcatele rasei lui întregi, n'ar avea poate de asemenea nici barem forța de a 'și apăra hrana și corpul de guzganii ce l'ar întina și sfârtica !

* * *

Supunere legilor, executorilor lor (?!)... Căror legi ? Capriciul unuia poate el fi lege ? Pretinsul drept câștigat și legiferat al unora, de unii, în paguba majorității, altora, să poată el fi drept, și legi îndreptățite, drepte ? Consimțit'am noi la vr'una ? Luatu ne-am vr'un angajament a respecta vr'una ? Făcut'am și impusu-v'am noi vre-una, ca să ne puteți scoate ochii cu toate, cum v'am putea-o întâmplător face : ochiu pentru ochiu, dinte pentru dinte ? Aveți voi de la noi vre-un zapis ? avem cum-va împreună vr'un contract, pe care l'am fi violat, ca să ne puteți vorbi de ne-respect, de violări ? Sunteți oare cum-va cuceritori, și noi niște grațiați și cuceriți, de aveți asupră-ne tot dreptul de grație și moarte ? de a porunci și avea numai drepturi unii, de-a asculta și avea datorii numai alții ? Alt ? cum ? de unde ? Prin glasul glasurilor (?) pe calea sufragiilor (?). Ho ! huideo !... Prin forță, jmecherie și putere (?). Dar, nu cugetați, că putem face a deveni o forță și puternici ? Nu vă cutremurați că devenind am putea răspunde chiar la dreptate cu nedreptăți, chiar la omenii cu neomenii? că v'am putea da din ceea-ce ne hrăniți : cinizmul, răsbunarea, ura, ura de moarte ?

Dreptatea și nepărtinirea voastră (?)- Echitatea și sfinția acestor legi (?)... Dar, cum pot fi ele drepte și nepărtinitoare când numai voi le faceți ? Cum le putem crede de atari când nu ne lăsați dreptul de a coopera la ele ? Și chiar ast-fel, când singuri-i le faceți și ni le impuneți, oare vi le sființiți și aplicați și vouă tot așa cum o facem și ni le aplicați, ca să trebuim a vă urmà, a vi le respecta ? Respectați voi vr'una ca să puteți avea dreptul a ne cere să vi le respectăm pe toate ? Violăm noi cum-va vre-una, ne-pedepsiți ? Sunteți voi când-va pedepsiți, când

*) **Capet ! Capet ! dormi tu ! rasă de năpârcă ! Scoală-te !— Plebea proletară din Paris, copilașului rege Ludovic al XVII, pe când se afla închis, în marea revoluție franceză.**

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

le violaţi pe toate ? Nu vă scoateţi voi prin ele în tot-de-auna din negri tăciune albi ca lumina soarelui ? Sunt ele cum ar trebui, stâlpul şi limba cumpenii dreptăţii? nu a inichităţii?—Da ! ne-aţi putea răspunde voi cei zece. Nu ! însă, v'am putea dovedi noi cei nouă-zeci. Acest *nu*, din parte 'mi, poate fi îndoelnic în ce le priveşte spiritul şi litera, afirmativ însă în ce le priveşte aplicarea şi efectul. Ele pot fi—ce par pe hârtie şi în principiu—din cele mai bune şi bine intenţionate. Insă eu prostul ce nu le judec de cât după rezultate, le găsesc pe toate rele, depravate, de pristos. Aceasta prin faptul că delictele, corupţia, crimele, viciile şi toate neomeniile în loc să ne scadă ne cresc ; cinstea, omenia, moralitatea şi toate virtuţile în loc să ni le întrame ni le sting.

Aproape de când e lumea minoritatea face legile ; majoritatea trebue să le facă numai ascultarea. Insă de când rogu-vă minoritatea are şi face dreptul ? şi acest drept rezonul ? De când cu moda acestei lumini, civilizaţii (?), acestei noui nobilimi (! ?). D'apoi una ca şi alta, nobilă şi luminată doar în pristosuri şi nu în utilităţi, fu şi va fi de-apururi păgubitoare celor mojici şi proşti,— după cum prostia şi mojicia acestora au fost şi va fi pe veci profitabilă, salutară şi utilă atât unora cât şi tuturor altora. Poate n'ar fi astfel dacă nobleţa şi lumina voastră ar fi a unor rari virtuţi şi nu a or căror blestemate nelegiuiri şi vicii. Fără risicul de a vă perde însă tot dreptul la haruri şi la vicii voi nu puteţi fi niciodată nepărtinitori şi drepţi, şi fără teama de a vă risca şi pierde tot jindul la satisfacţia pătimilor—proprii or cărei nobleţe şi inteligenţe—nu veţi putea fi nici când modeşti şi virtuoşi. Dreptul şi rezonul la voi e întotdeauna influenţat de prejudecăţi şi vicii. El nu'i de cât de partea proştilor, — cu toate că deşteptii numai singuri-i şi'l arogă şi acordă. Numai proştii şi'l pot manifesta şi exprima liber, natural, netrunchiat, nefalşificat şi neinfluenţat de nimic alt de cât de instinct, bună-cuviinţă şi bun simţ. Ei sunt destul de mulţumiţi şi se simt destul de satisfăcuţi şi mândri cu faptul că şi'l pot exprima, că pot fi rezonabili —. fără a părea sau vizà vre-un profit. Pe când deşteptii, se simt cătrăniţi or de câte ori nu'i credem cum se cred, întotdeauna când nu pot trage profit din orice rezon şi drept,—adesea fără pic de drept şi de rezon. Prostul, în raport cu gradul lui de cultură sau de minte, mai ades de cât deşteptul—ce trece poate astfel—e şi poate fi mult mai rezonabil, mai drept

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și nepărtinitor în acțiunile, în spusele și hotărârile lui. Ele nefiindu i mistificate și influențate de nimeni și nimic, țîșnesc ca dintr'un izvor virgin, neviciat. nefalșificat de convenienție, susceptibilități, erori, prejudecăți. Unde toți deștepții nu văd de cât părtinire, din interes sau din profit —material sau moral puțin importă — prostul nu vede și nu află de cât sfințenia sau dreptatea cauzei, sfântă, dreaptă, ca Treimea, ca lumina, ca razele soarelui. Pe lângă modestie, aceasta le e singura și principalul lor titlu, virtute, calitate; după cum pentru voi nu mai puțin sunt principalele și singurele cusururi, vicii, degradări. Starea de invidiat omenirii ar fi prostia și chiar tâmpenia. In aceasta văd și aflu fericirea individului, raiul pe pământ al speciei. In partea ei opusă nimic alt pentru el și ea de cât nefericirea, infernul, aici ca și în cer. Ce-ar deveni omenirea dacă noi cu toții am fi ce sunteți, așa cum sunteți. în starea voastră de intelect, viciat și depravat, de patimi și păcate ? Ce-ar fi, ce va fi de ea, de noi, de voi, când am ajunge în faza și starea voastră decadentă, degenerată, depravată ? iar voi, într'o alta mai oribilă, mai monstruoasă ? de care n'avem nici idee, pentru care nu avem nici poreclă ?

La lege, voi nu recurgeți de cât pentru și prin nelegiuiri; noi pe bună dreptate. Nu faceți apel la ea decât spre a vă legaliza ilegalitățile, spre a vă îndreptăți, scuză și întări nedreptățile, nelegiuirile. In ele căutați și găsiți întotdeauna dreptatea strâmbătăților voastre ; noi nu mai puțin nedreptatea, strâmbătatea drepturilor, dreptății nesocotite, terfelite. Contra noastră voi nu recurgeți la legi de cât când sunteți siguri de nedreptatea sau strâmbătatea cauzei. Altfel n'ați avea nevoe de recurs. Noi, dimpotrivă: când suntem siguri de contrar, de dreptatea și sfințenia ei; când n'avem încotr'o. Și totuși o căpătați—chiar fără s'o aveți. Și totuși o avem, chiar fără s'o căpătăm.

* * *

Egalitate (!) Fraternitate (!) Libertate (! ?). — Fleacuri, mofturi și pălavre bune de momit cu ele lumea. Gogoriță de înșelat prostimea ca să nu vă reatace starea de uzurpatori ! Libertatea nu'i decât pentru ambițioși și șarlatani, fraternitatea pentru farisei și corifei, egalitatea pentru banditi și aroganți. Libertatea și egalitatea voastră nu'i de cât a celui tare și puternic. Aceștia sunt privilegiații acestora, ei au toate prerogativele și le trag toate folosele. Ei și numai ei profită din totul ; și din totul, poporul nu pro-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fită de cât mizerie, tortură, despotizm, neomenii. El e mai liber și fericit sub tirani, sub autocrați inteligenți, cu dragoste de tron și de popor. El e mai puțin mizerabil sub despoții, sub despotizmul netemut de cât de ambițioși, demagogi și aroganți... Libertățile—unor ambițioși—au dus popoarele și statele la ruină, la poire ; tirănia, despotismul și absolutismul oamenilor predestinați le-au dus la glorie și la mărire. Ce n'ar fi putut deveni Grecia, Grecii și Atena ? Cine știe (?) de n'ar fi luat locul Romii dacă un Alcibiade după victoria de la Catana ar fi zis ca un prim Cezar : „*Alea jacta est*“ ? Cât n'ar fi meritat de la patrie, de la posteritate, de nu s'ar fi supus demagogilor ateniani ? de s'ar fi erijat în dictator ? de-ar fi scutit Atena de umiliri, de ruină, de decadența vecinică datorită acelui dezastru de lângă Siracuza ? Dar, în ochii filosofilor moderni ideile mari, filosofice, fac mai mult de cât trăinicia și propășirea popoarelor, de cât gloria sau mărirea patriei. Norma de conduită sau principiul acestor falși liberali, democrți, civilizați etc., este că abițiunilor, patimilor, deșertăciunilor și intereselor personale trebue sacrificat totul : chiar patria, chiar neamul : chiar și cenușa sau țărâna strămoșilor. Când ești Brutus, ce'ți aperi principiile și interesele tale, egoismul, blazoanele și privilegiile castei sau cotoriei tale — fie cu chiar prețul vieței, ruinei și peirei patriei și neamului intreg — ești idolul și simbolul lor de patriot și om. Noi însă, după cât prostia și păcăniile ne ajută a pricepe, unor atari false și vicioase libertăți am prefera tirania, despotizmul or cărui idiot. Intr'una și alta, starea ne e aceeași : urgiile și avantagiile la fel. Am fi însă mai puțin torturați de jinduri și de pildele deșarte, rele, de fățărnicia și iluziunea unor drepturi pe hârtie ! Țăranul rus sau turc are poate mai multe drepturi și libertăți de fapt de cât noi, și poate mai multă milă, grije și ocrotire din partea celor ce'l conduc.

Egoismul, vanitatea, prejudecările, educația, interesul și profitul vostru personal e cel mai mare flagel al omenirei. Fără acest sâmbure și aiat al planurilor și firei voastre pătimașe oamenii ar fi cu toții în paradis. Numai acestui mare cusur al oamenilor voștri mari, pretinși inteligenți și nobili, îi datorăm mizeria, lumea atâte urgii și popoarele atâte decadențe, stingeri. Voi ca și un Temistocle sau Erorostrat, spre a culege fructele celebrității, invidia și laurii ce nu vă lasă s'ațipiți, n'ați șovăi o clipă în a incendia templul, deslănțui lupta, revolta, răsboiul, potopul de co-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tropire asupra propriei voastre patrii. Viermele mărirei vă roade, vă consumă, şi atingerea ei aţi plăti-o cu or ce jertfă. În urmă, spre a vă scuză mişelia sau îndrepta nula, atât voi cât şi ortacii voştri cronicari, istorici, spre a mistifica lumea şi pe tembeli îmbracă şi învăluiţi egoizm şi vanitate în raţiuni de Stat, în noţiuni de patrie şi de patriotizm ! Principiile, vanitatea, ideile acelea strâmte—cu aparenţă sau spoială largă—primează pe acelea mari şi largi, ce pot face reala fericire şi mărire a tuturor.-- Distrugă-se un popor, peară o patrie; rămână însă ideile, principiile, faima de îngâmfare, strălucire, fast, bunele (!) pilde şi marile (!) fapte. E morala, credeiul, cultul şi idealul vostru,—cultivat şi practicat de mii şi mii de ani...transmis din şcoală în şcoală, din generaţie în generaţie, din civilizaţie în civilizaţie. Oamenii mari, de geniu, providenţiali, fanatici în mărirea patriei, în trăinicia neamului şi binele masselor mai mult de cât în gloriola lor ; acei ce în momente hotărâtoare lovesc, dar nu şovăesc—în a stârpi o întreagă ceată, pătură, facţiune, în resleţi invidioşi ce nu râvnesc de cât folosul lor în paguba majorităţei, ce nu năzuesc de cât a le lua locul, spre salutul şi celebritatea lor ; acei ce n'au de Dumnezeu şi ideal de cât sporul poporului, bună starea şi liniştea lui şi a patriei,—chiar dacă ei v'ar părea vouă unora demoni, pentru noi ei nu sunt de cât zei. Vai însă, noi n'am avut şi nu avem parte de atari—monştri, cum le-aţi zicevoi. Cu atât mai puţin vr'un drept sau parte de a-i porecli şi zugrăvi cum-va. Chiar când el sau ei comit monstruozităţi, acestea nouă nu ne par de cât acte sau fapte umanitare. Căci în locul unuia sau unei mii răpuse se nasc şi vor veni zece. Atât el, cât şi statul şi poporul sunt şi vor fi pe o lungă vreme la adăpost de frământări şi zguduiri — ce ar fi prăbuşit de mult Roma, în lipsa unui Antoniu, August. Prin biruinţele şi actele lui brutale, arbitrare, el e scutul celor mulţi şi urgia celor singuratici. Salvează atât poporul cât şi pe el însuşi de duhăi, de cerberi, de strigoi şi trântori. Asasinând el asanează. Codindu-se e monstru, ucigaş ; căci la sigur e şi va fi asasinată patria, poporul. Cât nu'i de regretabil pentru stat, pentru popor şi oameni că după el, după unii ca atari degenerează totul, intră totul în corupţie, descompunere, putreziciune ! că locul lui, unui singur anarchist, îl iau mii şi mii alţii. Prefer de gâde şi stăpân mai bine un nebun ca Nero, de cât la tot pasul şi pe toată clipa mişei şi scelerati ca Catilina. Acestuia i se pot asocia toţi mişeii, scelerații ; de celalt pot nu mai puţin,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tremura cu toţii. Primul poate pârjoli cel mult ua oraş ; ultimii pârlesc şi pustiesc o ţară, un popor, lumea... Şi când deci simţim că ne ardeţi, că ne pârjoliţi şi pustiiţi ; când vedem şi cugetăm că toţi... deşteptii, instruiţii, învăţaţii, declasaţii şi îmbuibaţii lumii voastre aproape întregi nu sunt de cât haite catilinare, n'au de plan şi ideal de cât pe acel al unui Catilina, de cât demagogie, libertăţi, fraternităţi, egalităţi imaginare, de momeală, de chiul şi cacialma, ei nu mai puţin ca voi—ce le-o îngăduiţi—de cât laude, osanale, sfinţenie, stimă şi renume aţi merita mai degrabă şi mai pe drept noaptea unui Sf. Bartolomeu, un Irod, Anton, August, Cezar, Mariu, Caligula : un Cicero mai puţin uman.

Din aceea sfântă troiţă revoluţionară ce v'aţi luat'o de scut şi stemă voi n'aţi făcut de cât prostituată. Insă, spre a fi, spre a ne face şi crede şi pe noi egali, fraţi şi liberi ca voi, cu voi, n'aţi aridicat'o încă la sfinţenia unei Magdalene sau Fecioare. V'aţi însuşit'o ca s'o pângăriţi : aţi speculat'o ca să vă puteţi urca să comandaţi. Ca s'o sfinţiţi, ca să ascultaţi şi credeţi în ea însă, nu, neam ! Scopul şi ţinta v'a fost a jupuì şi poruncì ; idealul şi chemarea de a cauzà mizeria şi înşelà pe oameni. Prin ea ne-aţi răpit chiar dreptul la soare şi la muncă ; nu ne-aţi lăsat nici măcar libertatea de a ne bucura în linişte şi pace de roadele unor chinuitoare munci. Nu avem de cât dreptul datoriilor, egalitatea jertfelor. La toate, de drept—deşi nu egal—suntem datori cu toţii. La oaste, la sosele, la plata silvicultorilor şi atâtor alte lichele şi belele, chiar de fapt, ne vedem egali cu toţii. Cu toate că nu cu toţii avem ceva de apărat, păduri de ocrotit, bogăţii de transportat, şi pe toate cele-l'alte drepturi !

Libertatea în loc să ne-o daţi aţi răpit'o chiar la paseri. Fraternitatea în loc să ne-o fiţi altoit aţi stins'o chiar şi d'intre fraţi. Cât pentru Egalitate... azi mai mult de cât or când eri egali nu mai suntem nici chiar în faţa morţei. Cu dibăcia şi puterea ce vă caracterizâ aţi cucerit'o chiar pe ea : v'aţi civilizat'o şi modernizat'o aidoma vouă. Amabili şi inteligenţi cum sunteţi, de nu jmecheri cum păreţi, aţi redus'o şi v'aţi făcut'o aliată. V'aţi făcut'o prietenă, părtinitoare ; iar duşmani ei şi duşmani vouă, duşmăniţi de ea şi voi, ne-aţi lăsat sau ne-aţi făcut numai pe noi. Or de câte ori în viaţă ea vă rânjeşte la capătul patului, aproape în tot-de-a-una rânjetul îi îngheaţă pe buze : sufletul nu i se încălzeşte cu nici

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

un suflet. Știința, medicina, doctorii și buna îngrijire v'o ţintuesc și iau la goană. Pe când nouă însă, nouă milioanelor de vite, nu ne-o alungă nimeni. Toate aceste haruri sunt departe de a ne întinde mâna; nici o-dată nu ne scapă de a nu da ortul popii, de a nu fi victimele ei. Deși poate tămăduirea și prelungirea zilelor noastre ar fi de tot atât folos patriei și neamului, de câtă pagubă le e și vă e salvarea sau tămăduirea voastră.

* * *

Strîmtorările voastre(?), inexorabilele voastre necesităţi (?). Criza prin care trece ţeara, statul (?).—Cum ? e vina noastră, e păcatul nostru àsta ? Noi—și numai noi—trebue s'o reparăm, s'o ispășim, să 'i îndurăm pedcapsa ? Bieţii și mizerabilii copii ai unor părinţi mișei și mizerabili, *trebue* ei să le rabde și îndure toate mizeriile, toate mișeliile ? Fii unui păcătos și ponivos tată, să trebue ei oare —chiar la atei— a 'i ispăși lui toate păcatele ? Să aibe ei oare de datorie a 'i plăti lui toate datoriile ?. chiar atunci când le-a înstreinat nebunește tot avutul, toată moșia strămoșească, lăsându-i pe drumuri, vagabonzi, cerșitori, muritori de frig și foame ? Și atunci, în cazul când ei nu pot, când n'au cum și de unde plăti, oare trebue ei să plătească cu libertatea și cu pielea ? acel câine de părinte trebue să 'și omoare fiii ? Să fie el în drept, în scuză și legalitate a și 'i împușca sumar, banditește, pe nevinovaţe, fără nici o judecată, fără nici o milă și teamă de D-zeu și legi ? semănând în ei ast-fel ura, răsbunarea, dușmănia de veci, pe moarte ?...

Deși numai voi aveţi dreptul de legiferare și executare, a dispune prin vot de guvern și parlament, totuși mai aveţi și pe acela de a protesta. Și aceasta atât pe cale pacinică, legală, cât și prin gălăgie, zarvă, ilegalitate. Or ce lege sau proect, prin care v'aţi crede—poate fără a fi—prejudiţiaţi, îl puteţi zădărnici, o puteţi nesocoti, abroga și viola. Și aceasta atât prin ordinea lucrurilor de voi stabilite cât și printr'a desordinei îndreptăţită vouă. Le doborâţi autorii, vă răsturnaţi adversarii,—spre a le lua locul pe aceeași scenă și spre repetarea la nesfârșit a tot aceluiaș act. Și vă credeţi în legalitate și în drept. Veţi fi, vă credem. Dar de ce nu ne-am crede și n'am fi și noi, chiar când nu ne-aţi credo ? atunci când încercăm a vă urmă, a schimba aceste roluri, a 'i întrei actorii ? Spre a vă apăra privilegiile, prejudecăţile, belșugul, risipa și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pristosul, de la o putere recurgeţi la alta, de la o ilegalitate treceţi la alta. Răsvrătiţi lumea în ordine ; vă puneţi în desordine, anarhie. Şi sunteţi scuzabili, în drept, legalitate : sunteţi sau vă credeţi oameni de ordine şi de idei. Şignim însă vr'o şoaptă, cârtim cu vr'o vorbă, greşim poate cu gândul sau cu fapta, suntem anarhişti şi oameni periculoşi : ca şi când vorba iar nu fapta ar îndreptăţi porecla. De mergem însă cu îndrăsneala mai departe, de ne încumetem a protesta—fapt de drept cuvenit numai nouă, cărora n-i singura armă, singurul refugiu, cari nu participăm la făuriri şi abrogări de legi— ; de ne sculăm a vă arăta bubele, ranele, iadul în care ne lăsaţi şi no vârâţi ; de ne aridicăm spre a ne apăra de mizerii, de torturi ; de no răsculăm spre a no apăra strictul necesar, spre a ne scuti de frig şi foame, de agonia şi moartea cu ogodul—fie chiar printr'una violentă, bruscă—, atunci noi suntem revoluţionari, criminali, nelegiuiţi, scoşi afară din lege: nişte fiare vrednice a fi ucise do nişte... umani şi patriotici oameni !... Vă eşiţi din firi şi minţi spre a ne lua minţile cu : *interese* şi *raţiuni de Stat*, cu învinuiri că trebuiam a mergo pe căi paşnice, legale ! cu intervenţii şi invazii de streini ! Ca şi când n'am fi albit şi orbit în plângeri şi cereri paşnice, nelegalizate ; ca şi când statul aţi fi numai voi, interesul lui numai al vostru, al celor zece la o sută ; ca şi când invocarea acelor intervenţii sau invazii ne-ar sperla sau îngrozi—pe cât v'ar ştirbi din orgoliu, vanitate ! Statul e poporul, colectivitatea sau majoritatea lui într'unită în fiinţa unui tot cârmuitor. In caz contrar el nu-i decât statul (la putere) unor monştri, ciolangii. Interesul lui fiind al tuturor, binele lui al lor la toţi, raţiunea lui de a fi şi dăinui trainic, pacinic, glorios, o de a şi-o asigura şi cultiva fie chiar prin distrugerea sau expulzarea celor singuratici, acelei vermine şi infime minorităţi,—nu anaopda. Intervenţia şi invazia streină de asemenea n'ar fi o ruşine şi o moarte do cât pentru aceasta sau ai ei cari ne-au condus şi ne-ar aduce o ; nici cum însă pentru noi. Când ne-am vedea pe toţi grangorii de mari proprietari ajunşi calici, lichele ; toţi jidanii de români înlocuiţi prin jidani de neam, de sânge, ne-ar părea şi fi cea mai bună şi teribilă din răsbunări. Vie-ne dar Nemţii or Muscalii, să no stăpânească şi robească ; nouă unora ne-a fi tot una. Doar nici unii, şi nici alţii, siguri fiţi—după cum suntem—n'a fi mai câini şi bestii de cât voi ! n'or fi mai tâlhari şi mai barbari cu noi. Cel mult, unii din fraţi nu ne-ar mai plânge,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

noi nu i-am mai invidià—că sub străini trăesc ca oameni, noi sub voi ca robi, ca vite. Vie-ne dar or unii or alţii să ne sugă, să ne mulgă, jefuiască, schingiuiască, nouă tot una ne va fi ! Cu ei sau voi n'avem nimic în mânecă şi clin. Doar şi aşa clinii şi mânecele voastre sunt înclinate mai mult spre ei de cât spre noi ! Mai streini şi înstreinaţi de noi, mai huliţi şi dispreţuiţi de ei, de cât de voi, n'am fi nici cum. I-am privi nu mai puţin de câini şi fiare, după cum ne-ar taxa şi ne taxaţi de vite şi de boi. Ne-ar insufla aceeaşi ură, ca şi groază,—când nu le-am inspira, de cât cum vă inspirăm : scârbă, batjocură, dispreţ. E şi logic, e şi drept, când comunitatea şi afinitatea 'i nulă ! când sângele 'i prefăcut apă !

Deci când or ce lege şi regulament pentru voi e nul, în nefiinţă ; când nu le respectaţi şi recunoaşteţi (chiar voi cari le faceţi, ce să mai ziceţi atunci de noi, fără cari şi pentru cari le faceţi ?) de cât atunci când nu vă ating şi păgubesc ; când nu vi le aplicaţi şi nu vi se aplică, ca şi când aţi trăi în stat şi stare de anarhie,—ele toate nu 'mi par a fi de cât absurdităţi. Sunt absurde, copilării de răsfăţaţi, acte sau fapte de neoameni şi nebuni. Pentru voi, bine 'nţeles. Faţă de noi însă, pe cari se aplică şi pentru cari sunt făcute, de sigur că nu. Pentru noi ele devin şi sunt monstruoasa realitate a unor oameni conştienţi şi culţi ! : un obiect de prigonire şi tortură ocazională.

Voi aveţi toate drepturile legale şi toate căile lor deschise. Şi totuşi mai recurgeţi şi la celelalte cari ne-ar îndreptăţi numai pe noi. După ce aţi vroit să nu avem unele, aţi dori să nu recurgem nici la altele. De ne plângem, nu ne ascultaţi ; dacă protestăm — pacinic—nici nu ne băgaţi în seamă. Şi dacă ne-aţi asculta, sau de ne-aţi băgat cândva în seamă, rezultatul e şi fu acelaş : nul.

Un pas ştiindu-l deci d'a surda, de prisos, nu ne rămâne de cât altul.

Ne mai ziceţi, să mergem pe cale pacinică, legală. Dar când mergând, ne-aţi şi lăsat ? Şi când lăsându-ne, ne-aţi împăcat ? Datu-ne-aţi oare vr'odată dreptul, cuvântul si dreptatea de câte ori vi le-am cerut ? ca să ne puteţi scoate ochii c'am fi nedrepţi şi rătăciţi ? Impăcatu-ne-aţi oare vr'odată bocetele ? mângâiatu-ne-aţi cum-va jelaniile ? ştersu-ne-aţi când-va lacrămile de câte ori ne-am jeluit şi plâns, or de câte ori ni le-aţi făcut să curgă ? Nu ! nu ! nu !

Aţi avut patru zeci de ani de pace, de linişte, domnie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Patru zeci de ani în cap, un veac, un veac întreg de om v'am lăsat în liniște și pace : de-ați guvernat și împilat în voe. De o jumătate secol, de când suntem tot copii, ne-ați muncit, ne-ați robotit, ne-ați jefuit și canonit... cum v'a dictat rânza : pân' ne-a albit părul, pân' ne-a căzut carnea și seul de pe oase. Și ne-am plâns ! ne-am tânguit ! ne-am jeluit ! pân' ne-am secat ochii, pân' ni s'au împietrit inimele: pân' ne-am perdut mințile ! Dar până când ? până când și unde încă, ne-o vreți și ne pretindeți ?!...

Să convenim sau să îngăduim cu toate astea, că ne-ați fi dat și c'am avea vr'un drept, vr'o cale. Dar, răspundeți-mi, ca să vedem de convenim;— când ne-a îndreptățit el ? când ne-ați îngăduit a'l avea, și avându-l, a'l practica și a uza de ea ? Și lăsându-ne chiar, cari ni efectul, care'i rezultatul ? De avem drepturi, probați-ne-o și ne dovediți efecte ; de nu avem, de ce ne imputați pe al revoltei ? pe care forțat ni'l dați ?... Ne putând astfel și altfel deci avea un altul, neputând fi în competință și cunoștință de fapt și cauză—spre a putea protesta la vreme — de cât atunci când îi simțim efectul, chiar când am avea pe toate cele d'intâi—drepturi și căi—nu putem uza și profita de cât de cele din urmă.

Faceți totul cum doriți și cum vă place. Și prin aceasta ne reduceți a face poate tot ce n'am dori și vrea. Ați putea face să facem numai ce ați dori și vrea ; însă, spre nenorocul și peirea tuturor ne reduceți și forțați a nu dori și putea face de cât aceea ce regretăm cu toții. In loc de a ne dori și face numai binele, a ne forță să vrem și facem numai bine, ne faceți și sorociți tot răul, a face și vroì numai rele. Prin oropsire, prigonire și mizerii ne reduceți la revolte ; spre înăbușirea lor concentrați armata și sărăciți apoi din nou poporul, votând și risipind la milioane. Restabiliți ordinea prin desordinea în finanțe, în producțiunea, avutul și propășirea publică : lecuiți mizeria prin agravarea ei, prin ruina sau stingerea celor ce o duc. Sunteți mărinimoși și darnici în a vota milioane spre înăbușirea de răscoale și despăgubiri după, zgârciți și sâcâiți însă în a ni le vota la început nouă, spre a le preîntâmpina și a ne împăca. Păgubiți patria și avutul public prin acele milioane, prin brațele sustrase, prin sângele vărsat, prin viețele stinse, prin jocul și pârjolul ce am cauzà,— pe când cu jumătatea milioanelor astfel risipite s'ar putea preveni totul și scuti restul ! Și, cu toate și după toate astea vă credeți și ați vrea ca să vă credem de superiori, de mari oameni, patrioți ! pe noi de bestii, de canalii !

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pentru ce oare ne mișcăm, ne răzvrătim ? Pentru a ne risca avutul, belșugul și pielea geaba ? Facem'o noi ca voi, de egoiști, de rânzoși, de grași și de sătui ? Care'i prostul să 'și primejduiască liniștea și saţul de dragul neliniștii, lihnelii ? Ce vrem ? ce năzuim și cerem noi ? Cerem cum-va belșugul și pristosul vostru, acel pristos și trai de porci, de scroafe ? acel drept la existența voastră de vampiri ? Nu. Ci acel al liniștei, al muncei și unei bucăți... de mămăligă. — de mămăligă pe care de nu ne-ați răpi-'o de la guri ca câniĭ, am fi cei mai pacinici oameni. Nu cerem și nu vrem de cât dreptul de a ne apăra de biruri, de mizerii și de munci prea grele, pe acela de a nu fi doborâți și omorâți prin ele. De ce ne-ați decima prin ele într'un fel și altul, pe când din ele și prin ele nu lăsați ca să trăiască de cât haimanalele de la oraș, pe cari nu'i forțați nici la biruri, nici la munci ? Cum dracu se poate ca voi cei mai inteligenți din oameni să vă asemuiți cu cei mai proști din surugii ? cari dau tot în vita care trage, ce 'și riscă și pierd astfel pe cea mai de lipsă și bună vită ?

Aveți și vă dăm poate tot dreptul de a invoca criza nevoile și necesitățile statului. Insă de ce nu l'am avea și nu ni l'ați da și nouă, când invocăm pe ale noastre ? când protestăm și credem că unele și altele nu's opera sau fapta noastră ? Când n'ați vroit și nici nu vreți să știți nimic de noi, de nevoile și strâmtorările noastre, provocate tot de voi, de ce am ști sau ar trebui să știm de ale voastre, pe cari nu le-am cauzat ? Când n'am avut și nu ne-ați îngăduit dreptul a le cășuna sau face, nici pe acela de a le abate sau combate, oare să avem numai datoria de a le repara și îndura ? Noi suntem oare vinovații, făptuitorii, păcătoșii, de trebue să le îndurăm pedeapsa și ispășim păcatul ? De ce suntem vinovați ? Care'i oare vina noastră ? C'am tăcut ? că n'am protestat demult, la vreme ? Că nu ne-am răsvrătit de mult, atunci când trebuia ? atunci când v'am îngăduit puterea sau când nu erați așa puternici ?

Legile, acele contracte, obligațiuni sau raporturi d'între voi și noi, d'între stat, noi și voi, sunt ele, pot fi ele echitabile, rezonabile, egale, liberale, inviolabile, sfinte și sfințite de ambele părți când sunt făcute fără consimțimântul uneia ? când una nu le-a acceptat ? când una singură le face și impune alteia cu forța, fără voea și îngăduința ei ? Sunt și mai pot fi ele atari, în clipa când

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

forța — ce le sprijină — le-ar lipsi ? Să trebue deci oare a vi le respecta, sfinți, de cât atunci când n'avem încotro ? când nu-i și nu's de cât procedeul — legalizat — unui brigand, bandit ? când voi nu ne sfințiți și dați nici un drept, nici una și la nici una care ar fi făurită de noi pentru voi, impusă vouă, la care am fi luat parte, de nu după număr cel puțin în număr egal cu voi ?

Ne scoateți mereu ochii cu Statul vostru liberal, cu organizația voastră democrată. Pe când aevea, noi vedem și simțim bine că nu ne zbatem de cât sub cel mai monstruos sistem oligarchico-despotic. Vă dați aere și ponoase a domni — firește! — prin popor, prin voința populară. Pe când vai ! în realitate nu stăpâniți și guvernați de cât prin grația armatelor de canalii. Afectați cu mândrie a fi doborât și abolit caste și privilegii, pe când... oh ! tot spazmul vieței voastre politice, culturale, economice și sociale nu'i decât spre a le înființa și reurca. Și aceasta plecând de la Capitală până în cel mai mic cătun și sat. Lucifer sau zeul e la piscul piramidei, și până' la temelia ce tescuește un întreg popor șerpuește o cascadă de năpârci, e o nesfârșită scară feudală, de nobleță. Popor și țară e dată și împărțită astfel la mezat : în clanuri, câtor-va familii, pe bande și căprării. Și fie ce familie, dinastie, șef de bandă sau căprărie are de primă datorie de a-și lăsa domeniul sau tronul urmașilor de moștenire, de a fi solidar cu alta și de a se susține reciproc. Fie ce județ, comună, instituție, cătun chiar, cu banda și banditii ei, cu șeful și cu banda lui. Și de-ar fi de fiecare barem numai câte una, nu câte două-trei, n'am dori și regreta atâta vremile barbare! Grație deci acestei măestre alcătuiri cu regi, prinți, prințișori, crăișori și domnișori peste horde de selbateci, de tătari și de păgâni, sunteți absolut stăpâni și domni peste oameni și pământ. Cu ei și ei faceți și puteți face tot ce vreți. Nu'i sunteți de cât monștrii sau strigoii ce'i sug sângele și vlaga ; nu 'mi păreți de cât balaorii. ce 'și rod și înghit semenii, popoare, omenirea. La totul și la nimic poporul n'are nici o parte, nici un drept. Mizeria și chinul muncei e partea și dreptul lui, al lor, al nostru sau al ei. Ce ? cum ? Nu 'i așa ? Nu faceți voi, și *numai* voi legile, drepturile cum vă plac, cum vă convin ? Nu ni le impuneți, nu le executați sau aplicați apoi tot voi, cum vroiți; cum conveniți ? Capriciul și voința voastră 'i lege. Dorința și gustul vostru e un drept. Noi ? avem noi altă datorie de cât a asculta ? vr'un alt drept de cât acel al

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

graţiei şi smirnei ? vr'o libertate şi egalitate alta de cât a gemetelor, bocelelor ? Putere legislativă, judiciară, executivă — administrativă, armată — chiar regală şi de presă e în mâna voastră. Troiţa sunteţi voi, şi voi nu sunteţi de cât ea. Să fie oare cum-va altfel ? Atunci care şi întru cât e partea, voinţa şi puterea noastră în ele ? în aceste trei puteri de Stat, ce ziceţi că emană de la noi ? Care ? Deci spuneţi'mi, răspundeţi'mi : Care'i de asemenea partea noastră de răspundere, de vină şi de plată în greşelile acestor legi, la consecinţele lor rele ? în şi la strâmtorările — de ele, de ei şi voi cauzate ? în şi la ananghinul în care ne zbatem, la mizeria şi chinul cărora suntem supuşi şi cari ne reduc la desperare, la sete după sânge, la revoluţie, la măcel ?

Odată astfel aleşi şi cocoţaţi în stat şi Sfaful ţărei ne făuriţi cum vreţi la legi, ne puneţi cum vă place biruri, datini. Şi în-tot-de-a-una aveţi neobrăzarea a vă măguli şi zice : *aleşii poporului, representanţi ai voinţei naţionale !* Pe când în realitate, o ştiţi şi recunoaşteţi singuri, destul de mult şi bine, a nu fi de cât aleşii unor tripouri şi representanţii unor canalii de uliţă şi pleaşcă.

Armata, magistratura, administraţia, e a voastră, în mâna numai a-lor voştri. Toţi cei de la creştetul acestor piramide, sau pe cale de a fi şi parveni, nu sunteţi de cât oligarchie, o gaşcă. Sunteţi o asociaţie bazată pe principiile sau acţiunile de rubedenie şi interese : un lanţ a cărui fie ce zală e interesată de a ţinea strâns la o-l'altă — spre înlănţuirea şi strivirea întregului rest din edificiu. Parlamentul, de asemenea, într'o ordine şi proporţie inversă numărului, nu mai puţin e o batjocură a vorbei : *Representanţă Naţională !* El nu'i de cât al vostru, al celor 4—5 mii mari proprietari, capitalişti. Din nici unul şi nici o dată, aproape nimeni din cari el fu compus, nu poate zice a nu fi singurul legislator în propria lui cauză. Desfid a mi se arăta, din or care de când e alcătuit, măcar cinci la sută cari să poată afirma, şi dovedi în acelaş timp, c'ar fi strein castei ce 'l compun şi ne impun : a nu avea o rudă sau un prietin capitalist, mare proprietar, industriaş etc, — care să nu'i poată influenţă conştiinţa, votul, acţiunea. Astfel că în atari condiţiuni şi de la atari oameni e firesc şi logic a nu ne putea aştepta la nepărtinitoare şi largi reforme, agrare şi electorale mai cu seamă ; şi tot atât de logic şi firesc din parte-ne, de a nu încerca să li le stoarcem sau răpim.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ne vorbiți de drepturi câștigate, și ați vrea să nu vă vorbim de acelea de câștigat. Mărginiți sau îmbâcsiți cum sunteți, în teorii de ordine sau alcătuire de stat modernă, egoistă, îi invocați ordinea și rațiunea or de câte ori ne vorbiți sau vă vorbim de ele, or de câte ori ne ucideți și ne măturați ca pe gândaci. Câștigarea drepturilor noastre la existență, în strictul necesar, vă pare o monstruozitate, crimă ; menținerea și respectarea acelora de pradă și pristosuri a-lor voastre însă, trebue să ne pară chiar nouă o glorie, infailibilă și sfântă. Doar subordonarea drepturilor a cinci mii vampiri sau bestii acelora celor cinci milioane de români, de oameni, numai într'un creer incult și bestial poate încolți. Ne ucideți ca pe fiare pentru că nu ne lăsăm a fi ca niște vite ; aveți dreptul, scuza și libertatea a ne reduce ca să fim uciși, a ne amenința și executa sumar — în masă chiar — or când. Pe când nouă nu ne-ați tolera-o nepedepsiți nici s'o cugetăm și plănuim, necum a v'o face. Spre a vă salvă egoismul, drepturile și starea de supreme bestii, de la 1866 ne-ați ucis numai în acest chip banditesc (când n'am vroit a vă da de bună voe munca și avutul) cel puțin îndouit numărul vostru, de 4—5 mii. Pe când nouă, celor cinci milioane, spre a ne salvă și asigură strictul necesar pe veci, sau a ne scuti o-dată pentru tot-d'a-una de moartea prin mizerii, nu ne admiteți acelaș drept nici chiar în principiu. Vă arogați chiar dreptul la monstruozitatea faptei, și nu ne îngăduiți nici barem pe acela al vorbei : a v'o spune, amenința, ucide măcar în spiritele greșite, de nu și în corpurile păcătoase. O vorbă încă : Ne puteți și ne veți putea omorî astfel o mie, zece mii de ani încă ; și răpuși sau biruiți nu vom fi ; și pace, armonie, frăție între oameni și pe pământ n'a fi în veci : mizeria și vrajba va bântui de-a pururi. O dată, o singură dată însă, de v'am face-o, pacea și belșugul ar fi veciniс, armonia și frăția ar dăinui de-a pururi ! In fie ce an ne puteți distruge bordeele și sterpi cerberii cari ni le apără, și ei și ele vor renaște pe toată ziua ca fenixșii, din însăși cenușa lor. La un veac odată de v'am... face-o, chiar renăscând, n'ați mai fi și n'ați mai vroi înșiși a fi — aceiași. La fie ce secol v'am putea distruge classa, casta, castele, și în nici unul prin aceasta nu ne-am ursî mai mari urgii, o soartă mai urgisită. De fie-care generație ne-am putea amputà membrul cangrenat, cangrena păturei infecte, ce ne infectează, și poporul, și omenirea n'ar fi și n'ar trăi nici cum mai rău, mai rea, mai infernal. V'ar da oare și vouă mâna a ne

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zice și face astfel, măcar la o mie de ani odată ? fără a nu teme că vă tăiați craca, a vă prăvăli în locu-ne, în infernul torturilor de munci și mizeriilor lipsii ?...

Astfel stau lucrurile; din nenorocire așa merg și vor merge treburile. Și când stau și merg astfel, cum de nu vedeți ? cum de ne învinuiți pe noi, chiar când vi-le arătăm ? Și cum puteți vorbi și luà hotărâri în numele nostru ? Cum puteți hotărâ de noi, de avutul și soarta noastră, și a ne face să credem că ați lucra frățește, omenește, drept ? Cum ne puteți face răspunzători de atari regretabile fapte și stări, a vă îndrepta greșalele, a vă repara și trage ponoasele ? In numele cui puteați vorbi și hotărâ, când ne ați calicit și desperat continuu, astfel ? In numele țării(?). D'apoi oare țeara e numai a voastră ? In numele patriei, românului, românilor ? Dar patria i patrimoniul vostru ? *români sunteți numai voi* ? români numai în ea ? In numele pământului (?). D'apoi făcutu-l-ați voi, adusu-l-ați voi pe lume ? eșit'ați oare cu el odată din ghioace ? și să fie el numai ghioacea voastră ? In numele oamenilor (?). Cari oameni ? Aceia ce'și fac un cult din a ne sugruma și roade ? Și oameni să fiți numai voi și ei ? In numele nostru (?!). Ia mai citiți mă odată, și veți vedea, cum bestiile sau lupii pot vorbì în numele bietelor de oi și vite ! (?). In numele cui alt ne-ați mai vorbì și stăpâni, îngrădi și asupri deci (?). Nu cum-va în numele banului, nobleței de sânge și de creer ? Nu care cum-va într'al copiilor, dragostei de țeară și de neam ?! Da ? D'apoi, nobleță e și poate fi aceea de a'și prostì și specula semenii, de a robì și devora pe oameni ? de a le lua belșugul și a le da mizeria ? de a le cultiva și studia toate artele, științele, drepturile, spre a nu'i ferici cu nici una, spre a'i neferici cu toate, spre a nu le da nici unul, spre a li le murdări, tăgăduì și lua pe toate ? In numele banului, puterii (?). D'apoi nu vedeți, când vă dați cu socoteala, că el nu'i și nu mai e al vostru ? Sau că deși ma e, cât e și când mai e, el nu-i acel muncit, moștenit sau produs de voi ? ci acela adunat prin rapt ci acela storș din noi, din mizeria și vlaga noastră ? ci acelea ce la rându-ne, împuterniciți, vi-le putem lua, făcute fiind prin corupție, hoție deghizată, spre ruina neamului și țărei, prin trădări de patrie și neam ? In numele sângelui (?). Dar, în numele Domnului ! cum de nu vedeți și simțiți oare ceea-ce de atâta amar de vreme observăm și facem, că sângele vi apă, curcit, spurcat și pângărât ? că numai a sânge de român nu seamănă, a viță nobilă n'aduce ? In numele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

moşiilor, averii(?). D'apoi, ce? faceţi pe proştii, or pe deşteptii ce vor a ne prosti? Aveţi cum-va zapis pe ele, de la D zeu, din cer? Cugetaţi că n'am şti că le-aţi tocat pe la Paris, prin lupanare? că de mai aveţi ceva, nu sunteţi stăpâni decât cu numele, de formă?—ceea-ce ne înfiioară, la gândul unei zguduiri de Constituţii? In numele patriotismului (?). Of! D'apoi, patriotismul vostru—după câte dovezi ne-aţi dat—nu'i oare numai fanfaronadă de păiaţ, de iarmaroc, în stare a fi vândut celui d'întâi venit!? In numele dragostei de neam, de ţară (?). Ei aşi! ei aşi! V'aţi dat prea mult de gol şi arătat arama, ca să ne mai îndoim a le lua alt-ceva decât drept palavre şi gogoşi, de teleleici! Prin ele ştim că nu faceţi alta decât a vă tăinui origina străină, corcită, a ne corupe spre a vă putea cârpi şi cocoţa, cât mai sus, ca să puteţi jefui, ruină şi depopula ţara, — fapt pentru care aşteptaţi grase răsplăţi în viaţă, dela streinii cărora le serviţi interesele, sau mult renume după moarte, dela conaţionalii cărora le salvaţi cauzele. Alt? în numele cui oare ne-aţi mai îngrădi în legi drăceşti? a ne mai împovăra cu biruri, a ne mai îngloda atât pe noi cât şi pe urmaşi în sarcini până 'n gât? ca mai apoi, când nu le-am mai putea plăti, când nu le-ar mai putea face faţă, să piară prin mizerie sau prin revoltă, să ne ucideţi prin bătăi, temniţe şi gloanţe? Intr'al cui nume dară, v'aţi mai juca cu mizeria şi soarta noastră, a ţării, a neamului întreg, cu viitorul lui şi ei, al copii de copiilor noştri? In numele progeniturei, a lor voştri (?)! D'apoi nu vedeţi, ce ne îngrozeşte, că aproape toţi nu sunteţi decât sterpituri, că vi'i mâncaţi fripţi, că sunteţi secătuiţi de orgiile procurate prin tâlhării şi brigandagiu de codru? Nu vă daţi oare seamă, să vă vedeţi ce sunteţi: nişte viermi pe stârv, nişte lăcuste şi cairi-căiriţi, cari rod şi pustiesc ogorul, copacul, lanul social? cari sapă morala, descompun căsătoria, familia? cari răsfiraţi în popor viciul odată cu mizeria, deşertăciunile odată cu sterilitatea, cu pruncuciderea şi cu avortul? . . . Fa-ţi deci dară mai bine legi pentru urmaşii voştri aruncaţi pe uliţi şi maidane. Ingrădiţi-vă deci în metereze plodurile voastre date apelor drept jerfă; şi vă împovăraţi cu biruri, sarcini, descendenţa voastră dată pradă infecţiei şi microbilor de prin canale. Iar grija, soarta noastră, a-lor noştri ar trebui să o lăsaţi celor gârboviţi de povara stolurilor de copii, a mizeriei birurilor neomenoase, grele, nesăbuite şi nemeritate. Lăsaţi-le-o şi le-o daţi lor, ca prin dragostea şi durerea lor de inimă faţă de patrie şi ei, de viitorul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

uneia şi altora, să se poată scuti de eventualele lor blesteme, să le poată abate şi înlătura întâmplătoarele lor urgii şi premature peiri. Căci e nelegiuire, e o fioroasă monstruozitate a da tigrului rezon şi drept asupra puilor or căror mişcătoare, ca lipsa de copii, a scârbei şi groazei de a'i avea să constitue un privilegiu şi un drept de a dispune de ai celor ce îi au, de viitorul şi soarta acelora, ce spre a'i creşte îşi fac din viaţă un apostolat şi un martiriu! Cum de fapt ei sunt şefi sau capi de familie, autori de viitori şefi şi cetăţeni, de drept s'ar cuveni a fi tot numai ei de asemenea de Stat: de a hotărâ în el. Numai ei pot şi trebuo să aibe rezonul, dreptul şi datoria a vorbi şi a dispune în Stat, în virtutea sângelui menit perpetuărei — sânge în care şi pentru care îşi istovesc, îşi storc şi scurg picătură cu picătură pe al lor!.. Şi alt? într'al cui nume oare ne-aţi mai veni, vorbi, impune? Intr'al neamului, patriei, originei voastre româneşti şi latineşti? D'apoi al vostru'i neamul? proprietatea voastră'i patria? Numai voi să fiţi Ea şi El? îndrept a vi le aroga şi substitui?... Voi? voi urmaşii Romii (?). Voi descendenţii unui Curţiu sau Fabriciu (?). *Voi?* voi secături şi oameni de nimic? O, Scipione! Scipion Emilian! Vino şi cu duhul tău ne însufleţeşte glasul! Şi cu el însufleţit ca şi tine altă dată, vino să'i trăznim şi fulgerăm: „Voi? voi urmaşii acelor viteji şi legendari romani, de altă dată (!?). Voi? voi? voi? O, nu! nu! nu! Voi nu sunteţi decât urmaşii robilor aduşi de acei bravi ai Romei în măreaţa şi virtuoasa Romă de atunci, şi în decăzuta de acum. Roma hărăzi ascendenţilor voştri şi vouă azil, libertate, viaţă, mărirea şi pâinea geaba, din belşug; ei şi voi 'i-aţi hărăzit corupţia, decadenţa, ruina şi peirea!" Şi voi? voi ăştia urmaşii lor (!)? Voi ai răsboinicilor Daci? ai acelora dela Rovine, Călugăreni, Dumbrava-Roşie, Şelimbăr (!)? Voi? voi? voi? O, nu! nu! nu! Voi nu sunteţi nici măcar ai acelor vechi fortaţi romani,—cum v'ar zice vr'un bulgar sau ungur. După cum vă ştiţi şi vă simţiţi voi nu sunteţi decât ai corciturilor şi adunăturilor din Orient. Nimic alt de cât prăsila unei noui speţe de ciulini, adusă târâş grăpiş după coadele cailor turceşti sau ai celor hospodăreşti. Ba încă ai uneia mult mai blestemate de cât a celeia adevărate, adusă şi prăsită prin coadele şi coamele cailor tătari. Nu, nu sunteţi de cât mormolocii or căror răi şi blestemaţi, cari pe tot întinsul acestui bogat şi blagoslovit pământ găsiră azil, refugiu: pâine de mâncat, lapte de supt, şi un popor blând şi bun de speculat şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

'nălecat. Trecuți Dunărea și Marea cu traista 'n băț, sau cel mult cu bățu 'n traistă. ca niște pisici și vulpi — când lingușitoare, când viclene — ați devenit în scurtă vreme mari boeri, mari patri hoți. Jefuind poporul și pustiind țeara ați ajuns moșieri, v'ați urcat în protipendodă, v'ați cerjat în putere și în Stat. Probă irefutabilă majoritatea numelor streine ce alcătuesc statul — de vampiri: Camera, Senatul. justiția, armata, administrația, hai-laiful și marea proprietate. Deveniți ast-fel stăpâni atotputernici peste țeară și popor, popor și țeară în stăpânirea și proprietatea voastră, numai voi în drept de a 'l robi și a v'o lăsa zăpârștilor de moștenire, truda și idealul v'a fost vecinic vinderea patriei, pustiirea pământului și peirea bietului popor — drept recunoștință azilului, pâinei, bogăției și măririi ce vă dăduse! drept răsplată faptului că din haimanale și păiați vă făcuse ciocoi, boeri, aristocrați! — Și cu ce drept, și 'n numele cui, mi-ați putea zice, ne-ar putea tuna și împroșca el astfel, cum zici? — Intr'acela cuconașilor și boeri d-voastră! într'al tuturor acelora de la plug, coada de topor și sapă; cu acela domnii mei ce 'l lăsați și dați or cărui câine de a lătra la lună și la oameni. Ce? câinilor! Nu 'i și el un câine? Să fie mai prejos de câine?—Câine!...

Prin împrumuturi criminale sau nesăbuite ne-ați făcut viața nesuferită în present și chiar periclitată în viitor: Ne-ați înglobat pe noi și pe copii de copiii noștri în datorii de peste două miliarde. De ce? la ce și pentru ce? Vă știe dracu; căci numai el vă putea aproba și îndemna. Și totul, toate, cu al cui consimțimînt? spre binele și fericirea cui oare? A dracului: numai spre a oamenilor și cu al lor nu. Nimic cu voca și știrea noastră; nici barem lăscae pentru fericirea sau binele mizerabilor de noi. Toate nu s'au împrumutat de cât spre a ne târpi, orbi, și ruină; totul nu s'a utilizat de cât spre mizeria, urgia și peirea noastră. Pare sau ar părea absurd; însă când totul o probează, când toate o confirmă, când nimic n'o spulberă, tăgăduește, așa este. In loc ca tot acest bănet, adevărat prundiș de aur, să ne fi făcut și adus—cum s'ar fi cuvenit — belșugul, fericirea, el nu ne aduse și făcù de cât mizeria, nenorocirea. In locul luminei și desmeticirei sperate nu ne hărăzi de cât bezna, prilostirea. In loc de moralitatea, întrămarea, gloria și propășireaideal, el nu fu de cât cauza viciului, destrămărei, regresului, depopulărei, decadenței, urgiei și pieirei noaste calicești. Acelui unul dintr'ai voștri, care la auzul acestora ne-ar pufni în nas de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

râs, nou-zeci și nouă d'intre noi, probându'i, l'ar putea scuipa în obraz : canalie ! ui-te, *minți !*

Pân' la Cuza, erami robii, clăcașii, slugile și victimele unor horde de boeri ; acum am ajuns ale unor haite de ciocoi. Prin el am devenit liberi și proprietari ; prin voi și după el însă, într'o libertate și proprietate de șoricel în jocul de pisică, am reajuns la libertatea de a ne revinde trupul, conștiința, sufletul și chiar pe Dumnezeu... Când suntem flămânzi, flămânzi ca niște lupi în ernile acelea grele ; când suntem ajunși șubrezi, dărăpănați, schelete, momâi muribunde de mizerie, de boale și de foame ; când suntem zdrențuiți, golani, fără haine și bordee, fără masă, fără casă, fără țoală, căpătâi, apă, pământ și cer ; când ne ducem zilele și amarul ca insectele în clinul toamnei, și ne stingem, și pierim văzând cu ochii, ca și muștele la primul vânt tomnatic, cred că stăpânirea, asuprirea și propășirea noastră nu'i mai brează și blajină de cât a unui Pazvantoglu, de cât pe vremea unui Tamerlan sau Bati. Dacă înțeleapta oblăduire a unui Brâncoveanu ne abătu o vajnică urgie —ce l'a costat capul—preservând și conservând un popor, o țeară de la o sigură peire, podoabele și bogăția lui însă ne-putând face bogăția și fericirea poporului sau țărei îi făcù propria mizerie și peire. După cum din tot fastul lui n'a rămas de cât legenda, tot astfel din fastul și deșărtăciunile voastre vremelnice ca mâine poimâine n'o fi nici o urmă, de cât o regretabilă poveste. Și aceasta cu atât mai mult și grav cu cât urmă n'o să fie poate nici chiar de popor. Când totul în loc să dea viață nu dă de cât moarte, la fel se stinge popor și individ. Unul ca și altul când oarba îngânfare îl împinge a'și jertfi energia, sănătatea, avutul, chiar viața numai în pristosuri, podoabe și deșertăciuni, infailibil el degenerează, decade și dispare, prin concursul a mii și mii de cauze.

In vremile selbatice, barbare, părinții nu ni se stingeau în beznă cât ne stingem prematur de mizerie azi, în lumină. In acelea ei trăiau viguroși, se stingeau de sleirea bătrâneți. In acestea de civilizație, lumină, libertate — mai ajungem noi oare vârsta bătrâneței ? Nu ! Poporul întreg se stinge pipernicit, din vreme, cu zile, de mizerie, de boale și de foame ! Și la vremurile alea vechi, și acelora de eri, șarlatanii ăstora de astăzi, noui, le zic și'i poreclesc în derâdere *sălbatice, barbari !* Pe când acestora, scârnave de acum, ca și câinilor și fiarelor de azi, îi împodobesc în aureola de *civilizație* și de *civilizați !*

Ce făcurăți ? pe ce cheltuirăți acele două miliarde împru-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mutate și păpate de la 1866 încoace ? Ne ziceți și ne scoateți ochii cu ceea ce vedem: Mizeria și infernul d'o parte, la 95 din oameni ; belșugul, fastul, risipa ca și raiul de alta, la restul de cinci... bestii. Ați băgat din ele 250 mil. în fortificații,—fără să fiți cugetat că lipsiți și lipsite de piepturi și capete fortificate vă puteați și vă puteți... culca și răposa în ele. Fortificând pământul și slăbindu'i oamenii, nu v'ați trudit a vă da seamă că unor oameni multi și bine fortificați în suflete, în capete și corpuri, cedează chiar porțile iadului și nu numai ale unui... Port-Arthur— de pildă. Ați aruncat alte 250 în deșertăciuni, în fabrici, în palate de hâhui înfumurați,—fără să socotiți că de jur împrejurul țărei din români ni se fabricau dușmani, că la mijloc și în preajma acelor palate poporul vostru întreg e ucis sau oropsit a muri în cuibare de șobolani, în trai și tarniță de porci, în mizerie și ignoranță, cu burta și cu capul gol. Ați vânturat restul prin mâinile și buzunarele voastre sparte—pentru pristosuri și orgii—,în drumuri, poduri, porturi, docuri și căi ferate, — fără să cumpăniți că cea mai ferecată cale ce duce la propășirea, fericirea, gloria și trăinicia vecinică și sigură a unui popor sau Stat e aceea de a'i hărăzi din belșug vigoarea: hrana corpului și minței !... Podoabe și palate oare ne lipseau și trebuiau nouă, nouă unor golani flămânzi și rupți ? nouă unor calici lipsiți de casă, de soare, masă și cămașă ? Unor mațe chiorăinde, piei și tidve goale, le trebuiau oare ghete scârțâindo, tichii de mărgăritar și hlamide de cezari ?

Prin toate acestea și prin toți aceștia voi n'ați căutat și năzuit de cât satisfacția, gloria și prosperitatea voastră. De a poporului nu v'a păsat și nu v'ați ineteresat de loc. Nu vă muncì și interesa de cât orgoliul și vanitatea voastră ; de muncile, mizeriile și salutul poporului nu v'a păsat nimic. Nesocotind ca niște desmățați că acele state, monarchii sau stări rezimate sau fondate pe acest orgoliu, vanitate, pe atari șubrede temelii și pe astfel de prosperitate și strălucire momentană, sunt și au fost vremelnice sau trecătoare: că nu au și n'au avut de cât un vecinic sfârșit, mai grabnic sau întârziat puțin importă; și acesta or cât de puternice au fost, ar fi. Și de asemenea, că acele de adevărată și vecinică mărire, glorie, trăinicie și putere au fost, sunt și vor fi acele întemeiate pe hărnicia, cumpătarea, modestia, bună-starea, propășirea numerică și economică a poporului întreg.

Deci noi, noi glasul poporului nu avem nimic de ce ne felicita și lăuda; ci dimpotrivă, de ce ne căi și blestema .Căci nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aveam nevoe nici de a ne îngloda în datorii, nici de a ne împodobi cu ponoase de inovaţii. Or, la adică, chiar dacă am fi avut nevoe, puteam—şi trebuia chiar—să le făptuim noi, numai prin braţele şi iscusinţa noastră,—azi sau atunci când am fi avut bani şi braţe de prisos. Şi pentru asta, mă încumet a crede, şi a zice tot-odată, că a treia parte din acele comori împrumutate ar fi fost peste cap d'ajuns. Iar grosul sau restul celor două, ne-ar fi scutit de povara acestor biruri şi impilări, cari ne omoară şi revoltă ; sau, împrumutate fiind printr'un mijloc mai practic şi spre un scop mai patriotic şi uman, — în loc a fi fost înghiţite şi borîte de voi ni s'ar fi putut căpui nouă sau întregului popor câte o locuinţă higenică, de zid, model, şi fie căruia pământul trebuincios de lucru, de hrană, păşune şi pădure, spre a fi scutiţi de frig, de foame, de boale, morţi pripite, vrajbe şi revolte pentru veci. Vai însă ! Ţinta sau mobilul acestor fabuloase împrumuturi nu era nici cum inovaţiile, binele, bunăstarea şi mărirea obştească ; ci binele firilor voastre destrăbălate şi bunăstarea stării voastre dărăpănate : Era falşa voastră mărire umbrită de realitatea acelea a ursarilor şi protectorilor voştri streini. Chiar de căile ferate, cu cari vă făliţi atâta, şi pe cari transportul sau iuţeala adesea e tot ca pe vremea lui moş... căpitan Costache sau Iordache, chiar de ele — când nu ni le puteam face noi — nu aveam de loc nevoe. Puteau fi înlocuite cu şosele cimentate — de noi înşine bine înţeles, nu de italieni sau de bulgari, — cu un fel de linii ferate publice, pe cari vechiculul or cărui om să fi fost liber a circula în voe. Prin acest sistem şi mijloc fără ca voi să fi-ţi fost privaţi de actualele profituri, de jumulirea gâştei, sau de însutirea preţului fie cării din moşii, am fi putut trage şi noi un bunişor profit. Am fi fost întru câtva mai favorizaţi şi fericiţi de cât în vremile de eri, în cari nu ştiam încotro să alergăm mai întâi la munci, la transporturi şi la altele, spre a ne copleşi masa, casa şi ograda de belşug. Fără ca voi să fiţi fost prea lipsiţi de pristosuri, noi de asemenea n'am fi plesnit în revolte şi în toate cele de lipsă. Am avea şi unii şi alţii pace şi linişte, traiu îmbelşugat, viaţă ticnită, şi nu ne-am duşmăni pe viaţă şi pe moarte... Singurul har ce aceste căi ferate pare a ne hărăzi, singura lor parte bună pe lângă atâtea rele, ar fi aceea şi acela al transporturilor repezi în vremi de foamete. Însă, scărmănat sau ciuruit bine, chiar de acest har ne putem şi ne puteam lipsi. Căci în atari vremi el sau ele nu ne mântue nici a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zecea parte suflete din câte ne ucide astăzi în răstimpuri, în vremuri de belşug. Deci totul aţi făcut după cum aţi făcut toate: spre a vă întări cât mai mult pe voi şi a ne slăbi cât mai neomenos pe noi: spre a deveni voi cât mai bogaţi şi noi cât mai mizerabili: spre a crăpa cu toţii cât mai grabnic de sătui unii şi de flămânzi alţii. Şi dacă noi ne încăpăţânăm în a nu crăpa mai iute, spre a vă fi pe plac, voi, voi patrioţii, voi naţionalii, voi învăţaţii, luminaţii, savanţii, genialii şi marile noastre glorii(!), voi... voi prin mizerii, prigoniri, biruri, jafuri, temniţe, trăgători, gloanţe, sabie şi foc vă curăţaţi de noi „insecte“ locul — spre a vă rămânea liber pentru înălţarea de statui şi monumente! (Aceasta vă e dragostea faţă de noi! Astfel credeţi a ne împăca şi îndrăgi cu voi!) Şi, spre a linişti şi ferici lumea, spre a vă înfrăţi fraţii şi egalizà semenii, spre a face să domnească pacea, propăşirea şi virtutea, numai de atari nobile şi patriotice sentimente vă conduceţi!

Cea mai mare parte din acele miliarde, împrumutate dela streini, au fost împrăştiate peste tot întinsul ţărei şi închise în construcţii sau lucrări de grandomanie şi de pristos, egzecutate mai numai de streini. Fapt care în ochii noştri obrociţi, dar mândri întru câtva, constitue o crimă şi o umilitoare pată naţională. Mobilul lor nu fu de cât de a vă împăca vanitatea, şi efectul de a ne căşuna şi speculà mizeria. Banii îi dădeau streinii, şi prin lucrări, mărfuri, dobânzi şi destrăbălările împrumutaţilor tot ei ni-i luau fructificaţi înapoi. Prin toate acestea ei profitau şi ne speculau cum vroiau. Pe când ei trăgeau duble profituri, noi nu aveam de cât simple pagube. Pe când capitalizau dobânzi, muncă şi produse prin economii şi muncă, noi nu capitalizam de cât vicii unii, mizerie alţii, ruină morală, fizică şi materială cu toţii. Toată pricopseala acelor miliarde e robia şi golătatea noastră, destrăbălarea şi podoaba voastră. Pe când biotul ţăran şi sărmanul mahalagiu era oropsit în beznă şi trândăvie unul, sau delăturat de la lucrările întreprinse şi conduse de strein altul, părinţii lui chemaţi a-l lumina şi pricopsi nu cugetau de cât la a-şi îmbuiba haitele spre a-şi asigura puterea. Când unii nu aveau şi nu ştiau ce munci, iar alţii po ce, cum şi de unde mai risipi: când patimile şi lenea ne băntuia pân' la unul, — de sigur trebuia să propăşim cu toţii. Toată munca ni se reducea în a face să fim mituiţi unii şi jefuiţi alţii: şi toată dragostea sau atenţia cuvenită acea şi atunci când trebuia să ni se ceară punga sau viaţa.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Datorăm streinătăţii peste două miliarde lei. Dobânzile şi anuităţile de amortizare ale acestor împrumuturi de Stat, instituţii şi particulare, pe cari trebue să le rambursăm streinilor, se urcă anual la cel puţin 150 milioane. Acestora, adăugându-le — cam tot pe atâta de nu mai mult—pe acelea rcerute şi surghiunite pentru lux, comerciu, industrie, absenteism, agricultură, exploataţiuni industriale etc., vom avea un total de cel puţin 300 milioane — fără a socoti lipsa sau deficitul dat de export, faţă de import. Cum suntem o ţeară agricolă şi industrială doar numai prin streini, golul acestui bănet surghiunit de abia de se poate umplea în anii buni, mănoşi. In cei răi însă, el trebue împlinit din economii: adică fie din pristosurile unora, fie din mizeria sau strictul necesar altora. Astfel că un an dezastros ne lasă flămânzi şi ne pune la două degete de revoltă şi bancrută; iar dacă ni s'ar perinda doui trei la rând, am fi... perduţi la sigur... Miliarde chemate deci a ne da gloria şi viaţa nu ne dau de cât decăderea, mizeria şi moartea. Cu totul altfel ar fi fost însă dacă lucrările s'ar fi făcut numai prin noi, şi dacă capitalul în loc a ni-l reagonisi streinii, (bulgarii de pildă, spre a ni se fortifica, şi a ne sfida cu însăşi banii agonisiţi la noi) l'am fi agonisit şi economisit noi. Posedându-l, în depozite şi fructificare, li l'am fi putut înapoia chiar dintr'odată fără a ne primejdui nici cum ca popor şi stat. Insă, atunci, grangorii noştri atât de prevăzători şi atotştiutori bănuiau şi se temeau ca prin atari agonisiri şi economii — deposedându-i de moşii — îi puteam periclita pe ei. De aceea şi de aci ostracismul sau popreala de a nu ne înfrupta din... miliarde, capital! Ce crimă poate fi oare mai infamă, de cât una ca aceasta de Stat, de neam şi omenire !?

După cum aţi putea vedea, de v'aţi da osteneala ca să observaţi, vita ca şi omul şi omul ca şi vita, fac altuia răul din instinct şi binele de silă. Lui însuşi chiar, când binele îi cere prea mari şi momentane jertfe, cu profitul prea îndepărtat, sau crezut de el nevrednic de jertfele făcute,—adesea nu-şi face linele decât constrâns. Deci oamenii ca şi vitele, şi vitele ca şi oamenii, dintr'un spirit de profit şi conservare pentru unii, într'un caz, dintr'altul superior şi general pentru toţi, în altul, ei ca şi ele trebuesc împiedicaţi a face rele, şi chiar prin forţă constrânşi a face numai bine: Interesul, capriciul sau egoismul individual trebue subordonat sau supus regulelor şi aceluia general. Altfel, cum el îşi face azi o jucărie, o nepăsare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sau specula din alţii, poate fi la rându-i nu mai puţin una din partea lor... Brută sau filosof, când i se cere jertfe fără satisfacţii, numai forţat face ce nu-i place. Unul ca şi alta, corpul la trudă şi oboseli nu şi-l pune de cât din teama de pagubă şi din râvna de profit. Cert: pagube şi profituri sunt felurite: Intr'un fel sau altul însă una nu-i profit, şi altul nu-i pagubă. Contrarul, or cât ar fi demonstrat prin vorbe, de cei interesaţi şi dibaci în ele, nu va putea fi nici când dovedit prin fapte...Ca rezultat şi încheere deci, am avut vite şi oameni câti poftiţi, brute şi filosofi câţi vrei. Oameni, oameni superiori însă — în chemarea şi datoria lor faţă de ei, de renumele, de mărirea şi viitorul lor ca şi de al patriei şi neamului lor — nu! Căci dacă ei ne-ar fi constrâns la tot ce ne trebuia şi ne putea profita—şi salvà în acelaşi timp—pe toţi, şi nu din potrivă, numai la ceea-ce-i salvà pe ei şi-i profita pe ai lor, s'ar fi crezut cei mai despoţi şi josnici oameni.

Spre a mâna turmele de vite ca şi pe acelea omeneşti, se ştie de or ce prost cioban că nu sunt decât două drumuri cu o cărare prin mijloc: Viclenia printre forţa brută, şi duhul blândeţii. Rezonul şi omenia ne-ar îndemna la asta; firea şi practica vieţii—unui popor şi ins—însă, ne hotărăşte la alta. Pildele de toată ziua — a nu importa cărui popor s'au ins—ne dovedesc că pe cât de problematică e reuşita într'un caz, pe atât de sigură e în altul. Aceasta pentru că în primul caz, vorba lui Machiaveli, reuşita e datorită slăbei dragoste de altul, în ultimul puternicei iubiri de tine. Dacă deci, acelor ce le stătea în mână, în loc de a fi întrebuinţat toate aceste căi spre a ne asupri, esploata şi a şi face mendrele ar fi întrebuinţat barem pe una spre a ne forţà să eşim din mizerie şi ignoranţă, spre a ne da belşugul în locul mizeriei, moralitatea în locul destrăbălării, hărnicia în locul trândăviei, mai lămurit: spre ne forţă pe toţi la executarea tuturor acelor lucrări executate de streini şi cu bani străini: spre a ne construi căsuţe şi nu a li se înălţa palate, spre a ne preface oameni şi pământ în rai şi îngeri şi nu iad şi diavoli, — în acest caz ei chiar dacă în prezent ar fi părut despoţi şi demoni, în viitor însă n'ar fi devenit decât genii şi zei.

La porunca lor, cu prea puţină trudă din parte-le, prin hărnicia braţelor noastre şi sârguinţa minţei a-lor lor în câţiva ani s'au urzit, ca şi urzitura unui harnic şi dibaciu păiangen, peste întreg întinsul ţărei şosele, drumuri, căli, dela cel mai mic c ă t u n şi sat până la cel mai mare şi îndepărtat oraş — cum cele mai vechi şi mari

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

state din Apus n'au putut face în sute de ani. Dacă întreţinerea lor n'ar lăsa puţin de dorit, şi aceasta nu atât din cauza noastră cât dintr'a politicei, grangorilor, lipsei de statornicie şi emulaţie printre slujbaşi, pe de o parte, dintr'a rarităţii populaţiei, printre întinsele domenii de stat, instituţii şi particulare de alta, domenii şi proprietari cari prin atari căi trag tot profitul, fără a li se cere jertfe corespunzătoare acestui profit, mai cu seamă când printr'o interesată croire şi bună întreţinere li se aridică preţul proprietăţilor, — dacă ele ar fi îngrijite cum zic ca şi cele din Elveţia sau Germania, şi mai cu seamă dacă ar fi peste tot plantate cu pomi roditori, cari, cum vom mai pomeni, să reverse harul pe pământ, mana pentru oameni şi copiii lor flămânzi vara, şi muritori de foame earna,—atunci streinul care ni le ar vedea or cât ar fi de îndopat şi partizan al izvoadelor bârfitoare obârşiei noastre nu s'ar mai îndouì o clipă că n'am fi urmaşii acelor uriaşi din vremea veche, cari desfăşurându-şi valul încingeau pământul în drumuri s'au troiene de granit. In felul acestora—de constrângere şi clacă—dar se putea făptui totul, — ba încă înzecit mai mult, cum vom arăta, la locul lui. E adevărat, că în acest caz am fi făcut jertfe mari cu toţii; însă ele ar fi fost în curând şi din pristos răsplătite. Chiar dacă vouă răsplata nu v'ar fi fost decât morală, fiind vecinică şi cum mai nobilă şi mândră nu se poate, era vrednică a fi schimbată cu or care altă josnică şi de o clipă. Durere şi vai însă tuturor acelor rău crescuţi! Orgoliul şi vanităţile acelora bine... precumpăni şi trebuì a li se jertfi totul. Pentru atingerea nimbului de gloriolă şi putere, jertfirea unui popor li fleac: Un falnic monument de bronz — din partea unei coterii — merita a fi asigurat chiar dacă în temelii i s'ar fi înmormântat popor şi stat!

Spre a vă salvà sau reabilita, ne strigaţi şi invocaţi împrumuturi şi capital strein. Fără a cugeta că mizeria, scumpetea, moartea, nu ne o face de cât el şi ele... Atât de căpiaţi de foame şi de scumpetea traiului n'am fost niciodată ca decând ne-aţi pricopsit cu împrumuturi, inovaţii şi capital strein. Spre a ne înzestra cu o industrie naţională, ne-aţi făcut nişte robi internaţionali. Dacă pe toţi mizerabilii români cari îşi hârâe viaţa printr'această industrie naţională ni-i-aţi fi făcut pensionari, fie chiar cu subvenţii îndoite câştigului agonisit azi de ei, noi restul am fi poate mai puţin mizerabili, mai puţin lihniţi de muncì şi foame. In acest caz însă toţi ai voştri—să plesnesc—dacă ar mai crăpa în podoabe şi pristosuri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Toate întreprinderile mari: petrolifere, industriale, uzini, tramvae, etc, nu sunt făcute, esploatate și conduse decât de și prin străini: cu bani sau capital străin. In coadă le însă, ca să le tragă pe dracul sau mătura de coadă, de sigur că avem români. Căci ni-i sau ni-le obligă legea! Cele mai multe din moșii — boerești sau ovreești nu importă—de asemenea sunt arendate, exploatate și administrate tot numai de streini: cu bani, cu gânduri și sentimente streine. Comerciul, transacțiile felurite și bănoase etc., românești nu sunt decât acelea de mituiți și ghiftuiți. Câștigurile ca și dobânzile acestora, împreună cu ale capitalului strein înghițit de stat, instituții și particulari români, — de sigur, în scurt ne vor face și asigura progresul, fericirea ideal. Cum? Ați văzut cum, într'un singur an de sterpiciune, când ne înțărcă bălaea. In lipsa acestui har civilizat ni s'ar fi supt deja toată vlaga din noi și tot sucul pământului. Presența lui însă ni-l îngrășă și no 'ntrămă. El fu milostiv și nu ne lăsă în sapa de lemn, ca prin ea și numai prin ea să răcâim și scormonim pământul,—pământul acesta atât de blagostovit cu ei și de ingrat cu noi. Ei și el no mijlociră a le căpui harul cu carul, pentru care, drept schimb și recunoștință nouă râcâitorilor de pământ ni se hărăzi mana tunului lui Krup și puștilor Manlicher!

Pe lângă astea, în toate întreprinderile ca și la toate marile lucrări, pare a nu se avea de principiu decât acela de a vă scuti de trudă fără a vă lipsi însă de foloase. In totul și peste tot voiți să vă vie și să vi se dea totul pod'a gata. In loc a lua banii spre a-i specula, mânui și fructifica noi, spre a ne folosi și pricopsi și noi, voi, ca niște feciori de bani gata, prea mândri în a se înjosi la atari operații mojicești, nu căpătuiți și nu pricopsiți decât pe străini. Din a ocroti și slăvi capitalul strein, întreprinderile și concesiunile străine, vă făceați o specialitate și o artă. Din calcul interesat erați—și mai sunteți chiar—cei mai fanatici apărători ai acestor horde de tătari și cei mai fanatici criticaștri ai or căror întreprinderi conduse sau administrate de stat și de români. Și spre a vă scuză, invocați scuza că statul și comuna n'ar fi buni administratori! A-ți afirma neghiobia, a-ți da un mai țigănesc vot de blam, și a te cățăra totuși cu atâta încăpățînare de putere, administrație, conducere, ca și scaiul sau cârcelul de lâna oii —nici că se poate. De ce n'ați fi lăsat atunci și porturi, băi, monopoluri și căi ferate tot pe mâini străine? dacă vă credeați și vă știți pungași și proști administratori? Sau,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de n'aţi fi atari, de ce nu v'aţi lăsa locul altora, cari se zic şi se cred destoinici şi cinstiţi? Ei — acei deştepţi şi prevăzători, cari ne zic astfel, poate numai din cugetul plocoanelor sau jetoanelor acestor concesii şi consilii de administraţie—ei văd mai mult avantagiile momentane şi ale lor imediate decât acelea generale şi desavantagiile îndepărtate ce aceste întreprinderi streine ne pot căşuna. Ei uită pe Halier, pe Turci, pe Egipteni şi Buri. Nesocotesc că chiar hoţiile făptuite de români, la întreprinderi publice, când fructul acestor hoţii e destinat unor scopuri salutare, de propăşire, pot fi pentru patrie şi neam mai puţin păgubitoare decât probitatea în speculă a lăcustelor streine. Căci atunci când un membru d'intr'o familie se îmbogăţeşte, şi nu-i în acelaşi timp un monstru al ei, ca nu poate trăi în strâmtorare; şi dacă el dispare, ea numai în mizerie nu rămâne: propăşirea şi gloria lui e însăşi a ei. In cazul nostru însă, cum familia noastră are gardieni şi şefi, ei ar trebui să aibă ochi de Arguşi: să fie cu ei în patru, la alegere mai cu seamă. Şi când descoper hoţia — pentru destrăbălare şi risipă mai cu seamă —să nu şovăe în a face jertfa lui Avram şi a primului din Brutuşi. Altfel, căpătuindu-şi numai mereu vicioşii şi calicii, par'că numai cu scopul de a vicia şi calici poporul, cugete că putem fi şi deveni cu toţii Brutuşi, ei nişte Tarchini... Căile noastre ferate bună-oară, ca o probă că nu suntem tocmai cu toţii şi într'atâta pungaşi sau hoţi - dublaţi de incapacitate—administrate sau conduse fiind de streini, de bună seamă că lor nu le-ar produce —cum ne produc, din cauza pletorei de insecte in... grate poate— cel mult 1 sau $1^1/_2$ la sută profit, dobândă la capitalul închis. Insă, în acelaş timp duşul ce ei ne-ar administra ne-ar face poate să luăm câmpii, mai bine pe jos. In plus: pe lângă acestea, a ne mai expune să tremurăm--cari? nu importă —când ne-ar bate din picior: a ne mai lăsa or soroci să auzim, ca D. Sturdza, dela Bismarck, că: „Atâta timp cât căile ferate din România vor fi exploatate de companii germane, voiu susţine pe germanii mei. Aş dori să le răscumpăraţi spre a vă puteà în fine căpăta libertatea acţiunilor voastre". Sau: „Zoriţi—cum scria, mi se pare, o persoană prea ilustră, unei alteia nu mai puţin, pe vremea congresului din Berlin, când ni se impunea recunoaşterea evreilor în schimbul recunoaşterei independenţei — zoriţi cu răscumpărarea căilor ferate şi chestia evree va cădea dela sine" va fi tranşată — cum fu, — într'o noapte. A ţi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rezervă şi soroci acestea zic, c o laşitate ce se lasă condusă şi ucisă de un nebun.

Că în destrăbălarea sistemului nostru electoral şi administrativ actual aceste întreprinderi ar fi o corupţie şi o armă de corupţie mai mult, în mâna celor ce ne corup şi ne conduc (?). O, nu! Scrupuloşii noştri politiciani n'ar fi dispreţuit'o. Din contră, proba e făcută, ei o tem mai mult decât pe or care. Căci prin conştiinţa civică sau inconştienţa destrăbălării unora şi altora cei cari am profita şi ne-am servi de una sau de alta, spre a ne ajunge cât mai grabnic şi sigur scopul, n'am fi decât noi: Legalitatea sau anarchia, la isbândă numai pe ei nu i-ar duce vecinic.

Harurile şi avantagiile acestui capital strein (?) sau acestor blagoslovite şi slăvite împrumuturi şi industrii streine (?). O! ele sunt mari şi multe. Cel mai bătător la ochi însă e mizeria şi barbaria din care ne-a salvat! E belşugul, bogăţia, eftenirea traiului şi întremarea de corp şi suflet ce ne hărăzi! Ca probă, să pomenim fapte:

Spre a ne occidentaliza şi înzestra cu mijloace de locomoţiune eftine şi repezi, cu industria naţională—a lui Iţic, Bul sau Şarlă—, filo românii ne vin cu capitalul lor strein şi ne pricopsesc cu tramvae, sonde, fabrici de zahăr, sticlă, hârtie etc.... Şiscăpându-ne astfel de lăcomia birjarilor sau de ruperea picioarelor pe de o parte, şi de tributul streinătăţii pe de alta, ne făcură să fim mulţumiţi şi mândri de progresul preţurilor îndoite ce trebue să plătim pe fie ce lucru, de cartelurile patronate de marii noştri patrioţi, de renumele petroleului şi zahărului românesc, oferit vecinilor cu preţul pe jumătate—o jumătate plătindu-i-o românul, ţăranul român care nici barem nu-l gustă. Cu toate astea poporul e fericit şi pacinic, căci e bogat şi trăeşte în belşug. Bănetul venit şi băgat în târnuri, în bice, pae şi lopeţi, la societăţile de tramvai, ale căror acţiuni—spre norocul şi îmbogăţirea noastră—prin sîrguinţa şi probitatea acestor capitalişti şi conducători streini în câţiva ani dela 200 lei au ajuns la 1.200. Doar acest bănet sau capital, ce mai fu băgat în cărămizi, în lemne, scânduri, pietre şi etc., toate de pe la fabrici naţionale, spre a ne înălţă sonde, fabrici, uzini etc. etc., ca şi părinteasca purtare a tuturor acestor patroni, conducători şi superiori faţă de poport—toate acestea favorizându-i liniştea şi traiul ticnit îl scuesc, de ananghin şi întâmplător de revolte. — Deci ca oameni prevăzători şi conştienţi trebuia să le încurajăm şi să-l protejăm. Altfel, ne-având grajduri, ateliere şi focare sau infernuri uvriere unde să ne preocupăm declasaţii:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lopeți, târnuri, bice, curele și motoare prin cari să ne ucidem scoloraţii; în acelaşi timp: vămi, biurori, consilii de administraţii şi fel de-fel de uşurele ocupaţii prin cari să ne căpătuim... decoraţii,—nu cugeţi la ce ne-am fi putut expune?

Moşii şi proprietăţi cari acum 50 de ani nu făceau o sută sau o mie de galbeni, după ce vi le-aţi urzit în linii ferate, şi li le aţi alipit atâte industrii şi iznovaţii v'au sporit ca boabele de grâu dela unul la o sută. Unde până mai eri eraţi lichele şi faliţi cu toţii, după câştigarea procesului acestor miliarde împrumutate şi pledarea cauzei acelui capital sau acelor industrii şi inovaţii streine v'aţi pricopsit şi reajuns m i l i o n a r i. Acesta e tot cugetul slăvirii acelui capital, şi numai spre acest scop vă lipseau toate acele enorme împrumuturi. Această fabuloasă creştere de preţ — a proprietăţei — pe mizeria şi fecunditatea noastră însă, luaţi bine aminte, ne va fi o pacoste, chiar urgie pentru toţi. Ea împreună cu toate acele inovaţii şi bumbari sau trântori de pristos, cari ne pustiesc fagurii de miere şi ne împut prisaca de albine prin zbârnăitul şi specula lor banditească—a jupuirii pe d'o parte, a scumpirii traiului şi împovărării condiţiunilor de muncă pe de alta — ne va duce în curând la un dezastru. Căci mizeria şi desperarea noastră e mai înfiorătoare de cum am putea-o spune. De nu prin orori anarchice, în tot cazul prin crize economice şi de fecunditate ne vor face decadenţa şi peirea ca popor şi stat. Ingreuindu-ne astfel şi prin acestea din ce în ce mai mult traiul şi putinţa de a deveni şi noi unii proprietari—pe un petec de pământ sau cocioabă de casă—spre a putea intra în dreptul şi datoria respectului proprietăţei, respect sau drept care azi lipsind de fapt nu poate exista de drept, sau cel puţin de conştiinţă; împiedicându-ne mereu şi din ce în ce mai greu în chipul şi mijlocul de a vi le răscumpăra, spre a ne îndestula şi noi alţii cu pământul trebuincios de muncă şi de hrană,—voi ca nişte demoni şi criminali de stat nu lucraţi decât a ne face să ne eşim din firi şi lege: Ne reduceţi şi constrângeţi a spera totul numai dela ilegalitate, violenţă, crimă: A ne risca şi a vă peti capetele spre asigurarea egzistenţei, burţei . . . A nu mijloci poporului îndestularea cu pământul trebuincios de lucru şi de hrană, cu păduri şi păşuni proprii, din pristos; a nu i căpui o locuinţă — ca or cărui bandit sau zmintit—; a mijloci şi face mai bucuros şi mai degrabă acestora o existenţă, de pristosuri şi de oameni—decât poporului cinstit şi harnic

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

una de vite în strictul necesar,—e infamie, o monstruozitate. A-i stânjeni astfel lui—majorităţii lui—fecunditatea, traiul, dreptul la viaţă; a-l reduce la sinucidere, la ucideri, la revoltă şi anarchie prin mizerii, prigoniri, biruri şi una alta; a-l degenera, a l deprava, ucide şi distruge totodată,—e una din cele mai infame crime naţionale şi de stat. Şi unii ca atari criminali chiar când scapă pedepsei în viaţă, ispăşirea după moarte — ca o hulă şi un nume de blestem — e vecinică şi crudă!

Tot această faimoasă şi bruscă creştere de preţ, la proprietăţi, fu în acelaş timp o pacoste pentru însăşi aceşti proprietari. Căci le destrăbălă firile şi le dărăpănă fizicul: vlaga şi avutul. Ba, pe mulţi încăpăţânându-i în năzdrăvănii de lorzi englezi şi de miliardari americani, fără a socoti, nesocotiţii, că nu erau nici miliardari şi nici barem milionari de şterlingi,—mulţi din ei d'odată cu averile şi vlaga şi au ruinat sau şi-au stins chiar familia sau propria lor rasă.

Aveam însă nevoe de progrese, de industrie şi de tramvae—mai înainte de a ni le putea singuri face—pentru ca dintr'un om liber să facem un altul rob: Ca robia individuală s'o putem transforma apoi în masă. Altfel, lăsând poporul liber şi de capul lui riscam să ne perdem masa — masa noastră încărcată. Aveam nevoe de împrumuturi, pentru ca prin ele să ne degradăm, să ne depravăm şi stingem noi, iar spre plata lor poporul. Doar am vecuit destul! şi după noi... putem zice — *potopul!* Avem nevoe de oameni şi de legi noi, spre a putea înăspri şi lustruì vechile robii şi barbarii: Ca gestului de indignare, de nesupunere şi de revoltă al robului de eri să nu i se mai poată răspunde acelora de azi cu biciul, cu falanga sau cătuşa corporală, ci cu birul, gherla şi constrângerea morală; şi când acestea ar d'a greş prin chiar trăgătoare, sabie şi foc. Doar viaţa robului eliberat de azi, eliberat ca un câine dintr'o dubă în oborul unor hingheri, pentru un modern senior nu mai face cinici parale: nici cât a unui pui sau câine. Robul de eri costă po boer parale; pierzându-i pielea îi pierdea preţul; cel de azi e pe nimic: ciocoiul i-o preţueşte numai moartă. Ne trebuiau inovaţii şi capital strein, zic, căci prin japca primitivă şi învechită nu mai puteam înşela lumea şi stoarce poporul, —lumea şi poporul pentru aceleaşi bestiale şi primitive patimi, de pristos, deşertăciuni şi orgii ce ne sunt proprii. Capital strein şi industrie naţională ne era indispensabil;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

căci stolurile de strigoi și viespi de abia așteptau ugerul de supt și fagurii de stors. In acelaș timp, nu mai puțin: turmele de vaci și stupii de albine de a fi afumate și înjugate douăzeci de ore din douăzeci și patru, pentru un câștig ce le constrânge la abstinență și la groaza de copii, de copiii răriți chiar prin roatele dela tramvae. Iar întâmplător, când s'ar încăpățâna în a nu lucra și a se juca de-a greva, sau când n'ar mai vroi să ne dea ugerul de muls și fagurii de supt: de pildă birul prunilor sau țuicei pentru primele de zahăr, de zahăr indispensabil exportului și poporului bulgar sau turc, ca aceștia să-l poată avea eftin, cu 6 gologani ocaua, și ca țuica să ne poată rămânea nouă— cu un leu doui, chip că de zahăr ne putem priva dar de țuică ba—, atunci pentru ca glasul vostru să ni-l poată înăbuși și impune ca lege vi-l contopiți cu al bubuitului de tun! Și pentru ce Doamne! unele ca astea? Pentru c'ați fi strâmtorați! (în gâlgâiala șampaniei, în rățoiala deșertăciunilor, în perpeleala orgiilor și... exigențelor mesei verzi!)

* * *

Toți românii sunt egali înaintea legii.—Așa glăsuește articulul 10 din Constituție. Dar legile sunt ele oare toate egale înaintea tuturor românilor sau față de toți românii? Nu. Căci la art. 59, 60, 61, 62 din aceeași... *Prostituție* sau *Minciună fundamentală*, ca să nu mai pomenim sumedenia tuturor celorlalte și celorlalți din ele, toate și toți părtinitoare față de unii și năpăstuitori față de alții, se consfințește ca 50 de modești și harnici țărani nu fac cât un trântor pezevenghiu dela oraș, și că de abia o sută din ei sunt egali unei canalii de burtă verde. Tot astfel e oare la războiu, la jertfe? Iarăși *nu*; ci d'impotrivă... Că suntem sau că vrem să părem egali cu toții, doar pe hârtie,—posibil. In practică sau aevea însă, după cum destul de bine știți, dacă modestul sau „mojicul" de român are nenorocirea sau năpăstuirea de a se afla în fața legii sau mai bine zis la taraba dreptății potrivnic unei căzături sau corcituri în haine la modă, acre, sclivisit și căpuit cu clac și cu botini de lac, cari îi dau dreptul la titulușul de *boer* și *domn*, pe când nouă costumul național sau acela simplu de mahalagiu numai la acela de *mă* și *hă!*—dreptatea și egalitatea dintre ei doui e aceea dintre mielul și lupul din fabulă, și deosebirea nici de cum alta decât aceea dintre negru și alb, dintre hingher și câinele înhățat în lanț. Spiritul—acestor legiuitori și legi—e unul,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întruparea însă alta. Unul e modern, alta e antică. Doar azi nu mai puțin decât pe vremea lui Diogene și Socrat, chiar și în fața legii—și nu numai într'a unor beți nuntași,—tot haina și podoaba face pe om,—măcar că pe haină n'o fac decât tot neghiobii. Acum odată poate mai mult decât or când alta, după cum haina te poate scuti de frig, de căldură, de vremuri, de pungași, de hoți, de umiliri, dispreț etc., tot astfel și tot așa ea te poate apăra de asprimea legei și de disprețul judecătorului. Altfel poate fi doar numai atunci când potrivnicul te întrece în mizerie sau modestie. — *Spune'mi ce mănânci, ca să'ți spun cine ești*, —zice englezul. *Spune'mi cum te îmbraci și porți, ca să'ți spun ce poamă'mi ești: d'ei câștiga au ba cauza și procesul*, — poate glăsui românul. Doar la D-zeu și în țeara lu Tom H... harababură, cu banul, cu haina, cu protecția și vaza totul e posibil. Aci haina te face *domn*, și tot ea mitocan, țăran. Dreptatea o poți avea și câștiga nu prin sfințenia ei, a cauzei, nu prin rațiunea de a fi a egalității, echității, ci prin mutră, ochiade, rubedenie, protecții, haină, monoclu, jmvecherii și potlogării advocățești. Cât pentru poziția socială și ban, ea și el te pun de-asupra legilor: te fac limbă și stâlp atotputernic al cumpenii dreptății. Când ai și dai bani, chiar de n'ai avea dreptate, de nu ți-o dau judecătorii ți-o cumpără și ți-o vând advocații. Pentru aur, pentru bani, aceștia îți asigură toată izbânda ca și popii toată împărăția cerurilor. Unii și ar vinde patria, pe mă-sa, ca și ceilalți credința și chiar pe Maica Precistă. De ai și nu le dai, din cinstit te scot un neleguit și păcătos, și te trimit în iad sau ocna. De le dai însă și sufletul, spre a li-l cumpăra pe al lor, poți fi singur de achitare și ispășire. Din ucigaș și blestemat te scot victimă și sfânt... Astfel sunt oamenii, așa e lumea pe la voi. Astfel e firea voastră de a fi, de a crede, de a cugeta și judeca. Cum ar putea și ați putea fi altfel când astfel creșteți, vă educați, vă instruiți, trăiți? În vremea asta a voastră de lux, deșertăciune, corupție și vicii—cu aparență de virtute—mai mult decât or când în alta barbară din trecut, „poți tot fi savant, abil, virtuos, să instruești lumea, să câștigi bătălii, să salvezi patria și să'ți sacrifici viața și toate interesele tale, vei fi disprețuit dacă toate aceste talente nu sunt desfășurate prin pompă și prin fast". Sărac, simplu, modest, muncitor și harnic — calități sau însușiri proprii oamenilor „proști" și marilor înțelepți—ești în hula, în scârba și disprețul res-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tului de lume vanitoasă, arogantă. E cauza ce face mizeria și urgia întregei omeniri, ce făcù în toate vremile infernul și peirea tuturor popoarelor. Toată atenția și considerația voastră e pentru formă și aparențe; toată hula și disprețul pentru fond și realitate. Într'o scriere admirați forma disprețuind fondul; într'un om spoiala ridiculizând caracterul. Inebuniți după șic, podoabă, obraz, maniere; pentru rest nu păstrați decât scuipat. Crescuți sau educați în teoria tuturor codurilor de *maniere elegante*, etichetă, convenienție, maimuțăreli de gorili inteligenți, civilizați, supranumiți aristocați; în practica tuturor industriilor surugiești, blestemate, mișelești, de corupție, șarlatanie, pungășie și hoție rafinată, pentru ei, pentru voi, ele și ai voștri n'au sau nu aveți decât admirație și cult. Pentru toți ceilalți potrivnici lor sau vouă însă, crescuți în dogmele lui Crist, în cultul sau în pilda unui Socrat; pentru omenirea întreagă ce face escepție dela regula și conduita voastră de răsleți sau singuratici—căreia storcându i batiste de mătase și privând'o astfel de chiar una de cânepă sau câlți, o reduceți a nu'și puteà sufla nici... nasul după moda voastră de a'l sufla—; pentru toți acei crescuți în teama de D-zeu, în rușinea de oameni, în cultul acelui *ce ție nu'ți placo altuia nu face, voi* nu aveți decât cel mai profund dispreț! Toată făptura și pătura voastră e numai fățărnicie, numai o șarlatanie. In ea, la voi, totul e falș sau calp, dela haină, vorbă, cuget, până la fire, conduită, caracter. Așa este, cum a fost, cum va fi în veci, de-a pururi. Or, spre a fi altfel, vor mai trebui încă multe revoluțiuni, multe măceluri. Va mai fi nevoe de sânge, de mult potop de sânge încă, din acela spurcat și înveninat de semeție și îngâmfare, până să fie altfel, până să fim și *să ne credem* egali cu toții, pân'a ni se da și nouă respectul cuvenit de oameni, ca unor oameni, nu ca unor câini și dobitoace.

In vremurile de robie și de barbarie de demult, au egzistat oameni cari învățaseră sau se trudiseră a gândi și scrie doar spre a-și umili semenii și degrada specia. Aproape toată știința și filozofia lor se reducea în a-și arăta arama: deosebirea sau superioritatea dintre ei și proști. Tot zbuciumul vieței și societăței lor nu fu decât spre a înființà și întări aceasta. Aproape nici de cum și de loc însă spre a-i egaliza și aridica pe toți la acelaș nivel cu ei. Și își ziceau și se credeau—cum se cred și își mai zic mulți și azi încă— înțelepți sau filozofi: Dacă filozofie și înțelept-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ciune poate fi aceea de a-ţi bate joc de oameni; dacă noblеţă sau nobleţe poate fi şi consistă în a robi şi schingiui lumea; şi dacă superioritate umană poate fi considerată una ca aceea ce ca or ce bestie tărcată îşi ucide şi roade propria-i seminţie. Ei au ofensat şi nenorocit lumea mai mult decât toţi tiranii şi devastatorii sălbatici sau barbari. Spiritul lor ne fu cauza celor mai mari urgii. Unii puteau avea de scuză sau pardon inconştienţa sau prostia: starea lor de sălbatici şi de barbari. Ce şi cum o pot avea aceia? Care poate fi a voastră? a voastră a tuturor cari îi imitaţi şi copiaţi? cari din filozofie, ştiinţe, arte şi etceterale nu vă faceţi—decât cum îşi făceau—o speculă şi armă? Îşi ascuţeau mintea spre a putea lua minţile şi zilele lumii; în plus: vă cuminţiţi numai spre a ne tâmpi şi scoate din firi şi minţi.

Au fost. cum zic, înţelepţi mari şi iscusiţi, a căror toată măreţie şi iscusinţă consta în a şi-o desfăşura pe înjosirea altora: în a se considera sau admira proa mult pe ei şi pe ai lor prin dispreţul sau desconsiderarea restului. In a ne arăta micimea şi zugrăvi prostia, ei simţeau o satisfacţie; în a trage bariere sau răspântii între prostie şi îngâmfare, o nemurire; în a terfeli modestia, hărnicia, munca, blândeţea şi simplicitatea spre a-şi scoate contrarul la iveală—ca o regulă de conduită şi de invidiat—o glorie şi o sentinţă de zeu şiD zeu. E gratitudinea or cărui parazit faţa de fruntea ce prin sudoarea şi vlaga ei îl hrăneşte, şi : încă sus, pe chică, d-zeeşte ;—frunte căreia mizeriile şi torturile vieţii de motor şi muncitor nu-i mai dau răgaz şi păs a se mai gândi să se scape de insecte !

Platon şi Aristotel. ca nişte zei din sfere etereo, hrăniţi numai cu eter, preţuiau munca manuală de iliberată. Cicerone, considera pe muncitori şi pe mesteşugari de mizerabili, de murdari, de oamieni de nimic şi de barbari. Terenţiu, nu mai pre jos, zicea că: spre a trăi respectat şi onorat trebue să duci o viaţă (de pasere de pradă) de fast şi lene, să nu fii silit a munci nimic ca să trăeşti, etc. etc.. Adică a egzista un zeu nemuritor lipsit de... şi de gură, sau în monstru devorator a tot ce 'ţi ese 'n cale. Modelizaţi aceluiaşi cult şi spirit, care ve face toată instrucţia sau şcoala, el mai face şi azi tot criteriul de cultură, nobleţă şi superioritate socială. Si această încă nu numai în cei în drept şi merit, ci în or ce viespe, trântor şi lindină socială—d'abia dată la şcoală... Cu toate acestea, puşi sub scutul vremei lor, deşi atârna de ei sau de superioritatea ge-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

niului lor de a le face pe ele altfel, şi nu ele pe ei astfel, — să îngăduim şi recunoaştem totuşi, că din culmea înălţării lor de stare şi de spirit acei filosofi ar fi avut tot dreptul a considera astfei îndeletnicirile şi restul omenirii, ce se zbătea în mocirla şi noroiul—prin care se înălţau şi existau. Aceasta pentru că sunt, erau sau ar fi un Aristotel, Platon, Cicero, Terenţiu. Insă vouă, vouă secături şi *simţuri reci, harfe zdrobite, mici de zile, mari de patimi, inimi negre şi urâte*—cum v'am putea-o oare tolera? Cum v'ar putea erta ţăranul, mahalagiul, lucrătorul, muncitorul simplu, manual, toate aceste hule şi ocări, vouă tuturor celor de subt aceia, ba, încă chiar celor cari ca morală, stare şi virtute sunteţi mai pre jos chiar decât noi!? Cum v'ar putea el îngădui sau păsui dispreţul, palma, pumnul, piciorul şi gârbaciul cu cari atât de des vă năpăstiţi asupră'i? ca şi seniorii sau acei monştri asupra robilor de eri? Cum am mai putea înghiţi şi trece sub tăcere ofensele şi maltratările prin cari ne omorâţi, prin cari ne răsvrătiţi, prin cari faceţi să plângă inimile 'n noi? Vouă, vouă hordelor de lipitori, de bandiţi, de scorpii, de trântori, de venetici şi paraveniţi, cum v'am mai putea scuză şi tolerà dispreţul muncii manuale, lipsa or cărei munci şi pristosul or cărui belşug? Cum v'am mai putea îndura umilirea şi tortura sub care ne striviţi, pe noi cei cu haina zdrenţuită— cu toată palma bătucită, cu tot corpul lihnit şi istovit de munci? Cum v'am mai putea răbda noi desculţii batjocura şi ocara de „*derbedeu*" sau „*vaurien*", şi admiraţia, şi slava pentru voi. pentru ai voştri, pentru liota de pungaşi şi de tâlhari de târguri, privilegiaţi, obraze—„*comme il faut*," aux bêtes—subţiri, sulimenite, cu ghete de lac, lustruite—din şi prin mizeria şi chinul nostru? Cum? S'ar putea oare să înghiţim mereu, să nu dea din noi nimic afară? nici tu murmur din buze, nici tu scrişnit din dinţi, nici barem bocet sau cârtit din gură? N'am răbdat, n'am bocit, n'am chinuit şi suferit destul, nevinovaţi, de geaba? N'ar fi drept şi vreme să mai şi ameninţăm, a mai şi repeta, ca nişte amici ai întregului popor, acele celebre vorbe: *pentru a ne elibera şi egaliza il faut abattre cent mille têtes*,— vorbe pronunţate de victima ucigaşei Corday*)?...

*) „Pentru a libera Franţa, trebue să abatem cinci sute de mii de capete"– de monştri, nobili.—*Marat*, acum vr'o sută de ani.

Din acest renumit om, toată lumea—de monştri—vrea să ne scoată şi facă bestie un monstru; şi nu ceea-ce de drept şi fapt şi ne fu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Numai dacă dreptatea s'ar da printr'o maşină, numai atunci ne-am putea aştepta la nepărtinire", zice M. Nordau, în *Minciunele'i Convenţionale*. Fie; să admitem. Insă în numele Sfântului totuşi s'ar putea ca nepărtinirile—ce atât de resemnaţi le îndurăm—ar putea fi mai puţin nelegiuite şi strigătoare la cer. Când nedreptăţile şi nelegiuiţii s'au mutat din Codrul; Herţii şi Pădurea Vlăsiei pe la târguri, prin oraşe, cum au încetat şi s'au alungat de pe acolo s'ar putea alunga nu mai puţin şi de pe aci: am putea pretinde a înceta şi pe acilea. Dovadă că pe aci şi pe acilea ele sunt mult mai oribile, mai fioroase decât erau pe acolo, este că o recunoaşteţi insişi, ba unii nu vă sfiiţi chiar s'o afirmaţi. De pildă, unul din cei mai renumiţi clănţăi, din casta chemată a întreţine focul zizaniei printre oameni, indignat poate că nu vă poate încăleca sau a vă fi trup şi suflet, într'o bună dimineaţă v'o pleznește în faţă, verde, că nu sunteţi cu toţii, de la mic pân' la mare, de la palatele de justiţie pân' la cel mai mic zbir şi ciolangiu, de cât bandiţi, briganzi, corsari constituiţi în ordine şi lege. Aceasta se înţege din moment ce v'o spune şi ne-o chezăşueşte *că noi suntem ca şi şcosi afară din lege, că adevăr nu putem afla, că dreptate nu putem căpăta, şi că la umanitate nu ne putem aştepta*... Aşa dar... atunci... în acest caz?... Puteami-aţi spune oare la ce-i mai trebuesc şi folosesc poporului atât de bun din fire: legi, judecători, dulăi, călăi, strigoi? Ar fi el oare mai mizerabil, mai chinuit şi mai neliniştit în lipsa or cărei ordini, legi, autorităţi? Munca

---

poate: un arhangel salvator. Fără curagiul şi dispreţul lui de el omenirea ar geme poate tot în lanţuri; şi drepturile omului, apărate de un Rousseau, ne având cine i le da, ar fi tot numai ale unor... bestii. Unul o testă sau înzestră, altul o puse în posesie. Amândoui ar trebui sfinţiţi mai mult decât toţi sfinţi din calendar, cari nu ne-au făcut decât vrajba şi urgia... Şi aceea liotă de sterpituri şi javre ce nu'ţi inspiră decât râvna de a'i scuipa, cari îşi datorează desrobirea şi cocoţarea în mici nobili şi despoţi laudă numai bălbătăei şi energiei aceluia de suflet, decât l'ar ponegri şi anatemiza deci mai bine i-ar preconiza şi înălţa statui prin toate colţurile lumii. Căci fără el, ei n'ar fi decât ce le-au fost părinţii — robi—; căci fără focul lui soarta lor ar fi de a căra poate veonic apă şi ţucale la stăpâni.

Cei ce cred în D-zeu, în sublima lui răsplată şi judecată, vor trebui ca să admită că el nu'i fu decât biciul, mâna Lui cea dreaptă. Prin ea El biciui, răsbună şi pedepsi pe monştrii şi călăii neamului uman, atâtor generaţii; pe monştrii cari degradară atâtea veacuri omenirea şi numele de om!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

persoana, onoarea, avutul şi fructul muncii lui i-ar fi oare mai primejduit şi mai puţin asigurat ? La ce bun, la ce profit noianul lor de legi, liota de nelegiuiţi ? când moral, fizic şi avut în loc să ni'l repare ni l'au dărăpănat cu totul ? La ce folos lumina voastră şi povara ei pe noi, când prin ea nu faceţi alta de cât a ne întuneca, încurca, învrăjbi şi cătrăni ? când nu avem din ele ca din totul de cât pagube, specule : nici un har, nici un profit : drept balsam numai fierea şi veninul ? De ce ne-am plăti călăi spre a ne terfeli, zeflemizi, specula şi prigoni doar, în chiar faţa crucii, în chiar locul egalităţii, legii — căci în ale părţi... să te păzească sfântul de-a avea daraveri cu ei ? De ce ne-am ţine şi răbda Torquemazi şi inchiziţii, cari nu fac alta decât a ne tortura şi a se răzbuna ? a ne ucide prin nedreptate, specule şi umiliri,—tolerând a-lor lor, potrivnicilor noştri, chiar în faţa judecăţii a ne umili, huli şi ocări, a ne lua ca pe nişte câini peste picior ? pe când pe noi, nouă, de i-am imita, de-am *depăşi* buna-cuviinţă sau dacă am aluneca cât de cât în lături, ne-ar băga la dubă şi la gros ?... De ce ? Chiar în faţa acestor... luciferi, chiar la taraba judecăţii, dreptăţii şi egalităţii voastre, voi respectaţi şi consideraţi haina nu persoana, starea şi nu omul. Chiar aci, fără vr'o excepţie de cum e prin presă, peste tot, *domn* şi *dumneata* nu sunteţi de cât voi. Or ce bulendros nemţesc sau sclivisit e *domn*, domnul X sau Z. Şi or ce om din popor, or ce ţăran în costumul lui naţional nu'i de cât un *mitocan*, un „*mă*“ ! un „*hei cutare*“ . Deşi el e şi poate fi mai util, mai om, mai cetăţean şi patriot de cât or care d'intre voi în Patrie, în Stat, totuşi, pentru că vă e în graţie şi nu'i sunteţi într'a lui, faţă de el nu aveţi de cât tot aceeaşi veche atitudine sau purtare de bestie şi de barbar. Cel ce vă poartă portul e „onorabilul domn“ cutare, cel ce nu vă ştie vorbi nici vorbă nu e de cât „boul şi vita“ anumită. Şi vă ziceţi oameni, oameni luminaţi, judecători şi legiuitori drepţi, imparţiali ! Şi de ce ? Pentru-că imparţialitatea vă e dictată şi bazată pe teama ce vă inspiră starea şi puterea „domnului“ ; dispreţul şi scârba pe slăbiciunea şi neputinţa ce vă insuflă mitocanul, slabul, prostul !... Faceţi-vă mereu de cap, şi ne zidăriţi mereu şi mult capetele, rânzele : ca să putem deveni şi noi la rându-ne *domni*, în stare şi puternici, spre a vă putea inspira de nu groaza — cel puţin aceeaşi consideraţie şi teamă. Bine înţeles, aceasta după ce mai întâi v'am fi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

plătit și răsplătit ocările, înfruntările, maltratările, sub povara cărora ne-ați doborît, ne abrutizați și ne ucideți...

* * *

Legile voastre? „Raporturile d'intre om și om", dintre om și oameni? Acelea d'intre el, ei și ele? Sau, mai lămurit: reglementarea și regularea acestui și acestor raporturi sau daraveri, cum mai zisei, îmi pare?... Uf! ele par a nu fi scornite și erijate în știință sau meserie de cât spre a nu fi reduși la altele: la munca și traiul celor lipsiți de or cari. Spre a vă căpui cu ocupații, și prin ele fastul, belșugul, puterea și mărirea la care aveați drept și scuză, pare a le fi unica noimă. Și spre a nu vi le primejdui, aceste haruri, atât de greu cucerite, pare a vă fi toacă truda. Nu sunt de cât arma și mijlocul ocrotirii și apărării voastre față de noi, și aceea prin care să ne puteți cât mai fin și mai pe îndelete suge, mulge, stoarce, pe noi proștii și slabii de jos. Dacă cuceritorii turci sau tătari ne-ar fi stat permanent în țeară, peste noi, constituindu-se în ordine și drept de stat — spre a ne asigura ca și voi ordinea și statul — mai rău nu ne-ar fi putut stăpâni și revoltà, la o stare mai mizerabilă nu ne-ar fi putut reduce. Probă țăranul bulgar care la eliberare 'i de sub ei nu era nici cum mai mizerabil decât suntem noi acum. Capriciile acelor păgâni și barbari ca și ale voastre—barbarilor și păgânilor—făcând în ochi-le—după cum vă face într'ai voștri—dreptul și legea, guvernarea lor nu le-ar fi părut—tot cum nu vă pare—de loc arbitrară, nici cum ilegală. Cel puțin ei ne-impunându-ne legi scrise și nejurându-ne pe ele—doar spre a ne amăgi și orbi cât mai ușor și bine—de nu ne-ar fi calicit și împilat mai mult nu ne-ar fi desnădăjduit și revoltat atâta.

In lipsa or căror legi n'am fi nici cum mai răi; într'a or căror inovații și civilizații n'am fi nici când atât de mizerabili. Pe când unele și altele ne lipseau, nu eram nici cum mai caliciți și blestemați, și nici când tratați și judecați mai prost. Ele toate, din ceea-ce vedem și știm — din pătimite—contra voastră nu fac două parale. Sunt litere moarte, ficțiuni, mofturi. Adevăruri și cângi vii sunt numai pentru noi. In fond, în principiu sau teorie cu toate astea, dacă ar fi — ceea-ce ar trebui în practică sau aplicare—nepărtinitoare față de toți, strict și aspru aplicate, de către oameni conștienți și demni, ele ar fi poate cum nu s'ar putea mai bune. Când însă nu sunt tălmăcite și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mânuite decât de canalii şi de banditi, de tot ce voi aveţi mai pervers, căci numai nişte oameni demni nu se pot deda la atâte josnicii şi umiliri ce fac reuşita unei admiteri sau numiri; când ele prin ei sunt numai pentru noi şi contra noastră făcute, iar pentru ei şi voi doar un sprijin al călcării, al terfelirii drepturilor şi dreptăţii; când ei pe ei şi a-lor lor nu le aplică, decât cel mult spre a'i salvà şi a se profita; când sunt călcate, nesocotite, tălmăcite în chip pehlivan şi criminal, în batjocura or cărei glăsuiri, dreptăţi, libertăţi, egalităţi, doar spre a ne prigoni şi păgubi; când sunt făurite şi scornite mai mult în arme de luptă, de apărare, de spoliere, de întrebuinţat la ocazii, adică atunci când nevoea sau capriciul v'ar cere-o, când v'aţi crede jigniţi şi primejduiţi în putere, belşug, mărire, prerogative, drepturi şi privilegii de... balaori, în acea ordine şi raţiuni de... stat—în fruntea mesii lui porceşti—; când ele toate şi ai lor partizani toţi nu sunt de cât cauza răului, zavistiei, şi revoltei noastre, numai autorii mizeriei, împilării, destrămării şi abrutizării noastre, ce ne închid calea or cărui adevăr, propăşiri. l i b e r t ă ţ i. drepturi şi demnităţi de cetăţeni, de oameni, — în acest caz îngăduiţi-ne şi ne ertaţi a vă spune că tot acest talmeş-balmeş de legi şi aliotman de legiutori, judecători, cârmuitori şi spoliatori publici nu sunt de cât banditi constituiţi în ordine şi stat, de cât acte şi sentinţe de barbari şi de briganzi cuceritori. Căci atât unora cât şi altora lipsindu-le pecetea consimţimântului nostru al tuturor numai legiuite şi omeneşti nu pot fi.

In ele noi nu vă vedem de cât cugetul de speculă şi isvorul traiului vostru îmbelşugat, ce năzuiţi şi vă însuşiţi; nimic alt de cât armele de pricopseală şi căpătuială prin care să vă conservaţi specula şi traiul. Cari? cari altele ne sunt harurile lor şi binefacerile voastre? Cari ale acelor progrese, vremi, inovaţii şi civilizaţii atât de mult slăvite, admirate? Cari altele afară de acele ale mizeriei, ruinii, desnădejdii noastre?... Toate nu sunt de cât neomenii de uzură şi tortură; totul nu'i de cât lux şi risipă nebunească. Şi toţi promotorii lor nimic alt de cât hăhui şi nebuni prin vanitate, egoism, cari vor să tâmpească proştii şi să orbească străinătatea nu mai puţin nebună şi hăhue. Nici una, nimeni, nimic şi întru nimic nu servesc şi nu profită poporul sau mulţimea; ci totul, toate, toţi şi 'ntru totul numai pe monştrii lui sau pe călăii ei. Farnientele şi raiul lor, mizeria şi iadul nostru, e toată cauza şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

efectul. Orgoliul lor de grandomani, pica noastră de desperaţi—în a'i doborî şi lua locul, — ni şi li singura ambiţie, satisfacţie, credinţă. Prin toate, cu toţii nu vă întreceţi de cât spre a vă face cât mai bogaţi, mai puternici şi stăpâni ; iar pe noi cât mai slabi, mai robi şi mizerabili. Un jaf, o invazie, un câmp de jaf şi pradă civilizată, rafinată şi legiferată e totul. Nimic alt de cât arme, arme cum mai tăioase şi nemiloase n'au fost nici când mănuite de barbari sunt toate. Tâlhărie şi banditism e totul ; căci totul nu i de cât resultatul constrângerii şi forţii, căci totul nu ni răpit şi aplicat decât prin silă şi fără consimţimântul nostru. E dreptul, pacea, legalitatea şi ordinea monstrului în forţă, a cărui voinţă şi hotărâre fac drept şi lege : în cari victima nelinştită şi lipsită de ordine, drepturi, libertate, pace etc., nu stă în toate aceste nelinişti şi nedreptăţiţi de cât din prevederea şi teama constrângerii şi forţii, ce-o aşteaptă atât de mult şi de cu drag să înceteze, să dispară, spre a'şi schimba rol şi scenă.

Legile sunt şi pot fi de mare folos şi lipsă pentru voi. Având averea, mărirea şi puterea ; având corpurile coplesite de pristosuri şi sufletele pline de păcate, nespălate, ele toate vă sunt indispensabile, de lipsă. Căci la din contră, între suflete şi pristosuri—nemuncite, jăcuite—ar trebui s'alegeţi. Pentru noi însă, pentru noi cei cu corpurile gârbovite de mizerii, de chinuri îndurate, cu sufletele curate, coplesite doar de prea multă cinste, omenie, milă,— când nu mai avem nimic de ocrotit şi de scutit ele nu numai că nu ne sunt de lipsă, dar ne sunt chiar păgubitoare. De ce n'aţi face să le simţim lipsa sau efectul salutar, şi teama de a le perde ?... Intr'o vorbă : In loc ca ele să fie mai bune, mai înţelepte, mai omeneşti ; în loc să le fiţi tîlcuit şi să le tălmăciţi mai bine şi mai potrivit oamenilor, vremurilor, spiritului vremii şi simţimintelor sau demnităţilor de oameni, voi le tâlcuiţi şi aplicaţi mai rău de cât or când şi de cât ori cari din vremile de demult; ba sunt mai rele de cât chiar acele din vremea veche, tâlcuite de Solon, acum vr'o 2500 de ani,—despre cari Schitul Anacharsis îi zicea—cum v'am putea zice — că *nu sunt de cât păengenişuri de înhăţat şi priponit pe cei mici şi nevoiaşi, pe muştele de oameni, căci gângăniile puternice şi mari le vor călcà şi vor trece prin ele cu trufie şi dispreţ.*

V'aţi croit un noian întreg de legi, ca prin ele şi cu ele la mână să puteţi jefui, specula şi 'ncăleca poporul cum vă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vine la 'ndemână. V'aţi însăilat şi înciripat un haos de articoli, paragrafi, alineate, ca să puteţi domni şi stăpâni după plac şi gust oameni şi pământ. Iar printre unele şi altele v'aţi lăsat destule porţi sau câmp deschis spre abatere, călcare, violare,—ca prin şi printre ei şi ele, în urma jefuirii, speculei, corupţiei, călcării lor şi apăsării noastre să vă puteţi scoate şi eşi albi ca zăpada, drepţi ca lumina, ca razele soarelui. Ne-aţi desrobit de păgâni şi de boeri ca să ne puteţi robi voi boerii (!) voi păgânii : n'aţi făcut de cât a ne slobozi dintr'o samavolnicie spre a ne înlănţui în alta. Doar lanţurile ni le-aţi lustruit, încolo... nici un bine, mai nimic. Robia e aceiaşi ; doar denumirile de sunt schimbate. Banditii şi selbaticii sunt la fel ; doar mai rafinaţi în a jăcui, umili, chinui şi risipi. Aţi plăzmuit şi împrumutat toate drăceştile legi din lume, chiar din lumea nouă, spre a ne putea zăpăci, prigoni, încătuşa şi specula în libertate, ca în lumea veche : spre a ne putea ţine pe veci în vechea mizerie, ruină şi ignoranţă. Aţi născocit şi înţăsat acestor legi fel-de-fel de clenciuri şi chichiţe, spre a vă putea ţine şi menţine în trufie, semeţie, aroganţă, — ca şi când faptul că numai voi şi d'ai voştri fiind tălmăcitorii şi aplicătorii nu v'ar fi fost peste cap d'ajuns ! Dar aţi desfiinţat sau abolit pe toate şi pe toţi acela ce vă puteau jicni, lovi, atinge, ce v'ar fi putut fi păgubitoare s'au s'ar fi putut aplică şi întoarce de asemenea şi pe voi. Aţi supus pedepsei grele pe hoţul prost, de rând, şi aţi scutit de ea pe acela jmecher, dintre voi, —ca şi când aţi fi râvnind a înlocui sau substitui pe hoţul de rând şi hoţia ordinară cultului, aceluia şi aceleia rafinate sau isteţe. Şi nu numai că aţi abrogat sau lepădat pe toate acelea vechi ce vă puteau prejudiţia poziţia, egoizmul şi deşertăciunea, ci chiar pe acelea cari fac ordinea, propăşirea, hărnicia şi virtutea în Apus le-aţi nesocotit şi le-aţi înlăturat. Aţi făcut aceasta cu scopul şi intenţiunea ca noi să nu putem avea nici lege, nici tu articol prin care să ne putem servi în contra voastră, sau prin cari să vă putem atinge îngâmfarea, aroganţa şi perversitatea de corupţi, de bestii. De ce, de pildă, în legile împrumutate din Apus, de ce aţi sărit peste articolii ce pedepsesc cu arest împrumuturile cu rea intenţie, datoriile ne achitate, ce pot face propăşirea, moralitatea şi creditul într'un stat, la un popor ? De ce (?). Ca să puteţi fi şi trăi liberi !... Cele mai mici aluzii, ofense, injurii, lovituri, abateri, furturi, jigniri, în demnitate, avut, etc., voi ni le

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

consideraţi de nu crime, cel puţin infracţiuni, delicte. Şi mai mult din răzbunare de cât din dreptate şi îndreptare nu ni le lăsaţi nici odată nepedepsite. Ba, pedeapsa ce ne aplicaţi e cu atât mai revoltătoare şi strigătoare la cer cu cât ni se aplică de către trei şi patru ori pentru aceiaşi vină: Prima, prin suferinţe morale, ofense şi bătăi când o comitem, când suntem prinşi în ea, asupra ei; a doua, în acelaşi chip la cercetări, instrucţie, judecată, până în clipa pronunţării sentinţii; a treia, şi poate cea mai blăjină — contrar or cărui spirit logic şi rezonabil, contrar or cărui principiu de corijare şi ispăşire,—când ne primim răsplata, când ne facem osânda; şi a patra, cea mai inumană, antisocială şi dezastruoasă poate, sunt urmările şi ruina morală, fizică şi materială ce resimţim sau ne căşunaţi pe lungă vreme—de nu chiar pe toată viaţa—atât în infernul temniţelor cât şi mai apoi prin ostăcisim şi prigoniri după eliberare. Astfel prin această justiţie, dreptate, echitate (!) în loc să îndreptăţiţi şi îndreptaţi lumea nu faceţi decât s'o îndrăciţi. Dintr'un om de treabă, dintr'un fiu sau fică cinstită sau în greşeală cu cine ştie ce bagatel, pentru nu importă ce neînsemnat fleac, desbrăcându'i pe la secţii, poliţie şi parchet de or ce pudoare şi ruşine nu faceţi şi nu scoateţi de cât un netrebnic, un corupt, o decăzută, o curvă, un mişel: Aplecării lui şi ei spre rele chiar, îi mai adăugaţi şi revolta, şi ura, şi instinctul răzbunării faţă de voi, societate, legi. Şi apoi vă mai miraţi de spiritul anarchic, de starea şi regresul moral, material, fizic: de corupţia, ruina şi disolvarea socială. Aceasta referitor la noi. La voi însă, e cu totul d'impotrivă: Aceleaşi infracţiuni, delicte — ba şi crime chiar,—când mai cu seamă victimile suntem noi, dacă ele nu trec drept glume or corecţiuni bine meritate, sau în cel mai rău caz scuzate, la voi şi pentru voi rămân nepedepsite. Mai mult: chiar hoţiile, chiar estorcăriile rafinate şi crimele voastre şi a-lor voştri, de mii de ori mai mari şi mai păgubitoare insului, societăţii, statului, neamului şi avutului public, când nu sunt scuzate, muşamalizate şi achitate, pentru ai voştri sau aceia dintre voi pedepsele nu sunt nici cum mai grele de cât acele ce ne daţi nouă pentru acele bagatele, pentru or ce fleac. Şi aceasta nu mă miră de loc; căci e logic să fie şi să se petreacă lucrurile astfel, când sunteţi legislatori, legiuitori şi egzecutori în propria-vă cauză. Ceeace mă miră e miraraea voastră despre starea decăzută în care zăcem şi nu aceea în care vă tăvăliţi,—laudă provocărilor ce ne arun-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

caţi şi încurajărilor ce vă daţi şi acordaţi... Dar, să lăsăm vorba asta streină de portul nostru, şi să vorbim mai bine prin faptă şi prin pilde :

Bună-oară, dacă ţăranul, lucrătorul sau obijduitul nu'şi împlineşte din punct în punct şi din slovă în slovă un contract, un angajament, o învoială agricolă, o înţelegere —avută sau luată chiar verbal — faţă de un boer, de un surtucar mai puternic de cât el ; ba, adesea chiar împlinindu-şi datoria, cu sfinţenia şi zmerenia lui obicinuită, celalalt totuşi îi caută cârcote, noduri în papură—spre a se împuternici şi îmbogăţi cât mai mult şi mai curând, ca să aibă de unde'şi desfăşură luxul, pristosul, destrăbălarea, puterea şi împilarea,—în acest caz el, puternicul, fără nici o teamă, sinchiseală şi pedeapsă, în culmea furiei dictată de aroganţa şi puterea ce'l încurajează şi sprijinesc îl poate—după cum şi face—îl poate lua pe obijduit la ocări, sudueli, bătăi, schingiueli, îi poate opri munca, fructul muncii, se poate face în mod arbitrar stăpân pe munca, averea, libertatea şi viaţa lui chiar. Ba, când puterea lui nu'i ajunge, sau când voeşte a pozà în om de ordine şi de dreptate, aceea poliţienească şi judecătorească e la d sereţia şi la porunca lui. Şi legea, legiutorii şi ocârmuitorii îl scuză, îi dau în totul dreptate. Sau în cel mai bun caz, se fac *n'aude, n'a vede*, de cât pentru a'i repetà volnicia inhăţându-i-l din ghiare. Şi dacă înainte sau în urmă *mojicul* ar avea obrăznicia sau îndrăzneala să se opue, să se împotrivească, să reclame, să facă zarvă, gălăgie... e vai de el: Condamnarea de calomnie şi insultă nu-i ajunge : mai vin prigonirile, o alta şi mai aspră, pentru desordine şi răsvrătire. Dacă un alt *„pârlit“* ar lua înainte plata unei munci, serviciu, una, alta, şi dacă n'ar putea-o făptui, din cauze chiar scuzabile, de forţă majoră, puternicul stăpân de nu'l coustrânge la îndeplinire, sau de nu se compensează de pagubă prin maltratări, el găseşte în *forţa publică* un aliat şi un sprijin : îl constrânge prin chiar jandarmul sau poliţistul plătit din sudoarea şi mizeria aceluiaş obijduit. Şi încă prin ce constrângere !... printr'una de luciferi şi gâzi ! Chiar în cazul excepţional, când în puterea lui sau în bună-voinţa jandarmului şi poliţistului boerul n'ar găsi puterea de constrângere trebuincioasă, în legi, judecători şi avocaţi află el destule arme şi aliaţi spre a'l face să tremure şi geamă în răcoarea gherlei tot aşa, de nu mai abitir, de cum tremura şi gemea în libertate, într'a mizeriei, jafului şi asupririi ce întrec pe ale năvalei Turcului şi Tătarului de eri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Un servitor, un muncitor, ia de pildă bani înainte, pentru un serviciu sau muncă. Să zicem şi îngăduim, nu cum se întâmplă adesea, ci — cum se petrece prea a-rare — cu rea intenţie. Că nu forţaţi de nevoi şi de împrejurări, ci din rea credinţă, el nu'şi achită datoria, nu'şi împlineşte obligaţiunea. Ce rezultă de aci, în acest caz? Se ştie şi o ştiţi prea bine: Adică, că numai bine pentru aceşti doui „pârliţi" nu. Cum? puteţi d-voastră crede şi admite că ei sau ei—violatori ai angajamentului a câţi-va lei—să rămână tot aşa nesinchisţii, neurmăriţi şi nepedepsiţi ca şi pungaşii, hoţii şi banditii voştri, dintre voi, cari ne storc şi mulg, cari prin aceasta ne fac mizeria şi iadul, cari ne pungăşesc şi jefuesc tâlhăreşte, mai abitir de cât în codru, tot prin rea intenţie şi credinţă, cu sute, mii şi milioane lei, cu libertatea, cu sănătatea, cu viaţa chiar? Se poate s'o puteţi; căci sunteţi inteligenţi şi civilizaţi. Eu însă fiind un barbar şi prost, păţit, n'o pot nici de cum. Şi de ar fi numai atât! Dar de câte ori atari amărâţi nu sunt prigoniţi, urmăriţi, arestaţi, insultaţi, maltrataţi, schingiuiţi şi condamnaţi chiar pentru cine ştie ce învinuiri, furturi, datorii şi altele imaginare, din răzbunare doar!... Pentru animale se găsesc oameni cari să le protejeze contra maltratărei şi brutalităţei proştilor. Pentru oameni însă, pentru proşti... nu se găsesc nici vite, nici bestii, nici chiar sfinţi cari să'i apere de... nelegiuirile... dracilor! Ptiu, ptiu! pe tine omenire! fi-r'ai şi luate-ar odată mai bine dracu, de cât pe veci şi întotdeauna numai dracii de oameni...

Eu un prost, un nevoiaş, un slab, îmi dau avutul sau munca mea unui puternic sau *deştept*. El mi-o ia, mi-o stoarce, cu rea intenţie, spre a nu mi-o mai restitui nici când. Legea, cel mult şi în cel mai rar caz, îl condamnă —de formă—să mi-o restitue. Insă vicioasă şi mlădioasă în profitul lui cum e, nu-l sileşte s'o facă niciodată. Mă pungăşeşte, mă fură cum îi place, şi eu trebue să înghit sau să-mi fac—în chip criminal—singur dreptatea. Un comerciant, un meseriaş sau industriaş de pildă, dă unui particular marfă sau produse pe datorie, pe cuvânt sau pe iscălitură. Il crede de bună-credinţă, pe când în realitate el e din cele mai perverse. El împrumută sau ia dela unul şi de la altul, de la zece sau o sută, pe cuvânt sau credit, şi e destul s'o vrea că nu mai înapoiază nimenui nimic. E dator vândut, e un înşelător şi şarlatan desăvârşit, şi totuşi nu'i falit, ci trece de cel mai onorabil om!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pe când negustorul, capitalistul, sau ori cari din creditorii lui naivi și ne-experimentați, de nu fac la rându-le tot astfel, adică de vor să rămână oameni cinstiți, de cuvânt și bună credință, sunt reduși la faliment, fraudulos poate, și încredințați guvernatorului Văcăreștilor de către însiși autorii sau căsunătorii bancrutei și nenorocirei lui! Această regretabilă stare de lucruri, favorizată intenționat poate de către legiuitor, pe lângă atâto alte rele morale și materiale ce aduc particularilor, mai coopereză de asemenea la regresul social, la lipsa și raritatea capitalului, la nesiguranța lui, și ca urmare, la scumpirea traiului și la mizeria poporului Acesta, împovărat și ruinat astfel peste măsură e redus la desperare și revolte. Și când el în turbarea lui se aruncă în brațele oribilei anarchii, din cauza nu importă cărui fleac, fără chiar să-și dea seamă de acele cauze cari l'au împins și l'au turbat, oamenii de ordine și de idei îi impută ignoranța, îi caută instigatori, invoacă de scuză și acuză cine știe ce mobil și cauză;—pe când o mie din cele adevărate dar cari nu bat la ochi le nesocotesc cu totul. Pe lângă acestea, ca urmare a lipsei de urmărire și pedepsire pentru împrumuturile din rea credință, din cari nobilii și deștepții noștri și-au făcut o profesie și cult, o mentalitatea dezastroasă ce ni s'a dat la toți de a face din înșelătoria reciprocă o normă de conduită, și din aceiași hoție privilegiată o artă, o știință sau de asemenea un cult. Având privilegiul și mijlocul de a se strecura neurmăriți—căci de pedeapsă, cu niște atari vicioase legi nici vorbă nu poate fi—dela pungășiile rafinate sau ordinare în mic ei trec ușor la acelea în mare. Unul s'au două din acestea, din cele mai obicinuite și des practicate de către ei, ca să nu le pomenim întreg acel pomelnic ce'ți umple gura de scuipat și de bale de venin; unul din acestea zic, ca pildă, prin care jefuesc și nenorocesc lumea simplă și credulă, prin care se salvează or se îmbogățesc de pe o zi pe alta, sau prin care își procură banul de risipă în desărtăciunile și viciile de toate zilele, este, după cum veți fi știind, e că dacă au sau speră să aibă ceva avere, ba adesea chiar și atunci când n'au, fac s'o știe toată lumea, s'o creadă toți credulii și toți proștii. Iscodesc apoi vr'o cheltuială însemnată, sau vr'o strâmtoare oare care, și împrumută... și cer... și iau... de la toată lumea credulă, proastă! Pun apoi acești bani bine (?) își sporesc averea mobilă sau nemișcătoare, sau că îi toacă în desărtăciuni, în plimbări și vicii — nu im-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

portă. Destul că la scadenţă, când se văd strânşi cu uşa, şi când nu mai găsesc nici un *prost* de înşelat, trag chiulul la toată lumea şi cacialmaua la toţi proştii. De sunt lichele şi nu mai au nimic, se pun sub scutul impunităţii sau cel mult al plăţii la calendele greceşti, adică la ziua lui aşteaptă ; iar de nu sunt, şi dacă mai au ceva, atunci în ajunul urmăririi sau scadenţei trec tot ce au pe nume strein: pe al femeei sau vr'unei rude. Creditorii? proştii şi credulii? Ei işi pot face singuri judecata şi dreptatea : Pot impuşcà, se pot spânzurà, pot ajunge la balamuc, în ocnă, la morgă sau cimitir—şi dreptatea e făcută, societatea satisfăcută, legea lege, respectată ! Jmecherii şi deştepţii însă se resfaţă în belşug şi în orgii, duc lume albă din mizeria şi munca altuia. Fac pe grangorii şi pe grozavii, şi prin eleganţa şi aroganţa lor de bestii şi trândavi doboară şi omoară lumea harnică, modestă, simplă, într'o volbură de sfidări şi de dispreţ ! Ajung să fie sau să însemneze ceva în ţeara şi societatea lor !... So aruncă în politică, şi cu banii astfel agonisiţi răsfiră în popor şi în viaţa publică corupţia propriei lor vieţi particulare. Şi din corupţie în corupţie ajung sus. sus de tot,—aruncându şi murdăria şi dispreţul peste toţi proştii, modeşti de jos. Având bani de târguială şi de corupţie electorală, cumpără oameni şi conştiinţe — cum le-ar cumpăra femeile cu harurile —, şi cu gândul sau cu jindul de a jăcui o sută sau o mie de fie ce leu cheltuit devin reprezentanţi ai naţiunei şi demnitari de stat. Ajung prefecţi, deputaţi, ba chiar miniştri : devin judecători şi legislatori ai corupţiei lor sociale : cârmuitori sau promotori ai decadenţei şi ruinei unui popor şi stat. Şi tot odată fac să tremure şi să li se gudure în jur lingăii, jupuiţii, găgăuţii şi vrăjmaşii !... Ca dovadă v'aş putea cita un pomelnic întreg de nume, un calendar de personalităţi. Mă reţin însă. Căci dacă aceasta ar fi o faptă de om curagios şi mare, nu-i însă una de om prevăzător, cuminte, ce se ştie slab şi mic... Mentalitatea sau starea asta regretabilă intrată şi devenită un obiceiu, sau un ce obicinuit, ajunge a nu mai surprinde şi revoltà pe nimeni,—decât când degenerează în anarchie. Incetăţenită ca morală pare chiar o virtute. De aceea vedem că chiar cei mai altruişti şi idealişti tineri, cu o viaţă tocită în virtute şi în propovăduirea binelui, unui ideal, ajunşi bătrâni sau la o vârstă matură îşi calcă pe conştiinţe, repudiază fără scrupul or ce credinţe şi idei profesate : dintr'un ideal sublim decad într'unul josnic şi meschin : Desamăgiţi şi revoltaţi poate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în ei, şi chiar pe ei înşişi, morţei de martir şi de Socrat obscur preferă viaţa or cărui Iuda şi Erostrat public.

Tot astfel, o ştiţi iarăşi destul de bine, se practică cu copiii sau cu moştenitorii lor înglodaţi până în gât în datorii. Având să iei de la vr'unul vr'o sută de lei, când e vorba ca să-i iei te pomeneşti cu averea sfeterisită prin chiar lege; sau în cel mai obicinuit caz cu presupuşi creditori a mii şi mii de lei. Astfel că dintr'o mie ce-i mai rămăsese, în loc de suta ta nu te alegi de cât cu un leu-doui: Cei 998 sau 9 'şi-i-a păstrat prin poliţe sau acte falşe, de-ale lui tot contra lui. Şi el e om de elită, onorabil, vrednic de stima şi oblăduirea publică! Pe când tu... pe tine „parazit" care ai lua cui-va vr'un leu cu *ui-te popa, nu e popa!* te fac pungaş, un declasat: te iau de guler şi în laţ, te înfundă la Văcăreşti. De ce? Pentru că eşti un „pungaş ordinar!"... Cămătarii, acei vânători după averile unor nevârstnici, sunt întemniţaţi şi expulzaţi, acei publici şi ai poporului intreg însă încetăţeniţi. Pentru unii contra altora sunt şi se fac legi aspre; contra lor şi a-lor lor vârstnicii (!) cari ne estorchează, cari ne jăcuesc şi ne vânează nouă nevârstnicilor—de ani sau minte munca, economiile. avutul şi chiar viaţa, — chiar dacă sunt şi de se fac legi, aplicate fiind tot de ei, în contra lor, ele nu pot fi de cât... blăjine... litere moarte.

Şi toate acestea, cum se zice, din spirit liberal: în virtutea şi din principiul siguranţei sau garantării *libertăţei individuale!* A cărui individ oare (?). Probabil a celui *de bună condiţie*, cu bani. cu influenţă şi proptele. Ca şi când tocmai libertatea individuală a ăstuia ar avea nevoe de reglementare, garantare şi asigurare! ca şi când el n'ar fi mai pre sus de legi! — sigur de ea chiar şi fără ele! A noastră (?) a noastră a celor slabi şi obijduiţii (?). D'apoi, cu toată această *libertate*. garantată, legiuită şi asigurată astfel, avem noi şi bucurămu ne noi oare de vr'una? Cum? când? unde? La morgă? în cimitire? Oare noi cu toţii, scoşi afară din lege, nu gemem noi subt acelaş arbitrar. volnicie, bun plac şi tirănie ca în Turcia şi Rusia. Fie.care din voi grangori, oare nu sunteţi şi nu vă credeţi paşă, un guvernator?... Singura umbră de scut şi răsuflare pentru noi, la care mai putem face apel, şi aceasta doar numai spre a ne împăcă o clipă, şi nu spre a ne răzbună sau isbăvi pe veci, mai e clinul unui drept sau biciu de presă — ce ca un fulger din senin licăre din când în când, a vreme bună. Stingeţi-l şi ne-o luaţi şi pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aceasta, şi, în scurt se va deslănţui furtuna, ne va bântui potopul... Cu toată această libertate astfel garantată, zic, munca, avutul, persoana şi viaţa noastră e la bunul vostru plac. Chiar în cazuri de greşeli sau de păcate, făptuite din bune intenţiuni, ea ne e mai puţin inviolabilă de cât vouă într'unele din cele mai rele. Cea mai neînsemnată neîmplinire sau violare de contract, angajament, delict, infracţiune sau atingere, de ordin şi interes particular sau general puţin importă, ce din lipsă de formă, de resurse, de protecţii şi jmécherie nu ni-l putem scuză şi apără, şi deci împrăştia şi câştiga achitarea sau nevinovăţia, — sub scutul aceleiaşi... individuale... monstruozităţi — instituite să vă apere şi scuze — noi o plătim ca şi în lipsa or căreia tot cu umiliri, tot cu maltratări, tot cu arestări şi închisori nedrepte, ilegale. Astfel că ea pentru noi e moft: un scut şi armă e numai pentru voi. Nu noi, poporul, aveam nevoe de ea; ci atât în practică cât şi în principiu numai voi, numai clasa şi cetatea voastră, — de furia şi urmărirea populară, la adică.

Un om obijduit, modest, de rând, poate fi arestat, terfelit, desonorat, schingiuit, ba chiar ucis—cum s'a întâmplat adesea — fără multă vorbă şi cercetare, pe simple bănueli. Printr'o simplă şi nefundată plângere, reclamaţie, ordin şi denunţ chiar, el poate fi înhăţat în laţ şi arestat ca or ce câine de pripas. El ca şi acesta, lipsit de un stăpân sau protector, poate geme în arest săptămâni şi luni întregi. Şi aceasta în dispreţul legii şi contrar spiritului ei; din ordinul şi spre satisfacţia capriciului nu importă care lichele sau parvenit. Conştient şi în drept, invocând legea el e un nelegiuit; pe când inconştientul sau nelegiuitul chemat a o respecta şi împlini, chiar violând-o, e un om de ordine, demn de decorat şi avansat. Pentru nu importă ce fleac sau moft, de capriciu sau de câţi-va gologani, el e dus de către gardist cu laţul, ca un câine de către un hingher. Fără vină poate, e purtat în hula şi ruşinea publică pe strade, insultat, e lovit, e compromis şi dus la secţie sau la poliţie, unde, în bătăi şi pimniţi infecte înainte de a-şi căpăta libertatea şi dreptatea îşi poate perde sănătatea şi afla moartea. Chiar recăpătându-şi una şi dându-i-se alta, după câte umiliri, mizerii şi torturi numai el şi D zeu o ştie, el toată viaţa poate, om nu mai e şi cinstit n'a mai rămâne. Odată compromis, ne mai respectându-se pe el nu mai respectă pe nimeni şi nimic. Fie că-l strică la fire sau moral contactul, indignarea şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

revolta, fie că-i distruge fizicul maltratările, pimnițele sau vizuinile — ce servesc de aresturi —, când ni-l redă libertății și societății în loc de un om de treabă nu mai avem de cât un netrebnic. In locul unui membru folositor sau în tot cazul inofensiv, putem avea unul păgubitor și chiar primejdios... El își perde astfel libertatea, cinstea, riscă chiar viața pentru nu importă ce delict, scandal, ofensă. Voi însă v'o păstrați și v'o asigurați chiar în hoțiile de milioane și în făptuirea celor mai mari crime : chiar în acuzațiuni de crime de Stat. Și aceasta în limbagiul vostru manierat, modern, juridic ; se cheamă sau o numiți justiție și lege : *garanție a libertății individuale !*

Pentru noi sau binele nostru această libertate nu-i de cât o ficțiune. O realitate — fie în favorul vostru fie în contra noastră — e numai pentru voi. Din simplul capriciu al unui gardist sau epistat, al unui capitalist, grangor și brigand public sau privat, suntem maltratați și arestați ilegal, pe nedrept, fără cea mai mică vină poate. Tot ilegal, tot fără sprijinul vr'unei vădite vini, vr'unui mandat sau articol din vr'o lege, ni se atacă libertatea, cinstea, avutul, persoana și viața chiar, pentru săptămâni și luni, pentru toată viața chiar. Și ați vroi apoi să fim pacinici, resemnați și împăcați : In parșivenia ce vă înfiripează ne veniți și ne vorbiți de legi, de ordine, legalitate : a ne scoate ochii că vi le violăm și nu vă respectăm ! Și aceasta cu atât mai nerușinat când cu faptele subt ochi și cu legile a mână venim de vă dovedim că violatorii, anarchiștii și nelegiuiții nu sunteți de cât voi, ai voștri ! — Nebunilor ! nebunilor și fiarelor de voi ! Ce vroiți și năzuiți prin astea ? Măcelul ? Teroarea de despot sau anarchist ? A ne reduce ca pe muscali la răsbunări, la atentatate și asasinate teroriste ?— Boeri ! boeri dumneavoastră ! fie-vă milă de noi ! Oameni buni ! oameni buni și buni români ! Gândiți-vă că n'a să trăiți cât lumea, — de cât prin faptele voastre mari și bune ! Cugetați că pentru fiecare în parte lumea nu-i de cât o clipă: viața doar cât scăpărarea unei schintei. O vecinicie ea nu-i de cât pentru popor și în urmași. Judecați că mâine ai voștri proprii pot fi ce suntem ; ai noștri nu mai puțin ce sunteți. Fie-vă milă de ei și nu le mai sorociți soarta de victime, a-lor noștri eventual aceea de călăi... (Ah ! fioros și monstruos strămoș ! De ce n'am fost ca să-ți dau moartea în locul vieței de infern ce mi-ai ursit ! Isvorul sau puțul seminței ce mi-ai transmis ar fi trebuit să ți-l

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sfârtic și devorez cu dinții !) Degradării și devorării omului prin om puneți-i odată capăt ; și aureola oamenilor zei n'o lăsați să cadă asupra cine știe cărora și când... Lepădați-vă de satana și vă luați de D-zeu poporul, și faceți ca gloria lui și a numelor sau faptelor voastre să treacă la nemurire împreună ! Capilor și Capule ! Fie-vă milă chiar de cel mai mic din degete. Nu uitați că e parte din propriu-vă corp, și că în funcțiunile vieței lui sau a-lor voștri de azi sau mâine el poate câte-odată fi mai util și salutar de cât or care altul din acelea crezute mai indispensabile și mari. Domiriți-vă și nu vă jertfiți fericirea și vecinicia propriei voastre semințiі pentru capricii trecătoate, și nu vă răscumpărați satisfacții de o clipă pe ruina tuturor și prin peirea propriei voastre progenituri. Ci recunoașteți că dacă nemurirea făgăduită în ceriuri e un ce îndoielnic și amăgitor, unul aevea și mângăetor poate fi numai aceea de pe pământ !

Vai însă ! Voi nu sunteți de cât victimele capriciilor și satisfacțiilor momentane. Și de la oameni cari și le pun mai presus de nemurirea lor și a propriilor lor fii și frați, nu-i nimic de așteptat. Aceste rele și urgii ca și urgiile și răii de voi, concurând cu toatele și cu toții în a ne bântui și face mizeria astăzi, desperarea și revolte mâine, ne duc fără greș la un dezastru. Toate aceste împilări și contraste cari vă fac excesivul și permanentul vostru raiu și bine, nesuferitul și neîntreruptul nostru iad și rău, luați aminte, ne pregătesc de pe o zi pe alta o singură și inevitabilă peire. Aceasta pentru că nu sunteți din ștofa oamenilor superiori și mari, al căror patriotism, abnegație, jertfă și înălțare de suflet să ni le poată abate, preîntâmpina și alina, în chip uman, nepărtinitor și pașnic. Ci dintr'a unor nemernici cari ca niște prilostiți așteaptă totul dela violența și turbarea populară!—(De n'a fi așa... să-mi tăiați gâtul *)... Și aceasta știți dece ? Pentru că în voi și la voi totul e găunos și putred : Ceva sănătos și trainic nu mai e decât în noi. Și cauza acestei putregăiri prin care vă împuțiți unii, prin cari ne revoltăm și stingem alții, și prin cari ne descompunem la moral, fizic, avut și prăsilă cu soții, este numai acel putregai și aceste găunoase prejudecăți, legi și spirite îngâmfate. Faptul că în voi e — barem — ceva putred, îl recunoașteți adesea înșiși. Ceea-ce

*) Par'că fu gâcea.—Doamne ! Spurcă-i Doamne gura, să nu mai fie și devie iar proroc !

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu admiteţi franc însă, ca în orice tămăduire de bubă sau de rău alta, este aceea sau acela că atunci când trunchiul unui copac e găunos, scorburos şi putred, iar crengile, vârful şi tulpina atinse şi uscate de vermina sterpiciunii, e că aci n'ar fi de datoria şi demnitatea săcurii, cuţitului, a vijeliei sau coasei de a tăia, curăţa şi asana locul, — spre a face loc ivirii şi desvoltării sănătoaselor şi vânjoaselor mlădiţe, ce tânjesc copleşite şi împilate 'n umbră, la întuneric.

Constituţia de pildă, mai consfinţeşte, poate mai mult decât or unde — pe hârtie — inviolabilitatea domiciliului şi a persoanei. Insă nicăeri în Europa el şi ea nu sunt mai violate: mai mult ajunse curve în graţia unor puchioşi. Ea mai opreşte pe nişte conştienţi şi demni cetăţeni sau judecători de a pedepsi cu moartea. Insă într'un stat de parşiv constituţionalism se îngădue şi scuză or cărui pezevenghiu public a te maltrata şi schingiui, chiar în propria ta casă. Pedeapsa cu moarte e abolită; însă or cărui bandit de poliţist i se lasă libertatea de a te ucide prin torturi. Un comisar, un subprefect, un oficer de jandarmi conştient şi demn — cum ar trebui şi nu dimpotrivă cum îi ştiţi că sunt, în parte — n'au dreptul a te condamna la cinci lei amendă; însă i se lasă şi îngădue or cărei canalii dintre ei de a te estorcă cu cinci napoleoni. Ei nu au dreptul de a te condamna la o zi două de închisoare; însă i se dă or cărui jandarm sau epistat facultatea de a te ţine o săptămână sau chiar o lună ilegal, în prevenţie. Unii n'au dreptul a pronunţa o sentinţă de împăciuire; însă or cărui nesocotit sau răsbunător dintre ei îl are pe acela de a instiga şi învrăjbi: sau: ca printr'un simplu şi falş raport sau proces verbal să facă a ţi se pronunţa una prin care să fii trimis la ocnă, pe viaţă. Şi aceasta în batjocura spiritului legii, a vremii, a oamenilor şi sentimentelor de om se numeşte constituţionalism şi... legi... de un liberalism şi democratism ideal!

Pentru un mic delict sau neînsemnată infracţiune, în care ai fi implicat fie chiar ca martor, tu pentru care fie ce clipă preţueşte aur, şi perzând'o inutil rizici adesea a-ţi perde pâinea, fără ca ziua sau clipa să-ţi fie plătită, cum se face în alte ţări, — tu trebue să perzi zile întregi şi poţi fi expus a-ţi nesocoti afacerile şi dărăpăna astfel avutul pe luni şi ani de zile. Aceasta pentru că aici şi la D-zeu vremea-i geaba: ea nu costă nici un ban. De bună seamă: cum boerii şi deştepţii ş'o pot perde fără nici un preju-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

diţiu pentru ei, e absurd sau o mentalitate de mojic şi prost a presupune că făcând ca toată lumea să şi o peardă — cum ne-o perdem — am păgubi cu toţii şi că n'am profita nimic şi întru nimic nici unii!

Tot astfel şi tot în acelaş spirit de risipă în economii, timp şi avut public sau individual sunt plăzmuite toate acele legi—chemate a ne învrăjbi şi ruinà. Pentru o sumă neînsemnată, care s'ar putea răfui momentan la secţie, prin comisarul magistrat, sau printr'un mic tribunal, trebue să-ţi neglijezi afaceri pe timp în care ţi-ai putea-o dubla sau înzecì. Şi pe d'asupra, să cheltueşti adesea mai mult decât ai să iei. Fapte cari, demoralizează o lume şi desperează pe alta: cari încurajează lenea şi reaua credinţă la unii, desgustul de muncă şi economie la alţii: lipsa de respect pentru legi şi judecători la toţi: discreditul şi ruina publică sau a poporului întreg pe veacuri de om.

„Un fiu denaturat, avut, care îşi lasă părinţii în mizerie, un mişel care răsplăteşte prin ingratitudine binefacerile primite, un seducător perfid, etc. etc., sunt atâtea lucruri cari intră în domeniul imoralităţii nedelictoase. Şirul acestor delicte e nemărginit şi se întinde prin toate stratele sociale. Profesorii de odinioară îşi priveau însărcinarea ca o misiune sacră; azi o consideră ca o leafă fără slujbă. Preoţii de multe ori sunt departe de a corespunde prin viaţa lor privată înaltei lor demnităţi. Copiii nu mai au sentimentul respectului către cei mari. Calomnia şi şantagiul au devenit nişte profesiuni exercitate de multe ori de către oameni cunoscuţi ca cinstiţi. Şi aceste cazuri sunt atât de numeroase, încât nu mai impresionează pe nimeni. Răul se întinde chiar şi asupra magistraturei şi de multe ori magistraţii, cari sânt chemaţi a face justiţia“ o joacă noaptea în cărţi, „îşi perd prestigiul prin fapte cari n'ar trebui să le săvârşească. Pe când în alte ţări cu o civilizaţie mult mai înaintată decât a noastră, orice modificare a legilor agravează caracterul pedepselor, la noi se petrece cu totul contrariu, pedepsele sunt pe cale de a dispare“. Ba, ce „dispare“? că faţă de bogaţi, puternici, jmecheri, ele nici nu egzistă. „Înşelăciunea e aproape nepedepsită de noi“. La voi *da*, foarte bine zis; nu însă la noi, cei slabi, de jos. „Cuvântul — înşelăciune —are in legea noastră penală o definiţiune foarte restrânsă“. Făptuită cu fineţă, în sume enorme, e o indelicateţă scuzabilă în totdeauna; în chip ordinar, de o brută şi în sume bagatele însă, e o vinovăţie fără graţie la scuză şi achitare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nici când. „Rămân deasemenea nepedepsite camăta și reaua credință, ceeace distruge creditul“ în cei cari nu e distrus încă, „în detrimentul oamenilor cinstiți. Un lucru care probează până la evidență neprevederea“ sau înalta prevedere (!) a „legislatorilor acestei țări unde lipsesc instituțiile de credit“. Aceasta face ca omul cel mai solvabil și cinstit la strâmtorare să nu poată găsi credit decât rar și anevoe, și aceasta cu cele mai mari și grele condiții, garanții. Astfel că laudă destrăbălărei, legilor, legiștilor, judecătorilor și oamenilor destrăbălați am ajuns într'o stare regretabilă de câini flămânzi pe un ciolan : a nu ne privi unii pe alții decât în copetitori, în pungași și chiulangii; ca streinătatea ce ne judecă pe noi toți după voi unii să nu ne considere decât un popor de șarlatani.

Trăim într'o harababură și anarchie complectă, privilegiată; ce ne duce văzând cu ochii la un dezastros faliment. Într'o astfel de siguranță și cu astfel de garanții morale, materiale, legislative (!), sau mai bine zis în lipsa orcărora din ele deci; când pățaniile și prevederea face pe capitalistul sau producătorul onest a fi foarte scrupulos și mărginit în afaceri, a nu'și risca marfă și capital de cât în grele condiții, ce urcă dobânda și scontul, ce stînjinesc propășirea, producțiunea și consumul, urcând valorile, scumpind la exces traiul sau prețul lucrurilor; când prin scrupulozitatea și teama capitaliștilor de a 'și risca și perde capitalul sau avutul : industria, comerciul, transacțiile și propășirea publică e lăsată astfel în grația uzurei, la cherimul celor mai rapaci și lipsiți de scrupul din ei, din acel lanț de intermediari, cari nu 'și riscă suta decât cel puțin pentru o alta ca dobândă; când mulțimea de oameni muncitori și simpli nu muncesc și cei naivi nu economisesc de cât pentru uzură, pentru destrăbălarea liotei de netrebnici, de rapaci și leneși, cari le înghit tot rodul muncei. tot pristosul, tot strictul necesar și toate economiile ce ar putea agonisi și pune la o parte, concurând astfel cu toții și cu toatele la scumpirea obiectelor, îngreuiarea traiului și mizeriei mulțimei, etc. etc., în atari condițiuni și într'o astfel de stare e natural și logic deci ca moralitatea și prosperitatea să fie numai aparentă, ca demoralizarea și mizeria să fie oribilă, aevea, persistentă, că desnădejdea și revolta să ne pască mereu și ca anarchia privilegiată de azi să se transforme mâine într'una din cele mai oribile ce înțelesul faptelor și vorbei ne poate inspira.

Perversitatea legislatorilor ne făcù legi perverse ; acestea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la rândul lor oameni sau un popor perves. Unii şi altele ne-au distrus tot caracterul cinstit, cumpătat şi harnic, fasonându-ni'l într'unul pervers, risipitor şi leneş : păcate cari amândouă concurau în a ne înghiţi nu numai toate economiile şi roadele slabei munci, ci chiar avutul părintesc agonisit cu greu. In lipsa unora şi altora averile ar fi sporit, economiile în loc să se pape s'ar fi păstrat şi strâns, favorizându-ne propăşirea şi belşugul la toţi. Şi ele, împreună cu acele ce le-ar fi putut produce acei ce şi perdeau vlaga şi vremea doar în a ni le stoarce şi risipi, ar fi putut alimenta nu numai toată datoria noastră publică, ci chiar a celor mici şi săraci de prin prejur. N'am fi fost reduşi la acel regretabil hal de a vedea o ţeară poreclită de bogată recurgând la capital străin,—adesea chiar numai din necesitatea de a-l avea spre a'l toca ! Căci de s'ar fi derutat sau stors unele şi împrumutat altele spre a fi utilizate în ceva productiv, indispensabil, ar fi întru cât-va poate scuzabil. Când n'au fost însă de cât spre interesul particular şi corupţia publică, spre făptuirea, ocrotirea şi încurajarea lor, a fost şi este tot ce poate fi mai monstruos : un patricid. De s'ar face o anchetă, o statistică sau calcul, de un incalculabil profit pentru moralitate şi propăşire în viitor, despre toate sumele, economiile, averile şi victimele estorcate, pungăşite şi păpate astfel, — spre satisfacţia bestialităţei celor inteligenţi şi nobili, bine crescuţi sau educaţi (!) — s'ar ajunge la sume fabuloase, la încheerea unei stări de spirite înfiorătoare. Primele s'ar urca la miliarde, ultimii la milioane. Din fie ce miliard însă n'am găsi un milion întrebuinţat în chip inteligent, (patriotic, util şi productiv) : şi din fie ce milion nu mai puţin o mie cari să nu fi fost victime sau întâmplător călăi. De-ar fi sau dacă s'ar afla totuşi, e că n'au ajuns şi n'au făcut-o de cât forţaţi. Unii, ne mai ştiind pe ce toca şi risipi, în momentele de uitare d'abia de mai aruncau un leu din mie, de sămânţă, pentru vr'un scop util şi productiv ; alţii, în altele de licăriri inteligente, cam rar de nu păpau o mie peste suta câştigată. Şi aveau cuvânt, dreptate. Ca oameni practici şi cuminţi — de nu leneveau — tocau şi păpau mai bine înşişi. De ce s'ar fi zbătut şi cumpătat ? Ca să li se ia şi bea de alţii ?... Ah, ce scârbă ! şi ce revoltă nu-ţi insuflă lumea asta, de la târg mai cu seamă, când o vezi că din mădularele făpturii nu-şi face de cât îndeletnicire şi obiect de degradare ! şi când din inteligenţă, ştiinţă şi virtute (cinste, probi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tate, hărnicie și omenie) nu-și face un cult și un apostolat de cât spre a momì și speculà pe alții! de cât spre a le culege roadele și roade tot produsul! un cult, spre a-și cultiva cultul teoriei or căror virtuți și practicei or căror nelegiuiri și vicii! Cât nu-i de regretabil, că cu toții ne îndemnăm la bine prin palavre, doar spre a ne întărâta și hotărî la rele prin pilde și acțiuni! că din oameni nu devenim bestii decât printr'un concurs de reciproce bestialități!

Dar, erte-ni-se, și nu ni se iee în nume de rău, inconștiența, că încercăm a mai spicui și reproduce încă pe unul din cei mai conștienți din oamenii de legi, asupra acestor stări și cauze:

„Avocații, mai zice Tanoviceanu, în loc să apere societatea în contra factorilor, apără pe factori în contra societății. Desființarea închisoarei pentru datorii" ce a favorizat uzura sau risipa la voi și fiii voștri desechilibrați, cooperând astfel la depravarea și ruina morală, fizică și materială a tuturor, la înstreinarea și perderea averilor moștenite dela acei bătrâni cumpătați, „a isbit în interesul moralității de a se respecta cuvântul dat". De sigur, ca oameni inteligenți și nobili — al căror unic spirit de noblețe constă în a promite totul și a nu îndeplini nimic, spre a se deosebi de mojicii a căror singură noblețe e de a împlini mai mult de cât făgăduesc — nu puteau păstra în legiuirile moderne articoli cari îi atingeau și cari s'ar fi răsfrânt mai mult asupra lor. Inglodați fiind cu toții, cu femei și cu copii cu tot până 'n gât în datorii, puteau ei oare pune interesele statului și binele public mai presus de ale lor? Puteau ei tolera și lăsa în vigoare legi cari i-ar fi ucis și trimis pe toți în Văcărești? Nu. Singurul spirit și rațiune de care s'au condus toți acei mari legiști — bandiți și șarlatani moderni —, supranumiți — afară de rari excepții — pe nedrept *mari bărbați de*...(stat poate, dar nu de) *Stat*, nu fu nici de cum altul de cât acela de a se salvà pe ei. Cum ar fi putut îngădui ei, ei oameni civilizați niște legiuiri barbare? asupra capului lor și a-lor lor sabia unor Denyși, Furcile Caudine, grația unor disprețuiți samniți? N'ar fi fost atunci cu toții, din prima zi chiar, din triumf electoral transportați în alaiu cu duba, la răcoare, în societatea celor păgubitori și periculoși societății?! Drepturile... omului... inteligent, nobil, superior (?) n'ar fi fost atunci oare călcate și încălecate de ale unor... bestii? de ale poporului întreg? Ce?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să aibe cum-va şi ei datorii de achitat? Nu destul că avem noi !?

„Pe când la Romani martorii mincinoşi erau aruncaţi de pe râpa Tarpeiană şi debitorii deveneau robii creditorilor, noi am ajuns" — nişte mizerabili şi lichele — „la impunitatoa relei credinţe şi furtul e sancţionat prin lege". Am ajuns acolo că pungăşia e ridicată la treapta unui cult şi principiu de viaţă: ca normă de educaţie şi conduită. „Legiuitorul apără nu numai persoana oamenilor de rea credinţă, ci şi averea lor" mai cu seamă când sunt d'ai lor. „Escrocheriile celo mai mari rămân de multe ori nepedepsite, pe când ţăranul e pedepsit pentru furtul unei pâini — pentru că la noi nu există *dreptul trebuinţei de a mânca*. Starea aceasta ar fi cu adevărat desnădăjduitoare dacă ar proveni din caracterul poporului. Din fericire ea nu vine de cât de la o rea legislaţie", de la căzăturile unui popor. „Să avem curagiul de a vedea lucrurile sub adevăratul lor aspect, ori cât ar fi de sinistru, şi să ne dăm toată silinţa spre a le îndrepta. Până acum n'am făcut de cât să traducem legile streine. Aceasta a fost o greşală a părinţilor cari prea ocupaţi cu chestia naţională n'au putut legifera conform trebuinţelor noastre. E de datoria noastră de a îndrepta aceste greşeli, şi mai presus de toate a lucra cu mare chibzuinţă codicele penale. Criza morală are nevoe de măsuri drastice iar nu de măsuri anodine". Ah! de le-aţi lua tot atât de drastice şi pentru voi, cum nu le aveţi de anodine pentru noi, cât de grabnic şi de mult nu s'ar schimba pământul şi oamenii la faţă şi la fire!...

După cum vedeţi, multă lume vede răul, şi toată se îngrozeşte de el. Multă de asemenea îl semnalează, ni'l scoate la iveală, însă nimeni nu are curajul a pune mâna pe lucru, să'l îndrepte. Toţi sunt sau par a fi de bună credinţă, bine intenţionaţi, de a lecui răul şi a face binele; însă ceea-ce mă înmărmureşte e că nimeni nu îndrăsneşte sau nu riscă a-şi aplica şi practică buna lui credinţă, bunele-i intenţii! Indrăsnind, riscând şi având norocul de a reuşi, şi a nu fi în acelaş timp nişte monstruoşi Dejoceşi, ei ar fi întru adevăr oameni superiori şi mari — cărora ar trebui să ne plecăm. Şi lor, cari cu rizicul pielei şi-ar fi cucerit astfel mărirea şi puterea, când am vedea că aceasta e spre binele, pacea şi propăşirea tuturor, — lor zic, le-am scuza crime şi asasinate, ba chiar tirănia şi despotismul nebunesc şi orb. Ce păcat însă pentru omenire

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi popor că toţi aceşti buni de inimă şi cuget n'au voinţă şi energie de cât în gură ! nici de cum în acţiuni ! Cât nu sunt de blamat şi condamnat că nu fac excepţie dela regula : că printre mişei, corupţi şi nelegiuiţi numai prin corupţie, nelegiuiri şi mişelii putem parveni şi stăpâni !

„Cel mai funest egzemplu ce se poate într'un stat da, mai zice Machiavelli, este acela de a face legi şi a nu le observà, mai cu seamă când sunt violate de aceia cari le fac". Ce sentinţă pentru voi — şi lecţie pentru noi — cari nu-l cunoaşteţi şi practicaţi de cât în părţile lui rele ! Dacă acest egzemplu de a ni le face numai voi ne-a fost funest, acela de a nu le observa — şi a ne revoltà prin aceasta—ne e cum vedeţi, dezastros. Crezându-vă cu toţii legiuitori şi lege, prada uneia şi altora aţi crezut nemerit să nu fim de cât noi ; — noi cari nici nu le făcusem, şi nici acceptasem, de bună voe. Ni le făceaţi cu toţii fără a vi le respecta sau împlini nici unii. Ştiindu-vă mai presus de ele, bătându-vă semeţi cu pumnii în piept vă ziceaţi—şi ne-o probaţi chiar—ca şi un Ludovic cel Mare : *Statul sunt eu, Legea sunt eu* !... Aveaţi şi drept. Doar unul şi alta nu sunt de cât cu voi : voinţa şi proprietatea voastră, Prin ele şi cu el puteaţi face tot ce vroiaţi din noi. Teamă nu puteaţi avea de nimeni, înfrânare de nicăeri. Lipsiţi cum eraţi de inimi, sentimente, credinţă şi D-zeu chiar, sau chiar când le mai aveaţi, nu le afectaţi de cât pentru momeală, ba, când chiar El şi ea e cu voi, o aliată şi un complice,—de ce n'aţi zice tot ce vreţi şi n'aţi face tot ce vă place ? Mai cu seamă, când pe toate, în voi, le consideraţi şi le ştiaţi de ficţiuni, bune de impus altora ca sfinte realităţi, ca ei, proştii, să le respecte şi teamă ca pe vremea de demult, când cucernicii boeri iubitori de oameni, de obiceiuri şi de legi dedeau în toate şi cu prinos pilda ? De ce ? Când credeaţi că pământ şi cer nu-i croit de cât de dragul vostru ? că tot ce e pe unul şi subt altul nu-i decât... dreptul vostru de pradă ? De ce ? de cine oare v'ar mai păsa, v'aţi teme ? De oameni ? de oamenii proşti şi mulţi ? De anarchie ? de anarchişti ? de acele fioroase şi omeneşti fiare, produse de natură—şi nu de natura voastră !—în locul acelora de prin pustietăţi şi codri, pe cari ni le aţi sterpit, şi de cari vă mai puteaţi teme la vânători, pe când vă duceaţi ca nişte monştri, lacomi de distrugere şi pradă, setoşi de sânge, dominare, spre a vi le putea supune şi răpune şi pe ele ? O nu, nu ! De una, sunteţi tâmpiţi şi orbi, a nu vă păsà şi teme, cu toată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

truda ce ne-o dăm a v'o amintì şi prevestì; de alta, sau de alţii, cu tot fanatizmul şi turburarea ce vă paşte, puteţi fi fără teamă: Vă puteţi răţoi şi bucura multă vreme încă în linişte de belşugul şi siguranţa ce vă asigurăm. Căci una o prevăd şi o privesc cu groază, cu fiori, apropiată; alta zâmbind, nepăsător, ştiind-o ne la locul ei, îndepărtată... Ea sau microbul lor n'are la noi teren propriu, o departe încă de a prinde rădăcini. Aceasta cel puţin până ce împilările şi torturile ce îndurăm n'or fi ajuns la culme, n'or umplea paharul; sau în cel mai rar şi bun caz, pân' ce nu vom ajunge la cunoştinţa şi mândria demnităţilor de om şi amorului nostru propriu: Adică, pân' ce nu ni s'a stinge cu totului tot acel simţ sau instinct firesc nouă, al umilirei şi groazei ce ne inspiraţi, al josniciei, laşităţei, robirei şi abrutizării ce moştenim, de la robii şi victimele a lor voştri de mai eri. Pân' atunci deci, dacă primul caz sau coasă nu vă va così şi paşte, ceeace mult mă tem—D-zeu păzească, căci despre paza voastră ne-a lua la sigur dracu—pân' atunci dar vă puteţi tot bălăcì şi face de petrecanie şi cap. Puteţi hulì, ocărì, insultà şi maltrata; puteţi împila, fura şi jefui pământ şi oameni; ne puteţi revoltà, închide şi ucide apoi cât vroiţi şi cât poftiţi: vă puteţi răsfăţa la larg şi în tiemă de tot bunul pământului şi de toate bunurile oamenilor. Puteţi hăznui şi suge vlaga din oameni, mana din pământ şi ei; îi puteţi împărţi şi vinde cu el ca şi pe el, ca şi pe vite: Puteţi dispune de ţară şi popor, de avutul ei şi lui, ca şi regii şi împăraţii de glob cu mările şi ţările, din graţia lui D-zeu—demon a-tot-puternic pentru ei şi voi, în contra noastră.

Suntem ignoranţi; naştem, creştem, trăim şi murim în ignoranţă: adesea prematur din cauza ei. De ce? Pentru că D-zeu a vrut'o, şi voi o hotărâţi. Voi faceţi, ne daţi şi ne impuneţi datorii şi legi. Aţi vrea când să le cunoaştem, spre a le putea sfinţi, când să le ignorăm, spre a nu v'o pretinde. Vă tânguiţi că nu le cunoaştem; şi pe cei ce vroiau sau vor a ni le face cunoscut, ni-i arestaţi şi prigoniţi, ca pe nişte nelegiuiţi. Să vă ia han-tătaru şi pe cine vă înţelege, dacă lucraţi ca oameni şi patrioţi. Dacă vre'unul din neştiinţă călcăm vr'o lege, nu ne conformăm vreunui ordin, regulament, ordonanţe, şi în obicinuitul nu ştiu, *n'am ştiut* căutăm vr'o scuză, vr'o graţie sau ertare, voi, voi conştienţii şi a-tot-ştiutorii—a toate pehlivănii—ne răspundeţi fălos şi mândrii: că toţi *trebue* să le cu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

noaştem, că legi şi datorii trebue să ne fie un credeiu !— vouă singurilor o arma ! De ce n'o faceţi, să le cunoaştem ? de ce v'aţi pune în calea celor ce vor s'o facă ? Din respect de ele (?), de dragul către noi ?(!)... Ah, sărmanii ! cum le-am mai cunoaşte, de ne-aţi da răgaz şi păs ! dacă trufia şi lăcomia voastră ne-ar îngădui şi nu ne-ar neliniştî şi răpi chiar clipa de odihnă ! Cum le-am mai şti, doar poate spre a vă lovi, dacă prin ele nu ne-aţi fereca în lanţul de mizerii, şi prin acesta, în acel al permanenţei chinurilor muncei ! Şi cum n'aţi mai regreta, şi nu v'aţi îngrozi chiar, atunci când le-am cunoaşte, când cu ele în dinţi şi armele a-mână v'am forţà a ne urmà : a le respecta pe cât le şi cunoaşteţi ! Şi cât de bine nu v'aţi dat de gol şi de toate acestea seamă, atunci când aplicaţi... *constituţia* celor ce vroiau să ne-o aplece, pân' la noi !.. Voi vă cunoaşteţi în legi şi drept, noi în datorii şi nedreptăţi. Ce-am fi şi deveni când v'am imita şi semăna : versaţi şi savanţi în legi şi drept, ignoranţi şi brute în nedreptăţi şi datorii ! ? Ce-ar ajunge neamul, omenirea, când cu toţii ne-am jertfi tot timpul, toată viaţa şi îndeletnicirile utile pentru acelea de scârnavi, de scamatori ! ce fac urgia omenirii ! ? Ce s'ar alege de noi, de toţi, când după timpul jerfi lor, în detrimentul producţiunilor indispensabile, ajunşi conştienţi şi cunoscători de ele ne am concura—cum o faceţi—în a specula şi torturà pe cei rămaşi inconştienţi, neştiutori ! ? Ce s'ar face aceştia, producători, rămaşi inferiori in număr, ba şi noi chiar, când nu ne-ar mai putea sătura şi împăca, prin restrângerea câmpului de pleaşcă ? Mai mult : Ce s'ar face acele horde de barbari, acea liotă de lăcuste, de duläi şi de strigoi, intelectuali, actuali, din magistratură, administraţie, de pe la tribunale, instruiţi, scornite şi căpătuiţi spre a ne orbi şi zăpăci ! ?... Da ; când le-aţi făurit de nicî dracul nu le mai dă de capăt, de nici voi nu le mai daţi de rost, cu getul nu v'a fost de cât salutul vostru. Din toate efectele nu se vede ca mobil şi cauză de cât binele şi ordinea în desordine a voastră, prin răul, ruina şi peirea noastră, publică, desordonată a tuturor : A ne umplea capotele cu păduchi. La din contră, ignoranţa, modestia şi buna credinţă n'ar fi fost lăsată pradă victimei hienelor cunoscătoare, unor scorpii jmechere şi instruite — prin şi din sudoarea aceloraşi ignoranţi, modeşti, proşti ! — Ei ! şi, cei'i cu asta ? — Ce'i ? ce'i !... S'a vedea ca mâine ! E cà asta ca şi celelalte toate ne aduc focul Sodomii, ne vor aduce ca mâine pe toţi la... abator.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In loc ca pe la tribunale, judecătorii și autorități peste tot — pe unde noi proștii avem de voe de nevoe atâte daraveri și păsuri — să puneți sau să fiți înființat cum e prin alte țări, anumiți oameni povățuitori, niște anumite biurouri sau instituțiuni de informații, notariat, îndrumări, procedură *), cari și prin cari pentru anumite prețuri sau taxe să ne facă și mijlocească feluritele și încâlcitele acte, petiții, certificate, fițuici și daraveri în cari noi proștii, din cauza mizeriilor și muncei nu ne putem pricepe, și pentru cari azi suntem atât de mult și de cumplit pleașca unor briganzi, hoitul și prada unor câini de oameni; în loc de asta cum zic, spre a ne cruța avutul, și așa destul de calicit, picioarele, și așa destul de ologite, de munci și trăpădări, sufletele, și așa destul de desperate, revoltate prin amânări și șicanări, — voi, voi oameni luminați (în a orbi și jăcui pe proști) n'ați știut alta decât a ne încurca pe noi și a vă descurca drumurile năvalei tătarilor voștri. Nu știți decât să ne împovărați cu biruri, timbre, taxe și electorale, a da și lăsa câmp liber orcăror canalii și lichele de a ne umili, jefui, suge, revoltă și ucide prin altele stoarse pe d'asupra, ilegal. Rătăcindu-ne și încurcându-ne astfel lumea, ca niște rătăciți ce-ați fost și sunteți, ați crezut că de nu cu toții cel puțin unii eși-veți la un falnic luminiș. (Cum eșirăți? La țară ați văzut! Rămâne de văzut pe la oraș.) Aprinși astfel de ochi de lele, de păcate și belele, ca și când această pradă și năvală nu v'ar fi fost d'ajuns, cu ele (legile) a-mână și cu ei de mână înhăitați în bande și armii v'ați năpustit asupra satelor, a noastră, ca niște păgâni, barbari, tătari. Deci nu aveam oare drept și scuză a ne aprinde și năpusti și noi, la pradă și aprins ca voi? Ce era să facem oare? atunci când ne vedeam despoiați de ei, și prin ele chiar de piele, după ce fusesem de suflet, muncă, demnitate, conștiințe și avut?... Le dăduràți și aveați toate drepturile, toate legile și armele cu voi. Vă stăteau la dispoziție și în grație toate: le puteați mânui și vă puteați sluji de ele ori când și cum. Noi? nouă? celor pârliți și de soare și de voi (?). După ce ne luarăți chiar mințile nu ne mai lăsarăți decât singură una: *gura* — slobodă doar către cer. Când ne-ați luat'o și pe asta ați avut ce ați dorit: *nebuni!* Și leacul destinat a-i vindeca, cum știți, fu balamucul și cămășile de forță!

*) Ah! Procedura, procedura! da-o-am dracului d'a dura! — și de n'ar merge... în locu-i capetele ce-au scorniț'o, făurit'o!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pentru ce oare s'or fi plătind timbre, taxe? La ce s'or fi folosind gloaba lor? Nu ştim. Ceeace ştim şi suntem încredinţat totodată însă, este că în administraţie şi peste tot la autorităţi sfânţuiala sau jupuiala noastră e o regulă, de rigoare. Ca pe la poliţii, judecătorii şi acele tribunale cari tulbură mintea şi zburlesc poporului părul însă, nu-i nicăeri mai revoltător. Pe aci, ca şi prin acele palate de... injustă justiţie, de nedrăţirea dreptăţii sau de nedreptatea dreptăţii — cum vroiţi —, poporul se trezeşte cum mai zisei — ca năuc în balamuc, ca ostatic în prada şi tabăra unor tătari. Cu toate acele taxe şi timbre la cari e impus, aproape peste tot slujbaşii statului sau acele slugi ale întregului popor, dintr'a cărui sudoare şi mizerie sunt plătiţi şi susţinuţi, şi încă nu tocmai prost, — afară de rari excepţii lui bietului de el ei nu i-ar clipi nici barem din ochi, de geaba. Chiar răspunsul la bineţe par'că aşteaptă a li se plăti; ba, de-ar fi siguri că nu-i rost de ciupeală sau sfânţuială, o înjurătură sau ocară ar fi tot răspunsul. Plătiţi de către proşti şi de mojici ca şi de nobili şi deştepţi, spre a-i servi egal, cu drag, ei nu sunt decât lingăi cu unii şi călăi faţă de alţii. In loc a-şi face datoria ei nu şi satisfac decât capriciile; în loc să împace lumea fac totul spre a o indigna, învrăjbi, despera şi revoltă. In loc de ordine şi de armonie nu ne seamănă decât desordini şi discordii: Anarchia şi propagarea ei în parte e tot apostolatul şi opera lor. Deşi de regulă şi drept sunt îndatoraţi sau au de datorie *) de a ne servi şi satisface desinteresat, gratis, la tot ce pot şi le cade în sarcină — conştiinţei, bună-voinţei sau cuviinţei—lor, totuşi, de obiceiu, de nu le vei unge osia ei te asurzesc cu scârţiitul: Te lasă câineşte cu carul în drum, ca să-i dai târcoale o zi, o săptămână, o lună, un an, zece: toată viaţa: pân' te ia dracu. Şi pentru vr'un păs or fleac de cuvânt sau trăsătură de condeiu pentru care unui jmecher, unui puternic sau elegant *domn* n'ar îndrăzni a-i cere sau primi nimic, sau cel mult a se mulţumi cu vr'o băncuţă, dela bietul om prost şi simplu, dela un ţăran lihnit şi'n zdrenţe, nu se lasă până nu-i şterpelesc un franc, un piesoi sau pol. Cât timp, câţi bani şi energie cheltuită în vânt n'ar economisi omul şi poporul, în profitul patriei, moralei şi propăşirei publice dacă procedura şi amânările n'ar fi atât de şicănitoare,

*) Datoria numai nu-i d'ajuns. Trebue sau ar trebui dragostea, ardoarea, fanatismul în datorie — la împlinirea ei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi dacă orce răvaş, informaţie, serviciu, cerere, fiţuică, petiţie sau act ar fi reglementate şi tarifate, şi dacă le-am plăti boerilor funcţionari şi advocaţi cu vr'un franc sau câţi-va gologani, şi nu cu piese, cu poli, cu săptămâni, luni şi ani de vreme perdută, de trăgănări şi amânări, de ruină şi tortură? Cât de mult nu ni s'ar alina mizeria şi împăca revolta, dacă tot şi toate — publice sau civile, private ca şi de stat — ar merge strună, pe cale oficială? Cât de bine şi de iute n'ar merge atunci carul, când chirigii — unşi la vreme şi cu rost — s'ar întrece cari de care în a ni-l mână, mai cu dibăcie şi omenie? Dar nu! Toate astea nu se pot; căci luându-li-se apa dela moară şi îngrădindu-li-se câmpul de jaf şi pleaşcă s'ar revolta ei în locul nostru. Şi ei pot fi mult mai periculoşi. Acest câmp trebue lăsat liber şi deschis orcăror haite şi sălbatici. Căci numai astfel poate fi pe veci în graţia posesiunei lor, şi noi vecinic pribegi pe el şi pe drumurile lui. Căci numai astfel el poate fi nerodnic şi pustiu, iar oraşele şi tribunalele mereu tixite de proşti şi de deştepţi, de robi şi de stăpâni. Altfel cauza negrei noastre slăbiciuni, năpăstuiri şi sărăcii şi a strălucitoarei lor îmbuibări, împodobiri, destrăbălări, deşertăciuni, împilări şi a-tot-puternicii ar putea avea de efect tămăduirea şi precumpănirea uneia în paguba alteia. Noi trebue să fim şi devenim din ce în ce mai vite, mai proşti, mai rupţi şi mai flămânzi, mai slabi şi speculaţi, deci mai mizerabili şi desperaţi, căci numai astfel pot sau puteţi fi şi deveni cât mai surugii şi mai deştepţi, mai puternici şi bandiţi, mai eleganţi şi mai boeri, mai risipitori şi mai sătui, mai rumeni şi frumoşi, deci mai răsfăţaţi şi îngâmfaţi: mai în ordine unii şi mai revoltaţi sau în dezordine alţii!

Intre noi, jos, în plebe, e obiceiul ca un mic serviciu să-l plătim şi răsplătim prin mulţumire sau cel mult printr'o mică cinste: Prin recunoştinţa sau frăţeasca închinare a unui păhărel de vin sau ţuică. Urcându-ne însă ceva mai sus, la voi — nu ne-am mai urca —, şi aceasta cu cât mai sus cu atât mai vârtos şi gras, vedem şi simţim — la buzunar mai cu seamă — că acelaş fleac de serviciu ne costă dela preţul unui curcan până la al unui bou de jug. Şi mai faceţi vâlvă sau sfoară în ţara cu educaţia, instrucţia, cultura şi sentimentele voastre omeneşti! Unde i rogu-vă abnegaţia, civilizaţia, creştinismul, morala voastră creştinească şi dragostea voastră de noi, de oamenî? Unde? Unde vă e acel duh al mărinimiii şi facerii de bine? acel

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

patriotism şi cult de jertfă atât de mult şi des cântat? cu care vă mândriţi şi împodobiţi atâta? Unde? Oh! oh! Nu sunteţi decât nişte strigoi şi tâlhari de drumuri... Ciocoiul care, pe stradă sau într'un local public s'ar ruşina să meargă, să bea şi să mânce cu noi alături, de a şterpeli francul în taină sau piesoiul pe sub colţul mesii se crede un model de cavaler şi cinste. Şi când te gândeşti că boerii şi cavalerii ăştia, în alte daraveri ce am avea cu ei, mai cu seamă în de acelea unde ar fi să profităm noi, sau în cari ne-am pretinde ca să ne dea dreptul — de consideraţie şi stimă barem — ei ne iau peste picior, ne insultă, ne lovesc chiar! ba, ne mai acuză sau bârfesc de josnicie, milogeală, calicie, una, alta!...

Pentru noi, pentru noi „guroiul" lor, poate fi oare o josnicie şi o milogeală faptul că întindem cum-va şi când-va mâna. unul dintr'o mie, doui din zece mii? Să fie oare o degradare pentru noi toţi când n'o facem decât unul la mie, şi o mândrie pentru ei cari o fac nouă-zeci şi nouă din sută? Să fim noi oare mai mult vrednici de dispreţ. când primim de milă un bacşiş? şi aceasta dela cine? tocmai dela acei cari nu-l au decât tot bacşiş sau milă, de pe la noi? Faptul de a primi un ban, dela cei ce ţi primesc poli şi milioane, din chiar munca, mizeria şi golătatea ta, şi adesea fără merit, fără a-ţi da nimic în schimb, fără vr'un serviciu corespunzător, să fie oare nemernicie? mai cu seamă când pomana o primeşti la un veac odată, şi tocmai dela acei ce, ca permanenţi pomanagii şi milogi publici sau privilegiaţi te-au redus a le-o cerşi? Şi aceasta, adesea nu ca tine, spre a-ţi potoli foamea, ci spre a-şi sătura patimile şi a răsfira destrăbălarea sau indignarea ,în restul de cinstiţi, economi, harnici?! Nu! nu! Că voi credeţi altfel, şi că lor nu le pare astfel (?). Posibil. Chestie de... apreciere... fasonată de educaţie şi împrejurări. Dacă aţi fi fost crescuţi şi instruiţi în cinstea şi hărnicia obicinuită nouă; dacă v'aţi fi desvoltat în acele îndeletniciri utile şi salutare tuturor, ca şi noi; dacă aţi fi pătrunşi de acelaş cuget de modestie, simplicitate, bună credinţă şi cuviinţă ca şi noi —de sigur că părerile şi aprecierile ne-ar fi la fel, conforme. Răsfăţul creşterei şi chiar instrucţiei de lux, de risipă. destrăbălare, îngâmfare, lene, temeneli şi milogeli însă—toate calităţi proprii şi demne de omul superior (!) trebuiau să ne despartă în stări şi simţiminte, ca pe lupi de miei... La totul şi la toate din acestea putem avea o scuză: mizeria — cu tot spazmul şi ponosul muncei. Ce

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

scuză puteţi şi vă poate avea... belşugul — cu toată lipsa economiilor şi muncei ? Faptul de a primi bacşişuri şi pomeni—mai cu seamă când de la vodă, de la vlădică şi opincă cu toţii ne imită şi dau pilda—pentru noi nu poate fi nici cum o umilire. Poate fi una însă, ba, după credinţa noastră una chiar nerușinată, pentru slujbaşii publici de a fi pomanagii, milogi. Fiind destul de gras plătiţi pentru serviciile ce fac şi pentru binele (!) ce ne aduc, şi totodată comparativ spazmului nostru de munci şi traiu,—de a ne mai stoarce şi prin pomeni sau sfănţueli nedeghizate e o nemernicie şi nerușinare de canibal. Nu mai puţin : poate fi una degradantă pentru bogaţi, aristrocaţi, profesori, preoţi, senatori, deputaţi etc. : adică pentru întreg şleanţul de pomanagii şi de milogi publici, în frunte cu prinţii, metropoliţii, papii, regii şi împăraţii,—când primesc şi nu trăesc de cât prin mite, plocoane, daruri, mituieli şi pomeni publice, aidoma celor din urmă pocituri, pe o treaptă cu cei din urmă orbeţi şi declasaţi. Şi aceasta cu atât mai mult şi monstruos cu cât sunt primite de la niște dispreţuite albine şi furnici, cărora în schimb nu li se dă de cât cel mult un picior în stup sau furnicar. Şi poate nu din alt cuget—pe lângă al profitului lor personal—de cât din acela ca chiar prin acesta să şi-i facă cât mai victime şi mizerabili : spre a le admira cât mai mult mărirea, podoaba şi puterea unii, cât mai multora copilaşii stinşi de boale, de frig, foame, cu capul, picioruşele şi burticica goală alţii. Când el — poporul — nu-i destul de mizerabil şi desperat prin biruri, poveri şi năpăstuiri directe, în toanele lor capricioase inventează fel de fel de clenciuri şi chichiţe prin cari să-l despoae de toată avuţia, energia şi vlaga din el şi de pe el. Aceasta e — sau pare cel puţin a fi — toată noima şi ţinta tuturor acelor peşcheşuri, parade, corvezi, serbări. inaugurări şi înfumurări costisitoare, consfinţite sau tolerate, prin cari ni se storc economiile şi energia, prin cari ni se fac şi fortifică mizeriile, mizerabilii şi iadul d'o parte, şi alţii nu mai puţin în raiul de alta. Cari din acest soi de mizerabili vor fi mai indispensabili omenirii ? Cari să fie mai păgubitori societăţei ? cari vor fi părând şi fi totodată mai puţin lipsiţi de scrupul şi mai demni de acest nume ? Nesocotesc ;—ca un nesocotit ce sunt. Ceeace nu o pot face însă e când mă întreb : Că vorbesc cu oare—de nu unora sau altora barem — unor socotiţi oameni ? Şi dacă *da*, pricepe-m'or ei ? fi-voiu în stare a fi şi a mă face priceput ? Şi atunci, în acest caz : fi-va oare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în nume de bine ? nu cum-va de rău ? când rău e pentru unul, și acel unul dintr'ai lor ? binele pentru o mie, și mia ceea dintr'ai noștri ? Ce bine și mulțumit aș fi de nu m'ar asculta și auzi de cât fie vitele de oameni, fie pricepuții mai presus de bestii și de vite !

Din tot hoitul sau hăiticul acestor milogi și pomanagii publici, cei mai revoltători și degradați îmi par însă unii din gradații de prin poliție și administrațiile comunale. Astăzi, deși ei sunt aproape cu toții oameni noui, totuși în mare parte nu s'au lăsat de năravurile vechi. Și-ar putea și le-am putea scuzà milogeala de Anul Nou, chiar de peste tot anul, când o fac sub felurite pretexte de împrumut, de samsari și traficanți etc. ; însă nici cum aceea de constrângere sau presiune. Căci așa ceva nu se mai petrece nici în Rusia și Turcia. Își pot motiva japca prin nestatornicia slujbei, prin teama lipsei în care s'ar afla mâine în opoziție, prin datoriile contractate în opoziția de eri. Acei cari îi susțin de asemenea, și-o pot prin puterea, gălăgia, scandalul, cheltuiala și ajutorul ce le dau și'l au în alegeri, la cucerirea budgetului și măririi. Insă prin ce'și poate scuzà și acuzà oare poporul, oamenii patrioți și virtuoși împilarea, nepăsarea ? când sunt pungășiți și furați prin amenințări, din răzbunări, prin fapte anarchice, tocmai de acei plătiți a'i apăra de amenințări, răsbunări, pungășie, furt, acte anarchiste ? Atari stoarceri sau estorcări, atari fapte și acte cinice, de cinici, ce stăvilesc progresul, cumpătarea, și fac totodată lipsa de autoritate și respect, pot părea și fi bagatele pentru marele comerciant, rentier, industraș, proprietar etc. Însă ele sunt zdrobitoare și criminale chiar pentru acela mic și slab. Acesta îndurând zbirului totul și celălalt mai nimic, se vede și se știe că japca și năpasta nu cade de cât pe cei slabi și mici. Sau, chiar în cazul când cel puternic și bogat se pretează sau se execută pretențiilor unui dulău,—ce-i oare pentru averea și belșugul lui cinci sau zece lei, mai cu seamă când de pe urma lor poate profita cinci sau zece mii, când poate avea și trage atâte avantagii, i se poate închide ochii și mușamaliza atâte contravențiuni, abateri, călcări de legi, ilegalități, întemeiate și nu imaginare ca acele imputate celor mici și slabi, — ilegalități cari singurele pot încuraja și hotărî pe dulău la rânjetul sfânțuelii față de cel puternic ? Pentru un negustoraș, meseriaș, lucrător sau om sărman însă, atari sume—întreite și înzecite cu ale altor milogi și banditi, tot oficiali—represintă poate câștigul unei săptămâni,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

hrana casei pe câteva zile : E pâinea, căldura și îmbrăcămintea copiilor rebegiți, lihniți și rupți poate pe un an întreg. Pe unul, e ca și când l'ar pișca un purice ; pentru altul, ca și când l'ar fi sfâșiat lupii... Acestea la oraș, în Capitală mai cu seamă. Ce se petrece în provincie, și pe la țară !? Să te păzească Sfântul. Ți se zburlește părul și te apucă groaza. Te cuprinde scârba de viață și dragostea de moarte,—spre a nu mai fi martorul și victima ororilor de azi și eventual al acelora ce ne pot paște mâine ! A le desvălui sau divulga pe toate, petrecute pe acolo, ai putea-o face numai când ai dori să nu te mai întorci — de cât spre a intra în mormânt sau ocnă. Chiar pentru îndrăsneala biciuirii acestora de pe aci, știm prea bine ce riscăm și la ce ne putem expune. Faptul însă că n'o facem din ură și interes, ci din dragostea de bine general, ni singura scuză : ne mândrește și împacă—indiferent de ce ne poate aștepta... A chibzui și a nu nesocoti toate astea, și a căuta a ni le lecui — nu prin cataplazme însă—până mai e încă vreme, e mai mult în interesul celor puternici și vizați. Caute și afle buba sau obârșa răului în corpul social întreg, spre a-l putea însănătoși de veci și la timp ; nu însă în noi, și numai vremelnic prin noi sau printre noi... so... crații. Cugete și recunoască că peste tot și la toți cuțitul ni la os, desperarea și turbarea sus, la culme : Că prin înveninarea și scoaterea lui pot fi însiși înțepați și înfectați ; iar prin deslănțuirea și în avalanșa ei oarbă dar norocoasa nu mai puțin primele din victime. Faptele și soarta atâtor asemuitori nebuni din trecut, cumințească-i în a nu-și risca capetele pentru nu importă ce încăpățânare sau nebunie, a nu importa cărui nebunatic.

Pe lângă acești lingăi, nu mai puțin scârboși îmi pare gloata acelor javre și lichele de condei și graiu, cari, ca zburătuți de nouăzeci și nouă de zburături chilălăesc contra bacșișurilor ce dau s'au pretind c'ar da — de dat vorbă să fie — slugilor, robilor sau celor obijduiți de Anul Nou. De ce or fi tăcând aceștia sau ai lor când le dau celorlalți continuu ? De ce n'or fi suflând boabă și n'or fi făcând nici o vâlvă sau văicăreală din faptul că le dau și procură în tot cursul anului ?... Pentru că nu le dau de bună voe ?! Ah ! de ce hazardul nu le-or fi sorocind decăderea în breasla lor, în tagma gunoiului societății lor, spre a fi scutiți de dat și mândri de primit! Așteptând atunci Sân Văsiul cu bucuria părinților noștri Paștile, poate s'ar simți mai demni și fericiți !... Și când te gândești că

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

din pricina acestei stări de lucruri și acestui bacșiș, pomeni sau daruri ce ne fac, suntem atât de degradați și desconsiderați! că voi cari ni le dați nu aveți pentru noi cari le primim de cât scârbă și dispreț!... cât nu'ți vine să te revolți, să spumegi și să scuipi, pe toți acei cu cari și cărora noi le acordăm și facem mai mult decât princiar!? Dar, de unde și de ce acest oprobriu, hulă și ocară pentru noi? De acolo și de aceea pentru că ni'l dați din grație, de bună voe. Pe când de la noi, de la noi cari vă slăvim și omenim de silă, cari vă miluim și dăruim forțați, D-zeește, în toată bună-vremea, de la noi pretindeți, ba ne și impuneți chiar, în schimbul graselor bacșișuri ce vă dăm și arătăm numai respect, numai admirație, dragoste și stimă! Cum? de ce? de unde? De acolo și de aceea pentru că în loc să așteptați a vă da sau oferi și noi, de grație, de bună voe, omenește, ne luați sau stoarceți tâlhărește, cu hapca, cu d'a sila?

Adesea citești sau auzi de indignarea unor profesori, literați, deputați, senatori, filosofi, miniștri, etc., cari tună și fulgeră contra imoralității mitei, corupției, peșcheșurilor, plocoanelor, atâtor pomanagii și milogeli moderne. Pe când înșiși ei nu sunt de cât victimele, fructul și prototipul acestor... culturi, căzături și calități! Tot trecutul lor n'a fost de cât un lanț de temeneli, toată ținta și tot idealul nu le fu de cât de a parveni prin orice chip. Nu i-a gârbovit de cât lipsa de obraz, a oricărui scrupul. Fățărnicia, viclenia, lingușirea, amenințarea, obrăznicia, tot arsenalul de corupție și vicii, le fu și este singurul principiu, unicul lor cult. Inarmați cu ele, formară cete de pomanagii și de briganzi, cari în schimbul sau concesia milogelei și brigandagiului public și'i destinară a le fi conducători sau capi. Prinzând poporul cu arcanul, spre a-și face partizani; corupându'l spre a'i milogi, alege, ei nu mai pot de cât să'și urmeze calea apucată: Sunt constrânși a tolera totul unora, a corupe prin toate pe alții: nu se pot menține de cât prin și pentru corupție și briganagiu. Intrebuințând și răspândind corupția în luptă, n'au încotro de cât a o practica și idolatriza după. Neputând cuceri nimic, și a nu biruì niciodată fără să cumpere, corrupă, și aceste coruperi în loc să le scadă le sporesc totuși averea — de unde oare argintul destinat lui Iuda? Patriotizmul, umanitatea și abnegația li toată întrupată în ban, în vază și interes. Jertfele ce aduc și fac pe altarul patriei e viitorul neamului și ei... Au fost și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

am avut poate și mucenici, și Lazări cari au murit săraci, cari și-au jertfit și cheltuit averile pentru patrie și neam. Insă cu ei nu poți complecta numărul degetelor unei mâini. Și ei s'au dus, au dispărut de mult. în mizerie, uitare. Și cu ei d'odată ne-a dispărut și ni s'a distrus tot binele și toată speranța de a'l revedea. Ei s'au stins și zac în mormintele acoperite de paragină și bălării ! putrezesc sub crucile de lemn putregăite, aplecate ! Dacă și ei ar fi stors poporului o mie, zece, de fie ce slovă, brașoavă, leu cheltuit în luptă, în politică, alegeri ; dacă și-ar fi format și ei bande de banditi, pomanagii ; dacă și ei ar fi tolerat brigandagiul, milogeala și căpătuiala publică și privată etc., ar avea și ei statui : ar avea admiratori și recunoscători : un popor și o patrie recunoscătoare (!) — cari să le înalțe mărețe monumente !... Dar nu din patriotizm desinteresat, ci din vanitate, din egoism și interes personal se luptă, se riscă și jertfește banul, conștiința și persoana în politică, în alegeri. Ce candidat ar mai risca măcar un chiloman de vin sau țuică, de n'ar fi sigur că el 'i-ar hărăzi o butie, atâte avantagii ? barem mita și peșcheșul unui împământenit ?! Câte milioane n'or fi cheltuit aceștia, spre a deveni — mai mult prin contrabandă de cât prin voturi desinteresate — cetățeni români ? De s'ar face cercetări și socoteală ni s'ar zburli părul. Dacă li s'ar fi legiferat o taxă, proporțională averii și pripei de a fi votați, în folosul unui orfelinat, în care fructele civilizației sau victimele produse de civilizați în loc de a fi ursiți declasărei și morței să fie redați vieței ca utili, am fi avut partea de har părței de urgii : care să poată precumpăni sporul nouilor și scăderea vechilor cetățeni !

Da domnilor, da boeri dumneavoastră ! Noi nu suntem de cât victime, voi nimic alt de cât călăi. Ne degradați și umiliți mereu, ne jupuiți și omorâți într'una. Ne sărăciți și stoarceți pe toate căile, întotdeauna. Iar când ne dați sau destoarceți ceva, ca unor orbeți, milogi ; când ne miluiți și scoateți ochii cu ceva, cu vr'o pomană, bucătură ceva, ni'i scoateți și cu imputările, și cu ocările : ne faceți s'o înghițim amară, să ni se oprească în gât, sau să ne vie îndărăt pe gură. Pe noi, pe noi toți cei mulți și proști, pe cari pretindeți uneori a ne milui și ajuta, din acel belșug stors tot din mizeria și munca noastră, pe noi ne înșelați și speculați cu toții. Și aceasta fără milă, fără D-zeu și lege. Tot steanțul sau cascada de escroci nu se reazimă de cât pe noi, pe specula, pe naivitatea și sudoarea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

noastră. De la ministru, prefect, advocat, notar, primar, pân' la uşier şi epistat; de la boer, arendaş, vechil, spiţer, băcan, cârciumar, milionar, cărturar, etc., etc., pân' la pungaşul ordinar sau extra, ne înşală, ne speculaţi, ne jupuiţi şi maltrataţi cu toţii. Şi dreptate, şi satisfacţie sau lege, nu ni se face, nu putem găsi nicăeri, de loc. Pe când pe voi cari înşelaţi, ca şi pe cei cari nu o faceţi, pe voi nu vă înşală şi jupoae nimeni; măcar că ar avea mai mult din ce, de unde. Toţi au teamă şi vă tem, nimeni nu are curagiul a vă jigni sau a vă atinge barem. Sunteţi scutiţi de rele, de pagube, de urgii şi biruri chiar; iar dintr'ale noastre, ce ne bântue şi stoarceţi, după ce le sunteţi cauza numai singuri profitaţi şi le haznuiţi efectul. Şi sunteţi în ordine şi în legalitate. Iar când vi s'ar atinge barem un fir de păr, chiar meritând'o şi vinovaţi fiind, dreptatea e cu voi, legea în mâna voastră.

Pe noi bietele de vite, de la ţară, desculţe sau încălţate, fie pentru zilele muncite, fie pentru lucrurile vândute, sau pentru orce alte daraveri materiale ce am avea cu voi, în loc de bani şi dreptul nostru tăbărâţi pe noi cu palma, cu pumnul şi cu parul; ne luaţi la trânteli şi la buşeli pân' ce ne stâlciţi şi faceţi numai vânătăi. Ne intimidaţi fie spre a nu vă mai cere dreptul, fie spre a n'o face decât în zmerenie ca nişte câini. Şi dreptatea ne era şi e apoi dorobanţul sau jandarmul la spate, ploconul laţul sau lanţul de mâini. Ca să cauţi mai departe lege, ca să-ţi capeţi şi tu dreptatea, trebuie să-ţi vinzi totul din bătătură — când nu'ţi vînd, chip că le-ai contravenit sau că te-ai răsvrătit —; trebue să-ţi vinzi casa şi pământul, să te bagi cu muere şi cu copii cu tot slugă, să trapezi ca un nebun drumurile şi uliţele oraşelor. Şi, la urma urmelor, de n'ai rămânea şi bătut şi... şi ciupit, pe drumuri, a s'o capeţi de ţi-ei lua-o singur! Astfel că de cât a vi se mai împotrivi, fie cu legea, fie fără lege, spre a fi bătut şi drept răsplată ruinat şi nenorocit la sigur, el mai bine vă îndură totul ca şi vita lui din jug. Atunci însă când nu mai poate răbda şi îndura, atunci D zeu şi oamenii ni-l erte dacă devine ucigaş: din victimă călău. Iar în cazul când noi între noi suntem la cuţite, şi la judecata şi sfatul vostru căutăm pacea, împăcarea, atunci vai! e şi mai rău: In loc de unul avem doi pârliţi; în loc de una avem două victime.

Certurile, sau acele mici scandaluri, diferende, insulte, lovituri sau chestii de onoare dintre voi, sunteţi volnici a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vi le regulă, sau cum ziceţi — tranşă singuri: Prin copilăria sau crima unui duel sunteţi în drept a vă legiui şi îndreptăţi singuri, pe viaţă şi pe moarte. Şi legea vă scuză, religia vă iartă — şi autorizâ chiar — : rănire, ucidere şi asasinat. Nouă însă, nu! A vă imita sau a ne răfui singuri, ne constitue o crimă: Spre a nu ne împăca şi scuti de ponoase trebue să apelăm în totdeauna la pacea şi dreptatea voastră de speculă şi japcă.

Unui biet meseriaş sau lucrător, îi faceţi în totdeauna la mizerii, şi nu a-rare, drept plată şi răsplată muncei sau lucrului făcut îi daţi înjurături, picioare în tur, pumni şi palme cu nemiluita. Unui rob de servitor, drept leafă şi bagaj, îi daţi la părueli şi târnueli, şi'l daţi apoi pe mâna poliţiei ca să-l... moralizeze. Unui nenorocit şi milog chelner, care v'a hrănit şi îndopat cu bunătate de mâncări şi beuturi, pe voi milogii, în loc de plată îi umflaţi obrazul în palme şi-i umpleţi gura în clăbuci de sânge. Bine înţeles, numai celui român, rasă inferioară; căci de cel strein vă temeţi, să nu vă mai tae din urechi. Unui biet birjar, care v'a purtat toată ziulica şi şi-a stătut caii spre a vă satisface gusturile fistichii, în loc de franci îi daţi scatoalce. Truditului şi naivului de negustor, producător, industriaş, meseriaş, etc., care v'a hrănit, adăpat, îmbrăcat, încălţat, spălat, sălăşuit, etc., în loc de plată şi răsplată le daţi palavre, gogoşi, minciuni: le daţi mizeria, ruina, falimentul, temniţa, balamucul sau mormântul. Pe când voi cavalerii şi oamenii de omenie vă cocoţaţi în Sfat, în guvern, în administraţie, între literaţi, în armată şi magistratură, ca să moralizaţi lumea sau ca să făuriţi şi aplicaţi legi şi regulamente aceloraş victime, de cari să vă cotorisiţi înfundându'i în temniţe fie ca escroci, fie ca faliţi frauduloşi sau tulburători de ordine! De s'ar i n t r e b a toate aceste victime ale neomeniei voastre, ca şi toţi caliciţii, ruinaţii şi desmoşteniţii cari nu s'au putut pricopsi şi scuti de mizerii, pungăşii, urgii şi hoţii rafinate: — Cari vă sunt autorii şi căşunătorii ruinei şi stărei voastre decăzute? — Urgia şi nemernicia noastră — ne-ar putea zice şi dovedi ei — n'o datorăm decât nemernicilor chemaţi a ne salvă şi apăra: decât acelor cari şi-au constituit şi consfinţit în prerogative şi în drept impunitatea fraudei şi infailibilitatea faliţilor sau banditilor privilegiaţi!

Pe aceste victime, declasate şi desperate astfel, par'că numai spre a ne da elemente revoluţionare şi alimentă anarchia; pe ele ca şi pe toţi acei creduli şi mărginiţi cari

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu au şi nu pot avea cum şi de unde vă cunoaşte haosul întreg de legi — după ei făcute doar spre a-i încurca, speculă şi apăsa,—ca şi pe toţi acei cari nu-şi pot şi nu au cu ce îşi căpăta dreptul şi dreptatea — atât de greu şi rar de căpătat — şi pentru a cărei necăpătare adesea sunt reduşi a-şi da chiar lăscaea sorocită leacurilor sau pâinei copiilor flămânzi şi rupţi, pentru timbre şi bacşişuri; pe unii şi pe alţii, ca şi pe toţi acei năpăstuiţi şi oropsiţi, cari înoată în mizerii şi torturi de corp şi suflet, înfiorătoare, — nu destul că-i ruinaţi şi desperaţi prin ruinare, şi chiar prin zeflemele şi umiliri în timpul acestei ruinări, ci-i mai torturaţi şi revoltaţi chiar şi atunci când îndrăsnesc a-şi căuta dreptatea şi a vă cere socoteală. Şi aceasta chiar în faţa legei, cu chiar îngăduinţa amicilor şi complicilor voştri judecători. Ii insultaţi şi ameninţaţi când le cereţi sau când le impuneţi condiţiuni şi gusturi; îi suduiţi şi maltrataţi atunci când vi le cer sau când vă roagă umil a vi le achita şi voi.

Ii ameninţaţi banditeşte cu pumnul, atunci când vă ameninţă omeneşte cu judecata: la invocarea unei legi le răspundeţi cu o sută. Şi cu ele a-mână şi la îndemână îi torturaţi şi-i consumaţi print'o viaţă întreagă de mizerii, prigoniri, şicanări, amânări şi câte dracul toate, doar de voi scornite şi îngăduite. Pe d'asupra, îi mai indignaţi şi depravaţi totodată prin conduita de şnapani şi şarlatani: La împrumutare vă juraţi că li le achitaţi, — pe când la lege, cu un cavalerism şi o nobleţă... de lăeţ, apucaţi cu mâna crucea cum aţi apuca gârbaciul, spada. Şi cu ironia omului superior pe buze jurând strâmb, declaraţi pe reclamant în falş, pe creditor de necinstit şi şantagist *) Pân'ce în loc să vă facă ei de petrecanie şi cap, îi înfundaţi voi prematur şi nevinovaţi în temniţe, în neagră sărăcie, în spital, în cimitir sau casa de nebuni! Şi după toate aceste fără de legi, făptuite de nelegiuiţi şi nelecuite de legiuitori, în acreala şi făţărnicia inimei voastre tot voi ne mai veniţi apoi — atunci când se zgudue pământ şi cer, de indignarea şi revolta d'intre oameni —, a ne vorbi şi învinui de instigaţii şi agitaţii, la uri sau duşmănii de clasă, de răţăciri, de nebunii şi anarchii — de cari înşi-vă sunteţi culpabili, şi pe cari singuri le-aţi merita: a fi condamnaţi

*) Ah, ce delicii, de tortură, pentru un om de inimă şi filozof, aceste protestări de jurăminte, ale puternicilor în faţa legei, în procesele cu umili şi cu slabi! când amicul magistrat ascultă molcom şoaptele unora, ce trec drept jurăminte, şi spumegă apoi în gura mare, în învective şi ocări altora, ce vor să treacă drept morală!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și acuzați, dacă teama și prevederea nu ne-ar opri pe buze acuzele și sentimentele din inimi! Și dacă într'unele momente de furie și de revoltă nesocotim orice teamă și prudență; de v'o spunem totuși, dintr'un cuget de prevedere superior în urmări acestora, personale, dintr'o rațiune de interes general, ce visează binele și liniștea tuturor în viitor, rațiuni cărora subordonăm pe ale noastre, — credeți oare că vom fi mai puțin scuzabili, tot pe atât de neblamați și ne-condamnați când v'o spunem sau v'o imputăm, pe cât voi sau acei cari ne-o faceți, când ne-o cășunați? Posibil! căci nu vă chiamă *Toma*.

Și e lung, e nesfârșit pomelnicul acestor nelegiuiri. Cu ele s'ar putea înșira unul mai fioros și lung decât al neamului uman întreg. De s'ar da toate în vileag, pe față, spre a se vedea cum ele ațâță și întreține focul, acel spirit de ură, răsbunare și revoltă ce clocote în noi, s'ar recunoaște și prevedea chiar de către cei mai inconștienți — ceeace ne zburlește părul nouă celor prevăzători și conștienți —, că ele prin acumulări și condensări continue ne vor fulgera și trăsni pe toți, ca mâine. Când însă nu avem nici competința, și nici cunoștința lor, atât de amănunțită și de întinsă ca voi, ce le cunoașteți, poate fără a părea că le comiteți, sau cari le cășunați fără a le mai cunoaște, sau a vă da seama de urmări (pentru voi numai bune nu) —de ce și la ce bun acest pomelnic? de ce să încercăm a'l face un schilod pitic, în loc de monstru, cum este sau ni'l zămisliți acvea? Imbunătăți-se-va oare cu asta soarta gloatelor de victime sau de pârliți? Deveni-vor ale voastre, de călăi și paraziți, din cât sunt răi mai buni? Insufla-vi-se-va tuturor mai multă dragoste de bine, și mai multă ură pentru rele? Cultiva-veți mai mult virtutea: moralitatea, probitatea, modestia, hărnicia, omenia, simplicitatea, pe cât practicați viciul, contrarul? Nu, nu, nu! Deci îndrugarea alandala a drugei pân' la sfârc, cu probe, dovezi, sentințe, pilde, etc. e d'a surda, de pristos. N'am servi decât cauza unor zeflemiști ce ne-ar ucide și doborâ sub avalanșa de ridicul, de batjocuri, de haz, de umiliri și prigoniri. Doar surzii n'au urechi decât pentru laude; orbii n'au ochi decât pentru admirat; și senzibilii n'au simțuri decât pentru subtilități... sens... ibile! Pentru altele și altceva ei așteaptă să li le destupe și să li'i deschidă... fulgere și trăznete!

Legile le faceți voi, legiuitorii vi'i alegeți dintre voi. Le tâlcuiți și aplicați cum vă vine, cum vă place. De ce dar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ponosul și răspunderea ar fi a noastră, a celor cinci milioane de iobagi sau sclavi moderni? De ce datoria a le respecta și îndura în consecințe, când nici unul din toți n'am fost întrebați de le primim și îngăduim, de ne plac și folosesc, de le împărtășim, de ni se împacă sau nu cu obiceiul, credințele, nevoile, poverile ?. Noi țăranii, lucrătorii, meseriașii și negustorașii ; noi întreg stupul de albine — pentru voi fagur de viespi și trântori — ca și când n'am exista — de cât spre a ne devora și a vă apăra: O turmă bună de mânat la plug și zahana: de a produce și da din belșug tot ce'i de lipsă și gustos bâldorului unui monstru nesățios și lacom. Și după toate, ca o culme de fățărnicie și nerușinare mai afectați umanitate, patriotizm, legalitate și dreptate ; de a face bale și zăbale la guri trăgând clopotele fraternității, egalității și libertății ; de a ne fi desrobit, îmbogățit, luminat și civilizat ; de a fi și domnî prin *voința națională, prin popor* (!). Prin care voință ? prin care popor ? Ce înțelegeți prin această voință, prin acest popor (!) ? Înțelegeți cumva pe acela de canalii și strigoi, ce-și vând și speculează votul, și cu ei pe noi ? pe aceea a gloatelor de agenți electorali, de paraziți, de trântori și de ciolangii ? pe acei sateliți sau pui de gae, din administrație, din poliție (!) ? Da ? Aceasta înțelegeți ? sau ce dracu alt (?, Mă mir, mă întreb întotdeauna, și nu mă pot dumeri niciodată.

* * *

Vă împopoțonați cu civilizația, cu toleranța, cu troița filozofică și revoluționară. Pe când în realitate sunteți tot în barbarie, nu gemem de cât tot sub despotizm: Subt jmecherele și nouile denumiri nu se ascund de cât tot vechile selbăticii și robii. Libertatea, fraternitatea și egalitatea voastră nu'i de cât o vorbă goală. E o șoaldă subt sulimanul căreia nu se ascunde de cât cea mai hîdoasă din inegalități, robii și vrăjmășii. După cum suntem nu mai puțin mizerabili și mai tâmpiți de cât părinții noștri din trecut, nu ne vedem și știm nici cum mai puțin împilați și robotiți în present și viitor. Egalitatea voastră față de noi e mai pre jos de a strămoșilor față de vechea boerime. Aceștia îi priveau cu mila părintească, cu duhul blândeței și dragostei de oameni. Voi deși afectați, adecă de la guri nu de la inimi, acelaș lucru, a ne privi cu dragoste și cu frăție, în realitate însă nu ne priviți de cât cu scârba și disprețul unor hiene, cu blândețea și dragostea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

unor păgâni sau canibali. Deşi ne priviţi ca oameni, nu ne credeţi însă de cât tot ca ei, de *dobitoace, vite* ; sau, cel mult, spre a nu le semăna în loc de „*vite*“ ne taxaţi de „*bestii*“, în loc de „*proşti*“ şi „*leneşi*“ de „*inculţi* şi... *puturoşi!*“ Civilizându-vă—în vicii şi deşertăciuni—aţi repudiat cu scârbă toate vechile şi creştineştile însuşiri şi denumiri,—adaptând şi adoptând pe aceeaşi stare şi năravuri altele mai rele, mai păgâneşti—mai sulimenite şi mai sfranţuzite poate, dar mai creştineşti şi omeneşti *nu*. Aldată, ei erau mărinimoşi şi darnici la sfaturi din gură şi la fapte din mână ; pe când astăzi voi caritabili şi mizericordioşi nu sunteţi de cât la făgăduieli, minciuni, biruri, temniţe, trăgători şi gloanţe. Când ei dădeau cu stânga nu le ştia dreapta ; voi când făgăduiţi numai, trebue să bateţi toba prin sate şi prin târguri. Iar când vă îndurați a şi da ceva, cel mult cu degetul cel mic, atunci trebue s'o trâmbiţaţi — prin presă barem, ca s'o ştie toată lumea— cu trâmbiţe şi surle. Când ai noştri se jeluiau la ei aflau mila şi sprijinul creştinesc ; când facem apel la voi — dacă nu finețea ironiei şi dispreţului civilizat şi rafinat — nu aflăm de cât brutalitatea de păgân şi de selbatic. Cămara lor nu a-rare ne făcea şi hărăzea limanul, mângâerea, alinarea şi mântuirea de mizerie şi chin. Camera voastră adesea nu ne sancţionează şi destină de cât amanul, mizeria peirea, mântuirea de vieţi. Unii şi una ne înciripau şi îndestulau cătune şi bordee prin orce mijloc ; pe când alta şi alţii nu fac nimic alt de cât a ni le aprinde şi pustii prin toate mijloacele. In Divan şi Sfat mai era vre-un ungher şi pentru vr'un „bădăran“, pentru vr'un mojic sau „prost“; în Cameră şi Senat însă nu sunt bănci de cât pentru... ciocoi şi „intelectuali“. De subt robia boerească a unor mangoli graşi şi îmbuibaţi, cari se mulţumeau cu puţin, am trecut în gemete subt aceea a unor băltăreţi şi mistreţi lihniţi, cari nu mai pot fi săturaţi nici cu tot ce producem noi şi solul. Eram jăcuiţi, robotiţi şi ucişi cu hapca ; suntem prin drăceştile voaste legi însutit şi înmiit mai mult. Ei îşi mai storceau belşugul şi risipa pentru patimi şi din scoarţa pământului, pe când voi nu vi le stoarceţi şi nu ne speculaţi de cât prin mizeria şi din palmele noastre scorţoase. Atunci mai aveam părinţi, azi nu mai avem de cât căiaţi. Iadul ne e acelaş, şi raiul nu vi altul. Doar muncile ni le-aţi prefăcut torturi, vouă perpelirile în farniente : iadul în infern, raiul în Paradis. Era şi logic, şi nu mai puţin conform vremilor şi lumii voastre. Altfel nici că se putea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Doar nu geabă creşteţi şi trăiţi în cultul unui Machiavelli, ca să nu'l fiţi înţeles ce zice, atunci când zice, că: „Cine înhaţă stăpânirea într'un Stat, mai cu s amă când ea e aşezată pe slabe temelii, n'are mijloace mai sigure de a se menţine la putere de cât de a preînoi şi preschimba totul, de la început chiar, toate instituţiile statului; într'un cuvânt, să nu lase nimic intact: să transforme şi preschimbe totul, toate sub noui denumiri, şi să nu fie rang, ordin, favoare, slujbă bogăţii, concesii cari să nu se datoreze lui, etc. etc !" Imbogăţind şi protejând astfel pe ai noştri, sărăcind şi prigonind nu mai puţin pe alţii; scoţând pe unii din lege şi punând pe alţii mai presus de ele; făcând dintr'unii contravenienţi, scelerati şi faliţi fraduloşi, şi din noi provocătorii sau complicii alţii privilegiaţi, model do cavaleri şi cinste; făcând legi de aplicat la ocazii, pe adversari, spre a'i năpăstuì sau cuceri; însemeţind pe ai noştri, intimidând şi umilind pe alţii; tolerând hoţiile, crimele şi chiar asasinatele a-lor noştri, şi pedepsind aspru delictele or căror altora, etc. etc.—vă ziceaţi, şi zicându-vă şi practicaţi, — îi forţăm a ne lua de protectori—şi de speculatori—, ne facem cu duimul partizani, tovarăşi în a gâtui pe alţii: ne întărim temeliile şi fortificăm starea ! Nemurire vecinică geniului original că pigmei plăzmuitori se vor naşte şi ivi pe toată ziua, la tot pasul, o vecinicie întreagă !

Ne vorbiţi de umanitate, de civilizaţie, de nobleţă, de politeţă, de drepturile omului, etc. etc... De cari drepturi? de ale cărui om? De bună seamă de ale omului declasat: jiganie, cârtiţă, şopârlă — sobol nepârlit de soare şi nebătut de vânt şi viscol... Din făţărnicie, dintr'un cuget necurat şi din nişte inimi otrăvite, vă împodobiţi şi lustruiţi cu toate aceste şoalde drept steme şi aureole. Pe când aevea nu sunteţi de cât tot în barbaria vremilor trecute, în cari puterea, viţa, banul, semeţia şi obrăznicia fac dreptul şi dreptatea. Nu sunteţi de cât tot în sălbăticia celui puternic şi îngâmfat, în care forta primeaza dreptul şi minciuna adevărul. Azi par'că mai mult de cât or când aldată interesul personal primează binele public, şi fraternitatea de castă, de clasă şi de rasă pe aceea a omului, a patriei, a neamului şi omenirei în genere. Tu om slab, tu obijduit liber, astăzi mai mult de cât or când, spre batjocura legilor şi principiilor înălţate la un cult, dacă vrei a nu fi hărţuit şi prigonit trebue nu mai puţin ca altă dată să fii robul sau sluga unui senior, să ai un stă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pân sau protector. Trebue să miorlăi şi să te guduri ca or ce pisoi şi câine pe lângă pulpana puternicului domn, stăpân, dacă nu vrei să te zbaţi pe spate sub labele şi colţii or cărui dulău Nu! drepturile omului om n'au fost nici când mai terfelite şi la discreţia bestiei de om. Nici odată victima de om n'a fost mai în prada şi la discreţia monstrului uman. Dobitoacele de vite sunt mai ocrotite de cât dobitoacele de oameni. Persoanele şi societăţile umanitare pentru protecţia animalelor concurează cu acelea bestiale întru maltratarea şi devorarea semenilor. Un om ca toţi oamenii, pentru cei ce se cred mai mult de cât el, nu-i de cât o vită. Un ţăran, un lucrător, un servitor, etc. poate fi păgubit, jefuit, insultat, maltratat, prigonit şi omorât chiar, fără nici o vină chiar. Şi nu sare nimeni, nu'l apără şi ocroteşte nimeni. Ba, chiar legea, în loc să-i dea dreptate îl prigoneşte şi nedreptăţeşte. O vită însă *da*, ea are; pentru ea sar toţi oamenii de bine şi de inimi! Dece? Pentru că'şi găsesc semeni cari înălţându-se în curbă pe d'asupra noastră se coboară apoi până la ele, spre a le apăra şi ocroti: Din principiul şi certitudinea—poate—ca persecutorii vitelor vite nu pot fi nici odată dintre ei! A te insulta şi degrada în semen ca făptură sau potros; a te admira şi onora în acelea cu sentimente sau firi similare ţie — in oameni în primul, în vite în ultimul caz — e stema şi deviza omului civilizat. Excepţiile? Acei unul dintr'o sută sau mie de mii cari ne-ar ocroti şi apăra? — Oh! într'o societate bună (în a se salvă şi apăra reciproc) sau în ochii unor oameni nobili, umani şi luminaţi — ei, de nu trec de instigatori şi anarchişti nu sunt de cât nişte infami calomniatori sau canalizatori ai scurgerii or căror murdării (!).

In toate vremile şi la toate popoarele aproape, legiuitorii n'au fost de cât d'ai voştri sau dintre voi. Şi ei n'au făcut legile de cât pentru ei şi pentru apărarea intereselor lor vanitoase. Boerii mai eri le făceau pentru ei şi pentru salvarea intereselor a-lor lor; şi voi azi numai pentru noi şi salvarea a-lor noştri nu le faceţi. Nu ne desminţiţi sau contraziceţi printr'unele fapte sau legi, căci vile-am putea spulbera prin orce rezultate şi dovezi. Indiscutabil: voi ne-aţi vroi poate tot binele şi salutul. Insă nu mai atunci când vi s'ar împăca cu propriile-vă interese: când nu's în egoistul vostru detriment.

Licurg făcea legi pentru cei vr'o zece mii de ai lui, iar pe sutele de mii iloţi nevinovaţi şi ne armaţi îi lăsa pe din afară la cherimul cuţitului selbaticilor fii ai celor zece

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mii. Voi nu mai puțin, le faceți chip egale pentru toți. Egoiști și părtinitori cum sunteți însă, nu le aplicați de cât pe noi — iloții ! C'am avea și noi juriții ? aleși tot dintre noi (?) și pe cale de a fi mâncați fripți, tot de către voi (!). Oh ! ce mai boi ! ce mai marionete sau păpuși în jugul și în mâna unui chițibușar sau prezident ! Ce mai drăgani, ce joacă brambura după cum le cântă din gură și tambură ursarii avocați !... In sprijinul acestora am putea cita atâtea fapte, concretizate în memoria publică și bogatele noastre archive. Dar... la ce bun. Abstracția câtorva pilde va fi peste cap d'ajuns :

Dacă vr'un nevoiaș d'ai noștri, lihnit și lipsit de toate, ca si de judecată, ar fura un ou sau prețul unui ou, voi îl taxați de declasat și de pungaș ordinar. Si spre satisfacția societății (!) prejudițiate sau atinse îl moralizați (!) prin temniță în luni de zile. Dacă un altul șterpelește cui-va câți-va lei, sau un lucru de acelaș preț, spre a'și alina și alunga pe această cale — în lipsă de alta — foamea și neagra sărăcie, voi îl considerați de hoț și'l condamnați nu mai puțin la gherlă. Dacă un altul, de pildă de la țară, la ananghin v'ar fura un braț de vreascuri, sau vr'un ceaun de mălai, spre a'și scăpa copilașii flămânzi și rebegiți din ghiara morții, pentru violarea proprietății sfinte voi de nu'l ucideți în bătăi îl lăsați ca să trăiască numai în temniță sau persecuții. Dacă vre-unul sau vr'un altul v'ar răspunde la insultă cu insultă, la sudalmă cu sudalma, la palmă și pumn cu pumnul și cu palma, la gârbaciu și bâtă cu parul și cu furca, etc. etc., voi faceți din el un răsvrătit și criminal. Spre răsbunarea voastră personală și satisfacția stărei și egoismului vostru general vă chemați dulăii curții și-i asmuțiți asupra lui. Și dacă aceștia sunt nedibaci sau neputincioși în a'l prinde și lega, atunci dați drumul copoilor publici. Odată prins, pân' la judecată, unde i se consfințește mirul și căzania de bandit și de tulburător al ordinei sociale, e vai de mama și de pielea lui. Iar dacă s'ar resemna zmirna la orce batjocură și lovitură, la orce jefuire sau năpăstuire, și la lege și-ar căuta in urmă răsbunarea sau dreptatea, acolo, de către egali ai agresorului ciocoiu el e terfelit din nou : Chip că i s'ar face după drept și merit, o morală ! Astfel se fac legile pentru noi, așa sunt ele tălmăcite pe ai noștri. Tot astfel de nelegiuite și ei — legiuitorii — de nelegiuiți să fie oare pentru voi ? Să încercăm, să răfuim ca să vedem :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dacă vr'unul dintr'ai voştri ar fura un bou sau o cireadă întreagă — bine înţeles, adesea într'un chip mai extraordinar, însă tot cu aceeaşi ordinară rea intenţie — voi adesea faceţi haz, nu daţi nici o ascultare plângerii şi nici un curs jalbei — când păgubaşul e un obijduit mai cu seamă —; iar hoţul e salvat şi strecurat prin legi înseşi. Fapta lui de nu se ia drept glumă sau o incorectitudine de cercetat şi corectat pe cale privată, — se trece drept o datorie cu scadenţa sau de plată la calendele greceşti. Adică: la ziua lui aşteaptă. Dacă vr'un alt coconaş fură zeci şi sute de mii de lei, din avutul public, produs de noi, sau din acel particular, spre a'şi putea satisface patimi: lux, deşertăciuni, orgii: spre a putea umili pe alţii, pe păgubaşi înşişi: spre a putea răsfira uzura, ruina şi destrăbălarea lui, — pe unul ca acesta dacă gâsca şi cerberii voştri nu ni'l pot scoate bazmă curată, ei încercă a ni'l face muşama. De nu reuşesc, atunci spre a ne momi şi orbi cu nepărtinirea legilor şi cu integritatea judecătorilor, ni'l condamnă la plata banilor furaţi (de plată (!) vorbă să fie) sau, în cel mai extrem şi rar caz, la aceeaşi temniţă sau pedeapsă ca pe noi în furtul unei pâini! Iar fapta lui o calificaţi nu hoţie, ci o indelicateţă :— pentru că fructul indelicateţii a fost păpat sau împărţit în familie, la toţi! Cât de prudenţi în calificări... delicate nu vă face pe fiecare în parte şi pe toţi în comun teama oventualităţii sau riscării unei indelicateţe!

Dacă vr'un altul, dintre voi, bate pân' ce lasă 'ntins pe vr'un altul dintre noi, de gemetele şi vaetele lui voi n'aveţi nici habar. Vă faceţi *ne-znaiu*: *n'aude, n'avede.* Bătăuşul e lăsat frai, şi jalba la lege de nu i se pune la dosar adesea i se întoarce tot în contra lui: Ea devine pentru el un obiect de prigonire şi de mizerii pentru tot restul vieţii... Şi după toate! vă arătaţi măguliţi şi mândri de justiţia şi onoarea voastră!.. Vai! de când cu justiţia s'a dus dracului dreptatea, şi de când cu onoarea ni s'a potopit cinstea şi oamenii cinstiţi!

Să urmăm:

Pe femeea sărmană ce prin avort caută ocolirea de mizerii, de mizerii de cari legea şi legiuitorii mizerabili n'o scutesc; pe ea care în chiar rătăcirea ei nu face de cât a scuti de infern şi moarte două fiinţe deodată, în loc de una în nefiinţă aproape, — voi îi aruncaţi blamul public şi voalul tomniţei pe ani de zile. De ce? Pentru că în slăbiciunea şi prostia ei n'a ştiut şi n'a putut face totul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în secret, în chip civilizat, cu doftori şi moaşe... diplomate: pe cari să i copleşească în graţii şi în aur! Ei i se aruncă peatra păcătoasei; pe când acelora cari avortează din bestialitatea rafinată, cari pruncucid spre perpetuarea vieţei de orgie şi preservarea acceleia de co...cote, pentru că au bani de dat şi graţii de gratificat sau pentru că au protecţia, vaza, respectul sau inviolabilitatea vieţei şi căminului privat, ca şi complezenţa sau complicitatea amicilor esculapi, ele sunt scutite, aciuite, respectate, evenluat chiar achitate: Acestora nu li se aruncă de cât scuza, stima şi peatra... sfintei nestemate!

Pe baba ce căşunează lepădarea sau avortul unei amărâte — ce nu are nici pentru ea cămaşă, pâine şi culcuş, necum şi pentru un nou născut, necum şi pentru acel mizerabil fruct semănat şi desmoştenit poate de însişi voi legiuitorii şi judecătorii — pe una o scuipaţi ca *mamă denaturată*, pe alta ca fleoarţă ucigaşă, — vrednică de a le putrezi oasele în gherlă. Pe când pe acele haite de doftori şi de moaşe, diplomate şi titraţi cari mijlocesc şi provoacă mii şi mii avorturi şi decese, şi printr'alo acestora sau propaganda lor milioane altele (pe când patria sau pământul ni'l populează... veneticii); pe ei şi elo cari mijlocesc pruncuciderea la niste desfrânate, unor căzături şi sterpituri de viţă — nobilă sau intelectuală — cari au şi ar avea pâine, pânză şi culcuş nu numai pentru un copil ci chiar şi pentru doui-trei căţei..., voi oamenii... îi şi le slăviţi în raiul lumii voaste: Pentru ei şi elo nu aveţi decât admiraţie, onoruri, slujbe şi decoraţii! Baba, când — în schimbul unui franc sau bulz de mămăligă cu care să-şi poată alunga moartea şi înlungi zilele traiului de chin şi de mizerii — când împiedică mizoria şi pe mizerabili de a naşte, e condamnată cu cea din urmă din rigoari şi răutăţi. Doctorul, când — pentru sute şi mii de lei indispensabili traiului de monstru şi vieţei vicioase, sau când pentru vr'un mertic de carne şi de perpelire cu vr'o bucăţică dulce — propagă destrăbălarea, dezlănţue mizeria şi comite astfel nu numai o crimă ordinară ci chiar una naţională, nu numai una individuală ci chiar una infamă în massă, — el e admirat şi aridicat în slavă cu tot ce sufletul şi gura au mai frumos şi nobil! Avorturile clandestine sau ale practicanţilor neprivilegiaţi sunt chestiuni publice, de resortul tribunalului şi codului penal; ale celor privilegiaţi şi îmbuibaţi nu pot fi decât chestiuni familiare, într'a căror... murdărie numai nişte... infecţi îşi pot vârî nasul... Cerce-

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

taţi rogu-vă, de aveţi competinţa şi putinţe, nimic alt decât numai registrele reţetelor la farmacii nu şi labirintul atâtor altor mijloace şi căi, şi de nu veţi bănui şi dovedi de fiece avort public sau divulgat e mie sau zece mii secrete, vă voiu da dreptul de scuza şi sentinţă asupra unui infam calomniator.

Pe o haimana de rând, din drojdia sau gunoiul nostru — cum aţi zice — ; pe un declasat şi desfrânat — mai mult din neghiobia sau indiferenţa voastră, mai mult prin îngâmfarea, pildele, legile şi nelegiuirile voastre de stricaţi şi de nelegiuiţi atotputernici —, atunci când el împins de patimă şi de orbire violează o femee, sau când defloreză pe fetişcana — ce îl place, ce-i consimte, căci altfel ar fugi, l'ar teme şi ocoli, nu l'ar însoţi şi urmă pe măidane şi câmpii — ; pe el care dacă atentează la pudoarea unei fetiţe printr'o căsătorie îi poate repara or ce ruşine şi insultă, lucru pe care voi nu l'aţi putea face, şi totuşi, cu toată culpa şi gravitatea în cazul lui pedeapsa voastră-i muşamaua, achitarea; pe el, pentru faptul siluirii unei femei, întâlnite la întâmplare, umblând razna în puterea nopţii, deci pentru el cu cinstea destul de îndouelnică chiar când nu l'ar fi încurajat în a nu i-o bănui, sau în caz contrar, în a-i rupe acel pudic văl ce face farmecul şi mândria orcărei femei — fără ea toate aceste consideraţii să constitue în ochii voştri vr'o scuză sau condiţie uşurătoare, pentru el, — voi îl condamnaţi la o moarte vie, la muncă silnică în ocnă. Chip spre a se da altora o lecţie şi pildă!—N'o fi cum va spre a-i intimida ca să vi le lase sau să vi le rezervaţi numai vouă?...

Pe un altul însă, mai puţin haimana în apucăturile şi rostul vieţei lui ; pe un conaş din tagma şi mediul vostru însă, care precugetat ademeneşte copii şi copilite de 12—13 ani, spre a fi sigur de plenitudinea şi satisfacţia virginităţii ; pe el care nu numai că le defloreză şi pângăreşte, ci le mai şi umple cu toate boalele lumeşti, fără ca să le poată repara insulta sau atentatul prin căsătorie, ba adesea nici chiar crima molipsirei şi inaptitudinei de lucru prin vr'o lăscae, — pe el pentru că-i un om de treabă sau băiat cum se cade — în a vă influenţă, corrupe şi cumpăra conştiinţe sau droptate—pe el îl liberaţi pe o garanţie de vr'o sută două de lei! Nu'l faceţi să îndure nici barem prevenţia celor mai mici delicte sau ofense ce v'am aduce noi. Pentru ca mai apoi, în cazul — foarte rar — de judecată, să-l achitaţi ca pe o victimă a cine ştie cărei calomnii sau ordinar şantaj!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pe noi, pe noi cei slabi, ne blamaţi, ne compromiteţi, ne arestaţi şi condamnaţi chiar pentru insulte şi atentate imaginare. Pe simple invinuiri sau bănueli ne daţi în tarbaca publică, chiar fără datoria de a ne scuză sau reabilita întâmplător, nevinovăţia tot în public, tot pe aceeaşi cale. Ne faceţi o vină şi un punct de condamnare chiar din vina sau vinovăţia decursă din bănuială şi neştiinţă, şi vouă numai puţin o scuză şi unul de achitare din chiar flagrantul delict, din or ce delict sau crimă conştientă şi de rea credinţă. Pentru nu importă ce fleac imaginar chiar ne compromiteţi în vileag, ne trâmbiţaţi numele şi o biografie întreagă de bârfeli prin toată presa; pe când cele mai revoltătoare scandaluri şi neomenii vi le cocoloşiţi chiar pe aceeaşi cale sub taina unui... P. M. Pentru o glumă sau ciupeală ce în ochii voştri prefăcuţi trece drept atentat la bunele moravuri, ne faceţi perverşi şi imorali, ne izolaţi în cuşti de bestii! Pe când voi morali! pe voi virtuoşii! cu virtutea şi moralitatea fluturând pe buze, cu viciul şi imoralitatea încarnată în restul de corp şi suflet, cari din viol şi atentat vă faceţi cult şi meserie, cari prin arma corupţiei, a podoabei şi minciunei etc. pângăriţi şi defloraţi în libertate mii şi mii de femei şi copilițe din popor, cari le nenorociţi meşteşugit şi plănuit, dintr'o patimă bestială, dintr'un capriciu de variaţie, şi când? azi, ziua nămiaza mare, in vremile astea, ca în acelea de năvăliri barbare; şi unde? în inima oraşului, ca'n codru, ca la câmpul mare; voi, cari prin aceasta molipsiţi şi degeneraţi poporul, ba chiar îl decimaţi, într'atâtea feluri, voi aveţi tot dreptul unor zei şi glorioşi pensionari de stat, de a vă răsfăţa în slava unui Parnas şi Pritaneu! Şi aceste acte sau fapte ale voastre cari se resfrâng nu numai asupra persoanelor cum se întâmplă cu ale noastre, ci asupra patriei şi neamului întreg; ele din cari unul singur pentru noi ar constitui o crimă, pentru voi nu sunt şi nu vă par nici barem delicte! Chiar în cazul—extrem de tot—când banul, jmecheria şi puterea sunt neputincioase în a astupa gura la toată lumea, şi când scandalul public nu mai poate fi înăbuşit, sau cel puţin mascat prin şoalde de chestii delicate, intime, familiare, în cari legea, poliţia, justiţia şi opinia publică deci n'au ce scormoni şi căuta,—chiar atunci prologul vă e cel mult prevenţia şi epilogul achitarea.

Pe un hoţ ordinar ce fură forţat, împins poate de foame sau din motive scuzabile întru câtva, de pildă de groaza morţei şi din dragostea de trai, de un trai modest, ba mi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zerabil chiar, când el e d'ai noştri e un om perdut. Cu tot restul de cinste ce ar mai fi în el, prin care s'ar mai putea face încă om de treabă,—el e necinstit şi ucis pentru vecie. Fie într'un caz, liber, fie în altul arestat, — e redus a trăi pe socoteala şi în paguba celor rămaşi cinstiţi.

Un altul extraordinar însă, care fură precugetat şi rafinat, spre a-şi putea continua viaţa de orgie, suptă de la ţâţă încă, acel care din furt îşi face o manie şi o meserie, sau un isvor de îmbogăţire şi de trai îmbelşugat,—pentru că-i un alt *d'ai noştri*! el trebue făcut scăpat şi achitat. Altfel se distrug bazele societăţei...

Un criminal ocazional, ce ucide întâmplător sau din cauze de forţă majoră, doar spre a-şi salvă viaţa sau libertatea când e s u r p r i n s în furt, sau atunci când revolta din suflet i-a umplut or ce margini, dacă el e prostul din popor, util şi productiv chiar, el e ferecat în lanţuri, şi temniţa sau ocna e locaşul şi mormântul lui de veci . . . Aşa merită, astfel le trebue acestor mizerabili! Cine-i pune a spune că ucid spre a'şi potoli foamea sau spre a nu se sinucide ? şi nu ca alţii, în spre a trăi în orgie : în patima beţiei, a femeilor şi a jocului de cărţi ? Vina şi păcatul ispăşirei nu li altul şi alta de cât lipsa tuturor acelor arme ce vi le scuză : a tuturor acelor cauze şi puteri de jmecherie, influenţă, instrucţie şi educaţie... modernă, —ce'şi scuză crima comisă spre satisfacţii bestiale însă nu şi spre acelea omeneşti! Câţi ? câţi din voi cei atât de bine instruiţi şi educaţi n'aţi face la ananghin moarte de om, pentru preţul unei nopţi de orgie sau de joc ?! Câţi n'aţi deveni trădători de neam şi vânzători de ţară ? Câţi nu aveţi de icoană sau de cult : *peară toată lumea, numai eu să scap, ca să trăesc în lume albă ?* Cari nu aveţi de credeiu şi ideal ca şi madam de Pompadour : *după noi— potopul* !?.. Acei cari nu cunoaşteţi fastul, deşărtăciunea, jocul şi orgia... societăţei voastre.

Acelaş ucigaş însă, vinovat sau acuzat de aceeaş nelegiuire, ba mai mult, de una precugetată, fire proprie tâlharului de meserie sau născut; acel care plănueşte furt şi crimă, spre a trăi prin ele, care pleacă hotărât la ucidere şi furt, şi nu doar numai spre a fura şi a se cruci cu groază la gândul crimii,—el deşi e un inutil şi păgubitor chiar societăţii, pentru că-i însă un bogat, un deştept sau nobil, după ce toate miruelile şi tămâielile nu vi l'au putut scoate sfânt e făcut iresponsabil, desechilibrat, şi trimis de formă să se resfeţe (tot pe spetele proştilor) în vr'un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

institut de corecțiune sau casă de nebuni. Ca aci, în așteptarea grațierii sau evadării el să-și facă osânda ca și la el acasă, tot pe spetele noastre, în tot belșugul și cu toate poftele împlinite!

Acei d'întâi, neputând afla mijlocul și găsi sprijinul sau sfatul de a trăi cinstit, se hotărăsc la rele și la furt mai întotdeauna cu regret; doar atunci când sunt la desperare și ananghin, din furia sau speranța de a se salvà pe ei și pe ai lor. Insușindu-și un bun altuia poate de pristos, răsbunând o insultă sau pagubă a cărei reparare știe că n'are unde o găsi, și a cărei doborâtoare povară n'o mai poate duce; parând un atentat care nu i numai unul contra lui ci și altul contra libertății și vieții tuturor semenilor săi; căci cum fuse îi pot fi orcare la rându-le victime; ucigând chiar, poate pe vr'un netrebnic și nu util societății, dintr'un cuget întru câtva de nu lăudabil cel puțin scuzabil, anume dintr'acela de a salvà niște ființe folositoare și hotărâtoare poate, pentru patrie în viitor, în paguba vr'unuia și netrebnic primejdios; ei, deși săvârșesc fapte neomenoase însă într'un scop uman și constrânși de împrejurări, totuși, pentru că fac parte dintre *vite* sunt pedepsiți cu toată asprimea ce legile și niște drepți judecători pot dicta. Și totodată, îndârjiți de faptul că vi'a lovit sau atacat în pătură sau castă, nu aveți vorbe mai câinești și mai murdare spre a-i înfiera și a le arunca în față. Ultimii, deși au sau ar putea avea destule mijloace de existență altele, ba cu mult mai multe și ușoare decât primii, spre a se scuti de nelegiuri sau spre a-și căpui banul indispensabil acelei vieți stricate — de care creșterea, instrucția model(!) și contactul i-au înfiripat a se desbarà mai cu greu decât ceialalți de pâine — totuși, spre a nu-și primejdui viața lor de egoism și vicii devin hoți și criminali prin sânge rece și prin calcul; ei, zic, deși sunt prototipul de fiară și de hienă, de bandit și monstru ucigaș, și deși mobilul sau scopul pentru care fură și ucid e din cele mai mârșave, cari degradă pe om, cari ruinează statul și decimează neamul, pentru că... e sau sunt însă dintr'o altă lume, pentru că nu-i un paria sau un ilot, ci un spartan sau braman hindus, privilegiații noștri betrügheri ni-i scot din negri tăciune albi ca zăpada și drepți ca lumînarea. Pentru astfel de fiare deșteptii noștri oameni și drepții noștri judecători nu numai că nu au cuști și feare, ci spre a se reabilita și a-i scuzà limbajul le pare prea sărac în... gratificații și amabilități!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Vă scuzaţi şi achitaţi astfel nelegiuirile comise prin vicleníe şi atotputernicie, ne blamaţi cum nu se poate mai aspru pe acelea făptuite prin slăbiciune sau violenţă: Deşi prima poate fi superioară ultimei. Şi aceasta o numiţi dreptate, echitate. Pedepsiţi atentatul—chiar neisbutit—la pudoare, şi lăsaţi nepedepsit pe acela vicleneşe, la inima şi viaţa unei persoane. Condamnaţi un viol brutal, şi treceţi sub tăcere miile de violuri şi de seduceri rafinate... Pentru că eu un prost sunt mai puţin abil sau jmecher în seduceri, de comit o singură dată în viaţă păcatul gustării din acel neînceput fruct oprit — spre a se salvà adesea aparenţele şi o falşe morală—trebuesc pedepsit cu ultima din rigori. Tu însă, o canalie şi perfid seducător, ce exaltezi o fire şi distrugi o inimă, care seduci sau reduci cu rea intenţie la sinucidere pe o femee, două, zece, tu—om de ordine şi de morală—spre a nu ţi se compromite... societatea tu nu trebueşti nici barem urmărit. Aci ca şi în toate şi peste tot legile sau penalităţile alcătuite de deştepţi şi filozofi, pedepsele în nelegiuiri şi crime nu ating decât pe acei ce le comit neghiobeşte, prin violenţă. Acelea însă comise prin vicleníe şi fineţă—poate numai pentru că aveţi vicleníea şi fineţea de a ni le prezinta atari — fiind un drept sau moştenire a celor cu forţele în cap, la pungă sau protecţii, sunt scuzabile şi mai presus de spiritul şi litera or cărei pedepsitoare legi. Dacă acestea ar fi când va şi cum-va făcute de mojici şi proşti (D-zeu mi vă ferească), spre a'şi părtini şi ei prostia, mai ştii? poate le-ar face într'un spirit şi sens contrar. Dar atunci . . . moralitatea, cinstea, ordinea şi societatea ar fi de sigur primejduite(!). Se instrueşte şi pedepseşte cea mai mică ofensă adusă unei femei sau unui bărbat (când nu-i bou sau vacă) şi mai cu seamă atunci când vinovatul e un derbedeu, prin care să se dea o bună pildă, sau un burtă verde dela care să se poată stoarce câţiva poli sau mii de lei, şi se lasă însă chiar neurmărit adulterul şi adulterinul, una din cele mai grave din insulte ce se poate aduce demnităţei sau amorului propriu unei persoane, moralităţei şi fecundităţei unui popor. Satisfacţia acestuia e a blamului public, şi cel mult aceea ce singur — în chip barbar şi-o poate lua, ucigând;— fapt pe care legea 'l scuză, dar nu-l lecue şi absolvă. Micilor hoţi şi pezevenghi le-aţi luat or ce drept de vot sau cetăţeni, celor mari însă le daţi pe acela de legislatori şi de conducători!

Vă plătim facultăţi, vă întreţinem şcoale şi profesori

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mari, vă dăm chiar burse pentru ca în ani şi ani de studii şi sudori păpate şi prădate să învăţaţi a şti şi crede că acel ce fură o pâine sau preţul unei pâini e mai vinovat de cât acel ce fură şi estorchează mii şi sute de mii de lei. Că acel ce vă aduce o necuviinţă e mai vinovat de cât acel ce ne schinguieşte. Că prostul care prin imprudenţă sau printr'o întâmplare nenorocită ar răni pe... puiul de boer e mai vinovat de cât tatăl acestuia care i-ar omorî fiul — sub dihania unui automobil de pildă. Că unul pe lângă maltratări selbatice ar merita şi barbaria ocnei; pe când altul nici barem preventiunea civilizată: ba, nici chiar întreruperea năbădăiosului lui zbor de monstru, de balaur: Că asupra unora trebuesc aruncaţi toţi dracii spre a-i înhăţa şi încătuşa în iad, pentru nu importă ce năzdrăvănie şi fleac, iar în ajutorul altora trebue să sară toţi îngerii şi heruvimii spre a-i desvinovăţi şi slăvi în raiu, pentru or ce infernală crimă. Că unii trebuesc prigoniţi şi 'nlănţuiţi conform legii, alţii lăsaţi frai şi neurmăriţi; pentru ca în chip nelegiuit să-şi poată apoi influenţa corupţia achitării. Căci altfel societatea şi statul nostru — la putere şi belşug — s'ar duce dracului, pe copcă. Pentru nu importă ce deliet, hingherii câmpului sau străzii ne duc cu laţul ca pe câini, în hula sau compătimirea lumii, adesea poate fără vină, pe simple bănueli; dinadis par'că spre a ne compromite şi spre a nu mai rămânea cinstiţi. Iar la dovada crimei voastre, când le am cere să intervină, ne iau — cum îi luaţi — la înjurături de mamă... In loc ca chemarea sau instruirea pe la primării, poliţii şi parchet, în cazuri de delicte, să se mărginească numai la recidivişti, şi aceea a unui delicuent nepătat încă să i se facă — cum vi se face — la domiciliu, voi faceţi din aceasta o armă şi o corupţie socială. Aduşi aci, sunt maltrataţi şi insultaţi, sau cel puţin reduşi a fi martori la maltratări. Compromişi şi desbrăcaţi astfel de or ce simţ de ruşine şi pudoare, în loc a le da după cuviinţă şi putinţă dreptatea sau pedeapsa cuvenită, nu faceţi de cât a i revolta şi deprava: din fiu scoateţi un pungaş, din fică o prostituată: din tată un desperat sau declasat...—Vă îndoiţi? dar o pot probă? Cum puteţi voi— voi stăpânii şi despoţii — cunoaşte lanţurile unor robi? mizeriile şi tortura atâtor mizerabili?

Pe acel care de nevoo sau din păcate am fi reduşi a băga mâna în buzunarul cui-va, după câţiva gologani sau lei, îl bateţi, îl închideţi, îl măsuraţi antropometric; şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prin fişa de pungaş îl faceţi a nu mai fi şi deveni om de treabă cât lumea. Chiar s'o vrea, îl împiedicaţi şi-i staţi în cale ca dracii. Acela însă dintre voi, care dintr'o rea creştere şi siguranţă a impunităţii ne despuiaţi şi ne mâncaţi avutul, de sute şi de mii de lei, prin pungăşii deghizate sau adevărate, îl respectaţi şi apăraţi ca pe un model de cetăţean şi om, — ca să nu treacă altfel şi ca să nu ne scăpaţi de el niciodată. In poltroneria sau făţărnicia voastră nu aveţi de cât ocări şi maltratări pentru unii, admiraţia şi salutarea respectuoasă pentru alţii! Şi de ce? După cât se spune, de însişi atari şnapani, din teama de a nu fi înşivă întâmplător insultaţi şi călcaţi pe bătături; ba, chiar... provocaţi la duel. La drept, unii şi alţii nu au de cât răsplata, fructul şi dreptul meritului lor. Pârliţii să se înveţe minte: să se însemeţească şi împuterniceaşcă; să 'şi caute şi ei protectori: Să fure din gros ca să aibe de unde şi cum îşi cumpăra dreptatea. Să fure mai rafinat şi mai cu schepsis, şi nu ca or ce câine rătăcit, spre a fi expus laţului or căror hingheri de oameni...

Se condamnă unii *pentru a se da satisfacţie societăţei păgubite*, ofensate, şi se lasă nesinchisiţi alţii spre a nu ne lăsa societatea liniştită!... Această justiţie sau aceste pedepse banditeşti îmi par a nu avea alt scop de cât de a ne înfrîna îndrăsneala nouilor ofense, nouilor atacuri şi răsbunări, la adresa socie... gaştei sau castei celor ce ne conduc, şi prin aceasta ne duc în râpă. E în interesul lor şi al vostru de a ne persecuta şi de a nu vă atinge; pentru că într'un caz paguba, ofensa, prejudiţiul e numai pentru noi, în altul numai pentru voi. Şi ce scuză aveţi pentru principiul sau interesul apărat in acest chip? Acela că *prostia se plăteşte*. Bine, să îngăduim. Dar, atunci, oare de ce nu s'ar plăti şi poltroneria? După cum prostia ne costă atât de mult şi des parale, avut, munci, sudori, — de ce laşitatea voastră nu v'ar costa nimic? Noi proştii, când nu avem destule forţe în creer sau în judecată, destule puteri de înţelepciune şi de prevedere spre a ne apăra avutul, munca, pielea de ai voştri, noi plătim aceastâ lipsă în totdeauna cu bani, cu muncă, cu sănătate, cu sânge; plus birurile sau lefurile acelor chemaţi a ne apăra şi da dreptatea. De ce dar aţi fi voi cei poltroni şi laşi scutiţi de atari pagube, de a nu plăti tot astfel, când sunteţi incapabili în a vă apăra avutul, pielea? când nu aveţi destule forţe sau puteri în braţe spre a vă apăra în contra a lor noştri, cari v'ar sau vi le ar ataca? De ce

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să avoţi un rezon pentru unii, altul pentru alţii?... Hei, domnilor! Asfel nu se împacă şi îndreaptă lumea! Astfel cel mult dacă se despereză şi revoltă!...

Da! Tot acest noian de legiuitori, de legi, de administratori, etc., derutaţi de la muncile utile, pentru noi nu'i şi nu's de cât o pacoste şi o povară, inutilă. Ba ce zic inutilă (?) păgubitoare şi dezastruoasă chiar. Căci toată sudoarea, toată mizeria şi sângele nostru nu'i de cât jertfa deşărtăciunei risipei şi îngâmfărei lor. Mizerie, asuprire şi încătuşare, numai lor le-o datorăm. Noi în contra noastră vă plătim forţa morală şi materială spre a vă apăra averea şi puterea, aroganţa ca şi jaful şi mărirea. Ce plătiţi şi cheltuiţi voi dintr'al vostru ca să ne apăraţi pe noi? ca să ne ocrotiţi munca, modestia, mizeria şi pielea. Şi ce garanţii ne daţi spre asta? Ba, ca o culme, din chiar avutul nostru în loc să ne plătiţi forţe morale şi materiale — spre a ne apăra şi lumină —, voi ca nişte interesaţi neoameni faceţi tocmai d'impotrivă: Plătiţi tocmai pe acelea cari să ne ciupească şi dărapene cât mai nelegiuit şi rafinat avutul, sufletul şi corpul. De ce dar am plăti noi pe paznicii averii şi puterii voastre? pe când voi, in loc de a plăti pe ai bună-stărei noastre, pe ai tămăduirii mizerioi şi ranelor ce ne ucid, — ne împiedicaţi şi prigoniţi chiar şi pe acei mucenici ce cu dragoste şi ardoare desinteresată ar vrea să ne salveze? De ce ne-am mai înarmă, de ce ne-am mai lăsa să ne înarmaţi pe noi în contra noastră, numai pentru voi? De ce forţele, apărătorii, legile, legiuitorii, judecătorii să vă apere numai pe voi, numai avutul, aroganţa, fastul, lenea, vicleniа şi mişelia voastră? pe când modestia, hărnicia, prostia, buna noastră credinţă şi cuviinţă nici nu e menţionată, nici nu e luată măcar în seamă? Toate forţele voastre şi ale noastre nu sunt de cât în profitul şi spre salutul vostru, în paguba şi spre peirea noastră. Toate nu sunt de cât pârghiile prin cari sunteţi săltaţi în rău, prin cari ne faceţi vînt în iad: magiile prin cari vi'l faceţi cât mai fericit şi nouă cât mai nesuferit. Totul nu'i de cât în spre fastul şi strălucirea voastră momentană, din, prin şi spre întunecarea, ruina şi mizeria noastră vecinică, perpetuă. Tot harul — de anatemă şi blestem — al vremilor moderne, care nu'i de cât cauza mizeriei şi neforicirei noastre, a fericirei, a pristosurilor şi deşertăciunei voastre, în loc a ne servi de leac contra boalelor în cari ne zbatem şi ne stingem, nu vă serveşte de cât de armă pentru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

scărnăviile în cari vă tăvăliţi şi din cauza cărora plezniţi. Din birul sau sudoarea noastră, din pâinea zmulsă sau ruptă de la gura noastră şi a copiilor noştri — în locul căreia adesea nu rămâne nici mămăliga pelagroasă —, se plătesc atâtea bestii şi păeţerii, atâţia duläi şi călăi, cari să vă apere si gudure pe voi, cari să ne umilească şi otrăvească pe noi. Dar nimic care să ne mai împurpureze indul, dar nici un om care să ne dea sfaturi înţelepte şi pilde omeneşti, dar nici o javră barem care să îndrăsnească a căsca gura pentru noi, în contra voastră. Voi ne tâmpiţi cu hula şi ocara, ne otrăviţi cu dispreţul şi sudalma; ne învineţiţi cu pumnul, cu palma şi gârbaciul; ne sângeraţi şi leşinaţi cu vâna de bou şi trăgătoarea. Ne schilodiţi cu bâta, cu parul, cu temniţa şi ocna; ne ucideţi cu sabia, cu glonţul; ne înveninaţi şi ruinaţi cu viclenia, cu înşelătoria, cu birul, cu japca, cu scumpetea tuturor obiectelor indispensabile şi de primă necesitate, cu câte dracu toate. Nouă însă, nouă oropsiţilor de D-zeu şi oameni nu ni ertat a vă atinge nici c'un fir de păr, nici cu cât negru subt unghie. Nu cu arma, nu cu mâna armată sau măcar cu ea goală, dar nici cu vorba, dar nici cu semnul şi condeiul nu ne o îngăduit, nepedepsit. E egalitatea, libertatea şi frăţietatea orientală! Crimele voastre sunt scuzabile şi legale; delictele noastre sunt condamnabile şi criminale. Şi acestor... le ziceţi... legi, legiuitori, judecători, fraţi, stăpânitori.. Tacă, tăceţi şi să tăcem mai bine dracului, cu toţii. Şi în tăcere, vindeţi-ne, daţi-ne mai bine ostatici la nemţi sau la muscali! Mai rău doar nu ne-a fi; mai bine poate da.

Legile, legiuitorii, judecătorii şi stăpânitorii cari răzbună, cari despăgubesc sau repară prejudiţiile aduse bogătaşilor şi celor trufaşi de către obijduiţi prin furtul, prin violenţa sau mâna acestora armată, condamnându'i la temniţe şi despăgubiri; şi pe aceştia, pe cei de rând, lăsându'i în graţia şi la discreţia celorlalţi, fără a le da nici o satisfacţie sau despăgubire, fără a lua nici o măsură contra celui puternic, celui bogat şi arogant când el insultă, sudue, loveşte, schingiueşte, săräceşte, jăcueşte sau prejudiţiază în avut, în suflet şi corp pe aceia, şi aceasta cu atât mai mult când puternicul o face prin viclenie, mişelie, premeditare, rea voinţă şi capriciu, rezimat pe protecţie, poziţie, putere, legi etc. ele sau acelea nu sunt legi, ci pehlivănii sancţionate: ei sau aceia nu sunt legiuitori, conducători şi judecători, ci briganzi sau piraţi privilegiaţi. Sunt monstruozităţi şi monştri suferite şi suferiţi de nevoe de către poporul

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII DIN CLUJ
18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ce nu aşteaptă de cât clipa în care să le spulbere în vânt, de cât vremea prielnică în care să le poată răpune capetele de hidre la olaltă cu ale viperelor şi strigoilor ocrotiţi de ele şi de ei...

Ah, ah !.. De ce nu am şcoala sau inteligenţa voastră ! De ce nu mai am vigoarea, mijloacele şi liniştea de suflet de al-dată ! De ce 'mi lipsesc acele isvoade de lumină şi cultură—ce le ţineţi în beznă şi sub zăvor ! acele cărţi pe cari le nesocotiţi şi oropsiţi în colb şi mucigai, şi pe noi de odată în mizerii, în vicii şi gânduri pătimaşe ! Ah ! de le-aş avea, ca toţii dulăii şi strigoii voştri, cari nu le devorează de cât spre a ne lătra ! ba ce lătra, că chiar muşca şi devora !... Cum aş mai lua fulgerul ca din semn spre a-i trăzni şi fulgera prin grai şi scris ! Cum aş mai sumuţi şi însemeţi atunci, în chip viclean şi prefăcut pe cei proşti şi mulţi ca să-şi potolească pica şi turbarea în acel hoit al lor infect, îngrăşat şi supt din noi ! Cum aş mai deslănţui aceeaşi volbură a lor a crimii, a răsmiriţii, hoţiei, a tuturor acelor nelegiuiri ce le sunt un privilegiu, nouă tuturor urgie ! ca prin ele şi din ele să nască şi să se răspândească pretutindeni şi la toţi dragostea de cinste, de muncă, de respect, de modestie, de cumpătare, de morală, de umanitate, de dreptate şi egalitate ideal ! şi tot odată : ura de risipă, de lene, îngâmfare, viciu, selbăticie, de or ce nelegiuiri ! Cum le-aş mai propovădui şi scrie : O voi mizerabili, o voi pârliţi şi amărâţi !... Nu, nu vă mai codiţi şi nu mai şovăiţi nici-odată la mine ! Ci cu sufletele împăcate şi cu inimele resemnate îndrăsniţi şi vă hotărâţi la totul şi întotdeauna la or ce ! Băgând însă de seamă bine a fi cum sunt—puternici în a vă scăpa, şi jmecheri în a nu vă lăsa dovediţi şi prinşi ! Căci după pilda şi credinţa lor nu fapta în ea însăşi merită hula şi pedeapsa, ci dovedirea şi neînsemnătatea ei : lipsa unui scut şi sprijin ; ci ocolirea şi nefăptuirea ei de către voi cei mulţi, în mare,—caz în care 'şi-ar perde caracterul, fiinţa şi raţiunea de a fi—nelegiuire, crimă ! Căci după dovezile ce ei vă dau nu acestea fac sau constituesc păcatul, ci chipul în care el e făptuit, neputinţa de a vi-l scuti sau absolvi, prin vr'un aparent scop, cauză, circumstanţă, ce li'l atenuiază şi scuză lor continu ! Căci în ochii şi conştiinţa lor—sau cel puţin a unora din ei—nu nelegiuirea —de or ce grad şi caracter — e urmărită, condamnată, ci lipsa puterii sau armelor ce-o apără şi scuză ! ci slăbiciunea şi incapacitatea din voi, ce v'o creşte şi agravează în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

proporție și raport—invers de cum ar trebui—cu slăbiciunea, numărul, neînsemnătatea !... Singură-vă vină, ce vă atrage și meritâ pedeapsa, vă e azi faptul codirii sau șovăirii, vă e r a r i t a t e a și neînsemnătatea săvârșirii, proporțional numărului vostru, mizeriei, demoralizărei, abrutizărei și desnădejdei voastre, comparativ moralității, belșugului, culturei, stărei, numărului lor și a-lor lor !.. Dedându-vă dar în totul și la toate din gros și cu puteri unite, spre a putea avea majoritatea și prin ea impune rațiunea de a fi — legalizată și scuzată —; imitându'i, cum o fac, cu dibăcie și solidaritate, spre a vă putea scuză și apăra, și totodată de unde și cum vă impune, repara sau răscumpăra — întâmplător — dreptatea, dreptul, aparenta nevinovăție, întocmai ca și ei când vă fură, când vă lovesc, când vă prigonesc, când vă schingiuesc, când vă pungășesc și tâlhăresc, ba chiar când vă ucid și distrug satele— făcându'și singuri dreptul, partea, judecata, în propria-le cauză, spre propriu le profit și salut, într'un chip cum nu se poate mai barbar și monstruos, — printr'un schimb de roluri și de scene v'ați salvà în aprobarea și aplauzele întregului parter și galerii. Ce-ați face ? ce le-ați putea oare voi face ? pe lângă ce vă pot și vă fac ei ? Cel mult dacă le ați fura cu pumnul gologani, din ce vă fură cu baniță din aur. Cel mult de-ați stinge și aprinde vr'un... spanac și demon, de fio ce mie îngeri și bordee stinse sau aprinse.. Ei vă insultă, vă prigonesc, vă maltratează, vă schingiuesc și vă ucid po toată clipa și pentru nu importă care fleac. Și aceasta din josnicul cuget și instinct de răsbunare, barbarie și sălbătice, pe nedrept, numai din arțagul și îngâmfarea bestială. Voi n'ați face-o și n'o veți risca de cât ca desperați, ca răspuns, din apărare, din legitimă apărare poate. Și aceasta la un an sau într'un veac odată, din cugetul și instinctul conservărei proprii, dintr'al demnității și amorului propriu rănit de moarte : pe bună și sfântă dreptate : drept satisfacție și revanșă atentatelor suferite și dreptății necăpătate. N'ați lovi de cât în bestia de pradă ; n'ați distruge de cât viciul și deșertăciunea ce ne distruge omenie și virtute. N'ați face decât a curăța sau asana locul, corpul, lanul de tot ce e tăciune, putregai, cangrenă și împuțiciune, de tot aceea ce prin infecția și microbii ce cultivă și răspândesc ne atacă și răpun tot ce-i sănătos, util și trainic, tot ce-i drăgălaș, modest, moral și salutar... De ce oare considerație și respect pentru scârbă și dispreț ? De ce sfințenie în schimbul pângăririi?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

De ce legalitatea și dreptatea drept răsplată unor continui nedreptăți și ilegalități? De ce ordine pentru desordini? smerenie la impiliare? resemnare la prigoniri? De ce nu: ofense pentru ofense? insultă la insultă? De ce nu: palmă pentru palmă? pumn pentru pumn? lovitură pentru lovitură? De ce nu: pungășii pentru hoții? mizerii pentru mizerii? jaf pentru jaf? schingiuiri pentru uciderî? nedreptăți la nedreptăți, violări pe violări, ilegalități pe ilegalități, rău pentru rău, neomenii și nelegiuiri la neoameni și nelegiuiți, etc.? De ce? de ce, când vedeți că altă cale de împăcare și îndreptare nu-i și n'ai?... Când Dumnezeu vă îndeamnă și Cristos vă zice: *Ochiu pentru ochiu, dinte pentru dinte!...* auziți'l: ascultați 'L și-'l împliniți porunca. Căci când v'a zis'o, și zicându-vă v'a dat d'odată cu libertatea sau voința și puterea sau dreptul de-a o face, — El a știut ce zice și ce face! De ce n'ați priceput încă ce vă spune și vă dă: Biciul lui în mâna voastră? Faceți dar în numele Sfântului și pe voia Tatălui. Și aducându-'l acel prinos de jertfă cuvenită graiului prea Sfânt, pe care l'ați nesocotit sau nu l'ați înțeles atât de mult, simți-se-va demn de voi, și voi nu mai puțin de El. Împrăștiind idolatria și fățărnicia din păgâni; zdrobind trufia și bestialitatea din bestia de om, veți face operă de martiri și D zei. Aducându-i la sentimente de creștini, la datoriile de oameni, de reprezentanți ai Dumnezeirii pe pământ: a fi cu toții aceea ce par și vor atât de mult a trece: frați, patrioți și oameni, superiori și mari chiar,— când El n'ar mai fi și nu s'ar mai vedea atât de mult insultat și degradat în și prin propria i operă, făptură, de către ea prin ea însăși, mai mult de cât fu și va putea fi prin El, care cu tot dreptul și slobozenia ce-i dădu de a se apăra și răsbuna totuși nu o tace, nici cât cea mai mică din insecte, — atunci El demn și mândru de așa operă sau făptură binecuvântându-vă că i-ați înțeles gândul și împlinit voința deschide vă-va cerul și porțile acelui raiu făgăduit! Altfel urgisi vă-va pe veci; de unde nu întoarce'și-va meroa fața de la voi. Și fi-veți mereu și pe veci batjocura și jertfa unor diavoli! rămânea-veți în veac și pururi victima sau prada gurei, ghiarelor și talpei cizmei lor semețe, de fiare, lacome, istețe!... Temându-vă și respectându-vă atunci ca două fioroase fiare istovite de încăerări și răni, deveni-veți — din bestii ca și din vite — aceea ce vă ziceți și păreți, fără a fi fost încă — oameni!... Vai însă!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Până atunci.. pentru așa ceva sau pentru atari prefaceri, vor mai trebui încă multe orori și jerfe. Vom mai fi încă victimele multor monstruozități și monștri, — pe cari posteritatea nepărtinitoare, de nu recunoscătoare, îi va sfinți și preamări ca pe atâția alții și altele din trecut în Arhangheli și în Bunevestiri! . . . . . »

Aici, în acelaș ton sanguinar și grosolan, el face apologia crimii în cea mai înfiorătoare expresie a ei. In revolta și turbarea lui el putea avea o scuză. Noi însă, în calmul cenzurei noastre n'am putea avea nici una. Din totul nu vom păstra decât acestea:

„Spre a scuti patria și neamul de anarchia de drept de azi, și de aceea de fapt oribilă demâine, în disprețul și cu pericolul persoanei mele mă fac monstruosul ei profet în vorbe"...

Pentru dragostea de oameni și de bine mă fac apostolul și prorocul răului. Al binelui s'au făcut atâția fără nici-o reușită. Prin vorbe bune și blăjine o face toată lumea, au încercat'o atâția filosofi. Și rezultatul n'a fost decât rău sau nul. De ce prostul sau nebunul le-ar semăna și n'ar încerca contrarul? Cum-va din teama vr'unui rezultat bun?... Acest rău, sau consecințele și rezultatele lui rele, s'ar putea să fie unul numai pentru mine. Ba, în cazul nostru special, de pură și restrânsă teorie, el ne poate fi cert, patent. Cine mi'l confirmă însă, d'inainte, că le fiind pentru mine un inevitabil rău, ar fi acelaș și în acelaș timp pentru toți? și nu un bine pentru majoritate?—*Moarte mie! Viață lor și ei!* cari din voi puteți striga? și strigând, a vă și executa?..."

După asta, el urmează:

„Da, dragii mei și frații mei. Asta-i calea, alta nu-i. Numai prin ea ne putem vedea visul cu ochii: raiul, cerul pe pământ, și ol locuit de îngeri. Altfel iadul ne va înghiți mereu, pe toți, și pământul va fi vecinic infernul populat de diavoli. Rămânând mereu cu fălcile încleștate și cu brațele încrucișate, continuu numai voi cinstiți, curați la trup și suflet, așa cum trăiți în lumea voastră izolată, ignorantă dar virtuoasă totuși; egzistând numai singurii în modești, în harnici și în drepți, sfioși și resemnați cum creșteți la vetrele părinților lipsite chiar și de cenușe,— nu veți mai hălăduì și muri ca mărginiții de ei în aceea creștinească liniște și pace sufletească, în căiți și în săraci cu duhul, îmcrezători în mila și răsplata celui de sus. Ci ajunge-veți mai curând sau mai târziu a vă curmă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şirul zilelor amare fie prin nelegiuirile lor proprii, fie prin propriile voastre desamăgiri şi desnădejdi. Veţi peri cu zile fie subt povara insultelor, mizeriilor, maltratărilor, temniţelor şi gloanţelor sorocite de ei, fie prin streangul, înecul, oftica, otrava, balamucul şi glonţul hotărât de voi. Puşi astfel în cumpăna morţei sigure, de chin lung şi fără speranţă, fiţi o singură dată curagioşi şi jmecheri, în a prefera pe aeeea problematică şi violentă, dar împurpurată în atâtea raze de speranţă. Jugul ocnei şi birul morţei, prin încăerarea pentru ideal, e cel mai demn de oameni şi cel mai uşor de ispăşit şi dus de cât acel al or căror victime şi vite ! Aceasta pentru că *judecătorii voştri 's morţi*, pentru că *dreptatea voastră doarme*. N'o sculaţi, nu-i înviaţi. Ci când nu i găsiţi şi n'o aflaţi luaţi-v'o şi v'o facceţi singuri. Omenia v'a făcut mizeria şi iadul ; raiul şi belşugul e rodul nelegiuirei or şi cui. Fără a risca să guşti din amăreala unui leac şi din usturimea curăţirii unei bube, tămăduit nu vei fi nici odată. Veninul e şi el un leac, şi cuţitul nu întotdeauna dă moartea. Uriaş şi zeu nu-i nimeni ; luat în el singur fiecare nu-i de cât pitic. Inţelepciunea celor învăţaţi rezidă în prostia celor mulţi, şi puterea cu belşugul celor puternici şi bogaţi numai în mizeria şi slăbiciunea celor slabi şi nevoiaşi îşi are rostul. In lipsă-le, unghiului lor de elevaţie sau înălţare i-ar lipsi or ce noimă, rost şi bază...

Scopul, ne ziceţi voi une-ori, scuză mijloacele. Interesaţi şi egoişti cum sunteţi însă, nu conveniţi a le scuză de cât atunci când ele se răsfrâng în rău asupra altora şi în bine în profitul vostru. Când ele nu sunt în chipul sau în spiritul vostru de a fi şi a vedea, chiar când aţi conveni asupra scopului ele nu pot fi de cât role, criminale. Nu le admiteţi nici barem enunţarea, necum practicarea. Din pură şi nevinovată teorie ne-aţi face act de vină şi de crimă. Or ce mijloace aţi întrebuinţa în contra noastră, spre un scop asupra bunătăţii căruia n'am conveni cu toţii, vă par scuzabile şi bune. Aveţi dreptate — poate—; deşi efectele sau rezultatele, după cum le puteţi vedea şi pipăi, ne-o dau mai mult nouă. Nu vă disputăm rezonul şi prioritatea lui, asupra faptului. De ce însă ni le-aţi contesta asupra teoriei ? de nu-din acelaşi spirit exclusivist şi egoist ?... Dar, să lăsăm rătăcirile. Să no sforţăm a ni le infrâna ; căci nu se cuvine şi nu ne convin poate. Să ne reluăm forma şi limbagiul obicinuit portului.

Ca sprijin, spre a nu rămânea spânzurat subt cujba sau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sfurcile acestor rătăciri, voiu încerca să mă apuc cu mâna de frânghia unei pilde. Ni mai la îndemână şi mai pe pe înţelesul or şi cui:

Spre a vă atinge scopul, ba, adesea chiar spre a vi-l mascà, recurgeţi la cele mai murdare şi barbare din mijloace. Şi, spre a vi le scuzà, nu mai puţin, la cele mai... fine şi... egoiste raţiuni. (Ce? bănuiţi unde vroiu s'ajung? O, nu! Lăsaţi-ne, nu ni-l băgaţi în cap! acest gând şi vânt de groază! Destul ne căsnim a'l uita şi alunga! Lăsaţi-no ca pe nişte copii şi găgăuţi a ne mărgini la fleacuri şi banalităţi). De pildă, zic, spre atingerea unui scop moral sau moralizator, adesea şi cei mai mulţi întrebuinţaţi mijloacele brutale. Iugăduiţi sau conveniţi cu toţii, ceea-ce practicaţi şi propovăduiţi unii, că *bătaea* — pentru robi şi slugi bine 'nţeles — *e cel mai nemerit stimulent şi cea mai bună pârghie de corijare şi moralizare.* O scuzaţi ca *un ce necesar şi indispensabil* (scopului) *bunului mers al... societăţii* — voastre. Perfect. De acelaş principiu suntem şi noi, noi slugile şi robii, cari am suferit'o destul de mult şi bine. In cazul şi pelea noastră însă, aţi mai avea curajul s'o susţineţi? Aţi fi oameni de principii şi idei! Să convenim şi s'o consfinţim dar, dacă vroiţi; şi, dacă puteţi avea aceea înălţătoare lepădare de corp şi suflet, s'o erijăm în obiceiu şi lege. Insă, nici îndoială, fără nici o restricţie sau condiţiune. Să fie îngăduită a ni se aplica reciproc, dela om la om, indiferent de stare sau însuşiri. Provoci, să-ţi iei pedeapsa de provocator, dela însuşi provocat; fără a ne interesa sau importa cine ai fi tu sau el. Răspunderea morală şi penală pentru acesta să nu fie alta decât aceea de care vă bucuraţi azi când ne provocaţi, când ne atacaţi sau răspundeţi la provocări: Adică, legea să nu aibe ce căuta decât a ne încuraja să provocăm sau a ne sprijini ca să putem răspunde... Sau, de nu în acest chip, cel puţin într'acela ca ea — *bătaea* — să fie admisă ca un corectiv sau coercitif pe cale erarchică, în orice ramură sau activitate socială. In armată, în administraţie, în justiţie, comerciu, etc., de pildă, în baza unui certificat de gradaţie sau aristocraţie socială, fiecărui superior să-i fie îngăduit a-şi insultà şi maltrata inferiorul. De ce oficerul ar fi scutit de mustrarea sau degradarea ce el o face azi omului inferior lui? în cazuri de o mai mică vinovăţie poate? Supuşi sau expuşi cât de puţin aceluiaşi tratament, din partea superiorilor lui imediaţi, s'ar face poate în el o mare schimbare de prin-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cipii și sentimente. Cascada sau piramida ar începe astfel dela rege, și nu s'ar opri nici chiar la omul cerșetor și salaor: Chiar aceștia, la rându-le, ar găsi vr'un câine sau vită pe care să se răzbune. Cât pentru primul, singuru-i judecător și pedepsitor i-ar fi poporul. Și cum acesta, întâmplător, nu știe a fi blăjin, chiar de l'ar judeca și pedepsi doar pe unul dintr'o mie, sau la o mie de ani odată, cum s'a mai întâmplat, — spre salutul tuturor și umanizarea lor, e și ar fi destulă ispășire pentru toți acei-cari l'au precedat și nu o mai slabă pildă pentru cei ce i'ar urmă.

Voi și voua deci, cărora vă place atât de mult și de cu drag a fi călăi, mereu fiare și călăi — sub mască liberală, filosofică, umană — nici odată însă victime, o pradă, puneți-vă sau vă presupuneți o singură dată robi și slugi, în pielea și locul nostru. Și văzând sau cugetând aceasta, răspundeți: V'ar conveni oare? Nu, desigur. Apoi, atunci... de sunteți oameni, omenoși, civilizați și de cuvânt — cum vă place a vă da — veți admite cel puțin de formă că a fi mereu numai călăi, monștri, vecinic niște Torquemazi și Robespierri, nici cum și când însă victime, o pradă — care de nu să guste cel puțin să teamă dulceața unui autodafeu și deliciile cuțitului unui Guillotin, — atunci și aceasta ar însemna ca demonii sau d-zeii răului să nu fiți de cât voi! Ar fi ca omenirea, drepturile și demnitatea ei să fie vecinic numai bătaea lor de joc, ba chiar a celor mai inconștienți din voi, și voi nici o dată a vr'unuia din cei mai conștienți din E și ar fi a ne încetățeni legile ca *mofturi*, a ne insufla noi? umanitatea ca un *fleac*: a vă insultă, întină și renega credințe, sentimente și profesiuni de credință, ba, chiar pe însuși D-zeu în care mai credem și vă mai prefaceți a crede! Ar fi și e a vă condamna și degrada mereu rasa și numele de om la treapta unei vite și la simțul unei bestii!

Atunci, oare atunci când ne huliți și ne batjocoriți, când ne înfruntați și înjurați, când ne disprețuiți și maltratați, când ne prigoniți și torturați, cum vă place, cum vă vine la gură și îndemână, — oare nu vă gândiți la D zeu? la noi ca și la voi? la ce vă expuneți? la ce ne puteți impinge? Nu cugetați că și noi suntem oameni, făpturi cu ochi, cu grai, cu mâini, cu simț și judecată? Nu judecați la veninul ce vi se răscoală? la revolta ce vă roade? la turbarea ce vă paște, când sunteți ofensați, ocărâți și insultați numai? — mai cu seamă când n'ați putea răspunde, și când nu v'ați crede vinovați? Și judecând,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să nu vă puteţi oare da seamă de starea desperată şi turbată în care ne aflăm, atunci când ne loviţi, schingiuiţi şi omorâţi ? Şi dându-vă, să nu vă ruşinaţi la gândul că vă insultaţi specia ? Să nu vă simţiţi umiliţi şi degradaţi la cugetul că v'o faceţi în rasa. în sângele vostru însuşi ? Să nu vă mustre conştiinţa când vă torturaţi şi asasinaţi semenul ? să nu vă visaţi ca asasini ? să nu vă vedeţi ca monştri decoratori ai lui ? Să nu vă cutremure presupunerea că puteţi fi fiii, nepoţii şi strănepoţii unor mojici, robi sau vite umilite, prigonite. schingiuite şi omorâte ca şi noi, de către voi ? Aţi fi scuzat şi tolerat voi a fi fost insultaţi în autorii zilelor, existenţei voastre ? Şi când o faceţi voi cu noi azi, nu vă gândiţi că alţii o pot face cu voi şi cu urmaşii voştri mâine ? De ce dar să nu vă înfrânaţi, şi să nu vă remediaţi şi evitaţi răul ? De ce atâta îngâmfare şi nerușinare în a vă insultă, degrada şi ucide poate pe însuşi fiul, fratele, tatăl, mama şi sora voastră— naturală?pe chiar fiul celei ce v'a alăptat, pe chiar aceasta însăşi, căreia i-aţi supt şi v'a dat vlaga, pe care l'aţi lipsit de laptele, de ţâţa de la sân, de desmerdările şi îngrijirile materne ? Să nu mai puteţi avea oare vr'un pic de teamă şi ruşine în obraz, spre a nu vă mai bate joc atât de nemilos şi de neomenos de noi ? de noi, de noi cari vă hrănim, cari vă hărăzim belşugul, slava şi mărirea, acel far-niente de heruvimi şi îngeri ; acele deşertăciuni de luciferi şi zei ? de mamele, de soţiile, de surorile şi ficele noastre, cari vă lăptează ca pe nişte vipere la sân, cari vă cresc şi întăresc pe braţe, ca pe nişte hiene — ursite a le devora ? Cine ? cari sunt mamele, autoarele zilelor voastre ? Acele ce v'au ouat şi aruncat în lume, ca pe nişte broscoi şi şoricei golaşi,—nu acele căror le-aţi supt pieptul şi vlaga, cărora le-aţi mâncat gingăşia tinereţei ? Cari ? acele ce v'au făcut şi aruncat ca pe nişte urduroşi pisoi,—nu acele ce v'au strâns şi făcut oameni ?...

Deci dar, oameni buni— de legat şi balamuc— : când mamele noastre v'au lăptat. poate în maltratările scorpiilor voastre mame ; când soţiile, surorile, ficele noastre v'au crescut, îndopat, scăldat, purtat pe braţe şi şters de scârnăvii, poate în pângăririle hârbarilor şi hârburiţilor voştri părinţi ; când din mana pieptului şi braţelor lor treceţi în într'a spetelor şi braţelor noastre, a-lor noştri, celor chinuiţi şi mizerabili prin voi, celor cari vă poartă în slavă, în belşug, pe sus, —resemnaţi-vă şi staţi o dată şi o clipă strâmb spre a putea judeca matur, omeneşte. drept, la fastul şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

risipa vieţei voastre de vicii şi nelegiuiri, la mizeria şi spazmul aceleia a noastre de muncă, hărnicie, virtuţi şi omenii ! la traiul vostru de tirănie şi de raiu, la al nostru de iad şi de martiriu, şi veţi conveni şi recunoaşte înşişi că voi cari vă credeţi supra-oameni, nu sunteţi aevea de cât viermi, insecte, ploşniţe sau păduchi pe cefele celor consideraţi şi taxaţi de voi *bestii*, *vite* ! şi că cei mai conştienţi şi demni de numele om de — sociabil, filozof— nu sumtem de cât tot noi !

Când ast-fel din leagăn la cosciug nu sunteţi de cât o râe, nişte pecingini, sau—cum foarte bine ziceţi—nişte paraziţi, pentru omenire şi poporul producător, aveţi deci măcar atâta omenie în voi şi nu ne eşiţi pe frunţi ca nişte nerecunoscători, infecţi, după ce din neam în neam şi din tată 'n fiu ne-aţi supt, v'aţi săturat din sângele şi vlaga noastră. Aveţi dar mărinimia, mândria şi omenia de a fi barem pe viitor mai puţin barbari, selbatici, bestii, mai puţin tirani şi monştri. Căci de unde nu... vai ! s'ar putea să nu vă puteţi abate vremea şi ziua în care unghiile acelea negre să stoarcă la rându-le tot sângele şi vlaga din acei cu ele roz, ce ne-au stors şi supt de mii de ani şi generaţii !—Rogu-vă, nu vă fie cu bănat. Nu ne adresăm decât bestiei umane. Şi pentru aşa ceva zeii sau îngerii umani numai supăraţi nu pot fi, şi numai pică n'ar trebui să ne poarte. In sfinţenia şi nevinovăţia lor sunt prea la adăpost şi sus, spre a se simţi atinşi sau spre a-i putea atinge hămăitul unui câine şi turbarea unui diavol.

Trăim şi ne hrănim mizerabil prin forţele şi sudoarea frunţei noastre. Nu existaţi şi asudaţi de cât spre a ne mistui şi stoarce fructul muncei, acelor sforţări şi sudori. Noi stoarcem natura şi pământul ; voi nu ne stoarceţi de cât naturelul, pe naturali şi pământeni. Dela naştere pân' la cosciug vă ţinem cum nici Alah nu 'şi ţine pe bunii 'i credincioşi. Surorile, ficele, soţiile şi mamele noastre vă slujesc de victime, noi de cadavru. Pământul, apa, noi şi ele, nu vă suntem de cât pradă. Şi după ce v'au lăptat şi v'au crescut la sânu-le ca la Sânul lui Avram, ajunşi hiene şi vipere bătrâne ne pretindeţi şi impuneţi să vă dăm toată mana pământului—ca s'o mistuiţi în cultivarea dispreţului faţă de ele şi de noi... De atâta mar de vremi sau veacuri de când practicaţi semeţia, sfidarea, ura, scârba şi dispreţul faţă de omenire, de lumea noastră sau ai noştri slabi şi proşti, de când ni vă credeţi superiori, vedem şi vă pufnim în nas de râs că n'aţi putut produce

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

alt soiu de oameni de cât pe acela al degeneraţilor şi pleşuvilor sifilico-neurastenici. Aţi devenit o rasă deosebită, doar prin aceea că din vlaga, sudoarea, sângele, chelia şi capetele voastre seci nu mai poate exista nici măcar o lindină ;—pe când d'intr'ale noastre grase şi producătoare trăesc şi existaţi atâtea feluri de... insecte, ce 'şi dăinuesc în chip porcesc şi inutil viaţa spre a devora totul geaba, pe d'a gata, fără chiar truda şi deranjul de a 'şi aduce şi căuta un isvor sau ulcior de apă. Care 'i oare noima de a fi a lor, a unora şi altora alta de cât de a ne roade şi neliniştì ? Cum de se întâmplă oare, ca atâta mar de filozofi, de savanţi, de martiri pe câmpul mizeriei şi martiriului ştiinţific sau uman să nu poată iscodi vr'un leac, otravă, specific infailibil de a'i sterpì, dumnezeì ? nici un balsam altul de cât acela scornit şi practicat de bestii şi de proşti ?... Vai ! In prostia sau nesocotinţa mea n'aş fi putut nici odată crede, că inteligenţii se pot înălţa şi coborì la acelaş nivel cu prilostiţii, în a crede şi admite că vigurozitatea şi nobleţea unui corp şi rase o trădează abondenţa de... insecte !

* * *

In crailâc prin Europa, v'aţi stors averile şi vlaga. Neaţi plecat vite şi v'aţi întors... bestii. V'aţi perdut şi stors tot ce aveaţi bun şi gras în voi, la voi, şi n'aţi cules şi câştigat în schimb de cât tot ce era rău şi slab acolo : ruina, degenerarea şi depravarea. Vi le-aţi stors şi scurs pân' la ultima picătură şi parà, şi v'aţi însuşit pân' la cea din urmă din pehlivănii, spre a le putea încuiba şi stoarce şi din alţii. Atunci când nu mai aveaţi de unde, cum şi ce stoarce pe acolo, v'aţi întors să stoarceţi şi îmbuibaţi la fel poporul : Aţi venit a vă repara vlagă şi averi din vlaga, averile şi sudorile lui : a'i căşuna şi răsfira toate păcatele şi relele văzute şi practicate pe acolo : a'l orbì şi infecta cu toate dejecţiunile unei lumi... civilizate. Tot ce era pervers şi rău acolo aţi adus şi răsădit la noi, distrugându-ne în schimb tot ce era bun şi lăudabil. V'aţi însuşit spre a ne molipsi cu toate viciile sau neomeniile lor, şi le-aţi nesocotit toate bunele lor calităţi. Căci acestea cereau jertfe, pe când cele-l'alte aduceau numai satisfacţii. Şi chiar dacă pare c'aţi fi adus şi ceva bun, o parte schiloadă dintr'o mie zdravene sau bune, înstreinaţi cum eraţi şi cum fuseseţi, în necunoştinţă de cauză, de neam, datini, legi, loc şi obiceiuri cum vă ştiţi şi cum cres-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cuseți, ați introdus, ați practicat și aplicat totul anapoda — spre a vă profita și a ne păgubi. Ați copiat și maimuțărit totul după streini, fără nici un rost și noimă, ca și când maimuțăriile n'ar fi eșit de cât din creerul unui orangutan. Ca și acesta când pune laba pe briciul strălucitor spre a'și tăia gâtul, v'ați orbit centrul orașelor cu electricitate spre a lumină mizeria și barbaria la sat și mahala. Și în felul acesta ați făcut totul, totul în chip vanitos și inutil, nimic în chip profitabil țării și salutar nouă. Chiar acolo unde n'ați copiat ci ați făcut ceva din capul vostru, or ce om cugetat și de bun simț recunoaște opera flușturatică a legiuitorului și inovatorului deșert și îngâmfat, după spoiala fără rost: Pe pseudo-valahul venit și pripășit de peste porțile orientale spre a face și preface: obiceiuri, legi, așezăminte și lucrări într'o nepricepută și nefastă harababură. Bine înțeles, pentru alții, nu pentru el; căci el, ca or ce nesimțitor și nepriceput, în binele de adus altora, nu se înșeală nici odată în a și-l face și aduce sieși. Astfel că streinul care v'ar prețui după lustru și spoială v'ar putea lua drept Belgieni, iar acel ce v'ar face-o după firi, fapte și rezultate, s'ar convinge ușor că n'are a-face de cât tot cu orientali și asiatici, adepți ai cnutului rusesc și fanatismului mahometan. Față de streini vă arătați și vroiți a pozà în gentlemeni desăvârșiți; față de noi însă, cu toată truda Apusului de a vă dumnezeì, nu vă trădați de cât tot aceiași despoți sau călăi sălbatici. In raporturile cu ei sunteți cei mai politicoși oameni; cu noi însă, cu noi cei modești și proști, nu sunteți de cât cele mai rafinate bestii. Nu sunteți de cât tot aceiași gâzi, cari cred că singura-ne considerație, lege și judecată e și trebue să ne fie tot numaì disprețul, ocara, bătaia, totura, gherla și lanțul din trecut. Nu sunteți de cât tot aceiași demagogi și șarlatani, cari prin jertfele și înșelarea poporului revendică și acaparează libertate și drepturi tot numai pentru ei și aroganții lor, din present și viitor. — Ce? n'ai vroì, *vită*, s'o revendic pentru tine? să lupt și să fac jertfe fără vr'un profit? să mă zbat, să mă consum spre a ți le da mură'n gură, ție porc? Sunt eu, ca tine? *bruta*! să sufer un despot cum tu înduri o mie?

Ați făcut o țeară liberă, dar numai pentru voi. Ați făcut un popor liber, în a vă fi victimă sau sclav. Ați croit fel de fel de legi, dar liberale sau cu efect salutar numai pentru voi. Ați făcut tot felul de progrese, dar pentru noi nici

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

unul bun, și numai prin regresul nostru. Ați făcut pași uriași în civilizație, în cultură, dar numai spre orbirea și barbarizarea noastră. Libertatea voastră, legile voastre, civilizația și născocirile voastre, toate nu ne sunt de cât urgii. Nu sunt iscodite, croite și întrebuințate de cât ca arme contra noastră: spre a ne speculà, păgubi, ruinà, nefericì. Nimic și nici cum dimpotrivă. Totul e înciripat în spre a ne robì și 'nčătușa; toate nu sunt alcătuite de cât în spre a ne face mizeria și pieirea. Puteți tot parafrazà sau îndruga contrarul; realitatea vă scoate ochii, prin ea vă putem dovedi minciunile, absurditatea or când și cât. Fiind cauzele mizeriei, abrutizărei, degenerărei, ruinei și peirei noastre, nu sunt în același timp de cât ale menținerei voastre în slavă și mărire, în îngâmfare și paradis. Chiar acolo unde ne-ar putea fi alinătoare, de nu mântuitoare, ni le dejucați și luați tot rodul. Chiar pe acele cari ne-ar părtinì s'au ne-ar fi favorabile, înterpretate și aplicate fiind numai de către voi, vi le trageți numai vouă în favor. In schimbul lor am prefera bucuros barbaria și despotizmul. Autocratizmul Muscalului, care ar mai pune botniță unor ambițioși și ramoliți, ne-ar părea mai suferit și mai puțin scârbos.. El nu ne-ar indigna cât eufemizmul sau șoaldele acestor... legi echitabile (!)—în principiu—, cât aceste... libertăți și egalități fictive, pe hârtie, recunoscute dar nesocotite de atari de către voi, — toate o realitate doar pentru cel mult o zecime dintre... oamenii— nedemni de ele. El de n'ar mai înfrâna puțin pe dulăi și pe strigoi, pe acei pirați moderni, nu ne-ar revoltà cel puțin prin aparența unui liberalizm și democratizm atât de odios și falș,—ce pare a nu fi dat de cât ca o momeală spre a no prinde în curse: ca spirit de zizanie și eventual motive de represiuni, atunci când i-am pretinde realitatea și nu i-am tolera abuzul, despotizmul...

Ce regretabil! nu'i așa? să ajungi la atari păreri și încheeri!? O recunosc și văd: de aceea spumeg, mă revolt. Când compari și judeci însă că traiul și robia ni a. ceeași, cu a fratelui basarabean; că mizeria și iadul nu ni de loc mai breaz; că unii ca și alții suntem supți și roși la fel, de aceiași demoni, monștrii, că ne tratați cu acelaș duh de milă, de dragoste și de blândeță, ca și pe el cazacul... e poate mult mai mult că nu le poți schimba și că nu poți ajunge la alte constatări! Când o jumătate veac de pace, de liniște, de civilizație, de libertate și de lumină (!) nu ne-au făcut alții, mizeria, bezna și soarta

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

noastră alta, n'ai încotro: eşti redus a despera şi a te revoltă, sau în cel mai bun caz: a înclina să cugeţi şi să crezi că ţie massă, credulă şi inconştientă poate, tot ce ţi-ar prii şi te-ar mai putea salvă par'că, ar fi — barem vremelnic — un atare luminat şi conştient despotizm. Că tirania şi despotizmul unuia singur, filosof, imparţial, interesat de siguranţa tronului prin prosperitatea publică, neînconjurat de clici şi oligarchii; a unuia ce se poate teme de D-zeu, de viitorul patriei şi al prăbuşirei tronului lui, e preferabilă falşei libertăţi a miilor de gâzi, satrapi, tirani, mici despoţi, ce nu se mai tem nici de dracul, nici de oameni sau de legi, şi, cari în infamia conduitei lor revendică libertatea, drepturile şi demnitatea numai pentru ei. Că acel unul, nefiind decât doar pentru aceştia — ce tind a'l răsturna şi a'i lua locul — aceea-ce fiecare din ei e faţă de or care dintre noi, un monstru, el din cugetul conservărei coroanei lui, printr'o domnie de teroare — faţă de unii şi de protejare faţă de alţii — poate ne-ar alunga mizeria şi împrăştia desnădejdea căşunată de şarlatania acestor cincizeci de ani de falşă şi scârnavă libertate!... Dar... erte-ni-se rătăcirea... acestor credinţe şi păreri, neconforme vremei şi spiritelor a-lor ei; — spirite ce ne adorm şi asurzesc cu autoritatea, ştiinţa şi a-tot-ştiinţa lor. Ce ridicul şi de plâns (nu-i aşa?) nu le par sau le-aş părea, după cum nu mai puţin mie, unii filosofi, istorici, moralişti etc.! acei ce spre a'şi salvă şi răzbuna egoismul şi pe ciracii egoişti zugrăvesc cinismul în civism, pe diavoli îngeri, pe arhangheli luciferi şi tartori!... Să ne erte, vor fi având dreptate. Doar tiranul ce prin tirănie şi prin sânge (de ambiţioşi) năzueşte şi face îndestularea şi fericirea maselor, popularea şi mărirea unui popor şi stat, — când ne-o spun şi cred cu toţii de sigur că nu poate fi de cât o bestie, un monstru! Zei şi glorii naţionale nu pot fi de cât acei ce prin falşe şi amăgitoare libertăţi fac disperarea, decadenţa şi peirea aceloraşi masse, state şi popoare! Doar libertatea, democratizmul, republicanizmul şi toate acele etceterale prin cari minoritatea încalecă şi minte lumea — credulă, proastă — constau în tot şi toate ce pot favoriza şi face mizeria şi iadul masselor, ruina şi peirea unui popor şi stat. Iar despotizm şi tirănie (monarchică, teocratică, aristocratică, democrată sau republicană puţin importă, destul ca poporul să fie îndestulat şi mulţumit), e şi trebue să treacă tot ceea-ce le poate pe ele întrăma şi populă, pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

el glorifica şi pe minoritate înfrâna sau chiar distruge. Acei ţari şi brutali ruşi, reformatori şi promotori aî mărirei şi întărirei muscăleşti de azi, să poată ei fi şi trece într'un spirit superior alt-ceva de cât ce fură, nişte tirani, despoţi, monştri ? Nu ! umani şi liberali — prototip încă— au fost şi sunt acei leiţi manechinilor regi poloni şi nobililor lor voevozi.—cari şi-au mâncat patrie şi popor ca o biserică de caş. Ei au fost şi sunt idolii şi cerberii libertăţii şi drepturilor omeneşti. Ceilalţi ? Nu sunt de cât monştrii devoratori ai tuturor şi or cărora din ele. De eşti şi trăeşti printre câini şi lupi, de nu vrei să te latre şi mănânce, trebue să latri şi să urli în cor cu ei. De vrei să fii un om, şi cetăţean model, modern, trebue să trăeşti prin corupţie şi prin minciună, prin specula şi încălecarea semenilor. De vrei să fii şi să treci un bun şi mare patriot, n'ai de cât a'ţi vinde conştiinţa, patria, şi a specula sentimentele naivilor. Ca să nu pari —ce poţi fi — o brută, ci un blajin şi respectabil om, trebue să te porţi cu oamenii în tigru, ca o fiară. Ca să nu fii mai puţin atare, ci un nobil şi rar părinte, trebue să-ţi laşi copiii frai, slobozi, în pace. Nu trebue să'i mustri, să'i certi şi baţi, sau să fii cu ei brutal, barbar. Ci să iei pilde şi poveţe de la acei nobili, bine crescuţi şi educaţi : A'i lăsa a fi şi deveni de nu însişi nişte sălbatici şi brute unii, leneşi şi paraziţi alţii, cel puţin să'i laşi a creşte perverşi şi lipitori ca ai atâtor altora. Scoţându-i modeşti, virtuoşi, nu eşti de cât un mitocan ; la d'impotrivă, cultivându-i în vicioşi şi aroganţi, eşti după cum vor fi : nobili, boeri get-beget ! Tirania n'a făcut de cât a neferici şi destrăma popoarele, statele ; numai... lipsa ei le-a fortificat şi fericit — în morminte, coruri. Popor sau ins : când nu insultă şi umilesc sunt umilite, insultate ; când nu lovesc, când nu răpun şi distrug, sunt lovite, doborîte şi distruse. Legile nu apără de cât pe slabi şi pe neputincioşi ; pe puternici şi semeţi îi prigonesc şi lovesc ele ! Oamenii de omenie şi de bun simţ avem destui ; ducem mare lipsă de legi şi de legiuitori. Din lipsa unora şi mulţimea altora s'a stricat şi depravat lumea, nu din alta. Ele ar îndrepta-o şi moraliza-o cum n'ar face o porunca şi scrişnirea dinţilor unui tiran : ne-ar face fericirea, belşugul, bună-starea, întremarea, lumina şi gloria de care ne-au privat atâţia ani de... despotizm ! Sub tirănie, sub absolutism sau dictatori — aleşi — prosperă viciul, domnesc numai vicioşii : Probă : vremea unui August, Ludovic

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

XIV, Petru I Romanof, etc.. In — presupusa — libertate numai virtutea, virtuoşii : dovadă vremea lui Socrat, unui Mariu, Catilina, şi orcare alta. Intre Sylla şi Mariu, Brutus şi Cezar, ca nişte demni şi conştienţi urmaşi şi oameni, geloşi de aceea viţă şi libertate antică, noi trebue să preferăm pe primii. Doar ei revendică şi năzuesc libertatea, drepturile şi puterea pentru toţi — vampirii castei lor — : reprezintă personificarea apărătorilor acestor libertăţi şi drepturi ! Ultimii nu le vor de cât personal numai pentru ei,— în detrimentul şi spre umilirea castei, nu mulţimei : sunt prototipul sau potrosul monstrului uman ! Ce regretabil că aceştia nu s'au bizuit bine numai pe mulţime, delăturând sau suprimând intervenţia sau mijlocirea orcărei păturі alta, spre a nu cădea nici când ! Porcii lor odată îmbuibaţi s'ar fi mulţumit cu puţin : adesea ar fi putut trăi cu din chiar osânza lor. Pe când pe haitele de lupi şi pe ciopoarele de mistreţi şi băltăreţi, patricieni, lihniti, cu iama ce o dau alternativ nu-i mai poate sătura şi îmbuiba nici dracul, nici toate produsele şi toate fiinţele globului. Cezar e zeul poporului, ei însă numai demonii lui răi : O urgie nu'i de cât când are cu el pe Brutuşi : când ei nu sunt geloşi de el. Domnia sau secolul lui August e o bună pildă. Ah, unde'i Octaviu, să spele stradele Romei noui cu sângele falşilor şi leneşilor Brutuşi ! Unde'i Antoniu, un Marat, să ne scape de toţi aceşti patriceni ! din ei să ne facă alţii delicioşi ! prin cari şi cu cari să putem gusta dulceaţa pâinei, căldura şi lumina soarelui modern ! Unde'i Brutus, încarnat în Rousseau, să ne închinăm şi să-i închinăm altare ? Unde ?

* * *

Aţi vroi să pozaţi în civilizaţi, în filozofi, în aristocraţi cu maniere nobile, distinse. Pe când aevea, la tot pasul şi pe toată clipa faţă de noi daţi dovezi contrarii, de brute ordinare : Nu vă deosebiţi întru nimic de surugiii cari înjură şi-şi bat vitele la fel cum ne înjuraţi şi vă bateţi slugile, ţăranii. La ce v'o fi folosind oare aceea instrucţie şi educaţie aleasă ? când fără ea n'aţi fi mai bestii, încarnate în făptură omenească ?

Nu de mult, după cum cred că ştiţi, cam pe la începutul *liberdalei*, o cucoană din libera România sau *Wilde Walachei*—cum ar zice nemţii—plecase şi ea la Viena, la plimbare. Acolo, într'o ţeară absolută poate, cucoana noastră, obicinuită cu libertatea anarhică a păturei şi ţărei ei, îşi luă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pentru cine știe ce capriț sau fleac, pe biata servitoare la părueli, la palme. Voi faceți haz de asta, nu'i așa ! Deși de formă îi zeflemisiți și blamați purtarea — obicinuită și conformă a-lei voastre. Însă poliția vieneză, arbitrară și despotică cum fu și e, ea nu făcu, haz, ca voi : ea cerù cocoanei socoteală. Și cu toate protestările și invocările ei o străfui numaru ainț. Ast-fel că 'i pieri gustul să-și mai bată slujnica prin țări streine — nnde oamenii nu numai că par, ei sunt cu toții—semeni, oameni. La întoarcere însă, după ce trecu granița la Vârciorova, pe pământul blagoslovitei și *liberei noastre Românii*, esclamând și salutând scumpa Ei libertate cu exclamări și cu urale, ea, o venetică poate, se năpusti ca o tigroaică asupra oprichii, bietei servitoare — ai cărei părinți și frați ș'or fi jertfit poate viața pentru o libertate în care fica sau sora nu afla de cât pe aceea de a fi stâlcită, robotită, schingiuită, —și, dăi ! și dăi ! ca la aramă. Znopește-o, îmblătește-o... ca pe grâu, ca pe sacul cu porumbi ! — „Na ! na ! fir'ai a dracului ! Na ! să ți'i minte, că aici nu mai ești la Viena, să te apere poliția, să mă pune la ștraf, la gloabă ! Na ! na ! să-ți dau, să 'mi vărs focu, că aici sunt în țeara mea, în Romània liberă, unde am dreptul și libertatea să bat și să pot bate când vreau !" Și nobila cocoană bate, târnue, snopește înainte. O face piftie, măr, numai vânătăi. Și lumea — obicinuită — tace, privește umilită și încremenită. Poliția — un vătășel și slugă a ei—se uită, zâmbește, stă nepăsătoare. Iți par niște tâmpiți sau filosofi privind la păiații și saltimbacii unui bâlciu. Ce ? să intervii ? Vrei să'ți găsești beleaua ? Te mănâncă cum-va pielea ? Ț-i dor de beciu și de răcoare — Ce ? nu 'i în drept ? nu 'i servitoarea ei ? nu 'i roaba și cățeaua ei ? — Dar... de ce-o fi bătând'o (?) ce-o fi având cu ea (?) — ați zice, ați întreba, mirați (?), fără să cugetați, la dulceața și revolta simțită când vi s'ar mardi câte-va peste bot și cantalopul gol !?...

Da !... Ast-fel vă purtați și sunteți, ast-fel de sentimente... nobile afectați și practicați cu toții. Tot ast-fel vă sunt concepțiile de libertate, de egalitate și fraternități la toți ! Și asta nu numai voi, or ce madamă și musiu, adunătură de țanțoși și lichele, cu capetele seci și goale, doar cu inimile pline de venin și fiere, ci chiar mulți învățați și înțelepți cugetă, se conduc și fac la fel. In omul modest, simplu, în muncitorul sois, zdrențuit, murdar dar harnic—; în țăranul gol și cocârjit —spre a vă umfla și împodobi; în servitorul tâmpit în umiliri și străduințe— spre a vă favoriza instrucția, înțelepciunea,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

raiul—; ca şi în tot acel goz pe care vă creşteţi florile şi vă cultivaţi sămânţa, voi oameni superiori şi nobili nu vedeţi de cât brute, vite! Nu taxaţi de cât bestia, infecţia şi imfamia; nu consideraţi de cât pe mojicul, pe derbedeul, scârba şi scârna societăţei — voastre. In sclivisitul şi licheaoa voastră însă, înţolit — poate —în frac, în clac şi în botini de lac cu bani furaţi, pe datorie, prin însăilătorie, prin pungăşii, hoţii şi crime fioroase chiar—, în el nu numai voi dulăii şi căţelele albăstrimii, dar chiar aceiaşi înţelepţi şi învăţaţi ai voştri nu văd de cât potrosul omului civilizat, de stimat şi respectat: Nu recunoaşteţi şi nu află de cât pe semenii şi urmaşii dispăruţilor Cavaleri de Malta. La voi, ca şi la Eleni sau la Romani, nobleţă, înţelepciune, educaţie, cultură, cilivizaţie şi cilivizat etc. constă în practicarea lenii, luxului, în cultul patimilor şi deşertăciunilor: în isteţirea creerului numai în spre clevetiri, orgii, păeţerii şi tot felul de neomenii ce 'i fac omenirei mizeria şi iadul. Idealul vostru şi al civilizaţiei voastre e specularea şi încătuşarea semenilor, robotirea pe din nou a maselor: atingerea culmii de farniente şi de mărire prin nu importă ce mijloc şi cale. Iar mojicie, prostie, selbatic, barbar, bestie, vită şi ordinar, vrednic de cel mai profund dispreţ şi scârbă, e şi sunt tot şi toţi ce practică munca manuală brută dar utilă—fără de cari şi care v'aţi duce cu ştiinţe şi cu arte cu tot la...—dracu. Dar noi? duce-ne-am oare, fără ale voastre? Fi-re-am noi mai calici, mai proşti şi mizerabili? Spuneţi!

La Români şi Greci, ca şi la voi, atunci ca şi acum: Muncă—aidoma *mojicie*; muncitor—aidoma *mojic*. Lene —sinonim *nobleţă*; luxos şi arogant—sinonim *boer*, *aristocrat*. Pehlivan, jmecher, şarlatan, obraznic—sinonim *deştept*; trândav, risipitor, sterpitură de bani gata—leat, leit, sinonim *gentilom*!—Gentilom (?)... Ce pasăre, ce poamă-i asta ?(!)... S'ascultăm pe acelaş Machiavelli—dascăl nu mai puţin pentru proşti, când sunt şi vor şi ei a fi sau a părea *deştepţi*: „Pentru a lămuri ceea ce înţeleg prin cuvântul gentilom, vom zice că se numesc astfel toţi acei cari trăesc în trândăvie din produsul bunurilor lor (!), cari îşi scurg zilele în risipă şi belşug, fără nici o grijă, de a trăi nici din agricultură, nici din industrie, nici din or ce altă muncă"; decât din aceea a fiarelor şi păsărilor răpitoare. „Aceşti oameni sunt inutili şi primejdioşi în toate republicile, în toate statele". Cel puţin dacă gentilomii sau presupuşii noştri gentilomi ar trăi din bunurile sau pro-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dusul bunurilor lor! n'ar fi poate nimic de zis, nu ne-ar părea tocmai primejdioşi. Cum însă ei nu ne trăesc, şi încă princiar, decât prin brigandagiu priviligiat— legal pentru ei, dar cinic pentru noi—ca şi aceia lipsiţi de domenii de prin evul mediu; cum ei nu egzistă decât din produsele bunurilor şi sudorilor noastre, prin şi spre mizeria noastră, ei la noi şi pentru noi sunt nu numai inutili şi primejdioşi, cum îi păreau aceia genialului Florentin, ci mai monstruoşi chiar de cât le sunt indienilor vipera şi tigrul. Căci unora ca acestora indienii nu le pot imputa ingratitudinea proprie nobililor noştri şerpi şi tigri, cari drept plată şi răsplată bunătăţilor şi vieţei ce le procurăm, bunurilor şi sângelui ce ne sug şi devorează, ne mai înveninează şi sufletele prin huia, ura, scârba, dispreţul şi maltratările lor revoltătoare.

Inteligenţa şi nobleţea lor, gura şi condeiul lor, le sunt date şi chemate numai a ne umili, degrada, dobori şi ucide prin toate acţiunile şi manifestările. Balele sufletelor lor negre şi veninoase ne stropesc şi otrăvesc nu numai prin grai, picior, ochiu şi mână, ci chiar prin lătrătura sau literatura lor de hăhui şi javre. Ba chiar prin arte şi ştiinţe, chiar prin cărţile de morală, de ştiinţă şi de studii. Doar nu de geaba sunt ele cultul, apanagiul, zestrea sau moştenirea nobleţei lor de cap şi sânge!

„Munca, zice un economist, e pentru toate veţuitoarele“— slabe şi tâmpite, se înţelege—o necesitate ce se impune. E-o lege naturală şi comună dela care nimeni nu se poate sustrage *nepedepsit*“. Vorbă să fie.

„Cu toate acestea, nu este mai puţin adevărat, că ea, munca, nu se poate manifesta de cât printr'o silinţă, care se traduce, adesea printr'o senzaţie de suferinţă mai mult sau mai puţin penibilă.

„Vom observa însă, că suferinţa ce rezultă pentru om din privaţiune, din lipsă, este atât de covârşitoare celei ce rezultă din sforţările sale spre a muncì, încât, este astăzi stabilit că: două motive puternice, doui stimuleţi împing pe om la muncă (la munca de corsar şi de bringand public)—mai întîi, *temerea de suferinţă*, şi al douilea, *speranţa de a'şi creea o viaţă mai îndestulată la adăpostul privaţiunilor*“.

La acestea, am îndrăsni şi ne-am încumete a observa însă: că acei cari *nu se pot sustrage nepedepsiţi de la aceea lege naturală şi comună tuturor veţuitoarelor* nu suntem de cât noi proşti, nu nobilii, instruiţi sau deşteptii;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că acei d'intre noi cari se sustrag—prin furt de pildă—sunt răsplati cu ocna, iar acei d'intre voi cu decoraţii ; că voi cari nu vă sustrageţi, sunteţi de asemenea destul pedepsiţi prin indignarea meritului nerăsplătit, prin chinurile corporale şi morale, prin perderea sănătăţei şi prematur a vieţei chiar;— pe când belşugul, satifacţiile, raiul şi harul cu carul sunt numai răsplata liotei de perverşi, de şarlatani şi de lipsiţi de scrupul, cari prin nobleţă, cultură (!) şi jmecherie se sustrag or cărei chinuitoare şi utile munci. Mai departe, am mai observa, din câte observăm că se petrec, *că de la senzaţiunea de suferinţă, mai mult sau mai puţin penibilă, ce se manifestă sau resultă din muncă*, toţi şi aproape cu toţii căutaţi să vă sustrageţi, pe toate căile posibile, şi că, *speranţa de a ne creea o viaţă mai îndestulată la adăpostul privaţiunilor* sau lipsurilor de tot felul noi geaba ne trudim s'o înhăţăm, pe toate căile posibile şi imposibile, prin toate muncile grele şi oneste, o întreagă viaţă de martiriu ;—pe când voi, ai voştri, din lene, corupţie şi mişelie, prin rapt, iscusinţă, vicleníe, vă faceţi din toate speranţele o... realitate— de belşug, de viciu, de orgie şi de paradis... O voi ! o voi înţelepţilor cari ne prostiţi ! O voi nobililor şi dascălilor ce ne umiliţi şi robotiţi ! ce vă faceţi din lene, din deşărtăciune, din orgie şi mişelie cult şi ideal ! Cel mai mare păcat de care veţi da seamă lui D-zeu şi posterităţii, la judecata vremurilor de apoi este şi va fi că i-aţi furat, c'aţi instruit şi educat viperele a-'I fura zilele de degeaba pe pământ! Şi cea mai maro mişelie a voastră, pe care n'eţi ispăşi-o în mii de veacuri de infern, şi care nu vi se erta nici când, este şi va fi că n'aţi făcut binele, că n'aţi ocolit şi n'aţi făcut a fi abătut răul — când îl puteaţi face şi abate, când toate calităţile şi puterile vă îndrituiau şi steteau la îndemână a o face ! Este că n'aţi trăit de cât în şi prin neomenii şi rele ! în neoameni ce'şi îndobitocesc sau bestializează semenii !

Că vă sustrageţi şi se sustrag, de la primele datorii de oameni — cât nu'i de regretabil !? Şi cât de plâns nu'i bieata omenire din această cauză ! ce o face a fi astfel !? Ah ! De-aţi fi forţaţi cu toţii, s'au de nu i s'ar sustrage nimeni, nepedepsit de la această sfântă lege, a muncilor utile, productive, cât n'ar fi raiul din cer umbrit de cel de pe pământ ! Atunci : Ce mai şosele cimentate ! ce mai roghini, mlaştini şi bălţi astupate şi cultivate ! Ce mai râpe şi prăpăstii nivelate şi plantate ! Ce mai paragini şi bărăgane de pomi umbrite ! Ce mai câmpii, văi şi riuri

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

iezuite ! Ce mai case sănătoase, pentru oamenii furnici ! pentru victimile oamenii ! Şi... Doame, Doamne ! Ce mai belşug şi har ! ce mai rai şi fericire peste neam şi biata omenire ! când şi-ar vedea visul cu ochii ! că zeii şi Moisii ei sau lui l'au dus în Canaan, i-au dat ce le luase Cerul — paradisul ! .. Atunci, o, atunci „Câmpii şi dealuri, prăpăstii şi mlaştini, prundişuri şi pustietăţi, de aşa de lungă vreme oropsite şi acoperite cu fructul sterpiciunii, făgăduind şi revărsând bogate recolte sau îmbelşugate roade, mana şi belşugul a fel-de-fel de legumi şi fructe necunoscute şi negustate pân' atunci ; pământul deschizându-şi rodnicu'i şi bogatu'i sân la brăzdatul de plug şi loviturile de sapă, spre prepararea manei drept răsplată trudei şi sudoarei bietului plugar,— speranţa şi fericirea ar străluci la toţi şi peste tot. S'ar vedea în văi şi pe coline turmele de oi zburdând pe carbă, şi nenumăratele cirezi de boi şi vaci cutremurând înalţii munţi de mugetele lor. In acelaş timp, sate şi oraşe ar fi pline de o mândră junime, care de lungă vreme lâncezeşte în mizerie, şi care nu se încumete a se căsători de frică să nu'şi sporească durerile şi chinul. Când ar vedea însă că un alt Idomene se conduce de sentimente mai patriotice şi mai umanitare, şi că ar vroi să fie întru adevăr tatăl lor, ei n'ar mai teme foamea şi pe toate celelalte urgii prin cari cerul bântue pământul. Nu s'ar mai auzi de cât strigăte de veselie, decât cântec de ciobani şi de plugari, cari şi-ar celebra căsătoriile. Ai crede că vezi pe zeul Pan cu o sumedenie de Satyri şi Fauni la olaltă printre Nimfe, jucând în sunetul de fluer la umbra dumbrăvilor de pomi. Totul şi peste tot ar fi pace şi veselie ; însă veselia ar fi mai moderată, şi aceste plăceri n'ar servi de cât repaus lungilor şi grelelor munci ; ele ar fi mult mai vii mult mai zburdalnice, dar şi mult mai pure... Bătrânii, înmărmuriţi atunci de a vedea ceeace n'ar fi îndrăznit să spere în şirul unei vârste aşa de lungi, ar plânge, ar plânge într'un pristos de veselie amestecată de tandreţe ; şi aridicându-şi mâinile lor tremurânde în semnde rugă către cer, ar glăsui, ar zice: „Binecuvânteză o mare Jupiter, pe regele care vă seamănă, şi care'i cel mai mare dar pe care ni l'ai fi putut face : E născut pentru binele oamenilor ; răsplătiţi-i toate bunătăţile ce primim de la el. Strănepoţii noştri, veniţi din aceste căsătorii, de el favorizate, îi vor datora lui totul, până şi naşterea ; şi el, va fi întru adevăr tatăl tuturor supuşilor lui. Junii flăcăi şi junele fice cu cari s'ar însoţi, nu s'ar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lăsa să'i pridideascâ veselia de cât în cântece de laudă pentru cel de la care le-ar veni aceste blagoslovite daruri, această dulce veselie. Gurile, şi încă mult mai mult inimile, ar fi fără încetare pline de numele lui. Fie care s'ar crede fericit de a'l vedea, toţi s'ar teme de a'l pierde ; şi pierderea lui ar fi desnădejdea fie cărei familii...

„Ferice de poporul care 'i condus de un înţelept rege ! El se află în abondenţă. Trăieşte fericit şi iubeşte pe acel căruia îi datorează tot belşugul, toată fericirea... Iubiţi poporul vostru ca pe proprii voştri copii ; gustaţi plăcerile de a fi iubiţi de el ; şi faceţi ca el să nu poată simţi nici odată pacea, bucuria şi fericirea fără a'şi reaminti de bunul rege care i-au făcut toate aceste.... bogate daruri... Nu uitaţi nici odată că regii nu domnesc pentru propria lor glorie, ci pentru binele şi gloria poporului. Bunătăţile ce ei îi fac se întind până în cei mai îndepărtaţi secoli ; şi relele ce 'i cauzează se înmulţesc din generaţie în generaţie până în veci-vecilor. O rea domnie şi o nechibzuită guvernare fac câte-odată calamitatea pe mai mulţi secoli... O supremă şi perfectă guvernare constă în a guverna pe cei ce guvernează ... Insă, vai ! ce nenorocire pentru un om chemat a face fericirea publică de a nu fi stăpânul atâtor oameni de cât spre a 'i face mizerabili şi nefericiţi !“ — cum v'ar zice Fenelon !

După o tradiţie populară, se zice că la creearea lumii Spania cerù Creatorului un mândru cer, şi 'l căpătă. Mai cerù o mare frumoasă, fructe bune, femei frumoase, şi le obţinù de asemenea pe toate. Un bun guvernământ însă ?... Nu ! aceasta ar fi fost prea mult. Spania ar fi şi ar fi fost atunci un paradis terestru. N'am putea zice oare şi noi tot astfel despre pământul stăpânit pe vremi Daci, de acel faimos rege — Diurban Decebal ?...

Da, domilor ! Dacă ne-aţi guverna bine, şi dacă ne-aţi forţa chiar în chip or cât de rău la munci, la munci salutare şi utile, pe toţi, de la mic până la mare, de la bogat până la sărac, de la prost pân' la înţelept ; şi mai cu seamă, dacă nu v'aţi sustrage aproape cu toţii şi pe toate căile posibile de la or ce munci, spre a vă deda la tot ce e deşert şi pervers, spre a vă cheltui energia şi viaţa în chip păgubitor chiar vouă, şi nu numai pentru noi ; pe d'asupra, de asemenea, dacă n'aţi dispreţuì chiar or ce muncă, şi pe or ce muncitor de cum eşiţi din ghioace, şi dacă aţi avea tot atâta dragoste şi admiraţie de muncă, de bine, de modestie, de cumpătare şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de or cari virtuți, pe câtă aveți de lene, de rele, de risipă, de grandomanie și de or ce vicii, da! atunci Dacia în general și pământul acesta drag în particular ar fi pământul făgăduinței: ar fi un raiu, un paradis terestru. Insă când disprețul de muncă, când scârba și sfidarea pentru toți acei ce vă procură fastul și demâncarea merge paralel și crește proporțional creșterii și instruirei voastre vicioase, dezastroase, e natural ca Ea să fie în urgie și El nimic alt de cât infern. Și de ce? In primul rând laudă guvernărei nesăbuite și patimilor de ea deslănțuite, sau nepriponite, care ne făcù — și cultivâ chiar — o mentalitate de monștri ai propriului nostru stat și semen. Aceasta făcù și face ca orce secătură și înfumurat care d'abia de știe ce'i *a* și *b*, de loc ce'i *alfa* și *omega*, să vrea și să ne ceară harul cu carul, farnientele pe or ce cale, belșugul și mărirea prin orce mijloc: ca treapta ultimă din capătul scării sociale să le fie singurul lor cult și ideal. De ce? Pentru că astfel și spre asta le-a tins și fost toată creșterea, instrucția și pildele. Și pentru că chiar cei mai puternici și înțelepți dând tonul, în disprețul de muncă și în scârba sau repulsiunea față de muncitori, ucenicii și ciracii nu pot face alta de cât a'i imita: și spre a se distinge chiar a'i și întrece.

Chiar cei mai înțelepți și conștienți dintre voi, de pildă, dacă azi în neștiință și necunoștință de persoană ați da mâna cu înmănușatul subt ale cărui mănuși s'ar ascunde bătăturile muncei grele, aspre, și dacă mâine, întâmplător, la lucru, cu altă ocazie, ați vedea și recunoaște acele palme bătucite și strânse în ajun, ați fi în stare nu numai a nu i le mai strânge, de la inimi, a nu'l recunoaște și a'i întoarce grețos spatele — sau cel mult a'l brăvui ironic cu palma peste umăr, doar dintr'un cuget de fățărnicie — dar umiliți și indignați pe voi înșivă de nesocotința unei clipe ați scuipa chiar în ele, în obrazul ce ele spală, și v'ați spăla pe ale voastre în nouăzeci și nouă de ape ca nu cum-va să vă rămână murdărite și să vi le știți degradate. E fructul întregei voastre culturi, instrucții, educații și mentalități!

Deșteptii și gheșeftarii voștri, ca și toți nobilii — în împilarea semenilor—, afectează și propovăduesc — fățărnicește — că munca grea și onestă e cea mai frumoasă, cea mai lăudabilă și sănătoasă din îndeletniciri. Ar putea zice și cea mai demnă de un om, și cea mai princi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pală din datoriile lui — dacă ar fi demni și drepți, dacă nu și-ar da vot de blam.

O droae de filosofi și de politiciani, au continuu pe buze umanitatea, civilizația, ordinea, legalitatea și troița revoluționară, în care se prefac a crede mai mult de cât în apostata-le Sfântă Treime. In realitate însă ei nu mai puțin cât ceilalți, mincinoși, farisei, fățarnici, sunt cei mai brutali, mai barbari, mai anarchiști, mai despotici și violatori de sentimente și de legi, — propovăduite și făcute de înșiși chiar de ei. Aceștia îmi par cei mai scârboși și nedemni o a m e n i. Ei merită și au tot dreptul la sentimentele ce le hrănesc acei cu păreri și credințe lor contrare, cari își apără pe față prerogative, privilegii, caste : drepturi chiar nedrepte. Hula aruncată de ei asupra acestora nu cade de cât asupra lor. Ni-i pot tot presinta de ramoliți, blazați și reacționari : nu ne pot clinti din convingeri : în a-i considera alteeva de cât ceea-ce sunt — când prefăcătoria și minciuna nu le face parte din blazon — niște cavaleri; egoiști poate, dar de stimat totuși. Căci cugetă, simt și cred ce spun și ce propovăduesc ; pe când primii, s'ar crede rușinați și degradați dacă ar face sau dacă li s'ar atribui că fac tot ceea-ce propovăduesc sau spun. Ba, s'ar înroși sau ar înroși obrajii celui ce lo-ar spune-o... Nu pot crede să fiți atât de naivi și creduli, în a ne crede mult mai mult atari pe noi. Ați fi mai mult de cât părem nătăfleți, de-ați crede că vă credem tot ce spuneți. Poate am fi făcut'o și am mai face o, de nu ne-ați fi momit atât de des, de n'am fi mâncat atâtea chiuluri. După atâtea cacialmale însă bănuim buna-credință chiar unui D-zeu. Aceasta pentru că ne orbiți cu faptele, contrastele, purtările : In a prețui și onora pe o lichea sau pungaș privilegiat pe cât disprețuiți și desonorați pe un cinstit și modest muncitor, țăran, slugă : reservând pe câte îmbrățișeri și strângeri de mână pentru unii pe atâte îmbrânceli și picioare pentru alții.

Calitățile cari primează și sunt în vază la voi se numesc *ban*, *naștere*, *aroganță* și *spoială*, indiferent de caracter. Din îndrăsneală, din obrăsnicie și lipsă de or ce scrupul ați făcut și recunoscut un merit. Chiar în cazul când aceste — proprii vouă —calități sunt resultatul sau fructul unor pungășii, hoții și tâlhării, chiar atunci ele înalță pe... om mult mai mult și sigur în stima și ochii voștrii decât cinstea, modestia, munca, hărnicia omului de rând, simplu; ba, mai mult și mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

curând chiar de cât pe „pervenitul“ ce prin energie, destoinicie, cumpătare și muncă grea, onestă, s'ar fi aridicat din drojdie până la voi. Voi ca și evreul, cu spiritul lui prevăzător și practic, nu respectați și nu considerați în om omul, de caracter, ci aceea ce a fost, ce este, ce poate deveni. Desconsiderația, disprețul omului față de om însă, ca la voi le nimeni ; ca acilea, nicăeri.

Liberal, democrat, socialist, republican, comunist etc., cu toții, vicleneşte, una spun, și alta fac. Și unii, și alții, au aceeași propovăduire, maximă, șoaldă : *Nu faceți ce facem noi ; ci aceea ce vă spunem.* Gura, creerul, inteligența, condeiul lor, totul, toate, le e dat și le sunt desvoltate numai spre a minți, înșela și trage pe sfoară lumea. Numai și numai spre a cultiva și practică fățărnicia, falșitatea, fariseismul : spre a'și mascà și desvinovăți caracterele josnice, faptele mârșave. Toți acești proroci, înfocați apărători — de la guri și nu dela inimi — ai obijduiților, ai amărâților și drepturilor lor, ai libertăților și etceteralelor cu cari le place să 'și împodobească gură și condei, în-tot-de-a-una nu au de cât o atitudine de stăpân și de despot — dacă nu ironia caustică, dacă nu disprețul suveran or zeflemist al seniorului de eri — față de or ce „mojic“ care prin destoinicie, prin trudă și muncă chinuitoare dar cinstită s'ar fi aridicat până la o treaptă cu ei, sau care prin întâmplare s'ar afla la masa sau în societatea lor. De a'i strânge mâna „derbedeului“ în fața lumii le-ar părea cea mai grea din ofense, și de a'l avea de vecin la masă cea mai mare din insulte. Ba, chiar dacă câte odată rațiunea sau rațiuni pehlivane le-ar dojeni sau i ar constrànge de la această conduită, atitudine sau fire de vanitoși, de trufași înfumurați, ei totuși în ori ce stări și împrejurări n'au curajul de a înfrunta pe alții, de a face cum le-ar dicta rezonul, omenia și inima în atari momente, ci fățărnicește se mlădiază și cedează tonului dat de adevărații lor egali. Hulesc și blamează purtarea, simțimintele și conduita arogantă, brutată și despotică a nobililor de sânge. — cu toate că la rândul lor sunt mult mai scârboși, mai haini și câini în conduită, în purtare și simțiminte față de biata lume simplă, proastă. Pentru unii ca și pentru alții, grosul poporului nu'i de cât tot turma de vite, tot gloata de robi și brute. — Cine'i vinovatul, că nu suntem cu toții nobili (!), instruiți, titrați ? Ce-ați deveni, ce satisfacții și aureolă ați mai avea, și ce umiliri am mai îndura — de-am fi ? Nobilul, aristocra-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tul de sânge care își apără umbra unui blazon aproape de asfințit, când își poartă atât în inimă cât și pe buze același suveran dispreț față de noi, de noi cari n'am avut norocul și fericita întâmplare de a fi semănați din niște alți desagi într'o altă brazdă*), mai de soiu, merită din partea noastră

*) Mă rog... ? ați ținut cum-va ceva ?...

— Da, da *scârbă* a societății! Da *bestie* ordinară!... Da, *scârnav și mârșav ce ești*, ce nu știi nimic alt de cât să 'nșiri la scârnăvii."

— Madamo, și musiu : In numele virtuții v'am ruga să practicați și v'am implora să ne pretindeți : mai puțină politeță 'n grai, mai puține scârnăvii în fapte. In graiul nostru ordinar, mojicesc, nerușinat, căutăm și aflăm satisfacții, ale căror compensații voi nu le aflați și căutați de cât în faptele mârșave. Făptuirea bestialităților la voi e farmec și auzirea lor oroare. Dacă la noi e d'impotrivă—de ce ne acuzați ? de ce ne-ați face act de crimă ? Inconscienți, noi știm să spunem porcării ; conscienți voi știți ca să le faceți. Și meritu'i al vostru, și blamul pentru noi : slava și admirația răsplata voastră ; hula și disprețul pedeapsă pentru noi. Virtutea, la voi flutură pe buze, la noi o înrădăcinată în suflet, în carne ca și 'n oase ; — întocmai cum sunt la voi înrădăcinate viciile, nerușinările ce ne flutură nouă în guri, pe buze, în glume și înjurături. Modestia, virtutea, moralitatea neprefăcută, a fost, este și va fi patrimoniul prostimii, al poporului de jos. Viciile, vanitatea, imoralitatea, deșertăciunea, destrăbălarea prefăcută și rafinată ce facă și fac încă urgia omenirii, au fost, sunt și vor fi pricopselile sau achizițiile claselor de sus. De n'ar fi ast-fel, specia umană fi-re-ar cea din urmă și cea mai blestemată dintre speciile bestii. Promiscuitatea, incestul, deboșul, patimile bestiale și aparența viciilor selbaticului sunt virtuți ; casitatea, voluptatea, sensualitatea, sentimentalismul și deboșul rafinat cu aparența tuturor virtuților civilizatului sunt vicii. Primele sunt de la natură, lăsate de la D-zeu ; ultimele sunt de la lucifer, le răsfiră și cultivă dracii.

Ast fel : când nenorocirea omenirei sunteți voi, când relele ei sunt la voi, în voi, dela voi ; când bunătățile sau bunele calități ale omenirei sunt la noi, în noi, de la noi ; când fericirea ei emană de la noi, nefericirea 'i de la voi ; când noi, la noi și în noi e harul și profitul ; voi, la voi și în voi potopenia și urgia omenirii ; când îi suntem balsamul și limanul, voi veninul și urgia, — după ce ne-ați nărăvit năravurile și dărăpănat sufletele, corpurile, milostiviți-vă și ne lăsați măcar graiul în pace. Căci fi-va *vai*, *vai* și iar vai de voi ca și de noi, când ni-l veți fasona aidoma vouă !

„Les termes grossiers sont sans conséquence ; ce sont les idées lascives qu'il faut écarter "

In pătura voastră bună, a orașelor voastre civilizate, am fost adesea martor de scene represintate prin vorbe cari te făceau să'ți pui de rușine mâinile la ochi. Am auzit mame, stupide și tâmpite de civilizație, de etichetă, de instrucție, de inteligență și de politeță, debitând și provocând prostii sau stupidități revoltătoare :

Copiii li se joacă în chip nevinovat. In naivitatea lor ei pronunță vorbe nevinovate — de ei nepricepute cu două înțelesuri. Mama, năroadă, indiscretă, intervine neghiobește : Le atrage atenția și le atâță curiozitatea înțelesului culpabil, ideilor, lucrurilor și faptelor mârșave ; fapte despre cari, mititeii de ei, lăsați în pace, în jocul naiv și în naivitatea lor, nici n'ar visa, nici n'ar ști, nici n'ar gâci și afla nimic. O mostră,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ca și dintr'a or cărui om de inimă și de cuvînt numai stimă, numai respect și laude. El crede ast fel, — după cum admite și îngădue că altul are tot dreptul de a crede și judeca alt-fel. Pe când voi fățarnicii, voi șarlatanii de gură și condeiu cari vă contraziceți propovăduirile și spusele cu credințele și faptele, cari spuneți ce nu faceți și faceți ce nu spuneți, nu le meritați de cât scârba și nu vă datorăm de cât scuipatul. Am auzit liberali și democrați — speculatori sau vânzători de liberalism și democratism — lăudându-se, zicând : „... Răspunsei atunci Măriei Sale că nu putem lua parte la masa Domnească, ca să stau alături de un fost servitor (!)" pe care Domnul îl cinstise cu prietenia și masa sa. Și d'al-d'ăști... farisei, își zic cu emfază : „*Sunt liberal! sunt democrat.*" Oh ! ce mai mască de ascuns sufletul negru al negustorului de carne vie, albă !...

Liberali, democrați, socialiști, republicani, comuniști etc. fac bale la guri și cârcei la degete întru fericirea și îmbunătățirea soartei noastre oropsite și desmoștenite. Spumegă și turbează întru apărarea libertății, pentru umanitate, fraternitate și egalitate. Pe când insiși ei în casele sau republicele lor ca și peste tot locul în daraverile cu obijduiții și față cu aceștia, nu sunt de cât niște mici autocrați, despoți : niște brutali, jidani sau satrapi spoliatori. Lor tuturor, ca unor Anacharsisi și Licurgi, am îndrăsni și ne-am încumete a le zice vorbele acestuia celui d'intâi : Practicați și *faceți voi republică, democratizm, liberalizm, socializm, comunizm și alte bune rânduieli mai întâi la voi acasă. în republicele voastre, și apoi să poftiți și îndrăzniți a le propovădui, a le pretinde și impune altora...* Ei spun și propovăduesc multe, dar nu fac și nu practică de cât puține. Ba, adesea chiar nimic, de loc. Deși o știu

---

dintr'o mie de stofe : — Porcilor ! măgarule, obraznico ! — cam intervine ea —, nu vi rușine !.. Să nu mai zici : *bagă, gaură, pune-te* !.. — Dar de ce ?... de ce nu mămițico !?... Când se zice *bagă, pune-te* ?.. La ce se zice *gaură*... — chestionează ei ?... Mama îi ocărăște, îi bate, pleacă și nu le răspunde. Insă ei, întărâtați, până nu află, momentan, de la or cine, or cum, nu se lasă.. Dicționare găsesc la tot pasul, în or care om

Vedeți ! vedeți și tăceți !... In așa înțeles e tot rostul și întreaga noimă a idealei voastre educații, creșteri și instrucții. Pentru porcării, pentru vorbe, idei, lucruri și fapte grosolane sau nerușinate aveți alte vorbe ; deși mai fine, mai inteligente, însă sub perdea tot cu acelaș al nostru nerușinat înțeles prostesc ; — însă de bună seamă, nu tot cu acelaș nevinovat efect..

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și recunosc, nu vor s'o creadă și s'o dea pe șleau, pe față, cum că toate acestea adesea nu sunt de cât gogoriță și minciuni : șarlatanii scornite de deștepți spre momirea lumei credule, proaste. Căci prejudecățile sociale și chiar ale celor ce vor a le combate, vor mai bântui și face pe mii de ani încă urgia și infernul bietei omeniri. Sau, spre a nu o face, în acest sens, o va face în altul : prin valurile de sânge inexorabil sau indispensabile rescumpărării, abaterii, remedierii. Ele ne vor spori urgia în proporție și paralel cu progresul sau cultura, rău înțeleasă, și vor scădea o în același chip, în caz contrar : cu cât mai mult ne vom întoarce la traiul primitiv, la viața și sentimentele de barbari—în superfluități, pristosuri. Inegalitatea printre oameni, după cum există și va exista de fapt, în fond, fizic—naturală — va exista nu mai puțin în moral, material, sânge, intelect — artificială, căpătată —, nu se va stinge nici de formă nici din uz de cât odată cu omenirea, sau cel mult cu spiritul și firea ce o conduce și face a fi astfel. Acești corberi, acești apărători ai uneia și alteia, ai drepturilor și egalităților de formă, în teorie și de ochii lumei— și gâzi ai lor în fond, în practică și realitate—,ca și ai inegalității, prejudecăților și drepturilor câștigate, îmi par mai monstruoși de cât tâlharii de codru și de drumuri cari ucid doar corpul și prădează doar averea unui ins. Dar care 'i banditul ce și-ar da vot de blam? a se condamna și a'și considera nelegiuirea de atare? Chestie de apreciere. Ne scuzăm totul când totul e opera noastră; ne felicităm și suntem felicitați de toate când reușim și mai cu seamă când nimeni nu are curagiul și puterea de a ne blama sau condamna. Când pungășii, hoții, crime, asasinate și orori în massă ne sunt un drept și proprii numai nouă; când scuze, blam, condamnare, putere—morală și materială — e la noi, suntem noi, și numai apanajul nostru, al celor inferiori în număr dar superiori în jmecherie, semeție și avut,—cine ni le poate oare contesta și imputa? Rezonul, dreptul și dreptatea nu le au și nu le fac de cât minoritatea. O zicem, pentru că n'o facem. Și făcând'o, voi, cum ați putea-o zice? ca să vă credem, chiar de nu v'ați crede, inșiși?

Apostolul sau demagogul bietei muncitorimi neștiutoare, credule și încrezătoare, îi jelește în bocete și tângueli robia proletară. El îi cântă desrobirea, îi chiue emanciparea, îi făgăduește marea cu sarea : cerul cu stelele și raiul pe pământ — din pământul, din mana și avutul altuia. O

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zidără și întărâtă contra capitalului — deși capitalul nu-i nimic de vină, ci capitalistul... hidră e de... condamnat—, și'i împuiază capul cu monstruozitatea inegalității sociale. Totul în teorie, de la gură însă. Căci avariția și egoizmul e mai tare de cât el: Nu'l lasă a'și practică și cumpăta bocetele lui și lăcrămile altuia. In practică și realitate însă, când nu e pe tribună sau la biroul lui de scris, el e... un om practic. La fabrică, la moșie sau dugheană, în casa, în republica sau statul lui, el se vede și se vrea un mic rege, un senior. Din fanaticul idealist mi'l vezi —dar nu se vede—un altul, materialist. Aci el prinde și încătușă lumea în lanțuri; i le strânge pe cât poate; o tescuește și o stoarce cât îi place. Și, intors iarăși la tribună sau birou, în hohotele ei de plâns și râs îi tună și retună despre... umanitate, libertate, egalitate, fraternitate, datorie, drepturi, ideal! Robește și umilește lumea, încătușează tineretul în slugărnicie, în loc de a'l lăsa slobod, să facă industrie, comerciu, economie și cultură pe socoteala lui, a fiecăruia din robi. Aruncă dintr'un capriciu lumea în mizerie, pe drumuri; lasă în chinurile foamei și ghiarele morței droaia de copii, de pui de românași, gonindu-le mame și surori în brațele rușinei, pe strade și pe bulevarde: Spiritu'i practic și burta'i nesățioasă nu le mai poate... îngădui — de pildă — micul lor comerciu de fructe, de alimente și de alte mărunțișuri la ușa unei... republici, gări, piețe etc., unde bietele să'și mai poată reagonisi o balegă de mămăligă pentru ele și copii. El sau ei fac pe nobilii, pe civilizații, pe umanii, însă numai atunci când interesul nu le dictează barbaria, brutalitatea și etceteraua. Și'și zic și vor să treacă: filozofi, umani, idealiști, reformatori etc!...

Alții, tot dintre aceștia, ce nu vor să pară ce le place atât de mult a fi, ne spun *că natura a hărăzit de toate egal tuturor veșuitoarelor. Că oamenii nu trebue să se deosibească unii de alții în trai și munci; că toți paraziții, trântorii și derbedeii de burți verzi și fii de bani gata trebue sau ar trebui să trăiască și să muncească cu toții, la fel. Și că repulsiunea de muncă o simt* — în lipsa creșterei în ea de mici—*o simt numai inșii bigoți* —adică noi, — *incapabili de o logică matură, de un raționament înalt!...* Ah, ah! dragii mei prieteni! ce mult aș râvni să port targa unui tiran care i-ar înfunda pe toți acești falși apostoli în largul falanster al unei temnițe sau ocnel Ca acolo, zăvoriți și izolați, fie singuri, fie în comunitatea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sau tovărășia celor din urmă blestemați, pe cari să ni-i poată moraliza, el, acel tiran, să nu fie o natură atât de vitregă ca aceea care *ne hărăzește tuturor totul egal(!)*, cum zic ei, ci care să fie întru adevăr mărinimos și blând: în a le hărăzi o egală și simplă hrană, o simplă și egală muncă, și din când în când și câte nițică constrângere la munci de brute, de umilire și de înjosire. Aceasta pe de o parte ca să le putem constata fracheța sau fățărnicia în profesiile de credință, iar pe de alta, ca mai apoi, eliberându-i, după o lungă obicinuință să se poată conforma principiilor profesate. Adică: să se poată scuti de slugi și de hrana copioasă, al cărei pristos să-l poată împărți cu proștii, cu lipsiții; și în acelaș timp și scop, spre a nu mai frustra omenirea de strictul ei necesar, și totodată, de brațele și produsele a mii și mii de oameni, pe cari îi abat azi de la muncile și îndeletnicirile utile, spre a le servi fiecăruia ca robi, - dădace, pezevenghi — nimic alt de cât obiect de degradare a propriului lor semen, frate! Atunci, și numai atunci și astfel, aș putea fi încredințat că profesiile de conduită le-ar fi la înălțimea acelora de credință, și că, atât în aparență cât și în realitate, noi nu le-am mai părea *puturoși și brute*: fie *vite*, fie *bestii*. Și nu mai puțin, că nici prin scrieri sau prin presă n'am mai fi — pentru ei — niște derbedei și declasați: *o masă de trântori, de haimanale și pungași cari formăm clasa slugilor și a robilor la București și în toată România!...* De ce pentru o secătură să aruncați blamul asupra unei clase întregi? De ce pentru un declasat să condamnați o masă întreagă? Mai cu seamă când chiar secătura sau declasatul nu-i de cât opera pehlivăniei voastre — cum vom încerca a dovedi?... Ah, de-ar da Domnul să ne răsbunc, fie prin voi, fie în urmașii voștri, ca să vă arunce între noi și să no ajungă urma! Ca atunci, fiind sau devenind niște robi și slugi model: harnici, de ispravă, nu leneși, de nimic cum vă părem a fi, să puteți avea tot dreptul a ne insultă și degrada că nu vă semănăm!... Dar, s'ar putea oare, o minune ca aceasta? O nu! Atât voi sterpii cât și stârpiturile voastre toate, ați prefera mai bine moartea de cât viața noastră moartă — de ambiții, vanități —; mai degrabă și mai bucuros temnița sau ștreangul de cât lanțul mizeriilor și torturilor noastre!

* * *

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Fiind aci vorba de slugi, de aceşti nenorociţi şi prigoniţi robi moderni, despre cari, cum vedeţi, ca şi despre atâţia şi atâtea altele, aducem vorba poate numai dinadins, spre a vă putea spune tot ce avem de spus, — fie-mi îngăduit a vă pomeni ceva şi despre ei, a căror stare şi viaţă după cum bine ştiţi mi-a făcut tortura întregei mele copilării şi tinereţi. Fi-voiu oare scutit de ea la bătrâneţe ? Nu cred. Crezând-o m'aş înşela şi desamăgi singur. Obicinuinţa gândului cu răul sau cu o stare rea te face să o suporţi atât de uşor şi bine!

Ni-i presintaţi, atât verbal cât şi prin scris, de leneşi, de corupţi, de tot ce societatea— harnică şi virtuoasă!— are mai murdar şi ordinar. (O fi! Ce poate şti o slugă care n'a avut de cât stăpâni, despre ce se petrece prin palate, şi mai cu seamă prin capetele celor ce le locuesc?) Pentru ei, pentru ei sau noi cari nu avem de cât sfinţenie şi laude pentru voi, şi cărora ne-aţi cere să vă păstrăm şi arătăm numai dragoste şi stimă, voi nu aveţi de cât hulă, ură şi dispreţ : maltratări drept răsplată şi schimb la gudurări. Ce nobile sentimente! ce educaţie frumoasă! Nu-i aşa ? Unde şi la cari însă?... Ni-i mai prezentaţi — ca un merit pentru voi — de mojici, de barbari şi ca sălbatici, — în serviciul unor nobili, cavaleri, civilizaţi! Ni-i mai faceţi haimanale, pungaşi, hoţi, — refractari culturei şi aspiraţiilor sentimentale ale unor oameni virtuoşi, cinstiţi, model! Şi aceasta fără a cugeta şi cerceta dacă oprobriul îl meritä cu toţii, dacă am fi întru atât de leneşi, de corupţi şi decăzuţi pe cât ne acuzaţi— de nu pe cât ne sunt acuzatorii, cari ne excelează în lăudabile calităţi şi pilde! Că ne credeţi şi-i zugrăviţi astfel, o ştim şi convenim cu toţii. Că în noi şi între noi vă considerăm şi judecăm mai altfel, adică, că spre a vă fi la înălţime ar trebui să fim mult mai decăzuţi—bănuiţi-o oare ? Nu! spre a vă egală ar trebui să întrunim toate calităţile monstrului uman. Pentru nişte patroni sau stăpâni... model de hărnicie, modestie, creştinism, mărinimie, omenie, civilizaţie, cultură, bogăţie etc.! e foarte adevărat, n'ar trebui să fim atât de leneşi, îngâmfaţi, păgâni, netrebnici, barbari, selbatici, calici şi mizerabili, în dublu înţeles. Dar ertaţi-mi întorsătura, cum pot fi şi deveni unii morali, oameni de treabă, de ordine şi de progres când peste tot la alţii nu văd de cât netrebnicii, anarhie, ruină ? o întrecere în neomenii şi vicii ? Cum s'ar mai în căpătâna în viaţa lui de sfânt, când simte că diavolii nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

duc pe aceea de podoabă și risipă a lumei mari de cât prin chiar jefuirea muncei și avutului lui, poprit prin volnicie, pretexte de spargeri și stricăciuni imaginare ? Ce idee și icoană credeți că își pot face ei, chiar de acei mari boeri și mari cucoane, când le văd în echipagii, în case și nemestii de prinți, atunci când li le cunosc și judecă isvorul, din care curg și sunt făcute ? Ce cugete și sentimente credeți că se zbat în ei, și mai pot hrăni pentru voi, când vă știu și le văd promotori și protectoare de orce S. P. A. nac, și în acelaș timp nu mai puțin jefuitoare și prigonitoare a tot ce'i om și omenesc ? La ce moralitate, cinste, omenie te mai poți aștepta, și mai pot avea sau păstra în ei, din ce aveau, când își dau seamă că sus de tot, printre voi, se lăfăesc banditi și scorpii pentru cari temnița sau ocna ar fi poate... cam puțin ? că printre acei pe cari îi stimați și admirați mai mult sunt atâți tâlhari, monștri, cari se plimbă în automobile și echipagii princiare prin spolierea și robotirea noastră !—cari își fac conace și palate de voevozi și își cumpără moșii, grămădind averi peste averi prin jaf și tâlhărie publică, particulară, prin jefuirea și poprirea salarului sau muncei or cărui servitor și muncitor !? Ce respect de voi, de bogăția și proprietatea voastră mai poate avea țăranul, lucrătorul sau mojicul mizerabil și pribeag, când știe că nu i stoarsă, îngrămădită și sporită de cât din mizeria, spolierea, vlaga lui? pe fecunditatea lui și a-lor lui ?! Ce? Ce alt de cât, conștient fiind, de a regreta lipsa cirăciei și ucenicilor unui Neceaieff, Ravachol, Rascolnicoff !?... In nebunia desperării și revoltii lor sau lui, printre scrișniturile de dinți invocând numele unui Bertold și Nobel, și-ar zice că fioroasele lor născociri n'ar putea și n'ar fi putut nici când servi unor cauze și scopuri mai umane, mai nobile și ideale, de cât la distrugerea unor atari fioroase și primejdioase fiare !... Ce ? Vroiți nume ? Ați vrea fapte ? O, nu! nu! Nu vroiu să vreau eu. In locul înfierării unuia să lăsăm mai bine stema nemerniciei să anine asupra tuturor celor cu musca pe... frezură ! — Și ? Și ? Ce-i ? ce vrei cu asta, Nea Ioane ? — Ce i ? ce vreau ! Oh ! cu asta, sau cu toate astea, măre cucoane și boer, vroiu și este, luați a-minte, nimic alt de cât un strop de apă la schinteile și la tăciunii ce continuu ne aprindeți și zgândăriți, spre pârjolul și anarchia de mâine, — orori de cari în chip atât de ipocrit și îngâmfat ne acuzați și condamnați numai pe noi !

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

O, voi, o voi neoamenilor și mișeilor de voi! Atunci, atunci când în loc de plată, de simbrie sau de dreptul muncei bietului nenorocit ce v'a muncit sau v'a slujit îi dați ocări, sudalnice, bătăi și prigoniri; atunci când după asta îi opriți chiar hainele, avutul, proprietatea — ce-i cereți a v'o respecta, și nu cum îi dați pilda — aruncându l flămând, gol, desculț în stradă și în ger, ba chiar bolnav, în frigurile bătăilor și fricei, a lipsei de foc și de orce adăpost,— atunci, atunci nu cugetați voi monștrilor: *ce sunteți ? ce pot ei deveni ?* Nu chibzuiți, să vă dați seamă, neoamenilor și călăilor de voi, că sunteți făptuitori de neomenii, niște călăi autori de neoameni și călăi, patroni de mișelie și viitori mișei ? că atunci când ei și ele se răsfrâng pe voi sau se întorc în contra voastră nu'i atât opera și vina lor ? Dacă nu atunci — în clipa de furie și de arțag, când îi faceți mizerabili și-i reduceți în desnădejde—cel puțin mai apoi, în urmă, să nu puteți voi avea o clipă de reculegere și sânge rece, în care să vă vedeți și judecați ce faceți: apologia și cultul crimii, prin faptă, apologie pentru care pe noi, dacă am face-o prin palavre, ne-ați condamna și taxă de infami și sceleraţi ? Cum ? nu cugetați și nu vă dați seamă, că plăzmuiți leneși, paraziți, declasați, pungași, hoți, criminali și asasini ? — cum cunoaștem și am cunoscut atâția, atâtea cazuri ? Nu admiteți, și nu prevedeți, că fiind cauza puteți fi odată efectul, necinstirei, declasărei, desperărei și nenorocirei lor ? Cum cugetați voi că 'și-a păstra el mai apoi cinstea, când vede că necinstea e patroană, că numai ea e patronată și 'ntronată deși la patroni ? Cum ar mai ținea la omenie, la omenia moștenită sau înăscută 'n el, când știe că ea nu'i întrupată și încarnată de cât în el și a-lor lui, numai în prostimea la care această stemă e singurul avut și titlu, numai în acei ce nu v'a gustat încă din fiere și sunt mai tari de cât păcatul ? Cum ar mai putea el avea atâta abnegație și stoicizm în el, ca să se mai resemneze în supunere, în hărnicie, modestie și în cinste, unde vede numai moartea, când îl provocați și împingeți la necinste, unde după pildele ce'i dați nu vede de cât scăparea ? Cum să mai rămână sfânt, la cherimul disprețului și umilirilor unei întregi lumi de diavoli ? Cum ar mai fi un om de treabă, în grația maltratărilor or cărui netrebnic ? de omenie și model, în prada torturilor or cărui pezevenghiu, pungaș, hoț, bestie sau monstru ? — cu toții atari de la vlădică numai până la opincă ?... Nu, nu!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

După toate cât îndură, câte pate, cât îl paşte, el cinstit şi cum a fost nu mai poate rămânea. De rămâne totuşi, atât de greu şi de cu cazną, unul, zece la o mie, ei sunt filosofii, suflete superioare, mari : nişte martiri, nişte sfinţi, nişte Christoşi. Că rămân atât de puţini astfel, e logic, nu mă mir. Ceea ce mă nedumereşte însă este faptul că din restul de păcătoşi şi necinstiţi — reduşi sau împinşi la necinste par'că numai din cugetul ca prin prigonirea, condamnarea, întemniţarea şi aparenta lor îndreptare să vă puteţi căpui ocupaţii sau un mijloc de egzistenţă—este că la mia de victime şi mucenici nu dau nici barem un monstru răsbunător al necinstirei şi prigonirei lor.

Că servitorul român ar fi leneş, puturos şi decăzut (?). Posibil. Să îngăduim şi recunoaştem chiar, în parte, ca temeinică şi dreaptă, defăimarea. Admite-i-aţi însă în totul şi lui reproşul, că după stăpân şi sluga ? că de lenea, prostia şi destrăbălarea copiilor nu pot fi învinuiţi de cât părinţii ?... Că în servitorul de alt neam aţi afla un om inteligent, moral şi model de hărnicie (?). Iarăşi se poate. Cum s'ar putea însă, fără a te crede un tâmpit, sau fără a nu părea în ochii altora ridicul, ca să-ţi atribui calităţile lui ţie, şi defectele celuilalt altora ? Ca dintr'unele, datorite păturei aceluia culte, nobile, bogate, să-ţi faci un punct de glorie şi de mândrie ; dintr'ale celuilalt, graţie păturei lui sau gaştei tale, să ţi faci nu mai puţin obiect de josnicie şi ocară ?

Instinctul, înclinarea, patimile, firea pătimaşă, teama de suferinţele nelipsite zbuciumului muncei, pe noi ca şi pe vite ne îmbie spre lene şi nemuncă : după hrana din belşug spre somnul dulce, de pristos. Şi aceasta, pe noi nesocotiţii de jos cu atât mai mult cu cât pilda ni se dă de sus, unde viaţa de farniente în pristosuri e o regulă înălţată în religie sau cult. Cărei vite, bestii sau filozof dar nu-i place să mănânce şi să doarmă bine, la căldură sau răcoare, după împrejurări şi vreme, fără trudă, fără griji? După părerile şi aprecierile voastre—exprimate—de sigur cel mult acelora din coadă, *lipsite de simţiminte nobile şi înalte raţionamente*! După ale noastre însă, mai mult simţite şi profesate de cât exprimate, ca şi după ale or cărui spirit... inferior—dar nepărtinitor—încheerea n'ar putea fi de cât contrară. Anume, că regula de asemuire dintre fioroasele bestii umane şi animale numai celor de după cap li se aplică : Excepţia nefiind de cât pentru el unul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi noi alţii: Acele de la mijloc, de prin centrele de oraşe cu acele de prin extremităţile de câmp şi codrii, cu tot spazmul de condei şi grai de a dovedi contrarul idolatrizat şi practicat, se asemuesc în totul şi în toate. Având aceleaşi firi şi înclinări nu trăesc şi nu se conduc de cât prin aceleaşi apucături, instincte : Ca porci şi bivoli, lipsiţi de or ce griji şi trudă unii, ca lupi sau tigrii, fără nici un spazm pregătitor alţii. Cu toţii prin dreptul graţiei de jaf şi rapt ce-l au asupra blândelor şi neputincioaselor vite. Vicleniа şi forţa hărăzite lor de D-zeu sau dracu li tot harul şi darul dăinuirii scârnavei şi fioroasei lor vieţi. Existenţa marei lor vieţi şi vanităţi nu-i de cât fructul acestor singure două calităţi. Sudoarea, ugerul, seul, sângele şi toată vlaga bietelor vite, numai prin acelea li batjocura şi prada lor. Cum ? prin cine şi prin ce ar trăi unele sau unii de v'ar semăna altelele şi alţi ? Ce am deveni cu toţii, de v'am semăna pân' la unul—în hărnicia, modestia, simplicitatea şi cumpătarea ce vă fac admiraţia şi lauda! Ce bogaţi şi luminaţi n'aţi fi. de n'am fi atât de puturoşi şi proşti, pe cum ne ziceţi —nu-i aşa ? Doar grăsimea boului se trădează după povara şi durata zilelor de jug ; a fiarei după raritatea vitelor şi abondenţa trântorilor; a sobolanilor şi a mulţimei lor prin sterpiciunea pământului şi pustietatea morii !

Că servitorul vostru şi ţăranul nostru e sau ar fi cum îl credeţi, de nu cum ni'l împroşcaţi—posibil, nu'i mirare. Căci când cu toţii, dela mic pân' la mare, de la vlădică şi palat pân' la opincă şi bordei înclinăm şi excelăm atât de mult şi de cu drag în hărnicie, modestie, cumpătare ! —vinovatul nu poate fi de cât el. De ce însă numai pentru el hula, când o meritâm cu toţii ? De ce ocara pentru toţi, când dela regula voastră majoritatea lor fac excepţii? Cunoaştem şi noi întru cât-va oamenii şi lumea,— lumea ce leagă pe stăpân şi slugă, mai cu seamă. Aceasta cu atât mai mult cu cât din starea unuia şi altuia nu ne poate fi nimic strein. Şi deci ca s'o zugrăvim, tot ce ne lipseşte nu'i atât cunoştinţa, cât dibăcia sau măestria în a o tâlcui şi spune.

Dat ne-a fost, în viaţa noastră hoinară, să vedem servitor francez sau neamţ, nutrit, ştiţi, cum vă nutriţi, boereşte—cu peşte, supă, mâncare, friptură, legume, salată, brânză, prăjituri, compot, fructe, vin, cafea, toate la o singură masă—muncind apoi cât patru ; şi nu mai puţin, alţii sau altul român, hrănit românește, ţărăneşte—cu mămă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ligă, ceapă, praz, fasole, varză, și alte scatoalce și calcavuri drept ridicula'i leafă—făcând treabă cât doi—din acei pomeniți francezi sau nemți. Mirat pe o clipă, prin continue observări și mature chibzuiri mă dumirii și recunoscui în urmă, că atât hărnicia unuia și altuia cât și lenea sau trândăvia altora nu'i și nu sunt nici de cum apanajul rasei lor sau rezultatul propriei lor firi, îmboldiri și aplicări — însușiri proprii cutărui or cutărui popor, păturî, localități etc. — cât al acelei lăudabile educații, creșteri: modelării și pildelor date în copilărie, în vârsta formării caracterului sau firii, între 8—15 ani. Nu erau și nu sunt decât fructul sau fanaticii cultului în care s'au idolatrizat unii; nimic alt de cât produsul acelei nobile și înțelepte mustruluiri și îndrumări date altora de către pătura lor superioară, de niște părinți, stăpâni și oblăduitori model: ai mentalității formate de niște legi, moravuri, și obiceiuri omenești. Zicătoarea poporului: „Cum e tureul și pistolul" lămurește și oglindește îndestul aureola stăpânilor prin arma slugilor; și încă fără pic de umbră și pată. De totul deci nu'i el vinovat, ci de toate sunteți numai voi: creșterea, moravurile și legile voastre. Băeatul sau fetița cari pân' la 15—16 ani n'au fost puși la muncă, nici de cum dedați la suferințe și la greutăți, la oțelirea sau tăria de fire în a le învinge și îndură; acei cari pân' la această vârstă n'au avut de unde lua de cât năravuri și pilde rele, — de aci încolo totul e de geaba, totul e prea târziu. Virtuțile i-au perdut și viciile ni i-au cucerit. Ei sunt deja formați și dedați unei regretabile vieți, unor înclinări și regretabile îndrumări! — cum vom cerca a dovedi mai târziu.

Tot astfel vă putem spune și imputa despre hărnicia sau trândăvia țăranului. Din lenea, din putoarea și corupția ce vă zgude și vă adoarme voi nu știți alta decât să ne huliți și 'nvinuiți. Probabil ca să ne luați dreptul de a v'o face. După ce că vă lasă să trăiți și 'l lăsați să moară, după toată neomenia pildelor și faptelor de bestii și putori îi mai înveninați și agonia prin balele gurei și condeiul vostru otrăvit. Nerușinaților și nemernicilor de voi, cari huliți și calomniați pe propriu-vă frate! Voi minți, minți ca o...femee. Îl pomenești cu epitete nemeritate, pe când i-le-ați prea merita, pe când i-ați prea merita tot scuipatul. De la un străin, de la un bun cunoscător străin, care cutreerase și studiase toate popoarele lumii, toată lumea în cele patru colțuri ale ei — nu însă lumea voastră de trân-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

davi, de farnienți, de căţele şi dulăi, de porci şi scroafe puse pe îngrăşat, ci a noastră de martiri, de albine şi furnici —, am auzit laude ce ne pot mângâia şi răsplăti de toată hula şi dispreţul sub care ne doborâţi. Am auzit că afară de poporul sau de lucrătorul chinez şi japonez nu 'i popor şi muncitor mai harnic, mai rezistent şi sobru pe pământ. Când el, streinul, vedea copii şi copiliţe între 10-15 ani mânuind sapa, secerea, furca etc. ca nişte automaţi, ca nişte năzdrăvani ; luându-se la întrecere cu cei mai harnici şi voinici români, bulgari şi unguri, el se oprea pe loc, înţărmurit şi uluit. Si crucindu-se, împleticindu-şi braţele pe piept se mira, ne admira, rămânea dus pe gânduri. Şi când din aiurări şi agitaţia de suflet îşi revenea în fire, oftând şi răsuflând din greu el exclama în tot-de-a-una: „Ah ! ah !.. Voi sunteţi un popor de zmei şi diavoli : îmi faceţi impresia unor titani, unor atlaşi. Dacă jupiterii voştri ar fi mai cumpătaţi în fulgere şi trăznet, voi aţi atinge cerul : aţi îngrozi lumea şi nu v'ar încăpea pământul. Voi aveţi o vitalitate, o energie, însuşiri... cari vor desarmà toate armele, ale tuturor duşmanilor... Dar minunea, sau miracolul, când privesc şi când admir atari fapte şi privelişti, pentru mine e : De unde atâta energie ? atâta forţă ? atâta cheltuială de puteri ? .. Din mămăliga aia (?) din buruenile alea ?... De unde atâta hărnicie, întrecere, emulaţie în ea, când în juru'i şi d'asupră'i nu vede de cât lene, inerţie, monstruozitate omenească ?"

Bine înţeles, pădure fără uscătură nu-i. Vorbim de majoritate, nu de excepţii. Generalizând chiar, dacă românul, muncitor unui strein sau dacă ţăranul la munca unui boer or a unui arendaş e mai puţin harnic, de cât la el, în propria-i muncă, sau dacă carna nu sunt de aceeaşi hărnicie ca şi vara, — de una bine face, de alta nu e vina lor. Leneş, prost şi puturos fiind — de nu părând cum e învinuit — el are mii de scuze, o vină însă nici de cum. Căci de la cine vroiţi să ia el sau să fi luat ca pildele de hărnicie, de modestie, economie, cinste, destoinicie şi de or cari bune şi rari calităţ ? De la boeri, moşieri, arendaşi ? De la subprefecţii, argaţii şi slujbaşii unora şi altora — virtuoşi şi omenoşi ! De la instruiţi, de la cazoni, de la dascăli, dăscăliţe, moaşe ? de la adunătura şi căzătura ceea toată de pe la oraşe, strânsă de prin centrele focarelor de lene, de corrupţie şi vicii şi trimisă apoi pe la sate spre a ni le moraliza, întrema sau infectà ? Da ?

Dacă deci unul şi altul e astfel, asta nu e de mirat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Trebue şi trebuia să fie astfel. Nişte leneşi şi depravaţi părinţi numai harnici şi virtuoşi copii nu pot avea. Vina şi ocara dar nu-i de cât a unor astfel de stricaţ şi nemernici părinţi, pe cari nemerniciile vieţei lor de bestii şi paseri de pradă îi împiedică de a şi scoate din nişte copii naivi şi mlădiabili numai oameni de ispravă. E a putorilor de stăpâni pe cari lenea îi împiedică de a-şi preface slugile în oameni harnici. E a deşteptilor pe cari partea proastă a unei falşe deşteptăciuni nu i lasă în a-şi deştepta proştii. E în fine a tuturor oamenilor de nimic cari nu ne-au produs şi dat de cât netrebnici şi netrebnicii.

Ca dovadă şi ca sprijin, că scuza e numai pentru ei neputincioşii, iar vina şi ocara numai pentru voi atotputernicii, fie-ne îngăduit a vă pomeni şi răfui puţin faptele, din fapte :

Bună oară : Dacă întâmplarea aduce în casa voastră un om sau servitor leneş, voi în loc ca să faceţi din el un om harnic, — lenei lui i-'i adăugaţi pe a voastră. Dacă se întâmplă cum-va să vă ajungă în mână sau la îndemână vr'un tâmpit, vr'un „ignorant", prost, voi, ca oameni deştepţi ce sunteţi sau vă credeţi, în loc să vă bucuraţi şi să mulţumiţi lui D-zeu, hazardului şi împrejurărilor că v'au hărăzit inteligenţa şi totodată şi mijlocul de a v'o întrebuinţa în mod inteligent, uman şi patriotic, voi prin brutalitatea şi neomenia voastră îl tâmpiţi şi prostiţi din ce e mult mai mult. Dacă vă pică în ghiare vr'un sărac, şi cu el odată şi prilejul de a'l pricopsi fără vr'o pagubă pentru voi — spre lauda voastră şi binele lui, spre trăinicia neamului şi propăşirea ţării — voi, invidioşi şi haini cum sunteţi, mai curând i-aţi lua viaţa de cât să i întrămaţi avutul. Dacă vă vine în casă vr'un stricat, vr'un vicios—cu toate că chiar virtuos venind atmosfera caselor voastre vicioase îl transformă pe dată într'o lepră socială —, în loc să scoateţi din el un om de ispravă, un model de cinste. de virtute — căci n'am un dram de îndoială că n'aţi fi în stare ca s'o faceţi, când aţi vroi-o —, voi, voi câini şi depravaţi cum sunteţi îl faşonaţi într'un pungaş, haimana, hoţ, tâlhar şi ucigaş— răsbunător cel puţin. Dacă vă cade în capcană vr'o fetiţă, frumuşică şi cinstită, în loc a-i năzui şi pregăti — spre fericirea ei, spre cimentarea moralei, familiei şi neamului — căpătuirea şi căsătorirea, precum făceau bunii şi marii noştri boeri mai de mult, voi de cum o zăriţi o trufandă îi plănuiţi necinstirea şi pregătiţi nefericirea : Ii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ruinați corpul și depravați sufletul atât de mult și de neomenos, încât ucigașul care i ar stinge zilele ar fi un salvator atât al nefericirei ei cât și al adevăratei societăți : In loc de un blestemat păcat el n'ar face de cât o isbăvitoare popană. Dacă întâmplător vă treziți în case cu servitoarea desfrânată, stricată din fire sau de împrejurări, voi, ca niște oameni conștienți și demni ! în loc să întrebuințați toate mijloacele ca s'o aduceți la brazdă, spre cinstea și datoria voastră de oameni, de oameni luminați și noblil, în loc s'o îndreptați ca niște buni părinți, fie prin blândețe, fie prin asprime, fie chiar prin nițică păruială, care numai regretabilă și de condamnat nu poate fi, când e administrată spre un scop bun, spre fericirea și îndreptarea nu numai a insului ci chiar a întregei societăți, voi de n'o corrupeți și mai mult mai bucuroși a ți arunca-o din nou în stradă, în spital sau lupanar. Iar asprimea și chiar bătaea de-o întrebuințați când-va și cum-va, e mai mult spre a vi se preta la or ce gusturi : mai mult din porniri bestiale, din capricii copilărești, din ură, îngâmfare, răsburnării josnice. toate și totul spre nenorocirea și peirea aceleiași societăți și înse. (Nici îndoială, nu generalizăm. Sunt sau vor fi egzistând, de la această criminală regulă, și răslețe excepțiuni. Dat ne-a fost a cunoaște și noi una. Și ca lauda sau cinste memoriei sale trebue s'o mărturisim cu recunoștință și mândrie. Dar... ce desamăgire pentru voi, bunii mei prietini ! — și nu mai puțin ce pată și blam pentru mândria noastră boerime — când veți afla că ea era... de origină... din acei *Vaillanți* sau curagioși francezi !) Dacă norocul, nenorocirea sau întâmplarea face ca să vă easă în cale un țăran, sau un nenorocit și năpăstuit de D zeu și oameni, pe care cu sfatul sau cu ajutorul degetului vostru mic l'ați putea fericì, cel puțin prin mângăeri, voi de nu prin neomenia, scârba și disprețul ce vă inspiră, cel puțin prin mândria și ironia ce vă caracterizâ îi faceți viața un infern și-i întăriți c r e d i n ț a că diavolii nu-i sunt de cât oamenii : In locul linguriței de balsam nu-i dați de cât cupa cu venin. Dacă hoția sau pehlivănia vă ajută și vă face prințișori și regișori, peste conace și palate, peste domenii sau moșii, peste instituții sau societăți, peste sate, peste cătune și orașe, peste oameni și pământ în fine, — faceți-l voi oare raiul ? hărăziți-le lor cerul ? sunteți-le lor sfinții, zeii și dumnezeii ? acei mari și superiori oameni ce vă pretindeți și le impuneți a vă crede ? O, nu ! nu ! Voi nu le sunteți decât demonii sau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

monștrii sorociți a-l popula și infecta: a-i sugruma și devora sufletul. In locul belșugului nu le dați de cât mizeria, în locul luminei nu le faceți de cât bezna, în locul fericirei ideal nu le hotărâți de cât tortura bestiala: In locul civilizației și demnităților de oameni nu le dați de cât monstruozitățile celei mai fioroase barbarii! Distrugerea bordeelor lor și semănarea mizeriei și morței printre ei v'o considerați de aureolă, o glorie de buni români și de mari oameni, iar imputările sau învinuirile ce întâmplător v'ar face, la acestea, că nu ne construiți case și nu le favorizați beșugul sau viața, li le înfierați nu mai pre jos cu pecetea de renegați, de criminali și anarchiști! (Ne imprașcați și le-ați strigat continuu și la toți; *anarchie și anarchism, criminali și anarchiști!* Ei bine: Voiți anarchie? Vreți anarchiști? O aveți și i veți avea! Invinuirile și provocările vor avea efect și nu v'or fi d'a surda...) De asemenea, din înălțimea slavei, podoabei și mărirei de atotputernici și hotărâtori, la sate, la țară sau mahala în loc să ne trimiteți și să ne fiți trimis îngeri și apostoli cu duhul blândeții, heruvini și soli cu ramura de măslin sau cu daruri dumnezeești, cari să ne mângâe și mântue de focul și din focul ghenii, ca și din ghiare de satane, voi... voi dumnezeii noștri vitrigi nu ne-ați trimis de cât draci cu felurite cângi, cari să ne îndrăcească și canonească lumea. Nu ne trimiteți de cât diavoli cu năravuri depravate și împelițate, cari să ne revolte și desnădăjduiască din ce în ce mai îndrăcit. In loc de administratori, de gospodari, de doftori și luminători cari să ne dea lumina, belșugul și tămăduirea atâtor boale și mizerii vechi, nu ne-ați trimis și pricopsit de cât cu bolnavi și pătimași noui, cari să ni le întrețină și întărâte, cari să ne bântue și molipsească, cu atâte patimi, mizerii, boale și neomenii noui!.. Și neștiind sau prefăcându-vă a nu cunoaște cum și de ce tânjim, sărăcim și murim, vă mirați de ce suntem declasați, mizerabili, desperați și revoltați!...

Acestea din punct de vedere social și uman. Să vedem acuma altele din acela economic, național și patriotic:

Ca să nu intrăm în marea și înalta voastră scamatorie publică, politică, financiară etc., de mari și monstruoase afaceri și prefaceri, pentru cari, poate ne lipsește cunoștința (contactul și mijlocul de observație sau studii), ne vom mărgini a vorbi și pomeni tot despre unele ca acelea pomenite, cari scot tuturor ochii și revoltă pe or cine. De pildă:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In patriotizmul și în dragostea voastră de neam, dacă vroiți să cumpărați și comandați ceva, ca niște demagogi naționaliști ce sunteți, alergați întotdeauna la un strein. Dacă aveți de făcut și tranșat sau regulat ceva, în or ce daraveră, bănească mai cu seamă, dați iute fuga numai la strein. Preferați în orce ocazie și caz pe acesta, delăturând insultător mijlocirea sau amestecul or cărui român. Ocoliți cu scârbă și dispreț pe acesta, chiar când v'ar servi mai câinește și mai omenește de cât or ce strein. Când condițiunile ofertei sunt egale, inegalitatea sau cusurul nu 'l aflați de cât la abietului român. Crescuți de mici cu streini și prin streini, e logic să fiți astfel. Când contactul vieței întregi vă e numai cu streinii, sentimentul nu vă poate fi decât înstreinat. Crescuți pe brațe streine, într'un mediu strein, înclinarea și simpatia numai spre români și legea strămoșească nu poate fi. De cum vă lepădați pantalonașii scurți și vă emanicipați de căpăstrul dădacei sau nemțoaicei guvernante, nu vă trădați de cât străinofili și nu vă manifestați de românofobi. Beați, mâncați și vă îmbrăcați numai la streini vă mobilați casa, conacul, capul și chiar canapeaua cu... donele mobile, numai cu și prin streini.

Dacă în casele și pe la moșiile voastre aveți nevoe de vr'un argat sau turc (prin care să puteți îngrozi și jefui satele, spre a pozà mai apoi în filantropi și mecenați pe la oraș) ; dacă în ele și pe la instituțiile sau întreprinderile ce conduceți ați avea nevoe de vr'o lichea-lacheu, de vr'un fecior, vizitiu, vechil, bucătar, samsar, intendent, epistat, comptabil, administrator, instructor, arendaș etc., de vr'o jupânească, bucătăreasă, croitoreasă, guvernantă, profesoară etc., în fine, când aveți nevoe de orce coadă la topor, la toporul prin care ne ciopățiți, cu toată acea scară pricopsită și de pricopseală, voi, *voi* nobilii și deșteptii noștri patri... oți, voi ordonați în totdeauna ogarului vostru de aport — de asemenea tot strein — să vă aducă or ce lighioae numai român — *nu* ! Și de ce ? „Pentru că românu le leneș, e murdar și prost !“ Pe când voi. . suflete curate, voi sunteți harnici și cuminți ! La tingiri, la vase, la câmp, în grajd și curte însă, acolo românul e harnic, e deștept ! Aci e locul lui ! Că nu le-ați cunoaște limba, acestor mojici și proști (?). Că nu v'ați putea înțelege (?). Posibil. Ce nu'i posibil la Dumnezeu și voi ? Dar atunci, de ce n'ați lua ca vechii boeri, copii de lucrători, pe pricopsoală ? ca să vă învețe limba și ca să vă puteți înțelege ? Ar fi atât

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

spre binele și salutul lor cât spre al decavării voastre: faptă pentru care patria v'ar fi recunoscătoare și neamul v'ar binecuvânta!

Dacă faceți vr'o călătorie prin țară, prin orașele provinciale, pe la băi sau stațiuni climaterice, mai cu seamă, atunci când n'o tuliți rasna, ca de obiceiu, peste hotar, pe unde afinitatea de sentimente și de sânge vă atrage,— la cine trageți oare? Unde găzduiți și vă 'ndopați? Unde vă vărsați punga, garnisită de pe noi? Pe cine pricopsiți și fortificați cu ea? Pe vr'un român? la vr'un conațional? Ei ași! Nici când, nici unde! Doar românul nu-i bun de cât de muls și jupuit ca vită, ca plugar, și de călău ca ciolangiu sau ca funcționar. Datoria lui e de a indopa pe boeri într'una, iar a ăstora de a nu'i permite nici o înfruptare. Și de ce? „Par ce que de l'autre côté on parle l'alemand ou le français!" Pe când dâncoa, la român, pe mitocani D-zeu i-a blestemat a nu cunoaște și a nu ști iubi de cât dulce limba lor! Hei! Dac'ar ști și iubi alta (?)... Atunci n'ar mai fi „mitocani și burtă verde". Nu. Ar fi nobili, funcționari, pensionari: Ar fi contopiști, epistați, bonjuriști, sinecuriști, ba, mai știi, poate chiar senatori și deputați.

Elementele acestea streine, favorizate astfel, devin din ce în ce mai mult un pericol național—poate nu atât prin numărul cât prin capitalul lor. Improspătați-vă or care în minte pe streinii ce cunoașteți a se fi pricopsit astfel, și socotindu-le aproximativ averile veți putea ajunge la zeci de milioane. Iar de s'ar face o statistică generală de averile sustrase sau trecute astfel din mâna autochtonilor într'a or căror venetici, spre ruina și peirea noastră, s'ar ajunge la sute de milioane. S'ar vedea că ei deși în minoritate, mai mult de jumătate din bogăția țării e în mâna lor!... Și după toate ne mai acuzați tot voi, tot voi pe noi de streinofobie și de antisemitism!

Prin atari conduite de infamie și blestem a-ți comis o crimă națională: un fratricid și paricid. Insă pentru că nu are cine v'o imputa și dovedi voi nu v'o atribuiți și credeți. Iar când faptele vă vor adeveri-o, va fi prea târziu— chiar spre abaterea blamului și blestemelor posterității.

Produs al unui mediu și unor elemente streine, ne-ați favorizat și fortificat pe altele mereu noui, chemate a vă lua mâine locul. Intenționat poate, ca prin dispariția voastră să nu vi'l luăm noi. Această înstrăinare de sânge și sentimente, rămasă ca moștenire din domnia fanariotă, și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

transmisă sau păstrată în acestea cosmopolite, făcù şi face că în societatea sau lumea noastră mare, publică, financiară, comercială, industrială, privilegiată în fine, nu mişună de cât element strein, corcit. Fiii sau nepoţii: calemgiilor, măslinarilor, alviţarilor şi tuturor işlicarilor streini de eri, cari prin corupţie şi linguşire punând mâna pe comerciu şi pe moşii, de la cari românii erau sistematic înlăturaţi, devenind bogaţi şi nobili ne-au ajuns azi boerii, stăpânitorii şi impilatorii. Şi dacă religia sau un articol din vr'o lege n'ar fi o cauză bine-cuvântată (doar pentru moment!), am geme poate subt o hegemonie mai afurisită de cât a celor din Ungaria, Macedonia sau Basarabia. Pe când aceştia merg spre emanicipare, noi fără vr'o minune sau măcel, mergem la sigur dimpotrivă, spre încălicare. Toate acestea au făcut şi fac ca între clasa noastră superioară şi popor să fie săpată o prăpastie fără de fund. O prăpastie pe care cel mai norocos şi îndrăzneţ om din popor n'o poate trece fără rizicul de a fi îmbrâncit în ea, de către cei cocoţaţi şi răsfăţaţi în partea ei opusă. Aci, în desmierdări şi cu braţele deschise nu sunt primiţi de cât adunăturile aceleiaşi lumi, ce trebuesc căpătuite şi pricopsite —cum şi ea la rându'i fusese mai eri. Suntem două rase distincte — de tip, firi şi aspiraţii diferite —, a căror contopire sau înfrăţire e mai îndepărtată şi mai grea de cât cu a semeţului ungur. Unii cu alţii fraţi de cruce şi de sânge nu vom fi şi deveni de cât botezându-ne într'un lordan de sânge!

Că această corcitură şi adunătură de elemente — ce ni s'a urcat cu ingratitudine pe frunte — e acolo, unde e, sus, là locul ei poate, — ca buni români şi oameni nu le-o contestăm şi nu le imputăm nimic. De aci însă şi până la a'şi aroga numai singurii dreptul de stăpânire, de împilare şi legiferare; de aci şi pân' la a 'şi apăra proprietatea — ce nimeni nu le-o atacă, fără a le-o răscumpăra —, o proprietate sau moşie pentru a cărei apărare aproape nici unul dintre ei sau strămoşii lor nu şi-au vărsat sângele; de aci, cum zic, şi până la a 'şi-o apăra de noi prin chiar bombardările de tun, când de streinul călcător n'au apărat'o nici barem cu bâta sau cu gura—, e un drum pe care mintea noastră mărginită nu'l poate nici când şi cum străbate, pricepe şi îngăduì.

Prin conduita şi dragostea voastră streină ne-aţi înstreinat astfel tuturor sufletele de către voi. Prin admiraţia faţă de streini şi de tot ce e strein, ne-aţi prefăcut

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

viaţa cu totului tot alta, de cum era al-dată. Prin dispreţul, prin ura, hula şi scârba voastră faţă de noi ne-aţi făcut a vă urâ şi duşmâni de moarte. Prin cultul şi idolatria banului, a deşertăciunilor şi destrăbălărilor streine cât şi a tot ce e hain, strein, ne-aţi schimbat şi prefăcut cu totului tot oamenii şi locul. Ne-aţi întors lumea pe dos, nu numai în oraşe şi oraşele, ci chiar satele şi cea de pe la sate. Sântem şi părem un popor strein, pe propriu-i pământ înstreinat. Comerciul, industria, meseriile, agricultura în mare chiar, toată viaţa activă, productivă, bănoasă şi de trafic, e astfel dată şi îndrumată pe mâini streine. Chiar bietul român membru singuratic al acestor ramuri depandă de strein : e la cherimul şi în graţia lui. Prin târguri, pe strade şi pieţe, din două-zeci de firme d'abia una-i românească. In genere 80 la sută sunt în mâini streine. Doar în... comerciul şi industria... sugativă ne ţinem bine ; doar în asta sântem tari ;— nu şi în Moldova însă. Oraşele ne vor trăda tot ce vrei, ale or cărui popor poftești ; numai românești—nu ! Că te-ai afla în Austro-Ungaria poliglotă, în Rusia, în Grechia, în Turcia, în Galiţia, în Palestina sau Egipet ?... D-zeu şi lucifer ştie. Impresia ţi-e Turnul unui Babel. Incurajaţi şi sprijiniţi astfel streinii şi-au format o c tadelă a lor, a-parte, proprie, întărită cu aşa porţi şi metereze, apărată cu aşa arme... că ar rezista celor mai fanatice atacuri. Şi din ea nici un asediu, nici o ofensivă, pasivitate sau boicotare de fanatic boxer nu i-ar mai putea scoate sau forţă, la a capitula. Şi aceasta sau acestea laudă încurajerii ce le daţi şi dragostei ce arătaţi, faţă de ei. Astfel dar, după câte vedeţi, înţelegeţi şi prevedeţi ; când boerii —de modă nouă sau de viţă veche—storc belşugul, pristosul şi banul cu mormanul fie din pământ, fie de pe noi, din pământeni, şi-l dau, şi-l toacă, şi îl papă numai cu streinii, pe la streini ; când aceştia—haznà şi tarapanà a celorlalţi—ca : Hotelier, restaurator, croitor, arendaş, negustor, industriaş, meseriaş etc. îşi cumpără, îşi au relaţii comerciale, industriale, fie nanciare, de schimb, private etc. tot numai cu d'ai lor, procurându-şi — cu drag încă — totul, toate prin streini şi de la ei, înlănţuindu-şi lanţul cât mai lung, în cât mai largi, mai oţelite şi neîntrerupte zale ; când bani şi avere circulă din mână în mână, din pungă 'n pungă, numai între ei, numai prin mâna lor ; când toate afacerile nu se fac de cât prin ei, când tot traficul sânt ei, al lor; când din viaţa stradelor, bulevardelor, pieţelor, a localurilor publice şi de a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

faceri nu se trădează de cât obiceiuri şi năravuri înstreinate, o viaţă de streinizm; când vezi, când observi şi te încredinţezi prin fapte, prin dovezi şi date statistice cum ne dărăpănăm, cum ne stingem, cum ne copleşesc şi ne înghit cu numărul şi cu averea, ei, streinii, cum ei ne-o iau înainte, no intrec în toate, pe toate căile şi terenurile de reală propăşire, şi de trainic progres ; cum elementul autochton sau naţional dela oraş scapătă, degenerează şi regresează în avut, fizic, număr, ducând sau aducând prin el şi ele totodată şi pe a celui de la ţară, la o stare mult mai înfiorătoare ; cum de asemenea acest element e izolat, delăturat sau împins fie la muncile şi la îndeletnicirile de brută, fie la cele de strigoiu, de leneş, de corupţie şi decadenţă, cum ne pierdem zi cu zi nisipul şi temelia de sub picioare, spre a ne înghiţe valul şi a ne afunda la fund, ca mâine, ca măturaţi de un potop... apoi...—cum să nu desperi de viitor ? Cum să nu dai dreptate caţaonilor cari ne zic că nu suntem buni de cât de plugari şi de funcţionari ? Cum mai poţi spera binele, salutul ? Cum să nu te revolţi ? cum să nu critici şi bârfeşti răul, când prevezi peirea, catastrofa, răul din ce în ce mai rău ?Cum mai poţi slăvi şi îndrăgi streinii, capitalul strein, pe viitorii conducători, colonişti şi capitalişti streini !?... Când dai numai de hiene şi de lupi, nu eşti în drept oare să te temi şi sporii chiar de miei ? Când te izbeşti numai de mişei, nu eşti scuzabil oare dacă te fereşti chiar de un om de treabă ? Când eşti victima tuturor, nu eşti în drept oare a te îndoi de cinstea unuia, de omenia or şi cui ?...

Intipăriţi-vă şi vă perindaţi în minte oamenii şi lumea; scărmănaţi-i şi le studiaţi firea de a fi şi deveni a lor. Şi veţi vedea, vă veţi convinge pe dată că numai unor atari fapte, vini, păcate şi neglingenţe neertate se datorează decadenţa noastră morală, materială, fizică, politică, culturală şi intelectuală chiar, Că numai acestea sunt cauzele cari ne prepară ruina, cari ne aduc pieirea : cari fac să privim în sus cu ură, de sus în jos cu scârbă şi dispreţ. De aci derivă înstreinarea şi duşmănia reciprocă ; de aci acel spirit şi instinct hain, înstreinat şi de înstreinare, ce ne paşte şi departe pe unii şi pe alţii, pe unii de alţii, ce egzistă şi persistă cu îndărătnicia şi cu ura moştenită într'unii şi alţii. Şi nu din altă parte ci tot de aci decurge faptul că clasa noastră superioară — oligarchică, subt al cărei despotizm şi speculă gemem—ne e în majoritate înstreinată şi streină chiar de origină, formată din pur sânge

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sau corcituri ne-asimilate și ne contopite încă Streină de noi la sânge, la sentimente, la lege, aspirații, obiceiuri și ideal—ne poate ea oare fi simpatică, și să-i fim ei dragi, din altă dragoste de cât din aceia a bestiei de pradă? Poate ea fi patriotică—în felul sau chipul nostru de a fi —de a ne fi binevoitoare, fanatizată în dragostea de patrie și neam, când fiecare clipă, fapt, lucru întâmplare și imprejurare îi amintește origina ei streină? o pune în cumpănă de șovăire, a înclina mai mult spre tribul, legea, limba, țara din care ne venise de cât spre care adoptase !? Ah ! de ce mă reținde la nume și fapte concrete, spre a vă dovedi că *sângele apă nu se face* !? La ce simpatie, sacrificii, abnegație și altruizm în patriotizm te poți aștepta oare de la prăsila sau dela inșiși măslinarii, panglicarii, bragagii, argații și epistați de eri ? Ce dragoste și durere de țară și popor poți spera dela haimanalele, calicii, lichelele și tinichelele pripășite de mai eri ? cari prin corupție, șarlatanizm, brigandagiu comercial, agricol, politic, ajunși mari băcani, cârciumari, rentieri, milionari, aristocrați, influeți alegători, deputați, senatori, legiuitori, miniștri, stăpâni absoluți și infailibili peste țară și popor ? La ce virtute, omenie, cinste, naționalizm, bună cârmuire și oblănduire peste tot te poți aștepta de la corupții și declasații de eri ? de la fiii unor vicioși, căzături, necinstiți, neoameni ? crescuți și trăiți în cult de perversitate și neomenii ? Ce moralitate și civizm poți pretinde unor cinici, pezevenghilor de altă dată ? fiilor unor destrăbălați, ai unor paraziți cultivați în focar de corupție, grandomanie, cosmopolitizm, orgii ? Și ce sacrificii, ce patriotizm, ce virtute și morală publică sau cetățenească mai poți pretinde și te mai poți aștepta de la bietul popor abrutizat, apăsat, spoliat de suflet, de conștiință și avut când atari neoameni—ce dau tonul și dictonul—îl poartă trufaș și semeț de botniță, de căpăstru și de nas ? La ce legi, ce viitor și ideal mai ai, mai speri și poți spera dela un popor, într'un stat condus de oameni al căror singur merit și virtute e neomenia sau nelegiuirea? de la egoiști cari din patimă și burtă și-au făcut un cult, o artă, un principiu de viață ? de la niște demoni-zei, al căror singur templu e acel sfințit profitului, lui Bacus, Venerii și Fortunii ? al căror nobil mobil, ideal si scop e viața de dihanii și canalii ?...

Strenii astfel protejați și căpătuiți, din golani și din desculți de pe o zi pe alta făcură și fac fabuloase averi. Și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

încă în chip miraculos. Își umplu pungile, și dâldora le trimit la vatra lor. Își umflă buzunarele, și cu ele otova o iau razna cu ifose de prinți, în țări cu vecinic senin și soare—cald, primăvăratic. O șterpelesc la urma lor afară din țara de bogății vrăjite—lăsând în urmă-le jalea, mizeria, iloții, în prada altor ortaci spartani. Și de nu se duc ca niște cocori și rândunici; de ne rămân ca niște uli, bufnițe și corbi, în loc de o urgie simplă avem una dublă.

Antreprenorii streini, arendașii, industriașii, traficanții streini; lucrătorii, meseriașii, adunăturile lor streine; slugile acestora, slugile *boierilor* — streini și înstreinați cu toții; luxul, deșertăciunile, destrăbălările streine; curvele, beuturile streine, ca și gustul hoinărelii prin streini, ca și atâte alte mișelii streine și atâți alți mișei streini ne storc toată vlaga, toată munca și toate sudorile noastre. Sug tot sucul pământului, toate economiile și nemestiile zmulse și stoarse din mănosul de el de către vitele de noi. Și odată stoarse de nu se duc unde duse mutul eapa, ei le trimit în patria sau țeara lor de origină. Ca d'abia ajuns acolo, la bănci și în valori streine, prin mâini și bănci streine, ei să ne facă pe milostivii, pe prietenii și... salvatorii. A ni-l trimite și da iarăși împrumut,—ca sporit iarăși lor să li se dea și iarăși lor să li se 'ntoarcă: Ca să ne poată lua cu zece mâini din ce biet ne dau cu una.

Pe lângă astea, și pe d'asupra tuturor, ca un potop la o recoltă făgăduitoare, acele urgii pomenite mai sus, pe la pag 185-186, pe cari n'ați face rău să le mai citiți, ca să mă scutiți de a vi le repeta: acel haraciu sau tribut modern, de sute milioane, al dobânzilor capitalului împrumutat—doar spre a fi păpat—haraciu în toate privințele mult mai urgisit de cât acela de care d'abia scăparăm mai eri,—el și ele sleindu-ne toate rămășițele rublelor economii realizate de acele făpturi bigote, poreclite de risipitorii inteligenți ca „murdari și ca avari", cumpătate cum zic din acel morman de aur împrumutat și păpat, ne vor lasa în scurtă vreme într'o scumpete, într'o lipsă, într'un ananghin și sărărăcie lucie, neagră, înfiorătoare. Ne vor lăsa și arunca într'o mizerie și desnădejde cum n'am fost niciodată în trecut, înaintea fătării acelui idolatru vițel de aur. Și atunci, strâmtorarea, criza, mizeria și turbarea ce ne va bântui, întâmplător după vr'un an de secetă sau de potop, va fi oribilă, îngrozitoare: De nu prin foamete și sterpiciune,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prin revolte şi anarchii inevitabil ne vor duce la un dezastru: Ca stat şi ca popor vom fi — de nu pierduţi — cel puţin primejduiţi pe veci. Şi aceasta cu atât mai rău şi greu cu cât starea ne va părea şi fi mai rea şi greu de suportat: mai puţin preferabilă morţei. Căci nu mai suntem şi n'om mai putea fi cum eram: modeşti, simpli, mărginiţi şi cumpătaţi în toate: ignoranţi în patimi şi resemnaţi la răstrişti. Dedulcindu-ne prea mult la acel traiu de risipă şi râsfăţ, pe care nu ni-l vom împlini niciodată după gust şi dor; spurcându-ne atât de mult la acele molimi şi păcate civilizate, cari ne vor despera pe măsură ce nu ni le vom realiza; dezvoltându-ne prea mult gusturile rafinate, cunoştinţele şi conştiinţele viciate, restrângându-ni-se sau înrăutăţindu-ni-se în acelaşi timp putinţa de a ne fi satisfăcute. după dorinţă, — vom fi reduşi şi readuşi la simţimintele de fiare: de a ne face din nelegiure un credeiu sau lege: A nu trăi şi a nu mă ferici pe mine de cât prin nefericirea şi moartea ta: Prin desfătări sau desperări a nu căuta şi năzui fiecare de cât dispariţia sau moartea! Şi aceasta sau la aceasta de nu noi, prin noi, prin destrăbălările şi desperările noastre—împinşi de mizeriile sau nelegiuirile noastre—se vor găsi destui nelegiuiţi şi mizerabili cari să ne împingă şi constrângă! Căci spre aceasta, instrucţia, educaţia, emulaţia, oblăduirea etc. totul ne împinge, toate ne constrâng şi no atrag!

Şi când te gândeşti că după toate aceste pozne şi păcate neertate tot voi tunaţi şi fulgeraţi o criză, contra împrumuturilor, întreprinderilor şi capitalului strein! Si când cugeţi că după toate aceste neomenii şi mişelii tot cu căţeii şi dulăii vostri te pomeneşti că chilălăesc şi hăuesc a sărăcie, scumpete, strâmtoare, cumpătare, lipsă de moralitate, de economii şi capital naţional! (Apoi să nu ţi vie să-i... scuipi!) Şi aceasta încă prea pripiţi şi prea degrabă.

Aive răbdare dulăii şi călăii noştrii însă. Căci acel belşug de bani şi mană al anilor trecuţi, a cărui faimă trecuse peste nouă ţări şi nouă mări, vânturându-ne apoi peste a noastră toată pleava şi tot gozul Europii, lacom de bogăţii, de hoţii şi pleaşcă,—acel belşug zic nu era datorit nici lipsei actualelor haite de dulăi şi ciolangii, nici hărniciei gloatelor de trântori şi strigoii, nici cumpătării şi bunei gospodării sau pilde date de boeri şi de ciocoi; cu atât mai puţin egzistenţei şi presenţei unei inteligenţe şi regenţe ideal—de dibăcie, abnegaţie şi rari virtuţi. Ci era cum ştiţi al acelui chemat şi destinat... ca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să plesnim și să porim prin el. Aștepte și mai îngădue dar încă cât-va pumelii și lingăii noștri. Nu ni se jeluiască încă așa tare, și nu chiaune așa din vreme. Mai calmeze și puțintel alarma păn' ce urgiile de eri s'or perinda mai des, păn'ce economiile realizate din miliardele împrumutate și din aurul adus de ruși s'or sfeterisi și surghiuni. Mai astoae—și plângerile păn'ce patimile și dobânzile datoriei publice, creditelor, particularilor, tramvaelor, companiilor de gaz și electricitate, ale întreprinderilor industriale și comerciale, ale băncilor și societăților de asigurare etc., ne vor stoarce tot pristosul și tot ce putură cumpăta acei harnici și economi dintre noi. Contenească-și tânguirile păn'ce acel puhoi strein ne va mulge și suge pân'la sânge biata vacă românească ; pân' ce-i vor trimite tot laptele—cu unt, cu zmântână și cu brânză cu tot în țările lor, și până când compatrioții sau patronii lor nu s'or mai îndura a ne trimite nici chiar prăsila derivatelor acelui lapte, ci doar cel mult vr'un toboșar ca să ne bată toba. Înceteze dar cu aceste neîntemeiate și pripite bocete și lacrămi de crocodili, păn'ce acele comerciuri, industrii, deșertăciuni și destrăbălări naționale (!) ne vor calici pe toți, cu toată vlaga noastră și mana pământului ; păn'ce trusturile, cartelurile, capitaliștii hrăpăreți, pretențiile și populația mereu creșcândă ne vor scumpi traiul la exces, făcându-ne viața imposibilă,—și atunci, cel puțin atunci vor avea și le vom da dreptate că strigătele, alarmele, plângerile, tânguirile, bocetele și lacrămile le vor fi cu rost, la pont, adevărate : Vor avea cel puțin mângăerea de a fi crezuți că toate chilălăelile le sunt și le vor fi fondate. Și ele vor și fi ; căci li le vor întemeia și confirma crimele, sinuciderile, asasinatele, divorțurile, avorturile și pruncuciderile cauzate de mizerii, de păcate, de ananghin, disperare, depravare... Pilda se va da iarăși de sus ; și teamă îmi e că ea să nu fie urmată ca or care alta—până jos de tot.

Aceste economii—realizate în vremurile de... belșug — odată pe sfârșite va trebui să ne atingem iarăși de fond. Atacându-l va trebui iarăși să ne zguduim și cletinăm. Căci progresul realizat, în cea mai mare a lui parte nu fu decât al vanității sau al unui avut sau capital mort. Adică neproductiv (de nu ruinător) în cel mai bun caz. Dacă acuma când de abia ne-a înțărcat bălaia, și ne și simțim disperați, în mugete ca niște viței în fața unei porți noui, dată fiindu-ne firea sau mentalitatea căpătată ne putem închipui ce va fi și ce vom deveni mâine, la ananghin,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

când cuțitul ne va fi ajuns la os...Când epoca risipei și a celor 7 ani grași din sfânta noastră biblie vor fi trecut, și cei 7 de secetă sau ploi ne vor fi bântuit; când fala și faima falnicei Veneții s'o fi stins, înghițind în valuri chiar bărcile în cari ne legănam, nerămânându-i ei și nouă de cât îngâmfarea aureolii și mucegaiului vremii; când capitalul strein, și chiar streinii cu mari averi dobândite s'or cără afară din țeară, cu tot rodul acelui capital: când tot fructul și produsul lumii de proști și harnici se va duce peste hotar la plata datoriilor celor deștepți și leneși, și când tot pristosul stors din privațiile și mizeria massei de țărani de abia dacă va mai putea face față deșertăciunei, destrăbălărilor și absenteismului grangorilor orășeni; când educația, instrucția și mentalitatea ce se dă tineretului de la oraș nu-i de cât aceea de monstru social. de concurenți la hoitul social sau la stârvul țărănesc, noimă de cultură care, par'că nu are de scop și ideal decât de a ne omorî și roade, în loc a ne salva și da viață; când tot spiritul vostru nu-i decât de a ne prăsi păduchi, și tot scopul legilor croite acela de a no da ciolanele în zdrențe ca pradă la cât mai mulți ciolangii îmbuibați și 'mpodobiți; când întreg acest parșiv sistem politic, economic, militar, administrativ și instructiv e alcătuit mai mult din spirit de clasă, de coterie, rubedenie și origină, (de târg ca și de sânge), totul mai mult din interes personal și de gașcă decât din acela public, general, național, superior—cu materialismul josnic drept cult și abnegația sublimă drept obiect de zeflemele—; când sărăcia, mizeriile și povara birurilor ne va despera și ucide într'un fel, d'o parte, și patimile nepotolite și mereu crescânde într'altul de alta; când acel ideal de mărire și progres sperat de idealiști sau acel însăilat și preconizat de hăhui sau mărginiți ne va fi distrus ca prin lovitura unui trăznet, și ne va secera ca și coasa ciumii; și când prin concursul atâtor neomenii nedemne de niște oameni—și cari totuși le fac demnitatea și aureola—ne vor prăbuși clădirea, cotropind sub dărâmăturile ei existența unui întreg popor,—atunci, oh atunci criza sau strâmtorările ce invocați azi pe lângă dezastrul de mâine nu vor fi decât o floare la ureche. Atunci, atunci bietul țăran și mahalagiu român, de la sapă și coarnele de plug, cu glasul lui stins de foame și de sete, de frig și zăpușeală, de jeluiri și de revoltă, în lipsă de alt-ceva mai bun aruncându-și jugul jos și trântindu-se ca mort pe burtă, întocmai unui copil încăpăținat sau desperat, va avea tot

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dreptul să murmure şi să cârtească — indiferent lovituri-lor ce l'ar ucide :—Oameni buni şi buni români ! Eu nu's părtaş la strâmtorări, şi de ele nici nu vreau să ştiu. Urgia nu e fapta mea, şi leacul nu vroiu să-l dau eu. Prefer a o plăti mai bucuros cu pielea de cât cu munca, de cât cu martiriul şi strictul necesar ei. Eu n'am votat pe nimeni ca să voteze milioane, n'am împuternicit pe nimeni a-mi prăsi păduchi pe corpul meu. Şi de achitarea unora sau de hrănirea altora nici nu vroiu s'auz. Cine ne-au procopsit cu păduchi şi datorii spre a le păpa şi a ne mânca sau împilă, achite-le, susţie-i. Datoria îmi e cel mult de a mă cotorosi de ei şi ele. Bani de dijmuit şi risipit mie nu mi-au trebuit. De duli cari să mă apere şi latre, de strigoi şi de căli cari să mă sugă şi ucidă, numai nevoe nu aveam. Cui i-au trebuit bani de cheltuială şi căpătuială, în toate acele desfrânări, destrăbălări şi deşertăciuni de mine urgisite şi nesocotite ; cui i-au trebuit haite de apărare, de specula şi apăsare, bande peste cari să ajungă făimoşi, bogaţi şi arţăgoşi căpitani, şefi, —poarte-le de grije. Mie nu mi-a trebuit de cât pâine, carte, o haină şi un sălaş de om. Şi din tot ce am dat şi aţi luat, cu gând şi dor să mi se dea, n'am căpătat de cât foame, beznă, golătate: In loc de pâine mi s'a dat bătae, în loc de dascăl un jandarm: în loc de haină şi de casă mi s'a luat pielea şi mi s'a distrus bordeiul... Când prin totul nu mi s'a dat de cât mizeria, şi când prin toate nu mi s'a făcut de cât revolta şi desperarea, aş fi însumi ucigaşul meu şi al propriului meu semen de v'aş mai face mărirea şi puterea, de v'aş mai da podoaba şi belşugul... Cui i-au trebuit împrumuturi spre deşertăciunea unor nesocotite şi nebuneşti podoabe, păeţerii, călătorii, hăhuerii, palate, forturi, poduri, porturi şi căi ferate, brăzdate în noui mlaştini stătătoare — pe când de cele vechi ne învinuiau că nu le astupăm ; — cui i-au trebuit aceste toate spre a se putea perpeli în raiu, prin zvârcolirile de iad hărăzite de ei şi ele nouă ; cui i-au fost neapărate spre a-şi face mendrele şi transporta mana pământului şi hăucul codrilor, spre a-şi înfiripa puterile, averile, spre a-şi însuti preţul proprietăţilor, ca să aibe de unde şi cum le risipi, peste ţări şi peste mări, ca nişte neoameni în nebunii şi în neomenii streine, şi totodată ca să ne ia orce rază de speranţă de a le răscumpăra şi a nu le mai fi vecinic robi,— vândă-şi-le şi plătească : facă-le faţă tăindu-şi din pristosuri şi din unghii. Eu din mizerie şi suflet — singure

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

proprietăţi — nu mai vroiu nici mort. Voi cari v'aţi înfruptat din ele, voi cari aţi profitat şi v'aţi salvat prin ele — bine-voiţi şi le plătiţi. Eu care nu m'am spurcat însă cu nici un mertic de carne, care nu m'am dedulcit nici barem cu dulceaţa unei bucăţici de zahăr, eu prefer a plesni mai bucuros prin ororile unei revolte sau torturile foamei unei greve, de cât prin acelea alo muncei doar numai spre a vi le achita şi a vă îmbuiba. Cu bani streini n'aţi făcut de cât lucruri şi lucrări streine. Cu ei v'aţi stricat şi v'aţi înstreiuat la firi; prin ele v'aţi încărcat numai de păcate: pentru ele, pentru voi şi pentru ei v'aţi înstreinat poporul şi i-aţi vândut pământul. Vouă v'au trebuit bani streini, voi i-aţi aruncat în grandomanii streine, făcute toate de streini: din ei şi ele numai voi şi ei aţi tras profitul. Aţi făcut cu ei, cu banii şi cu lucrătorii lor tot ce-aţi vrut: Facă cu voi şi cu lucrările voastre ce vor vrea. Nimic nu ne-a păsà, şi nici nu ne-ar durea nimic. N'am ştiut şi n'am văzut nimic, şi nimic nu vrem să ştim şi auzim. N'am fost chezaşi şi întrebaţi la împrumuturi; slăbiţi-ne deci cu datoriile de plată.. Şi dacă i vorba... de faptul constrângerii de plată, a vă plăti cu d'a sila, şi de nu avem a ne reduce şi aduce ca să plătim cu gherla, cu pielea şi cu viaţa... cuminţiţi-vă şi n'o mai face-ţi —pentru numele lui Dumnezeu! Gândiţi-vă la avutul, la pielea şi viaţa voastră. Nu nesocotiţi că odată şi odată s'ar putea întâmpla să păţiţi şi să plătiţi mai rău decât era să pată şi să fie plătit—cum ştiţi—Şiloc.

Societăţile streine şi exploatatorii streini, sunt întru câtva scuzabili poate să se înconjure numai de streini. De asemenea evreii şi grecii mai cu seamă,— acei ce ne vin cu capitalul într'o begală sau ţir, ce ni se stabilesc spre a ne isgoni, ce fac pe linguşitorii şi umanii, pe patrioţii sau pehlivanii, spre a ne putea cât mai bine şi săgalnic adormì şi jefuì— ; toţi aceştia ca şi nu importă cari alţi streini, judecând nepărtinitor şi matur e firesc şi logic ca ei să se înconjure numai cu creaturi sau conaţionali de ai lor. In simpatia, în afinitatea şi dragostea lor de rasă ei au nu numai o scuză, ci chiar un merit şi o sfântă laudă,— de nu un drept, o datorie. Inşişi dumnea-voastră, ca buni români precum vă ştiu, într'o ţeară streină sau în mijlocul unui popor strein, de voe de nevoe n'aţi face poate altfel. Pe toţi aceşti streini deci nu-'i acuz; ci îi scuz şi îi admir. Ceea-ce nu pot face însă, aceea ce condamn şi urăsc însă, cu ura demonică a unei bestii, este infamia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dihaniei noastre din protipendada de sânge, ban sau creer, ce se cred și le place a poză în buni români și patrioți!— cu singurele dovezi :sprijinirea și fortificarea elementului strein! Sunt acei și acele ce au indrăgit streinii și doar vorbele : *mânca le ar inima câinii.* Sunt acei neaoși sau corcituri cari in toate acțiunile și manifestările vieții văd pe român ca pe dracu și pe strein ca pe Bacus și Madona — cu ochi de lele sau sirene! Sunt acele vipere sau năpârci de neam cari se înfioară de contactul nostru, cari se gudură și se mândresc de al or cărui înfumurat sau lingău de venetic.. Ce desamăgit, ce naiv și revoltat te vezi și simți când le judeci omenia și patriotismul după pilde, după fapte, și nu după cum te obicinuiseși — după palavre sau gogoși!... Observați'i și-i studiați numai mult și bine, în faptele lor publice ca și in viața lor privată. Și vă veți încredința — vai! — că nu atât capitaliștii, streinii, societățile și întreprinderile streine ne toacă și ne sapă ; că nu atât aceștia prin ei se fortifică și ne înstreinează sentimentele, avutul și pământul ; că nu atât ei ne fac a'i dușmăni și teme, cât acei demagogi, îngâmfați și înstreinați ai noștri!... Nu suntem niște fanatici chineji : Ne sunt dragi streini buni : însă oribil de nesuferiți toți acești sau acei răi români!

* * *

Ne mai bociți și tânguiți unii, pe cât ne huliți sau bârfiți alții, pe tema sau pe foaea îmbrăcămintei, hranei sau alimentației noastre proaste. Faceți cârcei la degete scriind și bale sau zăbale la guri în propovăduiri, că ați fi însuflețiți de Duhul Sfânt spre a ne tămădui mizeria d'odată cu ignoranța : A ne isbândi visul și deștepta mințile sau conștiințele — de nu ca a-lor voștri doar poftele — d'odată cu belșugul din Canaan. In neomenia și fățărnicia voastră dați alarma destrămării sau degenerării neamului prin hrană : vă împodobiți cu stema oamenilor de bine și a bunilor sau marilor patrioți. Afectați în teorie sau prin palavre toate simțimintele de oameni, bune, pe când în practică sau fapte nu vă călăuziți de cât de acele bestiale, rele. Totul nu spre împăcarea și salvarea noastră, ci toate spre vâlva, satisfacția și salutul aroganței, vanității, stării și bâldorului vostru lacom.—Dulăi și cățele ale unui întreg popor! Oare mai vine-ne azi ca altă dată vr'o jupâneasă sau cucoană de la târg, ca să no învețe și dedea pe femeea de la țară la hărnicia și virtutea de demult? la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

atâte gospodării şi chindiseli toate — azi uitate? Mai vinitu-ne-a oare vr'un boer cu gândul şi dorul de a ne ajuta prin fapt sau sfat? — afară de acela de a ne mulge şi roade?... Oare când voi aveţi atâţia robi în ghiare şi în pâine, daţi-le vre-una albă, bună, ca să puteţi fi în drept la învinuirea sau bârfirea că nu ne dăm de cât tot una rea, ca mămăliga, goală? Oare când la munca voastră de la câmp, de la câmpul ăla mănos de mană, pâine, de pâine căreia îi ducem atât de mult şi de cu jind dorul, când aveţi sute şi mii de ţărani la muncă, la pregătirea pâinii, pâinii pe care pământul ăsta rodnic prin rodnicele noastre sudori şi braţe o produce atât de din belşug, pe cât n-i nouă de lipsă, — oare hrăniţi-vi-i voi întru cât-va mai omenos de cât pe porcii din obor, de cât pe câinii din ogradă? ca să puteţi fi în drept şi scuză a ne bârfi şi ocări că ne-am hrăni la fel? Momiţi-le voi oare foamea cu ceva mai bun şi mai gustos de cum şi-o momesc ei, ei lipsiţii de ei la ei, acasă? Indrumaţi-i voi când va şi unde-va spre un mai substanţial drum de hrană, ca odată îndrumaţi să nu se mai poată întoarce sau obicinui cu a lor? Induleiţi-i voi cum-va la vr'un trai cu cevaş mai omenesc, atât spre fericirea, preamărirea şi întrămarea lor cât şi spre a neamului, a voastră? spre a nu vă mai mira şi înspăimânta de numărul crescând şi regretabil al degeneraţilor şi inapţilor pentru armată? Intervenit-aţi voi, legiuit-aţi or forţat-aţi voi oare pe arendaş, pe moşier, pe capitalist a ne hrăni mai alt-fel de cât pe porci, pe vite? după cum ne constrângeţi banditeşte a'i munci la fel, alăturea cu ele? Obligatu'i-aţi când-va şi cum-va pe aceşti rapaci briganzi moderni, a ne hrăni şi tratà mai omeneşte, din acel pristos şi belşug ce le dăm şi procurăm? Nu 'i scuzaţi şi achitaţi oare chiar atunci când ne ucid şi otrăvesc prin alimentele stricate, aruncându-ne familii şi sate întregi în lacrămi şi în jale? Or de câte ori vă suntem în graţie şi pâine, oare nu ne îndopaţi voi, voi câinilor şi porcilor de voi, tot numai cu mămăligă, cu lături şi erburi crude, mai rău de cum vi se îndoapă câinii. porcii? Suntem sau să fim noi deci câini, vite, porci, când le semănaţi mai mult decât ne faceţi a fi şi a le semăna?... Mai mult: Spuneţi'mi, răspundeţi 'mi, o voi farisei şi gâzi, balaori, cari mintiţi, cari ucideţi şi mâncaţi poporul!: Oare la oaste, în armată sau cazarme, acolo unde poprul sau fiii noştri stau pe spetele poporului şi nu în pâinea sau pe socoteala voastră, oare nu 'i trataţi tot

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

astfel, ca pe niște câini râioși și de pripas? Nu păpați budgetul oastei mai mult cu păeţirile voastre și cu pristosurile castei de gradați? Nu ni'l stoarceți mai mult pentru cei trei mii de fii d'ai voștri de cât pentru cei șai-zeci de mii ai noștri? Nu servește el mai mult de pradă unor bestii de cât de hrană unor oameni? Nu ni'i hrăniți oare și aci ca peste tot, tot neomenește: cu erburi, burueni și lături vara, cu împuțiciuni, cu borhot și borș pe earnă? după cum vă place vouă și nu după cum le-ar plăcea și prii lor *) Ce? numai voi aveți un stomac și apetit de oameni? noi sau ei de struți și hiene!? Nu vedeți în ce stare ni'i trimeteți, și ni'i aduceți, că ni'i faceți niște stafii, niște momâi ce cad de pe picioare? Nu'i priviți, nu'i admirați... cum li se împleticesc ciolanele de foame? cum de slăbiciune, de istoviro și lihneală se cocârjesc, sunt cocoșați, dau în nas de la genuchi? Nu aveți voi ochi și minte, voi monștrii, voi îmbecilii, să vedeți și să vă dați seamă de sunt tot ast-fel tratați și eliberați frații austro-ungari? Vă mai lipsesc ei și ea oare, ca să observați și judecați diferența, contrastul, aspectul eroului sau soldatului din front cu al dădacei sau ordonanței de la vase? Cum? oare pe calea și în chipul ăsta vroiți a ne îndrăgi

*) In mai toate armatele europene, soldații sau trupa are facultatea de a-și hotări hrana sau felurile de bucate. Dacă a noastră ar avea superiori demni că subt ei nu s'ar afla vite, și nu mai puțin inferiori conștienți că nu-i conduc zei sau fiare, — poate nici la noi nu ar fi altfel. Pe acolo, la fie ce început de anotimp sau lună comisia de aprovizionare sau oficerul de merinzi convoacă de fie ce companie, excadron, baterie, câte un subofcer și un soldat din cei mai conștienți, fie prin sorți, fie prin alegere; și în fața comandantului de regiment sunt provocați a se pronunța în lista de bucate, fixată pe anotimp și săptămână. Li se ciesc sau li se propun, după obiceiu, localitate și sezon, toate câte pot fi gătite. Și ei prin majoritate refuză sau recuză pe cele neplăcute și aprobă pe acele cari le plac. Aceasta poate un puțin influențează la întrămarea în loc de destrămarea lor fizică: a deveni din chiar spectri și momâi la înrolare în robuști și feți frumoși la eliberare; și nu dimpotrivă, cum vedeți și știți că e la noi. De aceea ostașul pe acolo inspiră dragoste, respect și admirație chiar și în copii — nu numai în oameni și femei — iar nu desgust, milă, zeflemele sau batjocuri ca pe aici; — fapt care la olaltă cu libertatea de două trei ore de care se bucură cu toții zilnic, când nu sunt de serviciu, le face serviciul militar pe cât de simpatic lor pe cât starea contrară de antipatic a-lor noștri. Dar, uitai: acestea și acelea sunt în occident, pe când noi... suntem de abia la porțile lui. Și cum orientalii sunt fataliști unii, prea puțini occidentali — în sentimente — alții, primii trebue să aștepte totul din grația celui sau celor de sus, ultimii a nu avea și a nu ști de altă grație de cât de a... trăgătorilor și capriciilor lor!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi a râvni (acei de d'incolo) la noi unii, a'i momi şi hotărî la abnegaţie şi jertfe p'alţii ? — de nu a vi'i atrage ca să aveţi şi să vi-i faceţi robi, slugi pe gratis, de pomană pe toţi ?! Ce ? ce gâzilor şi fiarelor de voi, cari ne roadeţi şi ucideţi ! : Un om, un fiu d'al nostru, să nu fie el vrednic de aceeaşi hrană ca un căţeluş d'ai voştri ? Impiedicămu-vă noi oare de a vă ţinea câini cum vreţi, boereşte,— după cum o faceţi de a ne ţinea fiii, oamenii, mai omeneşte ? Câinilor, câinilor ! Cheltuiţi voi cu câinele, cu dulăul vostru mai puţin de cât ne cheltuiţi nu omul, cu fratele şi fiul nostru ? Vă ţineţi sau v'aţi putea voi ţinea sau hrăni javra, căţelușul, cu *trei-zeci şi cinci* de bani pe zi, cum o faceţi cu poporul, cu fiul şi fratele nostru, cu omul, cu semenul vostru — n'ar mai fi !? Cum ? Cum ingrate insecte, ale unui inconştient şi gras corp ! Să degradaţi şi să puneţi voi pe un om, pe semen, mai prejos de raţia şi treapta unui câine !?... Monştrilor ! monştrilor ! cari ne degeneraţi şi stingeţi rasa, neamul ! Voi sunteţi nevrednici de numele de om, de român şi patrioti ! Voi n'aţi merita stima, respectul, admiraţia şi dragostea oamenilor ! Ci mai pe drept şi mai degrabă aceea ce ei vă nutresc : hula, ura, disprețul, blestemele şi anatema lor ! Nimic alt de cât blamul şi... scuipatul, ca să nu zic mai mult — spre a vă semăna şi fi prin asprimea vorbelor la înălţimea blândeţii (!) faptelor !

Şi după toate aceste neomenii, prin cari ne omoraţi şi schingiuiţi, tot voi oamenii — superiori şi mari, în a vă crede şi a ni le face doar —, tot voi sunteţi atât de lipsiţi de simţ şi demnitate spre a nu vă mai zice : *buni români, mari patrioţi şi oameni* !

Voi, voi cari aveţi banul, autoritatea, inteligenţa, starea şi toate însuşirile trebuincioase, ce pot face din omul de rând un om superior, din bestie un zeu, în stare şi putere de a face fericirea şi mântuirea unei întregi lumi de desperaţi, de victime, de mizerabili, pe toate aceste rari şi tari însuşiri voi nu le întrebuinţaţi de cât spre a'i nefericì, despera, revoltà, ucide şi devora. Ce chemare mai înaltă, mai măreaţă, mai sfântă şi sublimă pentru un om decât aceea de a'şi imita şi întrece Autorul ! de a face numai binele fie chiar prin rău ! Şi ce alta mai josnică şi deavolească de cât aceea de a propaga şi face numai răul ! şi aceasta chiar printr'un presupus bine ! Ce fire mai demonică de cât aceea a geniului răul de a face numai răul, când în mână şi puteri îţi stă totul spre a face numai bine !

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi, nu mai puţin : ce judecată infernală, când după toate astea să te scuzi sau să-ţi asumi acelaş bine, sau unul falş ! să-ţi ascunzi şi să ţi îmbraci nelegiuirea într'o purpură de aur ! ispăşirea şi pedeapsa să ţi-o schimbi în gloriolă, coarnele în aureolă ! Dar... trebue să fie astfel. Căci binele cere chiar zeilor jertfe, pe când răul aduce chiar dobitoacelor profit ! Teama de a nu fi degradaţi şi taxaţi ca bestii, ordinare încă, vă împiedică de a vă conduce ca oameni — ca oameni superiori, cum vă place a vă crede fără a ne părea. Ducând însă viaţa unor monştri vă măgulește şi mândreşte epitetul de *supreme bestii* !

Considerând toate acestea, răspicând şi judecând la toate astea, vă întreb : Oare când noi, când noi poporul obijduit şi prigonit tăcem şi îndurăm fără murmur or şi ce : batjocuri, ofense, calomnii, umiliri, maltratări mizerii şi moartea chiar ; în fine, când înghiţim or ce neomenii şi ne resemnăm la orce urgii, ale nu importă cărui... monstru şi netrebnic, —oare să fim noi nişte brute, numai vite ? Să dăm noi pilde şi dovezi de bestii ? Polecra de *canalii*, *monştri*, *anarhişti*, să fie oare numai meritul şi dreptul nostru ? Iar vouă, voi cari ni le aruncaţi şi căşunaţi, cari afectaţi a întrupa toate însuşirile nobile ale caracterului şi omului model. de bine, ideal, superior (!), să vă daţi şi meritaţi voi oare numai pe acelea de creştini, civilizaţi, martiri, filosofi, cristoşi !?... Unde'i oare supunerea orbească, umilă, câinească ? faţă de legi şi autorităţi ? Unde dragostea de bine, de pace şi de oameni ? Unde iubirea şi mărinimia frăţească, de creştini ? Unde abnegaţia, acel spirit şi dispreţ de filosof !? Vai, vai ! De ce din sfere eteree nu vă coborâţi o clipă ca să judecaţi gunoiul, acel gunoiu care dacă ar avea aceleaşi firi sau caractere—spre a vă răspunde cu aceleaşi arme, şi măsură cu aceleaşi măsuri : *ochiu pentru ochiu*, *dinte pentru dinte* — din anarchie s'ar constitui un drept şi din revoltă o perpetuitate !

Dal Atunci când vă îngăduim şi îndurăm totul, ca şi pământul pe care îl călcaţi şi întinaţi, noi dăm dovezi de oameni. Voi însă, când nu ne îngăduiţi nimic, nimic fără pedeapsă şi răzbunare, voi nu daţi decât probe de bestii. Tabăraţi pe noi cu batjocuri, sudalme, insulte, umiliri, sfidări, provocări, huliri, lovituri, schingiuri, jaf şi pradă, fără a vă lua vre o pedeapsă, sau a vă teme de ceva. Pe când nouă nu ne îngăduiţi nimic, nici chiar din gură sau condei. Prin puterea sau forţa legii şi autorităţii — de nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prntr'ale voastre—ne prigoniţi şi pedepsiţi chiar când v'am scoate ochii cu adevărul verde ca fiarea, ca veninul din voi. La totul şi la or ce pentru noi nu aveţi decât defăimare, nici un pardon; pentru voi numai scuze, apărare; nici un ne-rezon. Vă daţi toată truda a ne scoate cusururile la lumină, şi toată sîrguinţa spre a vă ascunde defectele la întunerec. Vedeţi numai paele din ochii noştri; iar pe ai voştri vi'i închideţi ca să nu vă zăriţi bârnele pe ei. Aveţi căţele şi dulăi, câţi cu zgarde pe câţi fără, cari să vă apere, să vă scuze, să vă slăvească şi asmuţe contra noastră; pe când noi, noi prăpădiţii şi calicii de noi nu avem nici măcar pe căţelul pământului care să vă spulbere defăimările. Pe nimeni cine să ne trezească din toropeala, din aceea buimăceala şi abrutizare în care ne lăsaţi şi ne-aţi vârât: care să ne pună în gardă sau la pândă. Şi de ce aşa? de ce toate acestea astfel? De ce! Pentru că sunteţi puternici şi vă înarmaţi mereu; pentru că suntem slabi şi ne desarmaţi într'una. Pentru că ne ştiţi mai mult decât ne vedem şi credem desarmaţi, nevolnici a vă opune vre o rezistenţă, armă: Pentru că aveţi siguranţa impunităţei şi a lipsei de or ce riz'c. Căci doui oameni înarmaţi egal, doui măcelari cu cuţitele la brâu de pildă, nu se ofensează, nu nu insultă, nu se lovesc şi atacă pentru orce fleac. Teama riziculuì îi cumineşte, tempercază: ştind că la adică atât unul cât şi altul pot risca tot ce au mai scump. Dar voi sunteţi zei, infailibili: voi nu puteţi risca nimic. Păzeşte'i doamne, pe călăi şi pe stăpâni de desarmare, să nu ajungă vre-odată în graţia unor robi şi victime în arme!

* * *

Voi, voi cei umblaţi prin ţări străine, şi mai cu seamă prin Franţa, spre a studia sociologia prin taverne şi spelunci, voi aţi învăţat şi ştiţi doar atât a lăuda hărnicia lucrătorului, ţăranului şi servitorului strein: a bieiul şi ponegri lenea sau calităţile tuturor a-lor noştri. Fără a şti sau a fi învăţat să ştiţi însă nepărtinirea în aprecieri: a spune vr'o yotă despre diferenţa tratamentului dintre patronii lor şi stăpânii noştri. De ce oare? De sigur spre a nu vă ponegri şi degrada înşişi, în chiar înşişi ochii voştri, de hiene şi de vicleni. Pe acolo, o ştiţi bine, de veţi fi observat'o, ceea ce mă cam îndoiesc: lumea şi obiceiurile rele sau preschimbat de mult; cu mult înaintea noastră şi a-lor noastre. Ceea-ce însă nu s'a preschimbat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

însă, ca la noi, e părintească purtare a patronului față de muncitor, a stăpânului față de slugă. Și când unii au înclinat totuși—chiar pe acolo—spre despotizm și robotire, nemiloasă, interesul tuturor și al statului dictă a se interveni. Și urgiile inevitabile alt-fel, cășunate la noi de niște brute și nesocotiți, fură ast-fel evitate. Se legiferă și reglementă totul; și acolo unde mai e ceva de făcut, între părți conștiente și interesate, se înțeleg pe cât posibil ca oameni, semeni. Se fac concesii dintr'o parte și din alta: nu se lasă lucrurile să ajungă pân' la anarchie, bombe și bombardări, pân' a se încăera ca bestii și devora ca monștri. De ce? Pentru că sunt civilizați — pe cari răstriștile și pățaniile i-au cuminți, și nu orientali barbari— pe cari îngâmfarea să'i fi îndobitocit și bestializat într'atâta încât să'și risce și nesocotească chiar popriile vieți și interese.

Singurii robi, pe cari legiuitorii i-au cam neglijat și pe acolo, a'i desrobì pe cât posibil cu încetul, spre a nu se răsturna prin salturi prea pripite, e servitorimea,— mai mult decât iloată pe la noi. Aceasta poate pe de o parte din cauză că n'a ajuns încă destul de conștientă spre a protesta, spre a'și cere sau impune drepturile, ce nu se dau și capătă de cât celor ce le cer și când le cer. Pe de alta, că aceia nu aveau și nu au cât cei de la noi motive de plângere, robotire, desperare. Căci burghezul francez, englez, german—ca să nu vorbim de aristocratul de sânge sau de creer, ce de mult încă și-a părăsit obiceiurile de brută și barbar—el când nu mănâncă la o masă și nu locuește în acelaș răsfăț sau mediu cu sluga sau slujnica lui, cel puțin hrana, haina, patul și odaia acestora, higienică sau substanțială nu se deosibește decât prea puțin de a stăpânului. Iar purtările și rostul de tratament, din partea unora față de alții, e atât de părintesc și creștinesc, încât —aidoma vechilor noștri boeri și jupâni—el nu se deosebește întru nimic de al propriilor lor copii. Unde mai vezi asta pe la noi? Cel mult la vr'un... ne-dat pe la oraș, la vr'un „tembel" sau ermit de mahala... Dumneata, d-ta lichea înfumurată, viciată, ce n'ai pe buze decât virtutea, modestia și hărnicia ideal; ce din a le debita îți faci o meserie, singura virtute, muncă; care in loc de hrană hrănitoare, de haine și locuință sănătoasă nu dai slugilor decât un potop de maltratări, de ocări și de torturi,—de ce nu ne spui oare nimic din ceea-ce știi sau ai văzut că se petrece prin streini, în asta, în atari cazuri,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

atunci când servitorului de acolo i s'ar da ce tu ne dai? De ce n'ai pofti sau nu ți-ai fi permis acolo, nu a'l maltrata și deșălă, ci a nu'l tratâ și hrăni ca om, și ai fi văzut cum ți s'ar fi răstrit sau cum ți-ar striga—cum ți-a strigat'o poate—cu ifos și în gura mare: *„Hei musiu, lady, frau! la stăpân cu voi! băgați vă la stăpân!* Ce? stăpâni sunteți voi? să porunciți sunteți voi vrednici? farniente vă trebue, vouă lazaroni, când d'abia aveți înșiși ce mânca, ce îmbrăca și unde locui?! Dați-vă... dracului, și nu mai faceți pe râioșii, pe boerii, că vă pică coadele și nasul!" Ia'n să poftească însă el aici, nu să îndrăsnească a zice ceva, așa ceva, ci să îngâne numai pe vr'o lichea, și ai să vezi ce mai dinți și măsele strânge de pe jos, ce mai libertate individuală și gherlă de dreptate pupă'nurmă!... Și tu canalie, tu calic, ce juri și tăgăduești datoriile făcute unui chelner, ce-l iei la palme și'l faci numai vânătăi și sânge, când are obrăsnicia de a-ți refuza beția pe verezie, mâncarea pe compt sau datorie; și tu parșiv, nemernic de stăpân sau de patron, ce în pumni și părueli concediezi și dai pe mâna șnapanilor polițienesti pe amărâții ce au îndrăzneala a-ți cere leafa, dreptul, o sporire de salariu,—de ce n'ai poftit pe acolo, și nu doar să'l fi bătut sau schingiuit, ci să l fi suduit sau să-l fi amenințat numai, și ai fi văzut cum plecai sau rămâneai cu burta spintecată, cu mațele târâș! Dar... acolo e acolo; aici e aiurea. Aceia sunt civilizați și liberi, noi suntem barbari și robi... Voi știți și recunoașteți toate astea, destul de mult și bine. Noi însă de le spunem nu cred că n'ați înțelege de ce și pentru cine. Le știți pentru că le-ați gustat; și că le-ați pățit mă încredințează faptul considerației ce le arătați atât pe acolo cât și pe aici: Teama și chiar frica ce vă inspiră vă îndeamnă a vă conserva... obrazul: a fi față de ei niște miei blăjini, și nu lupi turbați ca față de noi. De ce, de pildă, nu vă prea plac ungurii în slujbă și la munci? Pentru că aceștia sunt mai mândri: au mai mult desvoltat simțul amorului popriu, al apărării demnităților de om. Pentru că prin brutalitățile mâinilor și gurei lor v'au cuminți și făcut gentili, amabili!—La ce bun toate astea.— La a ne cunoaște mentalitalitatea, spiritul ce ne călăuzește, sentimentele ce hrănim unii față de alții: ca să știm și unii și alții la ce ne putem întâmplător aștepta.

Prevăd că nu va trece mult încă, și laudă acestui spirit de zizanie și provocare ce cultivați și practicați, cu atâta

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nepăsare și îngâmfare, ne veți forță și transforma d'într'un popor blăjin într'unul de fiare și de gâzi. Prin toate și prin totul, ca niște zmintiți ne duceți și vă aduceți o catastrofă ; o catastrofă pe lângă care cea din Franța de la sfârșitul lui 1800 n'a fi decât o jucărie. Toate minciunile, paliativele sau legiuirile voastre vor fi zadarnice, de geaba. Ești'e din mentalitatea voastră n'or avea de cât pecetea ei : de momeală și măsuri pe jumătate. Tămăduirea îmi abate a crede că n'ar putea fi așteptată de cât prin acele răslețe și sublime — în corijare — atentate, asasinate, crime răsbunătoare, cari de nu ne-a cuminți și intimida pe bestii, cel puțin prin prevedere le ar inspira umanitatea : făcându'i a fi, a se simți și crede ce sunt și vor să treacă — oameni. Nici îndoială : sunt de blamat și condamnat. In principiu însă, pentru binele și salutul țării, al neamului și omenirei—din infern—,ele sunt scuzabile și singurele demne de recomandat spre a fi practicate. Pentru că le judec, și judecându-le le văd, de cele mai sigure și practice în a corija sau îndrepta pe cei ce nesocotesc și calcă legi și oameni. Ele ar face pentru ei și moralitate mai mult de cât or ce lege sau autoritate : ar preveni de asemenea calamități — inevitabile alt-fel — mult mai fioroase. In primul caz n'ar fi loviți de cât vinovații, singuratici ; în ultimul am fi isbiți cu toții, în massă, chiar cei nevinovați... Nu ne acuzați c'am face apologia crimei. Am avea poate mai mult temei a vă acuză că n'o faceți de cât voi. Ne-ați scris și repetat mereu prologul ; la atâte provocări ertați-ne un epilog. Aveți idee de determinizm. Insă — după nebunia voastră diplomată — bănuesc că nesocotiți a fi cauza nu motivul : a vă determina și a ne soroci înși-vă contrarul a ceea-ce doriți și năzuiți. Când văd asta: că par'că cu tot d'inadinsul vă lucrați în d favor, făcându-vă de cap ; că din cugetul și râvna de a vă pregăti binele nu ni-'l gătiți de cât nouă, — favorizându-ne prilejul și mijlocul de a vă nefericî și a ne fericî: a ne stoarce dreptul, pristosul, respectul bunurilor și demnităților reciproce—îmi vine să pufnesc de râs. O clipă însă. După asta, în ulmarea dărei gândului în zbor zimbetul îmi rămâne stins, pe buze. Și ele vrând nevrând, înveninate și mușcate pân' la sânge, dau a cârti sau exclamă : O voi călăi, ai poporului de jos ! O voi hingheri pentru noi oameni ! O voi promotori și desfășurători ai vanității și mizeriei umane ! în special ai neamului român întreg ! O voi savanți și creeri luminați—în jaf și pleașcă ! O voi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

strigoi și profesori de lene, aroganță, neomenii și vicii? cari vă faceți din elevi o lepră, din vaci un hoit de batjocură și pradă! Luați seama și vă băgați mințile în cap. Luați a-minte că vroind a întoarce lumea pe dos, oamenii și vremurile înapoi, a duce aceeași necugetată și îngâmfată cale din trecut, ca cei din Franța lui o mie și opt sute mai cu seamă, nu uitați că vă puteți duce și aduce la acelaș cataclism. Improspătați vă pe toată clipa în creer cauzele marei revoluțiuni franceze, efectele și scenele ei îngrozitoare; și confruntând trecutul cu presentul spre a face din acesta un trecut și din acela viitor, fiți mai ocoși sau isteți în daraveri cari vă privesc, adică în cauze cari pot avea pentru voi efecte tot atât de înfiorătoare ca și pentru ei. Căutați — în numele lui Dumnezeu și a-lui vostru propriu — căutați a lecui și înlătura răul până mai e rost și vreme. Căci de unde nu... D-zeu o martor, de nu voi cel puțin urmașii voștri—fără a le isbăvi și a vi le ispăși — n'or scăpa nici în mormânt!... Cugetați și vă 'ntrebați: Ce a-ți fi făcut mai eri de n'ați fi putut sau n'ați fi avut bani de concentrat armata? Inchipuiți vă: ce v'ați putea face întâmplător mâine, într'un caz identic, survenit după vr'un an doui succesivi de criză, de repetat dezastru prin secetă sau prin potop, când n'ați avea lăscae? N'ați fi expuși a cădea și noi a birui la sigur, că în toate revoluțiunile în cari împilătorilor le-au lipsit banii necesari înnăbușirii? Ne considerați proști; însă deșteptăciunea vă orbește într'atâta încât nu ne zăriți nici chiar rostul sau schintein de inteligență prin care putem pătrunde că revoluțiile n'au căzut s'au biruit de cât în strâmtorările și din lipsa de bani, în care se aflau oligarchiile sau despoții. Observați-ne numai scărămușele, faptele sau atacurile ce vă dăm — puterii împilătoare — și veți recunoaște că prostia nu ne împiedică a vă ști pontă; cu atâta mai puțin în a nu căuta să profităm de orce strâmptorare bine și la pont venită — în spre salutul nostru și pieirea voastră. Fie prin rațiunea noastră fie printr'una superioară, destul de fircască de altfel—căci păn' ce concursul tuturor urgiilor nu ajung la culme în a vă orbi, absorbe și slăbi puterea, în a ne despera și încuraja tot odată turbarea, nu ne putem deci revolta—, vă pândim vremea și clipa hotărâtoare cum fiarele își pândesc prada: Așteptăm cu sete și resemnare ca să ne cădeți tumba, în ghiare, știți, ca leul în tromba namilei de elefant. — Nu-mi cârcniți nimic; de cât cel mult vr'un mersi, drept recunoștință, pentru prevestire și francheță.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cu toată ignoranța sau prilostrirea noastră, chiar de n'am conveni cu toții, noi știm și ne dăm destul de bine seama de ceeace vroim și năzuim. Ceeace nu prea știm însă, e chipul în a ne-o exprima: a v'o face cunoscut. Idealul și aspirațiunile noastre, în orce revoluțiuni, hotărâte de mizerii, împilări și desperare, a fost și este același. Cu toată aparența inconștienței, când s'a trădat și realizat în fapt după cum fusese simțit în inimi, el a fost nobil și sublim. Din lipsa priceperii și destoiniciei însă, în a ni-l concretiza sau exprima în vorbe, înaintea faptelor, el apărea în contraste: nouă strein și necomun, vouă nu mai puțin o nebunie, anarchie. In ori ce caz și din mii de cauze, realizat însă, ne minuna și mândrea pe toți cum el ne exprimă și imprima gândul tuturor. Ce vroim și năzuim deci am putea trăda și arăta dar numai prin fapte: Prin vorbe nu-i de cât privilegiul și darul vostru, al vostru cărora nu geaba vă e singura îndeletnicire și rost de traiu. Ca și acel simplu architect antic, rival al altuia celebru, bun de gură și de făgăduieli, vă putem spune că tot ceea-ce voi știți atât de iscusit promite, noi am ști nu mai puțin împlini, face. Un veac întreg de om n'ați știut de cât minți. Ar fi vremea a vă spune adevărul, a vă răspunde cu fapte. Prin vorbe ne-ați amăgit o jumătate secol. Intr'un singur an de biruință și de fapte... v'am arăta noi ce putem!... Cât pentru terorism sau despotizm... vă puteți lua gândul. Vremile lui au apus, s'au dus. Asupra unor oameni conștienți și hotărâți cel ce l'ar inaugura și-ar pronunța sentința. El n'ar mai putea domni și îngrozi de cât vremelnic: Din teama de a nu i se cimenta, sângele a-lor lui i-ar spăla întotdeauna păcatele... Prin represiuni și teroare spiritul vremii poate fi amânat sau înăbușit pentru moment. Pentru mult timp însă azi nici de cum. Mizeriei disperate i se poate umplea gura cu pământ sau eventual cel mult prin valuri de sânge. Insă dezastrul tuturor și mai cu seamă al celor ce o desperează și sângerează numai prin largi reforme se poate pe veci ovita. — Tarquinilor! dați poporului sarea la timp. Și pentru capriciile unui Lex... tus nu vă riscați regalitaea. târându-ne pe toți în prăpastia cotropitoare sau a războiului civil.

Pe lângă acestea, nebunia temerității voastre în a ne provoca și canoni pe noi robii, pe noi iloții de țărani, lucrători și servitori, merge și e dusă pân' la inconștiența unor fiare și nebuni. Dinadins par'că spre a ne sfida și a-i forța la răsbunări. Fără a cugeta, ca oameni pretinși cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

judecată, că ne putem și se pot răsbuna în chip teribil. Câți dintre voi, de pildă, nu cad victimele propriei lor brutalități? Câți nu vă datorați pagube morale, fizice și materiale laudă conduitei voastre bestiale, prin cari vă provocați iloții la răsbunări? Câți din aceștia nu-și fac o armă și un joc din faptul de a vă molipsi pe voi sau familia cu vr'o boală, cu vr'o teribilă boală chiar? de a vă pustii casa, curtea și moșia prin atari molimi și fapte răsbunătoare? Câți? Toți câți credeți că vorbesc în presupuneri!... Tot astfel putem zice, fiind locul și momentul potrivit, despre sgârcenia, ura și disprețul vostru față de virtute, de viața familiară sau de oamenii căsătoriți. Acest bestial și nepatriotic cusur sau egoism vă îndoamnă a vă angaja ca robi sau servitori numai persoane necăsătorite. Fără să cugetați, deștepții și inteligentele de voi, că pe lângă ruină morală și națională mai puteți avea — involuntar, de nu intenționat ca de la cei de sus — mâncarea servită de mâini infecte și infectate: prăjitura frământata și împăturată în puroiul blenoragic, mușchiul cu must din șancăr fagadenic, și orce aliment sau obiect sărat sau pipărat cu tărâțe sifilitice și atâtea miriade de microbi infecțioși. — Nu-mi pufniți de râs sau în scuipat. Basme sau snoave nu înșir. Spun sau expun faptele. Luând acestea drept acelea — sfatul drept prostie — vă privește. N'am de cât regretul omului de bine: al lui Pilat când s'a spălat pe mâini.

* * *

Pomenisem, că deși la streini sunt alte obiceiuri și sentimente în tratamentul și considerația stăpânilor sau patronilor față de slugi, lucrători sau muncitori agricoli, totuși, Statul, sau mai bine zis legiuitorii și cârmuitorii lui, conștienți de chemarea și datoria lor în El, din interesul ce'l poartă, spre liniștea și buna hălăduire a tuturor, ei mai fac și omenoase legi contra volniciei puternicilor și întru apărarea neputincioșilor. Și aceasta într'un spirit cât se poate mai liberal, echitabil și egalitar. Mi se va zice poate, ca unui nesocotit și rătăcit, că și la noi se fac continuu; că-i copiem în totul, că-i plăsmuim la toate; ba, că pe cât posibil îi întrecem chiar, în multe. Se prea poate. Insă ceeace văd și mă revoltă în inconștiența și rătăcirea mea este că efectele nu le văd de cât în contră-ne și rele, că nu i imităm și plăsmuim de cât trunchiat. E că nu le faceți de cât părtinitor, injust, despotic: numai în profitul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vostru, în contra și paguba noastră. Sau, la dimpotrivă, drepte și de invidiat ele nu sunt de cât de drept, pe hârtie. In faptă sau aplicare însă sunt din cele mai despotice și arbitrare. De pildă, dintr'atâta hlaimă de nedreptăți, inichităţi și monstruozităţi barbare, cu articoli liberali (!), cu cari ne-aţi pricopsit și sub cari ne aţi obrocit, îngăduiţi ne a vă răfui una și pomeni vr'o două; — puterile și timpul neîngăduindu-ne a o face cu mai multe. Ultimele ne privesc pe noi pe toţi, căci cu toţii nu suntem de cât slugi, stăpâni fiind numai voi. Iar prima — a Repausului Duminical — pe foarte puţini ! pe acei ce nu suntem scoși sau rămași — intenţionat — afară din ea:

„Pentru câtimea salariului, pentru plata lui pe anul expirat și pentru aconturile date pe anul curgător — glăsueşte art. 1472 din Codul Civil — patronul (chiar pungaș) se crede pe cuvânt!" Altul— 301 din Codul Penal—sună că „Nu se va socoti injurie dojenirea ce va face un stăpân servului său". Dojenire în care, fiţi siguri, dacă nu stâlcirea în bătăi cel puţin părueliile, palmele și pumnii se cuprind toate. Insă ofensa sau injuria servului — căci numele de dojenire nu i l'am putea da —, cât și cele mai mici ale lui atingeri sau insulte — zicând lovituri ar fi prea mult — aduse sau date de acesta unui stăpân sau patron mișel, care l'ar nedreptăţi sau când îl fură în fructul muncei lui, sunt considerate drept delicte și pedepsite drept crime; — plus torturile d'inainte și după arestare. C'ar avea și pârliţii aceștia articoli în favorul lor (?)... Uf! ce mai litere moarte menite a fi eventual aplicate pe spetele vr'unui adversar politic, sau vr'unui târtan zgârcit!... In spiritul acestora sunt făurite și croite toate, totul. Și trec, și li se zic liberale, echitabile, egalitare! Că domnim—ca niște câini în puţ— subt ele: Ca subt aceea a Repaosului Duminical: O lege vicioasă. aplicabilă numai streinilor,— dela cari și pentru cari se și împrumutase.

De cum aţi văzut că streinii au făcut'o, sau că au de gând să'o facă, „hait s'a copiem", și hop cu ea... la Cameră... Indiferent dacă ea s'a lovi sau ba, ca nuca în perete. Insă pentru că vă făgăduia numai profit și avantagii, fără nici o pagubă sau rizic, trebuia votată, aplicată. Cum? s'ar fi putut să nu dăm dovezi de stat civilizat? de Belgie din Orient (!). Interesaţi cum eraţi în cauză, în ea n'aţi vizat însă de cât orașele, centrele lor mai cu seamă. Iar mahalalele și satele le-aţi lăsat la discreţia miilor de suverani și de despoţi. Lucrătorii industriali, streini, de pe la prăvălii și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întreprinderi streine etc., vă meritau toată atenţia şi consideraţia de buni români şi umanitari oameni. De sigur, trebuiau cucerite simpatiile streinătăţii pentru o ţeară industrială. Doar întreaga massă de români desmoşteniţi nu-şi au ocupaţia şi nu-şi câştigă... mămăliga de cât în industrie şi în comerciu... Pentru toată adunătura de jidani şi tot puhoiul de venetici — de voe sau nevoe nu discut — aţi făcut dar lege de repaos. 'I-aţi pus subt scutul legei, le-aţi reglementat munca şi vremea de muncit. D'inadins par'că spre a tenta şi demoraliza poporul: ca să aibă timp şi pilde de risipă şi de vicii Pe când pe milioanele de vite dela jug şi coarnele de plug, cei mai exploataţi şi lipsiţi de repaos şi ocrotire, cari dumineciile şi sărbătoarea robotesc la clăci, prestaţii, şosele etc.; pe noi pe toţi muncitorii agricoli, salaori cu ziua sau cu luna, cari muncim din zori şi pân' în noapte, fără vr'un repaos la prânz sau la amiazi; ca şi pe zecile şi sutele de mii de robi de prin oraşe, de prin curţile şi casele voastre, ne-aţi lăsat pe toţi la cherimul gârbaciuiui şi împilărilor or cărui gâde şi despot. Ne-aţi lăsat ca gustul şi capriciul fiecăruia să fie lege, reglement; ca chiar acei cari pentru ei cer şase sau opt ore de... fâţâială — şi nu muncă prin biurouri etc — să fie în drept şi în legalitate a ne pretinde 20 din 24, şi încă de chinuri din infern. Ca chiar acei corifei ce spumegă în revendicări de drepturi şi opt ore pe zi de muncă, să ni le tăgăduiască şi poată lua pe ori cari: să ceară şi impună ţăranilor şi slugilor o slujbă de motori, a nu dormi şi a nu se odihni niciodată. De ce oare pentru toţi aceştia nu v'a convenit şi nu v'ar veni la socoteală a le face legi, a 'i ocroti prin reglemente? Hei... pentru că v'ar fi fost păgubitor castei voastre ca şi feudale; pentru că egoismul, aroganţa, fastul, farnientele şi pirateria voastră de barbari v'ar fi fost simţitor atinsă !E pentru că la exploatarea şi martirizarea lor eraţi — cum sunteţi — prea interesaţi cu toţii: E că n'am aridicat nasul şi că n'am făcut încă gălăgie. Fără 'ndoială / Dovezi de abnegaţie, de filosofi, de a lovi în ei sau voi ca şi în acei patroni streini, evrei, era greu de aşteptat de la oameni sau parlamente compuse în mare parte din tot ce societatea — chiar a lor— are mai capitalist, corupt şi egoist.

Numărul acelor apăraţi prin lege, chiar în Capitală, de abia de atinge zece la sută d'intr-al celor lăsaţi pe din afară. Ba, cred că nu'i nici măcar jumătate cât al „lene-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şilor şi corupţilor de servitori", pe cari însişi legiuitorii legei îi ţin cel puţin trei părţi din zi şi noaptea în poziţia soldaţilor la front. Au dreptate. *„Cei ce poartă jugul şi a trăi mai vor, merită să'l poarte spre ruşinea lor!"*

Spiritul Ei cu acel al Legei Servitorilor e tot ce poate fi mai revoltător şi mai ridicul. Presupuneţi un mic negustoraş: băcan, cârciumar şi birtaş tot odată, cum sunt atâţia în oraşe peste tot. Chelnerul sau băiatul acestuia de la birt, e servitor, intră în categoria slugilor; şi deci supus legei lor de robie, de sclavaj. Piciul din magherniţa băcănioară însă, a tot aceluiaşi patron, e alt-ceva: e *funcţionar comercial*. În consecinţă sau după drept şi lege deci Duminecă şi în zilele de sărbătoare acesta se poate bucura de odihnă, de preumblare, crailâc: are drept la scutul şi litera legei. Ce importă, că şi unul şi altul nu sunt de cât uneltele aceleiaşi negustorii? că ultimul i-ar fi făcând chiar ghetele celui d'întâi? Însă faptul că unul poate fi scos din or ce brută, că altul e poate absolventul unei şcoli comerciale; că unul ar putea fi vită—vrednic şi dator muncilor şi tratamentului cuvenit acesteia—;iar altul o fiinţă superioară, instruită, cu pretenţia îndreptăţită la viaţa unui zeu; că cel de prăvălie e în contact cu prostimea, cela l'alt cu boerimea, — putea el oare fi nesocotit de un socotit legiuitor!? Să admitem şi să le dăm totuşi dreptate, chiar la una ca asta. Anume: că unul ar fi nobil nou şi altul tot un vechiu mojic. Dar (?) atunci? Ce 'i cu asta? Ar însemna oare că unul e tot bou, şi numai altul un om? Oare primul, ce şi-a stors puterile, tinereţele şi vlaga de la vârsta de opt sau zece ani în mizerie şi în martiriu, spre a umplea golul lăsat de altul, spre a produce un ce de folos societăţei, spre a favoriza şi deschide celui-l'alt drumul şcoalei, — oare să merite el mai puţină consideraţie şi stimă, de om de la un altul, de cât ultimul, de cât egalul lui — în stare şi în vârstă, de nu în toate — ce şi-a prostit şi lenevit viaţa pe băncile vre-unei şcoale? Oare odată cu câştigarea desvoltărei creerului, a facultăţilor intelectuale, s'ar câştiga tot odată şi acel drept divin de vechiu nobil, de a munci cât mai puţin, de a câştiga, profita lenevi şi petrece cât mai mult? odată cu patalamaua şi titlul cu drepturile de cetăţean şi om?... Da? Mersi d'aşa civilizaţie, umanitate şi egalitate! Huide o cu astfel de nobleţă, de instrucţie şi şcoală! — Staţi numai; vom mai reveni la asta.

Legea aceasta, avu şi are mulţi adversari. Cei ce m'au

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mirat mai mult însă au fost și sunt acei eșiți d'intre burghezi, negustorime. Spiritul lor practic, patriotic și uman al unora din ei bine 'nțeles, cu rezervele și scopul ce-'și propun, e vrednic de admirat și laudă. Majoritatea îngăduitoare și apărătoare însă — din scopul de a-'și rezervà și conservâ breasla sau citadela — nu meritâ de cât blam. Căci ea speră și aspiră, laudă articolilor legii ce favorizează uzura și destrăbălarea, ca prin asta să-'și asigure pe veci numai ei și a-lor ei privilegiul sau monopolul în industrie, meserii, comerciu. Știind prea bine că risipa simbriei, a câștigului și chiar a șterpeliturilor de peste săptămână în pristosurile și destrăbălările de tot felul, cărora e victimă și pradă salariatul Dumineca și serbătoarea — în acele zile de falș repaos ce'i destramă nervii și-i storc tot restul de puteri și vlagă, înghițindu-i în acelaș timp toată munca, tot fructul ei cinstite, și chiar al celei necinstite, la cari crailàcurile vrând ne-vrând îl vor forțà, — împiedicându-'l ast-fel a economisi și a se aridica, de a deveni màine un mai sirguitor concurent al stăpânului său de eri, toate acestea îl vor perpetua din tată în fiu în rob și în salariat — adăugând din ce în ce la masse peste massele de imorali, de mizerabili flămânzi și rupți: Le vor asigurà și rezervà continuu numai lor nobleța, cetățenia, puterea și belșugul de plutocrați.

Pe lângă acestea, această lege mai e nefastă sau păcătoasă și întru aceea că nu ni se împacă nici cu obiceiurile, nici cu credințele. Umanitate, religie, bun simț, moralitate sau virtute, toate sunt prin ea călcate, terfelite. In timpul sfintei slujbe bisericești, peste tot mișcare, totul e în activitate. Toată lumea se zbate și lucrează. Nici un repaos, nici o odihnă. Nici o atragere către sf. biserică, nici o evlavie către credință, nici o milă și considerație pentru corpul degenerat și moralitatea decăzută. Am ajuns vremuri în cari la zi de praznic, în sfintele lăcașuri să găsești mai degrabă epuri de cât vr'un credincios. Și pe când preoții—în majoritate falși și păcătoși —aduc prinos de slavă lui Crist și D-zeu, credincioșii —pentru binele și mântuirea cărora sărbătorile se sorocise — in loc de odihnà și rugăciuni se dedau la tot ce civilizația și barbaria are mai murdar și mai scârbos. La clopotul bisericei răspund cu al venerei: Cultul și templul unui Crist îl cufundă cu al lui Bacus.

Repaos duminical (?). Unde ? când ? la ce ? Cine se mai odihnește Duminica ? Ce repaos mai e sărbătoarea ? In ce

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zi alta oare, spasmul și agitația de corp și de suflet e mai spasmotică, mai excesivă, de cât în aceste... enervante zile de... repaos ? Când oare ne obosim, îmbolnăvim și desorganizăm mai mult ? Când ne tocim și ne ruinăm mai mult: nervi, corp, suflet, moral sănătate și avut ? Lucrătoarea ? sărbătoarea ?...—Mais... toate astea, știi d-ta, din cauza lipsei de instrucție, de cultură" (!?). Luminați oameni, mari artiști, literați și poeți ! și vouă tuturor inteligențe rare, instruite, cultivate ! vouă la toți : cărturari, funcționari, studenți, școlari și joldănari ! vă mulțumim și prea mărim pentru rarile voastre dovezi și probe, pentru marile voastre mentalități, virtuți și calități.

Astfel fiind și stând lucrurile, spuneți-mi, răspundeți-mi și mă domiriți, rogu-vă, căci în prostia mea neprefăcută nu pot nici cum în alt chip înțelege : La ce bun ne mai trebue religie ? La ce folos povara paznicilor, preoților ei? Când chiar pentru voi nu mai e un scut, o armă sau rațiune de stat ? La ce ați mai afecta sau v'ați mai preface în a crede ? când prin aceasta nu ne păreți decât scârboși, ridiculi ? La ce vă mai botezați și cununați ? La ce mai chemați preoți la morți și la înmormântări ? La ce mai rugați cerul și sfintele icoane la parastasuri, secete, păpușerii de tedeumuri ? când pentru toate nu aveți decât ironia, disprețul și zeflemele rafinate ? La ce n'ați duce în acestea aceeași viață și obiceiuri ca și strămoși-vă selbatici, din vârsta lor de peatră ?—când în deboș, nerușinare și păgânism nu le sunteți mai pre jos ? La ce fățărnicia și aici ca peste tot, peste tot ca și aici ? La ce ați lăsa să ardă ceara degeaba în sfintele biserici ! unt de-lemnul în candele d'a surda !—pe când sărmanul n'are o rază din opaiț să'și vadă și ucidă păduchii de pe piepten, ploșnițele pe pereți ! ? La ce ați mai păstra și întreține lăcașurile sfinte sălaș de cucuvele ? templele lui Crist în cuib de lilieci ! un vast atelier picturei de păiangen ! o scenă și arenă bâzâitului de muște ! ? De ce nu le-ați preface în hale de alcolici, în teatre de balet, în scene și arene de saltimbaci și de paiați ! ? De ce nu le-ați vinde, cum v'ați vândut credința ? De ce nu le-ați închiria și transforma în hale de vechituri, în hambare de cereale, în târle de țigani nomazi ? La ce v'ar mai trebui și ați mai tolera—forțat sau deghizat — „*sforâelele nazale*" ale regimentelor de preoți ? Doar spre a vă servi de obiect și de subiect de haz, de zeflemele, de orbire, de rătăcire și împilare ? Pe când câmpul stă pustiu, și lumea lui în bezna... cărții??

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

De ce n'aţi face şi preface din totul o Sodomă şi Gomoră! un Sibarys, un monstru lupanar, Capitolii ateiste, pe prăpăstii Tarpeiene!?... Aci şi atunci aruncând măscile de hipocriţi, de farisei şi de făţarnici, aţi părea cel puţin mai mândri şi mai vrednici de respect. Aţi apărea în aureola acelor eroi sau martiri ai convingerilor lor. Mai vinovaţi faţă de alţii poate, mai josnici şi scârboşi faţă de voi însă nici de cum *nu*. Mă mai mir încă: la ce mai trebuesc respectate Duminici şi sărbători (?) ce rost şi noimă mai au de a fi, aceste rămăşiţe dela barbari, din selbăticie, de mistic bigotizm (?). De ce să ne mai coste, să se mai ţină şi impună, când le taxaţi de meschinării şi neghiobii (?). De ce nu le-aţi desfiinţa şi abjura (?). Lepădându-vă de ele ca şi noi înşine de satana, aţi da barem dovezi de oameni cavaleri şi demni. La ce mai serveşte el şi ele azi? Care le mai e menirea şi chemarea lor sublimă? Mai servesc ca altădată în blagoslovitele de vremi barbare, drept repaos şi răgaz de adus prinos Proniei Cereşti? smerite rugăciuni celui A-tot-puternic? Mai sunt ele la înăţimea idealului sau nobilului scop pentru care au fost croite? Mai sunt sau mai par ele sfinte, sfinţite, cu sfinţenie şi evlavie ţinute, respectate? Nu pângărite şi bârfite în nobilul lor scop şi mobil? Vai! singura dragoste de ele, ne e numai dragostea de patimi, numai patima după plăceri! Mai întreb: Oare mai sunt ele cumva şi undeva un balsam mângâetor, mântuitor, întremător de firi slabe, fără înger, de suflete rătăcite, în păcate, de trupuri istovite de mizerii, munci şi chinuri?... O, nu! nu! nu! Ele sunt şi au ajuns zile de orgie, de libaţie şi de deboş: de beţii, de porcării şi de tot ce piosul creştin se crucesţe şi înfioară a făptui şi auzi în zi de praznic. Nu sunt decât slabele umbre ale unei religii protopite de civilizaţi, alo unei reliqvii pângărite şi sfărâmate de păgâni—de teapa cărora nici noi nici ea n'a avut şi nu vom avea nici când!

Când dar ele nu mai servesc decât drept refugiu şi scut farnientelui şi lenei blestemate; când nu mai sunt decât un motiv şi scop de corupţie, destrăbălare: o cauză a or căror blestămăţii şi mârşevii d'o parte, încătuşeri şi ucideri în chin, în munci şi mizerii de infern de alta — spre demoralizarea, decăderea, ruina şi peirea tuturor—îţi abate a deveni de nu închizitor cel puţin un ateu sau Erostrat.—Miluesţe-ne, isbăveşte-ne şi ne mântue Doamne! că de unde nu... prevăd c'o să ne ia dracu po toţi... Aşteptăm învierea păpistăşismului la voi, ca să vă perdeţi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

legea cum v'aţi pierdut minţile şi limba, şi viaţa veacului ce va să vă fie: *Amin!*

Când această lege nu prevede de asemenea închiderea restaurantelor, grădinilor şi salelor de petreceri, a bereriilor, cofetăriilor, cârciumilor, cafenelelor, balurilor, debitelor de tutun, etc., ce nu servesc şi nu cultivă decât viciul, de ce s'ar reglementa traficul celorlalte negustorii, celor mai productive, onorabile şi virtuoase ?De ce ? La ce rogu-vă?... A ! spre a se putea urnì moralitatea, economia, propăşirea şi virtutea din popor ! ? Spre a-l putea împinge la orgii, la beţii, blestemăţii ! ? Spre a vă putea desface stocurile de băuturi, ca să aveţi de unde practică risipa şi da pilde de rele şi risipă ! ? Spre a vă creşte veniturile în budget şi în budgetele bugeţilor voştri ?—prin demoralizarea, prin destrămarea şi stingerea poporului, în mizerii şi în patimi ? Ca să aveţi de unde şi cum vă înfrupta şi potoli patimile din belşug ! ? Da ? da ! ?... Oare ucenicii şi salariaţii pomenitelor ramuri de negustorie sunt ei vite, nu sunt şi ei oameni ? Sunt ei mai puţin oameni, mai mult robi decât ceilalţi de sunt privaţi de o clipă de repaos ? Oare merită ei, pentru că sunt la cherimul vostru, şi nu la al poporului, mai puţină stimă, consideraţie, milă şi umanitate ? mai mult dispreţ, ură şi scârbă decât alţii ? In acest caz, cu ce au păcătuit ei—sărmanii de ei—mai mult înaintea lui D-zeu şi într'a Domniilor Voastre! Cu ce ? rogu-vă ?

Se reglementează munca neînsemnatului număr de minori în fabrici, şi se lasă liberă torturarea aceluia enorm de prin atari prăvălii şi mici industrii. Patronilor celor dintâi li se impune un minimum de vârstă şi de ore de lucru, stăpânilor celor din urmă li se îngădue toată libertatea de a-şi chinui victimile ziua şi noaptea, de la nu importă ce vârstă şi cât timp ; nesocotindu-se că cei dintâi chiar şi fără reglementări şi legi, or cât ar vroi-o, le-ar veni cam greu la socoteală a-şi roboti cum vor ucenicii sau lucrătorii lor minori. Aceasta pe de o parte că nu i-ar putea avea la îndemână, în orice timp din zi şi noapte, pe de alta din cauza intervenţiei calfelor sau lucrătorilor organizaţi. Căci aceştia, într'o robotire cânească a minorilor ar vedea nu numai o neomenie faţă de mititeii şi neputincioşii de ei, cari le pot fi fraţi sau rude, ci chiar un prejudiciu material pentru ei înşişi : Concurenţa celor mici dar mulţi având de efect creşterea producţiei şi în acelaş timp a ofertei braţeior, şi deci depre-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ciarea muncei celor mari, dar mai pretenţioşi, ar duce fie la concediarea acestora fie la sporirea orelor lor de muncă. Şi a tolera fără intervenţie aceasta, ar fi a se condamna şi sinucide singuri... Patronilor localurilor de petrecere şi mici meserii însă, lăsaţi astfel a fi propriii lor arbitri şi legislatori, nesinchisiţi cum sunt de nimeni, interesul le dictează să aibă mai multă milă şi purtare omenoasă pentru vitele din grajd, cu porcii din coteţ sau cu câinele din lanţ, decât pentru vita sau câinele de om din serviciul lor. Chiar acei de tot rari, cari cu toată bunavoinţa ar dori să fie întru câtva mai miloşi, faţă de micile lor victime, în a le îngădui barem orele necesare de somn, de dulcele somn a cărui neîndestulare le face traiul atâta de amar,—chiar aceştia din cauza concurenţei, puşi în cumpăna de a alege între vătămarea lor sau altora,—spre a nu le suferi comericiul nu vor şovăi o clipă în a se profita pe ei prin vătămarea sau din tortura altora. Deci contra unora şi întru apărarea altora ca aceştia cred că trebuiau mai întâi legi şi reglemente. Căci unii sunt cei mai la adăpost de unele, şi întâmplător chiar de urmăriraa lor; iar alţii cei mai lipsiţi de ele şi de ocrotirea altora, disgraţiaţi în năpăstuirea tuturora. In sarviciul sau în robia acestora, în acele localuri de petrecere—pentru unii, de supliciu pentru alţii — în cari şi prin cari ni se face de petrecanie la toţi: copii din cea mai fragedă vârstă sunt ţinuţi de către atari călăi în munci de cai de poştă câte 20 de ore neîntrerupt. Iar când ajung flăcăi li se îngădue apoi hoinăreala, li se dă dreptul la repaosul orgiilor duminicale! Obişnuiţi cum sunt de mici cu orgia şi nesomnul, îşi petrece apoi timpul sorocit repaosului în crailâcuri, într'o neîntreruptă ruinare şi ruină morală, fizică şi materială. Ba, adesea aceasta nu numai pentru ei şi pentru alţii, pe cari-i atrag în mrejele lor, ci chiar şi pentru stăpânii lor pe cari îi trag la fit. Galbeni şi ofeliţi ca copii, pipernicţi şi sfrijiţi ca flăcăi, în loc de un element de ordine şi de progres nu avem decât altul de ruină şi desordini. Cheli şi destrămaţi la 25 de ani, albi şi hărburiţi la 30—35, la 40 ajung gârboviţi şi la 45—50 de n'au dat încă ortul popii, sunt c'un picior în groapă şi cu altul târâind pe afară: o pacoste pe contul rudelor şi o belea po spinarea societăţei. In loc de oameni cum se cade şi de negustori de ispravă, în majoritatea cazurilor ei nu devin decât degeneraţi, desfrânaţi şi sterpituri, cari depravează şi ruinează chiar şi pe cei neruinaţi şi nedepravaţi încă. Nu es decât niste bleste-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

maţi sau declasaţi cari populează temniţe, ospicii şi case de nebuni... Cu toate astea nu-i acuz ! Au mii de scuze ! Blamul nu-i decât pentru acei ce li-l aruncă, ca singură scuză !... Oare în locul acestui blam sau acestei hoinăreli —poreclită *repaos duminical*—nu era mai nemerit elogiul înfiinţărei unor şcoale de adulţi, localuri de gimnastică, de jocuri sau sporturi nevinovate, de instrucţie militară şi dare la semn, totul în formă de distracţie şi joc, şi toate obligatorii, cu absenţa aspru simţită atât de elevi cât şi de patroni ? Nu ?—Nu ! căci ele ne-ar fi cauzat atâte prejudicii fără nici un vădit profit — pentru *noi* ! Doar de oameni viguroşi, patrioţi, cumpătaţi şi harnici numai nevoe nu avem. De ducem vr'o lipsă e de leneşi, risipitori, netrebnici şi degeneraţi. Ţara ne geme de părinţi producători şi prăsitori ; dacă ne zbeară este după stârpituri şi consumatori copii. Pristosul de elemente destoinice din comerciu, industrie, meserii etc. ne-au făcut demoralizarea, ruina, strâmtorarea şi degenerarea noastră ca ins, stat, societate şi popor. De a ne fortifica e de datoria acelor declasaţi şi blestemaţi prin cultul de hoinăreală, grandomanie şi păeţerie, de cari suntem atât de mult lipsiţi. Gloria şi nemurirea noastră ca popor şi stat nu de la eroii buni chitaşi în vremea de ananghie şi de resbel trebue s'o aşteptăm, ci dela ciolangiii şi consumatorii poltroni sau laşi, dela ocnaşii, coconaşii şi fanfaronii vremurilor de belşug şi pace !

De aceea dar, dintr'un spirit superior şi nepătruns de noi, tot ce poate moraliza şi înfrâna poporul trebue oprit şi prigonit ; iar tot ce-l poate vicia şi destrăma nu mai puţin favorizat şi chiar încurajat. Debitele de tutun, cârciumile, cafenelele, balurile, speluncile şi toate localurile de petrecere, de scandal şi de uzură, trebuesc lăsate şi legiuite a fi libere, în or ce Duminică şi sărbătoare, în or ce timp din zi şi noapte. Căci la din contră ar pierde viciul şi statul—de vicioşi şi de pierduţi. S'ar perde şi ne-ar putea perde toate acele bestii de trântori, de speculanţi şi cumularzi, cari ne sunt sprijinul, ne fac puterea şi progresul ! Toate celelalte ramuri de comerciu în acelaş timp trebuesc însă închise, şi delicuenţii sau contravenienţii urmăriţi şi pedepsiţi strașnic. Căci la dimpotrivă ar profita proastele vite şi nu deştepţii strigoi. Şi chiar atunci, urmărit şi pedepsit trebue să fie numai unul—dintre contravenienţi—adică negustorul, nu şi complicile lui, cumpărătorul. Căci altfel, urmăriţi şi pedepsiţi fiind amândoui,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

contravenienții și delictele s'ar putea rări, de nu sterpi, cu totul, și, eventual, am risca a nu mai avea ce . . . urmări și . . . pedepsi — doar spre a ne căpătui și pricopsi.

A munci, a produce în or ce timp și zi cât mai mult și bine, un ce de utilitate, atât în profitul tău cât și în spre acela național și chiar uman, desigur, e moral și uman aceasta: e tot ce poate fi mai nobil și sublim. Chiar făcând din muncă o nebunie, neîntreruptă, fără vr'o clipă și zi de repaos, în cel mai rău caz o pagubă nu poate fi decât pentru fizicul tău: pentru societate sau propășirea publică însă nici de cum. A munci sau a fi forțat ca să muncești în permanență și la exces pentru altul însă; a face sau a fi lăsat să faci chiar din sărbători o tortură și cătușă corporală, un lanț neîntrerupt de muncă, spre risipa, viciul, desertăciunea și bestialitatea altuia la exces însă, și în acelaș timp, mai mult spre mizeria, tortura, specula și degradarea ta și a-lor tăi; sau, a-ți cheltui or a fi lăsat să-ți consumi energia, vlaga, avutul și produsul muncei în chip inutil, porcesc, bestial, spre ruina morală, fizică și materială a tuturor, ca bețiv sau cârciumar de pildă, în or ce timp din zi și noapte, chiar în cele mai mari zile de praznic, spre uzură, destrăbălare și degenerare națională, cum se face sau se permite a se face azi, în chiar acele sfinte zile de falș și vicios repaos, în acele localuri de petrecere, tolerate și legiferate chiar prin loge, la activitate, ca prin ele și prin aceasta să stânjinești progresul și să încurajezi degradarea însului și decadența întregului popor însă,—e tot ce poate fi mai josnic. E o nebunie și o crimă: e munca de nebun și criminal: e furia inconștientului la crimă sau în ruperea legăturilor cămeșei de forță. Și tu monstru de părinte care tolerezi copiilor tăi sau altora—puși sub tutoratul tău — aceasta, îmi pari nu mai puțin un scelerat infanticid. Iar de-i încurajezi și i lași frai în a se concura, la asta, ba chiar a le impune și regulă acest viciu, muncă și uzură, prin chiar patronagiul statului, scuza bisericei și constrângerea autorității,—în loc de un bun părinte și tutor nu ești decât un scelerat sau criminal de stat. Si toți acei cari te ajută, secundează, cooperează ca legislatori sau ca simpli egzecutori, nimic alt decât asasini naționali.

Pe lângă acestea, și pe lângă altele o mie pe cari dracu le mai știe, pomenì și constata, genialitatea legiuitorului acestuia în a nelegiui și a învrăjbi pe oameni

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prin lege însăşi chiar—mă mai miră şi dintr'un alt punct. Anume dintr'acela că ea, ca mai toate cele făcute de oameni... atotştiutori (din carte, dar nu din practica vieţii) nu are de principiu şi de scop decât pe a-ela machiavelic şi ascuns, de a ne reduce şi constrânge la vrajbă şi ilegalităţi: De a ne pune în cumpăna certei fie între noi, fie cu ele. Atâta timp cât vă lăsăm în pace, a ne mulge şi asupri în voe, lege şi regulamente sunt nule. De cum însă vă simţiţi jigniţi în brigandagiu, în putere şi belşug, atunci arsenalul lor întreg tabără pe noi. Ele din inofensive şi în nefiinţă cum erau sunt prefăcute în arme de corupţie şi răsbunare, de prigonire, estorcare. De nu eşti oae ascultătoare, blândă, cu lâna şi cu brânza la discreţia or căruia din lupi, devii în scurt una căpiată, moartă. Încăpăţânat în a-ţi pretinde dreptul şi respectul vr'uneia, din ele devii victima şi prada capriciului orcăruia din ei şi tuturor din ele. Din spiritul legii se face spirit asupra ta, din raţiunea lor nişte raţii date cu linguriţa. Dar să lăsăm abstracţiile, să revenim la fapte.

Dacă tu (nu importă cine, care) eşti d'ai noştri, sau dacă ne împaci capriciile noastre ale tuturora şi ale nu importă căruia din noi, tu îţi poţi bate joc de legi şi oameni cât şi cum vrei. De faci contrarul... te ia dracu. Căci legile sunt aşa făcute ca să se mlădie după împrejurări şi oameni; iar aceştia nu altfel, ca să le întoarcă şi să te sucească după întâmplări şi gust. Proces de contravenienţă nu-ţi facem decât dacă n> contrariezi. De pildă, legea te obligă ca Duminica să ţii închis. Insă pe din dos îţi îngădue uşa deschisă ca să vinzi cât vrei. La Paşti şi la Crăciun, chiar tu cârciumar trebue să fii cu obloanele lăsate. Înăuntru însă, nu ne pasă, poţi avea bâlciul şi orgia din ajun. Pas însă şi-mi eşi din graţie şi voe, mie guvern, partid, puternic ; pas şi nu-mi împăca capriciul mie ypsilon sau zed, şi pân' să'mi cazi în ghiară—prin cursa întinsă de mine însumi, amenzile. şicanele, procesele şi prigonirile îţi cad ploae, din senin.

Am cunoscut cazuri—prin provincie şi prin mahalalele Capitalei mai cu seamă, pe unde negustorii locuesc alături de prăvălii-în cari, dacă aceştia au vândut în zilele oprite, au fost denunţaţi şi condamnaţi, de contravenienţi; iar când n'au voit să vânză, li s'au spart geamurile şi uşa, ba chiar capul. Refuzând a satisface capriciile unui client, pe lângă pierderea acestuia cu a câştigului deodată, el se mai expune astfel şi unui scandal. Deci la trei pagube inevitabile şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sigure. Ce vreţi să facă el în asemenea caz ? Nimic alt de cât ce face toată lumea. A călca legea şi a risca o singură şi problematică pagubă—gloaba contravenienţei. Dacă e însă un incăpăţânat, un conştient şi demn cetăţean, de ordine şi de legalitate, el va trebui să provoace desordini: a se face executorul legii şi a forţà pe altul s'o respecte, când ea însăşi nu-l obligă. Ce se întâmplă atunci însă ? Cumpărătorul—un iresponsabil complice şi contravenient —văzându-se refuzat, în lipsa şi suferinţa lui, poate legitimă, va cere violent, brutal, selbatic. Negustorul, pus între ciocan şi nicovană, spre a respecta legea, a se scuti de sfănţueli, de cheltueli şi timp pierdut pe la proces, ca şi spre a nu'şi pierde clientul, la început va răspunde blând, amabil, logic. Mai apoi însă, la bubuituri şi la injurături el îşi va pierde capul, va riposta la fel. Şi scandalul, păruiala sau trânteala-i gata. Secţie, proces, apel, vreme pierdută, comerciu neglijat, bani pierduţi, etc. — totul în folosul celor ce într'un alt chip mai omenos nu şi i pot nici cum câştiga. Sau, spre a evita acest scandal, cu păruială, comerciantul va trebui să se scoale din somn, sau dela masă, să alerge cale d'o poştă după sergent, apoi la secţie, la judecătorie, la tribunal, mereu cu mâna în pungă şi cu limba scoasă, ca să-i treacă gustul de repaos. Şi satisfacţia ? Urmarea ? Timp pierdut de geaba, oameni învrăjbiţi, ruină morală şi materială: Câteva cruci, dumnezei şi mame, trase legii şi legiuitorilor la repaos.

De aceea dar, spre a nelegiui lumea şi spre a învrăjbi şi destrăma pe oameni, ca să nu se desmeticească din starea lor, comerciul moral trebue oprit şi stânjinit, iar cel imoral favorizat şi chiar încurajat. Căci de pe urma libertăţii unui a profită statul, profită toţi porcii şi strigoii erijaţi în stat ; pe când de pe a celuilalt n'ar profita decât oamenii doborâţi şi degradaţi la treapta unor oi şi vaci. Căci la din contră uniia ar crepa din lipsa de belşug şi a bălăcelii în distracţii ; iar altele ar plesni în pristosul de vigoare şi de strictul necesar,—pristos şi strict produs de hărnicia şi nerisipa unora, de economiile şi timpul bine întrebuinţat al altora.

— Cum ? dobitocule, ţie aci, mi s'ar putea zice. Cum ? nu te gândeşti, că de s'ar închide toate, cum propui, nu cugeţi că economiile de voi realizate ne-ar putea deposeda atunci pe noi de moşii şi de palate ? Nu te gândeşti la ce ai putea expune şi s'ar putea reduce atunci poliţia,administraţia, justiţia, magistraţii, avocaţii ? în lipsa abondenţei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de gâlcevi, scandaluri, răniri, crime chiar ? Nu 'ți închipui, că atunci toate acestea reducându-se la cel mult nn sfert, de nu aproape la nimic, nu'ți închipui că toți aceștia — în lipsă de activitate și eventual de ocupații—ar fi înșiși reduși la pungășii, escrocherii, poate chiar la crime și revoluții ? Ce ? vrei cum-va să'i reduci numai la activitatea seducerei si mesei verzi ? și pe noi a nu mai sondà terenul ... femeilor streine ? rezervându-vă economiilor voastre pe acela petrolifer ?... Spre a nu ne ruina și periclita... situații, satisfacții și existențe deci, admite că e indispensabil ca unele să fie închise și altele deschise,—indiferent dacă ar ruina și periclita starea și existența tuturor, Dacă restrângem libertatea comerciului util, salutar și virtuos, și lăsăm frai pe a celui degradant, josnic și vicios ; dacă condamnăm de contravenienți și deliquenți pe toți acei factori de propășire și morală, scuzând și achitând pe toți acei de ruină și de vicii—după tine—; dacă pedepsim cu ultima din rigori pe năbădăiosul ce atentează la pudoarea unei femei, virgine, și tolerăm, și glorificăm sau patronăm chiar orce bal, complect, balet, speluncă, tripou și proxenet ce pretinzi că atentează la pudoarea neamului întreg, ce zici că deflorează, că depravează, că degradă și ruinează bazele morale ale unei societăți și unui întreg popor virgin,—este din motive și considerații superioare și nepricepute de tine un om nepriceput, ignorant, inferior !...

Domnilor, domnilor ! Domnilor guvernanți, legiuitori, prefecți, miniștri ! Inființați un bordel sau lupanar în fiecare templu — de artă, de cânt și lege —, dar opriți și desființați pe toate acelea clandestine, pe toate acele focare de ruină și depravare ce le numiți *serate*, baluri, cari ne pustiesc și fac să fie pustiite ale atâtor cristoși, preciste și muze ! Și făcând-o — încredințându-vă că morala, religia, familia, fecunditatea, natalitatea, neamul, patria, societatea neperzând cât perd — veți bine-merita de la patrie, dela omenire, dela credincioși și posteritate mai mult decât toți acei sfinți și mucenici cari le-au apărat prin chiar jertfa vieței lor... Vizitați, rogu-vă, în taină, aceste localuri de petreceri, de dans sau bal-orgii, prin colțurile și ungherele lor ascunse ; cercetați și urmăriți în spazmul... răpaosului, al luptei sau împrăștierei perechilor — naive unele, jmechere și năbădăioase altele — și vedea-veți că toate nu sunt de cât focare de corupție și de uzură, șatre și scuturi de desfrâu : cauze

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de lux cu efecte de mizerii. Studiaţi-le rostul şi noima unora, viaţa şi sfârşitul ei de vicii şi ftizii la alţii, şi fiveţi — cum suntem—încredinţaţi că toate nu sunt de cât anticamere de lupanar : Că toţi şi toate cari le bat sae cercetează, din modelul de virtute se fasonează aceluia du vicii : că nu ajung, că nu trăesc şi nu mor în mare parte de cât în desfrânaţi, în crai şi curve, în sterpituri şi netrebnici de pristos. Şi cari, ceea ce e şi mai grav, ne influenţează şi ne fac a fi şi doveni—prin imitaţie şi emulaţie—cu toţii. Şi atunci, în urmă, în neputinţă poate—ca şi mine—de a tăia rana şi tămădui răul, dându-vă de-a binele seamă de ce flagel sunt unele şi cât de inutili şi păgubitori societăţei, umanităţei, patriei şi neamului întreg sunt alţii, altele, exclama-veţi cu noi în cor : Doamne! ne descompunem şi ne potopim ! Trimite ne focul Gomorei şi Sodomei, şi ne scapă de infecţie şi putregaiu, şi ne salvează ce'i neinfectat şi putred !...—Că această imoralitate sau viaţă disolvantă v'ar părea prea comună, că nu v'ar fi de loc străină, c'ar fi tot aceeaşi în care vă perpeliţi şi sbateţi (!?) Posibil. Insă în numele lui D-zeu şi al neamului român întreg, faceţi ca la voi să nu pară, la noi să nu fie, cum este !...

Orce lege, care forţează pe om la inactivitate, la destrăbălare, la a muri de foame, — aceea nu-i o lege, ci nelegiuire. Şi epitetul e prea meritat de legea despre care vorbim. Care'i scopul, mobilul acestei legi : Acela de a îngrădi şi împiedica specula capitalistului, a patronului, faţă de lucrătorii şi salariaţii lor neputincioşi. Cuget a nu fi altul de cât acela de-a apăra pe aceştia de robotirea şi lăcomia celorlalţi. In aparenţă, scopul pare bun ; însă poate nu-i de loc salutar, echitabil, just. Ar trebui să fie carantină pentru marele capital şi marii capitalişti ; libertate însă pentru muncă şi micul capital. Numai astfel primii nu vor mai fi un pericol pentru ultimii ; numai astfel peştele cel mare nu va mai înghiţi vecinic pe cel mic... Logic e, uman şi echitabil e, ca într'un Stat liber capitalistul să nu fie liber de a-şi speculă pe salariat, pe slujbaş, pe semenul lui, după cum îi place şi după cum îi dictează pofta şi interesul în toată bună-vremea. Insă atât în cer cât şi pe pământ cred a fi o nedreptate şi o neomenie de a mă forţă pe mine să trăesc în mizerie şi iad, să mor în chinuri şi în foame, pentru neomenia sau de hatârul tău vampir, capitalist, ce trăeşti şi te resfeţi în raiu. Mă explic : Eu, un biet om, mic negustor, mese-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

riaș, industriaș, cu o familie numeroasă, grea, împovărat de o droae de copii și rude, în micul nostru comerciu, industrie sau meserie ne zvârcolim și zbatem cu toții ca în focul ghenii pentru a ne asigura o mizerabilă de existență: de un leu, doi, cel mult trei pe zi. Nu produc sau nu fac vânzare de cât cel mult 6—8 lei zilnic. Ceea ce cu 25 maximum 30 din sută profit, agonisim astfel 1.80 cel mult 2, 2.40 pe zi. Din aceștia, un leu e chiria, 50 birul. Astfel că într'o Sâmbătă de pildă, din cei .50—.90 ce pristosesc, de abia de voiu avea pe această zi strictul necesar de pâine, *pâine !*—pentru acei care mereu îmi plâng și 'mi cer : *pâine ! pâine ! pâine !* Dar Duminică sau sărbătoarea, dacă până la ameazi n'am făcut sau câștigat nimic, ce D-zeu ? ce dracu sau rahat mănânc, mâncăm noi — păcatele noastre ! — noi cari spre a nu răbda ca niște lupi, pentru nitică mâncărică am fi în stare—chiar la Paști și la Crăciun, într'un an odată — să mai cărăm și spălăm toată ziulica la țucale boerești !? Trebue oare, atunci, în acest caz, să mâncăm din scule, din capital ? să cădem în falimeut, în necinste ? să ajungem haimanale, pungași, hoți, tâlhari de drumuri ? Asta să fie scopul și idealul legii ? Legiuitori să fie ei, aceștia, cari ne fac și ne reduc așa, la asta ? cari nu ne cercetează și întreabă — în tocmai unor D-zei — unde'i buba, ce ne doare ? dacă poverile cu cari ne 'ncarcă le mai putem duce, legile în cari ne îngrădesc ne mai lasă să trăim ? dacă nu ne fac — contrar de ceea-ce năzuesc și vor — să fim și devenim nelegiuiți ? De ce se mai întreabă dar, când murim de ce murim ? când devenim și suntem de ce suntem și devenim: mizerabili, vicioși, necinstiți, revoltați și ucigași ? —Câinilor ! fiarelor și neoamenilor de voi ! de voi cari n'ați dus și îndurat chinurile foamei, cari nu știți nimic din și de torturile grelelor restriști și munci ! De ce prin ea m'ați omorî pe mine om, și nu m'ați lăsa ca să trăesc cum pot ?...

Munca, dreptul și datoria muncii, trebue să fie sfânt și liber. Ingrădită sau încătușată trebue să fie numai specula ei în semen: torturarea muncitorului prin ea—de către un despot sau avar capitalist.O lege dreaptă și umană nu poate fi de cât aceea ce-ți lasă—în muncă mai cu seamă-toată libertatea ta—în a nu jigni pe altul—și te oprește în a i-o stânjini : sau răpi altuia—ce nu trăește în bestie sau porc: Aceea care ar impozâ sau dăjdui pe nobilul modern — comerciant, industriaș, rentier, slujbaș, asociațiune, etc., — cu atâta sau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

atâta de fie ce slugă, amploiat, slujbaș, calfă, — eventual înzecit când îl robotește și în zile de repaos. Aceștia ar trebui — proporțional — să plătească cel mai mult bir; căci au cele mai multe satisfacții și scutiri de umiliri. Ei au din pristos și pristosuri, de unde își pot plăti și permite luxul unei slugi, și, și pristosurile cu luxul lor deșert, care n'ar prea suferi. Putința sau nevoia de-a avea salariați, robi sau coasociați, n'o au de cât ei. Noi nu avem de asociat de cât brațele, belșugul și pristosul mizeriei de iad. De ce nu ne ați cere-o și lua-o și pe ea? sau nu v'ați teme și îngrozi de ziua în care v'am putea-o da și cășună? De ce ne-ați răpi numai nouă mămăliga, nu și vouă un pic din cozonac? Pentru că atâta timp cât legile n'or fi făcute de cât de stăpâni, de nobili și speculanți... slugile, robii și speculații vor trebui să le îndure.

Însul, familia sau asociația, când își poate permite o slugă; el sau ea care se poate scuti de munci brute, ordinare și umilitoare, brutalizând și umilind pe altul, dovedește că-i dă mâna, că-i merge bine: că e în belșug și în pristosuri. De unde? Nu ne importă. Din cer știm că nu; din privațiile noastre poate *da*. Deci aceștia, și acei tutori ai lor—de-ar fi mai mult oameni de cât sunt: câini, milogi, lingăi și strigoi publici de a ne cere și impune numai nouă totul, obol sau bir pentru ei și stat — ar admite că ar fi mai mult de datoria lor că să dea din pristosuri pentru trebuințele—nu întotdeauna utile și indispensabile nouă—statului, comunei și sociatății, ale căror satisfacții mai mult ei le au. Nu însă de a ne impune și legiui să se stoarcă totul și tot numai de la gura noastră, din mizeria celor ce nu au nici măcar mămăligă și cămașă pentru ei și copilași.

Tot astfel — de nu mai mult încă — în comerciu, industrie și meserii. Cel ce are măcar un salariat, sau din momentul ce își poate îngădui acest lux sau scutință, fapt ce'i trădează prosperitatea afacerilor, el trebue să fie obligat a respecta litera legii Repausului Duminical. El e senior, are un rob. Și primii, în vremile de azi — spre chiar interesul lor—n'ar mai trebui lăsați a și torturà —prin mizerii și prin munci—robii după bunul lor gust și plac. Unul trebue forțat—de nu o face de bună voe—a da și altuia o zi de libertate și repaos pe săptămână; căci acesta face destul în cele șase pentru libertatea și repaosul permanent al celuilalt. El cooperând—de nu favorizând—la traiul altuia de fast, de risipă și belșug, trai la care nu-i și n'a putea fi—și nici aspira a fi—în mod egal părtaș, o zi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de refugiu răstriștilor și muncei grele e una din cele mai omenești și drepte răsplăți. Compensația sau satisfacția ce astfel i se dă îmi pare prea meritată : prea slabă poate, exagerată însă nu. Nu tot astfel însă, e și se poate zice despre omul ne-atârnat, despre micul comerciant, industriaș etc. Pe acesta numai niște cinici și interesați tirani îl pot forță la lene, inactivitate sau repaos : la a-l său a se condamna la foame, la mizerie sau moarte. El poate fi, și ar trebui chiar, să fie liber în a-și specula munca, brațele sau energia lui și a-lor lui în toată bună-vremea, când și cum vrea. El nu trebue și nu poate fi forțat la respectarea legei de repaos, prin faptul și din motivul că poate fi privat de hrană în acel repaos, că el și-l ia când vrea, când poate. El nu poate fi îngrădit de asemenea în a nu-și munci și specula familia. Aceasta din cauză că ea cu el e un tot, comun : că atât în viață cât și după moarte-i, toți ai lui sunt cu toții buni și egali părtași—întâmplător ai acelui belșug sau avut agonisit cu toții, în comun. In acest chip legea n'ar mai fi o mumă pentru unii și o ciumă pentru alții, un imbold sau emulație spre vicii în loc de una spre virtute. Tăind—nu prea mult—din pristosurile și risipa pristoșilor ce au de pristos, s'ar împlini lipsa celor lipsiți și de lipsă, ce n'au nici strictul necesar. S'ar biciui viciul și s'ar încuraja virtutea : s'ar răsplăti munca și pedepsi lenea. Chiar cei mai bogați—risipitori—cu timpul ar fi reduși la muncă, la a se hrăni prin ei, prin propria-le sudoare ; și prin ea — ne având cine ne mai neferici — forțat am merge spre propășirea, spre belșugul și fericirea ideal. S'ar favoriza și deschide tuturor cerul ; li s'ar deschide și ultimilor porțile raiului — nobleței : calea de-a ajunge și ei cu salariați, lucrători, slugi ; ca la rându-le, să-și lase de asemenea locul gol altora, ce rabdă și mor azi de foame, în torturi, martiriu, în lene. Risipa de nebuni și nemunca de neoameni a unora ar tămădui mizeria și neodihna altora, făcând pacea, belșugul și fericirea pentru toți,—mobil și aspirație către care trebue să năzuiască or ce om de bine, orce legiuitor, reformator și bărbat de stat. Dulăilor și porcilor de azi li s'ar pune atunci botnițe și jujău ; n'ar mai devasta și roade ei totul fără a lăsa celor mici nimic. Marele și actualul speculant, capitalist, își va pune pofta 'n cui : nu va mai roboti și înghiți pe acela slab și mic. In scurt, am ajunge vremea și fericirea ideal, în care nimeni nu și-ar mai umili și neferici semenul. Ne mai fiind cine lenevi și provoca mizeria, cine ri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sipi și întina belșugul, emulația la muncă și în rarile virtuți ne-ar fi singurul orgoliu... Cauza vicierii și corupției —slugile—fiind pe ducă sau distrusă, forțat am deveni morali, umani și egali cu toții. Atâta timp însă cât ele sau ea va exista, un om aninat de altul, atâta timp vor exista monștri cari printr'un monstruos fast și despotizm să se creadă supra-oameni, zei—ai martirului și mizeriei umane. Zdrobind orce robie, orce modern sau antic sclavagiu — cauza ce vă favorizează viața de farniente și uzură, ce vă face orgoliul și aroganța—vom deveni de o moralitate, de o egalitate și virtute ideală. Atunci nu oamenii, dar nici chiar D-zeu n'ar fi cunoscut și nu și-ar fi putut imagină și face făpturi mai conștiente și perfecte, mai demne de a se numi și crede oameni: de a'și zice semeni și de a-i semăna. Dar... să tac; căci sunt inconștient, nesocotit. Învăluit și uluit în astea uitai că vorbesc poate despre conștiință unor conștienți oameni — în conștiința drepturilor și datoriilor cuvenite numai lor și a-lor lor!

Năravurile și legile acestea de vicii, civilizate, aduse de voi din Franța, au făcut cum vedeți pe lângă alte urgii să scadă și la noi natalitatea: ca morțile să ne întreacă nașterile. Dacă după recensăminte părem a crește, e laudă fecundității streinilor și trenurilor ce ne vin tixite de venetici. Ginta latină pare a-și fi trăit traiul și mâncat mălaiul. De ne veți legifera tot ca până acum; de ne vom civiliza și progresa tot cum ne civilizăm și progresăm (!), nu vor trece nici miile de ani ce ne despart de dispariția Egiptenilor, Asirienilor, Fenicienilor etc., și vom trece de asemenea la vecinica lor pomenire—poate chiar fără gloriola si aureola lor. Popoarele ca și familiile sau indivizii, se nasc, cresc, ajung un apogeu, o culme, din care încep a decădea, a se destrăma și stinge. Insă pe când la indivizi toate acestea sunt vremelnice și naturale, la popoare pot fi vecinice și forțate; și aceasta poate mai mult laudă lipsei de educație sănătoasă, de bune legi și obiceiuri, de conducători autoritari și conștienți în sfânta și înalta lor chemare. Civilizată Franță. se depopulează, scade pe tot anul: i se nasc mai puțini decât îi mor. Pe când barbara Rusie crește pe tot anul cu un milion de suflete. De ce? Pentru că civilizatul caută numai satisfacții, cât mai multe clipe de fericire și cât mai puține de chin, de necazuri. de dureri. El nu se civilizează de cât în vicii, și barbarul nu rămâne prost de cât tot în ele. Ne-am civilizat, trăim într'un stat liber. Avem toate libertățile pentru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vicii, și toate restricțiunile pentru virtuți. Am părăsit obiceiurile bătrânești, rustice, virtuoase ; am lepădat cojocul, cojocelul și pieptarul de blană, ce ne apăra inima, bojogii, burta ; am adoptat obiceiurile nocturne, viciile și moda civilizaților cari ne scurtează zilele și ne atacă pe treipatru din zece... Numai acestui vicios Repaos Duminical sau acestei scârnave vieți, împrumutate de la civilizați ; și numai acestui trai de distracție (!) enervație, depravație, deboș, orgie și libație nocturnă ; numai lor și atâtor molimi civilizate altora datorăm regresul numeric față de streini, de generarea fizică, morală, materială, și atâte alte molipsitoare patimi și boale de corp și suflet. Intinderea înspăimântătoare ce ea tuberculosa, ftizia, oftica—excepție făcând de cea ereditară și a surmenaților—nu o datorăm de cât acestei viciate vieți civilizate. Bătrânii cu bojogii apărați în pieptar și în cojoc, cari nu știau ce-i bal, serată, concert și atâte alte etceterale ; cari nu făceau cum facem ei cum suntem lăsați a face din noapte zi și din zi noapte, și nu știau de asemenea ce-i ftizie sau tuberculoză, prea puțin ce însemnează sau ce-i oftică și inimă-rea. Adunând la un loc spovedaniile vieții sau rostului de traiu al tuturor acestor bolnavi, chiar ale celor cu boală moștenită, s'ar vedea că pe lângă mizerii și locuințele mizerabile 9 din 10 nu-și datorează boala sau agravarea ei decât acestei vieți de bufnițe și lilieci... Mulți din oamenii de știință, cu știință sau nesocotință adesea, se miră sau par a se mirà de neînsemnătatea numărului de tuberculoși și decese de ftizici la Londra. Fie din interes, fie fără să și dea seamă, ei nu ne divulgă, nu caută să afle cauzele, și tot-odată a ne sfătui sau constrânge ca să le evităm efectele. Aceste cauze în totul nu pot fi nici cum acele invocate, și nici viguroasele măsuri profilactice. Căci în acest caz ar fi să admitem că în Franța unde această mortalitate e aproape îndoită, ele ar fi cu totul neglijate sau cel puțin nu atât de lăudabile. Pe când faptul e cu totul dimpotrivă. Insă ceeace le favorizează în Anglia într'un fel și în Franța în altul, în sens contrar și dzeastruos, e aceea lipsă de viață destrăbălată și de orgie nocturnă, în zilele de falș repaos într'o parte, și spazmul ei oribil în alta. Ca sprijin și dovadă la aceasta vom face mai jos loc la un crâmpeiu de tabelă statistică, prin care, chiar orbii vor putea vedea și se vor putea convinge, că pricina mnrei mortalități de ofticoși ca și a regresului natalității sau a morților cari covârșesc nașterile, în statele și orașele libertine, sau de libertin re-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

paos, nu poate fi alta de cât viața lui desordonată și destrăbălată. Și de asemenea, ca aceea a (creșteri fecundității, a creșterei populației și a noinsemnatului număr de ofticoși în acelea Anglo-Germane — cu legi restrictive în aceasta, nu poate fi alta de cât viața moderată, îndrumarea spre traiul familiar, cu urmările lui și ei profitabile și bine-făcătoare; Nimic alt aproape de cât lipsa acelui libertin repaos și vieți de orgie și libertinaj nocturn. Dar să tăcem și să lăsăm să vorbească cifrele. Poate că ele vor avea mai mult de cât noi darul și harul de a o face atenți și vorbăreți pe tăcuții sau inconștienții noștri, cari, de altfel, n'ar avea nimic alt mai bun și mai aproape de făcut de cât să treacă Dunărea spre a ne credo și da dreptate, că acest pervers repaos e o urgie socială și preludiul unui dezastru național—consciința inevitabilă aceluia moral:

ORAȘELE	Locuitori	Morți tuberculoși	La 1000 locuitori
Havre	119.470	656	5.50
Paris	2.511.629	10.547	4.90
Ruen	112.657	527	4.68
Triest	166.599	675	4.05
Viena	1.631.134	6.180	3.81
Lille	215.550	758	3.52
Bucureşti	*282.071*	*990**)	*3.50*
Petersburg	1.132.677	3.808	3.36
Moscova	988.614	3.216	3.25
Atena	122.053	392	3.21
Glasgow	733.903	1.444	1.97
Magdemburg	226.758	432	1.91
Londra	4.546.752	8.510	1.87
Edimburg	298.927	561	1.87
Amsterdam	518 273	871	1.68
Rotterdam	314.587	499	1.59
Utrecht	101.053	149	1.47
Dresda	395.300	499	1 26
Stuttgard	175.391	218	1.24

Ca obiețiune să nu mi-se copieze și imputo acel cunoscut și vechiu clișeu, că *englezul și germanul s'ur hrăni mai bine*. Căci chiar acesta nu vine în favor. Acela dacă se hrănește mai bine este că risipește mai puțin. E că licența, luxul, vanitatea și destrăbălările continue, ziua și noaptea, din acele zile de falș și ruinător repaos, nu i

*) Luați aminte că de nu statistica, cel puțin modul de constatare al morților la noi e mai puțin scrupulos de cât în Apus. Deci mult în defavor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

svântă toate economiile, nu-i storc tot strictul necesar în zilele de lucru, atunci când corpul ar avea nevoe de o cât mai substanţială şi îmbelşugată hrană. E că el nu se îndoapă ca porcul, azi, când leneveşte, când n'are atâta lipsă. Nu risipeşte acum prea mult, ca mâine la muncă, să stea sau să lucreze lihnit sau hrănit cel mult cu vr'un fir de praz sau ceapă. Ci din risipa destrăbălată a unei Duminici el îşi rezervă belşugul de băutură şi de hrană pe întreaga săptămână. Cu preţul unui bilet de bal sau unei nopţi de orgie el îşi îndestulează masa cu vinişorul sau cu berea pe toate zilele de lucru.

Pe lângă aceasta mai mănâncă bine pentru că nu şi-a ruinat stomacul, nu şi-a dărăpănat nervii, printr'un trai destrăbălat. E pentru că a trăit mâncând şi bând cu măsură, regulat, atunci când organismul i-a cerut ; iar nu bând mereu mai rău ca porcul, şi fără să mănânce decât odată pe zi, şi chiar atunci pe apucate, ca un câine rătăcit, cu tot ce poate fi mai prost. Si cum aceasta sau toate acestea fac şi cooperează la ruina morală, fizică şi materială a unui individ, în mintea mea de prost — din câte observ şi văd--cred nu mai puţin că fac şi aduc ruina şi degenerarea unui popor.—Aud ?

Pe lângă acestea, tot acest vicios repaos duminical e cauza demoralizării oraşelor, a mizeriei şi a prostiei ce ne bântue satele şi mahalalete. Lenea, lipsa de cumpătare şi progres, pe lângă vicioasei alcătuiri politice şi sociale tot numai lui o datorăm. Cârmuitorii noştri când ne încarcă peste puteri cu biruri, ar trebui să cugete a ne descărca cel puţin de acelea impuse de patimi. Altfel unele cu altele concurând în a ne ruina şi declasa, într'un moment ne pot înebuni şi perde. Si de aci, cum vedeţi, pân' la revoltă nu-i decât o mişcare şi un pas. Bizuirea pe puterea şi siguranţa pacificării, excepţie făcând de faptul că noi şi posteritatea o considerăm de infamie şi de crimă, e adesea nu mai puţin o nebunie. Căci ea poate reuşi odată, de zece şi de douăzeci de ori. O singură dată însă nereuşind, anarhia şi peirea ni gata. Interesele particulare, ba chiar ale unei minorităţi, când ale majorităţei sunt în joc trebue să tacă. Altfel, cugete că odată cu profitul sau cu dobânda îşi riscă şi capitalul, ba îşi pot perde chiar tot ce au mai capital. Legiferându-se repaos duminical complect, sau cel mult cu o libertate de două ore la amiezi (între 12—2) pentru comereiul gastronomic sau localurile de petrecere, şi între 10 şi 12 pentru rest, dacă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

complect—cel puţin pentru moment — se crede imposibil, acel flagel al luxului, imoralităţii, lenii, risipii, mizeriei, prostiei şi or căror deşertăciuni—cari ne doboară şi omoară —ne ar dispare în cel mult un an sau doui. Hărnicia, cumpătarea, modestia, lumina şi progrecul ne-ar paşte vrând nevrând, la sigur: In loc să-ţi perzi vremea prin cârciumi şi pe stradă—expus tentaţiei şi invitaţiei celui dântâi prieten, a-l urmà şi a le vizità, şi tot de odată a nu le mai părăsi poate decât cu capul plin, noaptea târziu—ai fi redus a te odihni, a prinde puteri noui pântru o muncă mai spornică şi nouă. Sau, de nu asta, ai fi constrâns a-ţi omorî vremea într'o hrană sufletească, a te lumină şi a-ţi câştiga cunoştinţe noui, prin lectură, prin citit. De voe de nevoe din bestie şi porc oi deveni un om şi sfânt. Din vicioşi om deveni virtuoşi, şi, prin timpul disponibil consacrat cititului, nu mai puţin luminaţi. (Dar, atunci, n'am deveni oare primejdioşi societăţii ? n'am fi temuţi de guvernanţi ? pentru cari, nimic nu-i mai primejdios si mai temut decât un popor virtuos şi conştient ?) Chiar cherchelindu-te acasă, şi mai prielnic neputând'o face decât în timpul mesei.—n'ai fi atât de ruinat. Morala, familia, femeea, n'ar fi atât de blesate ; fisicul, avutul, propăşirea ta si a societăţei în genere ar fi mai puţin primejduite, şi totodată : scandalurile, delictele, crimele şi atâte alte calamităţi, ar fi evilate, dacă nu cu totul curmate.— Cum ? nu cugeţi. mi s'ar putea zice, ce-am putea perde şi cât n'am risca atunci ?—Ba da, cuget şi judec chiar, că prin asta pagube şi rizic nu numai că nu sunt înlăturate, ci mult mai inevitabile şi sigure. Că ni s'ar ruina atâţia oameni (!) că ni s'ar distruge un comerciu în floare (!) că impozitele ar scădea şi budgetul s'ar cletina (!?) Posibil. Există însă leacuri : şi dacă ele nu se pot afla la cei deşteptţi, nu-i o crimă şi copilărie de a recurge chiar la proşti. Dacă vă doare de o breaslă, mă doare mult mai mult de un popor întreg. Dacă vă pasă de ruina ei, mie nu mai puţin de a lui. Şi, pe şleau vorbind, în hotărârea mea prostească, când ar fi vorba între distrugerea ei şi a lui... n'aş şovăi o clipă de a fi trup şi suflet pentru el. Căci ei sau ea ar perde prin aceasta 5 sau 50 milioane (?). Dar eu cuget că el perde—din pricina şi spre susţinerea de pristos şi în pristos a lor, a ei—el perde cel puţin îndoit pe fiecare an. De ce să peardă el continuu, şi ei nu, nici odată ? Că i-ai sărăci şi pe ei odată, pe ei cei 10 sau 50 de mii (?) Dar, de ce numai al lor dreptul de a ne să-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

răci și degrada mereu, pe noi cei 5—6 milioane de mizerabili și de spestri? Că el, în acel complect repaos, s'ar putea deda demagogiei, ideilor și acțiunilor criminale, rătăcite? Că favorizându-le timpul și mijlocul de-a ajunge la conștiința și cultura celor din Apus, de prin statele cu repaos duminical complect, ne-am putea expune la... a le suferi—cum li se sufere pe acolo—demagogie și... impertinente pretențiuni? ba, chiar demonstrațiuni și mai știu eu ce? Posibil. Insă trebue observat că printr'o ataro licență demonstrațiunile și chiar revoluțiunile departe de a fi evitate, sunt din contră întreținute și provocate, sau cel mult amânate. Prin ele trebue să se știe că cuțitul e azi la os, pădurea o uscătură, căreia nu-i lipsește decât scânteia prin care să fie dată unui pârjol. Și, la adică, în prostia mea, mă încumet a crede că de nu pentru o anumită clasă, cel puțin pentru popor și stat revoluția unor conștienți și luminați oameni e preferabilă anarhiei unor inconștiente și turbate bestii.—Ce?

Tot această lege, sau mai bine zis tot lipsa uneia restrânse, e în mare parte cauza celibatului ce ne bântue orașele și ne decimează rasa. Fără restricțiuni într'un sens și lărgiri în altul, cu această libertate de uzură în orgii și libertinaj—ce ne aduse la acest dezastru moral, fizic și economic—vom ajunge la comunismul sexual. Vom ajunge a popula orașele mai mult cu crai și curve: cu o progenitură degenerată și formată numai din bastarzi. Viața familiară ni se va face astfel imposibilă chiar celor mai fanatici după ea. Și de aci sau de atunci pân' la un dezastru național nu va fi decât un pas. Fără monopolizarea alcolului și dispariția tuturor acestor spelunci el —dezastrul —ni inevitabil.

Iată dar, cum unele legi ne depravează și ruinează, și cum altele sau lipsa lor ne pot degenera și stinge. Și în felul sau în spre idealul (!) acesta ne sunt făcute și aplicate par'că toate. Ca să nu fii însă lătrat de câini și sfâșiat de lupi, trebue să latri și să hăui cu ei: că te simți demn și mândru de ele. Că de libertatea căpătată și de civilizația sau progresele roalizate numai o brută se poate simți desamăgit și înjosit (?). Nici vorbă! Ca un popor civilizat și nobil, în orce inovație și ramură a statisticei trebue să ținem recordul: să fim în totul și în toate printre cele dântâi orașe alo lumei nobile, civilizate!

Nu avem la îndemână date statistice din Bulgaria. De am avea, și dacă destoinicia ne-ar ajuta, am vedea că una

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

din cele mai mari cauze ale tuberculizărei şi marei noastre moralităţi e această lipsă de repaos duminical complect. Am vedea de asemenea că decadenţa noastră morală, fizică, etnică sau de natalitate, faţă de sporirea şi împuternicirea lor, în mare parte nu se datorează decât lui. Cei ce au interes şi curiositatea de a şti, pot căuta şi afla aceste date, fie chiar spre a ne desminţi şi da de gol. Noi, ca buni români, atunci când cu toate astea, am afla că chiar şi pe acest teren (tuberculos) Bulgarii sunt pe cale a ne ajunge şi întrece, ne-am simţi măguliţi şi mândri, chiar prin blamul de rătăciţi şi mincinoşi. Una ca asta însă e cam greu de admis. Căci legea repaosului lor duminical general şi complect, obiceiurile şi respectul lor (a-lor lor, se înţelege) faţă de religie şi sărbători, respect şi obiceiuri distruse la noi de o falşă civilizaţie şi de nişte falşi civilizaţi,— culţi doar în orgoliu şi păcate—stricta ei aplicare, lipsa vieţei de licenţă, de libaţie, destrăbalare şi risipă— în energie şi avut—nu cred să nu influenţeze ca chiar în ravagiile tuberculoase să nu ne fie de asemenea inferiori(!). Dar... dacă am căuta cu toţii cauzele şi de s'ar afla odată cu leacurile şi acei cari să le administreze, ce s'ar face oare: grangorii, ciolangii, vicioşii şi chiar esculapii noştri? Nu s'ar tuberculiza oare prin lipsa isvorului acelui traiu de rai, din lipsa câmpului de jaf şi a terenului tuberculos.

Şi cum am zis—şi o repet—ca să reviu de unde am plecat, dacă cei în drept, în datorie şi în stare de a remedia răul ar avea o cât de slabă idee de torturile de iad ce acest tineret îndură, în acele aşa zise localuri de petrecere—în cari se face de petrecanie propăşirii şi vitalităţii neamului întreg, cum mai zisei — sunt încredinţat că de nu din echitate cel puţin din milă s'ar îndura a'i scoate din rândul unor victime şi vite într'acel al unor oameni. Or cât de tirani şi nepăsători ar fi, gemetele şi suspinele bietelor fiinţe le-ar înduioşa inimile şi stoarce ochii; i-ar forţà să cugete la graţia şi mila aflată în mâna lor: a le îndulci pe cât posibil traiul de câini şi vieţile de robi. In atari localuri de corupţie şi de uzură, cari pe lângă aceasta ne mai dau zilnic atâte gâlcevi, delicte, atentate, crime, chiar asasinate, fără ca partea lor bună — fiscală, din care de abia s'ar putea face faţă întreţinerei administraţiei şi justiţiei de pristos în alt caz, ce focarele ocazionează şi nelegiuirile necesită—fără ca toate ale lor părţi bune să precumpănească măcar vr'una din acestea rele;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în atari localuri zic, copii, copilaşi chiar, băeţi şi flăcăi sunt ţinuţi şi trataţi în chip selbatic dela orele 4—5 dim. până după miezul nopţii, adesea până a doua zi la aceeaşi oră. Somnul sunt reduşi sau forţaţi a şi-l face pe picioare, col mult rezimaţi. Pe d'asupra, pe lângă chinul străduinţelor şi muncei, în toată această bună vreme sunt stâlciţi—cum bine ştiţi c'am fost—în palme, pumni, ghionturi, buşeli şi târnueli, cari le-ar face mamele să leşine, nu atât de milă, cât de blestemele teribile ce 'şi-ar auzi şi ce-ar încasă pentru că i-au făcut şi le-au ursit o astfel de infernală soartă şi viaţă. Eu, eu care am gustat din fierea asta, din infernul şi viaţa asta de tortură, or de câte ori îmi amintesc, văd, aud sau sunt martor unor atari mizerii şi torturi trăite, îndurate, îmi trebuesc sforţări de uriaş spre a nu deveni un criminal. Tremur şi mă cutremur de indignare şi revoltă, înăbuşind în mine spiritul anarchic, spre a nu-i aţâţa la asasinat şi a nu face apologia crimei în toată această massă de mici şi nevinovate victime. Nu ştiu şi nu înţeleg cărui sentiment am cedat în totdeauna, de n'am practicat şi făptuit nimic vre-odată! Ar fi fost—poate—tot ce putea fi mai uman şi logic, mai just şi echitabil, spre a îmblânzi pe fiare. Printr'un atare regretabil act poate s'ar fi îndreptat oamenii şi legea—dacă legile şi nelegiuiţii nu vor sau nu le pot altfel îndrepta.

Oare atunci, când s'a făurit sau—mai bine zis—copiat legea Repausului Duminical, oare nu se putea plăsmui după cea din Anglia? unde în zilele de sărbătoare chiar localurile gastronomice şi ospătăriile antialcoolice nu sunt deschise de cât între 1 şi 2 la amiazi, între 7 şi 8 seara? fapt pe care necunoscându-l, poţi umbla toată ziua rupt de foame, chiar cu buzunarul plin de bani? Nu! Nu se putea. Căci atunci acele patru milioane ce încasează numai comuna Bucureşti s'ar fi dus pe copcă; v'ar fi ţărcuit largul la corupţie şi la orgii. Nu se putea pentru că cele 40 de milioane ce încasează statul şi comunele din aceste taxe sau impozite ar fi fost derutate şi înghiţite în chip moral, virtuos, utilitar, în progres şi întrămare, nu în destrămare şi regres. Şi nu se putea pentru că din luxul, de la risipa şi excedentele nebuneşti a-ţi fi fost constrânşi la modestia şi cumpătarea forţată de deficite: din spazmul de patimi, de lene şi de deşertăciuni, reduşi la sbuciumul de muncă, de hărnicie şi rari virtuţi. Ce ne-am fi făcut atunci cu viciile, vanitatea, vicioşii, când mana vis-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

teriei ţărei ar fi dat bancrută, faliment? Nu ne-ar fi scăzut umflatele budgete sau venituri, al căror pristos peste strictul necesar e destinat viciului, corupţiei şi vanităţei ce primează utilul, indispensabilul şi chiar interesele vitale ale propăşirii neamului întreg? Ba, da; e drept şi foarte adevărat accasta. Insă, în schimb, nu-i mai puţin aceea, că, în aceiaşi proporţie şi vreme ne-ar fi scăzut de asemenea: deşerţii cu deşertăciunile ce ne fac mizeria şi degenerarea, corupţia şi patimile ce ne bântue şi ruinează, corupţii şi pătimaşii ce ne sug şi ne ucid. Risipa s'ar fi curmat, risipitorii ar fi dispărut: odată cu budgetele umflate toţi acei umflaţi bugeţi: odată cu milioanele de prisos de asemenea acelea de trântori, de vicioşi şi vanitoşi primejdioşi, ce ne prididesc şi pristosesc. Locul acelor sute de mii de lingăi, de dulăi şi de strigoi ce ne fac peirea şi regresul, l'ar fi luat—în ei chiar— acelea productive şi utile, în cari şi prin cari să privim viitorul cu încredere, pământul şi pe oameni cu mândrie.

Că legea restrictivă din Anglia sau din alte state n'ar fi împiedicând întru nimic beţia şi ravagiile alcoolismului şi viciilor (?) că n'ar fi favorizând de loc virtutea, cumpătarea şi propăşirea (!?). Ei aşi! Astfel de afirmaţiuni nu pot fi de cât rătăciri de nesocotiţi sau cel mult şoalde de interesaţi în cauză. Nimic alt de cât palavre de înfumuraţi, cari cred că ajunge să citeşti zilnic ziarele şi să cutreeri cu trenul sau automobilul ţările, pentru a le şi cunoaşte oamenii, moravurile. Căci admiţându-le a fi rezultatul studiilor şi observaţiilor profunde făcute sau culese la faţa locului, ar fi să admiţi nu cu mai puţin temei a nu fi fost făcute de cât de pe canapelele elegantelor baruri, restaurante, spelunci, cabine sau odăi secrete, luate asupra viesparului din hai-laif, de crai şi răsturnici, şi nici cum asupra furnicarului sau stupului de albine şi furnici. (Dar ce? compun cumva acestea statul? Fac şi dau cândva şi undeva ele tonul, mentalitatea, moralitatea şi prosperitatea unui popor?) De n'ar fi astfel, cum zic şi bănuesc, acel ce rătăcit sau inconştient le face sau le spune n'ar fi avut nevoe a se trudi să cutreere şi să bată fabricile, atelierele, quartierele lor, satele şi stradele marilor state — pomenite —, în zilele de sărbătoare sau de repaos, ci, spre a se convinge de roadele şi utilitatea unor atari restrictive legi ar fi fost peste cap d'ajuns de şi-ar fi făcut mistuirea copioasei lui hrane dând târcoale centrelor şi chiar grădinilor lor publice, Londrei bunăoară,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în ajunu-le, pân' pe la 11 ore seara, când se închid... oboarele sau cuștile în cari se porcesc și bestializează oamenii. Și când ar fi văzut, chiar în acest timp și loc, viciul și beția ninivianâ, or cât de mărginiți sau cherchelițî i-am bănui, totuși credem, că și-ar fi putut face barem o cât de slabă idee de ce scârbos și înfiorător spectacol nu ar servi duminicile sau sărbătorile, dacă legea nu le-ar înfrâna și preveni. Dar... când el—legistul sau moralistul nostru—nu-i sau n'ar fi de cât idolatrul unicului lor cult, oare în fanatismul lui pătimaș și orb ar mai putea el vedea și alte foloase, binefaceri, satisfacții, de cât ale patimei și burții ?...

* * *

De și mai sus am îndrugat poate cam mult despre robi și slugi, vorbe și idei de la care altele și nedibăcia ne-au făcut să ne abatem, totuși, umil și smerit ca un rob și slugă vin a vă mai cere păsuire pentru încă vr'una două, însăilate tot despre ei, și tot pe ștofa unor fapte. Aceasta spre a vă arăta și probă chiar, ce ne abate a crede și a vă acuză, cel puțin între noi, că autoritatea — influențată de către voi sau voi încurajați de către autorități, de nu reciproc unii pe alții—se conduce față de ei sau noi de aceleași nobile, patriotice și părintești sentimente. De sigur, compusă din voi și voi compunând'o pe ea, prigonirea voastră de condei concurând cu a ei de fapt alt spirit sau rațiuni sunt excluse. Ascultați dar :

Era pe la sfârșitul zecimei a doua din April, 1900. Știți, pe vremea când... brații bulgari ne urzeau comploturi și ucideri patriotice. Și aceasta încă sub chiar scutul sau indiferența unei polițîi vrednice de... vremea lui Lobodă vodă. Probabil, ea nu-i sau nu era la înalta ei chemare de cât pentru politică și marii noștri patrioți — în a prigoni pe cei ce se încumet a le disputa politica : patriotismul... ciolanului, puterii și averii. Era cum zic, taman pe acele vremi, de tristă aducere aminte, când copoii acesteia în loc să fie sloboziți în ulmarea harnicilor și sobrilor bragagii, cu capul greu (!) și ceafa groasă, fură în chip inconștient și pătimaș, ca să nu zicem intenționat, fură asmuțiți asupra „leneșilor și haimanalelor de slugi și țărănoi clasa cea mai objectă a Capitalei și Regatului Român".

Pe vremea aia, demnă de acelea ale năvalei tătarilor în țeară: Bătrâni, voinici, tineri, băeți, copii, femei, fete, copilițe, chiar, erau goniți și prinși cum se gonesc și prind vitele pe lan, de se înfundă la oborul boeresc. Erau pri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

goniți și înhățați cum se prigoneau și înhățau de tătari vitele de oameni, spre a-le necinsti, robotì și duce robi, plocon hanului tătar. Toți acei cari prin costumul lor național sau prin haina lor simplă, murdară, zdrențuită, mizerabilă trădau pe „scârba societății“, pe omul muncitor, modest și umil, din ordinul unor haini tătari erau înhățați de pe strade, de pe piețe, de prin grădini și localuri publice, de prin biurouri de servitori, de pe la preumblare sau de pe la daraveri etc., și în ghionturi, în batjocuri și sudalme erau târâți și înfundați în oboarele de oameni, de pe la poliție și secții. Raziile sau raitele aminteau pe ale hunilor și păgânilor tătari. In gemete și groază erau vârâți clae peste grămadă, prin pimnițele ce servesc drept aresturi, unde, din robuști își pierdeau sănătatea și viața, din rumeni deveneau ofiliți și jigăriți, ghiftuiți cu boale cari nu iartă. Ferice de acel ce avea câțiva lei de uns osia —carului înțepenit altfel —; vai de acel lipsit de vr'un milos stăpân, de vr'un fost patron bun de inimă, de vr'o rudă, protector puternic, prietin galanton sau șmecher. Salvarea de la dubă și reveneală, din : foame, frig, păduchi, promiscuitate, ocări, umiliri, torturi... îi era doar în surghiun. După două trei zile de supliciu era aruncat peste granița sau trimis la locul lui. Trebuia făcut loc bulgarilor, element de ordine și hărnicie, de propășire etnică și socială! Diplomația unui Sarafof merita admirație și laude: Mai filotim și machiavelic nu i se putea mascà sau simula acțiunile și scopul! Ce vreți? trebuia purificată Capitala și trebuiau ocupate și săturate haitele!

—O civilizație! o libertate, fraternitate, egalitate și umanitate! câte neomenii și crime nu se fac în numele și sub scutul vostru!...

În chipul acesta se expulzau oamenii cu duiumul, fără nici o vină, fără nici o cercetare și judecată. Mai mult : în chip barbar, selbatic, din egoism sau răsbunare. Și ceea-ce era mai monstruos: fără a li se îngădui să-și ia bagaj și bani, să-și anunțe rude, vr'un prieten sau cunoscut, să-și căpue vr'o haină, vr'un ban de pâine sau de drum.

In ziua pomenită, întâmplarea făcù să văd expulzându-se prin Predeal șapte persoane, excortate de jandarmi. Erau trei fete și patru bărbați. Ajunși și predați jandarmilor unguri, din acest punct, aceștia le aruncară pe polița ferestrei din sala de control. pâine și brânză, din belșug. Cu niște ochi recunoscători, în comentarii de laude

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și recunoștință pentru împănații unguri, de ură și de hulă pentru galonații noștri români, cu o foame de dulăi și lupi flămânzi ei se repeziră la întrecere pe mâncare. Lipsa de îmbieri sau nazuri, graba ce puneau în a se îndopa și molfoti pe întrecute, în cât pâinea nedumicată li se punea noduri-noduri în gâtlej; desordinea lor în păr și haine; obrazele lor ofilite, veștejite, nespălate; înfățișările lor posomorâte, triste, desperate și revoltate tot odată, cu obida și lacrămile licărinde în ochi,— le trădau starea de corp și suflet, îmi atâțară curiozitatea.

Crima lor?... Era că nu-și găsiseră stăpân, că-și permiseseră libertatea sau îndrăsneala de a eși la preumblare sau după afaceri fără bilet de voe de pe la stăpâni.

Pățania sau toate tânguirile lor, de nu le-așĭ fi pățit și îndurat cândva însumi, mi-ar fi părut minciuni și închipuiri bune de un romanț, demne de un inventiv romancier. De ce oare ai noștri n'or fi căutând a ne picta realitatea? Cât nu le-ar umbri și întunecà închipuirea mâzgălìturilor visate!...

Voi fi scurt, cam scrupulos. A li le da pe toate în vileag m'aș crede prea puțin român și om. Ar însemnà să mă degrad în semen și român.

Una din fete, o copilă, în ai cărei ochi se mai putea citi încă naivitatea țărănească și nevinovăția de copil, zicea că fusese arestată de pe la unul din biurouri pe unde își căuta serviciu. Aruncată într'un beciu, în corupția și promiscuitatea unor blestemați, după vr'o două trei zile de tortură se vedea expulzată ca vagabondă— cu tot pașaportul ne expirat ce poseda. „In primele momente, de groază și rușine, spunea ea, îmi venea să 'nebunesc: îmi abătea să mă omor. Și de-așĭ fi avut cu ce și cum, aș fi făcut'o de o mie de ori. Mai apoi însă, de, ca omu, te obișnuești cu toate, ca și cu moartea. Măcar că trebuia să stăm și să dormim mai mult în picioare, din cauza păduchilor și a unor oameni păduchioși, să îndurăm de foame, să tremurăm de frig, căci cum vezi, nu aveam de cât bluzele pe noi, totuși, ascultând și asistând mereu la prostii, mofturi, caraghioslâcuri, pungășii, glume, măscări, nerușinări—cari la început făceau să-mi pice obrazul de rușine— par'că nici nu știu cum trecură ultimile două zile. Ele m'au făcut să pierd toată mândria și cinstea din mine. Unde înainte de asta nu puteam auzi o vorbă, nu puteam vedea un semn sau ochiadă fără a nu mă zăpăci și înroși, acum toate astea mi-au pierit, s'au stins. Fără nici

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o sinchiseală, teamă, frică sau rușine, aș înfruntà pe D-zeu și dracu. Ce-aș mai putea pierde, când nu mai ai nimica de pierdut ?".

Cele l'alte două, una de pe la Haţeg, alta de pe la Cetatea de Baltă, fuseseră luate într'o Duminică din Cișmegiu, de la primblare. Nu li se dăduse voe să-și ia bagaj, nici măcar vr'o cămașe de schimb sau haină de scut la frigul nopței. Ba nici barem să-și căpue vr'un ban de drum, de cheltuială, de la vr'o rudă, prietenă, de pe a-casă, sau de pe la Cassa de Economie unde aveau depuși. Cât pentru bărbați, ale căror familii le rămâneau în România, în mizerie, bolnave, înfățișarea lor desperată, figurile lor supte, descompuse de suferințe și mizerii, îți făceau impresia de spectri sau predispuși la sinucideri: îți provocau o compătimire să'ți plângă inima și ochii. Unul, mi se văicări că își avea bagaj și bani lăsați în neștire la un cârciumar, de unde la sigur n'o să și-i mai vadă. Altul, că arestat odată cu femeia, era turbat de cătrănire că nu știa ce-i devenise—pe când el se vedea arestat și expulzat.—(De, așa-ți trebue! îl cicălea hățeganca, zâmbind;— dracu te-a pus s'o ei așa frumoasă?) Un altul, oftând și cu ochii licărinzi în lacrimi, se tânguiă: Că fiind surugiu la o moșie, boerul, când îi ceruse și îi spuse că nu mai stă de nu-i dă leafa, îl snopi și schingiui în bătăi, îl arestă, îi aruncă femeea pe drumuri, în vreme de iarnă, într'a noua lună a ei de sarcină, cu alți trei copilași după ea: Că el se trezea expulzat, ea în mila soartei și a țăranilor miloși... Și unde? In libera României! Și de unde? Din țeara în care copilărise și se pomenise. de pe chiar vremea lui vodă Cuza... Spre a nu-i sări mințile și plesni capul, și-l ținea clătinând și disperat în mâini, cu coatele rezimate pe poliţa de la fereastră. Din când în când, și-l aridica greoiu, a gale, și-și pironea ochii tulburi spre cerul tulbure, înourat. Par'c'ar fi vroit să-l mai întunece cu chiar inima și ochii lui întunecați. Pe când printre dinți și buze, d'odată cu gemete și podidiri de lacrimi—inconștient poate—lăsa să-i curgă la blesteme amestecate cu sudalme și cu rugi. Printre ele, înăbușit de sughițe și oftări, în desnădejde și cu ochii aruncați spre cer predomina! *Doamne! Doamne! Ce s'o fi făcând biata mea nevastă! bieții mei de copilași!?*

Al patrulea, un ursuz și bosumflat, la orce întrebare te măsura și cerceta cu neîncredere și ură. A te învolbura într'o privire cruntă, fioroasă, îi era tot răspunsul. Petre-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cându-te cu ohcii astfel, într'un aer de dispreț amestecat cu dor de răsbunare, oftând și suflând ca taurul înfuriat își recârmia capul la loc, și rămânea pierdut pe gânduri, cu ochii pironiți în zarea mohorâtă de neguri și de ceață. Și pe când ceilalți cu toții își exprimau dorința reîntoarcerii în țeară, el, într'un târziu, cu privirea tot pierdută, în culmea de brădet ninsă 'n neguri călătoare, de-abia de-și descleșta un pic fălcile, spre a mormăi trăgănat și apăsat: „Ba ieu, dragii mei, ș'ai cui vă ține, pe pământ, de-ași ști de ghine că chisăz apa 'n chiuă, pentru vr'un bruș de mămăligă, or că-mi pasc ca ghitele la earbă, pă cânchia Turzii, dar... chicioru mineu, în țară, știu ghine că n'a mai călca, nu! nici odată, nici odată! câtu-i hăù!.. Și afurisàt shie în veac și pururi, neam de neamu mnieu de-o va face, cu drag și bucurie!... — Ce dragoste de noi și neam nu va insufla el a lor lui acolo! Laudă neamului, și mândrie nouă, cari posedăm atari patrioți, discipoli!

Iată dar, dragii mei, sentimentele de cari se conduc și pe cari ni le hrănesc patrioții noștri grecotei și bulgăroi, cu ceafa groasă, cari ar vroi Transilvania (dar fără transilvăneni) doar spre a le trimite ciolangii! Sau spre a o specula și popula cu bănci, grecotei, bulgăroi și jidănoi! Eacă patriotismul și naționalismul lor de mari și prevăzători oameni, față de românii de pretutindeni; iată dragostea și facla ce vor să ne lumineze și aprindă colțurile mamei Dacii!... Ce superiori ne sunt bulgarii în patriotismul și în dragostea lor față de macedoneni! Marile noastre . . . secături ar fi putut lua lecții de patriotism de la cel din urmă bragagiu!

Dar, să mai vedem acum cari le sunt sentimentele și raționamentele față de proprii lor conaționali d'o parte, și nu mai puțin supuși sau robi de alta:

Trecând Dunărea și Prutul, cutreerând Basarabia, Bulgaria și porturile bulgărești mai cu seamă, ca să nu ne afundăm până prin selbăticiile Siberiei, unde nu mai puțin vom afla sămânța de român, aruncată în mod vitreg de pe bogatul și civilizatul sol al liberei Românii,—vom întâlni pe toate ulițele și colțurile români d'ai noștri, rătăciți: fugari din viteaza și moderna oaste a modernului și viteazului nostru Regat și Rege. Numărul lor, după o proaspătă numărătoare ar fi trecând de șase-zeci de mii de oameni, tineri... Șai-zeci de mii, 60.000 de oameni! Șai-zeci de mii români ca brazii, floarea și viitorul mândrei Românii! Șai-zeci de mii de pui de lei în stare a ne da într'o jumătate veac de om de șase ori șai-zeci de mii...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

perduți, instreinați! O armată întreagă, o provincie și întreagă oaste... perdută și jertfită mai criminal și bestial cum nu se poate, nici pe câmpul de răsboiu! O! Maiestate! Maiestate!... Când în acele vremi de turbureală trecuși Dunărea bătrână, prin tulburcala-i de la capăt, Dunărea, Dunărea atât de des trecută prin limpezeala-i de la coadă,—de ce v'o fi fost oare pătruns și cutremurat sufletul și gândul?... Nu știu, nu bănuesc? Mintea-mi prea mică și mărginită să pătrund și să găcesc una atât de nobilă și mare! Dar de ceea-ce sunt sigur este că n'ați avut așa armată, atâta mar de oaste!.. Vai! vai! Ne-ați jertfit două armate: una în răsboiu, alta dublă, fără merit, după... Ne-ați perdut la trei provincii; n'ați cucerit de cât una! și o... libertate, o independență... în care să fim cât mai liber și civilizat robiți, torturați și omorâți!..

Acostându'i, cercetând și întrebând pe acești bâjenăriți, ei îți vor hulì din toate puterile samavolnica administrație sau oblânduire românească, îți vor ponegri din tot sufletul banditismul acela privilegiat, de grangori și surtucari câinoși; ți se vor plânge, ca să-ți plângă inima din tine, de terorismul acela mișelesc, despotic, mascat sub masca unei prostituții liberale, democrate. Pe d'asupra, îți vor descrie în bălbătaia și culorile cele mai vii infernul și închiziția din armată acelaiași *Libere Românii!* In urmă, și în schimb însă, te vor mângâia—cu fierul roșu—în laude la adresa sălbaticilor (!) ruși, și înapciaților (!) bulgari: cu blăjina și părinteasca lor primire și oblăduire! (Și voi, voi dulăi și voi strigoi, vă mai mirați apoi de dragostea și idolatria poporului pentru Muscal!) Mii și mii de cetățeni, de tineri și buni români, cum vedeți și bine știți, din cauza neomeniilor unor ne-oameni, vrednici de frigări și de grătar, dar nu în fruntea și la harul unei atari falnice instituții—menite a ocroti și nu a prigonì, schingiuì și omorì poporul*),— trec pe fie ce an

*) Am zis și o repet, că *Românul mai degrabă omoară decât să se omoare.* El are lașitatea de a trăì și nu curajul de a se omorî; —dacă înțelesul acestora l'am lua după hăhuii noștri inteligenți și conștienți și nu după proștii noștri nesocotiți și rătăciți. Așa e firea, caracterul poporului român. Informați-vă și cercetați în toate armatele din lume, și veți vedea că deși în ele tratamentul e mai blând, sinuciderile sunt totuși mult mai dese. Fapt ce 'mi întărește o parte a sentinței din fruntea acestei note. Cât pentru alta — prima — fatalist cum este, din două rele el alege pe acel mai mic: De cât să omoare, mai bine dezertează. — E mai omenesc și mai puțin păcat — și-o fi zicând. De 'l veți însă un asasin, un ucigaș, or ce alt de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

peste hotare, peste Dunăre și Prut. Și Bulgarii, ca și Rușii, ignoranți în politică și diplomație, îi primesc cu drag și cu brațele deschise. Ba, le pun chiar pământ de lucru gratis, la dispoziție. De ce nu le-ar pune când ei au destul ? pe când noi nu avem de loc, de cât pentru... boeri? In acelaș timp și prin acelaș loc, pe aceeași graniță de lup, de prin Galiția și Rusia în locul rândunicilor ce ni se duc ne umbresc pământ și cer ciocile în stol și neguri! Ca niște ereți, ca niște bufnițe și cucuvele încalecă și cotropesc pământul în care descălicase Dragoș și Radu-Negru. Și odată astfel veniți și pripășiți croncanii coreligionari ai lor ni-i primesc în brațele lor largi, de asemenea cu drag, deschise. Paznicii legilor țării (?) stâlpii intereselor patriei și viitorului neamului Român (?)... Oh ! Laudă mitei, corupției și viciilor cilivizate se fac *ni-znai*, *n'aude* și *n'a-vedo* ! Bulgari, greci, nemți etc. etc., câtă frunză, câtă earbă. vin ca ciorile și lăcustele în zbor. Și odată și ei veniți : lanul, câmpul, li la discreție, deschis. Ai lor cu stare și puternici îi primesc, îi sprijinesc, îi căpătuesc și pricopsesc cu drag. Ast-fel că într'un an sau zece. diregătorii și cârmuitorii sunt și se aleg numai dintre ei ! Poporul, țeara, o proprietatea și prada lor. Din precupeți, din măslinari, din argați, din plăcintari și panglicari, ca prin tichia unui aghiuță îi vezi ajunși comercianți, industriași, arendași, moșieri. milionari. Agoniei unei constituții atât de rezistente de altfel, nu-i mai trebuia de cât să'i spargă buba ! Și dacă cei veniți și pricopsiți nu ne rămân spre a ne vinde și exploată pe veci, îi vezi apoi luându'și tălpășița, pozând în prinți, milionari : ducând și 'mprăștiind la ei belșugul, lăsând mizeria la noi. Iar de mor cum-va în țeară, de au copii, averile sunt tocate prin streini, de copii înstreinați ; de au rude, pe la dracu, ele numai cald nu ne aduc. De n'au însă, de mor sterpi, în loc de o urgie trecătoare avem una pe vecie. Prin legatele lor la instituțiile streine, aflătoare în țeară, cari până mai eri unde lipseau, azi întrec pe ale noastre, sunt și devin un permanent pericol național.

---

cât un dezertor. îngrădiți-i numai zdravăn mijlocul de surghiun, de dezertare. Și vedea-veți crime, asasinate, Ispășoi, pahoi. Veți vedea că știe să omoare, dar nu să se omoare. De alt-fel, la drept vorbind, cine știe ? dacă prin câte-va crime sau asasinate, a-la cela din Craiova, din mai cești ani, cine știe dacă nu ne-ar da dreptate și rezon când ar îmblânzi și îndreptă pe bestii mai degrabă și mai sigur de cât toate acele terfelite ordine, date de un rege prea blajin cu ei ? O voi zbirilor și vrăjmașilor de voi ! Nesocotiți voi oare cui sunt destinate primele din gloanțe, în cazuri de războiu ?!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Astfel sunt primiţi streinii, astfel li iubirea lor de neam. Şi nu altfel sunt aciuiţi ei chiar de boerimea şi de albăstrimea eşită şi curcită de prin ei. Deci dragostea de ei, ura către noi, e logică, la locul ei. Pe când bietul român vitreg, resleţ şi înstreinat, din cele patru colţuri ale mamei Dacii, când ne vine şi el umil, modest, sfios, spre a ne cere dragostea şi aciuirea, spre a-şi câştiga prin munci de câine şi de bou un codru de mămăligă cum, vom mai avea prilej a vorbì şi dovedì, e expus la cele mai revoltătoare umiliri şi e victima celor mai monstruoase din torturi. Drept răsplată dragostei frăţeşti şi creştineşti cu care strămoşii lui primiseră pe vremuri pe strămoşii renegaţilor de azi, atunci când aceştia inundau sau umpleau satele Bănatului, Ardealului şi Bucovinei de groaza hordelor turceşti, tătăreşti sau muscăleşti, cărora numai mămăligă g oală şi pimniţi-aresturi drept locuinţe nu le dădeau, strănepoţii miluiţilor de aldată nu le dau urmaşilor acelor miluitori de eri de cât tot ce o bestie ingrată le poate acorda sau da: ura, dispreţul, scârba, zeflemelele, maltratările, arestul şi surghinul! O! vă admir! vă admir pe voi urmaşi ai Romei! Te sfinţesc, te prea slăvesc pe tine Ro... barbarie liberă! Te admir şi prea măresc pe tine cloşcă şi vitregă mamă! Iţi admir cârlielile de libertate, egalitate, fraternitate şi etceterale! Iţi laud şi slăvesc zburlirea penelor unei falşe civilizaţii, fâlfâirea aripilor unei aparente şi vanitoase propăşiri, cloncănirea unui naţionalizm şi patriotizm de bufniţă şi cucuvea, — cârâiri, sburliri, filfiiri şi cloncăniri prin cari îţi împrăştii şi alungi puişorii speriaţi şi îngroziţi în pliscuri şi în ghiare de uli şi vulturi, în vizuini de vulpi, urşi, viezuri şi dihori!

Veţi înţelege cred, doar nu sunteţi atât de proşti ca noi, că aici nu vorbim de transfugii sau căţeii intelectuali, — de pristos aici, dar prea utili acolo. Nu vizăm pe dezertorii zvânturatici, pe dulăii şi pumelii vânători de renume şi de pleaşcă; — cari în loc de a fi momiţi şi atraşi cu undiţa şi laţul ar trebuì respinşi la stâna lor, acolo. Ci de massa aia conştientă — în inconştienţa ei — de propăşirea numerică şi materială a neamului în viitor. Ci pe acei desmoşteniţi, pe acei oropsiţi şi prigoniţi, harnici, folositori, destoinici şi cumpătaţi, cari pot face trăinicia neamului atât rămânând aici cât şi reîntorcându-se acolo — ceeace le e şi ţinta. De ce o nesocotită lege îi împiedică să aibe două patrii (?) Spre a slăbì pe amândouă? Aici cum zic, avem în vedere pe albine, şi nu pe omide; pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

furnici şi nu pe greeri. Pledăm pentru acele gloate de simpli şi de proşti cari prin hărniciea, cumpătara şi fecunditatea lor fac într'un deceniu operă naţională cum deştepţii şi guvernanţii noştri nu fac şi n'or face în generaţii, în sute de ani. O facem pentru mulţimea ceea de albine şi furnici cari prin umiliri şi chinuri de infern agonisind aci câteva sute sau mii de lei, în salturi de zburdări şi fericire se duc sau se reîntorc acolo, de unde au venit, spre a pune temelia unei case şi o piatră mai mult la trăinicia neamului întreg: Spre a deposedà sau a-şi redobândi legal vechiu-le ogor, străvechea-le ogradă şi moşie, cotropită sau răpită ilegal pe vremuri de un vampir magnat, de un bandit grof sau prinţ! Ce sublim, ce patriot şi mândru trebue să fie acel ce-i ajută, în a şi atinge bieţii scopul, iar noi aspiraţiile şi idealul. Şi ce parşivi, ce renegaţi şi josnici îmi par şi chiar pot fi acei — dintre voi— ce-i stînjinesc, cari ne pun beţele în roate!... Ah! cât n'am propăşì în toate, peste tot ca şi aici, dacă Constituţia sau legea — strâmtă — i-ar scuti de recunoaşteri! când le-am da — la toţi celor cu merit şi stabiliţi — drepturi de egali şi cetăţeni! Cât nu ne slăbesc ei astăzi, pe acolo, când aici îi supunem la atâtea şicane şi restricţii, ca pe orce jidănaş sau grecotei? Cât nu ne-ar împuternici pretutindeni, fără a ne slăbi nicăeri, când după ce şi-ar face suma i-am vedea retraşi la vatra lor, lăsându-şi un puet doui aici, ducând pe alţii doui cu ei, acolo!?

Ni se expulzează astfel fraţii cu duiumul; şi lumea tace, omu 'nghite. Din nepăsare sau din teamă nimeni nu suflă nimic. Ei n'au prieteni, n'au fârtaţi. Pentru vr'un ins de neam strein însă, pentru vr'un cirac, venetic sau lichea de jidănaş — arestat sau expulzat poate cu mai mult temei şi drept —, lumea zbeară, omul spumegă, împroaşcă. Din interes şi din reclamă toţi se fac în val vârtej. Pentru el se găsesc amici şi cerberi câtă frunză, câtă iarbă. Presa însăşi, mituită şislugarnică cum e, tună şi fulgeră ca din senin. Ea invoacă legi, umanitate, drepturile omului, face ţara şi instituţiile ei de ràs, pe conducătorii ei ca la uşa cortului cu ou şi cu oţet. Fără nici o cercetare, fără nici o consideraţie, şi fără pic din acel bun simţ, rămas propriu şi patrimoniu doar prostimii. Ca şi când tocmai nevinovatul ar fi vinovat de toate nelegiuirile unei haite de hingheri şi de călăi, ce trag chiar pe dracul pe sfoară atunci când e vorba de a-şi satisface capricii, patimi, răsbunări, josnice instincte. Când însă se atentează la libertatea unor năpăs-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tuiți; când se arestează, maltratează și expulzează lucrători și servitori, de toate vârstele cu duiumul; când prin ordonanțe polițienești—demne de inchiziție și absolutism rusesc, de Asia și Africa — li se interzice preumblarea, frecuentarea și chiar trecerea prin grădini și localuri publice; când li se interzice—întocmai unor negri africani—circulația pe strade, în timpul nopței, fără bilete de voe, eliberate de stăpâni, mai rău ca robii în trecut, ca și când haina ar fi persoana, ca și când ea ar învelì un câine. un lup și nu un om,—din acei excluși din legi, egalități și libertăți—; când minori și fete sunt supuse unor nelegiuite spolieri prin biruri, ce le depășesc leafa agonisită într'o lună și economiile unui sfert de an—pe când lichele d'intre persecutori sunt scutiți și ne impuși nici chiar la cât aruncă într'o noapte unei curve*); când în loc de simbrie sunt stâlciți și schingiuiți în bătăi, când li se oprește bagajul și sunt constrânși la slujbă fără voe, cu d'a sila, prin amenințări și prin bătăi, fără mijloc și drept de apărare, de ocrotire, de sprijin și dreptate, mai rău ca bietele de vite, protejate totuși; când peste tot nu sunt priviți de cât cu ură și dispreț; când sunt victimele nelegiuiților și nelegiuirilor strigătoare la cer; când pe la țară sătenii sunt arestați în gloată, când sunt umiliți, maltratați, torturați și uciși cu miile, în massă, prin execuțiuni sumare, fără nici o judecată, mai selbatic de cât niște canibali, spioni sau selbatici, în vreme de resbel, — atunci, o atunci nimenui nu i pasă, nimeni desinteresat nu ridică

*) Am cunoscut copilandri, minori cu simbrie de 30 lei lunar, fără brană, fără locuință, plătind anual 20 lei bir personal, direct. In câte luni credeți că-și puteau ei bieții cumpăta și trage de la gură atâția bani? Judecați singuri. Sunt și cunosc nu mai puțin curve și lichele, strigoi și strigoaice, cari sug poporului mii de lei lunar, spre a-l izidi în viciuri, fără a p'ăti de cât birurile șampanici, orgiilor și deșertăciunilor streine. In plus, băeți și chiar fetițe, din aceeași categorie de robi, mai sunt spoliați cu 5—10—20 lei anual biruri de condicuțe, vize, fotografii, taxe de angajament etc., — biruri de cari guvernanta, intendentul, vechilul și toată cascada de trântori și nemernici cu slujbe și lefuri superioare sunt scutiți, la adapost, prin lege însăși. De sigur, ca oameni instruiți au drept numai la avantagii; datorii la nici o jertfă. Singuri servitorii din Capitală plătesc peste 40.000 lei biruri de condicuțe, îndoit cel puțin mituoli și taxe plus vr'o 200.000 lei biruri personale sau directe—de la cari în nici un caz și nici cum nu se pot sustrage. Ceea-ce revine pentru cei vr'o 13.000 inși la 30 lei anual de fie are, și la 15 de fie ce sută agonisită—dac'o agonisesc, și dacă văd la mână, ceva mai mult de cât birurile de achitat.

Nu destul că ei favorizează corupție și brigandagiu unei societăți

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

glasul: Ca niște complici și lași tăceți chitic ca peștii! De ce? Pentru că ne-având interes sau profit de tras, de pescuit în tulbureală, oameni nu sunt de cât ai noștri: Considerație, umanitate, drepturi și respect în marginile legii, umanității și bunului simț cel puțin, nu merităm de cât noi! Iar Presa, sau o parte din acea castă de zizanie și *de scandal, de coterie și lașitate în cugetare* cum se gratulează însăși—; iar acei dulăi și corifei ce în chip nedemn și clandestin o reprezintă, cari seamănă și cultivă acel ton sau duh de fast, de semeție, de dominație, de parvenitism, de reclamă, de renume și mărire, cari nu propagă de cât spiritul și gustul de trândăvie, de destrăbălare și deșertăciune: nelegiuirea, crima, corupția politică, publică și socială, erostratizmul și viciul în toate ale lui forme și înțelesuri, ei și ea aprobă — când nu provoacă însăși—, aplaudă și laudă toate măsurile barbare, arbitrare și nedemne de aceste vremi sau secol! Ea și ei, într'un ton sau spirit îmbrăcat în diferite false rațiuni de ordine, de idei și siguranță felicită pe sbiri și pe despoți de acele riguroase și salutare (!) dispoziții; sau, nefiind nimic de profitat și speculat comentează totul în chip ironic. Spre a'și scuză conduita, lașitatea sau șarlatanismul iau faptele, oamenii, sentimentele și demnitățile lor în zeflemea!... Nici că se poate altfel. Doar pentru atari nobili și noui patricieni — de pleașcă și contrabandă—; doar pentru unii din acei bumbari și dulăi publici, ai unor-.. stăni, ca și pentru o bună parte din acei falși „luminători și moralizatori ai poporului sau lumii" dacă nu ai

---

corupte de farnienți și de briganzi, ci ca în totul și peste tot din hrana, îmbrăcămintea și economiile lor trebue să mai rupă și pentru întreținerea unei întregi armate de dulăi, de lingăi și ciolangii. Aci ca pretutindeni blândele și harnicile vite când nu sunt prada unor fioroase și leneșe bestii trebue să-și împartă hrana și obolul cu acestea. Acesta e rostul instrucției și rolul or cărei civilizații; și nu alta e noima or căror moderne legi, inovații, instituții. Principiul ce ne conduce e acela la care ne-am adăpat: de a ne spori și îngrășa strigoii pe măsură ce ne sporesc și slăbesc vitele. Rațiunea trebue să ne fie: a le tăia mereu din rație. Altfel, ne interesându ne pe toți ai noștri în cașcaval sau cauză, riscăm a ni se tăia — de nu a fi tăiați! Flăcăii unui boer, pentru că asudă spre a risipi sudoarea altora, trebuesc cu toții scutiți de orce bir. Acei ai unui salaor pentru că-și câștigă singuri pâinea, pentru că sunt niște factori de producție și de progres, trebue să asude ca să-și dea sudoarea fruntei și obolul birului,—birului de drept datorat Statului... de trântori și de dulăi, chemați a-l sugruma și devora! — Mais.... tu *bestie*! ce pricepi tu din spiritul de echitate și de legi?...

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tâmpirii și vicierii lui —al căror loc ar fi mai nemerit și drept alături de nebuni și blestemați, întrecându-i în blestemății și nebunii—pentru toți aceștia cât și pentru întreagă hordă de țanțoși și selbatici cu aparențe de umanitate și nobleță, pentru ei : un trândav, o lichea luxoasă, un excroc și pungaș privilegiat etc.—frate al lor de cruce și sentimente, pentru că trăește cum trăesc, în fast, farniente, belșug, risipă, destrăbălări și deșertăciuni, grație unor rafinate sau legale estorcări, pungășii și mijloace hrăpărețe, ca or ce intelectual, instruit, funcționar sau lichea contopistă etc.—pentru ei sau voi toți, aceștia sunt oameni cu drepturi și demnități de om : e sinonim cu un vechiu nobil sau aristocrat. Iar restul, micul negustoraș, industriaș, meseriaș, proprietăraș, mahalagiu etc,, tot netrecutul (nu pe la icoane, ci) pe la liceu sau universitate, e o *vită*, e sinonim *mojic*, e aidoma *brută*, *ordinară*, *necioplită*. Sau, în cel mai blajin și rar caz, un *mitocan*, un *burtă-verde*. Iar țăranul, lucrătorul, servitorul, tot poporul modest și umil, îmbrăcat modest și simplu, oameni ca toți oamenii, ne-lipsiți de cât doar de haină, de jmecherie, obrăsnicie, scrupul, e o *bestie*, *o canalie*, sinonim un *derbedeu* și *scârbă a societății* ! El, pentru că'i îmbrăcat țărănește, ordinar, și nu domnește, boerește, e peste tot și în totului tot un câine, un bou și nu un domn!... Barbari civilizați ! Arătați-mi cuvântul vostru scris în care l'ați omeni și pe el cu măgulelile de : *domn* ! Nu ! El nu-i decât un animal, de cea mai josnică și netrebnică din specii : Un animal ce nu merită nici chiar considerația și tratamentul unui cal sau câine. E o juvină și târâitură vrednică doar de dispreț, de ocări, batjocuri sudalme, palme, pumni, retevee, năgăici, trăgători, gherlă, gloanțe, sabie și foc—prin bombardări și execuțiuni în masă ! Doar inteligența e un privilegiu, un titlu de nobleță ; ea e un har și mir de la natură—de nu dela imprejurări, ban, protecție și dracu—spre amiruirea, spoliarea și uciderea celor nemiruiți în ea încă. E arma supremei bestii spre supunerea prostimii și naturii în serviciul zeilor, spre cucerirea unui parnas sau paradis pentru zei și heruvimi !... Astfel vă sunt libertățile, astfel ne tălmăciți legile, fraternitatea și egalitatea ! Aceasta vă e civilizația, progresul ; acestea vă sunt sentimentele de echitate, egalitate și umanitate ce ne hrăniți și dați !... Cum și cari altele vă putem hrăni noi ? La cari altele vă puteți aștepta dela noi ? D-zeu și oamenii vă pomenească,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în veac și pururi.—O voi, voi dintre ei cari nu vă simțiți atinși și cu musca pe căciulă! Nu! nu ne bârfiți, nu ne aruncați cu peatra. Păstrați blamul și condamnarea pentru cei cari fără motive v'au aruncat-o mai întâi; și sarcina apărării sau reabilitării lăsați-le-o vinovaților și nemernicilor de ei! Dați afară pe farisei din templu. Isgoniți-vă din casă pe lichelele ce vă compromit. Apoi fie ei fariseii și licheaua chiar tatăl, chiar fratele și fiul vostru. Nu-i scuzați, nu-i luați sub scutul vostru. Considerația în ochii noștri fie-vă mai presus de mărinimia față de ei. Altfel am pierdo idealul și speranța pusă în D-zeu și voi. În schimbul vremelnicei, interesatei și prefăcutei lor afecțiuni și prietenii nu v'ați câștiga de cât un vecinic oprobriu, vecinica noastră înstreinare, neîncredere și ură. Fariseii și păgânii n'au ce căuta în templu. Ei trebuesc goniți și isgoniți afară din el. Pocăiască-se, câștige-și și câștige-ne mai întâi credința, și apoi să îndrăsnească a se spovedi, a se ruga și a ne propovădui... In loc deci a ne fi dușmani, fiți-ne barem îngăduitori. Căci meritului, cinstei și omeniei — mândre de a fi — acorda-vom și închina-vom vecinic dragostea și cinstea datorită: pleca-ne-vom de-a pururi capetele. De sunteți cavaleri, cinstiți, oameni luminați și nobili, și nu câini, șarlatani și bestii, năzbâtâile-ne nu vă pot atinge. Numai vinovații și păcătoșii fac bale și zăbale la guri spre a se desvinovăți de învinuiri și de păcate nespălate. Jidanului roșcat poți să-i tot strigi câr, crr, cioară! el nu-și întoarce niciodată capul.

* * *

Acum, o mică abatere rogu-vă, și vom reveni iarăși la aceleași constatări și răfuieli: La ale enormei deosebiri și dușmănii dintre voi și noi; și mai cu seamă, la acele ale datoriei noastre de slugi, de a vă respecta într'una, și la dreptul vostru de stăpâni de a ne desconsidera și degrada mereu.

Țeara sau orașele țării mai bine zis, de când cu mania școalei sau a fanatismului după cultură, despre care voim avea prilej a vorbi în curând, azi ne sunt tixite de oameni instruiți. Peste tot aproape, prin orașe sau prin centrele lor mai cu seamă, locul prostiei l'a luat inteligența, și al oamenilor mojici și proști al acelor nobili și inteligenți. De ce inteligență și noblețâ însă? Ne-o probează spazmul vieței lor de haihuerii și vicii, și acel al a-lei noa-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

stre de desperare şi mizerii. Cheltuit şi tocit numai în chip inutil, ne-ar fi cel mult păgubitor. Practicat şi enunţate însă într'unul de propagandă mişelească însă, ne e şi ne poate fi mai mult decât primejdios. Dacă de acest chip sau spazm al lor te crucești, de urmările sau de efectele lui — impus sau înfăptuite spre a ne indignà şi revoltà — te apucă groaza.

Eşiţi de prin şcoale, sau întorşi de prin Apus, cum mai spusei, tobă sau burduf de carte, ei n'au avut şi nu mai au pentru toate lucrurile vechi şi proaste decât zîmbetul sau disprețul omului civilizat. Iar pentru proşti, nimic alt decât sentimentele omului... superior! Sunt cei mai mari duşmani ai or căror utilităţi barbare şi bune obiceiuri din trecut. Vroind să ne prefacă lumea după gustul şi calapodul lor de... oameni, spre a'şi putea asumà aureola reformării şi civilizării noastre, din cât vedeţi şi constataţi nu o fac şi n'o prefac decât în chipul şi după asemănarea lor de draci. „Autorităţile în drept — zic ei, şi zicând'o, vor a ne-o şi impune — ar trebui să oprească (cum ştiţi că se şi face) de pe stradele oraşelor circulaţia carelor cu boi, şi a se impune poporului înlocuirea boilor cu caii occidentali ; spre a se rupe odată cu trecutul acesta barbar şi cu orientalismul acela selbatic". La d'al-d'astea îi tae capu ; d'al-d'astea au învăţat a ne plodì şi plămădì într'atâţia ani de studii! Tot rodul acelui mar de jertfe, făcute pentru plivirea şi altoirea lor, se reduce la d'al-d'astea. Observaţi-i şi-i studiaţi bine, şi cu ei d'odată tot ce au produs şi prefăcut, şi veţi vedea că totul şi toate nu sunt decât năzdrăvănii răsfrânte în rău asupra întregului popor mojic şi prost. Toate ideile şi inovaţiile lor sunt leite ca acestea. A li le relova şi revela pe toate, ţi-ar trebui, vorba poporului, viaţa soarelui şi câmpul cerului drept hârtie. Câte nu le tăcem şi înghiţim noi, acestor deştepţi şi buni români, fii ai cine ştie cărui rahagiu sau bragagiu, lor cari nu ne îngăduc şi cartă nici cum şi când cevà? A o face însă în totdeauna şi cu toate — dracu poate.

Ei, ca şi toţi acei ai lor, pe cari inutilul îi atrage şi utilul îi respinge, aprinşi de estetică sau de frumos uită că nu egzistă decât prin urâţi şi proşti. Fasonaţi cum sunt a nu cugeta, a nu vorbi şi fi decât prin alţii, nu-şi dau seamă că atâta timp cât vor vedea pe stradele oraşelor noastre boi—aproape ca şi ei, înjugaţi la carul unor hăhui şi bestii—tot atâta timp n'or avea fericirea a ni le vedea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

împodobite în firme occidentale, de *Boucherie Chevaline*, și noi nu mai puțin desgustul de a ne vedea și ști hrănit poporul, orientalul nostru popor, cu carne de cal și de măgar, de câine și de pisică,—hrană ce i-a occidentalizat și deșteptat atât de mult pe boii noștri prin Apus. Alta:

„Ar fi bine — ne mai trâncănesc ei, — din niște capete fecunde, inventive și luminate, în idei mari și largi — ar fi bine a se propaga și impune chiar, țăranului român lepădarea costumului acela oriental, primitiv și ne-estetic, și înlocuirea lui cu acela modern, occidental“ — probabil din bunul cuget de a nu mai fi desconsiderat, și tot odată estorcat și arestat, când umblă noaptea pe strade! Idei, inovații și primeneli, nene, nu glumă! Trăzni'i-ar și v'ar fulgera D zeu, cu ele cu tot! De! ce vreți? Chestie de apreciere — dictată de profit și interes! Intorși din Occident cu capetele făr'o doagă, sau cu buzunarele fără vr'o lăscae, în speranță că fabricanții de textile sau țesături li le-ar putea umplea, — de ce nu le-ar emite și profesa? Hăhuiul și desmeticul de ei! De-o fi fost prin țările occidentale, cu acel port modern și lăudat, de ce nu și-o fi dat el truda să observe oamenii și lucrurile pe acolo, și de efectele unor atari idei în ei? De-ar fi făcut'o, prin chiar lupanarele cutreerate, și singurele poate bine studiate, s'ar fi încredințat că nu numai lucrătorii și mizerabilii streini cari mișună prin ele, cu hainele scălpinde de jigoase și de înțesate în miriade de microbi, ci că chiar acei don-juani, colegi ai lor, jubonați și galonți la haine, dar adesea din cauza lenii și vicierii lipsiți chiar de cămașe și ismene pe subt ele,—sunt și pot fi mult mai expuși la infecții, la boale și la... d'ăia albi, cu șeaua în spate, de cât cel mai murdar și jerpelit țăran român. Căci acesta, dacă nu dintr'un simț de curățenie cel puțin de rușine și de gura lumii fiind silit a-și schimba rufăria barem odată la zece zile, e la adăpostul atâtor infecții, microbi, insecte, cari, poate nu l'ar neliniști și suge cât acelea noui, de azi, moderne. Dar, să le admitem totuși, această părere, că portul nostru național ar fi tot ce se poate mai primitiv, mai oriental și ne-estetic. Să zicem chiar, c'ar fi murdar, barbar, cel mai nehigienic și vrednic de lepădat; — cum ne zic și cum dau tonul, probabil spre a'și influența și încuraja dulăii și călăii, ca să ne desconsidere, degrade și maltrateze fără nici o teamă; și deci, a ni-l lepăda și a li-l adopta, cât mai curând. Ei bine: Oare în acest caz trebue să-l lepădăm, să nu-l păstrăm și admirăm? Ar fi oare de datoria

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

noastră oameni instruiți și nobili ca să-l hulim, să-l dispreţuim și prigonim ? că demn de laudă și respect n'ar fi decât acel al vostru. luxos, aeru ? O nu ! nu ! Nu, coconașilor și boeri d-voastră, nu ! Aceasta v'o zicem noi, noi cari l'am purtat și ne fălim cu el, noi cari ținem la el ca la ochii-ne din cap. Căci or cât ar fi el de bârfit dosmoștenit și întinat de către voi, el e patrimoniul, moștenirea sau zestrea noastră sfântă. E timbrul, podoaba și stema noastră ca popor : E mândria noastră națională, a noastră cari l'am îndrăgit moștenindu-l și purtându-l : a noastră cari îi ducem martiriul și ne-am jerfit sângele și vlaga spre a-l glorifica și apăra. Grație lui curățenia ni fală și idealul nostru. Și a ni-l mai huli și terfeli dară, a ni-l mai dispreţui și prigoni deci, voi, voi poate nimic alt de cât niște zăpârști ai asasinilor unui Vladimirescu, v'o imputăm de crimă, de crimă națională și de stat. Din ea vă facem o acuză de trădare de patrie și neam ; de trădători cari, ca întotdeauna, la adică, n'ar trebui să aibe decât dreptul în a-și alege felul morții. Căci ce alt motiv decât acel al urei de rasă, moștenite, vă îndeamnă a ni-l huli și prigoni ? Ce simț sau cuget altul decât acela de renegați și de înstreinați ?... Când acest costum însă nu-i murdar decât pentru voi, pentru voi cari nu l'ați purtat și îndrăgit nici când ; când contactul lui nu vă înjosește de cât pe voi, iar pe cel ce-l poartă doar numai în ochii voștrii de... superioare... bestii ; când noi îl avem drag și scump într'atâta încât par'că un om nu ne pare om decât când îl zărim în el, în alb, pe când în negru, când ne ese înainte par'că ne ese dracul, ursul, lupul, dihania de balaor din poveste, — în numele Duhului Sfânt și al neamului român întreg lăsați-ni-l în pace ! Nu ne mai degradați și insultați în el și prin el tot neamul, căci atari și atâtea revoltătoare insulte naționale umplând într'o zi cu vârf cupa ne-ar putea produce un fanatic care prin asasinat și sânge să ni le spele pe toate și să ne răsbune pe toți.

O voi monștrilor ! cari considerați haina nu persoana, cari respectați în haină omul, poziția sau firea lui de monstru și nu făptura lui de om ! O voi renegați cu suflete și haine negre, cari cunoașteți toate murdăriile din occident și toate barbariile din orient, răspundeți-ne nouă celor curați și albi la suflete și haine : Cunoscut-ați voi printr'o parte sau prin alta țăran mai mizerabil, mai jefuit și împilat, și totuși mai curat la trup și suflet ? Murdarilor și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

călăilor de voi! Cunoaşteţi voi pământ mai populat de victime şi demoni, decât pământul Ţării Româneşti? Unde? Auzit'aţi voi despre vr'un popor pe lume, mai înegrit, mai degradat, mai martirizat şi devorat de către mai mulţi şi infernali demoni, decât ţăranul român din Dacia, şi totuşi, mai curat la port şi mai sfânt în manifestările vieţii? De ce luaţi voi albul negru şi negrul drept alb? De ce să vedeţi negru şi în negru tot ce e la noi şi în noi alb? Suntem noi stafii în alb de ne îndrăgiţi ca şi pe ele? Lumina, ziua, soarele, soarele lumina şi viaţa noastră — a noastră fără de cari nu v'ar lumina decât moartea — să fie el atât de negru încât vă întunecă şi ochii şi minte? — Bestiilor! bestiilor, poreclite instruite, inobilate şi civilizate! Voi pângăriţi ştiinţa, numele de civilizat şi om! Luaţi-ne cum vroiţi — şi cum ne şi luaţi — avutul, cinstea, sudorile şi rodul lor; luaţi-ne chiar pielea, chiar sângele şi viaţa din noi. Dar pentru D zeu lăsaţi-ne grai şi port aşa cum ni l'au lăsat şi păstrat strămoşii. Purtaţi-vă cu noi — cum obicinuiţi — ca fiare, ca călăi şi tigrii. Dar lăsaţi-ne păcatelor şi dracului în pace să ne purtăm cum ni vorba şi să vorbim cum ni portul. Căci... când vom vorbi şi ne vom purta ca voi... ajunge-vom a ne purta capotele în prăjini şi picioarele în piei de om... prin sânge de... supremo bestii...

Această hulă, această batjocură, propagandă, scârbă, dispreţ, desconsiderare şi prigonire a voastră a tuturor faţă de portul nostru naţional, a făcut ca toată industria casnică să se ducă dracului. Nu e destul că ne distruse pe toată aceea naţională, de atelier, atât de înfloritoare mai eri, care ne făcea mândria chiar prin străinătate şi podoaba chiar prin haremurile Asiei şi Africei, ci tinde a ne distruge chiar cele mai mici amintiri şi umbre, din nu importă ce colţ de câmp sau creer de munte dacic. Şi această parşivă mentalitate şi conduită din chiar Capitala Regatului Român, dela chiar nobilii şi inteligenţii patrioţi români! Ah! de ce nu pot aşterne aici şi transmite posterităţii toate umilirile şi torturile cărora—graţie unor atari inofensive (!) profesări—au fost şi sunt victime ţăranii, chiar ţăranii ardeleni, bănăţeni, bucovineni şi basarabeni în oraşele Ţării Româneşti! şi cari întorşi apoi la ei, a-casă, insuflă a-lor lor sentimentul dragostei de *Ţară*, de neam şi de costum naţional!—O voi jupâniţe şi domniţe, vrednice urmaşe ale acelor Despine, matroane şi protectoare ale industriei şi chindiselilor naţionale! Des-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

voltaţi rogu-vă mai puţină artă şi activitate în expoziţii şi societăţi de cusături naţionale, mai multă în a protejà şi apăra costumul naţional şi degradarea acelor ce îl poartă, pe strade, pieţe, grădini şi localuri publice, de către un public, o poliţie, o administraţie şi justiţie inumană, renegată; şi vedea-veţi efect, şi face-veţi operă mai umană, mai patriotică şi naţională decât a înse-şi Maicei lui Cristos când v'ar însufleţi să'I practicaţi vorbele şi să ne purtaţi portul!

Această mentalitate, batjocură şi prigonire criminală cum zic, ne distruse toată economia sau gospodăria casnică de prin mahalale, şi e pe cale a ne-o distruge de peste tot chiar şi de prin sate. Chiverniseli de modestie, de hărnicie, de admiraţie şi de virtute cari făceau fala şi bună starea în vremile trecute, cari făceau împăcarea sufletească şi podoaba corporală, spre ruina tuturor încep a fi uitate şi dispreţuite azi de întreg neamul de femei. Maimuţăreala paeţăriilor şi păpuşilor moderne începe a le fi tuturor un dol, un cult şi ideal. Moştenite şi păstrate de sute şi de mii de ani prin beznă, prin barbarie şi selbăticie, sunt menite şi ursite a se perde şi dispare în noianul uitării azi, azi în vremile sau veacul acesta de lumină, de instrucţie, cultură, ştiinţă şi civilizaţie salbatică, barbară! Şi poate numai din cugetul criminal de a fi şi deveni cu toţii, aidoma vouă, un popor întreg de robi şi tributari ai industriei şi fabricanţilor streini. Adică nişte drăgani în lanţurile unor ursari ca ei şi voi. Căci dintr'un cuget de nebunească deşteptăciune altul, dela nişte oameni atât de mult zişi şi crezuţi inteligenţi, nu putem nici de cum crede!... In loc de a năzui ca nişte buni şi mari romani, la răspândirea sau generalizarea costumului alb, muntean, peste tot pământul dacic; în loc a ni-l face propriu tuturor, cum e pentru cea mai mare parte din popor, fiind cred, mult mai higienic, mai economic, mai estetic şi elegant decât şalvarismul turco-bulgar, căpuit din târg, jmecheriile şi patrioticele voastre javre nemţito-sfranţuzite vor şi se trudesc a ne forţà ca să-l lepădăm şi să li-l adoptăm cu toţii. După cum au desbrăcat munţii de păduri şi câmpiile de vite, vor a desbrăca şi oamenii de port, de suflete şi caractere; ca văzându-i streini şi înstreinaţi cu totul să se poată simţi satisfăcuţi şi mândri. Ca să o puteţi rupe cât mai sigur cu trecutul, spre a nu mai avea comun cu el nici barem aducerea aminte; ca să ne puteţi vedea cât mai curând streini pe un pă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mânt înstreinat: şi ca să ne vedeţi cât mai curând şi bine desbrăcaţi de port şi caractere, şi înţoliţi în perversitatea hainelor nemţeşti şi acre,—când zeflemelele, batjocura, scârba şi dispreţul au rămas fără efect, în neomenia sau tâmpenia ce vă înfiripă aţi început a recurge chiar la forţa, a vă servi chiar de propoveduiri şi prigoniri. Şi de ce? Din ce cuget oameni buni şi milostivi? Din altul nu se poate decât din acela de nebuni şi 'nstreinaţi, de iuzi şi şarlatani, interesaţi, lacomi de a se pricopsi şi a se urca cât mai repede şi sus pe mizeria şi ruina întregului popor. Ce 'şi-or fi zicând şi v'ăţi fi zis—mişeii de ei şi neoamenii de voi!?: Opt sau zece milioane de golani lepădându-şi cămaşa, iia, ismenele, zevelaca, ciupagul, poalele, crătinţele, căciula sau năframa, cioarecii sau iţarii etc., cum ne-am lepădat de limbă şi de lege., şi cumpărând anual fiecare numa de câte vre-un leu ştofă şi de vr'un altul şi jumătate stambă,—eată vr'o două zeci milioane debuşeu şi izvor nou pentru fabricile şi fabricanţii streini, pentru noi capitaliştii, şi tot odată nu mai puţin unul pentru pârliţii, acţionarii şi consilierii noştri de administraţii, pentru toţi ogarii şi dulăii noştri în goană după comisioane, prime, mite, peschesuri şi ciolan! —Şi ce? Nu le-am merita?—O, da! Le-aţi merita şi prea merita chiar. Aţi merita chiar decoraţii, chiar zdrăngălăi sau tinichele la pept. Dacă nu din partea lor cel puţin dintr'a noastră, de acelea îmbujorate, ţintuite prin sabie sau glonţ, şi de drept cuvenite or căror renegaţi şi trădători.

Ca să întăresc întru câtva acestea, efectul unor atari propoveduiri, acest dispreţ al vostru faţă de noi, de umanitate şi portul nostru naţional, şi mai cu seamă faţă de amărâţii cari-l poartă şi ţin morţiş la el; ca să ştiţi şi să se ştie în veac şi pururi că ce fel de javre şi banditi ocrotiţi şi plătim chiar, spre a ne garanta ordinea, apăra persoana, persoana şi demnitatea de om; ca şi spre a-vă probă cum ni se respectă legile, libertăţile, demnităţile şi drepturile, pe cari lichelele şi sperjurii se zice c'ar fi jurat; precum ca şi ce fel de consideraţie de oameni ne daţi şi le îngăduiţi ca să ne dea, aceste horde de tătari, —dintr'atâtea neomenii sau fapte revoltătoare petrecute pe toată clipa din zi şi noapte, şi cărora fiind atât de mult şi cumplit victime şi pradă ne desperează şi ne fac a înclina aşa uşor şi de cu jind în spre revoltă, erte-mise rătăcirea unei pilde încă, şi mi se îngădue a vă reîm-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prospăta în memorie unul din ele cam proaspăt petrecut și mai de seamă prin vâlva ce făcù :

Nu de mult, badea Cârțan, cunoscutul cioban naționalist și călător, în râvna lui de a strânge de pe la noi cât mai multe cărți pentru bibliotecile sătești din Transilvania — rămase doar în grația sprijinului lui — întârzică într'o seară cam târzior pe stradele Capitalei liberei noastre Românii. Un domn vardist, probabil de bună credință, sau în credința că va putea stoarce câțiva gologani sau lei, din birul obicinuit liberei circulări a „ungurenilor" și țăranilor în timpul nopței pe strade, înhață pe Cârțan de chică, și târâș grăpiș, în bușeli și sudalme de mamă, punându-i lațul hingheresc la mâini îl cărăbănește la secție. Aci, badea Cârțan, conștient de dreptul său și de nevinovăția sa, el protestează, face gălăgie : încearcă a se opune la o arestare ilegală. El invoacă numele legii, dreptul omului și libertatea individuală garantată; se mândrește cu numele lui de bun român, de om umblat, de om cinstit, respectat și nedisprețuit în modestul lui costum în nici un colț al Europei; ba, nici chiar de acei semeți și neîmpăcați dușmani ai neamului Român. Dar... vai ! la protestările lui i se răspunde cu înjurături, la invocări cu ghionturi, la opuneri cu târnueli : la drepturi și legalități cu dreptul și legalitatea banditului din Codrul Herțu. Punga, libertatea și viața lui sunt o jucărie într'a unuia cum ar fi fost într'a altuia. Mai mult chiar, căci pe când unul după tâlhărie și jefuire i-ar fi dat drumul, acesta îl trimete la... peșteră, de aci în căluși la căpitan-pașă, și în lipsă de influență, protecție, mijloace, după luni și ani de prevenție, poate chiar târât la judecata întregei bande de haiduci. Pututu-s'a și putea-se-va el oare plânge de unguri, când ne imitară, când nu ei făcuseră ruptoarea, începutul ?

Astfel dar, dacă un om ca acesta este înhățat fără nici o vină de pe stradă; dacă el ca și atâția comercianți și proprietari țărani de pe la noi, de prin Vâlcea, Argeș etc. sunt arestați ca cei din urmă haimanale și declasați; și când, azi, în veacul acesta de lumină, de dreptate și egalitate al Marelui nostru Rege, al glorioasei și lungei lui domnii de pace ! dacă un om atât de bine cunoscut și de mult umblat, de isteț, de pățit și inimos, care a stat la sfat și masă cu atâția oameni înțelepți și mari, și care, odată, în Paris, la Școala de Limbi Orientale știù să răspundă atât de iscusit și bine studenților și profesorului

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Picot: *că se simte tare măgulit și mândru când aude învățându-i-se limba în inima Franței*; dacă un om îndrăsneț și curagios ca el, cum zic, pe care nici vina, nici rușinea, nici teama sau frica nu-l zăpăcește și încurcă la vorbă,—e înhățat tam-nesam de chică, înjurat, bușit, ghiontuit, cărăbănit la secție, arestat, buzunărit și jefuit ca'n codru, fără nici un motiv și drept, și aceasta chiar în Capitală... atunci? atunci vă puteți închipuì la ce torturi de vine de bou sunt și pot fi expuși și supuși—cum am fost—năpăstuiții, robii, neputincioși și sfiicioși de prin provincie, din toată țeara. Ați putea înși-vă judeca restul, anume că ce revoltă și turbare trebue să clocote în ei, ce sentimont no pot hrăni și cu ce aramă ne-ar putea plăti și răsplăti întâmplător, în volbura unei revoluțiuni... Pân' atunci însă n'ați avea de cât un cuget și o rugă: Doamne! pazește Doamne urechile și ochii lor de veninul și otrava dată și semănată de urmașii și descreerații naței unui Dante, Machiavelli, Galileu!

Vai! vai! domnilor și oameni buni—de balamuc! Teribile vor fi vremile de mâine, dacă leacul sau balsamul nu-l veți da spre lecuire și preîntâmpinare azi. Când aceste masse revoltate, desperate, atât de prigonite și desmoștenite vor deveni conștiente de starea, soarta, dreptul și chemarea lor, de neomeniile și neoamenii ce i ucid și devorează, și tot odată destul de disprețuitori de ei și de hotărâți în a-și apăra amorul propriu terfelit, demnitățile de oameni pângărite, dreptul la viață răpit și interzis lor, —rupând lanțurile n'or trăi și n'or muri de cât în ucigași. Incetând de a mai fi victime, o pradă, strunga de berbeci și țapi va fi la rându-le prada turbării lor. Aceasta pentru ca desconsiderarea, arbitrariul, samavolnicia, prigonirea, brutalitatea, aroganța, într'o vorbă capriciul sau bunul plac al celor mari și tari față de cei mici și slabi — în chiar disprețul legilor și unor nesocotiți judecători, de nu conducători—ca la noi nu-ì nici la dracu: Atât de infernale și revoltătoare nu-s nicăeri în lume. Și ca urmare logică, firească deci, de asemenea smerenia, milogeala, prefăcătoria, teama și groaza celor de jos față de gâzii lor de sus, spre rușinea neamului și omenirei, la noi sunt mai revoltătoare de cât în orce asiatic sau african colț barbar.

Văzuți la suprafață oricine vă poate lua drept civilizați și model de educație, noblețâ. Studiați în fond sau în fundul acelor inimi vinete însă, în scurt și ușor se poate convinge că încă multă vreme nu veți fi de cât tot bruto

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sau barbari orientali. Junele instruit la Paris, la Berlin sau Viena, deşi acolo părea sau era chiar un model de gingăşie, de blândeţe, politeţe şi cavalerism, întors în ţară, în *Libera* lui *Românie* unde drept şi lege e numai pârţagul lui-- încurajat prin lipsa temei de pedeapsă — ol e sau de nu e devine în scurt timp un bandit, un călău, o fiară cu nu mai puţine aplecări şi drepturi faţă de noi oile, vitele. Firfiricul educat şi instruit într'un exces de etichetă şi convenienţe, de inutilităţi cu alure de nobleţă sau aparenţe de ştiinţă, filfizon pe care nişte părinţi hăhui îl păzesc ca de foc de contactul cu prostimea şi de copiii ei, ca el să nu-şi molipsească fire şi jargon cu expresii ordinare şi apucături mojiceşti, el de la chiar vârsta în care ai noştri nu se dedau din teama de ruşine şi păcat devine cel mai nerușinat în vorbe şi scârnav la fapte. Aceasta cel puţin în dosul a-lor lor, şi faţă de noi, cari nu le părem oameni. Sudalme, nerușinări şi porcării cari, adesea, debitate asupra slugilor le măgulesc părinţii, când li le aud, le curg din gură ca celor mai ordinari beţivi de grajd, cum le-ar curge mucii—în lipsa celor injuraţi. Închipuiţi-vă şi cugetaţi dar la ce folos le fu şi le slujì toată aceea falşă educaţie, instrucţie, izolare sau fereală de prostime ? când cu toată această trudă ne es cei mai nerușinaţi la vorbe şi stricaţi la fapte? Educaţie, instrucţie, civilizaţie, legi şi etceterale, judecate după fapte şi rezultate nu ne par decât fleacuri: vorbe late pipărate. Laudă obiceiurilor, apucăturilor, încurajerii voastre şi nepăsărei noastre, ele nici odată nu vor putea stăpâni şi înfrâna plecările sau instinctele rele. Acea nebunească îngâmfare şi semeţie bestială căreia noi modeştii, noi sfioşii şi cinstiţii suntem atât de mult victime, o pradă, aroganţă care nu admiră şi ocroteşte decât bestialitatea din om, ele nu o vor înfrânge şi doborî decât atunci când nu va mai avea de scut impunitatea, presumţia sau presupusa inviolabilitate a zeilor faţă de oameni. Chemate a ne mândri şi sorocite a ne întrăma şi lumină, graţie înfumurărei şi credinţei înfaibilităţei lor ele nu ne fac decât tâmpirea, degradarea şi destrămarea. Răul, ranele sau bubele acestea ca şi atâte altele prevăd şi văd că nu se vor tămădui decât prin caustice şi sânge: prin prostia şi turbarea populară. Lecţiile de morală sau sentinţele de îndreptare şi umanizare, fără apel şi teamă de recidivă, nu vi le-au dat şi pronunţat decât poporul. Cea mai nesăbuită dintr'a lui a făcut s'au v'a dumnezeit mai mult şi sigur decât cele mai săbuite ale tuturor a-lor

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

voştri... Când massele sau poporul de jos va fi de-a binele trezit din letargia sau somnul abrutizării—în care dibue de sute şi de mii de ani—; când va fi binişor trezit din buimăceala în care l'au vârât civilizaţii de azi, boerii, tătarii, barbarii şi hordele năbădăioase ale celor trei împărăţii de eri; când va ajunge sau când vom fi cu toţii în deplina conştiinţă a amorului nostru propriu si demnităţilor vrednice de oameni, de oameni în drept la dragostea şi respectul reciproc,—atunci prin încăeri şi răsbunări repetate, dese, teribile şi de teroare, prefacc-va şi face-vom din bestii şi din vite nişte ideali fraţi şi oameni, cum d-zeu însuşi nu şi-i i-a putut nici măcar închipui! Ce râs şi haz n'a fi atunci pe noi, pentru toate că...zăturile voastre de educatori, legiuitori şi legi, neputincioase în a vă moraliza şi novolnici în a ne înfrână! Dar.. până atunci...mai va mult. Va mai curge încă mult sânge răsleţ şi novinovat! vor mai însângera şi s'or mai învenina încă mult şi multe inimi! Spre creştinirea si îndreptarea unor păgâni şi răi ca şi spre răsbunarea, fericirea, dreptatea şi reuşita cultului şi cauzei unor buni şi nevinovaţi credincioşi, va mai fi nevoe încă de jertfa multor martiri!—Ah, ah!.. Câtă laşitate n'a trebuit mereu să am! Câtă forţă, câtă voinţa şi energie nu mi-a trebuit spre a nu fi şi deveni de mii de ori un criminal, un asasin, un monstrul de-a nu mi spulbera creerii şi scoate ochii, de a nu pune odată capăt acestui scârbos şi monstruos spectacol, unei scârboase existenţe şi unor oribile acte, fapte, scene, piese, cari n'ar merita aşi fi văzute, jucate şi tolerate, cu atât mai puţin îndurate, făptuite sau trăite! De cât egoism şi lipsă de abnegaţie n'a trebuit să dau dovadă, când am fost şi am rămas de atâtea ori nemernicul şi neputinciosul martor al atâtor nemernicii, întregului infern de infernali!... Scârba laşităţii şi nemerniciei noastre e mai presus decât a or cărui nemernic şi îndrăsneţ făptuitor.—Laudă lui! blam nouă!

* * *

Resboiul din Africa de sud, ce pasionă mai anii trecuţi lumea, e încă în memoria tuturor. Pe atunci, opinia publică universală, opinie de nu formată cel puţin mistificată şi convertită de cei interesaţi în cauză, simpatiza cu Burii—după cum mai apoi o făcea cu Japonezii. De ce? Pentru că aşa ni firea: De a fi seduşi ca şi femeea, de minciuni şi aparenţe, ascunse sub lustrul de adevăr. Sau, când nu ne costă nimic şi putem trage numai foloase: de a fi trup şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

suflet cu cei slabi sau presupuşi atari, dacă interesul, prevederea sau puterea nu ne dictează contrarul. Adică: de a fi trup şi suflet cu acei de a căror stare, poziţie, suferinţe şi interese ne apropiem mai mult. Simpatia—tainică sau pe faţă, după împrejurări şi prevederi—ni dictată de invidia sau pizma ce hrănim pentru puternic—chiar când el n'ar fi nedrept şi rău, şi de dragostea sau slăbiciunea ce ne alătură de slab. In atari împrejurări şi stări, sentimentele acestei *opiniuni publice* sunt întocmai a-lor noastre. Ea e în locul celui slab, e în poziţia şi dispoziţia noastră—de „invidiaşi şi rătăciţi". Cu deosebirea că pe noi ne rătăcesc faptele, pe ea adesea minciunile. Bine înţeles, de aci excludem excepţiunile conştiente, dar perdute în massa ignorantă d'o parte, şi în aceea ipocrită de alta.

In cauze binecuvântate şi drepte, nici vorbă, indignarea şi revolta cui-va e cu atât mai logică şi legitimă cu cât nu-i interesat în cauză. Scuzabilă şi vrednică de laudă însă nu i de cât atunci când lui însuşi nu i se pot imputa nedreptăţi, nedemnităţi: motive de indignare şi de revoltă faţă de alţii. In acest caz chiar rătăcită fiindu-i ea, când nu-i e dictată din invidie şi egoism e mai sfântă şi mai demnă de respectat de cât or care altă conştienţă, dar dictată dintr'un josnic interes. A unuia e de om şi zeu, a omeniei şi a neamului uman întreg; a celui-l'alt de fătarnic şi bandit, nebun, fie el ins, clasă, gaşcă, stat sau naţiune — nu-i de cât a bestiei de pradă; ceeace vă o cazul şi starea, tuturorce nu le faceţi excepţie. Cum de nu vă era deci vouă ruşine, vouă lupilor, vulpilor, hienelor şi tigrilor de voi de a vă da şi orija în *opiniune publică*? a vă face oracolul, mentorul şi apărătorul ei? al celor obijduiţi şi mulţi, cari ar trebui s'o formeze? Vouă dar, voi cari invocaţi dreptul, drepturile, libertatea şi egalitatea doar numai pentru voi, doar numai spre robirea şi năpăstuirea noastră, fără să vă pese sau să vă sinchisiţi dacă spusele sau faptele voastre jignesc sau nu pe alţii, în inimi, în demnitate, sănătate, existenţă, avut şi amor propriu; voi cari vroiţi respectul, demnitatea, onorurile, demnităţile, mărirea, viaţa, cerul şi pământul numai pentru voi, iar purgatoriul, infernul, moartea numai pentru noi, şi totul numai spre a ne înjosi, umili, degrada, prigoni şi omorî, vouă, vouă vulpi şi hiene zic, nu vă era oare scârbă şi ruşine de voi înşivă şi de faptele voastre înseşi atunci când prin condei şi grai huleaţi şi ponegreaţi faptele şi conduita acelor Englezi şi Ruşi — în mare, copiată după

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ale voastre în mic — în vreme ce prin acțiunile voastre cu inferiorii și neputincioșii nu vă conduceți și nu vă purtați de cât la fel! conform devizei or cărui monstru sau supreme bestii: „*Kraft vor recht*“!? — Deci dreptul la numele de *opinie publică* și la acela de a simpatiza — leal — cu Burii nu era de cât al nostru. Al vostru însă nici de cum — cel puțin omenesc, franc.

Slabul vorbește de datorii, puternicul de drepturi. Când nu vor să tacă fac și dimpotrivă. „Omul slab, zice I. Ghica, vorbește întotdeauna în numele libertății. Dar de îndată ce devine tare și puternic el începe a vorbi într'al autorității. „Părinții bisericei creștine, zice că zicea Cantu, proclamau libertatea credințelor în tot timpul persecuției religiei creștine. Indată însă ce încetă aceea persecuțiune și biserica deveni autoritate, ei începură la rându-le a vorbi în numele puterii“. Când ei se văzură tari și mari au început a prigoni și sterpi pe păgâni, au continuat a-i creștini prin sabie și foc. Și primele rugi sau jertfe aduse cerului drept prinos de reușință și mulțumită fură în a blestemă, fărâmă și spulberà în colb și vânt orce urmă de religie și idol; și în a cotropi pe apărătorii păgânismului sub prăbușirea templelor lor arse, fumegânde, toată mărinimia și idolatria de creștini!

La fel ați făcut și faceți voi. Prin propovăduirile sau osanalele unei noui credinți sau legi — de libertate, de egalitate și fraternitate pentru toți — ați cutremurat pământ și cer pân'ce la rându-vă ați ajuns puternici. Odată ajunși, întărindu-vă gașca și luând locul vechei boerimi ați început a vorbi în numele putorii, forței, autorității și înțelepciunii. Ați continuat apoi a ne impune în numele nobleței de creer în locul aceleia de sânge. Și din aceea sfântă și idolatră troiță propovăduită azi n'a mai rămas nici umbră, nu mai credeți și profesați nici iotă. Ați început a sfida pe cei cărora le luaserăți locul, a vă crede de nu superiorii cel puțin egalii lor; și ați terminat la rându-vă a vă purta cu noi și față de noi mai semeț, mai câinos și nemilos de cum se purtau ei cu țiganii robii lor.

Ne veți căuta poate, ca un nod în papură, c'am vroi și năzui libertatea și egalitatea ideal. O nu, nu tocmai; cel puțin pentru moment. Ce căutăm și aspirăm e barem aceea recunoscută și propovăduită chiar de voi, prin palavre, legi și jurăminte. Nu vă semănăm în a ne lua — cum v'ați luat mai ieri — așa de mult nasul la purtare. Din prostia și modestia ce ne înfiripă nu ni-l aridicăm atât de sus

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pân' la voi sau peste voi. Nu năzuim şi nu cerem a fi şi trece în totul şi peste tot egali vouă : pe aceeaşi treaptă cu omul de merit şi talent, cu o celebritate sau cu unul genial. Şi nici pe acelaş picior cu un milionar, cu un mare negustor, industriaş, agricultor. Nu, păzit'a sfântul. Nici idealul unor comunişti, socialişti, falansterişti etc., nu vă revendicăm. Nici pe acela de munci şi chinuri pentru toţi, de belşug şi farniente tuturor, de mizerii şi năpăstuiri pentru nici unii. Ba, într'un moment de abnegaţie şi jertfă nici chiar pe acelea pe cari ni le-aţi garantat şi dat. Căci ar fi absurd a le cere unor oameni cari au jurat doar spre a le întina şi abjura. Ele sunt bune doar de teorie, în a orbi şi teroriza apoi lumea : de a le aplica şi practică trunchiat bestiile şi banditii lipsiţi de inimă şi scrupul. De aci însă până la a ne contesta nouă celor harnici, modeşti, cinstiţi, dreptul or cărui leneş şi canalii de oraş, egalitatea faţă de or ce declasat sau pezevenghiu de elită şi de târg, chiar libertatea câinelui din lanţuri — slobod şi în drept de a sări şi a lătra la oameni, la oameni necinstiţi şi răi mai cu seamă, — e fapta sau condu ta unui demon şi tigru ce-i ia victimei chiar dreptul de geamăt şi de vaet Consideraţia de oameni, pe care vicleneşte o invocaţi şi pretindeaţi atât de mult boerilor de eri ; dreptul şi datoria de a ne respecta de oameni, ca oameni, col puţin cum oamenii de omenie îşi respectă câinii. — eată tot ce ne datoraţi şi cerem. Fiţi inteligenţi şi nobili dară în a ni le da de voe ! Nu aşteptaţi ca or ce îngâmfaţi şi laşi, a ni le da sau a vi le lua numai cu d'a sila. Căci într'un caz puteţi risca şi perde totul, în altul numai profita. De ce însă tâmpenia şi încăpăţânarea unei atari conduite, lipsite de or ce satisfacţii, raţiuni şi sentimente omeneşti (?). Din dorul de a vă primejdui ? de a ne revoltă şi perde ?

Un om, un ins, insultat în tot ce el are mai sfânt, degradat în tot ce el respectă mai presus de cât viaţa, unicul lui cuget e de a dispare sau a face să-i dispară fie insulta, fie insultătorul. Violent în temperament, el dispare sau face să dispară dela primele ciocniri. De cade, insultătorul în orbirea îngâmfării lui îşi înteţeşte semeţia pân' ce îşi găseşte naşul. De o victorios însă, teama ce inspiră chiar fostului asupritor sau duşman, îi face să trăiască în armonie, în pace. Dotat sau născut însă cu o fire mai blajină, el rabdă, îndură cât nici un d-zeu n'ar mai putea. La un moment sau într'o staro însă când nu mai poate, atunci din filosof devine un nebun, din miel o fio-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

roasă fiară. Şi atunci, în orbirea şi turbarea lui de lup o oae nu-i ajunge: spre a-şi răsbuna pica şi sătura foamea îndurată el vrea toată turma. Dacă moare, resemnat în aparenţă, revoltat în conştiinţă însă, din dorul sau instinctul unei reabilitări sau răsbunări el face un dar ereditar. Prin grai, prin rugi blesteme sânge, etc., el îl transmite inalterat şi nediminuat pân' la al nouălea sau nouă-zeci şi nouăloa neam. Sământa sau rasa lui se poate stinge, instinctul răsbunării nu. El persistă, şi pân' la răfuiala toate încercările de aţipire şi împăcare, ce călăul sau ai lui ar încerca, sunt respinse de către victimă sau ai lui cu ura şi dispreţul sub care fu sau fuseseră doborâţi.

Acelaş fapt, în mare însă, se petrece între clase şi popoare. Desconsideraţia sau dispreţul dintr'o parte — din partea unui ins, pături, popor—naşte sau provoacă ura într'alta; şi din repetările acestora, inevitabil gâlceava, încăerarea, întâmplător chiar moartea unuia din doui. Desconsideraţiile, dispreţul, provocările, urile şi încăerările individuale repetându-se, şi la ele luând parte ambele din părţi, sau partizani de ai ambilor încăeraţi, faptul se generalizează, devine obiceiu, adesea chiar un drept şi lege. Din dispreţul, din ura, încăerarea şi cauza unuia se face una comună, generală. Şi atunci, martoră-i istoria, dintr'un fleac, capriciu sau bestialitate Tarquiniană se aruncă jalea şi chiar moartea asupra unei pături, unui popor sau lumii întregi. Cine-i vinovatul? Mielul neputincios şi blând? De sigur! Îngâmfata semeţie a puternicului lup n'are decât scuze. Intervenţia a-lor lui nu-i decât a ne arunca sare în ochi şi untdelemn pe foc: Gârbaciul sau baioneta drept ramură de măslin, de concordie, de armonie şi de pace!

Tot ce năzuim şi cerem cum vedeţi — pentru moment din principiu, şi pe cât priceperea ne ajută a vi-l face cunoscut—este de a ne scuti să vi-l aplicăm când-va în chip nepriceput. E de a vă înfrâna patimile şi a ne împăca urile până mai e încă timp. Căci altfel, prin aceste nelegiuiri, desconsiderări, prigoniri şi învrăjbiri continue, vom ajunge o zi în care constituţia să nu fie aplicată decât de...proştii nechemaţi. Şi se ştie cum ştiu ei s'o aplice. Şi atunci... vai chiar de acei chemaţi, cari pot plăti scump nepăsarea şi năpăstuirea faţă de cei proşti dar turbaţi şi mulţi. De vor să se salveze, aibe ochii în patru; prevadă, prevină şi pedepsească cu asprime chiar cele mai mici desconsiderări şi injustiţii, cărora poporul azi e atât de mult victimă şi pradă din partea unor bestii. Cugete

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că fiind mereu... nepăsători riscă a fi într'o zi victime ale însăşi nepăsărei lor; că prin acestea crezând a-şi cimenta mărirea şi puterea riscă a şi-o perde ; şi că fiind continuu... ciocli şi gropari, riscă fie a rămânea neîngropaţi, fie a cădea în însăşi gropa de ei săpată. Şi atunci, într'un caz ca şi într'altul, or cari am fi cioclii şi ucigaşii, siguri fie că nici unii şi nici alţii n'om fi şi deveni moştenitori! Cugete că modestia, hărnicia şi toate acele rari virtuţi— ce ne fac existenţa şi mândria—numai vrednice de dispreţ şi blam nu sunt. Recunoască faptul că cel din urmă muncitor ce scoate murdăria din latrine e mult mai util şi vrednic de stimat decât... un netrebnic de salon, ce n'o ştie decât umplea ; că cel din urmă păstor de vite e mai în drept la dreptul demnităţilor de om de cât acela vicios de oameni ; şi că nepăsarea de a fi lăsaţi în graţia şi judecata arbitrară a or cărui brigand public şi privat, sau de a fi declasaţi şi trataţi ca atari de or ce declasat de târg, lichea de tripou sau lupanari etc.. e o monstruoasă crimă de stat, de neam şi les-umanitate ce poate fi ispăşită de chiar cei nevinovaţi şi demni în chip înfiorător. Martor e trecutul : dovadă pildele lui. Vai ! cât de regretabil nu-i că din el şi ele nu vă farmecă şi interesează de cât părţile lui şi ei rele, purpurii şi d'aurii ! — Că acele câte-va mii de strigoi şi de dulăi albaştri v'ar fi mai periculoşi şi mai temuţi decât restul milioanelor de mahalagii şi de săteni (?). Că desconsiderându-i şi lovind în ei aţi risca şi v'ar durea mai mult decât impuşcând în noi (?). Posibil. In acest caz însă, cugetaţi că aceasta nu-i de cât mentalitate, judecată, conduită, sentinţă şi oblănduire de bandiţi, şi că, atât în ochii noştri cât şi într'ai posterităţii — cu toată truda ce v'aţi da spre a vă reabilita — în loc de legislatori, judecători, conducători sau bărbaţi de stat civilizaţi nu sunteţi şi nu veţi trece de cât aceea ce spusei : tâlhari, barbari sau şefi de bande constituiţi în onoruri şi demnităţi. Iar faptele voastre nimic alt de cât hotărâri de briganzi erijaţi în tribunal şi stat. A fi faţă de victime, de acuzaţi sau inferiori tot pe atât de politicoşi, de imparţiali şi cumpătaţi în prigoniri şi răsbunări pe cât banditii şi briganzii înşişi faţă de victima ce le cade în ghiare şi e adusă la graţia tribunalului lor, victimă care, întâmplător, în revolta ei i-ar brutaliza şi le-ar critica faptele, şi aceasta poate nu atât în interesul ei cât într'al lor, şi poate nu atât contra tuturor cât a unora din ei sau din părţile lor rele ; a considera violenţa sau brutalitatea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de limbagiu mai puțin scuzabilă și vrednică de condamnat de cât însuși faptele imputate prin brutalitate ; a te crede ca or ce hoț și criminal mai puțin vinovat și vrednic de osândă de cât acel ce ți-o le impută, sau îți scoate cu ele ochii,— e a te asemui și presupune în totul lui și drepturilor lui. Ba, mai pre jos chiar. Căci el sau ei, acei ordinari banditi, cuminți și prevestiți astfel de ce-i prost în ei și de ce-i poate aștepta, sau întâmplător amenința,— chiar înfruntarea și amenințarea trivală a unei victime sau conștient și franc dușman i-o pot plăti prin recunoștința acelor cavalerești acte, ce le făcură mărinimia și mândria legendară.—Și ce vrei să zici prin astea ?—Nimic aldecât aceea ce năzuim cu toții : Ca prin brutalitate și grosolănii să încercăm a realiza ce n'ați putut prin polit tetă și amabilități : A vă preface brutele cu aparența de nobleță în cavaleri și oameni. Imitându vă, încercăm o singură dată a-i îndrepta în chipul prin care ne corijați și moralizați mereu. E ca prin prostiile și mojiciile adresate bestiilor nobile și înțelepte să isbândim aceea stare de drept și fapt preconizat și așteptată de toți ; pentru care toată truda, cultura, educația, instrucția, dibăcia și legile voastre fură d'a surda. E a-i corija sau umaniza astfel când vedem că nu se putù altfel : E ca prin aceleași sentințe și conduite—practicate și pronunțate de voi față de noi—; ca prin aceleași expresii și sentimente—proprii lor și chiar nouă—să i aducem și constrângem la altele sociabile și omenești ;—pe cari le dorim și provăduim atât de mult și de cu drag cu toții fără a ni le putea însuși și isbândì nici unii. Când toată educația și instrucția lor fu în zadar, toate legile și truda voastră nu mai puțin neputincioase, în a ni-i moraliza și inobilà—erte-ni-se dacă credem, ca ultimă resursă, că e de datoria mojiciei și brutalității noastre de a li se substitui și încerca contrarul : spre a-i face din inconștiente bestii niște nobili și conștienți oameni, față de nu importă ce vite. Devenind cumva în acest chip atari, vor conveni înșiși că altfel s'a procedat greșit. Nu mai puțin, veți recunoaște înșivă, că cel mai bun și meritos procedeu și rol, în corijare, nu-i decât al nostru. Și că, dacă în schimbul desconsiderației ce ni se arată și într'al disprețului și năpăstuirilor ce îndurăm, nu le puteam hrăni de cât respectul și dragostea neputinței în a ne schimba mai de mult rolurile și aplica perceptele,— întâmplător, în caz de reușită n'ar trebui să aibe decât recunoștința meritului de a-i fi scutit de ceva

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai rău, și admirația destoiniciei de a li le fi dublat, impus și diriguit în bine, pentru toți, la timp. Nereușita chiar, ne poate mângâia și fi de un incalculabil profit. Ne-ar servi de lecție fără a ne costa nimic. Aceea energie și acele milioane risipite astăzi geaba, pentru același scop și rezultat, nul, în loc a ne alimenta și cimenta o moralitate și mentalitate ce ne duce văzând cu ochii la un dezastru ne-ar duce chiar orbiș la un neașteptat progres și luminiș.

Blândețea sau amabilitatea—dintr'un spirit superior, dar destul de aproape de mintea or și cui—, blândețea și politețea zic față de cei mici și slabi ca și asprimea sau severitatea față de cei mari și tari, în cazuri de ciocniri și de împăciuni între ei, pentru dragostea de armonie și pace ar trebui s'o aibe de regulă și de principiu orce legislator. Ba, chiar or ce judecător, autoritate, for sau factor îndrituit în stat, spre ordinea și binele comun. Căci a lăsa pe cei dintâi a fi în permanență victimele acestora, după ce în conflictele ce li-i aduseră în față fuseră ai celor din mijloc, mari și tari, însemnează de nu a constitui cel puțin a semăna anarchia și a le da tuturor dreptul la ea. In fața or cărei nepărtiniri sau nepărtinitor slabul trebue să afle un pic de considerație și părtănire. Aceasta ca o chezășie și slabă mângâere desconsiderațiilor și nepărtinirilor ce întâmpină peste tot, ce-i poate face și trage puternicul în totul unde nu domnește decât capriciul și arbitrarul lui. Acestuia nu-i trebue îngăduit a fi murdar, barbar, josnic ; cu atât mai puțin a i fi permis să dea loc la conflicte sau nedreptăți. El ar trebui să fie destul de conștient în a recunoaște, că e mai mult în interesul lui de a fi drept și a lăsa să treacă întotdeauna dela el: De asemenea, de a respecta și admira chiar: simplicitatea, modestia, hărnicia, cinstea, într'o vorbă pe slabii și sărăcii cari îl fac bogat, puternic : îngâmfat, luxos, leneș, vicios. Căci numai astfel aceștia îi pot sau vă pot da neprefăcut și cu drag schimbul, acel schimb de admirație și de respect cuvenit puterii, bogăției și superiorității meritoase. Altfel, se va recunoaște că unii pentru alții nu pot avea decât prefăcătoria ultimelor măguleli și mângâeri date de obiceiu jertfei de Crăciun, în ziua de Ignat. Nu-i logic, nici drept, nici uman sau social, ca ocara și disprețul celui din urmă netrebnic și mucos s'o plătim cu admirație, cu zmerenie și laude. Și cu atât mai puțin când eu—inconștient sau în cazuri de legitimă apărare—caut a mi le spăla sau repară—legal sau ilegal ca și mucosul puțin importă,—să fiu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

din nou o victimă, o pradă: acuzat şi condamnat de revoltă sau lipsă de respect!—Cum? respect şi graţiozităţi pentru haina, instrucţia şi origina ta, mucos, când toate acestea nu te-au înzestrat a le avea pentru vârsta mea înaintată, sau pentru părul meu albit? albit poate tocmai în torturile de infern prin cari să-ţi favorizez ţie netrebnic instrucţia, raiul, slava?— Bestii instruite şi voi scorpii nobile dar veninoase! Inainte de a ne pretinde daţi-ne ce ni se cuvine: ce ne datoraţi şi meritäm. Nu ne mai cereţi numai totul fără a ne da nimic.

Ne consideraţi şi ne taxaţi de bestii şi de brute. Fi-re-am, să fim dar. Nu ne cereţi însă a ne purta ca oamenii nici chiar faţă de semeni şi dobitoace. In acelaş timp în noi vă considerăm de câini, de călăi şi de strigoi, monştri. Dar credeţi-vă oare? Şi crezându-vă, aveţi-ne oare curajul mărturisirii: că nu v'am putea pretinde şi că nu ne-aţi putea da partea şi purtarea or oameni?

Faceţi dar ruptoarea sau începutul, în a ne da bune pilde şi porecle! în a vă conduce şi a ne conduce patriotic, omeneşte. Creşteţi-vă scorpiile sau lupii după cum ne creştem mieii şi puişorii, în respectul şi dragostea de oameni: Spre a nu ne mai considera şi taxà unii pe alţii decât oameni, ca oamenii, omeneşte. Căci altfel... vai va fi în ziua când vom începe a-i creşte şi instruì cum faceţi: în monştri persecutori şi devotatori ai semenilor lor.

A tolera sau da întotdeauna drept sau dreptate în cauză or cărui netrebnic sau sterpituri, de a ne umili, jefui, prigoni şi schingiui; a pune astfel haina, origina sau spoiala mai presus de persoană, de cetăţean, umanitate, om, insultând pe toţi şi toate prin aceasta — e nu-numai nelegiuire, ci şi o nebunie de nebun şi de maimuţă ce se joacă merou cu focul şi cuţitul. A crede pe or ce canalie şi sterpitură de egal vouă, şi pe noi toţi inferiori lor; sau a ne lăsa în graţia superiorităţei şi credinţei lor cu drept de superioritate asupra noastră, o clemenţa sau sentinţa unor Neroni cari expun astfel o ţară şi un popor eventualităţei unui măcel şi foc. Ei se cred egali or cărei celebrităţi, or cărui ministru. Nouă ne contestă dreptul egalitar cu or ce flecar şi secătură dintre ei. Işi permit şi li se scuză bârfiri şi brutalităţi personale chiar către or ce demnitar din stat; nu ni se îngădue şi eartă nici chiar una abstractă faţă de ei. A li le scuza lor, când vi le aduc, şi a ne pedepsi pe noi când li le aducem, e a încuraja şi deslănţui fie anarhia, fie teroarea. E a-i crede şi a le da dreptul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

demnităţilor şi privilegiilor unor bramani sau efori, şi a ni le lua chiar pe acele ale unor paria sau iloţi. A da consideraţie şi drepturi or cărui leneş şi destrăbălat, în acrituri, şi a le lua or cărui harnic şi modest ţăran, e a încuraja viciul şi prigoni virtutea. A îngădui şi scuză atât în ochii voştri cât şi în faţa legei, ba chiar într'ai opiniunei publice mistificate, ca or ce îngâmfat luxos să se creadă nobil, pe noi nişte iobagi, cu drepturi şi datorii la fel : în drept şi stare a-şi râde după gust de noi cei harnici şi de omenie ; a ne tăgădui dreptul or cărei bârfiri, cârtiri şi graţii ; a ni-l lua pe al or cărui răspuns, cerere, jeluire ; a ni-l înăbuşi şi pedepsi aspru pe al or cărei riposte, încontrări şi apărări, legitime chiar; a ne contesta pe al împedicării, spulberării şi spălării, or cărei ofense, umiliri, maltratări, schingiuiri şi încercări de ucidere sau asasinat, —ea ni-l tăgădui pe acel de oameni, e a ne scoate afară din lege : Inseamnă a nu ni-l da şi acorda de cât pe al propriului nostru arbitru : revolta ca suprem şi legitim recurs. A ne închide calea or căror revendicări şi drepturi ; a ne lipsi de or ce răsplată şi dreptate ; a ne lua chiar dreptul acelei scuze şi impunităţi de care dulăii inşişi se bucură, atunci când chiar pe voi superiorii lor vă latră şi vă muşcă, fără a ne admite nici chiar să-i màràim, când ne sfârtică şi devorează, — e a-i considera de papi, pe noi eretici, e a-i pune mai presus de legi şi de nişte nedemni urmaşi ai persului Otanes : E a le recunoaşte dreptul de supreme bestii ; e a le consfinţi privilegiul de banditi şi prerogativele de anarchişti — privilegiaţi — şi, nouă nu mai puţin pe acela de aspiranţi, fie chiar în disgraţie.

Nu vă contestăm rezon şi drepturi. Veţi fi având şi puteţi avea, unul şi altul — de a fi, crede şi face — or ce şi la or care. La ceea-ce cred că n'aţi avea însă e de a propovădui una şi afectă alta : E când aud că una spuneţi, şi când văd că alta faceţi. A ni se da toate libertăţile de drept, şi a ni se tăgădui şi lua pe or cari de fapt, e sistemul despot... (pardon) liberalismului vostru modern. O fi drept, şi de drept, rezonabil poate. Noi însă îl credem de cel mai odios şi monstruos. Căci ne expune la tentaţii, indignări, întâmplător chiar la ilegalităţi, revolte, rigori şi orori regretabile, de cari, or care şi subt or care — sistem — altul, ştiind dinainte ce putem teme şi risca am fi feriţi şi scutiţi poate. Am avea cel puţin satisfacţia că precum fie-care din noi temem şi gemem subt o mie de tirani şi monştri, la rându-le aceştia n'ar fi scutiţi, cum

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sunt, de a nu teme și geme subt nici unul. In locul sutelor de mii de anarchiști fără nici o teamă și rușine de oameni, de legi și D-zeu n'am mai avea de cât unul pentru toți, cu teamă de toți și toate. Și chiar având mai mulți, ei n'ar mai fi doar de nume, cu folosul, și cei de fapt — actuali — cu ponosul. N'am fi poate mai puțin scoși afară din lege ; însă legea și bunul plac n'ar fi o batjocură pentru toți. Ați fi poate tot numai voi și ei legile, legiuitorii și judecătorii, propriei voastre cauze, însă ne-ați părea mai puțin farisei și iuzi, ai unor cauze și oameni sfinți (?). Ați părea și fi chiar, mai puțin briganzi și monștri ai drepturilor și demnităților de om și oamenilor înșiși.

Peste tot și or când, din răsvrătiți, din banditi și anarchiști v'ați constituit în demnități și stat. Având dreptul puterii ați impus'o apoi ca lege, ca o sentință pentru toți. Or ce murmur contra constituia o crimă, și or ce aghios pentru era un merit. Crima se pedepsea și meritul se răsplătește. Murmurele ni le-ați pedepsit mereu, aghioasele vi le-ați răsplătit într'una : aspru unele, gras altele. Ne legiuiți și judecați pe toții, cu toții ; noi cu toții pe nici unul. Și tăcem, ne resemnăm. Făce-o-veți oare la fel când am face-o prin vorbe, ca răspuns la fapte ? O, nu ! Or ce tiran sau brigand ce se respectă , nu-i atât de uman și prost încât să îngădue victimei de bună voe dreptul de a-l judeca și condamna ; cu atât mai puțin de a i dispune de avut, de mărire și viață — fie chiar în principiu. El se crede representant al Dumnezeirei cu drepturi egale ei. De a dispune de avutul, de libertatea și viața tuturor, e dreptul și rezonul lui. De ale lui cineva însă, fie chiar în principiu, e crima și rătăcirea or cui. Chiar călăul tuturor fiind, el e un zeu și sfânt ; or care altul fiind al lui unuia e un anarchist și monstru. Trăiască Caligula, Moarte lui Chereas ! Să contenim. Povârnișul e spinos și cam periculos.

Hotărâri criminale și dispoziții monstruoase, sunt adesea botezate cu numele pompos de legi — considerate și consacrate ideale. De ne-am constitui în bandă, în stat și demnități în el, și de v'am hotărî și aplica unele — făcute și crezute de noi nu mai puțin astfel — v'am da tot dreptul a nu ni le boteza și crede, cum ni le impuneți. Pețind și atacându-vă puterea, belșugul și mărirea, nu facem nimic alt de cât vă imităm : Nu v'am cere nici a ne scuză, cum vi s'a scuzat. A vi le scuti și apăra, incontestabil, e dreptul și datoria voastră. Insă, să fie el mai în drept și mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

scuzabil, cel puţin faţă de noi, de cât acel al nostru de a vi le disputa, spre a ne scuti cel puţin de mizerii şi infern ? de a doborî de odată cu pristosul de belşug pe acela de mizerii ? Legile, legiuitorii şi judecătorii, cari prin ele nu apără şi nu favorizează de cât viciul sub toate ale lui forme de : mărire, lux, podoabă, deşertăciune, lene, pristosuri etc, îmi par mai demonice şi mai demoni de cât acel ce li le violează spre a-şi apăra şi întrona persoana, demnitatea şi virtutea — cu toate ale ei atribute. Când prin fapta lui, fie chiar oribilă şi nesocotită, el face pentru umanitate şi apropierea dintre umilitori şi umiliţi mai mult de cât cel mai mare legislator, el şi ea, în abnegaţia şi altruismul lor numai monstruoase şi monstru nu-i. Pentru salutul virtuţii şi tuturor celor virtuoşi, contra viciului şi existenţei vanitoase a celor vicioşi, el face jertfa unui Crist. A legiui şi judeca continuu, în propria ta cauză, şi numai în profitul tău, punând iscusinţa şi ştiinţa în a te profita şi a mistifica lumea, fără a permite să fii legiuit şi judecat vr'odată — în părerile, purtările şi sentinţele tale poate greşite — de slabul şi prejudiţiatul pe care îl judeci, de fapt mereu chiar în nevinovăţie, şi aceasta lui nici chiar în principiu, necum în faptă,—e legiuirea şi judecata de bandit care spre a se pronunţa în ticnă sau în taină pune chiar călăşul în gura victimei de condamnat. A hotărî sau dispune ca cel harnic, modest, slab şi sărac să fie mereu jucăria şi batjocura celui puternic, victima celui arogant, prada celui nobil sau bogat, e a te juca cu focul şi a te expune şi încrede lui : Nesocotind că într'o zi poţi da de dracu, a te frige nu-numai tu şi pe ai tăi, dar chiar a-i da pradă pe toţi acei de prin prejur, cari se încălzesc la el. A legifera sau tolera dreptul unei pături, clase, naţiuni, în a împilă pe alta, al unui individ în a nedreptăţi pe altul, e a institui sau constitui din forţă, răsbunare, teroare, crimă şi bestialitatea anarhică un drept, o permanenţă. A consfinţi unora totul, or ce drept — nedrept faţă de alţii —, şi a lăsa pe aceştia ca un drept şi proprietate în graţia acelora, nelăsându-le de cât refugiul în dreptul ilegal, al propriei lor voinţi şi impulsiunei răsbunătoare, par'că nu mai cu scop ca prin aceasta să se poată procură ocupaţii celor ce altfel ar fi reduşi la moartea prin foame sau streang, la catilinarism sau lazaronism, e a face paradă cu vorbe şi sentimente de civilizat spre a înăbuşi vaetele şi gemetele victimelor în parada acţiunilor sau torturilor barbare. A institui şi îngădui ca numai unii să aibe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sau să își aroge facultatea, dreptul și puterea de a reformă, moraliza, mentalizà, judeca și dispune de soarta, culpa și viitorul altora, fără a le permite opoziţiune, obiecţiuni, apărare, mijlocul sau armele necesare spre a o putea face cu succes barem în principiu, e a constitui altora numai dreptul la revoltă, la monstruozitatea sau terorizmul individual : E a face din robie, privilegii și barbarie o perpetuitate ; din libertate și egalitate o parodie barbară : din ordine, concordie, pace și umanitate o bajocură de bestie civilizată.

Astfel sunt și vă sunt legile, judecăţile și judecata. Și concepţia de libertate, egalitate, echitate, morală, drept— public, privat, internaţional — umanitate etc. bazate pe capricii, interese și dictată de convenienţe și forţă,— nu vă e altfel. Tot astfel e și fu profesia de credinţă— contrazisă de aceea de acţiuni—a tuturor grecrilor, bumbarilor și trântorilor de pe glob, cari nu le profesează de cât din cugetul de a putea cât mai ușor și sigur stoarce munca, vlaga, laptele și mierea miriadelor de albine și de vite, ce însufleţesc și 'mpodobesc globul.

La fel fu de asemenea cu conduita și opinia acelora pomeniţi, cari acu câţi-va ani în timpul resboiului Anglo-Bur și Ruso-Japonez tunau și fulgerau în a zăpăci și orbì lumea. Chip, din spirit de dreptate și umanitate. Pe când în realitate poate numai din acel din invidie și răutate. Totul sub imboldul prefăcătoriei și egoismului acela strâmt, al mistificării și tragerii jăraticului pe oala lor. Din nici un spirit uman și nobil altul—când în mic sunt aceiași egoişti și bestii în conduită—decât din acela al convertirii naivei opiniuni publice : Spre a face din naivi și din hăhui prozeliţi fanatici, fanatici în a și jertfi avutul, sângele, viaţa, pentru o cauză sfântă după nume, dar blestemată și regretabilă de fapt ! Căci faptul de a pleda cauza unui călău contra altuia, sau revendicărilor lor, numai lăudabil nu poate fi. De a slăvì și apăra cauza sau dreptul unuia și nu al altuia—în a robi pe alţii—numai uman și drept nu poate fi. Când în casa or pe domeniul tău, faţă de propriul tău conaţional și cetăţean eşti acelaș despot Englez sau Rus faţă de Galben sau de Negru, îmi pari un nebun· Iuda ce luptă spre a-și robì și vinde semenul, cristosul : spre a cuceri din lanţul unuia slobozenia pentru altul, pentru Japonez sau Bur, ca acesta și nu altul să aibe dreptul și puterea de despot și de strigoiu asupra bietelor turme de vite galbene sau negre, băștinașe Asiei sau Africei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ce te privea pe tine care din ei doi le va re-mânà mâine cu sabia sau biciul la grele munci, spre a le stoarce vitelor sudorile şi pământului mana ? De ce dragoste pentru unii şi ură pentru alţii, când atât unii cât şi alţii vă sunt loiţi ? nimic alt decât călăi, strigoi. ucigaşi şi negustori ai cărnei vii de Negru sau de Galben? şi, mai cu seamă, când fără a te durea sau fi în cauză, oameni nu-ţi par de cât unii vite sau bestii numai alţii ? A! Spre a te conforma oarbei sau imecherei opinii publice, de prin alte părţi sau state (?). Dar, cine-i doamna asta ? N'o fi vr'o Pompadur ? vr'o sectă idolatră—de Sparta. Atena sau Sibaris ? Să fie cum-va credinţele mulţimii ? simţimintele conştiente, sincere şi natural isvorite din sufletele poporului sau omeniri, ale unanimităţii sau barem majorităţei lor ? Nu oare aceea sau acelea ale unei ne-însemnate minorităţi ? ale unei coterii sau gaşte interesate, care o zvăpăiază, cari o formează şi îndrumează? Nu a câtor-va tamburari ursari, interesaţi, cari zăpăcind lumea şi dând tonul o poartă apoi de botniţă şi bot—cum mai zisei ?

O ştiţi cred, destul de bine, poate mai bine decât o ştim şi putem spune, că sclavagiul propriu zis—individual—nu mai există decât pe la unele triburi selbatice de prin centrul nepătruns al Africei. Adică doar pe acolo pe unde civilizaţia—ca să nu zicem dominaţia şi ambiţia—europeană au dat chix. Insă, dacă ştiţi şi vă laudaţi cu asta—abolirea sclavagiului individual—oare nu ignoraţi şi închideţi ochii la acela inuman, în massă, ce sporeşte şi se întăreşte din ce în ce, laudă a-tot puterniciei gâzilor capitalişti ? Nu vă faceţi oare n'aude n'a vede robia din casă şi de pe domeniul fie căruia din voi ? Nu vă conduceţi —aci — de aceleaşi sentimente, spirit şi raţiuni ca şi Ruşii sau Englezii pe acolo, prin Asia şi Africa ? cu toţii şi în totul spre degradarea, mizeria şi zahmaua permanentă sau intermitentă a bietei omeniri? De ce dar filotimie pentru unii şi urgie pentru alţii, când nu vă deosebiţi de loc de ei ?...

In nesocotinţa şi neştiinţa voastră despre omenii şi lucrurile de prin Africa de Sud, ne presintaţi atunci pe Buri victime şi îngeri, pe Englezi călăi şi demoni. Fără să cugetaţi şi cercetaţi a fi convinşi, de realitatea lucrurilor sau faptului, că atât unii cât şi alţii la rându-le faţă de popoarele conlocuitoare şi băştinaşe nu erau şi nu sunt de cât nişte bestii de tortură şi de pradă. De-aţi fi cercetat, aţi fi aflat—şi v'aţi fi schimbat părerea poate—că atât în Transvaal şi Oranj, cât şi peste tot întinsul dominaţiei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

engleze, și în genere europene de pe acolo, bieții Negrii, Malaiși, Basutoți, Cafri, Tulori etc., cari formează marea majoritate etnică a populațiunei, erau și mai sunt încă familii și triburi întregi cu femei și cu copii cu tot mai rău ca robii, o proprietate la cherimul și în grația gârbaciului sau glonțului minorității creștine și civilizate (!) de culoare albă. Acestebiete vite negre, în potrosul d zeirii, un neam întreg de oameni urgisiți de D zeu și semeni, ai cărui strămoși sau ascendenți și au ispășit aici păcatele în celo mai infernale din purgatoriile închipuite, de către cei mai îndrăciți din tartorii ce imaginația și iadul ar putea produce,—ei sau ele atât sub oblăduirea engleză cât și sub cea bură : N'au voe și libertate a eși afară din curtea stăpânului după nouă ore seară ; nu le e permis a face un pas fără pașaport din partea poliției sau autorității ; n'au sau nu aveau drept a merge pe trotoare, a se urca în tramvae, a intra și a se preumbla prin grădini și localuri publice, etc. etc... La fel, la fel ca să reviu de unde am plecat, la fel cum e la noi cu robii de culoare albă— la haină mai cu seamă. Și acei hingheri și gâzi ce vorbesc și se impun în numele umanității, ce implorau și insuflau sprijinul și mila omenirii, în numele și drepturilor ei, întocmai ca și voi cu toții, ca si toți tartorii sau grangorii de pe pământ, își zic și voiți să treceți liberați, umani, civilizați, creștini,— în drept și în rezon a vorbi despre acestea în numelo neamului român sau uman întreg !

In răstimpuri, din când în când—după cum i se comandă și plătește, bine înțeles,— Presa europeană tună și fulgeră contra barbariilor și persecuțiilor românești, ale căror victime le sunt sau ar fi evreii. Pentru că nu ne mlădiem îndărătnicia, legile sau firile la pretențiile or cărui venetice, a întinde și apleca spetele ca toți strigoii să încalece pe noi : ca opincarii istoviți și storși în lipsuri, boale și munci grele să devie pe moșia și pământul strămoșesc victima și robul or cărui perciunat galițian, după ce fuse sau e al or căruia îngâmfat pământean de eri alaltăeri, aidoma cum e negrul a or cărui roșcat sau alb prin Africa, sau Asia, ne fac și ne presintă lumei ca pe cel mai selbatic popor. In acelaș timp și spirit, ca să revenim la brazdă, o parte a presei noastre ce desminte și combate bârfirile de mai sus, pare a le certifica prin conduita ce o ia aprobând și lăudând măsurile despotice ale poliției și administrației noastre, când supun massa de obijduiți—servitori, lucrători, țărani—la aceleași diavolești restricțiuni ca și pe ne-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gri africani, la ei, acolo. Ce vreți ? Spirit de libertate asiatică, orientală. Că toate aceste ordonanțe, măsuri, sau restricțiuni ar fi dictate din rațiuni de...siguranță și spirit de ordine publică ? Posibil, dar atunci, de ce fala și faima troiței civilizate și falșitatea legei garantării libertății individuale ? Din cuget ? ca într'o zi să te pomenești cu câțiva revoltați sau desperați, reduși la ucidere, teroare, atentate, cari să te forțeze s'o schimbi sau s'o respecți ?... Pentru că unul sau chiar nouă din acești zece robi ar fi un scelerat sau declasați urmează oare ca și pe mine unul sau pe noi ceilalți nouă să ne umilești și necinstești, cu ei d'odată ?

Și din ce spirit, mă rog, m'ai purta cu lanțul sau ne-ai duce cu ei d'odată sub escortă ? Din acela c'am fi prea mulți de treabă, încăpăținați în a nu ne declasà sau necinsti singuri ? Ah : a transformà pe doui inși cinstiți în alții necinstiți, în loc de a face scăpat pe un necinstit între cinstit ; i sau, a pedepsi mai bine doui nevinovați de cât să scape un vinovat, — îmi pare mentalitate și judecata de nebun. E act sau faptă de inconștient, anarchist, demoralizator public și demagog revoluționar. Dacă spiritul sau sprijinul legei nu e pentru noi, pentru slabi, atunci ea sau ele, ori cari ar fi, sunt absurde, de pristos. Căci puternicii mai presus de ele fiind înșiși lege și autoritate, nu-i simt nevoea de cât spre a-și substituì sau repeta volnicia.

La noi, ca la nimeni și nicăieri airea, se văd oameni din cei mai bestiali puși să îndrepte lumea. Ca să ni se dea și facă ordinea, concordia și pacea, peste tot nu vezi de cât spirit și oameni cu sentimente contrare : Bruto și brutalitate. Posibil, ca prin aceasta năzuințele să le fie atinse și îndignările sau revoltele-ne nu mai puțin înfrânate. Insă din cât știu, prin dovada faptelor și mărturia istoriei, ele nu sunt de cât vremelnic. Inăbușite azi, ele pot răbufni mâine. Și poimâne sau dincolo când întâmplător... brutele și-ar perde capul și puterea, brutalității sau chiar blândeței lor numai în pace și cu blândețe s'ar putea să nu li se mai răspundă. La noi cum zic, laudă sistemului politic și influenței sau șarlatoniei politicianilor, în capul unor dregătorii, prefecturi etc., se pun oameni din cei mai lipsiți de scrupul, cinste, umanitate, noțiuni de libertate, jurisprudență, higienă, conștiință și bun simț chiar. Cu ce scop, din ce cuget ? De sigur că numai din acela de a ne profita, îndrepta și împăca *nu*. Cel mult poate spre

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

a ne învrăjbi, umili, revoltă, sărăci și îngrozi. Sau, spre a ne alege și da naștere unui Spartacus. Ce vor fi având unii din atari satrapi, cu toți acei robi? Nu știu. Ceeace știu, și sunt pătruns însă, este că venirea lor la... gubernie îngrozește pe bieții și zmeriții de creștini cum n'ar fi putut'o face păgânii de tătari. Căci aceștia nu le-ar fi tăgăduit cel puțin dreptul de împotrivire.

Dacă toate acele ale lor samavolnice dispoziții sau ordonanțe, prin cari tăbărese asupra robilor, ar vizà și s'ar aplica tuturor haimanalelor și pungașilor albăstrimei, tuturor mișeilor, nemernicilor și veneticilor înțoliți în zdrențele nemțești, a-la... dracu, — n'am avea nimic de zis. N'am cârti și bârfi nimic: ne-am închina. Insă când vedem că prin ele și prigoniri nu se are în vedere de cât *numai* pe țăran, în costumul lui național, ca și când tocmai el ar da cel mai mare număr de haimanale, de pungași și făcători de rele po la oraș; când observăm că goana și turbarea cade numai și numai asupra bietului sătean, depeste tot, ce ține morțiș la portul și la vorba lui; când constatăm că singurul semn și obiect de prigonire, deosibire și desconsiderare nu-i de cât acest costum, indiferent de nevinovăție și persoană; și, de asemenea, când judecăm că pecetea de neomenie, infamie, desconsiderare și degradare nu i decât modestia, ascunsă subt haina simplă. și aceea a înălțării și considerației de om și *domn* numai acea aroganță, în podoabe și lux orbitor, de ruină, stors dintr'unii și dat tuturor ca pildă, ca unic stimulent și principiu de viață, — oh!... atunci ne vin bale de turbare pe buze, scrâșniri de revoltă în dinți, vedem numai sânge și roșu înaintea ochilor. Ne abate a deveni monștri cum n'a avut și n'a văzut pământul...

Când vedem și constatăm toate acestea zic, ne prinde mirarea și întrebarea: că cum de nu vă îngroziți și temeți la faptul și la gândul că toți acești robi sau slugi având-vă în mână vă pot urzi și soroci un abator, un vast și monstruos complot?... Fiți-ne recunoscători că vă deschidem ochii, ochii oarbei voastre îngâmfări. Nu nesocotiți că într'o zi sau noapte, prin nu importă ce căi și mijloc, ei vă pot trimite pe toți în rai sau iad. Ca aci, alături de acele crude Danaide—cari și-au ucis pe acei cinci-zeci de bărbați ai lor—să umpleți vecinic cu apă vârși sau vase fără fund; în societatea fiorosului Tantal — ucigașul propriului său copil, gătit și dat ospăț oaspeților zei (aidoma cum o faceți voi cu noi și cu ai noștri) — unde, ca și el,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să vă simțiți în veci de veci fripți și arși de sete, și cu apa prelingândă de pe buze; la un loc cu tizu vă Sisif, brigandul rege din Corint, ca să-i ajutați să urce în veac și pururi pe un munte acel pietroi rostogolit mereu în jos; la olaltă cu acel îngâmfat rege Ixion, ca să i trageți șerpii roatei lui de coadă, spre a vă izbândi visul unui mobil perpetuu; în preajma și starea emului vostru Tity, unde ca și el, să vă simțiți măruntaele continuu renăscânde, dar de-apururi sfâșiate și mâncate de vulturi!... Ca atunci și acolo, într'o tortură fără de sfârșit să vă ispășiți toate acele infernale torturi în cari ne-ați făcut să ne zbatem și sfârșim!

Da domnilor, boerilor, stăpânilor! Prigonirea costumului nostru național v'o imputăm de crimă, de crimă națională. Si dacă legile și legiuitorii sunt nelegiuiți și neputincioase în a ni-l apăra, în a ne răsbuna și a pedepsi pe toți acești criminali, poporul dacă ar fi destul de demn și conștient de el, de drepturile și datoriile lui, cel puțin în viitor, ar trebui — nu prea târziu — să și aroge acel drept al sfâșierii, spre a-și abate pe acel al revoluției și anarchiei înfiorătoare ce-l paște și-l așteaptă.

Din câte vedeți și ați putut observa dar, se știe că un pungaș, un declasat sau pezevenghiu se poartă cum li vorba, adică nemțește, boerește. Și deci, prin aceasta el e la adăpostul or căror capricioase urmăriri, umiliri și prigoniri. De asemenea, că servitorii și lucrătorii de naționalitate germană, maghiară, etc., sunt nu mai puțin acriți, în costum de târgoveți, deci cam greu de recunoscut din mulțimea de meseriași, mahalagii, slujbași publici sau particulari, etc.. Și neputând fi astfel recunoscuți, în majoritatea cazurilor urmează deci că nu pot fi tam-nesam nici atât de insultați, urmăriți și arestați ilegal, pe nevinovate. Libertatea lor individuală deci e într-u cât va mai mult garantată și asigurată.

Ba, ca o culme, chiar țăranul, bragagiul sau zarzavagiul bulgar e într-u cât-va mai scutit de aceste degradări publice și polițienești. Căci în șalvarismul lui el poate fi ușor confundat cu mahalagiul unei părți din Capitală sau de prin orașele malurilor dunărene. De sigur, o comunitate de permanent contact, tradiții, sentimente și origină sau sânge ce ne leagă de acești șalvari, sau de acei dela cari ni-i tragem, trebue să ni-i facă simpatici, și cei ce-i poartă superiori or căror nădrăgoi și ismănoi — de cari nu ne leagă decât o permanentă repulsiune, antipatie și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ură. Toate acestea dar, fac a ne întări credința că ordonanțele și prigonirile sunt intenționat îndreptate numai contra elementului pur național, hainei și persoanei lui, arătată și dată ca o victimă sau pradă la cherimul colților or cărui dulău. La drept, când potentații, bolborii și zăbăloșii cari ni-l hulesc și prigonesc cum știți, atâta, chiar prin gură și condei, spre a și încuraja haitele să fie cât mai odios prin faptă, când nu ne sunt decât ce știți, niște venetici și corcituri, nici că se poate altfel. Doar niște renegați cari să-și trădeze numele și origina prin sentimente românești nu pot fi nici do cum ei! La ce alt te poți oare aștepta dola niște naționaliști și patrihoți de drumuri, cari nu și-au uitat sau nesocotit încă limba? ale căror locuințe nu le sunt împodobite decât în tablouri cu șalvari și fustanele, d'abia de ei înșiși lepădate, dar totuși aflate prin garderoabe? Când întreaga-le năzuință și solie le e și fu — după dovezile ce dau — de a ne slăbi și stinge, numai alte aspirațiuni nu le poți cere și la alte sentimente nu te poți aștepta. Cu timpul, dacă nu ne vor putea preface a fi și deveni buni românovori, vor putea deveni și fi poate ei înșiși buni români. Până atunci însă, mai va..., poate timpul și imprejurările scurse spre a face din Vareg un bun Rus și din Tătar un bun Chinez.

Pe lângă toate acestea, și altele atâtea nesocotite, mai știindu-se de asemenea complecta noastră lipsă do societăți și propagande antialcolice, de repaus duminical complect, de distracții — și localuri corespunzătoare — nevinovate, de sale de lectură, de conferințe, do teatru și biblioteci populare, ca prin alte țări mai mult sau mai puțin barbare, unde truditul și năpăstuitul de muncitor român să-și poată afla un atrăgător și folositor refugiu, în vremea do repaos, de prigoniri sau în lipsa de serviciu și muncă, îmi mai abate a crede că aceea nebunatică și barbară goană prin grădini și de pe la preumblări ce se dă după acești amărâți, nu poate avea alt scop decât acela de a-i împinge la alcoolizm și depravare, de a proteja industria sugativă, de a-i vârî la orgii prin taverne și camere secrete. Cei ce nu-și puteau desface altfel produsele și marfa, sau cărora nu le mergeau altfel afacerile, puteau și pot fi mândri de rolul și de influența lor! — *Nu! Nu! Tu bestie!, tu canalie! tu dobitoc și gunoiu al societății noastre, care nu știi și nu poți nimic alt decât să te milogești și să muncești, ca brută, ca un rob, în gerul sau zăpușeala dela câmp și munte, în infecția a tot ce*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

orașele ne au mai murdar și mai scârbos; tu care nu te pricepi la nimic alt decât să te zbați într'un infern de fum și stară, în sudori, în colb, în aburi, curenți, egrasie, în lături și infecții de bucătărie, de atelier, de grejd sau de spălătorie; tu care dormi și-ți faci veacul d'a'mpicerelea, care faci din noapte zi și din zi noapte, prin frig și prin zăduf, prin aburi și egrasie, în curenți, opăreală, rebegeală etc.; tu care în loc de sâmbrie capeți bătae, prigonire, expulzare, tu, tu care dacă nu te-ai pretà la capricii și gusturi fistichii, sau care nu te-ai supune la patimi bestiale, și ești bătută, urmărită, arestată, surghiunită, trimisă în temniță sau la urma ta ca declasată sau stricată! Vouă, vouă tuturor, „scârbe ale societății!“ nu! vouă nu vă trebue plimbare, recreeare sau distracții! și nici aer curat sau umbră răcoroasă! Voi nu aveți și nu simțiți nevoia de a gusta o clipă de plăcere, o oră-două de repaos! Căci voi sunteți lăsați de D-zeu și sorociți de dracul spre a satisface patimile și favoriza plăcerile altora, unor nobili și conștienți oameni! Cel mult, în timpul disponibil și în locul sălelor de lectură etc., vă putem permite să frecuentați balurile, tavernele, cabinele de orgii și băutură! vă puteți înfunda zăvoriți la vicii, în orgie, la dobeș, prin labirintele și speluncile pestilențiale! Acolo vi locul! Și spre gloria neamului și mândria omenirii sau oamenilor civilizați și nobili, acolo dorim și năzuim să vă vedem! Trăiască patria și neamul! — laudă și glorie nouă!..

* * *

Faceți vâlvă și o fală, dând în vileag neomeniile de cari se slujeau la strângerea birurilor acei bandiți, atât de bine zugrăviți de bunul bătrân Golescu, acu vr'o sută și ceva de ani. Fără să cugetați și să vă dați seamă că atât de dulăii ocârmuirii cât și de strigoii sau turcii grangorilor — latifundiari — nu suntem nici cum mai omenește încasați, chinuiți și omorâți! Și ce ne povestește el, acel bun bătrân din vremea veche, de-demult, în aceea *Însemnare a călătoriei lui (C. Popovici din Goleşti) făcută în 1824-25-26*, și tipărită în *Crăiasca Tipografie a Universității Ungare din Buda, la 1826?* Să ascultăm: „Pentru banii de bir, ne spune el, pe la pag. 94, ce trebuia să dea acel ce nu avea, și încă atâți cât nu putea agonisi s'au urmat și pedepse. O! se cutremură mintea omului când își aduce aminte că făptura D-zeirii, omenirea, frați

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

noştrii, (pe la 1800) au fost aşternuţi câte zece (nu câte o sută ca după 1900) pe pământ cu ochii în soare, cu o bârnă grea şi mare pusă pe pântecele lor. (Nu însă ca la 1907, cu ochii la pământ, cu trăgătorile şi parii îmblătind pe spete, pân' ce rămâneau un hoit, un hoit de sânge şi... (curaj ! curaj ! pe şleau ! e mai puţin oribil de cât faptul !) pân' ce rămâneau cum zic, *un diug de carne, de pişat, de căcat şi de sânge închegat !*) Ca în acea stare muşcându-i muştele şi ţânţarii nici să poată barem a se feri !" Pentru ce furăm noi tăiaţi de săbii şi sfredeliţi de gloanţe şi cei rămaşi prinşi şi aruncaţi în... iadul de torturi, de temniţi şi de caice ? Pentru ce alt de cât că nu mai aveam ce da şi ce mânca ? „Alţi creştini, mai zice el, tot pentru dări de bani, au fost spânzuraţi cu capetele 'n jos (Bodaprosti ! voi ne aţi redus şi ne-aţi forţat a ne spânzura singuri, cu ele în sus !) şi alţii, iarăşi închişi în coşare de vite. (Nu în şlepuri, pe galere, în fundul mutului Danubiu) unde le-au dat fum. (Nu însă moartea, prin armele fără de fum, prin toate molimile şi torturile închipuite) fum şi alte multe asemenea pedepse. Aceste nedrepte urmări şi ne mai pomenite fapte pe tot pământul (de cât tot numai pe al Ţării Româneşti !) i-au adus pe ticăloşii de lăcuitorii într-o aşa stare, încât intrând cinevaş într'acele locuri cari se numesc sate, nu va vedea nici biserică, nici casă, nici tu gard împrejurul ei ; nu va zări nici car, nici bou, nici vacă, nici oae, nici capră, nici porc, nici pasăre, nici pătul cu semănăturile omului, pentru hrana familiei lui şi a vitelor lui ; şi în scurt, nimica, (Noi avem ceva mai mult : jandarmii !) ci numai nişte odăi în pământ, ce le zic bordeie (Noi, după o sută de ani avem palate !) unde intrând cinevaş, nu va vedea alt de cât o gaură în pământ, încât poate intra cu nevasta şi copiii, împrejurul vetrii, şi un coş de nuele scos afară din faţa pământului, şi lipit cu balegă, iar după sobă o altă gaură, prin care el trebue să scape fugând, cum va simţi că au venit cinevaş la uşă-i ; căci ştie dinainte că nu poate fi nimeni alt de cât un trimis al stăpânirii spre împlinire de bani... (După un secol de civilizaţie, după un veac de dezrobire şi lumină, după o jumătate alta de linişte, de pace şi de... progrese uimitoare — la conace şi palate, la oraşe şi la contre—glorie şi laudă nouă suntem cu totului tot altfel ! — La bordee ? la sat şi mahala ? mai rău de cât or când (?). Că vă lipsesc chiar pădurile şi pământul de ascuns ? Că nu mai puteţi scăpa nici în gară de şarpe (?).

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Eh ! va rămâne ştepul şi şanţul marginei de drum !...) Şi el, atunci, ne având de unde da sau împlini, or să l prindă, or să-l bată, or să-l lege, şi or să-l ducă spre a-l vinde, pe vr'un an doui, şi pe mai mult chiar, la vr'un boerenaş, la vr'un arendaş, sau la or cine se va găsi, ca el să i slujească acei ani, şi banii ce s'ar da, pentru slujba lui, să se ia pentru împlinirea acelui bir. Oh ! iarăşi zic, că adevărat milostivul D-zeu este foarte răbdător. Ce era dator această făptură omenească şi şi robotească spre a da şi ce nu are domnului ? Şi, apoi, intrând cinevaş în acele bordee ale lor, peste putinţă era de a găsi pe trupurile lor lucruri de zeci de lei ; (la noi intrând ar afla nemeştii de milioane) ; căci şi căldarea de mămăligă nu o are fieş-care, ci sunt câte cinci şi şase tovarăşi pe una. Şi când aceştia prind de veste că vine în satul lor zapciù pocovnicù, căpitanù, mumbaşir isprăvnicesc, mumbaşir domnesc, fug atât ei cât şi muerile lor, şi chiar copiii cari pot fugi, prin păduri şi munţi, întocmai (ca 'n 1907) ca dobitoacele cele sălbatice, când le gonesc vânătorii cu câinii. Căci ştiau că prinzându-i nu mai este altă vorbă, de cât(...) cerere de bani ; şi ei ne având, vor lua gârbace pe spinare. Nu crez că cel mai rău tiran stăpânitor, văzând chiar cu ochii lui pe această făptură D-zească, pe acest de opotrivă cu el om, fugind prin munţi şi prin păduri cu picioarele goale până la genuchi (dar, poate nu în vreme de îngheţ şi sloată, ca noi mai anul trecut, în acelaş costum caci) cu mâinile până în coate, negre şi pârlite, şi haina, care o au pe ei numai bucăţele (nu noui nouţe ca noi !) şi copiii de tot despoiaţi, nu crez zic, că nu i s'ar muia inima or cât de sălbatic şi rău ar fi, şi c'ar mai cere bani dela o aşa stare de oameni. Pricina este căci Domnii şi noi boerii nu-i vedem pe aceştia nici odată, ci îi văd numai aceia cari merg să-i siluiască, să-i împileze, să-i împlinească şi pedepsească, cari au sufletele otrăvite şi fără nici o cunoştinţă de datoriile către omenire."

Cari sunt deosebirile stării şi torturilor dintre ei şi noi ? Observaţi, cugetaţi şi vă daţi seamă ; şi veţi vedea că mai nici una. Doar cel mult aceea regretată că nu ne mai puteţi vinde — individual şi nu în masă, pe vr'un an doui şi nu cu urmaşi cu tot pe sute de ani, spre a ne scuti de torturile grijilor zilei de mâine. Părinţii, moşii şi strămoşii ne zăceau în lanţurile şi căluşii robiei sau volniciei boereşti, noi nu mai puţin în cătuşele şi cuştile legilor sau baionetelor ciocoeşti, de mii de ori mai blestemate, mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rele și mai grele. Gemeau și se zbăteau la bunul plac al or cărui turbat barbar, noi nu mai puțin la al or cărei bestii de civilizat (!). Sub biciu, bârne și una-alta însă ei nu mureau și nu înebuneau cât noi subt biruri, jacuri, trăgători, prigoniri și închisori: sub gloanțele de pușcă și bombardările de tun! Erau slobozi să ia câmpii, nouă nimic alt decât mormântul... într'o margine de gard sau drum!...

Și când oare se petreceau acelea, povestite de bătrân? Pe la o mie și opt sute. Adică cam pe când razele soarelui civilizat d'abea începuseră a mijì ș'a ne orbi. Inaintea lor și lui însă, pe vremea când acel boer era copil, după câte el își amintea, pe atunci oamenii și lucrurile erau cu totului tot altfel.

Pe atunci, pe când zăceam în cea mai complectă beznă și barbarie, pe când civilizația—de lux, destrăbălări, deșertăciuni, patimi, păcate și gărgăuni—nu și dăduse încă binefăcătoarele ei roade, pe atunci ne spune el, în aceeași carte, pe la p. 172, toți se răsfățau în belșug și nimeni nu se zbătea în lipsuri. Boerii erau avuți, putrezi de bogații, cu pungi peste pungi de bani. Singurul lor cusur sau păcat era mărinimia și dragostea de oameni. Luxul și destrăbălările nebunești nu-i calicise încă, în a fi cum erau pe vremea maturității acelui bătrân: vânduți or cărui pezevenghiu și datori până 'n gât or cărui camătar jidan sau grec. Aveau pivnițele pline, hambarele tixite, conacele un fel de curți de năzdrăvăni, împărătești, de prin povești. Ele erau pentru toată lumea de prin împrejurimi mana lui D-zeu și pământul făgăduinții. Dela boerinașii și boerii de a doua mână până la cămășii și țiganii robi își găseau aci sprijinul și mila, un har al oamenilor și lui D-zeu. La nevoe sau ananghin își găseau și așteptau unii tainul, alții huzmetul. Căci boerii știau să dea dar le-ar fi plesnit obrazul de rușine de-ar fi primit—ca cei de azi. Toate acestea din cauză, că pe atunci, în copilăria lui—după cum i se căinau doui din acei simpli dar încercați negustori — pe atunci podoaba cocoanelor, a caselor și a plimbărilor risipitoare nu-i sărăcise, nu le înghițiau tot venitul, tot avutul. Cu toții se mulțumeau cu vr'o brișcă, cu câte o pereche de telegari, și nu ca mai în urmă cu câte trei patru calești de Beci sau Viena, cu câte trei și patru perechi de armăsari tot ungurești și arăbești.—Ce ar mai zice unii și scrie altul, când ni i-ar vedea zburând în automobilele cumpărate cu venitul unei mari moșii sau cu prețul uneia.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai mici ?!... Nimic alt decât că singura-ne grație, mângăere și salut ne e de a ne vedea zdrobiți subt ele !

Pentru plata dărilor indirecte, a nevoilor ce ne bântue și a patimilor ce ne-ați făcut ca să ne pască, ne vindem munca și libertatea pe ani de zile, dinainte. Pentru a celor directe și de jăcuială ne vindeți sumanul în vreme de earnă și uneltele trebuincioase muncei în vreme de vară. Pe când vouă, fiilor, curvelor, lichelelor și leneșilor sau șarlatanilor voștri, cari trăesc în chip vagabond, scutiți astfel ca și cei mai ordinari pungași chiar de orce bir personal, direct, vouă și lor nu li se urmărește nimic. Nici stat, nici comună, nici particular, nu-i volnic a le impune și cere nici o datorie. Nu destul că trăesc în viespi și trântori, în călăi și în strigoi, la hoitul public sau la laptele bietelor vaci muncitoare—proaste dar cinste—ba adesea prin chiar pungășii și hoții de codru, rozând corpul social fără a-l profita cu nimic, ci, chiar atunci când sunt încolțiți legile unor zmintiți și nelegiuiți îi apăra de orce creditor, chiar față de acel pungășit și păgubit hoțește : Le apără și le scutește până și inelul din deget, ceasornicul de la brâu, fracul și clacul din ladă. Pe noi însă, pe noi și asupra noastră însă, asupra avutului, libertății și persoanei noastre însă, are drept or și cine : sunt la bunul plac al or și cui. Boeri, ciocoi, logofeți, isprăvniciei ; perceptori, administratori, fel-de-fel de creditori, de strigoi și lipitori, ne pot mulge și suge în voe : Suntem robii și proprietatea lor. Ne pot prigoni și schingiui cum vor, ne pot pungăși și jupui cum le place. Ne vând și iau pământul, bătătura, casa; carul, boii, capra, purcecelul, puiul și cățelul: șuba carna, plugul și coasa vara. Ba, ca o culme, chiar cureaua de încins, dela ismene—de face cum-va vr'o parâ! (Grație și mii de scuze! Povestesc faptele, nu vorbesc în parigorii sau presupuneri). Iar atunci când nu mai aveți ce ne lua și vinde, ne luați pielea. Când ne reduceți și ne aduceți la desnădejde, a nu mai avea nimica sfânt decât dragostea de moarte, atunci în loc să ne afumați și tămâiați cu fum de pae, ca pe niște sfinți și mucenici, cum le făceau zbirii fanarioți părinților noștri mai eri, voi, voi oamenii noștri civilizați—în barbarii, liberali sau generoși în a ne da moartea, conservatori în a vă conservà privilegiile și belșugul, nouă mizeriile și împilarea— voi ne-afumați și tămâiați cu ciomagul lui Manlicher ? prin gura și prin zgura vulcaniior și cădelniței lui Krupp !...

Pe la oraș, și pe la centre mai cu seamă, atâția oameni

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

monștri sau insecte, primejdioși și inutile, trăesc în farnienți și fanfaroni fără a plăti nici un bir. Atâția bumbari deștepți, atâtea musculițe zvăpăiate și fluturași năbădioși, ne cer numai drepturi și jertfe, fără a ne face și da nici una și lăsa nici unul. Se sustrag or căreia ; pe când noi nu putem și nu ni permis nici barem aceleia de a nu le mai fi victime, o pradă. De ce ? Pentru că nobilii-'s tot nobili, mojicii tot mojici. Datoria prostului e de a plăti și fi mereu rob, dreptul deșteptului de a încasà și fi vecinic stăpân. Privilegiul vechei nobilimi era scutința de biruri și angarele, al aceleia noui mai e și acela de a exista—princiar—prin acele plătite și făcute de alții. Boerii nu plăteau nici o lăscae bir ; însă nu ne luau o mie și zece piei, de fie care ce plătiți. Și ni se zice, ca și când n'am fi indignați și revoltați destul de fapte, că ne bucurăm sau că trăim într' stat nu și în stări egalitare, echitabile și liberale !

Că suntem egali cu toții—la datorii, la biruri și la jertfele de sânge (?). O credem, e posibil. C'am fi însă și la satisfații, datorii, venituri,—credeți-ne-o oare ? Tu, de pildă, ai o mie sau zece mii de lei venit, sau leafă lunară ; eu cel mult două-zeci, o sută. Eu ajut sau susțin astfel patria, societatea (!) și statul (de vampiri) cu birul și fructul unei întregi luni de chin pe an. Tu însă nici cu zece la sută din perpelirea unei luni, sau din orgia unei nopți și corruperea unei femei. Și în urmă, tot tu — scârbă de pezevenghiu și monstru public — mai ai obrăsnicia de a-mi vorbi mie de datorii și jertfe ! de abnegație și de patriotism !: de a te crede și a-mi zice c'ai fi un om superior, mai om, mai român și patriot ca mine ! — Ptiu ! Ptiu ! Ptiu !

Tu, tu grangor rural sau urban, cu două mii pogoane de pământ. sau douăzeci palate, case, or tu vampir public cu 1—2 mii lei leafă sau japcă lunară, dacă n'ai face tu legile, legea și puterea, ai mai plăti tu tot numai atât impozit cât mine nevoiaș, industriaș, meseriaș sau comerciant, ce de abia fac atâta dever lunar ? și deci cu un venit sau câștig brut de cel mult 200—250 lei ? Echitabil și drept să fie oare, cel puțin în ochii mei, ca eu să cooperez spre salutul statului și societății (voastre) cu întreg v e n i t u l a patru luni ? pe când tu nici barem cu al unei întregi zile ? Cum ? numai tu greer și trântor ești un factor de ordine, de virtute și progres ? eu sau orce albine și furnici numai de regres, de desordine și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vicii ? Şi deci, spre a ne asigura gloria şi viitorul, logic e a lovi numai în noi ? Pentru că eu fac din corp, din cuget şi viaţă un motor în val vârtej, un permanent spazm de chinuri, pe când tu o alta şi un altul de desfătare, farniente şi destrăbălări, — impozat şi apăsat trebuesc numai eu ? iar tu scutit şi preaslăvit ? Cum ? scopul, idealul şi spiritul superior al legii, al unei liberale şi ideale legi mai cu seamă, să fie el de a lovi şi terfeli mereu virtutea ? de-a apăra şi face continuu numai salutul şi domnia viciului ? Da ? — Da! căci altfel am fi perduţi şi morţi cu toţii : ruina şi înjosirea noastră v'ar face aridicarea şi viaţa la toţi ! Atingerea vieţii de oameni vânduţi şi de femei perdute ne-ar perde şi ucide ca prin trăznet : Ne-ar mătură pe cine ştie unde ca pe negurile unor gândaci de Mai, de puvoiul unui potop. Şi de cât slava sau puterea, cereţi-ne mai bine capul !

Nu ! Vechii noştri boeri în nişte vremuri ca acestea... n'ar fi putut fi atât de murdari şi josnici. La atari coţcării şi şarlatanii de deghizaţi briganzi publici nu s'ar fi dedat ei. A se fi prefăcut că plătesc biruri cari fructificate la însutit şi înmiit să le intre sau să li se întoarcă tot în punga lor, nu ! nu s'ar fi pretat şi umilit ei. A fi dat orbeţului de lângă gardul conacului sau curţei lor un cinci parale zilnic, şi a-i fi cerut apoi prin copoii lor un bir de un pol sau doui lunar, pentru dreptul ce i-l lăsa do a muri sau a cerşi rezimat de acel gard ; sau, de a-şi fi hotărât şi impus datoria unui bir de douăzeci lei pe an spre a putea avea dreptul şi depozitul unei ciupeli sau lefi de o mie sau două pe lună, — 'şi ar fi considerat'o de cea mai murdară pată şi mojicească din insulte. Făptuind'o totuşi, nu li s'ar fi putut imputa arogări de drepturi prin invocarea, terfelirea şi specularea a-lor altora, şi totodată, din şi prin datoriile impuse altora : Nu puteau fi învinuiţi a-şi fi întronat puterea, mărirea, bogăţia, lumina şi progresul pe şi prin slăbirea, slăbiciunea, înjosirea, ruina, mizeria, bezna, întunecarea, cerşitul şi desperarea altora. Ba, chiar orcât de monstruos ar fi făcut'o, într'o mai regretabilă şi înfiorătoare stare nu ne-ar fi putut vârî ! Or cât de prost ne-ar fi condus şi de fioros ne-ar fi ros, în nişte torturi şi mizerii mai infernale — decât chiar ale vremei lor — nu ne-am putea zbate şi da ortul popii ! Pe lângă ei am fi propăşit întru câtva şi noi ; şi progresul lor nu ne-ar fi părut regresul nostru, n'ar fi fost prin şi spre mizeria şi peirea noastră. El ar fi fost aevea, trai-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nic, nu falş şi şubred ca al vostru: în bine şi nu în rele, spre rele şi rău cum e. De n'ar fi fost totuşi, cel puţin nu ne-ar fi părut — cum ne pare — progresul viciilor, deşertăciunilor şi blestemăţiilor de-oparte, al mizeriilor, torturilor şi desperării de alta: al unui infam asasinat naţional în totul.

Când toţi aceşti bogătaşi şi slujbaşi cu venituri fabuloase ar plăti din belşugul şi pristosurile lor proporţional cu săracul din mizeria şi calicia lui, şi dacă cu toţii ar fi şi am fi constrânşi la muncă, la muncă utile de-o parte şi la slujbele strict necesare de alta, atunci unii n'am mai crăpa de lipsuri şi de prea multă muncă, alţii nu mai puţin de lenevire şi prea multă îmbuibare porcească. Muncind şi cumpătând cu toţii, fără a lenevi şi risipi nici unii; ajutând àstfel statul şi progresul cu munca şi birul tuturor, egal, pe lângă faptul că spazmul şi durata muncei — uşurate astfel prin cooperarea celor leneşi — ne-ar fi reduse unora la jumătate, sporul şi propăşirea sub toate raporturile ne-ar fi totuşi înzecită pentru toţi. Birurile nedrepte nu ne ar mai calici; jăcuiala deghizată a oamenilor de pristos — preocupaţi atunci în chip util şi salutar — nu ne-ar mai revoltà; mizeriile şi boalele nu ne-ar mai despera si secerà, şi toate acele neomenii nedemne nici chiar de alte vremi şi alţi oameni nu ne-ar mai degenera, ucide şi stinge prematur. Am fi scutiţi de crize economice şi de fecunditate, cari ne bântue şi decimează; am fi la adăpost de răzvrătiri, de acele *nebunii şi orori inutile*, cari, repetate, reuşite sau nu, într'o zi ne pot periclita la sigur existenţa ca popor şi stat. Dovedită fiindu-ne hărnicia, cumpătarea şi fecunditatea unora, iscusinţa şi destoinicia altora, ba, poate chiar abnegaţia şi atotputernicia câtor va, calităţi cari, admirându-vi-le une-ori, nu vi le putem tăgădui în totul şi întotdeauna, — într'un deceniu am izbândi ce n'am putut într'un secol: Prin propăşirea noastră numerică, morală, materială, culturală şi chiar intelectuală ideal am uimì lumea şi i-am servi de pildă. Un cinci parale agonisit sau cumpătat zilnic de fie care din noi (fapt favorizat şi izbândit întru cât-va de strâmtorările sau ananghinul de mai eri, care, deşi în chip neînsemnat şi forţat, totuşi ne făcu îmbunătăţirea stării financiare) ar însemna pentru avutul public şi propăşirea naţională un spor de cel puţin o sută milioane anual. Durere însă, flagelul omenirii — oamenii inteligenţi (!) şi nobili... în deşarte ambiţiuni şi lucruri — o va mai bântuì şi devora

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

încă mult timp ! Stărei regretabite de azi nepunându-i-se capăt vom regresa materialiceşte şi numericeşte, pe când alţii, dimprejur, ne vor întrece. Vom sărăci şi despera mereu, păn'ce prin repetate pârjoliri şi orori utile sau inutile ruinându-ne şi distrugându-ne reciproc, ne vom face tuturor de petrecanie şi cap !... Ce regretabil ! şi ce infamie chiar, ca interesele superioare şi neperitoare ale unui popor şi stat să fie subordonate şi lăsate mereu ca batjocură şi jucărie îmgâmfării unora şi nebuniei altora ! şi în urmă, a nu avea de scuze de cât acuze reciproce, de reacţionari sau îngâmfaţi unii, de inconştienţi şi de nebuni (înebuniţi... de cine ?) alţii !

Nu ! Nici odată japca nu fu mai monstruoasă ; nici când un popor n'a fost mai deghizat pradă unor bestii. Aceasta pentru că nici când şi unde la banditi şi la barbari contrastul dintre mizerii şi torturi de-o parte, răsfăţ şi fast de alta, n'a fost şi nu-i mai izbitor. De mai oribile lipsuri şi pristosuri între mai multe şi fioroase bestii şi sugrumate vite — nu, nu mi-au dat încă nici ochii, nici gândul. Barbarii sau lupii şi-au schimbat doar hainele şi părul. Năravurile însă nu. Forma doar e altfel : tâlhăria e aceeaşi. Aceasta pentru că belşugul şi splendoarea voastră, ca şi mizeria sau strâmtorile noastre, n'au fost nici când mai revoltătoare la boerii şi la robii de eri. Mai îmbuibaţi şi împodobiţi unii, mai golani şi mai lihniţi alţii, — s'ar fi putut oare ? Nu, nici când şi nicăeri în lume. Acestui contrast de mizerie şi fast nu-i vom găsi pereche de cât cel mult în Indii. In Anglia însă nu : Ne-ar plesni obrazul. Dacă *la noi nu moare nimeni de foame*, e că se găsesc destui cari s'o spună şi n i m e n i care s'o constate ! Căci dacă pelagra, mizeria, lihneala, degenerarea fiziologică şi atâte boale provocate sau favorizate prin lipsa de harnă — hrănitoare şi îndestulată cel puţin — duc la sinucideri sau la morţi cu zile, aceasta numai că mor de foame nu însemnează. Dar de frig ? Oh, de frig mai mulţi ca la noi nu mor nici chiar în nordul Rusiei. Căci dacă ruşilor le lipsesc întru cât-va azilele occidentale, în schimb civilizaţia nu le-a distrus încă acel creştinesc şi nobil simţ al mărinimiei şi al dragostei de oameni, simţ care ne făcea mândria şi faima eri, oprobriul şi urgia azi. Deci dacă am progresat dar, atât unii cât şi alţii în ceva, este voi în păeţerii şi vicii, noi în calicii şi lipsuri : noi în motivele de a ne revoltă, voi în arta de a ne ucide şi tortură artistic.— O voi bestii înţelepte şi nobili mişei ! Spuneţi-mi sau ne

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

răspundeţi : Dus-au oare când va robii şi copiii lor în robie dorul şi jindul pâinei, laptelui, poamelor şi focului cât strănopoţii lor în libertate ? Îndurat-or fi ei subt barbari şi în vremile barbare lipsurile trupului, sufletului, gurei, într'o vorbă atâte torturi de corp şi suflet cât noi de la civilizaţi, în vremi civilizate ? Femeea, fica, sora şi iubita nu ne-o vedem şi noi târâtă şi pângărită de civilizat, cum şi-o vedeau ei de către un păgân, barbar ? Nu ni le târâţi şi voi, şi azi, pe la conace şi oraşe, ca şi ei în tabără sau în haremuri ? Nu !

Boerii şi dregătorii de eri, cum zic, graţie puterei lor ei nu plăteau nici un bir : erau scutiţi de orce dare. Toate acele dări şi estorcări cari le făceau — cum vă mai face— podoaba, mărirea, belşugul, îngâmfarea şi puterea nu se storceau de cât din sudoarea, golătatea, lipsa şi slăbiciunea proştilor : a poporul sărman. Astăzi lucrurile s'au schimbat : Stau cu totul dimpotrivă. Boerii şi hingherii ne plătesc biruri egal. De unde ? cum şi cât ? Fiecare din munca şi sudoarea lui : cu toţii *cum* şi *cât* vor ? Lucrul dracului însă — care lor le pare cel mai logic şi firesc din lume — este că dacă plătesc un leu doi la sută bir ne impun şi storc fiecare o mie două din piele. Ca singuri legiuitori şi judecători în propria lor cauză, când îşi impun atâte grele poveri sau jertfe, atari uşoare. sau modeste... sâmbrii, lefuri sau venituri, ei sunt — şi *trebue* să ne pară chiar — cei mai integri şi ideali oameni, avuţi de omenire ! De sigur, de n'ar plăti nici ei nimic, din vr'o zecime ce întâmplător ne-ar stoarce, aidoma vechilor boeri, de sigur restul de nouăzeci stors astăzi, rămas sau cumpătat de noi ne-ar fi periclitat starea şi decimat suflarea ! Cari din boerii sau dregătorii de eri n'ar fi plătit astfel 40—400—4000 sau chiar 40,000 lei bir când ar fi ştiut că nu sunt daţi de cât ca împuiaţi să li se întoarcă tot în punga lor ? Cari n'ar fi dat francul sorocit a-i fi prăsit la însutit şi înmiit ? Ce falit n'ar da un ban pentru poliţa de 100 trasă asupra credulului şi sigurului creditor popor ? Cine n'ar fi făcut jertfa unui ou, când prin ea îşi asigura harul şi pomana unui bou ? a tuturor boilor ? că jertfa lui individuală va momi sau forţa pe a tuturor spre a-i reveni lui şi a-lor lui în comun ? Ei, aceia barbari(!) de eri, puteau avea de scuză haraciul plătit Turcului. Ce scuză puteţi invoca voi, voi civilizaţii pentru haraciul hrăpitorilor de voi ? Cheltuiala jandarmeriei şi bombardărilor de tun ? De sigur ! Jertfa sau cheltuiala unui

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

jandarm sau bandit de fiece om, cătun și sat ni's indispensabile; a unui doctor sau dascăl însă... de pristos. Căci progresul, ordinea, trăinicia și lumina ideal nu ni le vor asigura și face de cât aceia: Ultimii nimic alt de cât anarchia, contrarul. Și nu aceasta trebue să ne fie aspirațiile, sirguința, idealul. De aceea pentru susținerea unora resursele statului pot fi inepuizabile, pentru înființarea altora ele sunt sleite și ajunse la extrem!

Femei și oameni depravați cum știți, din câte v'am spus și puteți observa, cari câștigă și risipesc astfel mii și mii de lei lunar, în spre depravarea și ruina poporului sărman; atâția strigoi,, dulăi și lichele din albăstrime, cari prin biruri și șarlatanii storc poporului modest și harnic mii și milioane de lei lunar și anual; atâția grangori și societăți monstruoase, cari nu egzistă în belșug și fast de cât prin și spre esploatarea sudorii și mizeriei poporului producător, degradat, umilit, ruinat și ucis prin toate astea, — ei și ele nu plătesc adesea nici birul personal plătit de noi necum unul proporțional averii, risipei sau câștigului lor. (Glorie integrității și abnegației lor, în a-și face și a ne impune jertfe, datorii! Modestia unora — a birurilor — li la înălțimea altora — a lefurilor. Ce temerară îndrăsneală pe tine mojic și prost, în a-ți pretinde dreptul să li hotărești unele după cum îl au de a-ți impune altele!) Nu numai că duc o monstruoasă egzistență de balaori ce ne sug și mistuesc seul, carnea, sângele și toată vlaga din noi „vitele", ba chiar și toată vitalitatea și tot viitorul unui popor și stat, ci din tot ce storc și jefuesc ei nu ajută statul, societatea sau neamul cu nimic. Jertfesc și ne jertfesc totul și pe toți pentru egoismul, vanitatea și patimile lor. Și își zic superiori și nobili! Ei, ei pecingenea sau plaga societății, cari o mistuesc și o fac ca să se zbată în desperare și în chinuri de infern; ei microbii, ei viermii și păduchii celor 5 sau 10 milioane de români de la muncile obositoare, grele, ei adesea nu aduc adevăratei societăți nici chiar obolul birului direct adus — cum v'am spus — de robii sau servitorii lor minori. Ei au dreptul sau cel puțin scuza a hrăpi dela toată lumea; dela ei însă nici dracul, — afară de turmele de curve și puhoiul de streini, pe cari ni-i fortifică cu gândul sau nepăsarea de a ne slăbi. Și lăsați în pace astfel se simt satisfăcuți și mândri, tac chitic cu toții. Sau, dacă vorbesc, e spre a se scuză și lăuda: a ne ponegri, învinui și impune o tăcere de mormânt. La dinpotrivă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

însă, dacă se întâmpla ca vr'un bun român și om de bine să năzuiască a-i pune atât pe ei cât și pe ele la poveri, ca să dea și ei ceva bir — pentru nevoile căşunate tot de ei, și tot în profitul lor, căci într'al nostru știm bine că nu — și aceasta de nicăeri alt de cât tot din pristosurile și din prada jăcuită de pe noi, de la gura și din mămăliga noastră — atunci ? o ! atunci strigoii es de prin morminte, dulăii sar de pe la stâni : balaorii, viperele, hienele și acele lipitori toate își parăsesc zmârcul, peștera, bujăul și pustiul, și prin gurile lor lacome de seu și sânge își arată colții rânjinzi în bale și venin. Și d'odată cu doborârea oamenilor de bine potopesc tot binele și toate iluziile poporului. Când lor nu le convine o lege, când articolii uneia îi ating cât de puțin, chiar de formă, căci de fapt o știu ei ocoli și a-i nesocoti ; când ea îi lovește în interese sau când e făcută mai mult în spre binele general de cât în spre al lor de gașcă și de clasă, personal, atunci ei se pun în greva sau împotrivirea de fapt, neîngăduită nouă nici chiar în principiu. Fac volbură în aer și val-vârtej în oameni : mișcă cerul și pământul. Calcă legi și obiceiuri, invoacă legi, drepturi și datorii ; au drept și scuză chiar la răzmiriță și ilegalități. Și până nu abolesc legea, pân' nu doboară pe tâlcuitorii ei, fie ei guvern, rege sau lege, învinși nu se dau și nu se lasă. Prețuindu-și capetele mai pre jos de drepturi și interese ei conspiră contra orcăror puteri și rațiuni din stat. Lege, ordine, guvernământ, popor, regalitate, n'au de cât considerația și grația sentinței lor capricioase. Și de ce aceasta ? Din cauză că laudă îngăduinței și înțelegerei reciproce știu și sunt siguri că nu li se vor atinge nici obrazele cu sudalme sau cu palme, nici... popourile cu odgoane sau trăgători ; și nici barem vrăjitele lor nume, fâpturi sau trupuri cu anatemă, închisori, sabie și gloanțe. Pe când noi, noi muții și amărâții de noi, cari la făurirea lanțurilor și mizeriei noastre nu avem pe nimeni, pe nimeni cunoscători de ele și compătimitori de noi, cari cunoscându-ne unele să ne lecue și abată altele, — noi de ne plângem, contra vr'uneia prin care pare că vroiți a ne sugruma sau suprima cu copii cu tot prin frig și foame, de cârtim sau protestăm — pe căi chiar legale — contra vr'unora prin cari ni s'ar lua chiar și ceeace mâinile nu ne-au produs și D-zeu nu ne-a dat încă, etc., atunci voi și toți dulăii cu călăii voștri săriți de ne lătrați și ne mușcați, și în urmă, a ne impune tăcerea și zmerenia de slugi. Și de mai îndrăsnim a sufla

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

boabă ne aruncați în guri căluşul, peste obraze zăbranicul muțeniei şi morții. O şoaptă sau un pas încă, şi suntem scoşi afară din lege: Dreptul de a ne da — nouă *bestiilor* — moartea prin torturi, prin sabie şi foc e al or cărui... superior om! Şi de ce? Din ce raţiuni şi spirit? Din şi spre acela de a ni se putea speculă şi agrava mizeria; numai spre a vă putea stoarce şi-asigura luxul, fastul, pristosurile şi megalomaniile nebune: Ca prin şi din tributul ţuicei proştilor să vă puteţi destila sau stoarce şampania d e ş t e p ţ i l o r, — şampania aia streină, ce trebue să spumege şi curgă în valuri la or ce înaugurări, serbări, desfătări şi porcării de porci şi scroafe! (Spuneţi-mi roguvă, la cât se urca impozitul sau venitul acelei angarale, şi arăta-vă-voiu la cât birul sau risipa acelei şampanii: Cum, de undo şi de cine se risipea aceasta: cum, de la cine şi spre ce era stors acela. Şi făcând apoi bilanţul sau încheerea socotelii, vom vedea că spre a fi chit sau într'o cumpănă egală ar fi trebuit scăzut mult din angaralele-ne vechi într'un caz, sau a ne fi mai adăugat încă multe altele noui, în altul. Totul cum vedeţi numai pentru ca podoabele scumpe, băuturile şi mâncările alese să sature şi împodobească cât mai neomenos pe oameni, prin cari aceştia să poată umili şi schingiui cât mai bestial „vitele" în zdrenţe, cu burta şi ruşinea goală! Toate, toate şi totul numai spre a se îmbuiba chiar bestiile cu vinuri şi mâncări gustoase, rare, din acelea obicinuite şi de lipsă chiar unor cristoşi şi oameni: Ca chiar câinii să vă crepe de sătui şi graşi, graşi prin plesnirea copiilor noştri lihniţi şi scofâlciţi. Ca chiar pentru cozonacul unuia ca acela să le răpiţi la chiar zeco ca aceştia mămăliga. Totul şi toate numai spre a ni se putea stoarce puterile şi vlaga, nouă celor harnici şi modeşti, în profitul şi spre salutul celor lenoşi şi perverşi, a căror toată trudă şi sudoare e redusă şi se consumă doar în a ne consuma. Numai şi numai spre a putea avea un budget umflat, mănos, cu excedente, prin cari şi din care să se poată satisface toate capriciile unor bestii — cu drept de jaf şi pradă asupra unor oameni — şi nu mai puţin toate patimile unor perverşi şi porcoşi monştri ce revoltă conştiinţa şi degradă demnitatea unor oameni!

La armată, la prestaţii şi la muncile agricole, ale grangorilor moşieri, ne duceţi sau ne mânaţi cu d'a sila. La conformarea celui mai neinsemnat fleac, ordin sau capriciu, sunteţi în stare a ne pune de nu sula cel puţin sabia,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în coaste. Cât pentru achitarea sau împlinirea birurilor, ca să aveţi de unde plăti dobânzile de milioane, la miliardele împrumutate, şi papate tot de voi, sau la lefurile grase şi peşcheşurile fabuloase ce vă daţi şi acordaţi, e ştiut că atunci când gârbaciul şi puşca jandarmului nu's de ajuns ne vine şi ne bubue tunul ! Insă la lucrări de mari haruri pentru noi, anume cum vom spune mai încolo, mai pe larg, despre sădiri de pomi şi construiri de case, etc. ; şi, mai cu seamă, la acele lucrări de grandomani sau năzrăvani pentru cari aţi împrumutat toate acele miliarde, ca şi la alte sau spre alte bunătăţi, n'aţi vrut şi n'aţi găsit nemerit a ne momi sau sili nici barem cu gura. Pentru scopurile dintâi sau ale voastre toate mijloacele de constrângere v'au părut legale şi umane ; pentru ultimele sau ale noastre însă nici unul de cât barbar şi ilegal. Pentru unele puşca şi chiar tunul erau de rigoare, pentru altele nu se afla nici chiar gestul sau intenţiunea vreunei nobile raţiuni.

Cumpătarea la acele nesăbuite împrumuturi şi întrebuinţarea acelora cumpătate în chip inteligent, uman, util şi strict necesar, prin şi spre plătirea sau folosirea energiei noastre, ce se perdea şi risipea cum ştiţi în van — spre mizeria unora, ruşinea altora şi ruina tuturor, — ne-ar fi scutit cred pe unii de atâte molipsitoare şi ruinătoare patimi, şi în urmă, de atâte desnădăjduite şi regretabile hotărâri (de liniştire sau înăbuşire... ce pricepeţi. Pe alţii nu mai puţin de atâte mizerii, răsvrătiri, vărsări de sânge, şi pe toţi, poate, de atâte umiliri, ruini şi perderi în present şi viitor. Ne-ar fi stăvilit întru cât-va nu mai puţin năvala puhoiului strein—venit doar cu băţul la subţioară dar de mii de ori mai prădători şi mai cuceritori de cât acei veniţi sau năvăliţi cu sabie şi foc ; ba, cine mai poate şti —fereşte-ne Doamne ! —ne-ar fi scutit poate chiar patria şi neamul de atâte umiliri şi urgii în viitor. Pe d'asupra : acelaş bănet în loc a se fi surghiunit de odată cu lucrătorii şi executorii acelor lucrări, el ne-ar fi rămas—pân' la rambursare barem — spre fructificare şi propăşire în ţară : N'am fi fost reduşi a face în locul a două şi trei trebi cu un singur împrumut două şi trei împrumuturi pentru o singură treabă. Insă pe atunci ca şi acum „Dacă cineva avea curajul şi nenorocirea — unui I. Ghica — de a consilia moderaţiunea şi modestia, de a pomeni de economii în finance şi împrumuturi, de a zice că progresul şi civilizaţia nu constă în instituţiuni şi lucrări cari nu au alt scop

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și alt rezultat de cât de a satisface vanitatea; dacă denunță vr'o abatere, dacă nu aprobă persecuțiuni nedrepte, presupuneri și acuzațiuni infame, atunci îndată o sută de condee și mii de limbi tăbărăsc pe dânsul, denunțându-l opiniei publice ca om cu inima neagră și vândut streinului, ca inimic al poporului, al gloriei și mărirei naționale". Ca și când gloria și mărirea ar înfăptui o lenea și grandomania, favorizate de nepricepere și lașitate; sau ca și când în luxul, în risipa și podoaba deșartă a orașelor și în spoiala unor viciați și declasați orășeni s'ar întrupa și oglindi civilizația, progresul, trăinicia unui popor și stat. Ca și când în pristosul, fastul și lumina pehlivană dela centre nu s'ar reflecta prostia, bezna și mizeria neomenoasă de la sat și mahala.

Toate aceste criminale vanități, prin cari ne orbiți și ne ucideți, și cari vă fac mândria și nouă numai urgia, nu sunt de cât semnele prevestitoare ale unei apropiate decadenți române. Pentru a ne abate o catastrofă ele toate ar trebui distruse. Cuminți prin faptele ce ne oferă istoria poporului Roman și atâtor altor mari state, potopite nu atât din alte cauze cât din aceste vanități molesitoare, și în acelaș timp deslănțuitoare de lașitate, neomenii și vicii — între peirea noastră și a lor n'ar trebui să șovăim o clipă. Căci ele nu sunt de cât nebunii barbare și rafinerii de bestii ce prin ele își ucid și devorează puii. Puii cari, atunci când se abat pe la conace și orașe au impresia tărâmurilor de prin povești, cu palate fermecate, în cari cu inima în dinți și cu sufletul pe buze și-ar aștepta moartea: Adică, ca la fie care mișcare și pas să fie trăsniți și devorați de zmei sau de balauri. Ah, cât de bine nu vă zugrăvește și fabulizează poporul prin atari povești! Ce ideală și dorită n'ar fi vremea în care nu i-ați servi de cât ca tipuri mitologice sau legendare, de zmei și năzdrăvani!.... Prin atari năzdrăvănii de bazme, e drept, voi puteți părea și fi, chiar balaori. Oameni — omenoși și demni mai cu seamă — nici de cum însă. Ba, nu puteți nici barem părea — în ochii noștri. Prin toate acele podoabe și prăpăstenii, costisitoare și in mare parte nefolositoare, ca: clădiri, porturi, poduri, căi ferate și atâte drăcii, păcățerii și păcate toate, voi vă puteți porecli și presupune tot ce vroiți. Insă numai civilizați și un stat civilizat *nu*. Căci nu sunteți. Și prin toată aceea coțcărie și pehlivănie botezată instrucție, educație, cultură — de dihanii, monștri — egoistă, materialistă, de speculă, dezarmare, degradare,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sugrumare și devorare a propriilor voștri semeni, ba, ce semeni ? că chiar frați, — voi numai instruiți, culți, umani și bine crescuți nu vă puteți numi și fi. Căci știință asta a voastră de lene, de rele și șarlatanie numai vrednică de oameni nu-i. Ea și ele nu sunt de cât ale răului și blestemăției. Și când ele toate și rodul lor întreg nu-i și nu's de cât fapta hărniciei, energiei, dibăciei și economiilor streine, a unor lucrători și executori streini, noi sau voi mai cu seamă, cari ni le lăudăm și admirăm numai vrednici de laudă și de a ne lăuda nu suntem. Când astfel tot lustrul de civilizație și chiar de admirație nu-i de cât opera lor, și tot ce e mai barbar, mai de bârfit și condamnat a noastră sau mai pe înțeles a voastră, a vă numi civilizați și mari sunteți ridiculi : A vă lăuda c'ați progresat și că ne-ați civilizat e o nerușinare. Căci starea și înfățișarea nu vi de cât a unui sălbatic african înzorzonat luxos, la modă, lăfăindu-se prin saloanele unui palat pompos, construit și hărăzite lui de alții, în mijlocul corturilor și selbaticilor lui conaționali pribegi și goi.

Intrebându-vă și cerându-vă socoteală despre binele făcut nouă și despre ce blagoslovite prefaceri ne-ați făcut la noi, pe noi, în noi și în jurul nostru, de atâția amari de ani de când îi trageți cu aghioase și osanale, de : civilizație, progres, lumină, independență, libertate și... păcate, n'ați putea răspunde cu nimic alt de cât prin șoalde și brașoave — în cari sunteți atât de meșteri. Pe când contrarul, într'un înțeles la noi și într'altul la voi, vi l'am putea probă or când și cât prin acele nelegiuite fapte și rezultate sub cari ne doborâți și ne ucideți, spre a vă salvă s'aridica ! Prefacerea și progresul nu-i de cât în grandomanii și patimi de o parte, în calicie sau mizerabili — luați în cel mai larg înțeles al cuvântului — de alta. Nu ne-ați hărăzit și dat de cât datoria mucenicici și a dreptului morței pripite : de a putea muri în libertatea celor ce ne-o dau după ce ne-au luat viața. Desființând boerescul și claca ați legiuit'o și înființat'o în bani, și de fie ce dezrobit țigan ne-ați robit și 'nrătușat câte-o mie și zece mii de români clăcași. Despoindu-ne de dreptul la viață, sau îngăduind or cărei beste acest drept, de a ne despoia de : vacă, bou, capră, purcel, căței, apoi de casă, masă, pământ, muncă, de dreptul și libertatea folosinței ei si lui, ba adesea chiar de haină și mămăligă, — prefacerea ce ați făcut e a unui infern populat și încăerat de draci, în turbarea și starea de a se tortura, ucide și de-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vora reciproc. După pildele, provocările și școala voastră, dintr'un popor întreg de îngeri ați făcut un altul de împelițați. Laudă lor și slavă vouă chiar pe noi iloții și talpa cismei voastre lustruite, cari mai țineam la omenie și la cinste ca și la ochii din cap: Din cumpătați și așezați ne-ați făcut niște bețivi: cu lăcomia și risipa drept cruce și D-zeu. Din stoici, modești, simpli, ne-ați făcut ambițioși: ne-ați împins și amăgit a fi și deveni râvnitori și pătimași de lux, de podoabe și deșertăciuni. Din zbătători, muncitori și harnici ne-ați prefăcut niște trândavi. Din sfinți, zmeriți, buni creștini niște păgâni și păcătoși: Aidoma vouă: niște apostați și pângăritori a tot ce sfințeau și adorau părinții. Din înțeți niște tâmpiți, din vajnici niște sfrijiți. Din buni familiști, din prăsitori și iubitori tați și mame, niște sterpituri, burlaci, crai și curve peste tot. Iar din căsătorie, din aceea auroră a vieței și fericirei unui om sau ins, a trăiniciei și dăinuirei vecinice și glorioase a unui popor și stat, ați făcut o șoaldă sau farsă de chiulangii: I-ați mărginit și redus actul la petecul unei hârtii veline — cum ar zice Ion Ghica. Ați făcut din ea minciună, un obiect de târguială: Ați redus'o la formalitatea unui concubinaj legalizat, unei fugi, răpiri și călătorii nebune. Ați readus'o în sfârșit la starea și la vremile trecute pe când se celebră prin peșteri, stufișuri sau bălării. Și... în naivitatea și dorul lui de progres (!) un întreg popor va imitat! Nu mai puțin, tot laudă pildelor, civilizației, legilor și inovațiilor de zmintiți și de nelegiuiți din niște oameni cinstiți, simpli, virtuoși, de treabă, cu duhul binelui și al blândeței, credincioși și admiratori ai nobilei și sfintei percepte: *ce ție nu-ți place altuia nu face*, ne-ați prefăcut în șarlatani, în pehlivani, destrăbălați; în deșărți, egoiști, ambițioși, rânzoși: niște vicleni, lingăi, pungași, fățarnici, hoți, etc.: Niște netrebnici și ne-oameni lipsiți de milă, suflet și omenie: fără nici un D-zeu și lege... Din obiceiuri, legi și relegi străvechi ne-ați făcut și făurit când lanțuri, când mofturi — bune de ridiculizat. Și din totul o harababură, un talmeș-balmeș nebun de cât pentru țigani, nebuni. Iar din țară, din instituții și avut o pățerie și un jaf. Din mahalale și din sate un infern, din centre-vă un raiu: Ca pe or unde ne-am trezi să ne vedem și simțim aiuriți și umiliți: o pradă și ofrandă or cărui șarlatan și monstru. Din robii sau clacașii unor boeri mărinimoși ne-ați făcut și dat peșcheș unor ciocoi capricioși; iar dela rangul unor oameni ne-ați coborât la treapta unor

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

desconsiderate vite; — aridicându-vă în schimb pe voi la aceea de sfinţi sau zei... Blagoslovită vă fie pomina, şi veşnică pomenirea!

Că din cinstiţi şi din de treabă ne-aţi făcut nişte netrebnici, o recunoaştem înşine chiar noi. Şi dacă aţi observa oamenii şi faptele cu toată atenţia şi judecata cuvenită aţi vedea şi recunoaşte-o chiar înşişi. Cum însă nu cu toţii puteţi avea curiositatea şi prilejul de-a o face, vom încerca a vă scuti şi orbi prin provestirea sau representarea unei scene căreia întâmplător am fost martori.

Intr'o zi, nu prea de mult, treceam pe una din frumoasele şi luxoasele noastre strade, dă prin centrul unui oare care oraş. In faţa mea, la câte va paşi, se vedea—ceeace cam rar se mai întâmplă, a fi îngăduit, de când cu moda de a ne civiliza forţat, într'un chip mai mult păgubitor decât folositor—se vedea zic un car ţărănesc încărcat cu lemne, de vânzare. Boii mergeau rumegând, a gale; ţăranul cu ochii fulgerând, în roată, prin prejur. Din când în când el striga cât putea: *lemne! lemne!* Din depărtare, căruţa îţi părea de-o încărcătură... că'ţi era groază să te apropii. Făcând'o însă, şi văzând cum lemnele erau înfânate prin târşi, coceni şi stinghii puse în cruciş, groaza ţi se preschimba în zâmbet. Lemne doar pe la margini şi capete, mijlocul însă umflat şi gol. Odată cu apropierea şi constatarea aceasta, a mea, un domn întreabă pe ţăran de preţ. Acesta opri, il spuse. Domnul mi se strâmbă şi scuipă. Ţăranul tăcù şi înghiţi. Tăcut, zmerit, îl urmă dând târcoale la căruţă. La un moment, ei se opresc, şi domnul mi-ţi începe a-l moraliza. Prin instinct, şi din curiozitate, ne oprim şi noi. Atunci domnul semeţ, dispreţuitor, tare, începù:— Mă să fiţi ai dracului! Dar pungaşi v'aţi mai făcut!" Omul îngână zmerit:— De, boerule, la înălţime!—Bine mă, mocofane! pă ce cei tu atâta? Nu vezi că asta-i bătae de joc? hoţie şi nu încărcătură? Şi pe acelaş ton înfruntător, el îl împroşcă într'o volbură de sudalme şi ocări. La început, ţăranul, probabil destul de cătrănit şi amărât de altele, de mai 'nainte, drept răspuns îl privì blând, mirat, zmerit. Apoi, perzându-şi cumpătul şi teama din ce în ce mai dârj şi crunt. In cele din urmă, când domnul dădu să plece, răbufni şi el, la rându-i, ca turbat, ca scos din minţi. Printre scrîşniri de dinţi şi înjurături de groază, înjurături cum mai teribile nu se pot tâlcui şi încăpea în nici o limbă, smulgând un par din căruţă dădu fuga după domn—în hohotele şi înmăr-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

murirea stradei, pline. Fugă zădarnică, d'a surda. Domnul șterse putina într'o curte. Omul se intoarse cu b u z e l e umflate, de ocări și'njurături. Și cu o privire... c'o ură și turbare de fiară, de câine zidarit, în lanțuri, adresându-ni-se nouă cari nu-i făcuserăm lui nimic, el începù: Auzi, auzi? Ci-că sântem pungași și hoți! Cine? noi ?noi cari sântem jăcuiți și pungășiți mereu, în tot felu!? D'apoi, cine ne-a învățat să fim? s'ajungem? Noi? ai noștri? Nu voi? nu voi papugiii, surtucarii, acritura?" Apoi, pe când își așeza lemnul în car, și da ca să pornească, luând'o a-parte el urmă :—Ne vindeți încălțăminte, chip de piele, bune, și ele 's coapte, de hârtie. Ne vindeți bani de salbe, chip de aur, și ei îs falși, de aramă sau cioae. Ne vindeți haine, chip de lână, și ele 's de cânepă sau de bumbac. Ne vindeți băuturi, chip adevărate, gustoase, bune, și ele 's mai mult apă și otrăvuri. Ne ducem la lege, la vr'o stăpânire, să ne cautăm păsuri și dreptate, și nu aflăm decât năpăstuiri și jăcuiri. Vii pe la oraș, să cauți să trăești, și nu întâlnești decât fiare și tâlhari cari caută să te muște, sfâșie, omoare. Ne.. „ Dar să-l lăsăm, să încetăm: Altfel...v'am îngrozi, cum ne îngrozise, prin învinuiri, ocări, sudalme.

Iacă dar, dragii mei prieteni, schimbările ce ne-ați adus și prefacerile ce ne-ați făcut. Acesta vă e progresul trâmbițat atâta, prin care și pentru care ne-ați provocat și revoltat mereu: Ba, doamne eartă-ne! pentru care ne-ați făcut chiar de hac.

In veacul acesta al aburului și electricității, cu aburul și electricitatea voastră fulgerătoare la sărăcia noastră veche nu ne-ați adus de cât o sărăcie nouă. La viciile, molimile și dărăpănările noastre vechi, n'ați scornit și adăugat do cât altele mereu noui. Boalelor, mizeriilor și desn lejdelor noastre vechi nu le-ați împănat și adăugat de cât altele mereu și mereu noui. Și după toate mă mir că nu vă rușinați a vă numi civilizați; că nu roșiți când spumegați c'ați progresat, că ne-ați desrobit și ne-ați modernizat! Unde-i roguvă civilizația și inteligența voastră? Unde roadele lor la noi? La ce vă slujește una și vă serviți cu alta? La dracu, la drăcii și la neomenii! Sau, cel mult la *fală mare și traistă ușoară. la laudă-te gură că de unde nu iacă pumnu!!* Unde-i civilizația și progresul nostru? Unde probele, foloasele, harurile lor la noi?Cum? unde și întru cât profităm noi din el? La ce servește ea și el, al vostru, — de le aveți, precum vă lăudați? Cel mult

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la a ne degrada, tâmpì sau abrutiza, — spre a ne putea cât mai ușor și bine slăbì, sărăcì, robì, încătușà, martiriza și devora mereu, pe veci. Alt? ce ne-au adus ele și ne-aţi hărăzit voi? voi nouă celor cinci sau zece milioane de români — robi, iloţi, mizerabili, vite? Ce? Spuneţi? Răspundeţi-ne voi, voi cei câteva zeci de mii cari le trageţi tot folosul, cari îi sugeţi și le hăznuiţi tot harul?

Propășirea și luminarea noastră? Unde? Cum? Uitatu-v'aţi oare bine vr'odată la noi, pe noi, în noi: la obrazul, haina, stafidia, ograda și vizuina noastră, ca să-l vedeţi, s'o recunoașteţi? Și făcând-o, s'o admiraţi, să vă mândriţi, — spre a ne putea scoate ochii, cum eventual o putem face cu contrarul și contrastul?... Starea și soarta ideală, mai de pismuit de cât a robilor și barbarilor noștri părinţi de eri (?). Care? Cari ne sunt pricopselile mai de bodaproste de cât ale lor? Acele ororì... de mai eri? Acele urgii, deșertăciuni, patimi și păcate, — din ce în ce mai desvoltate și neîmpăcate? Da?! Oh! de cât așa inteligenţă, desrobire, civilizaţie și progres mai bine îndărătnicie, prilostire, robie, barbarie și sălbăticie vecinică!

Da domnilor. Tot progresul, toată civilizaţia și inteligenţa voastră se consumă și rezumă în acestea. Cereţi, de vă dă mâna, cereţi ancheta unor nepărtinitori și demni străini, cari să ne constate la sate și mahala civilizaţia, progresul — contrastul sau împerecherea de mizerii și de splendoare. Și de v'ar fi favorabilă, cu toată afinitatea de sentimente și cultură ce vă leagă, de v'ar da dreptate ne-ar îndreptăţi ștreangul. Or cât de slabi observatori și cercetători ar fi, dela primii pași și aruncaturi de ochi ar constata că la satele și mahalale noastre preistorice, mizerabile, infecte, vechi, lângă mizeria și infecţia veche voi n'aţi adăugat de cât infecţii și mizerii noui: Un diug și o boia de excremente peste obrazele și oboarele momâilor sau stafiilor desperate și uscate. Ar vedea cum prin capricii, legi, regulamente, ordonanţe și spolieri ne lăsaţi a locuì în vizuinele de pe vremea lui Golescu. Cum ne opriţi a ni le repara, fără a ne da pic de sprijin în a ne construi altele moderne, după gustul, moda și porunceala voastră. Cum în loc a ni le reconstrui — prin cooperare, ajutoare, constrângere, societăţi sau regimente de constructori, etc., cum vă vom mai imputa—ne forţaţi a sălășlui în cocini și tarniţe de porci, spre a ne da cât mai sigur și degrabă ortul popii și sufletul dracului. Ba, ca o culme, de cât a ne face să le refacem mai cu drag și mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

degrabă ni le... distrugeţi. Ar mai vedea, că prin graţia, voinţa, negligenţa şi atotputernicia voastră din curţile sau bătăturile noastre, din pustii cum erau, în lipsă de păduri proprii pentru gard, coteţ, grajd, şopron, casă, ne-au ajuns şi mai pustii. Iar din ogrăzile noastre fleure sau vraişti, fără aracul de fasole sau ţăruşul de legat un câine, din tarle de băligar sau pajişti înverzite au devenit bujău de bălării, mlaştină de mormoloci, o jarişte de colb şi de infecţii. Cum prin aceleaşi puteri şi legi, plus printr'a avariţiei şi banditismului grangorilor proprietari, arendaşi, posesori şi exploatatori ai oamenilor, ţării, ai câmpului întins şi hăucului de condri, posedaţi şi apăraţi când va de moşi-strămoşii noştri, şi furaţi de pe la ei, — s'ar încredinţa cum în lipsa unei pârghii bordeele ni se prăbuşesc pe noi ; dintr'a unor roghini, tufe, târşi — de boşarcă şi călbează barem — vitele ne pier de ger şi foame, oul şi găina ni zmuls de la gură pentru vr'un rosteu de jug sau radeş la erbărit. Şi ca urmare acestora, cum prin lipsa lor lipsindu-ne o capră, o lingură de lapte, un purcel, o jumară de uns mămăliga, o haină, o căciulă, zeghe, o coaje de pâine sau zburătură de lemn, — s'ar îngrozi cum rebegim şi degerăm de frig, în zdrenţe, cum degenerăm prin foame, cum copiii din sănătoşi tun ni se bolnăvesc, şi prin lipsa hranei priitoare şi îndestulate ni-i seceră molimile cu nemiluita. Şi unde ? cum ? când una ca asta ? Oh ! în veacul acesta de lumină ! Subt oamenii aceştia nobili, culţi, civilizaţi ! In această lungă şi glorioasă domnie de propăşire şi de pace ! Pe chiar câmpiile mănoase ! In chiar hăucul acelor codri seculari ;--în preajma cărora copilaşii ne sunt răpiţi şi devoraţi de lupi din uşe, dela chiar treaba trupului ! La doui paşi de calorifere şi electricitate, de mătăsuri şi pristosuri, de risipă, de palate şi de zâne în nestemate ! In preajma şi aplauzele teatrelor pline de farse şi de farsori ! de salele sau oboarele cutromurate de concerte şi banchete, etc., unde turmele de porci şi scroafe bălăcesc şi grohăesc în podoabe şi pristosuri, în şampanie şi mâncări rari ! Şi plesnind sau căzând una după altul victimele proprielor lor excese sau borituri, cu o rafinerie şi bestialitate demnă de monstrul uman îşi zic şi ni se impun de rasă şi oameni superiori ! Au dreptate. Unii inferiori nu şi-ar putea nici cum şi când devora sau avalà superiorii !

O voi, o voi oameni de ştiinţă, de progres şi lume nouă, luminată ! Spuneţi-ne nouă îndărătnici, nouă celor proşti

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și mulți, din neștiință, barbarie, întunerec! Spuneți-ne: Oare în acest veac de lumină și umanitate, de ordine, de pace și lungă domnie, oare ducem noi un trai mai de belșug și tihnă de cât strămoșii în vremile de năvăliri barbare? Oare în acest secol de glorie și de progres uman, suntem noi cum-va mai omenos tratați și considerați de cum erau în aceia de urgie? Știm noi oare cu toții mai multe și folositoare lucruri de cât ei? Și dacă da, bucurămu-ne oare noi de ele? Făcu-ne ele vr'un har, vr'un bine? Ne naștem noi cum-va mai mulți, trăim și murim noi mai puțini și mai omenește de cât ei? Salveză-ni-se oare mai multor copii viața de cât lor? și suntem noi mai altfel tămăduiți de boale și mizerii de cât ei? Și dacă da, profităm noi mai mult? avem noi mai multe satisfacții? spre a putea fi mai demni și mândri de voi, de vremurile astea, de numele de om, de om civilizat, de cât erau ei de ale lor, de ai lor — barbari, sălbatici? Știm și putem noi oare zmulge pământului sau naturei mai multe bunătăți și haruri de cât ei? Și dacă da, pentru cine? în folosul cui oare? Dacă nu, pusu-ne-ați oare în stare a o face, voi, voi cari știți, cari stiați dar nu vroiați ca să puteți? Și făcând-o, lăsatu-ne-ați oare a-le și hăznui? In sfârșit: Ne hrănim noi, ne îmbrăcăm noi, locuim noi mai ca oamenii de cât ei, de cât vitele și victimele de ei? Avem noi cât negrul de subt unghie ceva mai mult de cât ei? vr'un cățel și vr'un purcel mai mult ca ei? Și dacă da, îl hăznuim oare? lăsați-ne vr'un pui și ou mai mult de cât li so lăsa? Nu ne luați chiar pe acele de sub cloșcă, ce trec prin *inele*? Suntem noi oare mai omenește și milos tratați de cât erau ei? Considerați-ne oare po noi mai mult oameni de cât erau ei? Bucurămu-ne noi de mai multe libertăți de cât ei? Avutul, demnitatea, persoana și viața ne sunt ele mai sigure, mai respectate și garantate azi, în pace și lepalitate, de cât le erau lor în anarchie, răsmiriță, răsboiu?— Da? Atunci, unde? cum? când? In 1907? Nu? Atunci, undo ni progresul, dreptul, pacea, libertatea? Unde civilizația, umanitatea, datoria de a le lăuda și respecta? De ce violenia, fățărnicia și scârnăvia de a ni le aridica în cult și slavă, de a ne minți, indigna și revolta prin ele? și, întâmplător, de a ne ucide chiar, dacă nu le respectăm și recunoaștem?...

E drept, poate că știm mai multe — rele — de cât ei; poate că ne-ați deschis ochii și atâțat poftele mai multor patimi și păcate de cât lor; poate ca ne-ați hărăzit —pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

hârtie şi din gură — mai multe drepturi, libertăţi, haruri de drept cuvenite de cât li se hărăzise şi dădea lor în faptă; poate că ne salvaţi mai multora viaţa din boale de cât lor, din boale de care ei nu sufereau nici atâţia pe câţi ne salvaţi, căci le lipseau cauzele, deslănţuite spre a ni le provoca: aveau cel puţin căldura focului şi burţei; poate că ne-aţi molipsit şi tentat la de mii de ori mai multe blestemăţii şi rele, prin pildele şi chiar prin constrângerile voastre — dar... voi, voi oameni luminaţi şi nobili, cari prin gură şi condei vă chindisiţi pe toată clipa cu aureola de civilizaţie şi de cultură, de patrioţi şi buni români sau oameni... de stat (în balamuc sau ocnă), voi nu ne-aţi hărăzit şi dat de cât tot atâte alinări şi haruri cât le hărăzeau şi dădeau lor turcii, tătarii şi muscalii în vremi de năvăliri!

Astfel ne-aţi desrobit, astfel ne-aţi civilizat şi luminat; astfel v'aţi cultivat şi am cam progresat. Şi dacă am avea condeiul şi priceperea bătrânului Golescu, fie-i ţărâna lui uşoară, ca să vă putem zugrăvi neagra şi hâdoasa icoană a leitului adevăr, v'am arăta şi dovedi poate că suntem mai mizerabili, mai desnădăjduiţi şi mai de plâns de cât atunci: Că în persoană, haină, hrană, locuinţă, avut, pământ şi folosinţa lui suntem mai pre jos de cât erau ei; şi că, ac i strigoi, acei tartori şi călăi cari ca nişte buni şi turbaţi duli vă apără şi prea-măresc pe voi, ei nu şi-au schimbat decât părul sau poreclele de ispravnici şi mumbaşiri, însă la năravuri şi pârţaguri au rămas tot şi tot aceiaşi: bestii, turbaţi, selbatici!

* * *

In toată bună-vremea şi la toată împrejurarea vă lăudaţi cu civilizaţia şi cu progresele realizate. Din cultura şi paşii uriaşi de înaintare fiteş care vă faceţi un punct şi o aureolă de gloriе şi de renume. Şi aceasta într'atâta că or cărui asiatic şi barbar care şi-ar respecta cuvântul, i-ar plesni obrazul de însăşi ruşinea a-lui vostru când cunoscându-ne v'ar auzi bolborosind. Unde? unde e rogu-vă cultura, civilizaţia şi progresul vostru? şi tot odată al nostru, resfrânt într'alo noastre bine înţeles? In temniţe? în armamente? în palate? în slujbaşii sau banditii de prin centre, ce le mânuesc şi populează? Unde încă? In nebunia risipei şi podoabei voastre bestiale? în pristosurile şi acele porcării toate, improprii chiar unor sălbatici? In neomenia atâtor deşertăciuni şi desfătări de bivoli,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

scroafe, nedemne de chemarea și de numele de om? In aceea noimă de viață proprie unor pupeze și paseri de pradă, în zbor spre hoitul sau cadavrul social? In acele capricii și păcțerii de tigri, diavoli, ce'și fac o glorie și artă din a-și canoni și devora pe oameni, prada?.. Oh, oh! Cultura sau știința voastră nu-i de cât a geniului rău! civilizația numai a monstrului uman! Progresul și lumina voastră orbitoare ce vă exaltă și caracteriză, luate în înțelesul vostru de deșerți și pehlivani poate că-i destul de orbitor. Barbaria și regresul nostru întunecat însă, ce ne doboară și ucide, nu mai puțin evident! Contrastul între mizerie și fast, prostie și înțelepciune, ca la noi nu i nici la dracu. Deci trebue să fim civilizați! Orbiți sau luminați astfel prin prisme sau rațiuni înalte, la cari, din josnicia acelora rătăcite nu ne putem aridica, vi le însușiți și prețuiți ca irefutabile și sfinte; iar starea și acapararea nu mai puțin ca o glorie și ca un merit. Replica sau refutarea asupra lor și a stărei noastre meritate (!) totodată însă, ne-o considerați ca o nemernicie una, ca o impertinență alta, — de nu ridiculități sau grosolănii amândouă. Faptul de a vă îmbogăți și împodobi la corp și minte, vi-l atribuiți ca drept și merit; acela de a ne abrutiza și zdrenți ca datorie — de nu nevinovăție. Iar întâmplător acela de a ni-l constata și a vi-l discuta însă, nu ne poate fi nici ca scuză. Credința și putința de a vă împuternici și îndumnezei mereu, v'o arogați de privilegiu; eventual accea de a vi le disputa sau imputa, că prin și spre asta ne slăbiți și ne îndobitociți, ne-o aruncați de acuză și sacrilegiu. A ne huli și ponegri pe noi unii, a vă admira și slăvi voi înșivă și noi înșine pe voi alți — nimeritul și ne-ar fi datoria la toți. Conduita de a ne fi perdut vă constitue salvare, aceea de a ne fi orbit și depravat o civilizație și o lumină. Faptul de a ne brutaliza vi-l considerați nobleță, hotărârea de a ne ucide o umanitate. Acela de ripostă, imputare sau relevare însă, ni-l considerați de crimă unul, de monstruozitate alta. Starea sau faptul de a ne fi scumpit traiul și a ne fi împedicat astfel ca să plodim și să trăim, vă pare un progres; depopularea sau stagnarea o mărire. Acela și aceea de a ne înflori mizeria, de a ne spolia munca și avutul, de a ne torturà și degrada persoana, de a ne lua libertatea și chiar viața, vă pare un drept și merit. Ba, chiar în ochii noștri trebue să treacă de progres, de libertate, echitate, legalitate, egalitate și umanitate ideal! Când ne

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pustiiți și distrugeți în permanență satele, împodobindu-vă și populându-vă orașele, vreți să pozați în mărinimoși și în civilizați. Iar întâmplător, când înebuniți de provocări și disperări de vă aprindem și distrugem vr'un conac, ne luați drept fiare sau sălbatici. Când apoi, ne măturați sub târnurile de șrapnele și ne pustiiți locul de or ce urmă de bordei și om, spre a vă construi și 'mpodobi pe ruina lor falnice palate sau conace, — treceți sau pozați umanitari și oameni mari, cu drept la glorie și monumente. Iar când la desnădejde v'am tăia din păduri vr'un par, pentru cine știe ce nevoi, și nu doar spre a vă amenința, vreți să trecem drept banditi — buni de împușcat sau spânzurat. Când vă zdrelim sau vă rănim poate pe bună vină și dreptate, din întâmplare sau din legitimă apărare, suntem răsvrătitori și asasini. Iar când ne ucideți în bătăi, din îngâmfare sau de arțăgoși, când ne condamnați și ne asasinați nevinovați, în gloată, sunteți celebrități și aspiranți la triumful gloriilor naționale. Când ne despoiați golătatea, d'aurindu-vă prin ea podoaba, v'o arogați de mândrie și nobleță. Când ne stoarceți și ne sugeți călbejeala sau lihneala, ce vă face rumeneala și grăsimea, v'o atribuiți de mărinimie sau de act de filantropi. Când ne răpiți ca ulii și ca fiarele din condrii tot strictul necesar, chiar laptele, chiar oul și mămăliga de la gură, apoi chiar pe acelea ce ni le dau, numai ca să vă puteți apăra și apropià belșugul, în care să puteți plesnì și bălăcì—vă e cea mai sublimă și de invidiat calitate, specialitate, jertfă. Iar noi, noi când v'am fura sau ataca vr'un miel sau vr'un purcel, un strujel sau un surcel, pășunea vr'unui bou sau cal, etc., ni cea mai odioasă crimă vrednică de pedepsit cu moartea — prin prigonire și bătae barem. Când vrând nevrând ne ucideți deci cu zile, prin năpăstuiri, prin poveri și prin torturi, ba chiar și banditește, prin somații de tâlhari — ce disprețuesc or ce spirit și pas împăciuitor — ; când tot ce dregeți și tot ce faceți nu concură dar de cât la a ne întuneca, zăpăci, umilì, degrada, sărăci, despera, revoltà, înebunì și omori,—să fie oare acte sau opere civilizate ? să vă credem oare zei și salvatori ? iar demoni de egoism și banditism numai pe noi ? !...

Abnegație (?) spirit de jertfă, de patriotism, de umanitate și altruism la voi (?)... Unde ? Cum ? Când ? La 48 ? în 66 ? La 77 ? în 1907 ?... Cum ? a deveni din canalie sau din lichea milionar, puternic, mare—să ne pară oare jertfă ? Din laș și dezertor de la răsboiu a te impune în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

erou și d-zeu în timp de pace — să fie un patriotism? un martiriu și cavalerism? A te cocoța sau cățăra din declasat și pezevenghiu, de prefectură, primărie, în deputat și om de stat—să fie oare sacrificiu? un drept și merit de răsplată? A te impune sau a pozà din renegat, din bleg și pehlivan talent, savant, naționalist, Curțiu, geniu — să pară oare prototip de abnegație și modestie? Din samsar, corrupt, escroc, prefăcându-te Socrat sau Cresus — să fii oare model de cinste, de morală, de probitate și rari virtuți? A te vedea d'odată în belșug, în mărire, în putere și podoabe, din calicia de nemernic, și prin mijloace banditești—să vă fie oare o mândrie? să vă pară o nobleță, erarchie? A te perpeli în risipă, în destrăbălare și răsfăț de porc sau demon, zeu, fără chiar dovada unor scuzabile resurse și lăudabile calități, dintr'o stare de lingău și mizerabil—să însemneze oare demnitate, omenie, o moralitate? A-ți consuma energia și viața doar spre a le stoarce altora și a-i consuma pe alții — să vă constitue acte de cavaleri, caractere de nobleță, o demnă și ideală purtare de om? și nouă, nu mai puțin — să ne pară oare un semn și o dovadă de superioritate, echitate, demnitate? A fi și a trăi în fine, în prototipul și personificarea monstrului de anarchist — ce face tot ce-i place, a-l cărui singur drept și lege e propriul lui capriț, arbitru — ce-și face din torturarea, revoltarea, spolierea, uciderea și devorarea propriului lui semen, popor, frate, o plăcere de îngâmfat inconștient, o satisfacție a propriilor lui arțaguri, gusturi, bestialități — să pară și să fie oare o pildă și conduită de cetățean, de patriot și om? și totodată, mai puțin reprobabilă și vrednică de condamnat de cât a... unui... emul care fără vr'un egoist profit sau satisfacție vădită pentru el atentează sau se face la rându-i arbitrul avutului, persoanei, libertății și vieței... celuilalt sau nu importă căruia din ei? *) Da!? Oh! atunci tartorii iadului nu sunteți de cât voi. Căci calitățile și conduita nu vă o de cât de demoni: ale anarchistului în drept și forță... N'ați făcut de cât apologia anarchismului prin faptă. Nu lucrați de cât spre a îndreptăți și culege pe a emulilor în teorie. Și, întâmplător, dacă vr'un z m i n t i t sau disperat din acești a o depășesc și încearcă a vă imita — în

*) Moartea sau uciderea — cui-va — de sigur, o blamăm și condamnăm cu toții. Insă când prin ea sau a lui îi putem salvà din ghiare o mie sau sute de mii—tot oameni—ea nu în toți ochii poate părea nelegiuire și Ravaillac un monstru.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

faptă — când-va, fără apelul şi concursul vostru—interesat şi de interesaţi însă, în a vă scoate castanele din foc prin desinteresarea sau complezenţa ghiarelor altora — cu tot afanatismul şi dispreţul lor de ei încercările le-ar da chix şi reuşita le-ar fi în totdeuna nulă... Cât pentru jertfe sau sacrificii... oh! voi n'aţi făcut de cât pe altarul viciului şi deşertăciunei. Nu v'aţi jerfit de cât cinstea; nu v'aţi perdut de cât sufletele, conştiinţele şi demnităţile de oameni. N'aţi excelat şi nu v'aţi interesat de cât de egoismul încălecării şi devorării grasului nostru ciolan: In a vă concura la una şi a vă încăera la altul v'a fost toată emulaţia, iscusinţa şi nobleţea. Aceasta şi acestea vă sunt singurele calităţi şi jertfe,—însuşite şi făcute doar în spre perderea şi profitarea din acelea făcute şi păstrate de toţi acei Aveli şi Avrami cari nu v'au imitat sau n'au făcut'o încă. Astfel că ocara laudelor ce vă acordaţi şi a bârfelilor ce ne aruncaţi nu vă atinge şi priveşte de cât pe voi. Fiindu-vă singurul merit, după el vă va fi şi vecinica parte de plată şi răsplată. Jertfele, adevăratele jertfe şi purtări creştineşti şi omeneşti, vrednice de numele unui român şi om, ce ne fac mândria spre josnicia voastră, nu le facem şi nu le-am făcut de cât noi. Fiind opera şi prinosul nostru cari n'am vânat şi n'am avut nici răsplată, nici profit, cel mult poate perderi, demni de ele şi de a ne făli nu suntem de cât noi. Voi, voi însă, cari n'aţi făcut de cât jertfa hăznuirei: a unor paseri şi animale de pradă: a ni le hrăpi, stoarce, roade, deborda şi primi în har şi dar, ca nişte demoni şi zei, — voi însă nici cât şi cum. De abnegaţie, de patriotism, jertfe şi conduite omeneşti putem grăi şi ne putem mândri numai noi. Voi cari nu le-aţi tras de cât folosul însă nici când şi nici odată. Căci numai noi le facem şi le-am făcut desinteresat, căci numai din munca şi mizeria noastră sunt stoarse: căci numai de sudorile şi vlaga voastră nu sunt produse... Căci pe când noi ne purtam sau conduceam ca oameni, ca martiri, ca sfinţi, ca albine şi furnici chiar, voi n'aţi făcut de cât contrariul: ca trântori şi fiare de jaf şi pradă. Căci pe când noi ne jertfeam bucătura de la gură, tăciunele din sobă, zdreanţa de pe noi, voi n'aţi făcut de cât jertfa de a ni le lua in graţie şi dar, a ni lo întină şi izidi în vânt. Pe când noi ne sacrificăm — mai mult pentru voi de cât pentru binele comun — petecul de pământ, casa, masa, boul, vaca, capra, căţelul şi purcelul, găină, puiu şi ou spre a face fastul, belşugul, podoaba,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

avutul, grăsimea, progresul, mărirea și puterea voastră, voi... voi n'ați sacrificat decât truda de a ni le devora sau adăuga la voi. Pe când noi, noi proștii și mojicii ne tăiam din noi, din carnea noastră dram cu dram, din seul nostru mertic cu mertic, din sânge strop cu strop, scurgând din vlagă și viață pic cu pic, totul pentru voi cei ascunși după paravan și rațiuni de patrie, de stat și neam, — voi, voi oameni înțelepți și nobili! n'ați făcut de cât jertfele unor vampiri, strigoi: a ni le suge, soarbe și pune pe voi. Pe când noi făceam jertfa unui Avel și ne jertfeam Isacii unul câte unul, unul după altul, ca prin jertfa sau peirea lor să vi se favorizeze cauza peirei sau neînvierei și a-lor voștri, voi n'ați făcut decât jertfa unor Câini: Aceea de a ne fi pus un cuțit a-mână și altul în coaste: în cumpăna de-a alege între moartea prin revoltă și aceea prin mizerii!... Din avutul și sudorile noastre v'ați făcut avutul și bogățiile voastre. Din sărăcia și golătatea noastră v'ați făcut fastul și podoaba voastră. Din destrămarea, seul, sângele, vlaga și călbejeala noastră — niște vite — v'ați făcut întrămarea, rumeneala și grăsimea voastră — niște... porci. Din mizeria și prin spazmul nostru v'ați făcut farnientele și răsfățul vostru. Din și prin infernul satelor v'ați croit raiul orașelor. Din spolierea și prin tortura celor de la țară și mahala v'ați stors luxul, deșertăciunea și dostrăbălarea centrelor și canaliilor lor! Și aceasta în limbagiul vostru rafinat se cheamă civilizație, progres!

Vai! civilizația și progresul vostru nu 'i de cât al unor monștri: Ale unora ce-și desvoltă și rafinează pântece și fălci spre a ne putea roade și mistui cât mai neomenos și bine. Nu v'ați civilizat de cât în mișelii, și n'ați progresat decât în neomenii. Intr'acestea ați făcut pași uriași de înaintare; și nu mai puțin de degradare și derăpănare pe or ce alte căi patriotice și omenești. V'ați boit și 'mbogățit la creer, la podoabă, vanitate; v'ați murdărit și stors la pungă, la fizic, suflet său moral. Și în spre înhățarea parazitului nerv indispensabil vanității și boirii voastre, sleirii nervilor și stoarcerii fizicului său moralului vostru, ne ați stors, ne-ați sleit și dărăpănat și nouă creer, vlagă, avut, corp și suflet.

De alt, sau în altă parte, de-ați făcut și faceți vr'un progres și jertfe—bine'nțeles tot de pe noi—ba chiar risipă, aceasta numai pentru noi n'o faceți, numai ca vechii boeri sau voevozi nu vă conduceți. Ci ca niște materialiști și avari moderni cari nu vă gândiți decât la voi și la paraponi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

siţii voştri. In a'i pricopsi cu slujbe, cu sinecuri, în a'i căpătui cu viaţa de belşug şi farniente, în acel traiu familiar vouă, de risipă, de deşertăciune şi destrăbălare prin inovaţiile şi instituţiile înfiinţate, v'a fost şi vă e tot mobilul şi truda. Binele public şi scopuri umanitare nici de cum însă. Chiar scopul înzestrării ţării cu instituţii salutare, de bine-facere — în aparenţă pentru noi, în realitate însă tot pentru ei şi voi — după dovezi şi rezultate pare a nu fi altul de cât a vi-i salvà şi asigura cu un loc şi cu o armă, unde şi prin cari să 'şi poată cât mai uşor şi bine scurge zilele în farniente, energiile şi vlaga în vicii şi pristosuri. Azi chiar daniile au încetat de a mai fi făcute pentru noi, pentru cei ce merită, pentru popor. Ele nu se mai fac decât pentru nemernicii nouăi şi vechei nobilimi. —Obijduiţii productivi ?—Crepe ! Consumatorii să trăiască. Şi chiar, dacă prea a-rare, se mai fac totuşi neînsemnate danii şi pentru popor, aceasta nu'i nici de cum dintr'un cuget nobil sau din vr'un elan pios ; ci dintr'acela egoist şi josnic. Ceea-ce vă mână sau îndeamnă nu mai e cucernicia şi dragostea de oameni, cum era al-dată, mai demult, ci materiaslismul, interesul : ci aceea dragoste şi sete după vâlvă, vanitate ! E din cuget de momeală : spre a ne închide ochii şi astupa gura ! — O voi zei puternici ! O voi dulăi de târlă şi de curte ! cari vă fuduliţi cu *„facla şi factorii de lumină în Balcani !“* cu porecla *„Belgiei Orientale !“* Nu vi vouă scârbă şi ruşine de obraz a vă face de râs astfel, a pângări numele de filantropi, de patrioţi cu dragoste de n e a m, de lumină, civilizaţie şi de civilizaţi când nici chiar în copitata ţărei sau Regatului vostru — personal—nu aveţi *nici barem o bibliotecă, o sală de lectură publică*, prin cari să puteţi dovedi că n'aţi mai fi orientali, barbari ! prin cari să ne puteţi alină sau abate dela atâte urgii, boale, molimi, mizerii trupeşti şi sufleteşti ? Cum puteţi avea obrazul atât de gros a vă însemeţi şi îngâmfa atâta, când toată lumina şi mărinimia vă constă doar în fanfaronadă, civilizaţia în podoabă ? Nu vedeţi şi nu ne credeţi oare mai pre jos de eschimoşi, cari se pot mândri cu mai multe biblioteci ca noi? Nu luaţi seamă, spre a vă cutremura şi ascunde feţele înbujorate, că bulgarii ne întrec şi vă râd în nas, ca unor mucoşi, răsfăţaţi şi îngâmfaţi copii ?... Vă pretindeţi şi vă credeţi oameni, legiuitori, români şi patrioţi. Sunteţi rătăciţi. Căci cu toţii nu vă vedem şi socotim, de cât bestii, nelegiuiţi, renegaţi şi asasini naţionali. Sunteţi mai vinovaţi şi mai de condamnat decât toţi ocnaşii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tâlharii, ucigașii. Căci atât pe ei cât și pe noi nimeni alții de cât voi nu'i fac a fi cum sunt și suntem. Căci autorii mișeliei lor, beznei și mizeriei noastre numai ei și noi nu suntem. Cum ați putea oare— întâmplător — avea scuza lor, a noastră, când nu vă avem și au cultura, chemarea și datoria ? Da domnilor ! Toți acei din mizerie și-acei mizerabili cari din lipsa unui sprijin, bune guvernări, azil, șopron sau magherniță pentru citit un bazm, un ziar, o revistă etc. alunecă la pungășie, în furt, viciu, crimă, cari cad în boale și prematur în ghiara morței, de toți ați putea fi învinuiți de autori și de complici. Toți ca unul și unul ca toți, vouă la toți, până la unul, v'ar putea striga sau imputa : Blestemaților ! nelegiuiților și mișeilor de voi ! Nu noi suntem vinovați, nu noi vă merităm oprobriul, temnița, pedeapsa. Ci sunteți și le meritați voi cu toții, voi gâzii, voi călăii de voi. Căci autorii morali — și chiar materiali, de nu prin indiferență— ai mizeriei și nelegiurei noastre inconștiente ca și ai criminalilor de noi inconștienții, scuzabili—de nu nevinovați nu sunt nimeni alții de cât voi, voi, *voi !...* Dar să lăsăm astea. Le va veni rândul mai târziu, la locul lor, — când vom încerca a dovedi că civilizația, progresul, moralitatea și viitorul unui popor și stat numai prin sumedonia temnițelor, tribunalelor, funcționarilor, deșertăciunilor și localurilor de petrecere nu le sperăm, nu se trădează !

* * *

Pe când nu se ivise încă liberdaua ca o stafie, pe atunci poporul întreg dela vlădică până la opincă zăcea cufundat într'o barbarie și neștiință jalnică. Boerii înșiși erau *mărginiți* la munte, fapt care nu 'i împedica însă ca să tragă pe sfoară și să poarte de nas chiar pe cei mai jmecheri și puternici împărați. Neștiința lor în a-și apăra interesele și țara, din toate slabele lor puteri și minți, ese destul de lămurit la iveală din sfatul ce un Habsburg dădea consulului său, venit în Principate : *De a lua bine aminte că dacă boerii și hospodarii sunt ignoranți, nu sunt nici cum însă imbecili.* Mulți din ei, cum ne spune tot Golescu, nu știeau nici chiar a se iscăli. Aveau însă acel bun simț și simț practic ce lipsește cu totul aceler spoiți cu fardul sau boeaua de cultură. Ei nu cunoșteau și nu știeau atât de multe din năzdrăvăniile de azi, și nici câte 'n luna și în stele ca boerii și ciracii lor moderni. Nu învățau și nu cunoșteau de cât aceea ce nu se mai învață și cunoște azi :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cinstea, hărnicia, cumpătarea, dragostea deaproapelui și toate datoriile de bun român și om. Cu toate astea, totuși, din acel biet puțin știut de ei atunci atât ei cât și poporul, cât și țara și neamul întreg, trăgeau numai haruri și profit : păgubitor nu era la nimeni. Tot astfel după cum din acelaș puțin neștiut de voi, trag cu toții numai pagube și rele : aproape nimeni vr'un profit. Ei știau ce le trebuia și ce ne putea fi folositor la toți, voi tocmai ce nu v'ar trebui și nu ne poate fi de cât ruinător tuturor. Cu prostia și tembelismul lor v'au agonisit și v'au lăsat moșii și averile lui Iov, nouă nu mai puțin așezăminte de sute de milioane ; iar țărei, visteria — după cum spune fiul domnitorului Bibescu — fixită cu milioane de pristos. Voi însă, cu iscusința și înțelepciunea voastră — în a toca și risipi — v'ați mâncat averile fabuloase moștenite dela cumpătații și milostivii de ei ; ați izidit și vânturat ca pleava în vânt averile și veniturile de milioane ale așezămintelor fondate ei. Ați zvântat haznalele pline lăsate de ei, și, pe deasupra, ca vârf unei clăi încinse și mucegăite, voi a-tot-știutorii și puternicii de voi nu vă lăsați copiilor de cât calicia, mizeria sau streangul în desonoare și în datorii de mii de mii. Iar nouă, celor obijduiți și desnădăjduiți, în locul harurilor și vieței îndestulate de al-dată nu ne-ați lăsat și dat de cât torturile, infernul : moartea prin mizerii sau tăiș de săbii : In schimbul datoriilor a mii de milioane cari ne vor face robi urmașii, numai gloanțele de pușcă și a gurilor de tun. Iar bietei patrii, bietei țări, năpăstuite, ca și bietului neam întreg năpăstuit, ca și aceluia sau fiilor lui de mâine, de moștenire și blagoslovire nu le-ați dat și lăsat decât degenerarea, ruina și peirea ; De nu dreptul și zestrea dispariției sau morții prin anarhie și vicii cel puțin veecinica robie datorită miliardelor vânturate și păpatę de meritoșii și deștepții sfintei Golii și Mărcuții. Nici îndoială ! Altă cale și conduită nu era, nu încăpea. Doar bine e știut — de cei chemați a ne spune și învălui minciuna în zăbranie de adevăr — că civilizația, propășirea sau starea înfloritoare a unei țări ca și a unui popor și ins se măsoară și prețuește după deșertăciuni, se cântărește în cumpăna datoriilor lor bănești, nemăsurate. Că cu cât cumpăna acestor datorii și vanități va atârna mai jos și greu cu atât el sau ea se crede și va trece mai înțelept și pricopsit. Și că faima de bogăție și progres îi ese la iveală cu atât mai mult cu cât risipa și cheltuelile în lux și în pristo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

suri vor fi mai la exces, mai exagerate și destrăbălate, iar cultivații în ele și în lene mai neomenoși și număroși. Doar starea de popor și om ferice, cult, civilizat, se oglindește în mulțimea și rafineria podoabelor și gusturilor fistichii,— indispensabile ori cărui creer rafinat, orcărei nesățioase burți și desmățat risipitor... Impresia ce mi face poporul și progresul ăsta regretabil e al unei somptuoase case, ai căror monștri de stăpâni înzorzonați în podoabe de corp și creer își lâmpesc și sting copiii prin frigul, golătatea și lihneala porcăriei sau găinăriei din fundul curții! — Dar ce? După aceștia oare se judecă civilizația, progresul? In ei să constea viitorul, fericirea și idealul unei familii, case?... Ne trebuiau palate și orașe europene și moderne, înconjurate de bălării și de câmpii pustii; iar nu sate și oameni model, moderni, câmpii sau plaiuri ca niște guri de raiuri, cu orașe și case orientale, vechi!.. Nesocotiți și nebunatici Idomeni! nedemni de urmași ai unor Minoși! Voi mai mult de cât orcari alții aveați nevoia unui Mentor, Fénelon! El mai mult și mai pe drept decât orcăror altora v'ar fi putut spune că „Ceea-ce (din partea a-lor voștri (vă atrage atâte laude (din parte-ne) nu merită de cât blam. Pe când la hotar aveați atâția dușmani cari amenințau regatul vostru de abia înființat, voi nu vă gândeați de cât a face lucrări măreție în mijlocul orașelor voastre (împrejmuite de mizerii). Sleind bogățiile țărei, voi n'ați chibzuit nici la înmulțirea poporului (căci aceea prin jidani numai cinste nu vă face) și nici la cultivarea câmpiilor din jur. (De cât pentru monștri sau strigoi). Nu trebuia oare să priviți aceste două lucruri ca pe cele doua fundamente neapărat trebuincioase puterei voastre, adică să aveți mulți oameni harnici și țarini bine cultivate spre a-i hrăni? (Nu! Vastele domenii și somptuoasele palate erau singurele idolul, patria și poporul vostru). Pe când trebuia să cugetați numai la agricultură și la alcătuirea de înțelepte legi, o vană ambiție v'a împins până pe uzna prăpastiei: cu forța sau cu d'asila vrând să păreți (industriali, civilizați și) mari, v'ați săpat ruina proprici și adevăratei voastre măriri.. Grăbiți-vă și reparați dar aceste greșeli. Părăsiți toate acele mari lucrări și gânduri de mărire deșartă: renunțați la acel fast ce ruinează țeara: lăsați poporul să respire mai liber de povara birului, speculei, jafului, samavolniciei, și trudiți-vă a-i hărăzi belșugul în spre ușurarea căsătoriilor. Trebue să știți că nu sunteți guvernanți de cât atât cât aveți popor de guvernat; și că puterea voastră trebue să se măsoare nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prin întinderea pământului stăpânit de voi, ci prin hărnicia oamenilor cari locuesc acel pământ și prin dragostea de care v'ați bucura în ochii lor. Stăpânind un bun pământ, chiar mediocru ca întindere, populându-l sau favorizând a fi populat cu oameni mulți și harnici, lucrând ca acești oameni să vă iubească (nu ca sarea 'n ochi), veți fi mult mai puternici, mult mai mari și fericiți; și tot odată mult mai încărcați de glorie de cât toți acei cuceritori cari sunt flagelul atâtor popoare și cari pustiesc atâtea țări".

In vremile trecute ca și în acelea de azi, marii reformatori și conducători de popoare ca și marii bărbați de stat și marii patrioți. s'au trudit și năzuesc, ba se iau chiar la întrecere, fie înspre a face cât mai curând și sigur fericirea și trăinicia popoarelor lor, ce cârmuiesc. fie — în parte — nenorocirea aceloraș popoare — când nu sunt de un sânge cu ele — spre a-și asigura trăinicia și supremația naționalității sau poporului din care făceau sau fac parte. Intocmai acestora din urmă v'ați condus și voi. Guvernarea semeților și trufașului Ungur față de românii de acolo, nu fu și nu e de loc mai vitregă de cât a voastră față de majoritatea poporului român aici!

Dobândirea de iscusite însușiri, prin cari să momiți și orbiți poporul; iscodirea de lustruite dar otrăvitoare arme, prin cari să-l puteți cât mai ușor și bine stăpâni și roboti; aruncarea câtor mai multe curse și arcane, spre a-l putea cât mai grabnic și sigur încătușà, jupui, slăbi, demoraliza, sărăci, ucide și devora deci,— v'a fost tot scopul și toată truda. De așa ceva v'ați interesat cu toții; în acestea ați excelat pân'la unul. Nici unul și nici cum însă în altul sau de altele: de a ne aridica barem până la o treaptă sub voi, în: haină, hrană, minte, sănătate, vigurozitate, locuință, etc...

Spre a fi convinși de progresele realizate sau cel puțin spre a vă scuti de ridicolul osanalelor debitate, priviți oamenii, pământul, apele. Studiați-le la suprafață și le citiți — de nu în inimi — barem în haine și obraze, și vedeți-i, și dați-vă seamă în ce stare sunt și i-ați adus! (Dar, nu! Pentru așa ceva... il vous faut des 1907!) Ah! dacă ei, ei și ele ar fi tot aceiași și aceleași de acu un veac două de om, — într'un moment de rătăcire poate ne-am simți pe atât de fericiți și mândri pe cât de desnădăjduiți și umiliți în permanența acelora conștiente, cari ne fac viața o tortură! Riurile, bălțile și văile, sunt

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

poate tot aceleași. Intru câtva doar mai împuțite, mai pustiite și tulburate, — ca și sângele, mințile și sufletele noastre ale tuturor. Pământul însă, vai! el nu-i și nu mai e acelaș: și-a schimbat chiar aerul. Cât pentru oameni... oh! ei s'au schimbat și se preschimbă, s'au prefirat și se prefiră, s'au prefăcut și se prefac ca niște pricolici și pui de drac!... Ce au făcut și fac femeile, femeea voastră spre a vă fi abătut? Nimic, nimic afară de a vă fi încurajat și secundat — cum vom arăta la locul lui.

Vă mai fasoliți, c'ați făcut România, Regatul Român, modern. Și când încă? Azi, în vremea sau epoca năvălirilor barbare! De ce nu v'ați fi lăudând că dintr'un principat austriac sau pașalâc turcesc ați făcut și o Transilvanie, o Serbie sau Bulgarie autonomă și modernă? De ce nu le-ați scoate și lor mai ades ochii că v'ar datora emanciparea și regalitatea, după cum vă datorăm civilizația, progresul (!)? și că ar fi în totul, după cum suntem... (fără să fim dorit a fi, cum suntem) opera voastră !?Da, da! voi ne-ați făcut (calicii sau mizerabilii) moderni; nu alții au făcut Ro... (urgia și șarlatania) modernă. Voi i-ați nelegiuit în loc a-i legiui; voi i-ați viciat și nefericit în loc a i moraliza și fericì; și nimeni alții nu i-au desperat, turbat și revoltat. Și pe ea, întreagă, de asemenea, numai noi n'am pângărit'o și sfrinți't'o... Ați fost favorizați de împrejurări, dar n'ați știut de loc favoriza sau profita, — cu atât mai puțin a le... forța, ca niște buni români și mari oàmeni. Nimeni de jur împrejur n'au fost mai favorizați, și tot nimeni n'a știut să profite mai puțin: Prin tembelism am întrecut pe turci, și prin lașitate pe evrei! Fără noi, voi puteați fi cel mult greeri sau dulăi, buni de țăriit sau de lătrat la lună. Fără voi însă, de n'ați fi fost voi ci alții, sau voi ca alții, — noi n'am mai fi noi, ci tot alții. Alta ne-ar fi fața, starea și viața, alta ar fi fala, mărirea și mândria țării în prezent și a neamului întreg în viitor!

Vă mai faceț o glorie din faptul că ne-ați fi condus unde suntem. Ca și când fără voi lumea și noi am fi fost tot în barbaria Evului Mediu, omenirea tot în lanțuri de robie, și alte mici state nu mai puțin tot neemancipate. Da! vă datorăm totul și lumea vă e datoare toate. Voi mai mult de cât un Voltaire sau Rousseau, aveți dreptul la statui și monumente pe toate piețele furnicarelor sau capitalelor din lume!

Vă mai mândriți și fuduliți că ne-ați fi emancipat și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

desrobit. Oh, oh! ce mai bătae de joc, ce mai vorbe de ocară! D'apoi, despoților și mișeilor de voi, cari sugrumați lumea și mințiți ca o curvă de femee!— cum puteți voi tălmăci vorba și califica de pildă faptul, acela când prin teroarea baionetelor și bombardărilor de tun ne constrângeți a eși la câmp, la munci agricole, unde noi oamenii liberi (!) să muncim boerului în condițiuni impuse, cu un leu sau cel mult doui pe zi!...

Vă mai lăudați că ne-ați reformat țeara, oamenii, pământul... Oh! da... Le-ați *rău-format*, dar nu le-ați reformat de loc! Ați selbăticit-o dar n'ați civilizat o; l'ați devastat dar nu l'ați cultivat; i ați tâmpit, i-ați viciat, i-ați ruinat și destrămat dar nu i-ați luminat, moralizat și întrămat nici cum și cât. Ne-ați înlănțuit și nu ne-ați liberat; ne-ați nelegiuit și nu ne-ați legiuit; ne-ați îngreuiat traiul fără a ne ușura și da de cât viața mizerillor, morții! V'ați interesat de vanitate, de lux și de grandomanii; v'ați cultivat în farniente, în fast, vicii și orgii: Instrucția v'a fost în științe de speculă și în arte de pristos. Prin ele toate drept cult și ideal n'ați avut de cât egoismul meschin și josnic, interesul și risipa, jaful și destrăbălarea de zmintiți privați și publici. Ținta de atins, și vai! chiar atinsă, v'a fost și vă este mereu și veciuic numai propășirea, salvarea și îmbuibarea voastră. Faptele sau rezultatele ne dovedesc că n'ați avut de mobil de cât satisfacții bestiale, momentane, de cât îmbunătățirea stărei voastre materiale și intelectualo-speculative în dauna acelora morale, fizice și materiale a-lor tuturor.

Vanitatea și meschinul egoism v'n fost și vă e singurul vostru mobil sau ideal; deșertăciunile și slăbiciunile singurele voastre calități și călăuze. Și nu mai puțin, ca niște steme și aureole proprii or căror nobili și deștepți, ne-au fost și ne sunt de-a-pururi singurele și cele mai mari ale noastre urgii. Fără acelea, oamenii n'ar fi degradați la treapta unor vite unii, și încăerați la aceea de bestii alții... Păreți și vă credeți dar a ști totul, a nu ignora sau nesocoti nimic. Și totuși, afară de înutil, de pristos, de păgubitor și vicios, ignorați sau nu știți mai nimic. O știm și credem, după cum mult mai mult o credeți de cât o știți poate, că sunteți inteligenți cu toții. Ba, poate chiar cum nu se poate mai inteligenți. Insă n'ați vroi nici măcar să auziți necum s'o recunoașteți, a crede și a ști ceea-ce ne abate a ști și crede, cum vom spune-o, când vom avea prilejul, anume: că inteligența

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

voastră, a celor mai mulţi bine 'nţeles, şi în felul cum e înţeleasă sau culeasă nu mai puţin, — nu-i decât un rău. a răului şi relelor. Neservindu-vă decât spre a ne amăgi speculă, degrada şi devora pe noi, a vă îngâmfa, perverti şi adesea chiar desamăgi pe voi, ea nu poate fi de cât o urgie pentru toţi şi o pacoste pentru patrie şi neam... Prin ea, de-o pildă, voi ştiţi, ba chiar râvniţi şi vă trudiţi a şti, deşi multe altele ar precumpăni, a se şti, spre mândria şi mântuirea tuturor,—voi ştiţi de pildă în fie ce moment ce se petrece în pământ şi pe pământ, peste mări şi ţări, de la un cap al lui la altul; ba, chiar toate întâmplările din Lună, din soare şi din stele. Dar nici odată şi nici cum în viaţă aceea ce se petrece şi se poate întâmpla în voi, cu voi, în noi, cu noi: la noi, pe pământul, la moşia şi la uşa voastră — ca acei vechi boeri cari ştieau tot ce nesocotiţi azi. Cu a-tot-ştiinţa şi iscusinţa voastră voi prevedeţi şi prorociţi toate faptele sau întâmplările din lume: chiar din Lună şi din soare. La acele de pe domeniile şi din ţara voastră însă, prorocite sau prevăzute chiar de către proşti, când ele se isbândesc faceţi ochi mari şi rămâneţi gură căscată: Cel puţin spre a vi se putea umplea cu cât mai multe bale şi venin. Aţi învăţat sau auzit cel puţin, despre cum se face agricultura în America şi China, ba chiar în oazele Zaharei. Dar despre cum se face în ţara voastră, pe la moşiile voastre, cu noi şi pentru noi cel puţin, n'o ştiţi de cât în rău: în bine nici cât acei simpli şi mărginiţi bătrâni. Ştiţi sau vă pricepeţi cel puţin cum se cultivă toate plantele tropicale şi toate bunătăţile în ţările din lume: In cultura mătăsei în Japonia, a ciaiului în China, a cafelii în Etiopia, a tutunului în Tabago, a orezului sau bumbacului în Indii, a şampaniei şi etceteralelor în Franţa, sunteţi cei mai versaţi sau îndopaţi. Insă în mizeria şi cultivarea ei la noi, în cum se cultivă vr'un altoiu, stup, znop, gogoş—altul de cât acei cultivaţi prin graiu — vr'o vită sau mânuşă (de cânepă) alta de cât aceea cu care ne maltrataţi şi gratulaţi(!) etc.; dar să îmbunătăţiţi şi să ne salvaţi prin aceste cùlturi şi culturi, sau să daţi bune pilde şi sfaturi bietului popor neştiutor în ele; dar să fiţi împedicat cel puţin dărăpănarea şi sterpirea acelora rudimentare moştenite din bătrâni etc. — nu! De nu v'aţi priceput v'aţi prefăcut a nu şti uimic, boabă. Unde e dar propăşirea şi cultura ideal, şi deci meritul de a fi glorifiaţi şi ele nu mai puţin ad-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mirate? In palate? în automobile și în podoabe? Unde roadele acelor uriași pași, de înaintare, a-la rac? In temnițe? în balamucuri și spitale? în mizerii, în pelagră și răscoate? Unde semnele acelei umanități, libertăți, egalități, fraternități, lumini, civilizații atât de admirate și cântate? In umilirile și prigonirile revoltătoare? în bombardările de tun și execuțiunile sumare?! Unde foloasele sau harurile acestor noutăți, de vanitate, nebunie, când din totul și, peste tot nu ese și nu se vede de cât sclipirea lustrului dat peste ruina unui trecut poreclit de voi *barbar?!* Oh, oh! ce scremete de ex... crem...!

Pe la moșiile hărăzite vouă de niște români model, în loc să fiți făcut niște cratere împroșcătoare de belșug și mană pentru noi, de mărire și de aur pentru neam și țară, — voi, voi nemernicii de voi n'ați făcut de cât unul de potopenie și cotropire. Tot ce era, cum zice vorba, verde ați tăiat, tot ce era dulce și de tocat ați păpat, și tot ce mai rămăsese în picioare de la acei părinți neștiutori ați lăsat pradă ruinei, creditorilor sau oamenilor de jaf și pradă. Și când totul fu redus la ruină, când peste tot și peste toți se întinsese paragina și bătuse vântul pribegiei (absenteiste); când peste toate și peste toți bântuise ca un foc sau potop de mistuire, de peire și urgie, atunci acareturi rămase și pământuri atât de strâns legate de amintirile strămbune, de sângele și numele vostru au ajuns o pradă la mezat. In loc să fiți fost atât de buni români și mari la suflete ca acei răposați, cari când nu se mai puteau gândi la ei și la salvarea lor nu mai cugetau de cât la noi; în loc a ni le fi vândut sau a ni le fi dat de pomină sau de pomană ca ei, ca mărinimoșii și buni-credincioșii de ei, voi...voi păgânii și nebunii le-ați păpat în totdeauna prin streini: V'ați calicit pe voi, pe noi și țeara, numai în profit strein: spre ruina și peirea a tot ce e român. Pentru o noapte de orgie sau o lună de nebunatică călătorie v'ați jertfit câte o moșie pe care n'o puteai străbate călare într'o noapte și nici înconjura pe jos în timp d'o săptămână. Crima sau păcatul de a înstreina și păpa pământul sau avutul produs și cucerit de alții, îl cred un paricid: e o crimă sau un păcat mai presus și josnic de cât or care altul, alta. Si toți făptuitorii unor atari crime și păcate—neertate și totuși neispășite sau pedepsite—ne par mai vrednici de temniță și ocne de cât or cari din acei ucigași și declasați ordinari cari le populează astăzi. Căci pe când aceștia nu fac de cât teroarea, demoraliza-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rea, ruina și peirea unui individ, acela pe nesimțite și neștiute chiar fac pe lângă una ca aceasta de asemenea și una publică sau generală... Ce fatal și regretabil, ca hazardul să rezerve și ca oamenii să lase atât de mari întinderi de pământ tocmai acelor cărora nu le-ar trebui de cât cel mult un stânjen! Și nu mai puțin, ce criminal, când stăpânii ni se hotărese atât de ușor a ni-l depopula sau a ne rări pe ele, cu chiar forța, prin chiar mijloace violente, și în a ni le căpui și popula nu, nici chiar prin vicleniu și momeală!... Când toți acei cari le dețin nu și-le cultivă singuri — cultivați fiind cu toții în alte cùlturi și culturi —; când prin aceasta ei nu fac de cât regresul, ruina și peirea lor, a propriei lor familii ca și a propriului lor popor și stat, în a-i tolera sau în a nu-i deposeda — fie chiar forțat — văd una din cele mai infame trădări naționale și crime de stat. Spre a ilustra aceasta, sau spre a probà cu ceva acest contrast sau fapt, că ei în destrăbălarea, indiferența și absenteismul lor nemeritându-le nu sunt decât niște monstruoși balaori, asasini și devoratori nu numai ai familiei și progeniturei lor ci chiar ai propriului lor semen, ba, ce semen? chiar ai propriului lor popor, conațional și frate, e destul a le pune subt ochi—fie chiar prin reprezentație — regresele și mizeria de pe domeniile lor și progresele realizate pe acele ale Coroanei: Pe acel apanaj atât de mult și bine combătut de ei. Invitându-i sau făcându-i a le mai și vizita însă, când ar vedea starea înviorătoare de pe ele și aceea înfloritoare de prin satele ce le prosară,—ca să nu-i înfioare și umilească contrastul sau ca să nu le treacă cel puțin prin minte un gest trufaș și ironic în spre ruina și mizeria ucigătoare de prin satele și de pe domeniile lor, ar trebui să-i credem înzestrați cu toate darurile vitelor sau fiarei și desmoșteniți de or cari patriotice și omenești. Când ar vedea și s'ar încredința astfel de cât și ce poate face—sau face să se facă — sîrguința și bunăvoința unui om, pentru oamenii și pământul ce-i aparțin, și aceasta fără a se jignì și păgubì pe el, de cât cel mult în părțile lui rele, — cu tot interesul și egoismul ce i-ar orbì și stăpânì totuși și-ar putea închipuì și zice — cum ne-am zis — singuri: Ah! ce n'ar putea sau n'ar fi putut face El, acest particular ca rege, când i-am aparține sau i-am fi aparținut cu pământ cu tot în totul, sau dacă noi ăștia regișorii și prințișorii anarchiști nu i-am fi stat în cale și potrivă!... In câți-va ani, din or ce

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

punct de vedere: economic, higienic, moral, cultural, de propășire, fecunditate și fericire ideal în totul și peste tot. El ar fi făcut pentru toate și pentru toți--ca pentru aceia și acelea proprii—cât n'am putut și n'om putea face noi (leneșii, egoiștii și vicioșii) într'un veac întreg de om!... Compare'și sau asemuiți-vă or cari din voi și ei satele, locuitorii, moșiile sau operele cu ale Lui, acolo, și cugetând nepărtinitor și mult, într'un moment de uitare or de lepădare de voi sau de ei înșiși, vor recunoaște și veți admite că fără a-L imita sau a le testa, Lui sau nouă nu importă, nu vor merita și avea parte de cât de apusul aurorii unui 907... Libertății lor de a ne distruge cămine și bordee, în a ne deschide hanuri, cârciumi, oboare, bâlciuri și felurite focare de corupere, viciere, spoliere, adică de a ne construi și constitui jandarmi, judecători, spoliatori, administratori cari să-i apere, cazarme, temnițe, forturi și arme prin cari să ne apese și ucidă,—ar fi vremea a li se impune și opune constrângerea în a ne înființa și da de asemenea nu mai puțin: biblioteci, spitale, infirmerii, aziluri pentru lăuze și bătrâni, biserici, teatre, școale, dascăli, cantine școlare, nuni și nași, credit sau mijloace de construit case și înciripat gospodării etc., etc... E drept, că El, Acela pe acelea, poate că n'a făcut cât trebuia: totul sau atâta la cât s'ar fi putut aștepta un pretențios idealist. Cred totuși, că a făcut prea destul spre a vă da bune pilde și faine bobârnace: peste cap d'ajuns ca bun român și patriot: Cu vârf și îndesat spre a vă demasca conduita de falși patrioți și prefăcătoria de șarlatani naționali... Înainte de a cunoaște rostul și noima — născută prin acest apanaj — și mai cu seamă înainte de a ști și vedea rezultatele date de el și căpătate de popor, noi înșine, și ca noi de asemenea multă lume—naivă, dar de bună credință— seduși de chiălâirile atâtor haite de dulăi interesați și disperați, ba și revoltați tot odată, că pleașca sau ciolanul le scapă din halfe și din labe, din ghearele lor hrăpărețe,—noi ca și ca atunci, în naivitatea și ignoranța noastră eram cei mai indignați și revoltați de această... danie națională. Acum însă, când vedem profitul și salutul ce se făcù poporului și pilda ce se dădu grangorilor lui, și tot odată când suntem atât de nemernici și de neputincioși martori ai mizeriei, ruinei, desnădejdei și peirei ce i se sorocește poporului prin acelea nedăruite și rămase statului, prin acelea speculate sau arendate de instituții și de toți acei... cari prin palavre par cei mai buni și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ideali români și oameni—în a apăra bunul sau binele public (doar spre a și-il însuși, și cari slăvesc și îndrăgostesc poporul doar spre a-l ucide și devora în tienă)—astăzi noi ca și toată acea lume, tot ce regretăm, pe lângă naivitatea și ignoranța de eri, mai este desnădejdea și neputința în care ne aflăm de a nu putea face din toate vastele domenii de stat sau particulare un singur apanaj regal sau dar național. O revoluție în acest sens și scop, spre gloria poporului și a Capului lui încoronat, ne-ar fi poate singurul salut și cel mai sublim din idealuri. Atunci, balaurii, de pe cenușa sau tăciunii palatelor sau conacelor lor distruse, privindu-și cu desnădejde ruina și cu mândrie opera, opera victimelor zbătânde în infernul de mizerii, de ignoranță, de torturi, în agonia dată de ele, de sabie, de tun și pușcă, — în domnia pustiului și morții sau la umbra colonnelor de fum și a jurîștei de cruci proaspăt înfipte în pământ, de nu s'ar simți pocăiți sau mândri de însăși opera lor, bestială, n'ar mai avea decât regretul de a fi supraveţuit poate numai ca s'o vază pe a Celuia de înflorire pentru noi și umilire pentru ei!...

Ei, ei sau voi mai știți cum se hrănesc fiarele prin hăuțul codrilor, cum trăesc, cum nasc, cum se prăsesc și se sting dihaniile pe nemărginirea pustietăților Știți cum și prin ce există gângăniile și jigăniile prin fundul mărilor, bălților, pământului, și toate zburătoarele pământului prin tot înaltul cerului. Dar cum ne mai hrănim noi (?), dar cum creștem și trăim noi (?), cum ne prăsim și murim noi,—cei prăsiți și uciși adesea chiar de voi (?).. Asta nu! nu vă privește: Nu vreți nici s'o auziți necum s'o vedeți și știți. Vă sîrguiți și vă interesați de toate vietățile nefolositoare, ba chiar cu toate cele păgubitoare. De noi însă, de toate alo noastre folositoare însă, de toate acelea binecuvîntate cari făceau belșugul și buna starea celor din trecut, ca și întrămarea sau trăinicia neamului întreg însă, așa cum îl vedem, nu! voi nu vă mai interesați de loc. Sau, chiar dacă o mai faceți e numai spre a vă profita și a vă da viața de belșug și nouă moartea printr'aceea de mizerii. Voi cunoașteți pe Brahma și pe Budha, pe dracul și pe muma lor antică, egipteană, greacă. Cunoașteți pe Confuciu și filozofia lui, pe Mahomed și Coranul lui, pe Socrat, Platon, Aristotel, Seneca, Caton, Ovid, Marțial și Juvenal, etc., etc. Sunteți pătrunși de toate ideile, perceptele sau viața lor de creer, din cari nu practicați decât pe acele role, și din cari nu vă faceți

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

decât o armă în viaţa de corp şi spirit—spirituel bine înţeles. Vă mândriţi că pe Leibniz, pe Bossuet şi pe Spinoza l'aţi cunoaşte pe de rost, deşi fără nici un rost; că pe Darwin, Kant şi Schopenhauer l'aţi avea în degetul cel mic, deşi de i-aţi avea în cap nu daţi nici o probă şi nu no e de nici un folos; că un Rousseau, Valtaire şi enciclopedistii v'ar fi idoli—prin cari să amăgiţi şi încălecaţi poporul; şi că un Syphilus, Onan, Sapho, pentru voi n'ar avea nici o taină—de tăinuit nouă ca toţi ceilalţi şi alţii ca ei. Cunoaşteţi şi sunteţi fanatizaţi de toate capetele mari, celebre, în arta tuturor artelor şi ştiinţelor, şi în ştiinţa tuturor artelor,—cari fac şi aduc de mii de ani cu ele toată degradarea, ruina şi peirea omenirii. In drăciile şi neomeniile de pe pământ cari ne fac pe toţi prematur o *apă şi un pământ* sunteţi artişti, geniali, celebri. In acelea şi aceia însă cari să ne facă mândria şi omenia, cari să aducă propăşirea şi mântuirea însă, cari fac în fine existenţa omenească şi fără de cari marea voastră existenţă ar fi una din cele mai murdare şi mai mici—à la nobilii ofiţeri ai lui Carol al XII pe lângă ordonanţele lor când ajunseră cu toţii ostatici sau robi prin Siberia, la ruşi,—sunteţi cei mai nelegiuiţi şi nebuni oameni. Un tâmpit lipsit de grai şi judecată e mai meşter şi util de cât or care din voi. Fără noi, fără acele arte, cunoştinţe şi ştiinţe ale noastre, toată existenţa voastră mare s'ar prăbuşi şi n'ar mai exista o zi; fără ale voastre aceea mizerabilă a noastră însă nu mai puţin o oră: una de belşug şi har de paradis i-ar lua pe dată locul şi ar dăinui pe veci. Voi mai cunoaşteţi toate năzdrăvăniile, deşertăciunile şi destrăbălările occidentale, nu mai puţin toate păcăţeriile, barbariile şi tainele orientale. Nimic însă din acele sfinte taine ale Sf. Scripturi, yotă din datinele moştenite din bătrâni; o boabă din legendele, credinţele, îndeletnicirile şi simţimintele unor barbari dar buni creştini. Şi după toate aceste daruri blestemate şi firi încărcate de păcate tot voi sunteţi cei mai tari şi cei dintâi în a vă considera şi zice: *buni creştini şi mari români!* Adoptând tot co-i păcătos la alţii, îndopându-vă cu toate relele din alţii, spre a ni le impune ca bune apoi nouă, aţi nesocotit şi ridiculizat toate de pe la noi, aţi disprețuit şi scârbit totul din noi: Abolind şi abjurând tot ce era bun şi demn la noi v'aţi erijat în proroci şi dumnezei. Fără să fiţi cugetat că acestea toate ne-au fost cele mai bune arme în trecut; fără să vă fiţi dat seamă că ele ne-au făcut şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mijlocit dăinuirea neamului și trăinicia lui prezentă; și fără să fiți observat chiar că ele no au fost singurul balsam de mângâere care ne întrăma sufletele în vremuri de urgii și ne asigura propășirea în timp de pace. Curmând'o cu totul de trecut ați tras cu buretele peste el: v'ați și ne-ați modernizat; însă într'un mod mizerabil și anarchic, aidoma calapodului și firei voastre. Și de v'ar fi trăznit prin minte că într'o bună dimineață să ne faceți claponi, pastramă, omnivori, încostuoși, monștri în fire și potros, ca niște imbecili zmeriți ar fi trebuit a ne supune și a primi de buno orce scârnave și criminale modelări, mentalități. Căci dela oraș, de sus, nu ne poate veni decât harul, soarele, lumina! Bezna și urgia nu se împrăștie și înalță decât de jos, de pe la sat și mahală! Dacă cum-va vr'un soare sau vr'o rază de lumină s'ar întâmpla să apara sau să răsară când-va și de aci, spre a nu ni-l umbri și a nu ni le stinge pe ale noastre el și ele trebuesc stinse sau cel puțin obrocite de cum licăresc. Căci dreptul de a domni nu-i decât al a-lui nostru, a-lor voastre bine 'nțeles. Anarchioi întunericului sau besnei anarhice îi e interzis chiar în principiu do a disputà sau contesta —anarchiei luminoase sau luminilor anarhice— dreptul acesteia la aceea de fapt, de ea practicată. Aceasta are dreptul, rațiunea și scuza de a distruge în fapt chiar ceeace e trainic și sănătos în cealaltă sau celeilalte în principiu; aceea sau acum aceasta nici chiar în teorie ceeace-i putred și împuțit în asta de fapt. Una e în rezon și drept de a face alteia tot răul, și în acelaș timp a i-l și imputa; alta nu-i în scuză nici chiar de a se apăra sau desvinovăți cum-va. Sunteți în rezon și drept a ne imputa și învinui de totul și de toate; nu avem cuvânt și păs a a vă scoate ochii cu nimic. E dimpotrivă?

Când anarchia luminei duce astfel la a beznoi, e de datoria acesteia de a ne reda și duce la aceea de lumină, de concordie și armonie. Când într'una totul e eclipsat, epuizat și stins, e de chemarea alteia de a înfiripa, lumină și aprinde totul. Când la una totul e desorganizat și destrămat, ofilit, veșted, uscat, putred, împuțit și descompus, e o lașitate și o crimă pentru alta de a nu compune, asană, desinfecta, înviora, înverzi, întrăma și organiza totul, toate, fie cu chiar riziculexistenței ei. Când un membru sau altul e bolnav, cangrenat și perdut la sigur, a tăgădui celui sănătos dreptul de tămăduire și sterpire — spre scăparea restului sau celor sănătoase — e o infamie sau o faptă de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nebun și monstru ce se condamnă și sinucide singur: De a nu pune mâna pe tăciune, pe cuțit si pe otravă spre a tăia, arde și curăța, e prilostirea și nelegiuirea unui asasinat național sau uman în masă...

* * *

Că am ajuns unde suntem, și că vom mai ajunge încă unde n'am dori, din halul acesta jalnic într'unul înfiorător și groasnic, îndoială nu poate fi, mirare nu mai poate încăpea. Crescuți și instruiți cum suntem, cărmuiți și stăpâniți cum am fost, de înfumurați și vicioși în parte, era natural să ajungem aci, cu barca. Era logic ca ea să fie cum știți că aproape fu, isbită de stânci, și noi—aproape —înghițiți de valuri. Creșterea, educația și instrucția voastră pe d'oparte, mentalitatea, nedestoinicia, viciile și tembelismul tuturor pe de alta, toate cooperau spre a ne duce la peire, totul concura spre a ne împinge in sorbul mării. Iar vr'o intâmplare, vr'o împrejurare sau mână salvatoare care să ne favorizeze sau forțeze mântuirea si limanul... nu se ivea de nicăeri. Nici că se putea altfel. Așa s'au îndreptat oile în porneală, așa ne-a fost păzită și îndrumată turma, stava, cârdul sau cireada. Oile pornite în spre roghini ni s'au umplut de călbează; caii, epele și armăsarii avântați spre poticneli și bălării s'au umplut de scaeți și ticnafes. Și spre a curmă răul de mai rău trebuia întrebuințat cuțitul. Scroafele și porcii, lacomi și nesimțitori la porcării cum sunt, lăsați și îndemnați chiar a se spurca la acele grămejioare aurii, produse de oameni cumpătați și spornici; îndedulciți la borhotul trocii de îngrășat, la tarnițile de la soare sau la poiata de răcoare mai apoi, molipsiți perpelirilor de baltă și nomol, dulcei vieți de zvăpăiați, de răsfăț și farniente 'n fine, ca să 'i mai forțezi pe vr'un loc arid sau sterp, la a-'și căuta hrana prin a scormoni pământul, riscai să te sfârtice în bucăți și să se satură cu tine. Iar bivolii cei groși la piele, codași la muncă, răi de frig și de căldură, buni de... și de fugă, strechiați spre acel legendar riu de lapte cu maluri de mămăligă îl trecură și dădură buzna sau iama într'un lan bogat, mănos. Se spurcară la acel grâu strein și auriu — ca aurul strein. Și ca să-'i mai abați din cale, ca să-'ți mai pască ei pe pajiștea pleșuvă, rasă; ca să le mai abată lor de muncă, de poveri, de cumpătare și de jug— te a păzit sfântul! Trebuiau sau ar fi trebuit ferecați în lanțuri, prigoniți în streanguri, duși și străjuiți cu țapa,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu țapa ascuțită ca o baionetă... Ciobanii (?), porcarii, bivolarii și stăvarii ? Bată-'i focu și norocu — ce băiù și mistuì Sodoma ! Ei dormeau duși, legănați și alintați în visele plăcute, ale unor tărâmuri de farmece și vrăji. Se alintau în podoabe, bogății, petreceri ; se perpeleau în beții și în orgii cu femei goale, în delirul și extazul horii unor satiri, bacuși și bacante — bălăcind în șampanie și vin ! Turmele (?), vitele (?). Ce le păsa lor de vite ? Ce erau ei vinovați dacă ele erau *vite* ? Toată vina lor e c'au fost păstori de vite, de vite streine mai cu seamă, pe pășuni streine mai cu seamă ! Și toată nevinovăția vitelor e că au fost și că sânt *vite* — cu păstori înstrelnați !

Crescuți și educați în lene și vanitate ; obicinuiți a trăi prin japcă și ne-muncă ; instruiți a ști profita din totul afară de cumpătare și din muncă ; răsfățați în risipă, desfătare și belșug, trebuiau să sfârșească și să ne facă a ne sfârși astfel. În copilărie n'au cunoscut nici o înfrânare, ați avut toate capriciile satisfăcute. Au crescut în minciună, lingușire și fățărnicie, v'ați cultivat în grandomania și admirația reciprocă a lumei, îndeletnicirei și vîcții voastre ușurele, uzurare : Ura, hula și disprețul acelora a-lor noastre vi-le cultivați și ni-le rezervați nu mai puțin față de noi. Ca minori, și-au înstreinat înainte vreme și aproape de pomană moștenirile, viitorul asigurat lor de niște inculți și barbari părinți. Averi cari le puteau face fericirea lor și mântuirea noastră, ca oameni și popor, cari puteau hărăzi gloria neamului și trăinicia patriei în viitor, le-au aruncat și le-ați asigurat haitelor de venetici pentru vanitatea unui moment și pe prețul unei nopți sau luni de orgie și deboș. Le-au înstreinat spre a se putea tăvăli momentan în deșertăciuni și vicii, și mai apoi în spazm de nelegiuri și de regrete. Și chiar dacă mai posedați ceva, vr'un petec de pământ și umbră de conac ceva, stăpâni nu mai sunteți decât cu numele, de formă. In fond și realitate sunt acei cari le dețin zapisele și prețul, și cari nu așteaptă decât zguduitura și prăbușirea acelui zid chinez— spre a deveni stăpâni atotputernici peste oameni și pământ. O mică cletinare a lui — și așa destul de șubred înălțat—, și întreg putregaiul acelei vechi și noui nobilimi înfumurate va fi măturat fie în drojdia societății, fie în surghiun, în temnițe și cimitire. Ce n'am putut și n'om putea face noi nici când, de a vă deposeda de latifundii, o vor face în scurtă vreme ei. Rezervați-li le și vi-le apărați deci cu ultima din energii ce sentimentul de buni și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mari patrihoți vă dictează. Căci ei împreună cu acționarii feudelor sau societăților de asigurare, cu ai creditelor și afâtor ipoteci etc, de abia așteaptă vremea și prilejul de a ne robi și bate din picior.

Apoi, la majorat, ajunși lefteri, tinichele, atunci când nu mai aveau sau nu mai aveați nici ce vinde și nici ce amaneta, din arta de chiul și cacialma v'ați făcut o artă și o știință. Au început vânătoarea pungășiei după naivi și timizi; ați început a stoarce și trage pe sfoară pe toți cari vă cădeau în ghiare sau cărora le întindeați momeli și curse. Din colții și ghiarele voastre hrăpărețe ne sgâriat sau ne-ciupit n'a scăpat nici chiar acei în față cărora nu v'ați bucurat de nici o cinste și autoritate. Ați șterpelit sărmanului munca și rodul muncei lui, văduvei pensionara sau chilioara, orfanilor moștenirea sau pâinea de toate zile; iar poporului întreg și tuturor copilașilor lui flămânzi și goi mămăliga dela gură, tăciunele din sobă, chiar treanța de pe ei. Corrupând și ruinând astfel totul v'ați înglodat până în gât în datorii. Ați împrumutat dela or cine cu nu importă ce dobinzi, fără a va sinchisi nici de plată, nici de blesteme sau de lacrămi. Iar în ziua sorocită plății de nu le trăgeați clapa și tăgăduiați dreptul, li-l amânați la calendele grecești. Și legea sau societatea (?) nu numai că vă reabilita, dar vă scuză chiar ocările, maltratările și năpăsturile prin cari îi ucideați. Face-veți tot astfel oare și cu creditorii publici? Nu! nu cred. Față de ei mă tem că veți da dosu: Ca or ce lași, buni de gură și de fugă, cum vă știm, de groaza vr'unui Manlicher sau Krup nu veți avea curajul a le răspunde nici barem cu amenințarea vr'unui... *ciomag de general*. Inarmați și bizuiți pe acesta, curagiul nu vă va recuprinde decât tot față de noi: Dreptul de a le răspunde sau a-i achita și pe ei, veți crede că nu-i decât tot numai datoria noastră. A voastră cel mult accea de a ni le face și a ne constrânge—la: *prostul plătește*!

Mai apoi, când nu mai aveați ce vinde și ce amaneta dintr'al vostru, când v'ați văzut deocheați sau compromiși cu totul prin împrumuturi și pungășii particulare, atunci a-ți pus ochii pe avutul public: v'ați găsit scăparea în acelea fabuloase de stat. De sigur, avutul și creditul lui nu putea fi așa ușor sleit și compromis! Atunci v'ați crezut oameni încercați și maturi, somități în a îndrepta lumea și conduce țeara! Adică cetățeni în datorie și în drept a-i cere Ei căpătuiala și lor nu mai puțin acea considerație

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și poziție la care vă dădea drept nașterea, cultura. La începutul falimentului intelectual și la sfârșitul aceluia moralo-material, nevrednicii gospodari ai casei și gospodăriei lor s'au crezut prea vrednici de ai celora publice : de a reformà popor și stat : de a da buzna în politică, oblăduire : ca să i administreze și lui averea cum o făcuse cu a lor! Ca minori și-au vândut și risipit nebunește avutul, moștenirile și viitorul de belșug asigurat, — împrăștiind viciul și decăderea la toți. Ca majori v'ați degradat și înglodat până 'n gât în datorii și pungășii, — ruinând și nenorocind pe toată lumea dimprejur. Iar când v'ați văzut oameni maturi (în neomenii) și nu mai aveați nici un fel de credit propriu, v'ați apucat să compromiteți creditul și viitorul țării. Ați pus patria la mezat, ați amanetat țeara, i-ați pungășit și pervertit sentimente și instituții : i-ați vândut oamenii, sudoarea lor și rodul ei pe două-trei veacuri de om : Aceiași administrație publică ca și particulară. Nici îndoială : Niște căpiați și destrăbălați particulari nu puteau fi decât niște destrăbălați și căpiați publici. Niște faliți morali, în fizic, avut și intelect, fără doar și poate trebuiau să ducă țeară și neam la bancrută morală, fizică și materială : la un dezastru moral, intelectual, financiar, social și economic. V'ați vândut patrimoniile spre a vă putea tăvăli în luxul, pompa, aroganța și destrăbălarea în care ați fost obicinuiți de mici. Și spre a nu vă întrerupe lanțul de neomenii ați făcut acelaș lucru cu ale țării și neamului român întreg. Sub scutul și la aciuiala inovațiilor sau unei pretinse civilații și progrese ați împrumutat miliarde ca să aveți de unde ciupi și șterpeli. Și spre a vă scoate din impas sau a eși din strâmtorare nimic mai nemerit de cât a ne scoate armata și executa sumar prin ea. Progresul consta în canalii și partizani, civilizația în vanitatea și capriciile voastre. Spre a vă pricopsi pe voi și a vă căpătui odraslele, prin ruina și zugrumarea publică; spre a vă spori în chip fabulos gloatele, averile, prețul la moșii și la proprietăți prin mizeria și spolierea poporului sărman ; spre a deveni din lichele și faliți niște nababi, din pigmei celebrități etc., vă trebuiau prefaceri, inovații și miliarde împrumutate. Beneficiul fu deci al vostru și plata trebue să ne privească, Ele v'au îmbogățit și v'au salvat, ne au calicit și ne-or răpune.—De ce să cereți azi dobânda ? când capitalul e întreg la voi ? și aceasta în chip atât de nemilos și monstruos?...

Ați aplicat deci în viața publică acelaș pervers sistem între-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

buințat în cea privată; din avutul public ați dus acelaș neomenos trai ca și din acel propriu sau particular. Idealul vă era vanitatea de orgii și de risipă, și din aceasta v'ați scos deviza *după noi potopul.* Răi gospodari pentru voi, nu puteați fi buni pentru alții; risipitori cu avutul vostru, nu puteați fi cumpătați cu al tuturor: Lipsindu-vă mila de voi — o puteați oare avea de alții? In a vă umili și înșela creditorii proprii v'ați pus toată sirguința; în a fi la rându-ne cu toții de aceia publici, veți proceda cu toată neghiobia și neomenia.

Voi, voi atât de buni cunoscători ai lumii și ai vremilor antice, grece, din ale cărei raze vă faceți un cult și o aureolă, doar spre a ne orbi și întuneca pe noi, — de ce din legislația aceea n'ați luat și acei articoli cari pedepsesc cu moartea pe toți prostituații, vânduții și risipitorii cari vor să ne devie astăzi oratori! De ce? Ah! de ce! Pentru că Timarci erați cu toții; cu ei și pentru ei aveți atâția Demosteni. Pe când pentru patrie și noi însă, contra voastră, vai! nu se găsea nici barem un Eschine de o mai bună reputație, credință!... Și ce prevedea aceea lege nesocotită de a voastră? In examenul de oratori ea glăsuia că *acel ce-și lovește părinții și refuză de a-i hrăni; că acel ce și aruncă scutul și refuză de a-și servi patria; că acel ce se vinde și își risipește averea sau o moștenire oare care, etc., unul ca acela o nedemn de tribuna publică; și de îndrăznește totuși a vorbi astfel la lume, el poate fi acuzat de orce respectabil cetățean.* Și de ce? Pentru că acel ce-i un călău pentru părinți n'a fi un salvator pentru patrie și popor; pentru că acel ce se vinde și fuge de pericol va fi cel mai îndrăzneț în a le jefui și vinde; și că un destrăbălat acasă nu va putea deveni nici când un virtuos... legislator, ministru. Din cine însă ni se compun oare astăzi oratorii, stăpânii și conducătorii? Din cine ni se aleg nouă deputații, senatorii, judecătorii și legislatorii? Din toți acei pe cari o altare lege i-ar fi *trimis la* ocne sau la streang! E drept, că azi laudă fineței și moravurilor rafinate nu se mai love**ș**te un părinte, ci se calomniază și ucide iscusit; nu se mai aruncă scutul, ci se evită de a-l lua; și—pare—a nu se mai risipi averea decât spre a te impune și a înhăța puterea. Micilor pezevenghi și necinstiți, e drept, li se ia dreptul de vot, celor mari însă, cu patrimonii separate, li se dă și lasă pe acela de conducători și de legislatori! Cinstea sau morala ne trebue pe buze; în inimi și purtări o au toți proștii!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

O ultimă mătanie și cruce încă, ca adaos, dragii mei, și ușurați de atâta bocet și pocăință aridicane-vom de jos cu ochii implorând spre cer: *Auzi-ne și ne iartă Doamne!*

* * *

Acea risipă de desmetici, în averile voastre proprii, fu o cauză a demoralizării voastre și a destrăbălării întregului popor. In nesocotința lui deșartă crezând că voi oameni înțelepți și nobili numai mojicește și prost n'ați proceda, el căută a vă imita în toate. Și astfel risipa, ruina și destrăbălarea voastră particulară fu și deveni una publică și generală.

Infruptați astfel la acel blestemat fruct oprit, din care atotputernicia cămătară va isgoni la un moment în zimbre, râvnind sau regretând cu jind acel har sau paradis pierdut deveniți desperați. Ba, în spasmul de privații chiar cârtitori în contra atotputernicici cămătărești și omenești. Și aceasta, cucernică în lăcomia și remușcarea de a nu ne fi luat deodată totul, ne întinse mâna milostivă și făcu să plouă mană, aur, miliarde. Atunci mizeriile se oblojiră, averile se rotunjiră, și patimile se deslănțuiră din nou..

Dar vremea de plată și răsplată ne pândea și se apropia. D zeu, care după cum știți nu dă cu bâta, revoltat și El de atâta răutate și păcate trimise focul Sodonii ca să arză câmpul și să-i pedepsească oamenii... Ruina bântuì atunci d'o parte, foametea și disperarea 'n alta: Jalea rupea inima la toți... Barca, la un deget de peire, începù ca să ia apă... Cârmacii aruncară tot din ea: O ușurară, o părăsiră, și ajunseră teferi la mal. Dar Ea, otovă de... apă, rămase rătăcind pe valuri... La mal, ei dădură peste boul sau monstrul pământului... Atunci ca în totdeauna la ananghin—lovindu-se năùci cu palma peste frunte—își aduseră aminte de el... Îi porunciră să-i salveze: Să le scoată barca din valuri și avutul aruncat la fund. El îi privì întâi blajin, și stătù nepăsător. Apoi, la îneruntări.. și la ocări răspunse cu priviri de furie și ură. Dar tăcut, dar prefăcut,.. Vreme de pierdut însă nu mai era. Căci barca se îndepărta mereu, avutul li se potmolea într'una. Atunci i se porunci restit, semeț: cu lovituri din mână și picior. Codiș, el se supuse. Intră în apă până 'n gât.. Dar cu inima pe jumătate... Barca se afunda mereu, avutul li se prăpădea văzând cu ochii. El făcea mereu pe prostul. Indignați, îl chemară la conac. Aci îl puseră în obezi și lanțuri. El mugì, de hăuì conacul: Începù a se 'ncontră și a cărti. Afunci îi puseră căluși la gură, îl lo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

viră nemilos. El spumegă și tremură, de se înfiorâ împrejurimea. Ei strânseră atunci din chingi, răsuciră din vârtejuri. El gemù, se zgudui — de gemea pământul și totul de pe el... Sleit și biruit, se poticni și huruì, cutremurând locul... Conacul se cletină, trosnì și se prăbuși pe el...

Firea lui de năzdrăvan și constituția-i de colos însă, rezistă, făcù minuni : Curând, curând, își reveni în fire. Cu o mânie și turbare disperată, într'un fremăt și horcăit fioros, se zbătù, se opinti din răsputeri. Căluții plesniră țăndări, chingi și lanțuri în puzderii. Aproape să-i plesnească și prăpădească... Atunci, atunci : Ca prin fulgerul de trăsnet dărâmăturile luară foc. Conacul se prefăcù văpae : A Lunii și a stelelor din cer fu întunecată de a celor eșite ca din pământ !...

Vrăjitorii și vrăjiții însă biruiți nu se lăsară. Balaorii și toți zmeii, cu toți leii și paraleii, mâncând pământ și foc în goană ; ielele și chiar mama pădurii c'o falcă 'n cer cu alta jos;—ca vântul și ca gândul le săriră în ajutor...

Atunci soarele se înroși, cerul se întunecă. Iar tartorii de sfinți Ilii începură să bubue și tune : Printre fulgere și trăznet ei cetropiră pământ și oameni într'o grindină de fier și foc.,. Văzduhul se aprinse, pământul se înălbi și înroși. Sângele bulbuci în valuri : Stârvurile zburau și cădeau ca lăcustele, ca pleava măturată de vânt... El spălă și ele ne îngrășă pământul, spre pomina veacului, spre gloria și mândria oamenilor, spre salutul patriei și cinstea întregei omeniri ! . . . . . .

Când cerul se înseninà și soarele se arătà din nou, el desveli și străluci pupăturile de dragoste și triumf d'o parte, mătăniile și tânguirile momâilor leșinate în umbra jarișteî de fum și cruci—de alta !...

Barca însă!...fu salvată. Valurile și furtuna ne-o salvasă.

Bogățiile ? avutul distrus și dus la fund ?—Boul trebuì să le achite ; prostul fu condamnat să le plătească !... De el și ele ne răspundea și garanta munca și pielea lui !...

Ca răsplată, sau drept paos și pomană pentru morți: acelor jertfe făcute și... *orori* petrecute,—ca niște oameni deștepți și nobili făcură... ofrande pentru... cioclii și solemne făgăduieli pentru el ! :

— *In numele*... Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh vă dăm... cuvântul... Lui, al nostru... Trageți... tragi dar boule sau prostule nădejde! Și vedea-vei că în făgăduieli sau vorbe suntem destul de tari și darnici : Ca nobili și deștepți vom fi cum ne știm cei mai galantoni în ele.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ştiind şi convinşi fiind că tu mitocan le preţueşti după mojicia firei toate împlinitoare şi nu după a nobleţei noastre făgăduitoare, ob... aparenţele ne sunt salvate, speranţele sau efectul nu mai puţin asigurat.

. . . . . .

Astfel cugetăm, aşa gândeşte dragii mei poporul. Şi nu altul, în parte, ne e răspunsul la acele provocări trimise prin bătrân mai eri şi repetate pe toate căile azi. Cât pentru rest,—graţie, ertare şi răbdare! Nu vă rămânem datori de cât pentru moment. Mai curând de cum credeţi şi de um v'aţi putut aştepta al-dată, vă vom plăti—răspunde —cu vârf şi îndesat...

Astfel vă judecă şi consideră domnii mei proştii; şi nu alte sentimente vă hrănesc toţi mojicii. Dar voi, de sigur, faţă de acei cari îşi iau curagiul a v'o spune şi făcând'o a vă şi încredinţă. drept recunoştinţă şi răsplată francheţei şi lepădărei lor de ei de sigur, voi în nobleţea şi politeţa voastră ce v'o caracterizaţi şi afişaţi atât de fin şi prefăcut numai mojici şi proşti ca ei n'aţi fi. A-i lătra v'ar părea ceva u m i l i t o r şi josnic; a-i muşca şi sfârtica însă v'ar fi tot ce se poate mai superior şi nobil!... A vă acuză reciproc de incapacitate guvernamentală sau a vă tăgădui zilnic unii altora destoinicia în a guverna poporul, ţeara,—nu-i de cât dreptul şi privilegiul vostru. A vă imita sau secundă la un veac odată însă, ne constitue o infamie şi ne e considerată de cea mai înaltă sau josnică crimă.

Că firea sau mentalitatea ne e asttel, şi cum—conform acestor prevederi—v'am dat dovezi mai eri,—cine-i cauza? cari sunt vinovaţii? De îndrăsniţi şi dacă inima vă lasă căutaţi-i numai printre voi. Aflându-i, urmăriţi-i şi-i pedepsiţi aspru: Făcând'o, ne veţi scuti astfel de oarbele încercări sau fioroasele răsbunări, de-a o face înşini, în caz de reuşită. Atunci şi astfel rămânea-vom liniştiţi şi pacinici, fi-vom fraţi şi fericiţi pe veci cu toţii. Altfel, la din potrivă însă, atâta vreme cât îi veţi căuta şi vedea numai printre noi, fără a-i înfrână sau sterpi de printre voi (pe toţi acei cari în pacea şi spre fericirea lor ne fac vrajba şi desperarea)—firea, duşmănia, neliniştea, orbirea sau turbarea anarchică ne va bântui mereu, pe toţi!... Până când şi întru cât însă? Faptele ne vor răspunde, viitorul ne va dovedi ea mâine!" — In r arte, răspunseră şi dovedi cum nu se putea mai jalnic.—Doamne! şi voi representanţi ai Lui aci! Ajutaţi-ne şi faceţi ca el să nu mai fie şi devie coabe, un proroc în totul!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932